

รัฐกับพระพุทธศาสนา : ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย

พระครูธรรมคุต สุทฺธิวจโน (สัพโส)

ดุษฎีนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรรัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
พุทธศักราช 2566

รัฐกับพระพุทธศาสนา : ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย

พระครูธรรมคุต สุทฺธิวจโน (สัพโส)

ดุษฎีนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรรัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
พุทธศักราช 2566
(ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย)

THE STATE AND BUDDHISM : THE POWER RELATIONS BETWEEN THE STATE AND THE THAI SANGHA

PHRAKHRUDHAMMAKUT SUTDHIVAJANO (SAPPASO)

A DISSERTATION SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT OF THE EQUIREMENTS
FOR THE DEGREE OF DOCTOR OF POLITICAL SCIENCE
FACULTY OF SOCIAL CIENCES
MAHAMAKUT BUDDHIST UNIVERSITY
2023

(COPYRIGHT OF MAHAMAKUT BUDDHIST UNIVERSITY)

หัวข้อดุษฎีนิพนธ์	:	**รัฐกับพระพุทธศาสนา : ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย**
ชื่อนักศึกษา	:	**พระครูธรรมคุต สุทฺธิวจโน (สัพโส)**
ชื่อปริญญา	:	**รัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต**
ปีพุทธศักราช	:	2566
อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก	:	**ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. เกษฎา ผาทอง**
อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม	:	**รองศาสตราจารย์ ดร. สุกิจ ชัยมุสิก**

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับดุษฎีนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรรัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต

คณบดีคณะสังคมศาสตร์ .....

(พระมหาสุรไกร ชินพุทฺธิสิริ)

คณะกรรมการสอบดุษฎีนิพนธ์ :

ประธานกรรมการ .....

(พระมหาบุญเลิศ อินทปญฺโญ, ศ. ดร.)

กรรมการ (อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก) .....

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. เกษฎา ผาทอง)

กรรมการ (อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม) .....

(รองศาสตราจารย์ ดร. สุกิจ ชัยมุสิก)

กรรมการ .....

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สมภพ ระงับทุกข์)

กรรมการ .....

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ยุทธนา ปราณีต)

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Dissertation Topic	:	The state and Buddhism : The Power Relations between the State and the Thai Sangha
Student's Name	:	Phrakhrudhammakut Sutdhivajano (Sappaso)
Degree Sought	:	Doctor of Political Science
Anno Domini	:	2023
Advisor	:	Asst. Prof. Dr. Ketsada Phathong
Co- Advisor	:	Assoc. Prof. Dr. Sukit Chaimusik

Accepted by the Faculty of Social Sciences, Mahamakut Buddhist University in Partial Fulfillment of the Requirements for the Doctor of Political Science.

Dean of Faculty of Social Sciences .....
(Phramaha Surakrai Jinabuddhisiri)

Dissertation Committee :

Chairman .....
(Phramaha Boonlert Inthapanyo Prof. Dr.)

Member (Advisor) .....
(Asst. Prof. Dr. Ketsada Phathong)

Member (Co-Advisor) .....
(Assoc. Prof. Dr. Sukit Chaimusik)

Member .....
(Asst. Prof. Dr. Sompop Rangubtook)

Member .....
(Asst. Prof. Dr. Yuttana Praneet)

Copyright of Mahamakut Buddhist University

บทคัดย่อ

หัวข้อดุษฎีนิพนธ์ : **รัฐกับพระพุทธศาสนา : ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย**
ชื่อนักศึกษา : **พระครูธรรมคุต สุทฺธิวจโน (สัพโส)**
ชื่อปริญญา : **รัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต**
ปีพุทธศักราช : 2566
อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก : **ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เกษฎา ผาทอง**
อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม : **รองศาสตราจารย์ ดร.สุกิจ ชัยมุสิก**

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย 2) เพื่อศึกษาบทบาทความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย 3) เพื่อวิเคราะห์แนวโน้มและทิศทางความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย การวิจัยแบ่งออกเป็น 3 ระยะ คือ ระยะที่ 1 ใช้การวิจัยเชิงเอกสาร ระยะที่ 2 ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 30 รูป/คน ระยะที่ 3 ใช้การสนทนากลุ่มเฉพาะกับผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 12 รูป/คน วิเคราะห์ข้อมูลจากทั้งสามระยะโดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาประกอบบริบทและตรวจสอบความสมบูรณ์ของข้อมูลโดยใช้เทคนิคสามเส้า

ผลการวิจัยพบว่า

ระยะที่ 1 พบว่า พระพุทธศาสนาภายใต้รัฐเป็นลักษณะของการหนุนเสริมเรื่องของการให้แนวทางในการปกครอง ตัวอย่างกรณีพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงวางหลักการเมืองการปกครองเอาไว้แก่เจ้าลิจฉวีซึ่งได้ปกครองแบบสามัคคีธรรมหรือสมาพันธรัฐซึ่งถือว่ามีการปกครองที่ถือว่าค่อนข้างที่จะเป็นประชาธิปไตยมากที่สุดในยุคนั้น

ระยะที่ 2 พบว่า รัฐทำหน้าที่อุปถัมภ์บำรุงคุ้มครองทางฝ่ายศาสนา คณะสงฆ์มีบทบาทต่อการเมืองการปกครองมาโดยตลอด เพราะศาสนาไม่ได้เกิดขึ้นและดำรงอยู่อย่างโดดเดี่ยว แต่เป็นส่วนหนึ่งของสังคม เกี่ยวเนื่องกับชีวิตของผู้คนและสถาบันต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นทั้งในด้านเศรษฐกิจ การเมืองและวัฒนธรรม

ระยะที่ 3 พบว่า พุทธศาสนาทำหน้าที่เป็นพลังที่สร้างสรรค์บูรณาการของสังคม เป็นสถาบันที่ถ่ายทอด ปลูกฝังวัฒนธรรม และจริยธรรมทางสังคม ต้องทำหน้าที่เป็นกลไกควบคุมพฤติกรรมของสมาชิกในสังคม สร้างความเท่าเทียมกันในทางสังคมทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองตามแนวทางของพระพุทธเจ้า

คำสำคัญ: รัฐ, พุทธศาสนา, อำนาจ, คณะสงฆ์ไทย

ABSTRACT

Dissertation Topic : The State and Buddhism: The Power Relations Between the State and The Thai Sangha

Student's Name : Phrakhrudhammakut Sutdhivajano (Sappaso)

Degree Sought : Doctor of Political Science

Anno Domini : 2023

Advisor : Asst. Prof. Dr.Ketsada Phathong

Co-Advisor : Assoc. Prof. Dr.Sukit Chaimusik

The objectives of this research study were: 1) to study the power relations between the state and the Thai Sangha, 2) to study the role of power relations between the state and the Thai Sangha, 3) to analyze the trend and direction of the power relations between the state and the Thai Sangha. The research was divided into three phases: Phase 1 involved documentary research. Phase 2 involved in-depth interviews with key informants, totaling 30 individuals. Phase 3 included focused group interviews with qualified individuals and experts, totaling 12 individuals. Data analysis across all three phases employed content analysis techniques within the context and verified data completeness using triangulation techniques.

The research revealed that:

In Phase 1, it was found that Buddhism under the state exhibited a characteristic in term of providing guidance in governance. An example was the case of the Lord Buddha laying down political principles and governance to King Licchavi, who governed in a moral and democratic manner or confederation, considered to be one of the most democratic forms of governance at that time.

In Phase 2, it was found that the state played a role in supporting and protecting the religious aspects. The Sangha had a continuous role in politics and governance because Buddhism did not emerge and exist in isolation but was an integral part of society, interconnected with people's lives and various institutions, including those related to the economy, politics, and culture.

In Phase 3, it was found that Buddhism serves as a constructive force for the harmonization of society. It is an institution that transmits and instills culture and social ethics, with the responsibility of functioning as a mechanism to control the behavior of members in society. It aims to create equality in all aspects of society, including the economy, society, and politics, following the teachings of the Lord Buddha.

Keywords: state, Buddhism, power, Thai Sangha

กิตติกรรมประกาศ

ดุษฎีนิพนธ์เล่มนี้สำเร็จลุล่วงลงได้ด้วยดี ด้วยความอนุเคราะห์ละเมตตาจากบุคคลหลายฝ่ายที่ได้ให้ความช่วยเหลือในครั้งนี้ ผู้วิจัยขอขอบคุณมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ซึ่งเป็นสถาบันที่ประสิทธิ์ประสาทความรู้ ได้รับความเมตตาอนุเคราะห์จากผู้มีอุปการคุณในการให้ข้อมูล ให้คำปรึกษา แนะนำ และชี้แนะจนทำให้งานวิจัยครั้งนี้สำเร็จลุล่วงด้วยดี ผู้วิจัยขอเจริญพรขอบคุณโดยเฉพาะ ผศ.ดร.เกษฎา ผาทอง อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก, และรศ.ดร.สุกิจ ชัยมุสิก อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม ขอประทานกราบขอบพระคุณ เจ้าประคุณ สมเด็จพระมหาวีรวงศ์ (อคฺคชิโน) วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม ที่ได้เมตตาประทานในทุนการศึกษา พระเทพวชิรเมธาจารย์ เจ้าอาวาสวัดมกุฏกษัตริยาราม พระราชพิศาลมุนี พระมงคลปริยัติสุธี พระครูวิมลสุตวัฒน์ วัดมกุฏกษัตริยาราม พระครูสันตยาภิวัฒน์ วัดหนองนกกด รวมถึงเพื่อนนักศึกษาปริญญาเอก หลักสูตรรัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต รุ่นที่ 1/2564 ทุกท่าน ขอเจริญพรขอบคุณนางสาวอธิชา เอี่ยมวิลัย นักวิชาการศึกษา คณะสังคมศาสตร์ อย่างใจจริงในการให้ความช่วยเหลือทุกเรื่อง

ขอขอบพระคุณและเจริญพรขอบคุณ คณะกรรมการสอบดุษฎีนิพนธ์ 5 รูป/คน ประกอบด้วย พระมหาบุญเลิศ อินฺทปญฺโญ, ศ.ดร. ประธานคณะกรรมการ ผศ.ดร. เกษฎา ผาทอง กรรมการ (อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก) รศ.ดร.สุกิจ ชัยมุสิก กรรมการ (อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม) ผศ.ดร.สมภพ ระงับทุกข์ กรรมการ และ ผศ.ดร.ยุทธนา ประณีต กรรมการ

ขอขอบพระคุณและเจริญพรขอบคุณ ผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือการวิจัย 5 รูป/คน ได้แก่ พระมหาจำนงค์ สิริวณฺโณ, ดร. รศ.ดร.สัญญา เคณาภูมิ ดร.สมพงษ์ พิพัฒน์เอกสกุล ผศ.ดร.กัญจิรา วิจิตรวัชรารักษ์ และ ดร.ฐากูร หอมกลิ่น ที่ให้ความเมตตาเป็นผู้เชี่ยวชาญในการตรวจเครื่องมือวิจัย

ขอขอบพระคุณและเจริญพรขอบคุณ ผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ ทั้ง 30 รูป/คน ได้แก่ พระพรหมบัณฑิต ศ.ดร. วัดประยุรวงศาวาส พระพรหมวชิรปัญญาจารย์ วัดราชโอรสาราม พระธรรมวิสุทธาจารย์ กรรมการมหาเถรสมาคม, เจ้าคณะภาค 10 (ธ) วัดบวรนิเวศวิหาร พระธรรมกิตติเมธี, ดร. ที่ปรึกษาเจ้าคณะภาค 16-17-18 (ธ) ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดราชาธิวาส พระธรรมวชิรเมธาจารย์ เจ้าคณะภาค 4-5 (ธ) ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดโสมนัสวิหาร พระเทพวชิรเมธาจารย์ เจ้าคณะภาค 11 (ธ) เจ้าอาวาสวัดมกุฏกษัตริยาราม พระเทพวชิรปาโมกข์ เจ้าคณะภาค 14-15 (ธ) เจ้าอาวาสวัดตรีทศเทพ, พระปริยัติวชิรโมลี, ดร. เจ้าอาวาสวัดพระยายัง ศ.ดร.ธีรภัทร์ เสรีรังสรรค์ อดีตรัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี ศ. ธงทอง จันทรางศุ ที่ปรึกษากรรมการมหาเถรสมาคม พระมหาสุรไกร ชินพุทฺธิสิริ, ผศ. คณบดีคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย พระราชมงคลเมธี เลขานุการแม่กองธรรมสนามหลวง วัดสัมพันธวงศาราม พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร. คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย พระศรีวินยาภรณ์, ดร. รองอธิการบดี มหาวิทยาลัย

มหามกุฏราชวิทยาลัย พระศรีวชิรวาที (ฉัตรชัย สุฉตฺตชโย, ผศ.ดร.) รองอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย พระมหามฆวินทร์ ปุริสุตฺตโม, ผศ.ดร. รองอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย พระครูปลัดสุวัฑฒนพรหมจริยคุณ รองอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย พระมหาอรุณ ปญฺญารุโณ, ดร. อาจารย์ประจำคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย พระครูศรีวีรคุณสุนทร, ผศ.ดร. คณบดีคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย พระครูปลัดสุวัฒนสัจจคุณ, ดร. ผู้อำนวยการศูนย์บริการวิชาการ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย พระครูวินัยธร เจริญ ทนฺตจิตฺโต, ดร. คณบดีคณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย พระมหาประกาศิต สิริเมโธ, ผศ.ดร. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระมหาพิเชษฐ์ อตฺตานุรกฺขี, ดร. อาจารย์ประจำคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ดร.สมพงษ์ พิพัฒน์เอกสกุล มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลสุวรรณภูมิ ผศ.ดร.กัญจิรา วิจิตรวัชรารักษ์ หัวหน้าภาควิชารัฐศาสตร์และเศรษฐศาสตร์ นายอินทรพร จั่นเอี่ยม รองผู้อำนวยการ รักษาราชการแทน ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ นายชัยวิทย์ ฤทธิพิชัยวัฒน์ นิติกรชำนาญการ สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง รศ.ดร.สุเทพ สุวีรางกูร อาจารย์ประจำคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ผศ.กฤติกา ชนะกุล อาจารย์ประจำคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย และ นางสาวอธิชา เอี่ยมวิลัย นักวิชาการศึกษา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ที่ให้ความเมตตานุเคราะห์ข้อมูลในการให้สัมภาษณ์

ขอขอบพระคุณและเจริญพรขอบคุณ ผู้ทรงคุณวุฒิในการสนทนากลุ่มเฉพาะ ทั้ง 12 รูป/คน พระครูปลัดสุวัฑฒนพรหมจริยคุณ พระนัสชนะ มหามงฺคโล พระมหาจำนงค์ สิริวณฺโณ, ดร. รศ.ดร.สัญญา เคณาภูมิ รศ.ดร.ธโสธร ตู้ทองคำ รศ.ดร.ประภาส ปิ่นตบแต่ง ดร.สมพงษ์ พิพัฒน์เอกสกุล รศ.ดร. สุกิจ ชัยมุสิก ผศ.ดร. สมภพ ระงับทุกข์ พระครูสังฆรักษ์ ทวี อภโย, ผศ.ดร. พระมหาสุรไกร ชินพุทฺธิสิริ, ผศ. และ ผศ.ดร. เกษฎา ผาทอง ที่ได้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ

อานิสงส์บุญใดที่จะบังเกิดจากการทำวิจัยนี้และที่ผู้วิจัยได้บำเพ็ญมา ขอน้อมบูชาคุณพระรัตนตรัยถวายเป็นพุทธบูชา ธรรมบูชา อริยสังฆบูชา บูชาพระคุณบิดา มารดา ครู อุปัชฌาย์ อาจารย์ เจ้าประคุณ สมเด็จพระวันรัต (จุนท์ พุรหฺมคุตฺตเถร) วัดบวรนิเวศวิหาร (พระอุปัชฌาย์) และขอถวายพระพรชัยมงคลแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ขอพระองค์ทรงพระเจริญยิ่งยืนนาน ทรงพระเกษมสำราญตลอดจิรัฏฐิติกาลเทอญ ขอบุญกุศลทั้งมวลจงช่วยอำนวยผลให้ข้าพเจ้า และทุกท่านมีความเจริญในธรรมขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตราบเข้าสู่พระนิพพานทุกท่าน เทอญฯ อนึ่งขออุทิศส่วนกุศลแด่ผู้มีพระคุณผู้ล่วงลับ คือ คุณพ่อเกษร สัพโส คุณพ่อวันชัย พันธ์ภูวงค์ และคุณแม่น้ำนอง สีสดใส

พระครูธรรมคุต สุทฺธิวจโน (สัพโส)

28 พฤศจิกายน พ.ศ. 2566

สารบัญ

		หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย		**จ**
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ		**ฉ**
กิตติกรรมประกาศ		**ฌ**
สารบัญ		**ฎ**
สารบัญภาพ		**ฐ**
สารบัญตาราง		**ฑ**
บทที่		
1	**บทนำ**	**1**
	1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
	1.2 คำถามการวิจัย	4
	1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย	5
	1.4 ขอบเขตการวิจัย	5
	1.5 นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	7
	1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	9
2	**เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง**	**10**
	2.1 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับรัฐ	11
	2.2 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับพระพุทธศาสนากับการปกครองของรัฐ	21
	2.3 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับพระธรรมวินัยและจารีตประเพณี	31
	2.4 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย	40
	2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย	51
	2.6 กรอบแนวคิดในการวิจัย	57
3	**วิธีดำเนินการวิจัย**	**59**
	3.1 ระยะที่ 1 ศึกษาความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย	60
	3.2 ระยะที่ 2 ศึกษาบทบาทความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย	61
	3.3 ระยะที่ 3 วิเคราะห์แนวโน้มและทิศทางความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย	69

สารบัญ (ต่อ) **หน้า**

4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล..... 74
4.1 ผลจากการศึกษาความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย..... 75
4.2 ผลจากการวิเคราะห์บทบาทความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย. 116
4.3 ผลจากการวิเคราะห์ปัญหาความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย.... 135
4.4 ผลจากการวิเคราะห์แนวโน้มและทิศทางความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย..... 150
4.5 ผลจากการสังเคราะห์ข้อมูลจากการสนทนากลุ่มเฉพาะ..... 163
5 สรุป อภิปลายผลและข้อเสนอแนะ..... 188
5.1 สรุปผลการวิจัย..... 189
5.2 อภิปรายผล..... 192
5.3 ข้อเสนอแนะ..... 197
บรรณานุกรม..... 199
ภาคผนวก..... 207
ภาคผนวก ก ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือวิจัย..... 208
ภาคผนวก ข หนังสือขอความอนุเคราะห์ผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือวิจัย..... 210
ภาคผนวก ค ตารางแสดงผลสรุปค่าความสอดคล้องของแบบสอบถาม (หาค่าเฉลี่ย IOC)..... 216
ภาคผนวก ง ใบรับรองจริยธรรมการวิจัย..... 223
ภาคผนวก จ แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย..... 225
ภาคผนวก ฉ รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิให้การสัมภาษณ์..... 233
ภาคผนวก ช หนังสือขอความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์..... 236
ภาคผนวก ซ ภาพขอความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์..... 267
ภาคผนวก ฌ รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิเข้าร่วมสนทนากลุ่มเฉพาะ..... 298
ภาคผนวก ญ หนังสือขอความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิเข้าร่วมสนทนากลุ่มเฉพาะ..... 300
ภาคผนวก ฎ แบบการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)..... 313
ภาคผนวก ฏ ภาพผู้ทรงคุณวุฒิเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ..... 320
ประวัติผู้วิจัย..... 324

สารบัญภาพ

ภาพที่ **หน้า**

2.1 สรุปผังมโนทัศน์องค์ความรู้เกี่ยวกับรัฐ..... 20
2.2 สรุปผังมโนทัศน์องค์ความรู้เกี่ยวกับพระพุทธศาสนากับการปกครองของรัฐ..... 30
2.3 สรุปผังมโนทัศน์องค์ความรู้เกี่ยวกับพระธรรมวินัยและจารีตประเพณี..... 39
2.4 สรุปผังมโนทัศน์องค์ความรู้เกี่ยวกับพัฒนาการความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย..... 56
2.5 แสดงกรอบแนวคิดในการวิจัย..... 58
4.1 โครงสร้างรูปแบบการจัดองค์กรการปกครองคณะสงฆ์สมัยพุทธกาล..... 84
4.2 รูปแบบองค์กรการปกครองคณะสงฆ์ในสมัยกรุงสุโขทัย..... 89
4.3 แสดงลำดับองค์กรการปกครองคณะสงฆ์ในสมัยกรุงศรีอยุธยา..... 91
4.4 การอุปถัมภ์คุ้มครองพระพุทธศาสนาในราชอาณาจักรไทย..... 115
4.5 แสดงแนวโน้มและทิศทางความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย..... 185

สารบัญตาราง

ตารางที่ **หน้า**

4.1 เปรียบเทียบรูปแบบการปกครองของฝ่ายอาณาจักรกับรูปแบบ องค์กรการคณะสงฆ์ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2484..... 100

บทที่ 1
บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การปกครองคณะสงฆ์ได้มีมาแล้วตั้งแต่สมัยพุทธกาลโดยมีพระพุทธเจ้าเป็นผู้ปกครองสงฆ์สูงสุด ในช่วงระยะต้นพุทธกาลยังไม่มีการบัญญัติพระวินัย เพราะพระสงฆ์ส่วนใหญ่ที่เข้ามาอุปสมบทล้วนแล้วแต่มีเจตนารมณ์เดียวกันคือ การเข้ามาประพฤติพรหมจรรย์เพื่อให้ได้บรรลุธรรมขั้นสูงสุดคือพระนิพพาน อีกทั้งพระสงฆ์ส่วนใหญ่มีคุณธรรมขั้นสูงเป็นพระอริยบุคคลหรือโดยส่วนใหญ่พระสงฆ์มีความประพฤติดีปฏิบัติชอบ พระสงฆ์ในระยะต้นจึงยังไม่มีความประพฤติที่เสื่อมเสียเกิดขึ้นมากนัก ต่อมาเมื่อมีผู้ที่เข้ามาอุปสมบทในพระพุทธศาสนามากขึ้น เจตนาในการบวชตลอดถึงพื้นเพอัธยาศัยก็ต่างกันจึงเกิดความไม่เรียบร้อยขึ้น ในช่วงระยะหลังนี้จำต้องมีการปกครองสงฆ์ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, 2513, หน้า 1)

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่ประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศไทยนับถือมาช้านาน โดยมีพระภิกษุสงฆ์เป็นองค์ประกอบสำคัญของพระพุทธศาสนา ที่มีหน้าที่สืบทอดและส่งเสริมพระพุทธศาสนาให้มั่นคงสืบไป ในขณะเดียวกัน สงฆ์ต้องมีวัตรปฏิบัติที่ดีและอยู่ในพระธรรมวินัย 227 ข้อ อย่างเคร่งครัด อีกทั้งต้องอยู่ภายใต้ข้อบังคับทางกฎหมายของรัฐด้วยเช่นกัน ซึ่งสถาบันพระพุทธศาสนาเป็นหนึ่งในธงไตรรงค์ที่ใช้เป็นสัญลักษณ์ของประเทศไทยที่เริ่มมีการใช้รัชสมัยรัชกาลที่ 6 เมื่อปี พ.ศ. 2460 (ชาติ=สีแดง ศาสนา=สีขาว พระมหากษัตริย์=สีน้ำเงิน) อันเป็น 3 สถาบันหลักของชาติ ที่ชนชาวไทยทุกคนมีหน้าที่พิทักษ์รักษาไว้ซึ่งความเป็นชาติ ศรัทธายึดมั่นในศาสนาและเทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์ให้คงอยู่ตลอดไป (หมวด 4 หน้าที่ของชนชาวไทย ในรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2550 แก้ไขเพิ่มเติมพ.ศ. 2554 มาตรา 70) (นคร พจนวรพงษ์ และคณะ, 2554, หน้า 124)

พระพุทธศาสนาต่อสังคมไทยในฐานะเป็นสถาบันหลักของสังคมไทย (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2550) วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนในด้านการศึกษา พระสงฆ์เป็นผู้อบรมสั่งสอนจัดการศึกษาเล่าเรียน ถึงแม้ในปัจจุบันบทบาทเหล่านี้จะลดน้อยลงไป เนื่องมาจากสาเหตุใดก็ตาม สิ่งที่ควรคำนึงถึงก็คือ พระพุทธศาสนามีความสำคัญทางการศึกษา โดยมีบทบาทอยู่ 2 ประการ คือ 1) วัดเป็นศูนย์กลางการศึกษาเล่าเรียนของชุมชน และพระสงฆ์เป็นครูผู้ทำหน้าที่อบรมสั่งสอน มีประเพณีบวชเรียน 2) นอกจากวัดเป็นแหล่งศิลปวิทยาการ เป็นแหล่งศึกษาค้นคว้าต่าง ๆ องค์ความรู้ต่าง ๆ

การแพทย์แผนโบราณ ด้านยาสมุนไพร ด้านภาษา นอกจากวัดเป็นศูนย์กลางในด้านพิธีกรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ เป็นแหล่งสังคมสงเคราะห์ เช่น เป็นศูนย์ฝึกวิชาชีพของชุมชน ศูนย์รับเลี้ยงเด็กเล็ก ศูนย์สงเคราะห์ผู้ป่วยโรคร้ายแรงต่าง ๆ เป็นต้น ส่วนพระก็ทำหน้าที่เป็นผู้นำทางจิตใจและผู้นำทางสังคม เช่น ผู้นำในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ผู้นำในการส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น และผู้นำทางการอบรมจิตใจของคนในสังคมให้ดีงาม เป็นต้น ด้านศิลปกรรม พุทธสถานตั้งแต่ในอดีตถึงปัจจุบัน มีการก่อสร้างมาด้วยจิตศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของพุทธศาสนิกชน จึงก่อให้เกิดความปราณีต งดงาม แสดงความเป็นศิลปอย่างสูงส่ง และแสดงถึงความรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาในแต่ละยุคสมัย การก่อสร้างพุทธสถานเหล่านี้นอกจากจะทุ่มเทด้วยกำลังกายและกำลังทรัพย์แล้ว ยังทุ่มเทจิตใจที่ดีงาม เคารพเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาด้วย เป็นการทำบุญกุศลและเป็นสถานที่ปฏิบัติศาสนกิจของพระภิกษุ และพุทธศาสนิกชนเป็นสถานที่สืบทอดพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนถาวรและเพื่อเชิดชูความรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนา ดังนั้น วัดจึงเป็นแหล่งรวมศิลปกรรมแขนงต่าง ๆ ทั้งในการวิจิตรศิลป์ สถาปัตยกรรม ประติมากรรม เป็นต้น

กรณีดังกล่าวมิได้ปรากฏขึ้นเฉพาะกลุ่มสงฆ์ที่ประท้วงเพื่อต่อต้านรัฐบาลเพื่อเรียกร้องความต้องการเท่านั้น แต่บางสถานการณ์พระสงฆ์บางกลุ่มได้สนับสนุนท่าทีของรัฐบาลให้ดำเนินการบางอย่างโดยการตีความหลักการทางพระพุทธศาสนาเพื่อให้รัฐบาลเกิดความชอบธรรมในการตัดสินใจทางการเมืองดังเช่นกรณีของพระกิตติวุฑโฒที่ชี้ว่า “การฆ่าคอมมิวนิสต์ไม่บาป” (สมบูรณ์ สุขสำราญ, 2522, หน้า 15) แนวทางดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า พระสงฆ์บางรูปทั้งในประเทศศรีลังกา พม่า กัมพูชา และประเทศไทยกลายเป็นเครื่องมือของนักการเมือง เพื่อให้นักการเมืองสามารถสร้างความชอบธรรมในการดำเนินการบางอย่างแม้บางอย่างจะไม่สอดรับกับหลักการในพระพุทธศาสนาก็ตาม ดังจะเห็นได้จากตัวอย่างของรัตนาภรณ์ พงษ์พัฒนาที่ชี้ว่า “รัฐบาลในประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนาพยายามอย่างยิ่งที่จะนำหลักการทางศาสนามาสร้างความชอบธรรมทางการเมือง (รัตนาภรณ์ พงษ์พัฒนา, 2547)

รัฐหรืออาณาจักรนั้นมีบทบาทและหน้าที่สำคัญ 2 ประการต่อพระพุทธศาสนา คือ การอุปถัมภ์บำรุงคุ้มครอง นอกจากรัฐมีหน้าที่ในการจัดการรักษาคุ้มครองป้องกันโดยชอบธรรมแก่สมณพราหมณ์ทั้งหลายแล้ว ยังมีบทบาทและหน้าที่ในการปรึกษาสดับฟังธรรมกับสมณพราหมณ์ที่ประพฤติดีปฏิบัติชอบ นำเอาธรรมะมาใช้ปฏิบัติ เป็นผู้มีธรรม ประพฤติชอบธรรมและปกครองแผ่นดินโดยธรรม รวมทั้งให้ความเป็นธรรมแก่ผู้ที่อยู่ใต้ปกครอง ส่วนฝ่ายพุทธจักรนั้น ก็มีหน้าที่โดยตรงในการศึกษาธรรม และแนะนำสั่งสอนเผยแพร่ธรรมแก่ประชาชน ให้มีความรู้ความเข้าใจ

ถูกต้อง ให้ประพฤติปฏิบัติอยู่ในศีลธรรมและรู้จักฝึกอบรมจิตใจและปัญญา ให้ประชาชนอยู่ร่วมกันด้วยความสงบสุข ประพฤติดีปฏิบัติชอบแล้ว ก็จะช่วยให้แผ่นดินมีความสงบสุขด้วย

ประวัติศาสตร์ของพระพุทธศาสนาที่ผ่านมาตั้งแต่สมัยพุทธกาลจนถึงปัจจุบัน จะเห็นได้ถึงความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับพระพุทธศาสนาตามหลักการดังกล่าวมานี้ แม้ในทางรัฐจะมีรูปแบบการปกครองเป็นแบบใดก็ตาม จนกลายเป็นธรรมเนียมที่แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับพระพุทธศาสนาหรือกับพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาว่า รัฐมีหน้าที่อุปถัมภ์บำรุงพระภิกษุสงฆ์ แม้แต่ผู้ที่อยู่ในเพศคฤหัสถ์เคยกระทำการร้ายมา เมื่อบวชแล้วก็ได้รับความคุ้มครองรักษา ได้รับการเคารพนับถือ (ธนภณ สมหวัง, 2565)

พระพุทธศาสนามีความเกี่ยวพันฝั่งรากลึกอย่างแนบแน่นในวิถีชีวิตความเป็นอยู่กับสังคมไทยมาอย่างยาวนาน และเป็นรากฐานของวัฒนธรรมไทยด้านต่าง ๆ เช่น ด้านภาษา วรรณกรรม ศิลปกรรม จิตรกรรม การศึกษา ตลอดจนขนมธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ เป็นต้น อีกทั้งมีบทบาทต่อการปกครองฝ่ายบ้านเมือง เช่น การนำหลักธรรมคัมภีร์พระธรรมศาสตร์มาประยุกต์ใช้เป็นกฎหมายตราสามดวงในการปกครองประเทศในรัชสมัยรัชกาลที่ 1 (คัมภีร์พระธรรมศาสตร์ คือ คัมภีร์ที่พระเจ้าแผ่นดินทรงนำหลักเกณฑ์ในคัมภีร์มาตราเป็นกฎหมายปลีกย่อยเรียกว่า “พระราชศาสตร์” เป็นคัมภีร์แห่งความยุติธรรม ซึ่งใช้กับพระเจ้าแผ่นดินและประชาชนทุกคนที่ต้องอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์ของคัมภีร์ดังกล่าวเช่นกัน) (สุเมฆ จีรชัยสิริ, 2563)

ปัจจุบันการปกครองสงฆ์ภายใต้กฎหมายพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับ พ.ศ.2505 อันเป็นเหตุของปัญหาในการปกครองคณะสงฆ์ในด้านต่าง ๆ ตามมาที่ทำให้สังคมไทยเกิดความเคลือบแคลงสงสัยว่า “สถาบันพระพุทธศาสนากับสถาบันการเมืองไปเกี่ยวข้องกันได้อย่างไร” และด้วยความรู้สึกของพุทธสนิกชนชาวไทยส่วนใหญ่ที่มองว่า ศาสนากับการเมืองไม่ควรยุ่งเกี่ยวกัน เพราะศาสนาเป็นเรื่องของความสะอาดบริสุทธิ์ศาสนาเป็นสถาบันที่ควรอยู่เหนือความขัดแย้งทั้งปวง เพราะด้วยหลักธรรมวินัย พระสงฆ์ทุกรูปต้องยึดถือประพฤติปฏิบัติตามธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด (ในปาฏิโมกข์ 227 ข้อ) เป็นอันดับแรก ที่พุทธศาสนิกชนทั่วไปรับรู้ได้ ส่วนกฎระเบียบข้อบังคับของมหาเถรสมาคม ซึ่งตราขึ้นให้สอดรับกับธรรมวินัยและกฎหมายของรัฐ ตลอดจนกฎหมายพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ที่รัฐกำหนดขึ้นเพื่อควบคุมคณะสงฆ์และสถาบันพระพุทธศาสนา ที่ประชาชนทั่วไป (ส่วนใหญ่) ไม่รู้ถึงกฎระเบียบข้อบังคับทั้ง 2 ส่วนนี้ (กฎเถรสมาคม และพระราชบัญญัติ) ว่าสงฆ์ต้องประพฤติปฏิบัติตามเมื่อเกิดปัญหาความขัดแย้งต่อการสถาปนาสมเด็จพระสังฆราชจึงทำให้เกิดการวิภาคคณะสงฆ์และ

การเมืองไปต่าง ๆ นานา ล้วนไม่เกิดผลดีต่อภาพรวมของประเทศ ซึ่งศาสนานั้นเป็นเรื่องของความละเอียดอ่อน หากเกิดความขัดแย้งในเรื่องของศาสนาแต่จะนำพาสังคมในประเทศไปสู่ความขัดแย้ง

คณะสงฆ์เป็นองค์กรที่สำคัญอย่างยิ่งต่อสถาบันพระพุทธศาสนา เมื่อเกิดปัญหาจากการบังคับใช้กฎหมายพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ 2505 โดยรัฐ จนส่งผลกระทบต่อการปกครองคณะสงฆ์ในด้านต่าง ๆ ซึ่งสร้างความเสื่อมเสีย และอาจจะก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างรัฐกับองค์กรสงฆ์ รวมไปถึงในสังคมส่วนอื่น ๆ ศาสนาเป็นเรื่องที่เปราะบางอย่างมาก อีกทั้งขันติธรรม (ขันติธรรม คือความอดทนอดกลั้นได้ต่อสภาวการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น) ของสังคมไทยปัจจุบันได้ลดน้อยถอยลง รวมไปถึงความไม่เข้าใจในหลักธรรมคำสอนที่ถูกต้องแท้จริง จึงก่อให้เกิดความขัดแย้งได้อย่างง่ายดาย ด้วยสภาวการณ์ดังกล่าว ประชาชนคนไทยยิ่งควรมีสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจที่เป็นสติปัญญาเพื่อเป็นวัคซีนให้กับชีวิต (วัคซีนชีวิตในที่นี้คือการศึกษาหลักธรรมคำสอนต่าง ๆ ที่เป็นแก่นแท้ของศาสนา จนสามารถนำไปประยุกต์ใช้และแก้ไขปัญหาในชีวิตประจำวันได้เป็นอย่างดี) ที่จะสามารถนำพาพวกเขาให้ดำเนินชีวิตไปข้างหน้าอย่างปลอดภัย มั่นคงและมีความสุข และเพื่อป้องกันความเสื่อมศรัทธาของประชาชนคนไทยต่อคณะสงฆ์และสถาบันพระพุทธศาสนาจนนำสังคมไทยไปสู่ “ฆราวาสนิยม” (Secularism) (ฆราวาสนิยม คือการแยกศาสนาออกจากวิถีชีวิตของสังคม ศาสนาจะกลายเป็นเรื่องของปัจเจกชนเท่านั้น) จึงควรเร่งหาทางแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างเร่งด่วน (วัลทณา แสงไพศรรค์, 2559)

ในการศึกษาเรื่อง “รัฐกับพระพุทธศาสนา : ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย” จึงเป็นการศึกษาความเกี่ยวเนื่องเชื่อมโยงบทบาทของพระพุทธศาสนาที่มีความสำคัญต่อสังคมไทยทั้งด้านวัตถุและจิตใจ กับการได้รับการส่งเสริมสนับสนุนและการออกกฎ ระเบียบข้อบังคับ ซึ่งบางครั้งอาจขัดแย้งต่อพระธรรมวินัยและจารีตประเพณีดั้งเดิมของสังคมไทยประการต่าง ๆ เหล่านี้จะหาข้อสรุปอย่างไรในการปรับตัวของรัฐกับพระพุทธศาสนาให้ดำรงคงอยู่ในสภาวะสังคมโลกที่เปลี่ยนแปลงไป

1.2 คำถามการวิจัย

1.2.1 ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย เป็นอย่างไร

1.2.2 บทบาทความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย เป็นอย่างไร

1.2.3 แนวโน้มและทิศทางความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย ควรเป็นอย่างไร

1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1.3.1 เพื่อศึกษาความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย

1.3.2 เพื่อศึกษาบทบาทความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย

1.3.3 เพื่อวิเคราะห์แนวโน้มและทิศทางความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย

1.4 ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “รัฐกับพระพุทธศาสนา : ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย” ผู้วิจัยได้ใช้เทคนิคการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยกำหนดขอบเขตในการศึกษาออกเป็น 3 ระยะของการวิจัย ซึ่งแต่ละระยะ มีรายละเอียดดังนี้

ระยะที่ 1 ศึกษาความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยระยะนี้ เป็นการมุ่งศึกษาความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย จากสภาพแวดล้อมของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปและจากบริบทสภาพประวัติศาสตร์ โดยศึกษาจากเอกสาร หนังสือ ตำราบทความทางวิชาการ งานวิจัย สืบค้นจากอินเทอร์เน็ต เป็นต้น

2. ขอบเขตด้านแหล่งข้อมูล

การวิจัยระยะนี้ เป็นการมุ่งศึกษาความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย ประวัติศาสตร์กับปัจจุบัน ซึ่งเอกสารที่ใช้ในการศึกษาแบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ

2.1 ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Sources) ศึกษาพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา และอื่น ๆ ทั้งฉบับภาษาบาลีและภาษาไทย

2.2 ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Sources) ศึกษาจากเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ เอกสารทางวิชาการ ตำรา งานนิพนธ์ของนักปราชญ์สำคัญ ๆ บทความ วารสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เอกสารจากสื่ออิเล็กทรอนิกส์ รวมถึงอิเล็กทรอนิกส์ รวมถึงเอกสารทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวกับ เศรษฐกิจ สังคม และการเมืองไทย ซึ่งเป็นเป้าหมาย ตลอดถึงหน่วยงานภาครัฐและพระสงฆ์ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ซึ่งเป็นกลุ่มเป้าหมาย โดยศึกษาเฉพาะประเด็นที่เกี่ยวข้องกับหน่วยงานภาครัฐที่กำกัดดูแล ติดตาม งานพระพุทธศาสนา รวมถึงบทบาทของพระพุทธศาสนาผ่านตัวแทนที่เป็นพระสงฆ์ ตามขอบเขตเนื้อหาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและตามกรอบแนวคิดในการวิจัย

3. ขอบเขตด้านพื้นที่

การศึกษาวิจัยระยะนี้ ใช้การศึกษาเชิงเอกสารในพื้นที่ประเทศไทย

4. ขอบเขตด้านระยะเวลา

การวิจัยในระยะนี้ใช้ระยะเวลา ตั้งแต่เดือน พฤศจิกายน พ.ศ. 2565 ถึง เดือน มกราคม พ.ศ. 2566

ระยะที่ 2 ศึกษาบทบาทความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยระยะนี้ เป็นการมุ่งศึกษาบทบาทความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย จากสภาพแวดล้อมของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปและจากบริบทสภาพประวัติศาสตร์ โดยศึกษาจากเอกสาร หนังสือ ตำราบทความทางวิชาการ งานวิจัย สืบค้นจากอินเทอร์เน็ต เป็นต้น โดยกำหนดแนวคิดจากการทบทวนวรรณกรรม

2. ขอบเขตด้านแหล่งข้อมูล

การวิจัยระยะนี้ เป็นการมุ่งศึกษาบทบาทความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย ระหว่างประวัติศาสตร์กับปัจจุบัน รวมถึงทิศทางและแนวโน้มที่จะเกิดขึ้น ซึ่งเอกสารที่ใช้ในการศึกษาแบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ

2.1 แหล่งข้อมูลที่เป็นเอกสาร

2.1.1 ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Sources) ศึกษาพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา และอื่นๆ ทั้งฉบับภาษาบาลีและภาษาไทย

2.1.2 ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Sources) ศึกษาจากเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ เอกสารทางวิชาการ ตำรา งานนิพนธ์ของนักปราชญ์สำคัญ ๆ บทความ วารสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เอกสารจากสื่ออิเล็กทรอนิกส์ รวมถึงอิเล็กทรอนิกส์ รวมถึงเอกสารทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวกับ เศรษฐกิจ สังคม และการเมืองไทย ซึ่งเป็นเป้าหมาย โดยศึกษาเฉพาะประเด็นที่เกี่ยวข้องกับบทบาทความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย ตามขอบเขตเนื้อหาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและตามกรอบแนวคิดในการวิจัย

2.2 การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ด้วยการใช้แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured Interview) ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Random Sampling) จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) โดยพิจารณาเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือ ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญที่เป็นตัวแทนของภาคส่วนต่าง ๆ ในสังคม รวมถึงพระสงฆ์ ผู้วิจัยใช้การเลือกตามวัตถุประสงค์ในการเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำหรับการวิจัยหรือผู้ทรงคุณวุฒิตามคุณสมบัติ ได้จำนวน 30 รูป/คน ซึ่งต้องมีคุณสมบัติตามที่ผู้วิจัยระบุไว้

3. ขอบเขตด้านพื้นที่

การศึกษาวิจัยระยะนี้ ใช้การศึกษาในพื้นที่ประเทศไทย

4. ขอบเขตด้านระยะเวลา

การวิจัยในระยะนี้ใช้ระยะเวลา ตั้งแต่เดือน กุมภาพันธ์ ถึง เดือน พฤษภาคม พ.ศ. 2566

ระยะที่ 3 วิเคราะห์แนวโน้มและทิศทางความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยระยะนี้ เป็นการวิเคราะห์แนวโน้มและทิศทางความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย เพื่อนำไปสู่การสร้างรูปแบบความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย

2. ขอบเขตด้านแหล่งข้อมูล

แหล่งข้อมูลที่จะใช้ในการวิเคราะห์แนวโน้มและทิศทางความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย ที่จะนำไปสู่การสร้างรูปแบบความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย ผู้วิจัยกำหนดไว้จาก 2 แหล่ง ดังนี้

2.1 แหล่งข้อมูลที่เป็นเอกสาร ได้แก่ ข้อค้นพบจากการวิจัยระยะที่ 1 และ ระยะที่ 2 นำมาวิเคราะห์สังเคราะห์ให้เห็นแนวทางและมากำหนดสร้างรูปแบบความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย

2.2 แหล่งข้อมูลที่เป็นคน ได้แก่ การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ระดมสมอง (Brian Storming) โดยต้องการรับฟังความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ หาลักษณะร่วม (Common Character) รวมถึงหาข้อสรุปร่วม (Common Conclusion) เพื่อวิเคราะห์แนวโน้มและทิศทางความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย ที่จะนำไปสู่การสร้างรูปแบบความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย ในหลากหลายมิติ

ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้พิจารณากำหนดเลือกบุคคลที่เป็นผู้มีส่วนเกี่ยวข้องด้านความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย จำนวน 12 รูป/คน

3. ขอบเขตด้านพื้นที่

การศึกษาวิจัยระยะนี้ ใช้การศึกษาในพื้นที่ประเทศไทย

4. ขอบเขตด้านระยะเวลา

การวิจัยในระยะนี้ใช้ระยะเวลา ตั้งแต่เดือน มิถุนายน เดือน ตุลาคม พ.ศ.2566

1.5 นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

จากการศึกษาวิจัย รัฐกับพระพุทธศาสนา : ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย ผู้วิจัยได้ให้คำนิยามศัพท์เฉพาะ ดังนี้

บทบาท หมายถึง การปฏิบัติตามสิทธิหรืออำนาจหน้าที่ในการทำงานที่ถูกกฎ ระเบียบข้อบังคับหรือคำสั่งกำหนดไว้ ซึ่งเป็นไปตามตำแหน่งหน้าที่รับผิดชอบอันเนื่องมาจากสถานภาพของบุคคลแต่ละคนหรือที่ได้รับมอบหมายไว้ให้สมฐานะของตำแหน่งที่ตนได้รับแต่งตั้งหรือมอบหมายไว้

หรือการแสดงที่เป็นการลงมือปฏิบัติกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเมืองในฐานะที่เป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงทางด้านจิตใจ ทั้งในส่วนตนและส่วนรวมที่เกี่ยวข้องกับการเมือง

รัฐ หมายถึง องค์การการเมืองโดยบังคับที่มีรัฐบาลแบบรวมอำนาจปกครองซึ่งเป็นผู้ผูกขาดการใช้แรงบังคับโดยชอบธรรมภายในพื้นที่ภูมิศาสตร์หนึ่ง ๆ บางรัฐเป็นรัฐเอกราช แต่บางรัฐอยู่ภายใต้อำนาจอธิปไตยหรืออำนาจครอบงำภายนอกซึ่งอำนาจอธิปไตยสูงสุดอยู่กับรัฐอื่น คำว่า "รัฐ" ยังใช้กับรัฐสหพันธ์ (Federated State) ซึ่งเป็นสมาชิกของสหภาพสหพันธ์ ซึ่งเป็นรัฐเอกราช

พระพุทธศาสนา หมายถึง ศาสนาแห่งความรู้แจ้ง เป็นศาสนาที่มีพระรัตนตรัย เป็นสรณะอันสูงสุด อันได้แก่ พระพุทธเจ้า พระธรรม และ พระสงฆ์ โดยพระรัตนตรัยทั้ง 3 นี้ย่อมมีคุณเกี่ยวพันเป็นอันเดียวกัน จะแยกออกจากกันโดยเฉพาะไม่ได้ ด้วยพระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้ธรรมก่อนแล้วสอนให้พระสงฆ์รู้ธรรม พระธรรมนั้น พระสงฆ์ซึ่งเป็นสาวกของพระพุทธเจ้าย่อมจำทรงไว้ ปฏิบัติและสั่งสอนสืบต่อพระศาสนา พระรัตนตรัยนี้เปรียบด้วยวัตถุวิเศษที่มีราคาอย่างสูง คือ แก้ว จึงเรียกพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ว่า รัตนะ คำว่า "รัตนะ" แปลว่าแก้ว,สิ่งมีค่าสูงยิ่ง,สิ่งประเสริฐ ซึ่งคำว่ารัตนะในที่นี้จะหมายถึง พระรัตนตรัย ซึ่งก็คือแก้ว 3 ดวง ผู้ที่นับถือพระพุทธศาสนาก็คือนับถือแก้ว 3 ดวงนี้ว่ามีคุณ ย่อมจะเป็นที่พึ่งที่ระลึกแก่ตน

พระพุทธศาสนาในประเทศไทย หมายถึง พระพุทธศาสนาเข้ามาสู่ดินแดนประเทศไทยเมื่อประมาณ พ.ศ. 236 สมัยเดียวกันกับประเทศศรีลังกา ด้วยการส่งพระสมณทูตไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศต่าง ๆ 9 สาย โดยการอุปถัมภ์ของพระเจ้าอโศกมหาราช กษัตริย์อินเดีย ในขณะนั้นประเทศไทยรวมอยู่ในดินแดนที่เรียกว่าสุวรรณภูมิ ซึ่งมีขอบเขตกว้างขวาง มีประเทศรวมกันอยู่ในดินแดนส่วนนี้ไม่น้อยกว่า 7 ประเทศ ได้แก่ ไทย พม่า ศรีลังกา ญวน กัมพูชา ลาว มาเลเซีย ซึ่งสันนิษฐานว่ามีใจกลางอยู่ที่จังหวัดนครปฐมของไทย เนื่องจากได้พบโบราณวัตถุที่สำคัญ เช่นพระปฐมเจดีย์ และรูปธรรมจักรกวางหมอบเป็นหลักฐานสำคัญ

พระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา หมายถึง หมู่สาวกของพระพุทธเจ้า ผู้ซึ่งฟังคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า แล้วเลื่อมใส สละเรือนออกบวช ถือวัตร ปฏิบัติ ตามพระธรรมวินัยที่พระบรมศาสดาสั่งสอนและกำหนดไว้ พระสงฆ์ จัดเป็นรัตนะหนึ่งในจำนวนรัตนสามหรือพระรัตนตรัย ซึ่งได้แก่พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ในพระรัตนตรัยหมายถึงเฉพาะพระอริยสงฆ์คือบุคคลไม่ว่าคฤหัสถ์หรือนักบวช และไม่ว่ามนุษย์หรือเทวดา ที่ปฏิบัติตามพุทธธรรมจนได้บรรลุมรรคผล แต่โดยทั่วไปมักเข้าใจว่าพระสงฆ์คือพระภิกษุหรือพระภิกษุณี คือมนุษย์ที่ได้ฟังคำสั่งสอนแล้วเกิดความเลื่อมใสจนสละเรือนออกบวชตามพระพุทธเจ้า เพราะต้องการจะได้บรรลุธรรมตามพระพุทธเจ้าสั่งสอนไว้ ถือเป็นนักบวชในพระพุทธศาสนา พระภิกษุปฏิบัติตามสิกขาบทที่กำหนดไว้จำนวน 227 ข้อ ส่วนพระภิกษุณีรักษาสิกขาบท 311 ข้อ บางครั้งเรียกว่าสงฆ์ พระสงฆ์รูปแรกในพระพุทธศาสนาของพระโคตมพุทธเจ้าคือพระอัญญาโกณฑัญญะ

ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ หมายถึง แบบที่พิจารณาความสัมพันธ์ซึ่งปรากฏออกมาให้เห็นที่การกำหนดและการตัดสินใจเลือกนโยบายด้านต่าง ๆ แนวทางนี้พิจารณากลุ่มผลประโยชน์กลุ่มเคลื่อนไหวต่าง ๆ ในกระบวนการผลักดันนโยบาย ที่มีจุดมุ่งหมายความต้องการ มีผลประโยชน์ที่ขัดแย้งกันอยู่เกี่ยวกับนโยบายสาธารณะเรื่องหนึ่งเรื่องใด หรือมีความพอใจในทางเลือกในการดำเนินนโยบายในเรื่องนั้น ๆ แตกต่างกัน การดูว่าใครมีอำนาจในสนามการตัดสินใจ จึงคือการดูที่ผลของการแข่งขันต่อสู้เพื่อนโยบาย การผลักดันและการต่อรองในกระบวนการกำหนดและตัดสินใจ และคนที่มีอำนาจก็คือคนที่ชนะในกระบวนการตัดสินใจได้นโยบายที่ตอบสนองผลประโยชน์ความต้องการของฝ่ายตน

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.6.1 ทำให้เกิดองค์ความรู้เรื่องความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย

1.6.2 ทำให้เกิดองค์ความเข้าใจบทบาทความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย

1.6.3 ทำให้ได้รับรู้ผลวิเคราะห์แนวโน้มและทิศทางความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย

1.6.4 ทำให้ได้รูปแบบความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย ที่เหมาะสมและควรจะเป็น

1.6.5 ทำให้ได้นำผลการวิจัยนำไปใช้ประโยชน์ในการพิจารณาความเหมาะสมในบทบาทความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย

บทที่ 2
แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง “รัฐกับพระพุทธศาสนา : ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย” ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ เพื่อใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการวิจัย ซึ่งเป็นการทบทวนวรรณกรรมนำข้อค้นพบไปสู่การกำหนดเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย การศึกษาประเด็นดังกล่าวจะทำให้เข้าใจบริบทของเรื่องที่ทำการศึกษาในมิติต่าง ๆ ได้ชัดเจนมากขึ้น เช่น บริบทของรัฐ บริบทของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา บริบทของคณะสงฆ์ไทย บริบทความสัมพันธ์เชิงอำนาจ จะเป็นเป็นตัวชี้วัดได้ว่า รัฐกับคณะสงฆ์ไทยแท้จริงแล้วมีความเกี่ยวเนื่องเชื่อมโยงกันอย่างไร ความสัมพันธ์ดังกล่าวเป็นไปได้ทั้งในลักษณะของความร่วมมือ การสนับสนุน การส่งเสริม และเป็นไปได้ในลักษณะของความขัดแย้ง แต่ทั้งนี้ รัฐเป็นสถาบันหลักในการพัฒนาประเทศ ส่วนพระพุทธศาสนาที่มีคณะสงฆ์เป็นกลไกขับเคลื่อน จะผสานความร่วมมือพัฒนาอาณาจักรกับศาสนจักรในมิติของการนำหลักธรรมมาสู่การพัฒนาอาณาจักรและประชาราษให้อยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติสุขและร่วมเย็นในมิติ “อาณาจักรร่มเย็น ภายใต้ร่มเงาของพระพุทธศาสนา”

จากการศึกษาทำความเข้าใจรัฐกับพระพุทธศาสนา : ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย นอกเหนือจากประเด็นที่ทำการศึกษาเบื้องต้นแล้วนั้น จำเป็นต้องทำความเข้าใจบทบาทของของรัฐกับคณะสงฆ์ในทางประวัติศาสตร์ ตั้งแต่การกำเนิดศาสนาพุทธ กำเนิดพระธรรมคำสอน กำเนิดพระสงฆ์ ซึ่งรวมกันเรียกว่า “พระรัตนตรัย” โดยเป้าหมายที่แท้จริงในศาสนาแห่งพุทธะเป็นอย่างไร แต่ทว่า กาลเวลาผันเปลี่ยน ยุคสมัยเปลี่ยน สรรพสิ่งในโลกย่อมเปลี่ยนแปลงตามแม้กระทั่ง สภาพเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ก็เช่นเดียวกัน จนกระทั่งพระพุทธศาสนาเข้าสู่อาณาจักรไทยตั้งแต่สมัยโบราณ มาสร้างปรากฏการณ์ศรัทธา ที่มาสู่จิตวิญญาณของผู้นำที่เรียกว่ากษัตริย์ จนแผ่ขยายสู่ทุกกลุ่มในพื้นที่อาณาจักร สร้างความชอบธรรมให้กับผู้นำหรือผู้ปกครอง

ทั้งนี้ สาเหตุที่ผู้วิจัยเลือกศึกษารัฐกับพระพุทธศาสนา : ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย เพราะรัฐไทยกับพระพุทธศาสนาดำรงคงอยู่ควบคู่กันมาอย่างยาวนานจากอดีตจนถึงปัจจุบัน แต่ด้วยสถานการณ์โลกเปลี่ยนแปลงไป บทบาทของคณะสงฆ์ไทยก็แปรเปลี่ยนไปตามยุคสมัย บทบาทของรัฐก็เปลี่ยนแปลงไป อาจเป็นเพราะมีหลายศาสนาที่เข้ามายังดินแดนประเทศไทย แต่อย่างไรก็ตาม รากเง้าของความเป็นไทยอยู่ควบคู่กับพระพุทธศาสนามาอย่างยาวนาน รัฐจะให้ความสำคัญในการผลักดัน ส่งเสริม สนับสนุน กิจการคระสงฆ์ไทยอย่างไร ที่ผ่านมาเมืองไทยเป็นเมืองพุทธตั้งแต่พระมหากษัตริย์จนถึงประชาชนโดยส่วนมากเป็นพุทธมามกะให้การอุปถัมภ์ค้ำชูและปกครองโดยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาโดยตลอด และเมืองไทยภายหลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ (Absolute Monarchy) มาเป็นระบอบ

ประชาธิปไตย (Democracy) ตั้งแต่ 24 มิถุนายน 2475 นั้น มีการบรรจุพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไว้ในรัฐธรรมนูญ (Constitution) มาโดยตลอด แต่ด้วยในสถานการณ์ปัจจุบัน มีมีการบรรจุพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไว้ในรัฐธรรมนูญทำให้มีพระสงฆ์บางกลุ่มออกมาเคลื่อนไหวทางการเมืองเรียกร้องให้รัฐบาลบรรจุพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไว้ในรัฐธรรมนูญ พฤติกรรมดังกล่าวในสายตาชาวพุทธมองว่าเป็นการไม่เหมาะสมที่คณะสงฆ์ไทยออกมาเคลื่อนไหวทางการเมือง (พระครูปลัดเกษฎา ผาทอง, 2562)

ฉะนั้น การที่จะทำการศึกษารัฐกับพระพุทธศาสนาในมิติความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย ที่ควรจะเป็น ต้องทำการศึกษาบริบทพระสงฆ์ในพระไตรปิฎก ประวัติศาสตร์ชาติไทย เพื่อจะได้เรียนรู้ขอบเขต บทบาท หน้าที่ของรัฐและคระสงฆ์ไทย ให้เมืองไทยพุทธเป็นเมืองแห่งความสงบสุข สันติภาพ ในอนาคตต่อไป โดยทำการทบทวนวรรณกรรมดังต่อไปนี้

2.1 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับรัฐ

2.2 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับพระพุทธศาสนากับการปกครองของรัฐ

2.3 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับพระธรรมวินัยและจารีตประเพณี

2.4 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับพัฒนาการความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย

2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย

2.6 กรอบแนวคิดในการวิจัย

2.1 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับรัฐ

2.1.1 แนวคิดและทฤษฎีความหมายเกี่ยวกับรัฐ

แนวความคิดของคำว่ารัฐนั้นเกิดจากการยอมรับคำว่า "อำนาจ" (le pouvoir) ที่เรียกกันว่าอำนาจรัฐ (le pouvoir d'Etat) ซึ่งสืบเนื่องมาจากอำนาจสูงสุดในการปกครองรัฐที่เรียกกันว่า อำนาจอธิปไตย อำนาจรัฐแสดงถึงการมีอำนาจของผู้ปกครองรัฐที่มีอยู่เหนือผู้ที่อยู่ใต้การปกครองหรือพลเมืองของรัฐอันเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับประชาชนของรัฐที่อยู่บนพื้นฐานแห่งความไม่เท่าเทียมกัน แนวความคิดดังกล่าวถือว่าเป็นปรัชญาหรือหัวใจของกฎหมายมหาชนที่กล่าวว่า “ถ้าไม่มีกฎหมายให้อำนาจไว้ ก็ไม่สามารถกระทำได้” อันที่จริงแล้วรัฐนั้นเป็นแนวคิดทางพุทธิปัญญาที่รวมเอาจิตวิญญาณทั้งหมดของทุกๆคนในรัฐมาไว้ในขอบเขตปริมณฑลของรัฐ นอกจากนี้รัฐยังได้รับมอบอำนาจและหน้าที่เฉพาะที่เกี่ยวกับการรักษาความสงบสุขของสังคมมากไปกว่าที่ทราบกันเป็นอย่างดีว่ารัฐเป็นสิ่งที่จับต้องไม่ได้และเป็นสิ่งที่มองไม่เห็นและก็ยังดำรงอยู่ในรูปของนามธรรม (เกรียงไกร เจริญธนาวัฒน์, 2548)

อย่างไรก็ตาม คำว่า รัฐ ในขอบเขตของกฎหมายมักจะพบคำดังกล่าวปรากฏในสุนทรพจน์ต่าง ๆ เสมอ ๆ และสุนทรพจน์ต่าง ๆ เหล่านี้ก็อ้างอิงไปยังบทบัญญัติแห่งกฎหมายพื้นฐานที่ใช้ในการปกครองประเทศซึ่งเรียกกันว่ารัฐธรรมนูญ โดยอาศัยอำนาจแห่งความเป็นกฎหมายสูงสุดที่ใช้ในการปกครองประเทศ รัฐธรรมนูญได้ให้ที่ว่างหนึ่งที่ไว้ให้สำหรับคำว่ารัฐโดยความเชื่อที่ว่ารัฐเป็นจุดร่วมของความโชคดีของทุกคน รัฐเป็นตัวที่แสวงหาความมั่นคงและหลักประกันแก่ทุก ๆ คนที่อาศัยอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขและปราศจากความขัดแย้งต่าง ๆ นอกจากนี้รัฐยังได้สร้างรูปแบบการแทรกแซงต่าง ๆ ในกิจกรรมของรัฐและมากไปกว่านั้นรัฐยังต้องคำนึงถึงแนวความคิดสิทธิมนุษยชนอีกด้วยซึ่งทำให้รัฐนั้นมีหน้าที่ที่จะต้องปกปูองสิทธิดังกล่าวซึ่งเป็นสิทธิตามธรรมชาติที่ทุกประเทศในสากลโลกต้องให้ความสนใจและคำนึงถึงเป็นกรณีพิเศษ (พงษ์พันธ์ ศิวิลัย, 2556, หน้า 26)

รัฐ เป็นแนวความคิดหรือมโนทัศน์ที่ย่อลงมาจากการเมือง (Politics) ในลักษณะที่รัฐเป็นสถาบันที่เกิดขึ้นจากการจัดระเบียบและการสร้างแบบแผนอย่างเป็นทางการของการเคลื่อนไหวหรือพลวัตของการเมือง โดยที่รัฐประกอบไปด้วยประชากรและ.สิทธิหน้าที่ต่าง ๆ สถาบันและกระบวนการยุติธรรม หลักการและอำนาจ ซึ่งเป็นเครือข่ายความสัมพันธ์แบบโครงสร้าง ส่วนในมโนทัศน์อย่างแคบ รัฐหมายถึง รัฐบาลที่ทุกรัฐจะต้องมีเป็นของตนเองรวมทั้งมีอำนาจหน้าที่ในการปกครองในนามของรัฐ

ชัยอนันต์ สมุทวณิช (2552) ได้กล่าวถึงความหมายของรัฐตามทัศนะของ เบนจามินและดูวาล (Roger Benjamin and Raymond Duvall)ซึ่งได้เสนอว่า มีแนวคิดเกี่ยวกับรัฐอยู่ 4 แนวทาง คือ (1) รัฐในฐานะที่เป็นรัฐบาล (The state as government) ซึ่งหมายถึง กลุ่มบุคคลที่ดำรงตำแหน่งซึ่งมีอำนาจในการตัดสินใจในสังคมการเมือง และ (2) รัฐในฐานะที่เป็นระบบราชการ (The state as public bureaucracy) หรือเครื่องมือทางการบริหารที่เป็นปึกแผ่นและเป็นระเบียบทางกฎหมายที่มีความเป็นสถาบัน ทั้งสองความหมายนี้เป็นการมองรัฐตามแนวคิดของนักสังคมศาสตร์ที่มิใช่มาร์กซิสต์ (3) รัฐในฐานะที่เป็นชนชั้นปกครอง (The state as ruling class) เป็นความหมายในแนวคิดของมาร์กซิสต์ และ (4) รัฐในฐานะที่เป็นโครงสร้างทางอุดมการณ์ (The state as normative order) ซึ่งเป็นแนวคิดของนักมานุษยวิทยา

ถ้าศึกษาคำว่ารัฐในขอบเขตของกฎหมายมักจะพบคำดังกล่าวปรากฏในสุนทรพจน์ ต่าง ๆ เสมอ ๆ และสุนทรพจน์ต่าง ๆ เหล่านี้ก็อ้างอิงไปยังบทบัญญัติแห่งกฎหมายพื้นฐานที่ใช้ในการปกครองประเทศซึ่งเรียกกันว่ารัฐธรรมนูญ โดยอาศัยอำนาจแห่งความเป็นกฎหมายสูงสุด ที่ใช้ในการปกครองประเทศ รัฐธรรมนูญได้ให้ที่ว่างหนึ่งที่ไว้ให้สำหรับคำว่ารัฐโดยความเชื่อ ที่ว่ารัฐเป็นจุดร่วม

ของความโชคดีของทุกคน รัฐเป็นตัวที่แสวงหาความมั่นคงและหลักประกันแก่ทุก ๆ คนที่อาศัยอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขและปราศจากความขัดแย้งต่าง ๆ นอกจากนี้รัฐยังได้สร้างรูปแบบการแทรกแซงต่าง ๆ ในกิจกรรมของรัฐและมากไปกว่านั้นรัฐยังต้องคำนึงถึงแนวความคิดสิทธิมนุษยชนอีกด้วยซึ่งทำให้รัฐนั้นมีหน้าที่ที่จะต้องปกป้องสิทธิดังกล่าวซึ่งเป็น สิทธิตามธรรมชาติที่ทุกประเทศในสากลโลกต้องให้ความสนใจและคำนึงถึงเป็นกรณีพิเศษ (พงษ์พันธ์ ศิวิลัย, 2556: 26)

ส่วน (เนทเทิล (J.P.Nettle) อ้างถึงใน ศิริ พันธ์ทา, 2561: 35-36) ในบทความ “ State as Conceptual Variable” และเห็นว่า รัฐ หมายถึง

ก) องค์กรที่รวมศูนย์การทำหน้าที่และโครงสร้างไว้เพื่อที่จะปฏิบัติการได้อย่างทั่วด้าน แนวคิดนี้เป็นแนวคิดแบบดั้งเดิมที่เน้นเรื่องอำนาจอธิปไตยและรัฐอธิปไตย ว่า รัฐมีฐานะสูงกว่าองค์กรอื่น ๆ ในสังคม อำนาจของรัฐเป็นอำนาจตามกฎหมาย แนวคิดนี้จึงเชื่อมโยงรัฐกับกฎหมาย กับระบบราชการและกับรัฐบาล

(ข) รัฐในฐานะที่เป็นหน่วยงาน ในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศหมายถึง การที่รัฐมีอิสระในการดำเนินกิจการต่าง ๆ กับรัฐอื่น ๆ แนวคิดนี้ก็อาจเป็นแนวคิดเดิมเรื่อง รัฐธรรมนูญอีกเช่นกัน หากรัฐมีอิสระในการดำเนินกิจการระหว่างประเทศ ก็จะมีความเป็นรัฐ (Stateness) สูงแนวคิดนี้ใช้ประโยชน์ในการวิเคราะห์ลักษณะสองด้านของรัฐคือ รัฐเป็นหน่วยอำนาจอธิปไตยในความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมภายในสังคม (intrasocial) ด้านหนึ่ง กับรัฐเป็นหน่วยหนึ่งในความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมภายนอกสังคม (extrasocial) อีกอย่างหนึ่ง

(ค) รัฐในฐานะที่เป็นองค์กรที่มีความเป็นอิสระ เป็นส่วนหนึ่งของสังคมที่มีลักษณะเด่นเฉพาะตัว แนวคิดนี้ใช้ในการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างส่วนที่เป็นเรื่องของรัฐกับส่วนที่เป็นเรื่องของเอกชน เช่น ระบบการศึกษาของรัฐ กับระบบการศึกษาภายใต้การดูแลของเอกชน รัฐวิสาหกิจและภาครัฐบาล กับอุตสาหกรรมของภาคเอกชน เป็นต้น

(ง) รัฐในฐานะที่เป็นปรากฏการณ์ทางสังคม-วัฒนธรรม อย่างหนึ่ง แนวคิดนี้ใช้ในการศึกษาวิวัฒนาการของรัฐ และความสัมพันธ์ระหว่างรัฐว่าเป็นสิ่งเดียวกัน

โอภาส เอี่ยมศิริวงศ์ (2554, หน้า 28) รัฐ ดูจะเป็นคำที่มีคุณลักษณะทางนามธรรมหรือเป็นมโนทัศน์เชิงความคิด บนพื้นฐานความเชื่อความเข้าใจของมนุษย์มากกว่าที่จะเป็นตัวตนอันสามารถจับต้องได้ ความเชื่อความเข้าใจต่อนามธรรมนี้ นอกจากจะเป็นการสำเหนียกในอำนาจรัฐซึ่งกระทบต่อชีวิตของมนุษย์แล้ว ยังได้รับการตอกย้ำให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้นโดยอาศัยสัญลักษณ์ที่หลากหลายซึ่งเกี่ยวข้อง แสดงหรือบ่งชี้ถึงความเป็นชาติ อาทิ ธงชาติ เพลงชาติ เครื่องแต่งกายประจำชาติตำนาน

/ความเชื่อถึงความเป็นชาติ โดยเฉพาะคำเรียกขานและกระบวนการหรือแบบพิธีต่าง ๆ (discursive practices) ซึ่งกำหนดให้รัฐเป็นตัวแสดง (Actor) ในการเมืองระหว่างประเทศหรือการเมืองโลกด้วย นอกเหนือไปจากรัฐในฐานะที่เป็นหน่วยพื้นฐานทางการเมือง(fundamental unit of politics) ซึ่งมีความหมายและผูกพันกับบุคคลในรัฐ กระทั่งทำให้ปริมณฑลความรับรู้ของมนุษย์เข้าใกล้ตัวตนของรัฐมากขึ้น

สมบัติ เพียรจิต (2555, หน้า 36) รัฐ คือ กลไกทางการเมืองโดยมีอำนาจอธิปไตยปกครองดินแดนทางภูมิศาสตร์ที่มีอาณาเขตและมีประชากรแน่นอน โดยอำนาจดังกล่าวเบ็ดเสร็จทั้งภายในและภายนอกรัฐไม่ขึ้นกับรัฐอื่นหรืออำนาจอื่นจากภายนอก และอาจกล่าวได้ว่า รัฐสามารถคงอยู่ได้แม้จะไม่ได้รับการรับรองจากรัฐอื่นเพียงแต่รัฐที่ไม่ได้รับการรับรองเหล่านี้ มักจะพบว่าตนประสบอุปสรรคในการเจรจาสนธิสัญญากับต่างประเทศและดำเนินกิจการทางการทูตกับรัฐอื่นองค์ประกอบสำคัญของรัฐ มี 4 ประการ คือ

1. ประชากร รัฐทุกรัฐจะต้องมีประชากรจำนวนหนึ่งซึ่งเป็นกลุ่มคนที่มีจุดมุ่งหมายและมีประโยชน์ร่วมกัน จำนวนประชากรของแต่ละรัฐอาจมีมากน้อยแตกต่างกันไป ที่สำคัญคือ จะต้องมีประชากรดำรงชีพอยู่ภายในขอบเขตของรัฐนั้น

2. ดินแดน รัฐต้องมีดินแดนอันแน่นอนของรัฐนั้น กล่าวคือ มีเส้นเขตแดนเป็นที่ยอมรับของนานาประเทศทั้งโดยข้อเท็จจริงและโดยสนธิสัญญา ทั้งนี้รวมถึงพื้นดิน พื้นน้ำและพื้นอากาศ

3. อำนาจอธิปไตย อำนาจอธิปไตย คือ อำนาจรัฐ หมายถึง อำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศ ทำให้รัฐสามารถดำเนินการทั้งในส่วนที่เกี่ยวกับการปกครองภายในและภายนอก

4. รัฐบาล รัฐบาลคือ องค์กรหรือหน่วยงานที่ดำเนินงานของรัฐในการปกครองประเทศ รัฐบาลเป็นผู้ทำหน้าที่สาธารณะสนองเจตนารมณ์ของสาธารณชนในรัฐ เพื่อรักษาผลประโยชน์ของประชาชนและป้องกันการรุกรานจากรัฐอื่น รัฐบาลเป็นองค์กรทางการเมืองที่ขาดไม่ได้ของรัฐถึงแม้ว่าคำว่า รัฐ มักจะรวมถึงสถาบันรัฐบาลหรือการปกครอง ทั้งสมัยโบราณและสมัยใหม่ ระบบรัฐสมัยใหม่มีลักษณะหลายประการและคำดังกล่าวมักถูกใช้ในความหมายถึงระบบการเมืองสมัยใหม่เท่านั้น

สรุปได้ว่า รัฐ คือ กลไกทางการเมืองโดยมีอำนาจอธิปไตยปกครองดินแดนทางภูมิศาสตร์ที่มีอาณาเขตและมีประชากรแน่นอน โดยอำนาจดังกล่าวเบ็ดเสร็จทั้งภายในและภายนอกรัฐไม่ขึ้นกับรัฐอื่นหรืออำนาจอื่นจากภายนอก ทั้งนี้รัฐบาลมีหน้าที่ที่จะต้องใช้จ่ายเงินเพื่อป้องกันประเทศ รักษาความสงบเรียบร้อยภายในประเทศ ส่งเสริมด้านการเกษตรการศึกษา การสาธารณสุขและกิจการบางอย่าง รัฐบาลโดยทั่วไปย่อมมีภาระหน้าที่สำคัญ 4 ประการ 1. ป้องกันและรักษาความสงบของ

ประเทศ ดังนี้ 2. ให้บริการที่จำเป็นแก่สังคม 3. ส่งเสริมและควบคุมการผลิตการจำหน่าย 4. ดำเนินการกระจายรายได้ของบุคคลรัฐบาลจะทำหน้าที่เป็นตัวกลาง

2.2.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับรัฐ

จากการทบทวนวรรณกรรมองค์ความรู้เกี่ยวกับรัฐ เพื่อความสอดคล้องของข้อมูลที่ค้นพบ ผู้วิจัยจึงได้ทำการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับรัฐ ดังนี้

ญาติมา นุชแดง (2562) ทำการศึกษาวิจัย เรื่อง “การพัฒนาประเทศไทยตามนโยบายประชารัฐกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในจังหวัดฉะเชิงเทรา” การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ของการวิจัยครั้งนี้เพื่อ 1) ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาประเทศไทยตามนโยบายประชารัฐกับการมีส่วนร่วมของประชาชน 2) ศึกษาเปรียบเทียบการพัฒนาประเทศไทยตามนโยบายประชารัฐกับการมีส่วนร่วมของประชาชน จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล และ 3) ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมมีอิทธิพลต่อการพัฒนาประเทศตามนโยบายประชารัฐกับการมีส่วนร่วมของประชาชน ในจังหวัดฉะเชิงเทรา กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยเชิงปริมาณ 400 คน สุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้นภูมิและเทียบสัดส่วนบัญญัติไตรยางค์โดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือ มีค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับเท่ากับ 0.97 การวิจัยเชิงคุณภาพใช้กลุ่มเป้าหมายโดยเลือกแบบเจาะจงจำนวน 11 คน โดยใช้การสัมภาษณ์แบบเชิงลึก วิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณใช้สถิติพรรณนา ได้แก่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ทดสอบสมมติฐานใช้สถิติเปรียบเทียบค่าเฉลี่ย ได้แก่ Independent Sample t–test, one-way Anova และความสัมพันธ์และการหาอิทธิพลใช้สถิติวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ

ผลการวิจัยพบว่า

การมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศตามนโยบายประชารัฐ จำแนกตาม เพศ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05ส่วนส่วน อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้ต่อเดือนไม่แตกต่างกัน อธิบายความแปรปรวนของตัวแปรได้ร้อยละ 67.40 (R^2=0.674) และมีอิทธิพลในการทำนายการพัฒนาประเทศไทยตามนโยบายประชารัฐ ร้อยละ 95.90 สำหรับแนวทางการดำเนินงานในอนาคต ได้แก่ การเริ่มต้นเร็ว การให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเข้าเกี่ยวข้องด้วย การทำงานร่วมกันโดยมีความจริงใจต่อกัน และการมุ่งเน้นในเรื่องความยั่งยืน

กรกฎ ทองขะโชค (2562) ทำการศึกษาวิจัย เรื่อง “สิทธิและเสรีภาพของประชาชนและชุมชนกับการปฏิบัติหน้าที่ของรัฐตามที่รัฐธรรมนูญกำหนด : บทเรียนเพื่อการพัฒนากลไกความร่วมมือระหว่างภาครัฐกับประชาชนและชุมชน” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิเคราะห์บทเรียนเกี่ยวกับประเด็นหน้าที่ของรัฐที่จะก่อให้เกิดสิทธิของประชาชนและชุมชนในการติดตามหรือเร่งรัดการ

ดำเนินการของรัฐหรือก่อให้เกิดสิทธิในการฟ้องร้องหน่วยงานของรัฐเสนอแนะแนวทางการพัฒนาระบบการรับรองสิทธิเสรีภาพของประชาชน และกลไกเพื่อทำให้รัฐปฏิบัติหน้าที่ตามที่รัฐธรรมนูญกำหนดอย่างมีประสิทธิภาพประสิทธิผลสูงสุด วิธีวิจัยศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้องจัดประชุมระดมความคิดเห็นโดยการสนทนากลุ่มเจาะจงภาครัฐ ชุมชน จำนวน 26 คน

ผลการวิจัยพบว่า

บทเรียนที่ผ่านมาเพื่อการพัฒนากลไกความร่วมมือระหว่างภาครัฐกับประชาชนและชุมชน ปัญหาการจัดการศึกษาหน่วยงานภาครัฐคำนึงถึงรูปแบบมากเกินไป การดำเนินการกลไกในระหว่างการจัดการศึกษาภาครัฐกับประชาชน ควรมีการถ่วงดุลอำนาจทางการศึกษาโดยการเปิดโอกาสให้ภาคส่วนต่าง ๆ มีสิทธิเป็นผู้ออกแบบและเป็นผู้จัดการการศึกษาคู่ขนานไปกับรัฐ ส่วนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่เกิดขึ้นในปัจจุบันเกิดจากการบริหารที่ไม่มีเอกภาพ เพื่อให้มีความเหมาะสมสอดคล้องกับวิถีและการดำรงอยู่โดยภาครัฐและเอกชนเป็นเพียงผู้กระตุ้นและสนับสนุนให้เกิดการเรียนรู้ซึ่งมีความสำคัญต่อการพัฒนาในระยะยาวในการจัดการทรัพยากรนั้นโดยให้ชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีบทบาทในการจัดการเพราะมีความสำคัญต่อการดำรงอยู่ของสังคม การเสริมสร้างประชาชนเข้าสู่กระบวนการมีส่วนร่วมได้อย่างมีประสิทธิภาพและนำไปสู่การกำหนดแนวทางปฏิบัติของผู้ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติการพัฒนาที่สมดุล และยั่งยืน ควรจัดตั้งสถาบันพัฒนากลไกการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทำหน้าที่แก้ไขปัญหาด้านโครงสร้างกฎหมายที่ไม่เอื้อต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน ดังนั้น จึงจำเป็นต้องมีการปฏิรูปด้านกฎหมายเพื่อรองรับสิทธิของประชาชนในการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมอย่างมีความหมายที่แท้จริงจัดทำกฎหมายเพื่อรองรับสิทธิของประชาชน ชุมชน ส่งเสริมและพัฒนาการจดัการสิ่งแวดล้อมชุมชน รวมทั้งการใช้กระบวนการเพื่อสร้างข้อบัญญัติท้องถิ่นหรือสิทธิชุมชนในการจัดการท้องถิ่นอย่างยั่งยืน เพื่อให้ชุมชนสามารถอยู่ร่วมกับธรรมชาติได้อย่างยั่งยืนและพึ่งตนเองได้จัดทำเป็นข้อบัญญัติท้องถิ่นของท้องถิ่นตนตามรูปแบบองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเรื่องการจัดการศึกษาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติคือการสร้างกลไกระหว่างภาครัฐกับประชาชน ชุมชน ซึ่งหากจะมีการนำไปใช้ให้เกิดรูปธรรมโดยให้องค์การบริหารส่วนจังหวัด เป็นหน่วยงานขับเคลื่อนทำให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทุกระดับในจังหวัดจะต้องมีส่วนร่วมในยุทธศาสตร์ดังกล่าว เพื่อหารูปแบบกลไกการบริหารจดัการระหว่างภาครัฐกับ ภาคประชาชน

วรพงษ์ เพ็ชร์ขาว (2560) ทำการศึกษาวิจัย เรื่อง “บทบาทภาครัฐในการกำหนดนโยบายด้านการจัดบริการเทคโนโลยีสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อการสื่อสารสำหรับบุคคลที่มีความบกพร่อง

ทางการได้ยิน” ได้กำหนดวัตถุประสงค์ ในการวิจัยไว้ 3 ข้อ คือ 1) เพื่อศึกษานโยบาย กฎหมายด้านการจัดบริการเทคโนโลยีสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อการสื่อสารสำหรับบุคคลที่มีความบกพร่องทางการได้ยินและปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดนโยบาย 2) เพื่อศึกษาบทบาทภาครัฐในการส่งเสริมนโยบายด้านการจัดบริการเทคโนโลยีสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อการสื่อสารสำหรับบุคคลที่มีความบกพร่องทางการได้ยิน และ 3) เพื่อวิเคราะห์ นโยบายด้านการจดับริการเทคโนโลยีสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อการสื่อสารสำหรับบุคคลที่มีความบกพร่องทางการได้ยิน

ผลการวิจัยพบว่า

นโยบายด้านการจัดบริการเทคโนโลยีสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อการสื่อสารของคนพิการปรากฏอยู่ทั้งในกฎหมายของฝ่ายนิติบัญญัติและกฎหมายของฝ่ายบริหาร นอกจากนี้ พบว่า นโยบายดังกล่าวปรากฏอยู่ในระดับกฎหมายสูงสุดและนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐระดับกฎหมายและนโยบายเพื่อคนพิการ และระดับแผนยุทธศาสตร์ด้านการบริการโทรคมนาคม นโยบายที่ผู้วิจัยศึกษานี้เกิดขึ้นได้ต้องอาศัยปัจจัยที่สำคัญ 3 ประการ คือ 1) องค์กรคนพิการสากล กฎหมายและนโยบายระหว่างประเทศและหลักการแนวคิดของกฎหมายต่างประเทศ 2) ผู้นำคนพิการ และองค์กรคนพิการ และ 3) การรับรู้เรื่องสิทธิ ความเสมอภาคของคนพิการและเจตคติของคนในสังคมต่อคนพิการ นอกจากนี้ พบว่า นโยบายด้านการจัดบริการเทคโนโลยีสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อการสื่อสารสำหรับบุคคลที่มีความบกพร่องทางการได้ยิน ปรากฏผู้เกี่ยวข้องที่มีบทบาทสำคัญ 4 ส่วน ได้แก่ 1) คณะอนุกรรมาธิการกิจการคนพิการ 2) กรมส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ 3) สำนักงานคณะกรรมการกิจการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์และกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ 4) กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร

ถวิลวดี บุรีกุล (2564) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทของรัฐบาลไทยในสายตาประชาชน” ซึ่งมีวัตถุประสงค์คือ เพื่อศึกษาระดับความคิดเห็นของประชาชนต่อบทบาทของ รัฐบาลในประเทศไทย และเพื่อหาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความเชื่อมั่นต่อการดำเนินงาน ของรัฐบาลและความคาดหวังของประชาชนที่มีต่อความรับผิดชอบของรัฐบาล งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ ดำเนินการศึกษาระหว่างเดือนมิถุนายน ถึง เดือนสิงหาคม พ.ศ. 2560 โดยมีประชากรซึ่งเป็นกลุ่มเป้าหมาย คือ ประชาชน ชาวไทยผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้ง (ผู้มีอายุ18 ปีบริบูรณ์ขึ้นไป) โดยมีจำนวนผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมดที่สมบูรณ์ทั้งหมด 1,459 คน งานวิจัยนี้ใช้เครื่องมือแบบสัมภาษณ์ซึ่งพัฒนาจากโมดูลการศึกษาบทบาทของรัฐบาล ภายใต้โครงการ International Social Survey Programme (ISSP)

ผลการวิจัยพบว่า

ประชาชนที่มีระดับการศึกษาและ อายุที่สูงขึ้น และการทุจริตของข้าราชการที่เพิ่มขึ้นมีผลทำให้ระดับความเชื่อมั่นต่อข้าราชการน้อยลง และ การศึกษาที่สูงขึ้นรวมถึงการทุจริตของนักการเมืองที่เพิ่มขึ้น ทำให้ความเชื่อมั่นต่อสภาผู้แทนราษฎรน้อยลง นอกจากนี้ระดับความเชื่อมั่นต่อข้าราชการมีผลทำให้ประชาชนมีความคาดหวังว่า 3 อันดับแรกที่รัฐบาล จะดำเนินการให้กับประชาชนมากขึ้น คือ จัดหางานสำหรับทุกคนที่ต้องการ ให้ความช่วยเหลือ ในเรื่องอุตสาหกรรม หากต้องการที่จะเติบโตขึ้น และ จัดหาที่อยู่อาศัยสำหรับผู้ว่างงาน ในขณะที่ระดับ ความเชื่อมั่นต่อสภาผู้แทนราษฎรมีผลต่อความคาดหวังของประชาชนในเรื่องของบทบาทของรัฐ คือ สนับสนุนความเท่าเทียมชายหญิง จัดหาบ้านที่เหมาะสมให้ผู้ที่ไม่สามารถหาได้และกำหนดกฎหมาย ที่เข้มงวดสำหรับอุตสาหกรรมเพื่อให้มีการทำลายธรรมชาติน้อยลง นั่นหมายความว่า หากประชาชนมี ความเชื่อมั่นต่อการดำเนินงานของข้าราชการและสภาผู้แทนราษฎรแล้ว ประชาชนจะยิ่งให้ความคาดหวังว่า รัฐบาลจะดำเนินการตามบทบาทของรัฐบาลในด้านดังกล่าวดีขึ้น ด้วยเหตุนี้รัฐบาลไทยควรดำเนินงาน ในด้านสนับสนุนความเท่าเทียมชายหญิง นอกจากนี้รัฐบาลไทยยังควรดำเนินงานในด้านการจัดหางาน ให้กับประชาชน จัดหาที่อยู่อาศัยสำหรับผู้ว่างงานให้มีที่อยู่อาศัยที่ได้มาตรฐาน ควรสนับสนุนเงินทุนการศึกษาของผู้ที่มีรายได้ต่ำ สิ่งสำคัญนอกเหนือจากที่กล่าวมาแล้ว ซึ่งถือว่าเป็นฐานหลักของการดำเนินการคือ รัฐบาลไทยควรแก้ไขปัญหาด้านการทุจริตของข้าราชการและสภาผู้แทนราษฎร ซึ่งรัฐบาลสามารถแก้ไขปัญหาโดยการปรับปรุงกฎระเบียบ ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการดำเนินงานของรัฐ เพื่อเป็นการลดระดับการทุจริตของภาครัฐ และเพื่อนำไปสู่การยกระดับ ความเชื่อมั่นของประชาชนต่อไป

จิรนันท์ ชูเกต (2563) ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “แนวทางการพัฒนาการบริหารงานขององค์กรภาครัฐในการสนับสนุนตลาดประชารัฐคนไทยยิ้มได้แห่งหนึ่งในจังหวัดนครปฐม” การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาการบริหารงาน และปัญหาอุปสรรคในการบริหารงานของ องค์กรภาครัฐที่รับผิดชอบโครงการตลาดประชารัฐคนไทยยิ้มได้แห่งหนึ่งในจังหวัดนครปฐม 2) ศึกษาการสนับสนุนขององค์กรภาครัฐที่รับผิดชอบโครงการตลาดประชารัฐคนไทยยิ้มได้แห่งหนึ่งในจังหวัดนครปฐม ดำเนินการศึกษา โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกโดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างและแบบมี โครงสร้าง กลุ่มผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ ผู้ประกอบการร้านค้า ผู้บริโภค ตัวแทนองค์กรภาครัฐ รวมทั้งสิ้น 17 คน และการ สังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม ตรวจสอบ

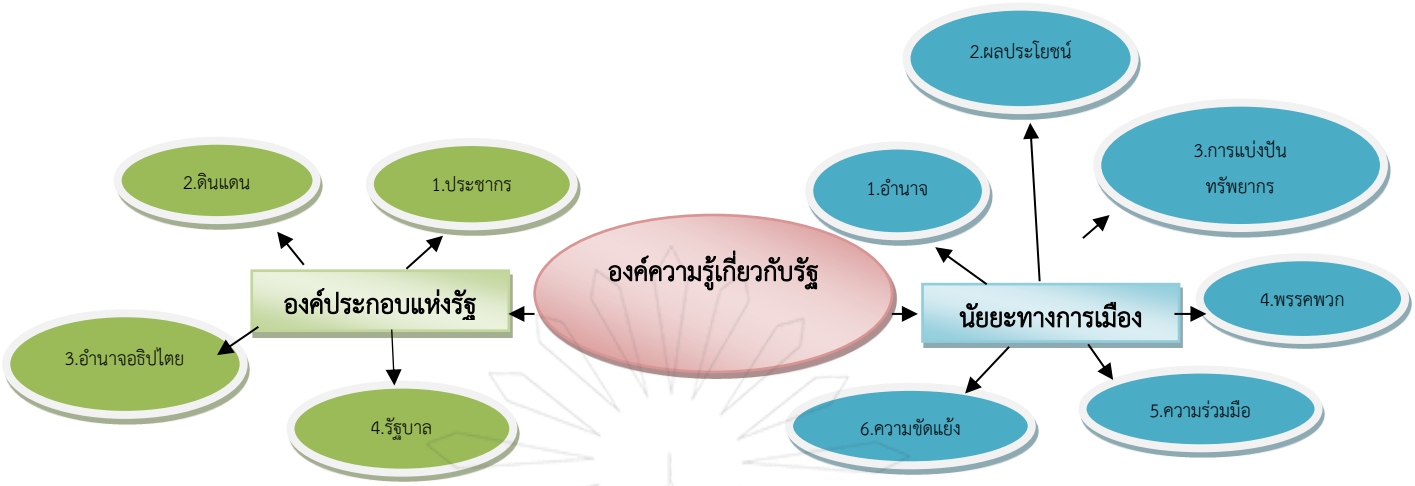
ความถูกต้องของข้อมูลแบบสามเส้าด้านวิธีการ วิเคราะห์เนื้อหา สรุป และ นำเสนอผลการศึกษาในรูปแบบการพรรณนาความ

ผลการวิจัยพบว่า

การบริหารงานและปัญหาอุปสรรคในการบริหารงานขององค์กรภาครัฐที่รับผิดชอบโครงการตลาดประชารัฐฯ พบว่า 1) ด้านการวางแผน มีก าหนดการ ประชุมอย่างชัดเจนทั้งระดับอำเภอและจังหวัด 2) การจัดองค์การ มีการจัดแบ่งทั้งในระดับกรม ระดับจังหวัด ระดับอำเภอ แต่ไม่ได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการบริหารตลาดอย่างเป็นรูปธรรม 3) ด้านการบริหารบุคคล ไม่มีกระบวนการสรรหาและคัดเลือกบุคคลที่มีความชำนาญเฉพาะ 4) ด้านการอำนวยการ มีการสั่งการแบบบนลงล่าง ทั้งแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ 5) ด้านการประสานงาน มีการประสานงานร่วมกันทั้งหน่วยงานภายใน และภายนอก ที่เป็นลายลักษณ์อักษรและทางวาจา 6) ด้านการรายงานในรูปแบบของเอกสารเสนอต่อหน่วยงาน ในระดับจังหวัดและระดับกรม 7) ด้านงบประมาณ ได้รับการสนับสนุนจากกรมการพัฒนาชุมชน แต่ไม่เพียงพอ 8) ด้านการใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรม ใช้ในการสื่อสารและประชาสัมพันธ์ข้อจำกัดซึ่งเป็นอุปสรรคในการบริหารงาน คือ ไม่มีบุคลากรที่รับผิดชอบงานโดยตรงตามบทบาทหน้าที่ที่ระบุในโครงสร้างองค์กร แต่เป็นไปในลักษณะการมอบหมายงานเป็นครั้งคราวรายบุคคล ซึ่งอาจไม่ตรงกับความชำนาญหรือเชี่ยวชาญ ข้อจำกัดเรื่องงบประมาณที่ใช้ในกิจกรรม ส่วนการสนับสนุนการบริหารงานขององค์กรภาครัฐโดยสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอ ใน 2 ด้าน คือ 1) สนับสนุนงบประมาณสำหรับวัสดุอุปกรณ์และการประชาสัมพันธ์ 2) สนับสนุนด้านประชาสัมพันธ์

2.2.3 สรุปผังมโนทัศน์องค์ความรู้เกี่ยวกับรัฐ

จากการทบทวนวรรณกรรมองค์ความรู้เกี่ยวกับรัฐ ผู้วิจัยได้ทำการสรุปผังมโนทัศน์ (Concept Mapping) ที่จะนำไปพัฒนาและใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาสร้างกรอบแนวคิดการวิจัย (Conceptual Framework Research) เพื่อสร้างความเชื่อมั่นของงานวิจัย โดยสรุปมีอยู่ 2 ประเด็นหลัก คือ 1) องค์ประกอบแห่งรัฐ 2) นัยยะทางการเมือง ซึ่งสามารถสรุปผังมโนทัศน์องค์ความรู้เกี่ยวกับการศึกษาบทบาท ได้ดังต่อไปนี้

ภาพที่ 2.1 : สรุปผังมโนทัศน์องค์ความรู้เกี่ยวกับรัฐ

กล่าวโดยสรุปการทำความเข้าใจองค์ความรู้เกี่ยวกับรัฐ จำเป็นต้องอาศัยทำความเข้าใจถึงองค์ประกอบของรัฐที่ประกอบไปด้วย 1) ประชากร รัฐทุกรัฐจะต้องมีประชากรจำนวนหนึ่งซึ่งเป็นกลุ่มคนที่มีจุดมุ่งหมายและมีประโยชน์ร่วมกัน จำนวนประชากรของแต่ละรัฐอาจมีมากน้อยแตกต่างกันไป ที่สำคัญคือ จะต้องมีประชากรดำรงชีพอยู่ภายในขอบเขตของรัฐนั้น 2) ดินแดน รัฐต้องมีดินแดนอันแน่นอนของรัฐนั้น กล่าวคือ มีเส้นเขตแดนเป็นที่ยอมรับของนานาประเทศทั้งโดยข้อเท็จจริงและโดยสนธิสัญญา ทั้งนี้รวมถึงพื้นดิน พื้นน้ำและพื้นอากาศ 3) อำนาจอธิปไตย คือ อำนาจรัฐ หมายถึง อำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศ ทำให้รัฐสามารถดำเนินการทั้งในส่วนที่เกี่ยวกับการปกครองภายในและภายนอก 4) รัฐบาล คือ องค์กรหรือหน่วยงานที่ดำเนินงานของรัฐในการปกครองประเทศ รัฐบาลเป็นผู้ทำหน้าที่สาธารณะสนองเจตนารมณ์ของสาธารณชนในรัฐเพื่อรักษาผลประโยชน์ของประชาชนและป้องกันการรุกรานจากรัฐอื่น รัฐบาลเป็นองค์กรทางการเมืองที่ขาดไม่ได้ของรัฐถึงแม้ว่าคำว่า รัฐ มักจะรวมถึงสถาบันรัฐบาลหรือการปกครอง ทั้งสมัยโบราณและสมัยใหม่ ระบบรัฐสมัยใหม่มีลักษณะหลายประการและคำดังกล่าวมักถูกใช้ในความหมายถึงระบบการเมืองสมัยใหม่เท่านั้น อีกทั้งความเป็นนัยยะทางการเมือง ที่ประกอบไปด้วย 1) อำนาจ 2) ผลประโยชน์ 3) การแบ่งปันทรัพยากร 4) พรรคพวก 5) ความร่วมมือ 6) ความขัดแย้ง ซึ่งปัจจัยต่างๆ เหล่านี้ จะเป็นกลไกในการขับเคลื่อนการบริหารและพัฒนาประเทศในภาพรวม รวมถึงความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาในมิติขิงการสนับสนุน ส่งเสริม กำกับ และติดตาม กิจการงานคณะสงฆ์ไทย

2.2 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับพระพุทธศาสนากับการปกครองของรัฐ

2.2.1 แนวคิดพระพุทธศาสนากับการปกครองรัฐ

พระพุทธศาสนากับการเมือง จะเห็นได้ว่า เป็นกิจการบ้านเมืองที่เกี่ยวกับการบริหารประเทศ ซึ่งเป็นการดำเนินการตามนโยบายของประเทศ ในการบริหารราชการแผ่นดิน ในการปกครอง การดูแลคุ้มครองระวังรักษาและบริหาร ซึ่งการเมืองการปกครองที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน โดยมีพระราชาเป็นใหญ่ปรากฏอยู่ในพระพุทธศาสนา ในครั้งพุทธกาลที่มีสถาบันกษัตริย์การปกครอง ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณี และพิธีกรรมในระบบความเชื่อจากพระพุทธศาสนา ที่มีการประพฤติปฏิบัติตามหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา ที่มีระบบการปกครองในการจัดระบบสังคมตามแบบชนชั้นปกครอง คือ ราชา ชนชั้นที่ถูกปกครอง คือ ราชภัฏ หรือข้าราชการ และประชาชนทั่วไป ชนชั้นปกครอง มีหลักธรรมที่พึงปฏิบัติที่เป็นคำสอนในพระพุทธศาสนา เรียกว่า ทศพิธราชธรรม (ขุ.ชา. (ไทย) 28/176/112) และข้อธรรมอื่น ๆ ชนชั้นผู้ที่ถูกปกครองซึ่งสนองงานของพระราชามหากษัตริย์ก็ดำเนินตามชั้นชนปกครองเป็นเรื่องที่น่าศึกษา เพราะการเมืองการปกครองถ้าดำเนินการปกครองได้ดี ก็จะนำมาซึ่งความเจริญรุ่งเรืองแก่บ้านเมือง

กรมการศาสนา (2560) การกำเนิดพุทธะนำมาซึ่งพุทธศาสนาอันเป็นกลจักรวงล้อแห่งธรรมขับเคลื่อนสรรพสิ่งในหลากหลายมิติ ประเทศไทยถือว่าเป็นประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนาเป็นส่วนมากในอัตราเฉลี่ย 94.6% ของคนไทยทั้งประเทศ ประการสำคัญของการนับถือศาสนาพุทธนั้นนำมาซึ่งการหลอมรวมจิตใจการยึดถือปฏิบัติตามหลักแห่งธรรมของพระบรมศาสดา ถือเป็นระเบียบแบบแผนอันคงไว้ซึ่งวัฒนธรรม ประเพณีอันดีงามดั้งเดิมของไทย ซึ่งในปัจจุบันรัฐบาลได้กำหนดนโยบายโดยการนำมิติทางศาสนาร่วมแก้ไขปัญหาวิกฤติสังคมด้วยการส่งเสริมนำพลัง “บ ว ร” บ้าน วัด โรงเรียน ร่วมสร้างสังคมคุณธรรม

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ (2554) ด้วยบริบทดังกล่าวจะเห็นได้ว่าภายใต้ “บ ว ร” (บ้าน วัด โรงเรียน) นั้น “วัด” จะเป็นหน่วยกลางในการเชื่อมต่อระหว่างบ้านกับโรงเรียนอันเป็นสถาบันหลักของชาติ เมื่อเป็นเช่นนี้บทบาททางพระพุทธศาสนาจะมีมาก แต่เมื่อวิเคราะห์ถึงอิทธิพลของพระพุทธศาสนาผ่านสังคมไทยแล้วจะพบว่าที่ผ่านมา ผู้มีบทบาทอันเป็นตัวแทนในการเผยแผ่ศาสนธรรมก็คือ “พระสงฆ์” เพราะมีความสัมพันธ์ที่ดีกับชาวบ้านมาเป็นระยะเวลาอันยาวนานกว่า 700 กว่าปี (Jerrold, 1967) ความสัมพันธ์ของพระสงฆ์ดังกล่าวเรียกได้ว่าเป็นบทบาทหน้าที่หลักต้องปฏิบัติตามในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ทั้ง 6 ด้าน โดยเฉพาะด้าน 3 ซึ่งเป็นภารกิจด้านการดำเนินการประกาศพระพุทธศาสนาให้ประชาชนได้รับทราบในทุก ๆ วิธีที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย

โดยมุ่งเน้นให้ประชาชนได้มีความรู้ความเข้าใจ ในหลักธรรมแล้วน้อมนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน เช่น การเทศนา การปาฐกถาในโอกาสและสถานที่ต่าง ๆ ทั้งในวัด และนอกวัด การบรรยายธรรมทั้งทางวิทยุ และโทรทัศน์การเผยแผ่ธรรมด้วยสื่อต่าง ๆ เช่น หนังสือ หนังสือพิมพ์หรือวีดีทัศน์ภารกิจด้านนี้ครอบคลุมถึงการที่วัดหรือพระภิกษุจัดกิจกรรมต่าง ๆ ขึ้นในวัด โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการเผยแผ่ธรรมหรือต้องการให้ประชาชนเข้าวัดปฏิบัติธรรม หรือมุ่งเน้นสืบสานวัฒนธรรมไทยที่ได้รับอิทธิพลมาจากหลักพระพุทธศาสนา เช่น การจัดงานเทศน์มหาชาติการจัดงานในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

การจัดงานในวันที่กำหนดเป็นวันสำคัญของไทย (วันขึ้นปีใหม่ วันสงกรานต์ เป็นต้น) การจัดโครงการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน การจัดโครงการ บวชเนกขัมมจาริณี (ชีพราหมณ์) การจัดอุปสมบทหมู่หรือจัดให้มีการปฏิบัติธรรมเฉลิมพระเกียรติเนื่องในวันเฉลิมพระชนมพรรษาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ การจัดพิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะการจัดให้มีการแสดงธรรมในวันธัมมสวนะ (วันพระ) การจัดส่งพระภิกษุไปสอนศีลธรรมแก่นักเรียนตามโรงเรียนต่าง ๆ นอกจากนี้ยังมีการเผยแผ่ธรรมที่คณะสงฆ์ร่วมกับสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติจัดให้ดำเนินการในรูปแบบ “หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.)” “การอบรมจริยธรรมนักเรียน ข้าราชการ และประชาชน” “การอบรมครูจริยศึกษา” “การส่งเสริมหน่วยเผยแพร่ศีลธรรม” “การส่งเสริมหน่วยสงเคราะห์พุทธมามกะผู้เยาว์” เช่น โครงการอุทยานการศึกษาในวัดโครงการสวนสมุนไพรในวัด โครงการลานวัด ลานใจ ลานกีฬา โครงการวัดพัฒนาตัวอย่าง เป็นต้น

วรรณไชย มะยงค์ (2558) ปัจจุบันการบริหารกิจการของคณะสงฆ์ถือว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญ เพราะถ้ามีระบบการบริหารที่ดีพระพุทธศาสนาก็มีความเจริญมั่นคง การบริหารกิจการของคณะสงฆ์ที่ดีนั้นจะต้องมีรูปแบบ และวิธีการจัดการหรือมีแนวคิด ซึ่งขึ้นอยู่กับการแบ่งงานมอบอำนาจกระจายงานให้ผู้อยู่ฝ่ายบริหารระดับต่าง ๆ รับผิดชอบ ตามความรู้ความสามารถของตน และพัฒนาการในด้านต่าง ๆ

ทีนี้ ประเด็นสำคัญมีอยู่ว่า บทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์ดังกล่าวส่วนมากจะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการสร้างคุณประโยชน์ให้สังคมประเทศชาติ “จะเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องทางการเมืองได้อย่างไร” และก็มีคำถามต่อไปอีกว่า “เมื่อเข้าไปยุ่งเกี่ยวแล้วจะได้ประโยชน์อะไร” เพราะทั้ง ๆ ที่กฎหมายบ้านเมืองก็กำหนดไว้ชัดเจนว่า พระสงฆ์เป็นบุคคลธรรมดา เพียงแต่มีกรอบวิถีทางดำเนินชีวิตที่แตกต่างจากพลเมืองทั่วไป ถึงแม้เป็นบุคคลที่ต้องดำรงชีวิตอยู่ด้วยปัจจัยสี่แต่ด้วยความศรัทธา

ต่อคุณธรรมอันยิ่งในศาสนา จึงต้องยอมละความสุขแบบชาวโลกมาแสวงหาธรรมที่เหนือโลกและท้ายที่สุดก็ย้อนกลับมาให้คุณประโยชน์ต่อสังคมไทยอยู่ดังเดิม ฉะนั้นบทบาทของพระสงฆ์ไทยที่มีต่อสังคมประเทศชาตินั้นเป็นที่ประจักษ์ให้เห็นมาทุกยุคสมัยว่าท่านมีคุณูปการมากจนเกินที่จะพรรณนาได้ตั้งแต่การรักษาความเป็นชาติไทยเคียงคู่มาพร้อมกับสถาบันพระมหากษัตริย์ การสืบทอดวัฒนธรรมอันดีงาม ส่งเสริมให้สังคมมีความร่มเย็น เป็นต้น แต่เมื่อพิจารณาในอีกมุมหนึ่งพระสงฆ์เกือบจะถูกลืมจากสังคมไทย หากจะกล่าวไปแล้วในรัฐธรรมนูญมิได้มีบทบัญญัติใดที่จะส่งเสริม หรือรับรองสถานะสงฆ์ให้มีความพิเศษแตกต่างจากพลเมืองทั่วไป ทั้ง ๆ ที่อยู่ในสถาบันศาสนาอันเป็นสถาบันหลักของประเทศ ในทางกลับกันต้องถูกจำกัดสิทธิหลายประการในทางกฎหมาย เช่น สงฆ์ไม่ได้รับสิทธิเข้าร่วมพิจารณาออกกฎหมาย ไม่ได้รับสิทธิในการใช้สิทธิเลือกตั้ง โดยจะเห็นจากบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญมาตรา 106 (2) บัญญัติว่า “บุคคลผู้มีลักษณะต่อไปนี้ในวันเลือกตั้ง เป็นบุคคลต้องห้ามมิให้ใช้สิทธิเลือกตั้ง คือ เป็นภิกษุ สามเณร นักพรต หรือนักบวช” (เกษฎา ผาทอง และ ธีรภัทร์ เสรีรังสรรค์, 2561: 197)

กีรวุฒิ กิติยาดิศัย (2556) บทบัญญัติกฎหมายดังกล่าวเบื้องต้นจะเห็นได้ว่า พระภิกษุสงฆ์นั้นมี 2 ฐานะ คือ ฐานะพลเมืองของรัฐต้องอยู่ภายใต้บังคับกฎหมายของรัฐเช่นเดียวกับพลเมืองทั่วไป นอกจากพระภิกษุจะถูกจำกัดสิทธิในบางส่วนแล้ว สิทธิในบางส่วนยังไม่เกินไปกว่าพลเมืองทั่วไป ดังบทบัญญัติรัฐธรรมนูญในหมวด 3 ว่าด้วยสิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทย มาตรา 38 พระภิกษุสงฆ์ก็อยู่ภายใต้ความคุ้มครองของรัฐธรรมนูญเสมอกับพลเมืองทั่วไปที่นับถือในทุกศาสนา ซึ่งบัญญัติว่า “บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการปฏิบัติตามศาสนาบัญญัติหรือปฏิบัติพิธีกรรมตาความเชื่อถือของตน เมื่อไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อหน้าที่ของพลเมืองและไม่เป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชนในการใช้สิทธิเสรีภาพดังกล่าวตามวรรคหนึ่ง บุคคลย่อมได้รับความคุ้มครองมิให้รัฐกระทำการใด ๆ อันเป็นการรอนสิทธิหรือเสียประโยชน์อันควรมีควรได้เพราะเหตุที่ถือศาสนานิกายของศาสนาลัทธินิยมในทางศาสนา หรือปฏิบัติตามศาสนาบัญญัติหรือปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อถือแตกต่างจากบุคคลอื่น” ส่วนฐานะที่สองต้องอยู่ภายใต้กรอบพระธรรมวินัยสงฆ์และต้องไม่ขัดต่อกฎหมายคณะสงฆ์ซึ่งฝ่ายบ้านเมืองได้บัญญัติเพื่อให้การปกครองคณะสงฆ์เป็นไปด้วยความเรียบร้อย ป้องกันบุคคลผู้มีเจตนาไม่สุจริตอาศัยร่มเงาพระพุทธศาสนาหาประโยชน์ใส่ตน อันเป็นต้นเหตุให้เกิดความเสื่อมศรัทธาของชุมชนและเป็นการส่งเสริมสถาบันสงฆ์อันเป็นสถานะที่สำคัญต่อการดำรงอยู่ของศาสนา เนื่องจากพระภิกษุเป็นตัวแทนของศาสนาในฐานะองค์พระสังฆรัตนะซึ่งเป็นที่เคารพบูชา จึงมีความพิเศษแตกต่างจากพลเมืองทั่วไป

ชลธิศ ธีระฐิติ (2551) คำว่า การเมือง หรือ Politics ซึ่งเป็นคำที่ผู้คนโดยทั่วไปจะได้ยินเป็นการบ่อยครั้งโดยเฉพาะเมื่อเกิดเหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงภายในประเทศคำเหล่านี้เราจะมีความคุ้นเคยกันดี ทีนี้เมื่อตั้งคำถามว่า การเมืองมีความหมายอย่างไร ทำไมประชาชนคนไทยหรือพลเมือง (Citizen) ต้องถือเอามาเป็นเรื่องใกล้ตัวและต้องทำความเข้าใจในหลักและกระบวนการ แต่เมื่อเราศึกษาค้นคว้าแล้วจะพบว่า คำตอบนี้มีความหลากหลายและข้อสรุปของนิยามความหมายที่ชัดเจนเฉพาะเจาะจงจริง ๆ เป็นเรื่องที่ทำได้ยาก แต่อย่างไรก็ตามเมื่อเราทำการศึกษาแล้วนำมาวิเคราะห์สู่การสังเคราะห์ (Analysis to Synthesis) แล้วจะพบว่าการเมือง เป็นเรื่องที่ผูกติดกับระบบความเป็นรัฐ เป็นการจัดสรรสิ่งที่มีคุณค่าหรือทรัพยากร โดยมีอำนาจที่เป็นที่ยอมรับกันมาทำให้เกิดการปฏิบัติตาม หรือเป็นเรื่องของการที่มีคนกลุ่มหนึ่งใช้อิทธิพลต่อคนอีกกลุ่มหนึ่ง เพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งที่มีคุณค่าทางสังคม สิ่งที่มีคุณค่าทางสังคมในที่นี้มีได้หลายอย่าง เช่น อำนาจ ความศรัทธานับถือ ความยุติธรรม ความนิยมชมชอบ ความอยู่ดีกินดี ความมั่งคั่ง ความรอบรู้ ทักษะ เป็นต้น บางครั้งจะถูกตีกรอบเอาไว้ว่า เป็นความสัมพันธ์ของมนุษย์ในระบบการเมือง ซึ่งสามารถแยกออกจากความสัมพันธ์ของมนุษย์ในระบบย่อยอื่น ๆ ของสังคมได้ โดยที่ระบบการเมืองจะมีเป้าหมายในตัวเองที่แตกต่างจากระบบย่อยอื่น ๆ ของสังคม เช่นระบบวัฒนธรรม ระบบเศรษฐกิจ ระบบการศึกษา

สมปอง รักษาธรรม (2552) วัฒนธรรมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยนั้นมีความนิยมอย่างแพร่หลาย ซึ่งประเทศต่าง ๆ ในโลกได้นำมาใช้เป็นระบบในการปกครองประเทศ นับตั้งแต่หลังสิ้นสุดยุคสงครามเย็นระหว่างประเทศมหาอำนาจตะวันตกซึ่งมีประเทศสหรัฐอเมริกาและอดีตสหภาพโซเวียต สังคมการเมืองที่ใช้การปกครองในระบอบประชาธิปไตยไม่สามารถทำให้ประชาชนในประเทศนั้น ๆ มีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยที่สมบูรณ์แท้จริงเกิดขึ้นได้ทันที แต่ต้องมีการพัฒนาและศึกษาอบรม หรือบ่มเพาะประชาชนในระบอบประชาธิปไตย จนวัฒนธรรมทางการเมืองสอดคล้องกับวิถีชีวิตของประชาชนของประเทศนั้น ๆ ประชาชนต้องมีจิตใจปรารถนาในการปกครองในระบอบประชาธิปไตยและมีจิตสำนึกหรือวัฒนธรรมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยโดยเฉพาะในประเด็นดังต่อไปนี้

สรุปได้ว่า ในการนับถือพระพุทธศาสนาของประชาชนคนไทย จึงเป็นปัจจัยที่มีส่วนเกี่ยวข้องทางการเมืองในหลาย ๆ ประการ เช่น บทบาทเชิงพุทธที่เกี่ยวกับ “ธรรม” บทบาทเชิงพุทธที่เกี่ยวกับ “พระสงฆ์” ซึ่งปัจจัยเชิงพุทธดังกล่าวเป็นส่วนที่ช่วยในการโน้มน้าวจิตใจหรือชี้แนะแนวทางในการตัดสินใจหรือกระทำกิจกรรมทางการเมือง เพราะบริบททางสังคมไทยฐานรากดั้งเดิมมีความผูกพันอันเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนามายาวนานตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงปัจจุบัน ความคุ้นเคย

การยอมรับนับถือในสถาบันศาสนาพุทธจึงมีความสำคัญเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะ ในปัจจุบันนโยบายของรัฐบาลที่ได้กำหนดนำมิติทางศาสนาร่วมแก้ไขปัญหาวิกฤติสังคมด้วยการส่งเสริมนำพลัง “บ ว ร” บ้าน วัด โรงเรียน จึงทำให้วัดในฐานะที่เป็นหน่วยกลางมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการเป็นศูนย์รวมในการพัฒนาที่หลาย ๆ ด้าน

2.2.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนากับการปกครองของรัฐ

พระครูปลัด เกษฎา ผาทอง และคณะ (2562) การศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์กับการเสริมสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองในพื้นที่ประเทศกัมพูชา ลาว พม่า และไทย” มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาบทบาทของพระสงฆ์กับการเสริมสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองในพื้นที่ประเทศกัมพูชา ลาว พม่า และไทย 2) ศึกษาเปรียบเทียบความเหมือนความต่างของบทบาทพระสงฆ์กับการเสริมสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองในพื้นที่ประเทศกัมพูชา ลาว พม่า และไทย 3) วิเคราะห์แนวโน้มบทบาทของพระสงฆ์กับการเสริมสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองเชิงสร้างสรรค์ในสังคมไทย 4) นำเสนอบทบาทของพระสงฆ์กับการเสริมสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองที่ควรจะเป็นในสังคมไทย การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ การวิเคราะห์เอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 21 รูป/คน และการสนทนากลุ่มเฉพาะกับผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 10 รูป/คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาประกอบบริบท และตรวจสอบความสมบูรณ์ของข้อมูลโดยใช้เทคนิคสามเส้า แล้วนำเสนอเชิงพรรณนาความ

ผลการวิจัยพบว่า

1) บทบาทของพระสงฆ์กับการเสริมสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองในพื้นที่ประเทศกัมพูชา ลาว พม่า และไทย ซึ่งมีลักษณะที่แตกต่างกันตามบริบทเชิงพื้นที่ของแต่ละประเทศ อธิบายได้ด้วยบริบทเชิงพื้นที่ 3 ด้าน ดังนี้ 1.1) บริบทเชิงประวัติศาสตร์ ได้แก่ บริบทด้านเศรษฐกิจ บริบทด้านการเมืองการปกครอง บริบทด้านสังคมวัฒนธรรม 1.2) พระพุทธศาสนากับการเมือง ได้แก่ พระพุทธศาสนากับการเมืองในแต่ละประเทศ 1.3) บทบาทของพระสงฆ์กับการเสริมสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองในแต่ละประเทศ 2) การเปรียบเทียบความเหมือนความต่างของบทบาทพระสงฆ์กับการเสริมสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองในพื้นที่ประเทศกัมพูชา ลาว พม่า และไทย ระหว่างประวัติศาสตร์กับปัจจุบัน จำแนกเป็น 6 ลักษณะ ได้แก่ 2.1) หลักพื้นฐาน แนวคิดพื้นฐาน ตามบริบทของแต่ละประเทศ 2.2) บทกฎหมายที่ใช้ในการปกครองในแต่ละประเทศ 2.3) รูปแบบทางการเมืองของพระสงฆ์ในแต่ละประเทศ 2.4) ปรากฏการณ์ทางการเมืองที่เป็นรูปธรรมในแต่ละประเทศ 2.5) ผลกระทบทางการเมืองของพระสงฆ์ในแต่ละประเทศ 2.6) รูปแบบการแสดงออกบทบาทของ

พระสงฆ์ในแต่ละประเทศ 3) แนวโน้มบทบาทของพระสงฆ์กับการเสริมสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองเชิงสร้างสรรค์ อธิบายได้ด้วย ฐานคติ 3 ลักษณะ คือ 3.1) บทบาททางการเมืองของพระสงฆ์ตามประวัติศาสตร์ ได้แก่ บทบาทของพระสงฆ์กับการเสริมสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองในพระไตรปิฎก บทบาทของพระสงฆ์กับการเสริมสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองตามพระธรรมวินัย บทบาทของพระสงฆ์กับการเสริมสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองตามประวัติศาสตร์ ประเพณีและตามกฎหมาย 3.2) บทบาทของพระสงฆ์กับการเสริมสร้างวัฒนธรรมทางการเมือง ได้แก่ บทบาทของพระสงฆ์กับการเสริมสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองด้านพฤติกรรมทางสังคม บทบาทของพระสงฆ์กับการเสริมสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองด้านความรับผิดชอบต่อสังคม บทบาทของพระสงฆ์กับการเสริมสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองด้านการมีส่วนร่วมทางการเมือง 3.3) แนวโน้มบทบาทของพระสงฆ์กับการเสริมสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองเชิงสร้างสรรค์ ได้แก่ บทบาทของพระสงฆ์กับการเสริมสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองด้านสิ่งที่เป็นอยู่ทางสังคม บทบาทของพระสงฆ์กับการเสริมสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองด้านความคาดหวังของสังคม บทบาทของพระสงฆ์กับการเสริมสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองด้านบทบาทเชิงสร้างสรรค์ที่ควรจะเป็น 4) ผลการวิเคราะห์แนวโน้มบทบาทของพระสงฆ์กับการเสริมสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองเชิงสร้างสรรค์ที่เหมาะสมแก่การนำมาเป็นแนวทางปฏิบัติที่พระสงฆ์สามารถทำได้ในสังคมไทย โดยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ได้แก่ 4.1) บทบาทของพระสงฆ์กับการเสริมสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองในการเป็นผู้สังเกตการณ์ทางการเมืองทำได้ในระดับมาก 4.2) บทบาทของพระสงฆ์กับการเสริมสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองในความเป็นหุ้นส่วนทางการเมืองทำได้ระดับปานกลาง 4.3) บทบาทของพระสงฆ์กับการเสริมสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองในการมีส่วนร่วมทางการเมืองทำได้ในระดับน้อย

พระครูปทุมธรรมโศภิต (รณชัย สุมิตฺโต (ทัศนาทร) และคณะ (2560) ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์รูปแบบการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิเคราะห์รูปแบบการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา วิธีการดำเนินการวิจัย เป็นการวิจัยแบบศึกษาวิเคราะห์ (Critical Study Research) โดยศึกษาค้นคว้าข้อมูล ทางเอกสาร (Documentary Research) จากเอกสารงานวิจัย รวมทั้งหลักธรรมในพระไตรปิฎก และคัมภีร์ อรรถกถาในส่วนที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการปกครองตามแนวพุทธ รวมทั้งผลงานทางวิชาการในรูปแบบ การปกครองในทางพระพุทธศาสนาวิเคราะห์ข้อมูลจากการศึกษาสรุปผลแล้วนำเสนอในรูปการพรรณนา เชิงวิเคราะห์ (Analytical Description) ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา ประกอบด้วย รูปแบบการปกครอง แบบสามัคคีธรรม ซึ่งเป็นรูปแบบการปกครองที่กลุ่มชนผู้ปกครองมีความพร้อมเพรียง

ร่วมแรงร่วมใจกัน และมีระเบียบวินัยเป็นเครื่องดำรงรักษาความสามัคคีไว้ รัฐแห่งธรรม คือ รัฐที่มีระบอบการปกครองที่มีความ สัมพันธ์กับพระพุทธศาสนาอย่างลงตัว มีพัฒนาการที่เกื้อหนุนและมีคุณูปการต่อกันรวมทั้งเป็นรัฐที่มีผู้นำ ที่เป็นแบบอย่างที่ดีของผู้อยู่ใต้ปกครองคือมีผู้นำที่ใฝ่ในธรรม ตลอดจนประชาชนทั้งหลายก็นำเอาหลักธรรม ของพระพุทธศาสนามายึดถือปฏิบัติ เพื่อก่อให้เกิดความสงบสุขในชีวิตมีระบอบ “สังฆาธิปไตย” ถือเป็นระบบ การปกครองที่มีอำนาจการปกครองสูงสุด คือ “อำนาจนิติบัญญัติ” “อำนาจบริหาร” และ “อำนาจตุลาการ” เป็นของ “คณะ” หรือ “หมู่สงฆ์” และใช้หลักธรรมคำสอนที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้เป็นหลักในการปฏิบัติ

วีระชัย ยศโสธร (2565) ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การเมืองการปกครองในแนวพระพุทธศาสนา” มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพสังคมและการเมืองสมัยพุทธกาล 2) ศึกษาการกำเนิดสังคมรัฐแนวพุทธ 3) ศึกษาหลักการปกครองแบบธรรมรัฐแนวพุทธ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ซึ่งเน้นการวิจัยทางเอกสาร (Documentary research) โดยศึกษาข้อมูลจาก พระไตรปิฎกอรรถกถา ฎีกาอนุฎีกา ปกรณ์วิเสส หนังสือตำรา บทความ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง มีการวิเคราะห์ข้อมูลแล้วนำเสนอผลการวิจัยในรูปแบบของการพรรณนาวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์การวิจัย ผลการวิจัยพบว่า 1. สภาพสังคมในสมัยนั้นที่ถูกอิทธิพลความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์ครอบงำไว้ได้เป็นส่วนใหญ่ พราหมณ์จึงเป็นกลุ่มวรรณะที่กุมอำนาจทางด้านความคิดการศึกษา การเมือง สังคม การปกครองและ เศรษฐกิจรวมทั้งประเพณีวัฒนธรรมไว้แล้วกำหนดบทบาทหน้าที่และสิทธิทางสังคมขึ้นเองทั้งหมด ทำให้ เกิดเรื่องวรรณะ 4 2. ความขัดแย้ง การทะเลาะวิวาท และการเอารัดเอาเปรียบกันในหมู่มนุษย์ เป็นเหตุสำคัญที่ ทำให้เกิดความจำเป็นที่จะต้องมีผู้นำผู้ปกครอง มีผู้ใต้ปกครองจนก่อรูปร่างเป็นรัฐในที่สุด ซึ่งเป็นการ กำเนิดสังคมรัฐแนวพุทธในอัคคัญญสูตร 3. พระพุทธศาสนาแบ่งหลักการปกครองข้างต้นออกเป็น 3 ลักษณะ แต่การปกครองทั้งแบบอัตตาธิปไตย และโลกาธิปไตยนี้ย่อมถือหลักธรรมาธิปไตยเป็นหลักประกอบด้วยเสมอการแบ่งลักษณะการปกครองออกมาเช่นนี้เพียงแบ่งตามระดับขั้นจริตสภาวะความถนัดของผู้ใช้ (ผู้ปกครอง) แต่ละบุคคล หรือตามแต่สถานการณ์สถานที่ชุมชน และสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้องนั้น อันมีลักษณะแตกต่างกันเท่านั้น

พระมหาเอกกวิน ปิยวีโร (อะซิ่ม) และคณะ (2565) ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การนำหลักพุทธธรรมาภิบาลไปประยุกต์ใช้ในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในจังหวัดนครศรีธรรมราช” มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปและอุปสรรคการมีส่วนร่วม ทางการเมืองของประชาชนในจังหวัดนครศรีธรรมราช 2) เพื่อศึกษาองค์ประกอบของการ ส่งเสริมการมีส่วนร่วม

ทางการเมืองของประชาชนในจังหวัดนครศรีธรรมราช 3) เพื่อนำเสนอการนำหลักพุทธธรรมาภิบาลไปประยุกต์ใช้ในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของ ประชาชนในจังหวัดนครศรีธรรมราช

ผลการวิจัยพบว่า

1. สภาพทั่วไปของการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนจังหวัดนครศรีธรรมราช การแสดงความคิดเห็นทางการเมืองยุคเก่าใช้การสนทนายุคใหม่แสดงความเห็นทางโลกออนไลน์ ความสนใจการบริหารงานของรัฐบาลและนักการเมืองติดตามข้อมูลข่าวสารตามยุค สมัย ความรู้ความเข้าใจสิทธิหน้าที่ทางการเมืองตามความรับรู้ มีความร่วมมือกับภาครัฐเพื่อ พัฒนาสังคมของตน 2. องค์ประกอบของการส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมือง ประกอบด้วย ความมี อิสระทางความคิด การตรวจสอบและวิพากษ์วิจารณ์การดำเนินงานของรัฐ การตื่นตัวทาง การเมือง และการสนับสนุนจากภาครัฐและฝ่ายการเมือง 3. การนำหลักพุทธธรรมมาภิบาลไปประยุกต์ใช้ในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการ เมืองของประชาชนในจังหวัดนครศรีธรรมราชตามหลักอปริหานิยธรรม 7 คือ หมั่นประชุมกัน เนืองนิตย์, ความพร้อมเพียงกันประชุม, การร่วมกำหนดกฎเกณฑ์ทางการเมือง, การเคารพ ประธาน, การให้เกียรติสตรี และการคุ้มครองผู้อ่อนแอ, การเคารพสักการสถานของประเทศชาติ, การทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา

ภาณุทัต ยอดแก้ว (2562) ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ความเป็นยุคสมัยใหม่ทางพระพุทธศาสนาของไทย : กรณีศึกษาวาทกรรมด้านสิทธิมนุษยชนของพระสงฆ์ไทย” มีวัตถุประสงค์ที่จะวิเคราะห์วาทกรรมด้านสิทธิมนุษยชน ที่ผลิตโดยพุทธทาสภิกขุ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต) และพระมหาวุฒิชัย วชิรเมธีใน แบบรื้อสร้าง เพื่อระบุชุดความรู้ที่มีอยู่ในวาทกรรม เพื่อเปิดเผยเกี่ยวกับสมมติฐานทางอุดมการณ์ เพื่อหากลวิธีทางวาทกรรม กลวิธีทางโวหาร กลวิธีทางคำศัพท์ เพื่อค้นหาวาวาทกรรมด้านสิทธิมนุษยชน ดังกล่าวได้เชื่อมกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจได้อย่างไร และเพื่อเปิดเผยว่าวาทกรรมด้านสิทธิมนุษยชน ของพระสงฆ์ไทยดังกล่าวได้พัฒนาขึ้นมาในช่วงเวลาที่ผ่านได้อย่างไร โดยอาศัยวิธีวิเคราะห์วาทกรรม เชิงวิพากษ์ในแบบนอร์มัน แฟร์คลัฟ (Norman Fairclough) และการศึกษาประวัติศาสตร์ในแบบมิเชล ฟูโกลต์ (Michel Foucault)

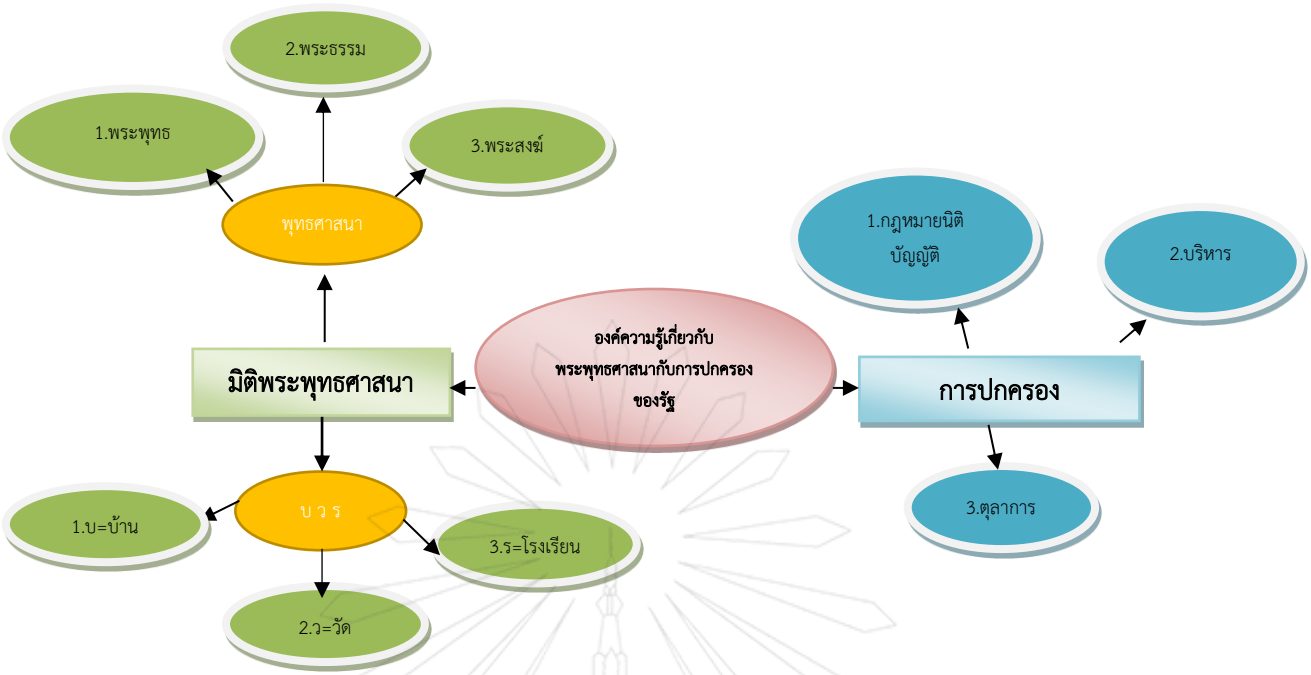
ผลการวิจัยพบว่า

วาทกรรมด้านสิทธิมนุษยชนของพุทธทาสภิกขุและสมเด็จ พระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต) เป็นมรดกทางความคิดท่ามกลางกระแสแห่งความเคลื่อนไหวทางภูมิปัญญาที่เรียกกันว่า “พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม (socially engaged Buddhism)” ซึ่งเป็นมิติหนึ่งของความเป็นยุคสมัยใหม่ทางพระพุทธศาสนาไทย (Thai Buddhist modernism) ในยุคหลังอาณานิคม วาทกรรม

ด้านสิทธิมนุษยชนของพระมหาวุฒิชัย วชิรเมธีเป็นการผลิตซ้ำอุดมการณ์ เถรวาทในแบบพุทธทาสภิกขุ วาทกรรมด้านสิทธิมนุษยชนของพระสงฆ์ไทยทั้งสามรูปเป็นสหวาทกรรม (interdiscourse) ที่ถูกร้อยเรียงอย่างดี และมีความนำโน้มน้าวจิตใจ จึงสามารถเปลี่ยนมุมมองของ ผู้คนที่มีแนวโน้มไปทางพระพุทธศาสนา การวิเคราะห์ตัวบทบอกเป็นนัยว่าไตรสิกขาถูกใช้เป็นเกณฑ์ ในการผลิตวามกรรมเถรวาท รวมถึงวาทกรรมด้านสิทธิมนุษยชนของพระสงฆ์ไทยทั้งสามรูป และ แสดงชัดว่าพระสงฆ์ทั้งสามรูปค่อนข้างระแวงสงสัยเกี่ยวกับมิติการบังคับใช้กฎหมายสิทธิมนุษยชน โดยเตือนว่าการบังคับใช้กฎหมายสิทธิมนุษยชนดังที่มีอยู่ในโลกนั้นยังคงไม่เพียงพอที่เราจะสามารถรักษาสันติภาพและสวัสดิภาพทางสังคมในโลกได้จริง เมื่อตรวจสอบวาทกรรมด้านสิทธิมนุษยชน เหล่านี้อย่างละเอียด พบว่า วาทกรรมเหล่านี้สะท้อนถึงการมีฐานคติทางอุดมการณ์และเป็นรูปแบบหนึ่งของการต้านทานทางวัฒนธรรมตะวันตก อัตลักษณ์ทางวาทกรรมด้านสิทธิมนุษยชนของพระสงฆ์ไทยดังกล่าวอยู่ในฐานคติทางอุดมการณ์เกี่ยวข้องกับพุทธปัญญาและไตรสิกขา แนวคิดเรื่องปัญญา พบว่าแพร่กระจายในตัวบทในหัวข้อสิทธิมนุษยชน ปัญญานี้เป็นส่วนหนึ่งของแนวคิดเรื่องไตรสิกขา ซึ่งเป็นทั้งโครงสร้างและเกณฑ์ที่ถูกใช้ในการตัดสินคุณค่าความดี ในเรื่องเล่าทางพระพุทธศาสนา ปัญญาถูกใช้ให้หมายถึงพระพุทธศาสนา อวิชชาถูกใช้กับความไม่รู้หรือความล้มเหลวที่จะมองโลกตามที่เป็นจริง หรือความไม่เข้าใจในพุทธธรรม อย่างไรก็ตาม ในงานวรรณกรรมเถรวาทในบริบทแห่งยุคสงครามเย็น ปัญหาการละเมิดสิทธิมนุษยชนมักถูกผูกโยงกับเรื่องอวิชชา อันเป็นต้นเหตุแห่งปัญหา

2.2.3 สรุปผังมโนทัศน์องค์ความรู้เกี่ยวกับพระพุทธศาสนากับการปกครองของรัฐ

จากการทบทวนวรรณกรรมองค์ความรู้เกี่ยวกับพระพุทธศาสนากับการปกครองของรัฐ ผู้วิจัยได้ทำการสรุปผังมโนทัศน์ (Concept Mapping) ที่จะนำไปพัฒนาและใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาสร้างกรอบแนวคิดการวิจัย (Conceptual Framework Research) เพื่อสร้างความเชื่อมั่นของงานวิจัย โดยสรุปมีอยู่ 2 ประเด็นหลัก คือ 1) พระพุทธศาสนา 2) การปกครองแห่งรัฐ ซึ่งสามารถสรุปผังมโนทัศน์องค์ความรู้เกี่ยวกับพระพุทธศาสนากับการปกครองของรัฐ ได้ดังต่อไปนี้

ภาพที่ 2.2 : สรุปผังมโนทัศน์องค์ความรู้เกี่ยวกับพระพุทธศาสนากับการปกครองของรัฐ

กล่าวโดยสรุปการทำความเข้าใจองค์ความรู้เกี่ยวกับพระพุทธศาสนากับการปกครองของรัฐ จำเป็นต้องอาศัยความเข้าใจมิติพระพุทธศาสนาซึ่งมีองค์ประกอบไปด้วย พระรัตนตรัย ซึ่งมีพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ หากมากำหนดเป็นตัวสนับสนุนในทางการเมืองการปกครองแห่งรัฐในปัจจุบันมีโรงการ “บ ว ร” ซึ่งหมายถึง บ= บ้าน ว= วัด ร=โรงเรียน จะเห็นได้ว่า วัดจะอยู่ตรงกลางเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาทั้งบ้าน วัด และโรงเรียน ส่วนการปกครองแห่งรัฐ ประกอบไปด้วยองค์กรที่มีบทบาทในการใช้อำนาจทางการปกครอง ซึ่ง ประกอบไปด้วย นิติบัญญัติ บริหาร และตุลาการ องค์ประกอบทั้งสองต่างมีผลต่อการจัดโครงสร้างทางสังคม โดยผ่านพฤติกรรมที่บุคคลแสดงออกมาหรือลงมือปฏิบัติตามความคาดหวังของผู้อื่น ที่เหมาะสมแก่ตำแหน่งและสถานะในสังคมนั้น ๆ เป็นกลไกอย่างหนึ่งของสังคมที่ทำให้คนที่อยู่ร่วมกันสามารถสร้างระบบความสัมพันธ์ต่อกันได้อย่างเป็นระเบียบเรียบร้อย ภายในกลุ่มซึ่งจะมีลักษณะแตกต่างกันไปตามตำแหน่งและหน้าที่บทบาทนี้อาจมีลักษณะเป็นทางการตามระเบียบของกลุ่มรูปนัยที่จะกำหนดสิ่งที่บุคคลแต่ละบุคคลที่ครองตำแหน่งหน้าที่ใด ๆ จะต้องคิด ตัดสินใจ ปฏิบัติกิจกรรมทั้งส่วนของตนและส่วนที่จะต้องติดต่อสัมพันธ์กับผู้มีตำแหน่งหน้าที่อื่น ๆ ในกลุ่ม

2.3 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับพระธรรมวินัยและจารีตประเพณี

2.3.1 ความหมายพระธรรมวินัย

พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระจันบุรีนฤนาถ (2512) พจนานุกรม บาลีไทย อังกฤษสันสกฤต สรุปได้ความว่า พระธรรมวินัย คือการฝึกและเป็นชื่อของคัมภีร์ทางพุทธสาสนา (พระวินัยปิฎก) คัมภีร์หนึ่ง

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2554) ให้ความหมายว่า การอยู่ในระเบียบแบบแผนและข้อบังคับ ข้อปฏิบัติพระวินัยเป็นส่วนหนึ่งของพระไตรปิฎกเรียกว่า พระวินัยปิฎก อย่างหนึ่ง พระวินัยหมายถึง สิกขาของพระสงฆ์

สรุปความหมายว่า พระธรรมวินัยในพุทธศาสนา ได้แก่ ศีล คือ หลัก หรือข้อกฎหมายที่ใช้บังคับแก่นักบวช (สมณะหรือสงฆ์)

2.3.2 ประเภทของพระธรรมวินัย

สุชีพ ปุญญานุภาพ (2535) ในทางพุทธศาสนา วินัย คือ กฎหมายที่สาวกของพระพุทธเจ้าต้องประพฤติปฏิบัติแบ่งออกเป็นดังนี้ แบ่งตามบุคคลที่รักษา 1. วินัยหรือศีลของภิกษุ ภิกษุณี สิกขมานา สามเณรและสามเณรีเรียกว่าวินัยหรือศีลของผู้ไม่ครองเรือน (อนาคาริยวนัย) 2. วินัยหรือศีล ของฆราวาส คือผู้ครองเรือน (อาคาริยวินัย) เช่น อุบาสกอุบาสิกา หรือประชาชนทั่วไปที่นับถือพระพุทธศาสนา เช่น ศีล 5 (นิตยศีล) และ ศีล 5 (อุโบสถศีล) แบ่งตามลักษณะการบัญญัติ 1. อาทิพรหมจริยกาสิกขา คือสิกขาบทที่บัญญัติไว้เดิม 2. อภิสมาจาริกาสิกขาคือสิกขาบทที่มีการแก้ไขเพิ่มเติมทีหลังพุทธบัญญัติที่ตั้งไว้เรียกว่า พุทธอาณา จัดเป็นกฎหมายเป็นส่วนสำคัญที่พระสงฆ์ต้องสวดทุกกึ่งเดือน เรียกว่า พระปาฏิโมกข์พระพุทธเจ้าทรงอยู่ในฐานะเป็นพระธรรมราชา ผู้ปกครองพระภิกษุสงฆ์เป็นพระสังฆบิดร ผู้ดูแลพระสงฆ์และทรงเป็นสังฆปริณายก คือ ผู้นำในหมู่พระภิกษุสงฆ์ และทรงเป็นสังฆปริณายก คือ ผู้นำในหมู่พระภิกษุสงฆ์

สรุปได้ว่า ผู้บัญญัติพระวินัยทรงบัญญัติให้เป็นผู้หมดกิเลส เป็นพระอรหันต์เป็นผู้บริสุทธิ์จิตใจสูงส่งแล้ว ผู้บัญญัติยังมีโลภ โกธร หลง ยังมีกิเลสอย่างหนาแน่นหลักพระพุทธศาสนาเป็นข้อกำหนดที่ต้องการให้พระภิกษุสงฆ์ประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ควรประพฤติปฏิบัติพร้อมขอกำหนดหรือมีสภาพบังคับไว้ด้วย หากผู้ใดฝ่าฝืนก็จะได้รับโทษและผลร้ายเป็นเครื่องตอบแทน

พุทธศาสนามีพระธรรมวินัยเป็นหลักแห่งความประพฤติของผู้อยู่ในสังคมบรรพชิตแต่ก็เป็นธรรมดาของสังคมใหญ่ที่มีบุคคลอยู่ร่วมกัน เป็นจำนวนมากย่อมมีทั้งคนดีและคนไม่ดีเมื่อมีกฎหรือระเบียบของสังคมก็ย่อมมีบุคคลไม่ดีฝ่าฝืนหรือละเมิดกฎของสังคม ทางฝ่ายพระพุทธจักรก็เกิดมี

อธิกรณ์ขึ้น เมื่อเกิดมีอธิกรณ์ขึ้นก็มีกระบวนการในการระงับอธิกรณ์และมีวิธีการลงโทษตามควรแก่โทษานุโทษ บรรพชิตหรือนักบวชเป็นสังคมที่มีรูปร่างแตกต่างไปจากสังคมของฆราวาส มีกฎระเบียบของสังคมแตกต่างกันการกระทำบางอย่างที่บรรพชิตทำแล้วมีความผิดอย่างร้ายแรง ฆราวาสทำอย่างนั้นอาจจะไม่ผิดเลยเช่นความสัมพันธ์ทางเพศกับเพศตรงข้ามสำหรับ ฆราวาส เป็น เรื่องธรรมดาและธรรมชาติหากเป็นการปฏิบัติที่ไม่ผิดทำนองครองธรรมก็ไม่เป็นความผิดหรือความเสียหายแต่อย่างใด แต่ถ้าภิกษุปฏิบัติในทำนองเดียวกันก็เป็นความผิดร้ายแรงถึงกับขาดจากความเป็นภิกษุและกลับบวชใหม่ไม่ได้อีกตลอดไป อนึ่ง สังคมบรรพชิตนอกจากจะต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบของสังคมของตนแล้วยังต้องปฏิบัติตามกฎหมายของบ้านเมืองด้วยการกระทำบางอย่างของผู้เป็นภิกษุนอกจากจะผิดพระวินัยพุทธบัญญัติแล้ว ยังผิดและต้องรับโทษตามกฎหมายของบ้านเมืองด้วยเช่น การฆ่าคน และการลักขโมย เป็นต้น

2.3.3 ความหมายจารีตประเพณี

จารีตประเพณี คือ ระเบียบแบบแผนหรือแนวทางการประพฤติปฏิบัติที่สืบทอดกันมาช้านานและเป็นที่ยอมรับของคนในสังคม ซึ่งแต่เดิมนั้นกฎหมายก็มีที่มาหรือได้รับแนวทางจากจารีตประเพณีเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว แต่จารีตประเพณีที่จะนำมาอุดช่องว่างของกฎหมายตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 4 นั้น ต้องมีสาระสำคัญคือ

1. ต้องเป็นจารีตประเพณีที่เป็นที่ยอมรับและถือปฏิบัติของคนในสังคม

2. จารีตประเพณีนั้นต้องไม่ขัดต่อกฎหมายบ้านเมือง หรือขัดต่อความสงบเรียบร้อยของบ้านเมืองหรือศีลธรรมอันดีทั้งหลายของคนในสังคม

3. จารีตประเพณีนั้นต้องเป็นจารีตประเพณีแห่งท้องถิ่น ซึ่งความหมายของจารีตประเพณีแห่งท้องถิ่นตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์นั้น หมายถึงจารีตประเพณีของประเทศไทยเรานั่นเอง

4. จารีตประเพณีนั้นต้องมีเหตุผลและความเป็นธรรม

ดนัย ไชยโยธา (2546, หน้า 117) ประเพณี หมายถึง แบบความคิดความเชื่อการกระทำค่านิยมทัศนคติศีลธรรม จารีต ระเบียบแบบแผนที่กระทำในโอกาสต่าง ๆ ลักษณะสำคัญของประเพณีคือสิ่งที่ปฏิบัติเชอถือมานานจนกลายเป็นแบบออย่างความคิดหรือการกระทำที่ได้สืบต่อกันมาและยังมีอิทธิพลอยู่ในปัจจุบัน ซึ่งเป็นที่ยอมรับของส่วนร่วม สิ่งใดเมื่อประพฤติซ้ำ ๆ กันอยู่บ่อย ๆ จนเป็นความเคยชินก็เกิดเป็นนิสัยขึ้นมา ความประพฤติเหมือนๆ กันเป็นสวนใหญ่ในหมู่คณะ เรียกว่าประเพณีหรือนิสัยสังคม หรืออาจกล่าวได้วา ประเพณีคือความประพฤติของคนส่วนรวมที่ถือกันเป็น

ธรรมเนียม หรือเป็นระเบียบแบบแผนและสืบต่อกันมาจนเป็นพิมพ์เดียวกัน และยังคงอยู่ได้เพราะมีสิ่งใหม่เข้ามาช่วยเสริมสร้างสิ่งเก่าอยู่เสมอและกลมกลืนเข้ากันได้ดีจนทำให้ประเพณีเดิมยังคงอยู่ต่อไปได้

บรรเทิง พาพิจิตร (2559, หน้า 78) โดยเนื้อหาสาระแล้ว ประเพณี คือ สิ่งที่คนในสังคมส่วนรวมสร้างขึ้นให้เป็นมรดกที่ผู้เป็นทายาทจะต้องรับไว้และปรับปรุงแก้ไขให้ดียิ่ง ๆ ขึ้นไปรวมทั้งมีการเผยแพร่แก่คนในสังคมอื่นด้วย รูปลักษณ์สำคัญของประเพณี เท่าที่เราพอจะมองเห็นได้ มีดังนี้

1. เป็นสิ่งที่ยึดถือร่วมกันของกลุ่มชน

2. มักเป็นพิธีการ

3. มักเป็นการกระทำที่มีการแสดงออกทางอารมณ ทำกันอย่างเอิกเกริก หรือทำอย่างตงใจมาก

4. มักเป็นสิ่งที่ทำให้คนมีความรูสึกว่าตนมีขอผูกมัดต่อสังคม หรือคนมีความรับผิดชอบชั่วดี

5. มักเกี่ยวกับความเชื่อของกลุ่มชน ในเรื่องของอำนาจเหนือมนุษย์

6. มักเป็นพิธีการขอความช่วยเหลือ หรือการบูชาคุณทกลุ่มชนนับถือ

สุพัตรา สุภาพ (2522, หน้า 25) ได้อธิบายเกี่ยวกับประเพณีว่า ประเพณี หมายถึง แบบความเชื่อความคิด การกระทำ ค่านิยม ทัศนคติ ศีลธรรม จารีต ระเบียบแบบแผน และวิธีการกระทำสิ่งต่าง ๆ ตลอดจนถึงการประกอบพิธีกรรมในโอกาสต่าง ๆ ที่กระทำกันมาตั้งแต่อดีต ลักษณะสำคัญของประเพณีเป็นสิ่งที่ปฏิบัติเชื่อถือกันมานานจนกลายเป็นความคิดหรือการกระทำที่ได้สืบต่อกันมาและมีอิทธิพลถึงปัจจุบัน

พระยาอนุมานราชธน (2514, หน้า 16) ได้กล่าวถึง ประเพณีว่า ประเพณี คือความประพฤติของชนหมู่หนึ่งในที่แห่งหนึ่งถือเป็นแบบแผนกันมาอย่างเดียวกันถ้าใครในหมู่ประพฤติออกนอกแบบก็ผิดจารีต

2.3.4 ประเภทของจารีตประเพณี

ประเพณีอาจแบงออกเป็น 4 ประเภท โดยอาศัยเกณฑ์ที่วาเป็นเรื่องของใครเกี่ยวกับอะไร ดังนี้

1. ประเพณีเกี่ยวกับครอบครัว ได้แก่ ประเพณีเกี่ยวกับการบวช การแต่งงาน การตาย การทำบุญวันเกิด การทำบุญบ้าน ฯลฯ

2. ประเพณีส่วนร่วม ได้แก่ ประเพณีที่ทุกคนในชาติจะกระทำร่วมกัน เช่น การทำบุญปีใหม่ ทำบุญในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีเข้าพรรษา ประเพณีลอยกระทง ประเพณีทอดกฐินทอดผ้าป่า ฯลฯ

3. ประเพณีท้องถิ่น ได้แก่ ประเพณีการแต่งกายของชาวภาคเหนือ ภาคอีสาน การทำร่มของชาวเหนือ การทอผ้าไหมของคนภาคอีสาน การแสดงหนังตะลุงของภาคใต้ การรำวงของภาคกลาง ประเพณีรดนาดำหัวของภาคเหนือและภาคอีสาน ประเพณีจุดบองไฟของภาคอีสาน ฯลฯ

4. รัฐพิธี และ ราชพิธี รัฐพิธี หมายถึง ประเพณีที่จัดโดยรัฐบาลเพื่อขวัญและกำลังใจของประชาชนเป็นประเพณีซึ่งเกิดขึ้นสมัยหลังการปฏิรูปการปกครองและเริ่มมีตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา เชน การฉลองรัฐธรรมนูญ รัฐพิธีพืชมงคลรัฐพิธีแรกนาขวัญ

จากความหมายข้างต้นพอสรุปได้ว่า ประเพณี หมายถึง ความประพฤติของคนในสังคม เช่น ค่านิยม ความเชื่อ ศีลธรรม จารีต ที่ถือเป็นแบบแผนอย่างเดียวกันและปฏิบัติสืบทอดกันมาจากอดีตจนถึงปัจจุบัน

2.3.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพระธรรมวินัยและจารีตประเพณี

จากการทบทวนวรรณกรรมองค์ความรู้เกี่ยวกับพระธรรมวินัยและจารีตประเพณี เพื่อความสอดคล้องของข้อมูลที่ค้นพบ ผู้วิจัยจึงได้ทำการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับพระธรรมวินัยและจารีตประเพณี ดังนี้

พระประกฤษฎ์ จริยา และ ศิริพงษ์ มาณะศรี (2560) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาการเปลี่ยนแปลงการบริหารจัดการวัดในพระพุทธศาสนา ในปัจจุบัน : จังหวัดเชียงใหม่” วัตถุประสงค์ของงานวิจัย เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงการบริหารจัดการวัดพระพุทธศาสนา ในอดีตจนถึง ปัจจุบัน วิธีศึกษา เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยการทบทวนวรรณกรรม ข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวข้อง ศึกษารวบรวม ตรวจสอบข้อมูลข้อเท็จจริง และวิเคราะห์โดยประกอบข้อมูลปฐมภูมิที่ได้เข้าศึกษาในพื้นที่เขตจังหวัด เชียงใหม่ ด้วยวิธีการสัมภาษณ์เจาะลึก กลุ่มเป้าหมาย พระภิกษุสงฆ์ ผู้ทรงคุณวุฒิ ตลอดจนบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ที่มีความสำคัญกับพุทธศาสนา ด้วยวิธีการสุ่มตัวอย่าง ให้ได้ผู้ให้ข้อมูลสำคัญแบบเจาะจง

ผลการวิจัยพบว่า

การเปลี่ยนแปลงนับตั้งแต่ในอดีตจนถึงการบังคับใช้ พ.ร.บ.คณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ด้าน การบริหารการปกครอง เดิมรูปแบบการปกครองโดยสงฆ์ เจ้าอาวาสมีอำนาจในการปกครอง ถือตามพระวินัยบัญญัติ ของพระพุทธเจ้า ปัจจุบัน รูปแบบการปกครองเป็นตาม พ.ร.บ.คณะสงฆ์ และกฎมหาเถรสมาคม เป็นรูปแบบของ การกระจายอำนาจ ด้านการเผยแผ่ศาสนธรรม อดีตเป็นการเดินธุดงค์หรือจาริกไปเผยแผ่พระศาสนา เป็นการเทศนา ธรรมะ การเผยแผ่จะเข้าถึงตัวต่อตัว ปัจจุบันมีการนำ

เทคโนโลยีเข้าช่วยในการเผยแผ่ ง่ายต่อการศึกษาและกว้างไกล ด้านศาสนศึกษา อดีตจะศึกษาในเรื่องของพระธรรมวินัย ธรรมะของพระพุทธเจ้า เป็นการเรียนรู้ ประสบการณ์จากพระอาจารย์รุ่นก่อน ปัจจุบัน ถือเป็นธุระของพระภิกษุสงฆ์ต้องศึกษา เรียนทั้งคันถธุระและ วิปัสสนาธุระ ประกอบการศึกษาทางโลกหลายศาสตร์ที่สามารถเรียนได้ ตามสังคมที่เปลี่ยนแปลง ที่ไม่ขัดต่อพระ ธรรมวินัย ด้านการศึกษาสงเคราะห์ พบว่า อดีตจนถึงปัจจุบัน ไม่มีความแตกต่างกัน พระสงฆ์ได้ทำหน้าที่ให้ความ อนุเคราะห์ในด้านการศึกษาแก่บุคลทั่วไปอย่างต่อเนื่อง ทั้งในส่วนของการจัดการศึกษาเองโดยตรง เช่น โรงเรียน มหาวิทยาลัย ด้านการสาธารณูปการ การสร้างวัด พัฒนาวัด สถานที่สิ่งแวดล้อม ระบบสาธารณูปโภค อดีต ไม่ใช่หน้าที่ ของพระภิกษุสงฆ์ เป็นเรื่องของฆราวาสผู้มีศรัทธานับตั้งแต่พระมหากษัตริย์ จนถึงผู้มีอำนาจ มีทุนทรัพย์ คหบดี ปัจจุบันสังคมเปลี่ยนแปลง บทบัญญัติคณะสงฆ์ กำหนดให้เป็นหน้าที่ ของเจ้าอาวาสและคณะสงฆ์ ด้านสาธารณะ สงเคราะห์ วัด มีบทบาทอย่างมากต่อชุมชนและประชาชน เป็นสถานศึกษา เป็นสถานสงเคราะห์ ชาวบ้านยากจน ได้มาอยู่อาศัยเลี้ยงชีวิต เป็นสถานพยาบาล เป็นที่พักคนเดินทาง เป็นสโมสรที่ชาวบ้านสังสรรค์และพักผ่อนหย่อนใจ เป็นสถานที่บันเทิง ท่องเที่ยว เป็นที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท เป็นศูนย์กลางศิลปะและวัฒนธรรม เป็นคลังพัสดุ เป็นที่ประกอบพิธีกรรมหรือให้บริการด้านพิธีกรรม เป็นศูนย์รวมแห่งความเคารพเชื่อถือ และการร่วมมือกัน จนถึง ปัจจุบัน ยังเป็นภารกิจหน้าที่ของวัด และพระสงฆ์ที่ปฏิบัติอย่างต่อเนื่องไม่เปลี่ยนแปลง ข้อเสนอแนะ การบริหารจัดการวัดสมัยใหม่ ควรให้ทุกภาคส่วน คณะสงฆ์ ภาครัฐ ภาคประชาชนเข้ามามี ส่วนร่วม ทุกขั้นตอน ตลอดถึงกระบวนการสรรหาเจ้าอาวาสควรพิจารณาถึงความรู้ ความสามารถจริง มากกว่า การให้ความสำคัญกับวุฒิ

ฉลอง ช่วยธานี (2562) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “รูปแบบการบริหารจัดการวัดด้านการปกครองโดยพุทธสันติวิธี” มีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อศึกษาหลักการบริหารจัดการวัดด้านการปกครอง 2) เพื่อศึกษาหลักพุทธสันติวิธีเพื่อการบริหารจัดการวัดด้านการปกครอง และ 3) เพื่อนำเสนอรูปแบบการบริหารจัดการวัดด้านการปกครองตามหลักพุทธสันติวิธีเป็นงานวิจัยเชิง คุณภาพ (Qualitative Research) โดยการศึกษาเอกสารการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussions) จาก กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key informants) แบ่งเป็น 5 กลุ่ม จำนวน 53 ท่าน

ผลการวิจัยพบว่า

1. หลักการการบริหารจัดการวัดด้านการปกครองวัด มีหลักการและวิวัฒนาการตั้งแต่ครั้งพุทธกาล สุโขทัย อยุธยา รัตนโกสินทร์ จนถึงปัจจุบัน โดยมีพระธรรมวินัยเป็นหลักสำคัญ ในฐานะเป็นธรรมนูญสูงสุด เพื่อเป็นหลักยึดโยงในการบริหารจัดการองค์กรร่วมกันที่เรียกว่า สังฆะ เป็นชุมชนแบบอย่างทางศีลธรรมของสังคมไทยมาตามลำดับ 2. หลักพุทธสันติวิธีในการบริหารจัดการวัดจาก

อดีตจนถึงปัจจุบัน เป็นการรวมศูนย์ อำนาจไว้ที่มหาเถรสมาคม ทั้งอำนาจนิติบัญญัติ บริหาร และตุลาการ เนื่องจากพระราชบัญญัติ คณะสงฆ์มีโครงสร้างการปกครองตามฝ่ายอาณาจักรในยุคนั้น ๆ ซึ่งการปกครองวัดในยุค ปัจจุบัน วัดได้ปรับปรุงบทบาทของวัดให้เข้ายุคศตวรรษที่ 26 ด้วยการนำพระธรรมวินัย กฎหมาย จารีต และนวัตกรรมร่วมสมัยหลักพุทธสันติวิธี มรรควิถี 8 3. รูปแบบการบริหารจัดการวัดด้านการปกครอง ตามหลักพุทธสันติวิธี มรรควิถี 8 ประการ คือ การวางแผน การจัดการ การจัดคนเข้าองค์กร การตัดสินใจ การสั่งการ การ ควบคุม การร่วมมือประสานเครือข่าย และการสื่อสาร ในรูปแบบ“คณะกรรมการ” การบริหาร จัดการวัดด้านการปกครอง โดยใช้มรรควิถี 8 เป็นเครื่องมือในการดำเนินการด้วยหลักธรรม อปริหานิยธรรม กำกับคณะกรรมการในการบริหารปกครองวัด ก็จะเป็นไปด้วยความมั่นคงและ ยั่งยืนแห่งพระพุทธศาสนาคงอยู่คู่กับสังคมไทยสืบไป

พระนพภัณฑ์ พลอยแสนรัก (2562) ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพในการปกครองของพระสังฆาธิการในเขตการปกครองคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรีเพื่อความมั่นคงของพระพุทธศาสนา” มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาประสิทธิภาพในการปกครองของพระสังฆาธิการในเขตการปกครองคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรี เพื่อศึกษาปัจจัย ที่มีผลต่อประสิทธิภาพในการปกครองของพระสังฆาธิการในเขตการปกครองคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรี และเพื่อหาข้อเสนอแนะแนวทางในการพัฒนาประสิทธิภาพในการปกครองของพระสังฆาธิการในเขตการปกครองคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรี กลุ่มตัวอย่าง ที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ แบ่งเป็น 2 กลุ่มได้แก่ 1. พระสงฆ์ในเขต จังหวัดชลบุรี จำนวน 369 รูป และ 2. พระสังฆาธิการระดับจังหวัด ตัวแทนเจ้าอาวาสของวัดในจังหวัดชลบุรี จำนวน 6 รูป การวิเคราะห์ข้อมูลใช้ประมวลผลด้วยโปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ สถิติที่ใช้ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบน มาตรฐาน ในการทดสอบสมมติฐาน ใช้การทดสอบค่าที และใช้ค่าสถิติการวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบ ทางเดียว และวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ (Multiple Regression Analysis: MRA) ด้วยค่าสัมประสิทธิ์ การ ทำนาย(Coefficient of Determination: R2) กำหนดระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

ผลการวิจัยพบว่า

1. ประสิทธิภาพในการปกครองของพระสังฆาธิการในเขตการปกครองคณะสงฆ์ จังหวัดชลบุรี พบว่า พระสงฆ์ ที่ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีระดับความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพในการปกครอง ของพระสังฆาธิการในเขตการปกครองคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรีโดยรวม อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้านโดยสามารถเรียงลำดับจากมากไปน้อยดังนี้ ด้านการปกครองคณะสงฆ์แบบปัคคหวิธี รองลงมาคือ ด้านการปกครองคณะสงฆ์แบบนิคคหวิธี

และด้านการปกครองคณะสงฆ์แบบปวารณาวิธี ตามลำดับ 2. พระสงฆ์ที่มีอายุ, จำนวนพรรษา, และวุฒิการศึกษาสายสามัญ ต่างกัน มีระดับความคิดเห็นต่อ ประสิทธิภาพในการปกครองของพระสังฆาธิการในเขตการปกครองคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรี ในภาพรวมแตกต่าง กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานการวิจัย และ 3. พฤติกรรมภาวะผู้นำ ด้านการ สร้างกระบวนการแบบท้าทาย, ด้านการเป็นแบบอย่าง, และด้านการทำให้คนอื่นได้แสดง ความสามารถ มีอิทธิพลทางบวกกับประสิทธิภาพในการปกครองของพระสังฆาธิการในเขตการ ปกครองคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรี ที่ระดับนัยสำคัญ 0.05 โดยเขียนเป็นสมการได้ดังนี้ Z (ประสิทธิภาพในการปกครองของพระสังฆาธิการในเขต การปกครองคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรี) = .413 (ด้านการเป็นแบบอย่าง) + .133 (การสร้างแรงบันดาลใจให้เกิด วิสัยทัศน์ร่วมกัน)

พระเอกชัย นนตรี (2562) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การให้ความหมายของรูปแบบและแนวทางการพัฒนาวัดให้เป็นรมณียสถานด้วยการมีส่วนร่วมของชุมชน กรณีศึกษา : วัดนาคปรก เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร” มีวัตถุประสงค์เพื่อเสนอข้อสรุปเชิงทฤษฎีจากการศึกษาการให้ความหมาย, กระบวนการมีส่วนร่วม, แนวทางการพัฒนาวัดตามหลักสัปปายะ และปัญหาอุปสรรค และข้อเสนอแนะในการพัฒนาวัดนาคปรกให้เป็นรมณียสถาน การวิจัยครั้งนี้เป็น การวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีวิทยา เลือกพื้นที่ในการศึกษาที่มีความ สอดคล้องกับวัตถุประสงค์และค าถามการวิจัย รวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก การสอบถาม การวิเคราะห์เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง วิเคราะห์ข้อมูลโดยวิธีการแปลความหมายและตีความสำคัญของ ข้อมูลที่ได้รับ ผู้ให้ข้อมูลหลัก คือ พระสงฆ์อุบาสก อุบาสิกา เจ้าหน้าที่วัด พุทธศาสนิกชน และประชาชน ทั่วไป ที่เข้ามามีส่วนร่วมเกี่ยวข้องกับการพัฒนาวัดนาคปรก จำนวน 20 คน

ผลการวิจัยพบว่า

การให้ความหมายของคำว่า “รูปแบบและแนวทางการพัฒนาวัดนาคปรกให้เป็นรมณียสถาน” จากผู้ที่เกี่ยวข้องกับวัดนาคปรก คือ 1.การเข้ามาทำคุณประโยชน์ในทางพระพุทธศาสนา 2.การเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของวัดที่จัดขึ้น 3.การเข้ามาเพื่อมีส่วนร่วมในการเสนอปัญหาและแนวทางพัฒนาวัดนาคปรก แนวทางการพัฒนาวัดให้เป็นรมณียสถานที่มีความสมบูรณ์มั่นคงในทางพระพุทธศาสนา อันเป็นแนวทางของหลักการสร้างวัดและการบริหารจัดการได้แก่ ด้านอาวาสสัปปายะ ด้านโคจรสัปปายะ ด้านภัสสะสัปปายะ ด้านปุคลสัปปายะ ด้านโภชนสัปปายะ ด้านอุตุสัปปายะ ด้านอิริยาปถสัปปายะถือว่าเป็นหลักการที่ก่อให้เกิดกระบวนการพัฒนาวัดให้มีความรื่นรมย์เป็นสถานที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของพุทธศาสนิกชน เป็นพื้นที่ให้พุทธศาสนิกชนได้มาเรียนรู้เพื่อ

พัฒนาด้านกาย ด้านจิตใจ ด้านอารมณ์ และด้านปัญญา แนวทางแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในการพัฒนาวัดให้เป็นรมณียสถานในทางพระพุทธศาสนาของวัดนาคปรก คือ ให้มีแผนโครงสร้างในการบริหารจัดการให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาวัด

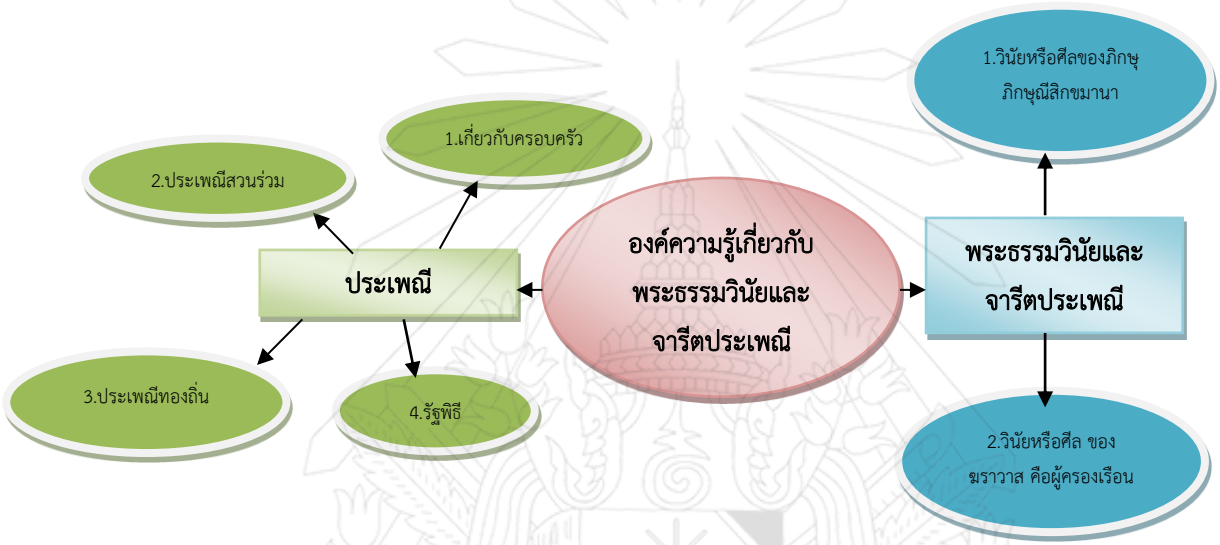
พระมหาวีระชาติ โปธา และคณะ (2564) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาการปกครองคณะสงฆ์เถรวาท (มหานิกาย): คณะสงฆ์เขตภาคกลาง” มีวัตถุประสงค์ (1) เพื่อศึกษาบริบทและสภาพปัญหา การพัฒนาการปกครองคณะสงฆ์เถรวาท (มหานิกาย): คณะสงฆ์เขตภาคกลาง (2) เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนา การปกครองคณะสงฆ์เถรวาท (มหานิกาย): คณะสงฆ์เขตภาคกลาง และ (3) เพื่อนำเสนอรูปแบบการพัฒนาการ ปกครองคณะสงฆ์เถรวาท (มหานิกาย): คณะสงฆ์เขตภาคกลาง การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ การเก็บข้อมูล ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่ม การสัมภาษณ์เชิงลึกมีผู้ให้ข้อมูลสำคัญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ 26 คน เป็นฆราวาส 15 คน และบรรพชิต 11 รูป ประกอบด้วยพระสังฆาธิการนักปกครอง พระภิกษุในเขตภาคกลาง นักวิชาการด้านศาสนา และนักวิชาการด้านรัฐศาสตร์

ผลการวิจัยพบว่า

1) บริบทและสภาพปัญหาการพัฒนา การปกครองคณะสงฆ์เถรวาท (มหานิกาย): คณะสงฆ์เขตภาคกลาง มีสภาพปัญหาและอุปสรรค 3 ด้าน คือ ด้าน ปัญหาของพระสงฆ์ ด้านขาดประสิทธิภาพในการปกครอง และด้านปัญหาโครงสร้างการปกครอง 2) แนวทาง การพัฒนารูปแบบการปกครองคณะสงฆ์เถรวาท (มหานิกาย): คณะสงฆ์เขตภาคกลาง ด้วยการพัฒนาที่นำไปสู่ การปกครองที่ดีมี 3 หลัก คือ หลักการพัฒนาตน พระภิกษุสงฆ์เองต้องมีการพัฒนาตนโดยใช้หลักไตรสิกขา 3 (ศีล สมาธิ ปัญญา) หลักการพัฒนาคนในองค์กร โดยใช้หลักสัปปุริสธรรมทั้ง 7 และหลักการพัฒนางานขององค์กรโดยใช้หลักธรรมาภิบาล 6 เพื่อให้สามารถนำมาส่งเสริมการดำเนินงานกิจการคณะสงฆ์ได้ทั้ง 6 ด้าน คือ ด้านการปกครอง ด้านการศาสนศึกษา ด้านศึกษาสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่ ด้านการสาธารณูปการ และด้านสาธารณสงเคราะห์ ให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น และ 3) ได้ค้นพบรูปแบบการพัฒนาการปกครองคณะสงฆ์เถรวาท (มหานิกาย): ศึกษาเฉพาะกรณี คณะสงฆ์เขตภาคกลาง TSG MODEL ซึ่งประกอบด้วย การพัฒนาตัวพระสงฆ์ เองด้วยหลักไตรสิกขา 3 การพัฒนาคนด้วยหลักสัปปุริสธรรม 7 และการพัฒนางานด้วยหลักธรรมาภิบาล เพื่อใช้ ในการพัฒนาการปกครองคณะสงฆ์เถรวาท (มหานิกาย) : ศึกษาเฉพาะกรณีคณะสงฆ์เขตภาคกลาง เป้าหมาย ของการทำงานในองค์กรสงฆ์ให้มี 1) คนดี 2) คนเก่ง และ 3) องค์กรมีความสุข เป็นการยกย่องคนดี ส่งเสริมคน เก่ง และการสร้างวัฒนธรรมองค์กรใหม่

2.3.6 สรุปผังมโนทัศน์องค์ความรู้เกี่ยวกับพระธรรมวินัยและจารีตประเพณี

จากการทบทวนวรรณกรรมองค์ความรู้เกี่ยวกับการศึกษาบทบาท ผู้วิจัยได้ทำการสรุปผังมโนทัศน์ (Concept Mapping) ที่จะนำไปพัฒนาและใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาสร้างกรอบแนวคิดการวิจัย (Conceptual Framework Research) เพื่อสร้างความเชื่อมั่นของงานวิจัย โดยสรุปมีอยู่ 2 ประเด็นหลัก คือ 1) บทบาทเชิงพฤติกรรม 2) บทบาทด้านความรับผิดชอบ ซึ่งสามารถสรุปผังมโนทัศน์องค์ความรู้เกี่ยวกับพระธรรมวินัยและจารีตประเพณี ได้ดังต่อไปนี้

ภาพที่ 2.3 : สรุปผังมโนทัศน์องค์ความรู้เกี่ยวกับพระธรรมวินัยและจารีตประเพณี

กล่าวโดยสรุปการทำความเข้าใจองค์ความรู้เกี่ยวกับพระธรรมวินัยและจารีตประเพณี อาจแบงออกเป็น 4 ประเภท ประกอบไปด้วย 1) ประเพณีเกี่ยวกับครอบครัว ไดแก ประเพณีเกี่ยวกับการบวช การแต่งงานการตาย การทำบุญวันเกิด การทำบุญบ้าน ฯลฯ 2) ประเพณีสวนร่วม ได้แก ประเพณีที่ทุกคนในชาติจะกระทำร่วมกัน เชน การทำบุญปใหม่ ทำบุญในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ประเพณีสงกรานต ประเพณเข่าพรรษาประเพณีลอยกระทงประเพณีทอดกฐินทอดผ่าป่า ฯลฯ 3) ประเพณีท้องถิ่น ได้แก่ ประเพณีการแต่งกายของชาวภาคเหนือ ภาคอีสาน การทำร่มของชาวเหนือ การทอผ่าไหมของคนภาคอีสาน การแสดงหนังตะลุงของภาคใต การรำวงของภาคกลาง ประเพณีรดนาดำหัวของภาคเหนือและภาคอีสาน ประเพณีจุดบองไฟของภาคอีสาน ฯลฯ 4) รัฐพิธี และ ราชพิธี รัฐพิธี หมายถึง ประเพณีที่จัดโดยรัฐบาลเพื่อขวัญและกำลังใจของประชาชน เปนประเพณีซึ่งเกิดขึ้นสมัยหลังการปฏิรูปการปกครองและเริ่มมีตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 เป็นตนมา เชน

การฉลองรัฐธรรมนูญ รัฐพิธีพืชมงคลรัฐพิธีแรกนาขวัญ ในส่วนของพระธรรมวินัย แบ่งตามบุคคลที่รักษา 1) วินัยหรือศีลของภิกษุ ภิกษุณีสิกขมานา สามเณรและสามเณรีเรียกว่าวินัยหรือศีลของผู้ไม่ครองเรือน (อนาคาริยวนัย) 2) วินัยหรือศีล ของฆราวาส คือผู้ครองเรือน (อาคาริยวินัย) เช่น อุบาสก อุบาสิกา หรือประชาชนทั่วไปที่นับถือพระพุทธศาสนา เช่น ศีล 5 (นิตยศีล) และ ศีล 5 (อุโบสถศีล) แบ่งตามลกัษณะการบัญญัติ 1. อาทิ พรหมจริยกาสิกขา คือสิกขาบทที่บัญญัติไว้เดิม 2. อภิสมาจาริกาสิกขาคือสิกขาบทที่มีการแก้ไขเพิ่มเติมทีหลังพุทธบัญญัติที่ตั้งไว้เรียกว่า พุทธอาณา จัดเป็นกฎหมายเป็นส่วนสำคัญที่พระสงฆ์ต้องสวดทุกกึ่งเดือน เรียกว่า พระปาฏิโมกข์พระพุทธเจ้าทรงอยู่ในฐานะเป็นพระธรรมราชา ผู้ปกครองพระภิกษุสงฆ์เป็นพระสังฆบิดร ผู้ดูแลพระสงฆ์และทรงเป็นสังฆปริณายก คือ ผู้นำในหมู่พระภิกษุสงฆ์และทรงเป็นสังฆปริณายก คือ ผู้นำในหมู่พระภิกษุสงฆ์ ปัจจัยเหล่านี้จะเป็นตัวแสดงนำไปสู่การสร้างความเข้าใจทางพระพุทธศาสนาให้กับหน่วยงานภาครัฐ ที่จะเห็นความสำคัญในการส่งเสริมพระพุทธสาสนา

2.4 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับพัฒนาการความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย

2.4.1 ความเป็นมาของความสัมพันธ์เชิงอำนาจ

อำนาจมีมาควบคู่กับโลก แม้แต่ช้างซึ่งเป็นสัตว์ทรงพลังมีอำนาจเหนือกว่าสัตว์ใด ๆ ยังต้องการมดแมลงช่วยย่อยสลายเมื่อสิ้นชีพ เพื่อสร้างความสมดุลในโลก นับว่าเป็นความสัมพันธ์ของสิ่งมีชีวิต ความสัมพันธ์เชิงอำนาจคือความผูกพันที่เกิดขึ้น ตั้งแต่ระดับพื้นฐานของหน่วยย่อยในสังคม เริ่มจากมนุษย์ที่เป็นสัตว์สังคมซึ่งมีการอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัว เมื่อหลายครอบครัวรวมตัวกันทำให้เกิดชุมชนและหลายชุมชนรวมกันเกิดเป็นหมู่บ้าน มนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตที่ต้องการปฏิสัมพันธ์ต่อกัน การอยู่ร่วมกันจึงต้องอาศัยเครื่องมือในการควบคุมพฤติกรรมอันได้แก่อำนาจ ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญมาก แม้พระพุทธองค์ก็ตรัสว่า อำนาจเป็นใหญ่ในโลก ดังจะกล่าวต่อไปนี้

พระมหาสมปอง มุทิโต (2547, หน้า 457) คือนำที่ทรงปัญญาสามารถสร้างองค์ความรู้ที่มีจากปัญญา อาจกล่าวได้ว่าเป็นความลับ ความลับนี้พออนุมานได้ว่าความลับในศาสตร์ต่าง ๆ เช่น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชพระมหากษัตริย์ในรัชกาลที่ 9 ทรงค้นพบความลับตามธรรมชาติหลายอย่างอาทิ ฝนเทียม ส่วนผู้นำที่เกิดจากการให้คำปรึกษาความลับเช่น ขงเบ้งที่ปรึกษากับเล่าปี่ในพงศาวดารจีนเรื่องสามก๊ก เป็นต้นผู้นำที่มีปัญญาสามารถทำให้องค์กรของตนมีอำนาจ เช่น พ่อขุนรามคำแหงมหาราชทรงเป็นผู้นำของสยามประเทศ เนื่องจากพระองค์ทรงมีพระปรีชาสามารถในการรวบรวมอาณาจักรให้เป็นปึกแผ่นทั้งทางกรเมือง, ศิลปวัฒนธรรมและพระศาสนา อำนาจเกิด

จากปัญญาของผู้นำนั้นสามารถสร้างองค์กรให้ยิ่งใหญ่ดังเช่น บิลเกตส์ ซึ่งค้นคิดระบบปฏิบัติการไมโครซอฟต์ที่รู้จักไปทั่วโลก เป็นต้น

ความหมายของอำนาจที่กล่าวในพระไตรปิฎกข้างต้นนั้น กล่าวถึงพลังอำนาจที่แสดงออกทางบทบาทต่าง ๆ แต่อย่างไรก็ตามอำนาจนั้นมีคุณอนันต์และมีโทษมหันต์ สุดแต่ผู้ใช้อำนาจจะใช้ให้เป็นคุณหรือโทษ ฉะนั้นผู้ทรงอำนาจที่มีสัมมาทิฐิย่อมนำพาองค์กรไปสู่ทิศทางที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมและชุมชน ในทางกลับกันผู้ทรงอำนาจที่เป็นมิจฉาทิฐิย่อมกระทำการให้เกิดความเสียหายต่อส่วนรวมและบ้านเมือง นอกจากอำนาจทางพระพุทธศาสนาแล้ว นักคิดชาวตะวันตกได้กล่าวถึงอำนาจในมิติที่แตกต่างออกไป อาทิ แม็กซ์ เวเบอร์ และคาร์ล มาร์กซ์ เป็นต้น

2.4.2 ความหมายของความสัมพันธ์เชิงอำนาจ

ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ คือความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลหรือบุคคลต่อกลุ่มชน รวมถึงคณะบุคคลที่ใช้อำนาจต่อกัน แต่ในบทนี้ขอกล่าวถึงความหมายของความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ลักษณะของความสัมพันธ์และการใช้อำนาจ ซึ่งมีผลอิทธิพลต่อการปกครองคณะสงฆ์ไทยโดย เฉพาะกรณีที่รัฐใช้อำนาจผูกพันกับคณะสงฆ์

2.4.2.1 ความหมายของความสัมพันธ์เชิงอำนาจตามแนวคิดของนักวิชาการตะวันตก

ในที่นี้ขอกล่าวแนวคิดของ Ashley Crossman, J.S. Wayne และ Mishel Fuko

1. Ashley Crossman ให้ความหมาย ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ (power-relations) ว่า คือแนวคิดว่ากลุ่มชนต่าง ๆ ที่มีความแตกต่างกัน สามารถมีปฏิสัมพันธ์และควบคุมกันได้อย่างไร การทำความเข้าใจในความ สัมพันธ์เชิงอำนาจจึงมีความสำคัญต่อความเข้าใจในสังคมยุคปัจจุบัน

2. J.S. Wayne ให้ความหมายความสัมพันธ์เชิงอำนาจ (power relationship) ได้แก่ ความสัมพันธ์ของบุคคลสองคนขึ้นไป ที่มีข้อตกลงในการยกอำนาจการตัดสินใจและควบคุมให้คนใดคนหนึ่งมีสิทธิขาดในการจัดการชีวิตของอีกคนหนึ่งเช่น การที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งเข้าไปอยู่ภายใต้การปกครองของประเทศใด ประเทศหนึ่ง และเลือกที่จะเป็นประชากรในประเทศนั้นๆ ย่อมถือว่าบุคคลนั้นยอมรับโดยสมัครใจที่จะใช้กฎหมายของประเทศนั้น ส่วนในระดับองค์กรนั้นคือบุคคลใดบุคคลหนึ่งยอมรับในข้อตกลงกฎระเบียบขององค์กร และปฏิบัติงานเพื่อแลกเปลี่ยนกับค่าตอบแทนที่ได้รับ

3. Mishel Fuko ให้ความหมายของความสัมพันธ์เชิงอำนาจ คือ ความรู้ อำนาจ และความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ในฐานะวาทะ หมายถึง อำนาจในการสร้างความรู้ในการครอบงำทั้งผู้กระทำและถูกกระทำ มิได้มุ่งถึงการกระทำทางกายภาพ กล่าวคือเป็นอำนาจทางนามธรรมนั่นเอง

สรุปความหมายของความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ตามแนวคิดของตะวันตกเกิดจากความสัมพันธ์ หรือ ความผูกพันระหว่างบุคคลตั้งแต่ 2 คนหรือสองกลุ่มขึ้นไป โดยมีรูปแบบที่ฝ่ายหนึ่งยอมสละสิทธิเรียกร้องให้แก่อีกฝ่ายตามเงื่อนไขที่ได้ตกลงกันไว้ ไม่ว่าจะเป็นข้อตกลงทางกฎหมายหรือข้อตกลงทางสังคมและชุมชน ซึ่งบางท่านกล่าวว่า เป็นอำนาจทางนามธรรม ส่วนแนวคิดของนักวิชาการไทยนั้น ผู้วิจัยจะกล่าวถึงโดยสังเขปดังนี้

2.4.2.2 ความหมายของความสัมพันธ์เชิงอำนาจตามแนวคิดของนักวิชาการไทย

ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช (2548) กล่าวถึงความสัมพันธ์ของพระสงฆ์กับการปกครองของรัฐ คือการที่ผู้ปกครองอาศัยหลักธรรมในพุทธศาสนามาปกครองบ้านเมือง แนวคิดที่ให้ความสำคัญต่อพระพุทธศาสนาก็คือ หลักธรรมที่ปรากฏในพระพุทธศาสนาสามารถนามาประยุกต์ใช้กับการปกครองในยุคปัจจุบัน

นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2548) กล่าวถึงรัฐธรรมนูญฉบับวัฒนธรรมกับศาสนาของประเทศไทย โดยให้ความหมายเกี่ยวกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจว่า หมายถึง คนกลุ่มต่าง ๆ มีความสัมพันธ์กันในเชิงอำนาจ อาจกล่าวได้ว่าศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้องในการที่ทำให้อำนาจ หรืออิทธิพลของสถาบันบางสถาบันแผ่ขยายไปยังบุคคลบางกลุ่มและในขณะเดียวกันก็รอนอำนาจของสถาบันบางสถาบัน

เกษียร เตชะพีระ (2542) กล่าวถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจในประเทศไทยว่า สภาพสังคม แม้โครงสร้างที่เป็นทางการด้านกฎหมายและการเมืองจะอยู่ในระบอบประชาธิปไตยแต่ผู้คนจำนวนมากกลับมีกรอบความคิด พฤติกรรมและความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เป็นทางการ ราวกับว่าอยู่ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์

2.4.2.3 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจด้านพระพุทธศาสนา

งานเขียนในทางพระพุทธศาสนาของท่านพุทธทาสภิกขุ กล่าวถึงความเป็นบรรพชิตอยู่ตรงไหน บรรพชิตต่างกับฆราวาสอย่างไร บรรพชิตบวชเพื่อการมุ่งสู่บรรลุนิพพานและประพฤติปฏิบัติตนให้บริสุทธิ์ เนื่องจากปุถุชนรักษาความบริสุทธิ์ได้อยาก จึงต้องสละจากเรือนเพื่อสะดวกต่อการประพฤติพรหมจรรย์ โดยเปลี่ยนแปลงให้เกิดฟ้าสางคือเปลี่ยนไปในทิศทางที่ดี ส่วนการเป็นบรรพชิตอยู่ที่บ้าน, วัด, หรือป่า ก็ได้ ความเป็นบรรพชิต (นักบวช) อยู่ที่ใจผู้บวชหากบวชแล้วประพฤติไม่ถูกต้อง ทำให้นักบวชมืดมัวลงเพื่อขจัดความมืดของนักบวชจึงจะต้องสร้างให้เกิดความสว่าง หาก

พุทธบริษัททั้งที่อยู่บ้านและอยู่วัดล้วนเป็นบรรพชิต (นักบวช) ไม่สร้างปัญหาอุปสรรคต่อการรักษาศีล ฝึกสมาธิและเกิดปัญญาในที่สุด เมื่อบรรพชิตรักษาศีลจนเกิดปัญญาที่สมบูรณ์ทั้งบรรพชิตและฆราวาส ก็จะบรรลุผลได้ซึ่งต่างกันที่ว่าจะช้าหรือเร็วเท่านั้น โดยอาศัยปัจจัยที่สมาธิมุ่งมั่นไปสู่ปลายทางคือนิพพานเป็นอารมณ์ ความมุ่งหมายของพรหมจรรย์เพื่อประโยชน์สุขและเกื้อกูลมหาชน บรรพชิตมีหน้าที่สั่งสอนพระธรรมแก่ชาวบ้าน เมื่อบรรพชิตรับอาหารของชาวบ้านจึงต้องทำหน้าที่ให้พระศาสนาและพรหมจรรย์อยู่คู่โลกต่อไป บรรพชิตมีความเป็น “สมณสาชีพ” ปัจจุบันภิกษุมีความเป็นอยู่เกินความสันโดษ แข่งขันกันสร้างถาวรวัตถุจนเกินความจำเป็น ควรที่จะให้ภิกษุออกจากทางมืดกลับไปสู่ภาวะดั้งเดิมที่ถูกต้อง เมื่อภิกษุทั้งหลายมองเห็นความผิดพลาดแล้ว จึงควรกลับมาสู่สภาพเดิมที่เรียกว่าฟ้าสางทางภิกษุสาชีพ โดยอาศัยหิริโอตัปปะ ซึ่งควรมีความละอายและเกรงกลัวต่อบาป

คึกฤทธิ์ ปราโมช (2548) พระภิกษุสงฆ์ไทยมีอิทธิพลต่อความสัมพันธ์กับสังคมไทยต่อเนื่องยาวนาน โดยมีเป้าหมายของพระพุทธศาสนา ที่ว่าการเป็นพรหมจรรย์เพื่อประโยชน์สุขเกื้อกูลมหาชน ฉะนั้นพระสงฆ์จึงควรประพฤติตนให้เป็นตัวอย่างที่ดีสมกับการฉันอาหารของญาติโยม และที่เขากราบไหว้ดังเช่นสมณสาชีพ ที่มีหิริโอตัปปะ ย่อมทำให้เกิดสภาวะฟ้าสางทางภิกษุสารูป สมกับที่ฆราวาสควรกราบไหว้ลักษณะดังกล่าวเป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ซึ่งพระสงฆ์มีอิทธิพลต่อญาติโยมที่เป็นชาวพุทธไม่ว่าจะอยู่ในฐานะเช่นใด ดังเช่นผู้ปกครองมีอิทธิพลกับผู้ถูกปกครอง ซึ่งพระสงฆ์จึงมีอิทธิพลต่อฆราวาสเช่นกัน

พระสงฆ์ในพระพุทธศาสนากับการเมืองของ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช เป็นงานเขียนแสดงถึง พุทธศาสนามีบทบาททางการเมืองโดยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา นำไปใช้ปรับใช้ในทางการเมืองได้ แม้พระสงฆ์ในพุทธศาสนามีบทบาททางการเมืองที่แตกต่างกัน ตามบริบทของสังคมและวัฒนธรรม แต่พระสงฆ์ควรแสดงบทบาทให้เหมาะสมการเป็นนักบวช พระพุทธศาสนาตามบริบทของสังคมไทย ซึ่งพระสงฆ์มีบทบาทในการศึกษาอบรมสั่งสอนคนในสังคม และเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนารวมทั้งให้ความรู้ทางพระพุทธศาสนาตามโอกาสต่าง ๆ ในปัจจุบันบทบาทของพระภิกษุสามเณรได้เปลี่ยนแปลงไปตามสภาพสังคม โดยสภาพสังคมทั่วไปทั้งภายในและภายนอกประเทศมีการเปลี่ยนเปลี่ยนไป พระภิกษุสามเณรเข้ามาศึกษาวิชาทางโลกจากสถาบันสงฆ์สองแห่ง ได้แก่ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย โดยลักษณะหลักสูตรคล้ายกับทางโลก เช่นการศึกษาหลักสูตรด้านรัฐศาสตร์

การวิพากษ์การศึกษาและการเมืองที่ทำให้พระภิกษุ มีบทบาทเกี่ยวข้องกับการเมืองมากขึ้น จึงควรตระหนักถึงบทบาทการใช้หลักธรรม และการแสดงบทบาททางการเมืองอย่าง

เหมาะสมตามแนวคิดของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) จึงมีประเด็นว่าการอบรมสั่งสอนของพระภิกษุสามเณรควรให้ไปในทิศทางใด อาทิการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อเข้าถึงประชาชนตามเป้าหมาย การประยุกต์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาใช้กับชีวิตประจำวัน การบริหารองค์กรถึงการบริหารประเทศในส่วนของการเกี่ยวข้องทางการเมือง และการให้ความรู้ความเข้าใจทางการเมือง การใช้สิทธิเสรีภาพและการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน ในมิติเชิงสร้างสรรค์มากกว่าการใช้กำลังอำนาจ ควรแสดงบทบาททางการเมืองให้เหมาะสมกับสถานการณ์บ้านเมือง ส่วนพระสงฆ์นั้นไม่ควรแสดงบทบาทเป็นผู้นำทางการเมืองเสียเอง ไม่สนับสนุนหรือเข้าข้างพรรคการเมืองใดพรรคหนึ่ง แต่ควรเป็นผู้นำในการประนีประนอมประสานประโยชน์ และส่งเสริมความสามัคคีเป็นสำคัญ

บทบาทของพระภิกษุสามเณรมีการปรับเปลี่ยนไปจากผู้ให้ความรู้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและเป็นผู้ประกอบศาสนกิจ มาสู่การศึกษาศาสตร์สมัยใหม่ซึ่งรวมถึงวิชาการทางการเมืองการปกครอง และการแสดงบทบาททางการเมืองที่เปลี่ยนแปลงไปนั้นมีความเหมาะสมอย่างไร ฉะนั้นการเกี่ยวข้องทางการเมืองควรที่มีลักษณะในเชิงสร้างสรรค์ และแสดงบทบาทให้เหมาะกับเหตุการณ์

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) (2537, หน้า 2-12) ยังกล่าวถึงลักษณะความสัมพันธ์ที่ถูกต้อง หรือควรจะเป็นระหว่างฝ่ายอาณาจักรกับพุทธจักรควรเป็นอย่างไร กล่าวคือหลักความสัมพันธ์ระหว่างฝ่ายบ้านเมืองกับพระพุทธศาสนาที่ควรปฏิบัติอันได้แก่ หลักอปริหานิยธรรม ๗ ซึ่งกล่าวถึงหน้าที่ของรัฐอันควรปฏิบัติโดยให้ความอารักขาคุ้มครอง และป้องกันอันตรายทั้งปวงแก่พระอรหันต์ทั้งหลายที่ยังมิได้มาสู่แคว้น ในส่วนที่มาสู่แคว้นแล้วรัฐควรให้การอุปถัมภ์แก่ท่านทั้งหลายอย่างมีความสุข หลักธรรมนี้พระพุทธเจ้าตรัสแสดงแก่เจ้าลิจฉวีแคว้นวัชชี ซึ่งปกครองรัฐที่มีรูปแบบสามัคคีธรรมหรือจักรวรรดิวัตร อันเป็นหลักธรรมที่แสดงถึงหน้าที่ผู้ปกครองแผ่นดินพึงปฏิบัติต่อพระศาสนาในการรักษาคุ้มครองป้องกันแก่สมณพรหมณ์ทั้งหลาย ลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างอาณาจักรกับพุทธจักรนั้น กล่าวถึงข้อปฏิบัติในจักรวัตติสูตรที่ผู้ปกครองควรปฏิบัติต่อสมณพรหมณ์ สมัยพระเจ้าจักรพรรดิมีการใช้ธรรมของพระเจ้าจักรพรรดิ ได้แก่จักรวัตติวัตรที่เป็นหลักธรรมของผู้ครองแผ่นดินเป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ปรากฏมาตั้งแต่ครั้งอดีตกาล

แนวคิดรัฐกับพระพุทธศาสนาถึงเวลาชำระหรือยังจึงเป็นแนวคิดที่ พระพรหมคุณาภรณ์ กล่าวถึงบทบาทของอาณาจักรกับพระพุทธศาสนาว่า หากฝ่ายบ้านเมืองสอบถามหลักธรรมก็ควรชี้ แจงแนะนำ ในกรณีที่พระพุทธองค์ต้องเกี่ยวข้องการบริหารราชการแผ่นดิน อันเป็นเรื่องราวทาง การเมืองโดยตรง ในแง่ของหลักธรรมพระพุทธองค์ทรงเข้าไปเกี่ยวข้องเรื่องต่าง ๆ เท่าที่พระองค์

ทำได้ ในแง่บทบาทเท่าที่พระศาสนาจะทำได้ ได้แก่เรื่องความสงบสุขหรือสันติภาพที่ปรากฏชัดคือพระพุทธองค์ทรงห้ามทัพของพระญาติ 2 ฝ่ายปัญหาแย่งชิงแม่น้ำโรหิณี พระพุทธเจ้าทรงแนะนำคุณค่าของชีวิตของผู้ขัดแย้งกับคุณค่าของน้ำ เท่ากับให้เห็นคุณค่าของความสงบโดยอาศัยหลักธรรมในการแนะนำแก้ปัญหา

ในส่วนเรื่องพระวินัยของพระภิกษุพระองค์ทรงบัญญัติสิกขาบท เพื่อไม่ให้พระสงฆ์เข้าไปก้าวก่ายบ้านเมือง เช่น ไม่ให้ผู้เป็นข้าราชการหรือโจรผู้โด่งดังเข้ามาบวชในศาสนา เรื่องใดที่พออนุโลมได้ก็วางหลักไว้ว่า ราชูน อนุวตฺติตุ คือ ทรงอนุญาตให้อนุวัตรตามพระราชา (ฝ่ายรัฐหรือบ้านเมือง) ขอบเขตอำนาจของรัฐหรือบ้านเมืองที่พึงเป็นไปโดยชอบธรรม ไม่ให้เสียหายแก่หลักการของพระพุทธศาสนา เป็นเรื่องของความเป็นอยู่ทั่วไป เช่น การนับวันเวลา เป็นต้น สรุปคือพระพุทธองค์ทรงอนุญาต พระสงฆ์ทำตามพระราชาหรือฝ่ายรัฐในขอบเขตอำนาจของรัฐ หรือบ้านเมืองที่พึงเป็นไปโดยชอบธรรม ไม่เสียหายแก่หลักการของพระพุทธศาสนา

ความดังกล่าวข้างต้นท่านให้พระสงฆ์อนุวัตรตามฝ่ายบ้านเมืองแล้ว ท่านยังได้กล่าวถึงความเกี่ยวข้องและสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ในหัวข้อวินัยเรื่องใหญ่กว่าที่คิด การดำเนินชีวิตของมนุษย์มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันที่สามารถแยกออกได้เป็น 2 ส่วน คือความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และความสัมพันธ์กับความจริงตามธรรมชาติ ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์นั้นต้องเกื้อกูลมีน้ำใจต่อกันยามปกติมีไมตรีจิตสร้างมิตรภาพที่ดีต่อกัน และมีความปรารถนาดีต่อผู้อื่นคือมีเมตตาผู้อื่น เมื่อผู้อื่นประสบปัญหามีความเดือดร้อนเข้าช่วยเหลือให้ผู้อื่น ให้พ้นจากความทุกข์คือมีความกรุณา เมื่อผู้อื่นประสบความสำเร็จก็พลอยยินดีส่งเสริมสนับสนุนมีมุทิตาต่อเขาเหล่านั้น ความดังกล่าวคือความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ อย่างไรก็ตามควรระวังไม่ให้ความสัมพันธ์ของมนุษย์กระทบต่อหลักการความจริงความดีงาม ซึ่งเป็นเหตุผลในตามธรรมชาติสิ่งที่มีความสำคัญคือ จะต้องให้หลักธรรมวินัยแสดงหลักเหตุผลให้ปรากฏขึ้นมา คือมนุษย์จะต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์ความจริงที่เป็นตัวธรรม และหลักการตามความจริงความถูกต้องความดีงามตลอดจนกฎหมายของสังคมที่บัญญัติมา ในขณะที่ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลมีความเกื้อกูลกันแต่จะกระทบต่อหลักการไม่ได้ เพื่อให้ธรรมคงอยู่ในโลกคือมีความเป็นเป็นกลางไม่เข้าแทรกแซงขัดขวาง บุคคลจะได้รับผลตามพระธรรมวินัยคืออุเบกขา

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) (2556, หน้า 36-40) หากมนุษย์มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันแต่ไม่เคารพกติกาของสังคม ผลร้ายก็จะเกิดกับสังคมมนุษย์ในระยะยาว ในทางกลับกันหากมนุษย์ละเลยไม่มีความเกื้อกูลระหว่างกัน ผลที่ตาม มาจะเกิดปัญหาตัวใครตัวมัน ทุกคนรับผิดชอบต่อกติกาไม่ช่วยเหลือและไร้ซึ่งน้ำใจต่อกัน มนุษย์จะขาดความสัมพันธ์ระหว่างกันจนเกินขีดจำกัด และเกิด

โทสะไม่เอาใจใส่ต่อกัน แม้กระทั่งหลักการและกติกาก็จะถูกทำลาย พระพุทธองค์ทรงสั่งสอนถึงการมีดุลยภาพของความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และความสัมพันธ์กับหลักธรรมชาติ ในบางสังคมที่ไม่มีวินัยเป็นเพราะว่าประชาชนสัมพันธ์กันมากไป ช่วยเหลือกันจนกระทั่งขาดการพัฒนาตนเองเพราะรอความช่วยเหลือจากผู้อื่น และละเลยไม่ปฏิบัติตามกติกาของสังคมจึงเสียดุลยภาพเพราะบุคคลขาดอุเบกขาอันเป็นกติกาหลักตามธรรมชาติที่เป็น ตัวหลักธรรมซึ่งถูกละเลย

ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์นั้นมีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล โดยที่รัฐไม่เข้ามาเกี่ยวข้องในการปกครองสงฆ์แต่อย่างใด เช่นกรณีที่พระสงฆ์ต้องอธิกรณ์รัฐก็จะไม่เข้าไปดำเนินการต่อพระภิกษุอย่างไร แต่จะแจ้งเหตุการณ์ให้พระพุทธองค์หรือพระเถระอื่นทราบ เช่น กรณีพระธนิยะนำไม้จากในคลังของพระเจ้าพิมพิสารไปสร้างกุฏิ ซึ่งพระองค์ก็ไม่ดำเนินการอย่างใดครั้นเมื่อพระพุทธเจ้าทราบความจึงทรงบัญญัติโทษแก่พระสงฆ์ ที่ทำผิดข้อหาลักทรัพย์นั้นขั้นปาราชิกตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

ปรีชา ช้างขวัญยืน (2557, หน้า 115-116) แนวคิดธรรมรัฐและธรรมราชาธรรมรัฐของ ปรีชา ช้างขวัญยืน เป็นระบอบธรรมนิยมไม่ใช่อำนาจนิยม เขากล่าวถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจอาทิความสัมพันธ์ระหว่างพ่อกับลูก ไม่ใช่เป็นความสัมพันธ์ทางการเมืองแต่เป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจอย่างเดียว ความชอบธรรมของพระเจ้าแผ่นดินเกิดจากการใช้หลักธรรมการอบรมสั่งสอนคนให้มีศีลธรรม ถือว่าเป็นหน้าที่สำคัญของพระเจ้าแผ่นดินที่ทรงธรรม การเคารพผู้ควรเคารพทำให้ผู้ทรงธรรมมีอำนาจ การที่บุคคลยอมเชื่อฟังการกดขี่ตามแนวคิดตะวันตกเป็นอำนาจที่ดีนั้น ไม่มีปรัชญาทางการเมืองระบุไว้ กล่าวคือผู้ปกครองที่ดีมีความสำคัญต่อระบบการปกครอง ธรรมราชาคือการสร้างคนดีมีคุณธรรมให้มาปกครองบ้านเมือง เป็นผู้ปกครองที่ดีและเป็นข้าราชการที่ดี

ท่านยังกล่าวถึงแนวความคิดทางการเมืองในพระไตรปิฎก โดยให้คำอธิบายความว่าเป็นหลักการทางพระพุทธศาสนาที่ถือหลักบุคคล (ผู้ปกครอง) มีความสำคัญกว่าระบบการปกครอง กล่าว คือหากผู้ปกครองเป็นคนดีย่อมบริหารงานทุกอย่างได้ดี แต่มิได้กล่าวถึงการเป็นคนดีแตกต่างจากการเป็นผู้ปกครองที่ดี โดยที่มาคีเวลลีระบุว่าจักรพรรดิกระทำการอะไรได้อย่างง่ายดาย เมื่อทำตามหลักเกณฑ์แล้วผลดีที่ตามมาคือประชาชนมีความสุข และเมื่อบรรดากษัตริย์ทราบถึงองค์ความรู้แล้ว ทรงมีความเห็นชอบด้วยและประพฤติปฏิบัติตามโดยดี ซึ่งในปัจจุบันมีการนำหลักธรรมของผู้ปกครองที่ควรนำมาปฏิบัติจะเกิดประโยชน์อย่างยิ่ง แต่มิได้กำหนดกฎเกณฑ์หลักธรรมใดมากล่าวไว้โดยเฉพาะ ฉะนั้นผู้ปกครองควรเป็นผู้มีหลักธรรมของบุคคลทั่วไปเสียก่อน แล้วจึงมีหลักธรรมของผู้ปกครองอันได้แก่ทศพิธราชธรรมและธรรมราชา จึงควรนำธรรมราชากับเทวราชามาประพฤติปฏิบัติ ซึ่งความเป็นธรรมราชาในสังคมไทยมีความสำคัญมาก

แนวคิดผ่าพ้นวิกฤตศีลธรรมด้วยทัศนะใหม่ เป็นการใช้อำนาจนิยมของรัฐที่เกิดขึ้นในรูปแบบรัฐชาติ ทำให้เกิดแบบแผนเดียวกันทั้งประเทศอาทิ ภาษา การศึกษา ศาสนาและการปกครอง เป็นต้น ซึ่งพระไพศาล วิสาโล บรรยายไว้ในงานเขียนของท่าน และยังกล่าวถึงสิ่งที่ตามมาคือการแผ่ขยายอำนาจรัฐไปในทุกมิติของชีวิตที่มีการใช้อำนาจรัฐทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม สร้างความเปลี่ยนแปลงในบ้านเมืองจากการใช้ชีวิตแบบดั้งเดิมโดย อาศัยระบบราชการหรือแม้แต่คณะสงฆ์อันทำให้ผู้คนพึ่งพารัฐมากขึ้น ซึ่งรัฐมีอำนาจเหนือชุมชนและปัจเจกบุคคลมากขึ้น เจ้าหน้าที่รัฐมีสายสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นกับระบบทุนนิยม และแผ่ขยายออกไปทั่วประเทศโดยอำนาจนิยมของรัฐเข้ายึดทรัพยากรของชุมชน รวมทั้งปราบปรามผู้เห็นต่างเช่นเหตุการณ์ 14 ตุลา 6 ตุลาและพฤษภาทมิฬ เป็นต้น ระบบทุนนิยมทำให้ระบบบริโภคนิยมและอำนาจนิยม เป็นปัจจัยสำคัญในการบั่นทอนทางศีลธรรมของสังคมไทย

พระไพศาล วิสาโล (2549) ระบบความสัมพันธ์ทางสังคมเป็นไปเพื่อเกื้อกูลศีลธรรม โดยมีมาตรการต่าง ๆ เช่นสร้างความสัมพันธ์ในครอบครัวและฟื้นฟูชุมชนให้แข็งแรง การสร้างสายสัมพันธ์ของครอบครัวโดยเฉพาะในชนบทและการฟื้นฟูชุมชนให้เข้มแข็ง เป็นปัจจัยสำคัญในการเกื้อกูลกันให้สังคมมีศีลธรรม โดย เฉพาะการฟื้นฟูบทบาทของวัด และคณะสงฆ์เป็นพลังทางศีลธรรมในสังคมที่ช่วยส่งเสริมปัญญา ซึ่งต้องมีการปฏิรูปการปกครองและการศึกษาของคณะสงฆ์อย่างจริงจัง และเป็นการกระจายอำนาจให้การปกครองมีประสิทธิภาพ โดยใช้อำนาจน้อยแต่ใช้ปัญญาและคุณธรรมมากขึ้น โดยที่พระสงฆ์ในอดีตมีอำนาจในทางศีลธรรมต่อคนไทย เพราะท่านสงเคราะห์ชาวบ้านแทบทุกเรื่อง ในอดีตผู้ใดมีเรื่องก็เข้าหาวัดเนื่องจากวัดเป็นศูนย์รวมของชุมชน แต่ปัจจุบันพระเข้าหาชุมชนเนื่องจากบริบททางสังคมมีเหตุปัจจัยที่ความแตกต่างจากสังคมในอดีต แนวคิดทุนนิยมซึ่งทำให้ระบบบริโภคนิยมและอำนาจนิยม เป็นปัจจัยสำคัญในการบั่นทอนศีลธรรมในสังคมไทย การสร้างสายสัมพันธ์ทางสังคมเพื่อเกื้อกูลศีลธรรมโดยใช้มาตรการต่าง ๆ สร้างความสัมพันธ์และฟื้นฟูชุมชนให้แข็งแรง ถือว่าเป็นการสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างสงฆ์กับชุมชนและสังคม

ชาตรี ประกิตนนทการ (2551) สถาบันสงฆ์กับการเมืองการปกครองตามแนวคิดของชาตรี ประกิตนันทการ พระพุทธชินราชและวัดเบญจมบพิตรในมุมมองใหม่ มีมิติในเชิงสัญลักษณ์และมีความหมายต่อประวัติศาสตร์ไทยอย่างยิ่ง โดยเฉพาะในด้านการเป็นตัวแทนที่สำคัญของการสร้างความเป็นไทย และความเป็นสมัยใหม่ของชนชั้นนำของไทยในช่วงรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 25 ภายใต้เงื่อนไขทางประวัติศาสตร์ไทยสมัยใหม่ที่ถูกสร้างขึ้นในรัชกาลที่ 4 พระพุทธชินราชได้ถูกนิยามว่าเป็นพระพุทธรูปสำคัญ ที่มีความหมายซึ่งสัมพันธ์กับการสร้างตัวตนทาง

ประวัติศาสตร์สยาม (ในพงศาวดารภาคเหนือ) แสดงถึงความเป็นพระพุทธรูปที่ศักดิ์สิทธิ์ และแสดงถึงบุญบารมีของพระยาจักรพรรดิราช (ลาว) ในคติแบบจารีตของผู้คนในบริเวณนี้แต่โบราณ ความสำคัญของพระพุทธชินราชในสมัยรัชกาลที่ 4 ภายใต้การเปลี่ยน แปลงของสังคมมากมาย การสร้างเมืองเชียงแสน (พิษณุโลก) ในอดีตเป็นอาณาจักรลาวเป็นเมืองหน้าด่านรับทัพไทย ฐานะของพระเจ้าศรีธรรมปิฎก (อาณาจักรลาว) มิได้ถูกอธิบายตามคติเกี่ยวกับกษัตริย์แห่งรัฐแบบจำรีตกษัตริย์ ตามคติพระยาจักรพรรดิราชแต่เป็นเรื่องศึกระหว่างอาณาจักรเชียงแสนกับอาณาจักรสยามที่เป็นเรื่องทางการเมือง ไม่ใช่เรื่องการแผ่ขยายพระราชอาณาจักรระหว่างรัฐไทยและลาวในคติแบบจารีต

รัชกาลที่ 4 ทรงมิได้กล่าวถึงพระพุทธชินราช ในทัศนะพระพุทธรูปที่ศักดิ์สิทธิ์ที่เกิดจากบุญบารมีของกษัตริย์ แต่กล่าวภายใต้บริบททางความคิดเกี่ยวกับกษัตริย์และรัฐ ที่กำลังเปลี่ยนแปลงไปสู่อีกรูปแบบหนึ่ง อันเป็นรูปแบบสำนึกทางประวัติศาสตร์ของรัฐและกษัตริย์ในรูปแบบใหม่ และพระองค์อธิบายประวัติพระพุทธรูป 3 องค์คือ พระพุทธชินราช พระพุทธชินศรี และพระศรีศาสดาซึ่งเป็นพระพุทธปฏิมาที่มีความล้ำค่า และท่านชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธชินราชและพระมหากษัตริย์ ในสมัยอยุธยาและรัตนโกสินทร์และทรงอธิบายถึงพระมหาจักรีวงศ์ที่สถาปนา กรุงรัตนโกสินทร์ซึ่งสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์ ล้วนแต่มีความเกี่ยวพันกับพระพุทธชินราชทั้งทาง ตรงและทางอ้อม ในสมัยรัชกาลที่ 1 ทรงกล่าวถึงว่าพระพุทธรูปดังกล่าวเป็นเสมือนพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองสยาม

สรุปได้ว่า ความสัมพันธ์เชิงอำนาจคือความผูกพันที่เกิดขึ้น ตั้งแต่ระดับพื้นฐานของหน่วยย่อยในสังคม เริ่มจากมนุษย์ที่เป็นสัตว์สังคมซึ่งมีการอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัว ดังพระบาลีกล่าว่า อำนาจ เป็นใหญ่ในโลก อำนาจแสดงออกหลายลักษณะมีทั้งคุณและโทษ สุดแล้วแต่ผู้ใช้อำนาจ ฉะนั้นผู้ทรงอำนาจที่มีสัมมาทิฐิ ย่อมนำพาคณะไปในทิศทางที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมและชุมชน ในทางกลับกันหากเป็นมิจฉาทิฐิย่อมทำให้เกิดความเสียหายต่อส่วนรวมและบ้านเมือง ความสัมพันธ์เชิงอำนาจด้านการเมืองการปกครอง พระพุทธศาสนากล่าวถึงการกำเนิดรัฐ กล่าวถึงกำเนิดของสังคมมนุษย์โดยไม่มีการปกครอง ในครั้งโบราณมนุษย์นั้นมีความสงบสุข มนุษย์ดำรงชีวิตอยู่ได้ด้วยทรัพยากรที่มีอยู่ตามธรรมชาติ ต่อมามีกิเลสเกิดความโลภ โกรธ หลง เกิดครอบครัวและมีการทำร้ายแย่งชิงทะเลาะวิวาทกันในสังคม จึงมอบอำนาจให้ผู้ปกครองคำตัดสิน ของผู้ปกครองถือว่าเป็นบรรทัดฐานของสังคมอันเป็นจุดเริ่มต้นของการกำเนิดรัฐ

เพลโตให้ความหมายสอดคล้องกับพระพระพุทธศาสนา โดยที่ ส. ศิวรักษ์ กล่าวถึง อุดมรัฐ ของเพลโตว่า เป็นรัฐในอุดมคติจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมีผู้ปกครองที่มีอุดมคติ ได้ประพฤติตนตาม

กฎเกณฑ์แห่งกฎหมายที่ตั้งตามอุดมธรรม คือ รูปแบบการปกครองแบบประชาธิปไตยมีประชาชนเป็นใหญ่ ประชาชนมีอำนาจและใช้อำนาจ แต่ธรรมาธิปไตยมีธรรมเป็นใหญ่ใช้อำนาจโดยธรรม หลักการของประชาธิปไตยมี 3 ข้อคือ ปัจเจกชนนิยม เสรีภาพและเสมอภาค ส่วนธรรมาธิปไตยมีหลัก 3 ประการได้แก่ ธรรมฐิติคือ ผู้ปกครองทรงธรรม ธรรมนิติคือ ระบบหรือกระบวนการเป็นธรรม และธรรมมติคือ มติที่ออกมาต้องประกอบด้วยคุณธรรม

พัฒนาการทางสังคมเศรษฐกิจและการเมืองไทย ทำให้ประเทศไทยมีคุณลักษณะที่มีความสัมพันธ์กันอย่างแยกไม่ออกคือ ไตรลักษณรัฐ ที่มีมิติทางความมั่นคงซึ่งมิได้ก่อให้เกิดการปรับการขยายกลไกของรัฐโดยรวม ส่วนมิติการพัฒนาทำให้สถาบันหลักเป็นฐานอำนาจทางสังคมและการเมืองอันได้แก่ พระมหากษัตริย์, สงฆ์, ข้าราชการ (ทั้งทหาร พลเรือน) ที่มีบทบาทในกระบวนการพัฒนามากขึ้นตามลำดับ มิติประชาธิปไตยซึ่งมาจากความขัดแย้งระหว่างอำนาจทางการสืบทอดทางการเมือง การปกครอง กับ ความสัมพันธ์ทางอำนาจระหว่างชนชั้นนำที่มีอำนาจทางการเมือง และชนชั้นข้าราชการอันเป็นเครื่องมือของอำนาจ

หลักธรรมาธิปไตยที่พระเจ้าอโศกใช้เป็นลักษณะของความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ดังคำกล่าวที่ว่า “ยศและอำนาจไม่มีความหมายหากไม่ได้นำไปช่วยเหลือประชาชน ฆราวาสควรใช้ทรัพย์และอำนาจไปสร้างความดี ส่วนพระเมื่อบวชควรสั่งสอนหลักธรรมให้เป็นประโยชน์ต่อปวงชน” สิ่งที่ผู้ปกครองควรนำไปใช้ นั่นคือการใช้อำนาจเป็นไปเพื่อประโยชน์และความสุขของประชาชน

หลักธรรมาธิปไตยเป็นหลักในทางพระพุทธศาสนาการที่ถือ ความถูกต้องความดีและเหตุผลเป็นที่ตั้ง ไม่ใช่รูปแบบทางการเมืองที่ควรปฏิบัติ ซึ่งหลักธรรมอธิบายความของหลักการทางการเมืองได้ โดยเป้าหมายของธรรมะในการปกครองที่มีความสำคัญได้แก่หลักธรรมาธิปไตย ซึ่งไม่ใช่รูปแบบการปกครองตามแนวคิดตะวันตก แต่ธรรมาธิปไตยถือหลักธรรมและความถูกต้องดีงามเป็นใหญ่ หลักธรรมาธิปไตยเป็นหลักส่งเสริมการปกครองที่ดีที่สุดของอธิปไตย 3 ที่เหมาะสมในทุกสังคม รัฐควรนำแนวคิดพระพุทธศาสนาที่สอดคล้องกับ หลักการปกครองแบบประชาธิปไตยอย่างแท้จริง โดยถือหลักการความจริงความถูกต้องดีงามเป็นใหญ่ มาเป็นหลักปกครองบริหารประเทศอันเป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างราษฎร์กับรัฐ

การเมืองแนวพุทธของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ฯ กล่าวถึงการปกครองของผู้ปกครองที่ควรนำไปปฏิบัติทั้งรัฐและเอกชนภายใต้การมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ซึ่งหลักธรรมราชาผู้ปกครองต้องยึดมั่นในหลักธรรมของพระพุทธศาสนารวมทั้งมีความซื่อสัตย์สุจริตเป็นที่ตั้ง

ผู้ปกครองที่มีอำนาจเหนือบุคคลนั้นไม่ใช่อำนาจตามความชอบธรรม แต่เป็นอำนาจที่มาจากการสร้างเหตุผลเพื่อครองอำนาจ ซึ่งการได้อำนาจมานั้นเป็นเรื่องเฉพาะตน ฉะนั้นชาวบ้านที่เป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศที่ปราศจากอำนาจ จึงต้องขอความช่วยเหลือจากผู้มีอำนาจในสังคม ความสัมพันธ์ในการใช้อำนาจ การใช้อำนาจที่ถูกต้องจึงต้องยึดหลักการ ไม่ยึดประโยชน์ส่วนตน การยึดหลักการเพื่อประโยชน์และความสุข รัฐมีความชอบธรรมในการกระทำเช่นนั้น การเผยแผ่พระศาสนาทั้งราษฎร์และรัฐต้องร่วมมือกันทำ ผู้มีหน้าที่ดูแลพระพุทธศาสนาจึงควรรู้หลักพระธรรมวินัยอีกด้วย หากพิจารณาแนวคิดนิติศาสตร์แนวพุทธเป็นการพิจารณาอดีต ปัจจุบันและสร้างอนาคต โดยการบริหารจัดการสังคมสู่เป้าหมายการพัฒนาคน ฉะนั้นการบัญญัติกฎหมายไทยจะควรเขียนเช่นไร เพื่อให้พระพุทธศาสนาอยู่ร่วมกับสังคมอย่างมีความสุขและเป็นประโยชน์แก่สังคมไทย เมื่อไม่มีการพัฒนาคนอาชญากรรมย่อมเพิ่มมากขึ้น สังคมจึงมีแนวโน้มไปสู่ระบบอำนาจนิยมมีการบัญญัติกฎหมาย และมาตรการลงโทษมากขึ้น ซึ่งนำไปสู่ระบบการปกครองคณะสงฆ์อีกด้วย การละทิ้งหลักการแห่งพระวินัยเพื่อไปสู่การพัฒนาชีวิตมนุษย์ พระราชบัญญัติสงฆ์เกือบทุกฉบับจึงเน้นเรื่องอำนาจ โดยกำหนดมาตรการบังคับใช้กฎหมาย พ.ร.บ. คณะสงฆ์จึงต้องวางหลักนิติศาสตร์แนวพุทธเพื่อเอื้อต่อการสร้างชุมชนแห่งการศึกษาให้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายที่แท้จริงของการปกครอง

อำนาจเป็นใหญ่ในโลก โดยแสดงออกหลายลักษณะซึ่งมีทั้งคุณและโทษ สุดแล้วแต่ผู้ใช้อำนาจ ฉะนั้นจึงอยู่ที่ผู้ทรงอำนาจเป็นผู้มีมีสัมมาทิฐิหรือมิจฉาทิฐิ พื้นฐานของมนุษย์มีความสงบสุขโดยดำรงชีพอยู่ได้ด้วยทรัพยากรที่มีอยู่ตามธรรมชาติ ต่อมามนุษย์เริ่มมีกิเลสเกิดความโลภ โกรธ หลง มีการสะสมอาหาร เกิดสถาบันครอบครัวและมีกิเลส ตัณหามากขึ้น ทำให้เกิดความขัดแย้งขึ้นในสังคม และแย่งชิงทะเลาะวิวาทกัน จึงมอบอำนาจให้ผู้ปกครองทำหน้าที่ระงับข้อพิพาท สังคมไทยนั้นมีพัฒนาการทางสังคมเศรษฐกิจและการเมือง ที่มีความสัมพันธ์กันอย่างแยกไม่ออกได้แก่ ไตรลักษณรัฐ ซึ่งมาจากความขัดแย้งระหว่างอำนาจทางการสืบทอดทางการเมือง การปกครอง กับความสัมพันธ์ทางอำนาจระหว่างชนชั้นนำที่คุมอำนาจทางการเมือง การปกครองที่ดีจึงต้องอาศัยหลักธรรมาธิปไตยเป็นหลัก ในทางพระพุทธศาสนาถือความถูกต้องความดีและเหตุผลเป็นที่ตั้งไม่ใช่รูปแบบทางการเมือง รัฐไทยควรนำแนวคิดพระพุทธศาสนา ที่สอดคล้องกับหลักการปกครองแบบประชาธิปไตยอย่างแท้จริง โดยถือหลักการความจริงความถูกต้องดีงามเป็นใหญ่มาเป็นหลักในการปกครอง โดยผู้ปกครองต้องยึดมั่นในหลักธรรมของพระพุทธศาสนารวมทั้งมีความซื่อสัตย์สุจริตเป็นที่ตั้ง หากพิจารณาแนวคิดนิติศาสตร์แนวพุทธเป็นการพิจารณาอดีต ปัจจุบันและสร้างอนาคต โดยการบริหารจัดการสังคมสู่เป้าหมายในการพัฒนาคน

2.5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย

จากการทบทวนวรรณกรรมองค์ความรู้เกี่ยวกับพัฒนาการความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ เพื่อความสอดคล้องของข้อมูลที่ค้นพบ ผู้วิจัยจึงได้ทำการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับพัฒนาการความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ ดังนี้

ชาตรี อุตสาหรัมย์ (2560) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “พัฒนาการความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย” มีวัตถุประสงค์ 1) ศึกษาแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจ 2) ศึกษาพัฒนาการความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ 3) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทยสมัยรัตนโกสินทร์ ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพที่ประกอบด้วยการศึกษาค้นคว้าเอกสาร สัมภาษณ์ ประชาพิจารณ์จากผู้ทรงคุณวุฒิ และวิเคราะห์เชิงเนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า

ความสัมพันธ์เชิงอำนาจหมายถึงความสัมพันธ์ในทางกฎหมายที่ใช้อำนาจทางการปกครอง รวมทั้งความสัมพันธ์ที่มีต่อบุคคลในเชิงจารีตประเพณีที่เคยมีมา ความสัมพันธ์ลักษณะดังกล่าวนั้นหมายถึง ความสัมพันธ์ในด้านปฏิบัติการและการบริหารราชการในทุกระดับตั้งแต่ระดับบุคคล ระดับกลุ่มคน และระดับสังคม เมื่อรัฐใช้อำนาจในการปกครองบ้านเมืองผ่านทางกฎหมาย ในขณะเดียวกันพระพุทธศาสนามีอิทธิพลต่อรัฐทั้งในระดับสถาบันและบุคคล ดังนั้นหลักธรรมที่รัฐควรนำมาปฏิบัติ คือ หลักธรรมาธิปไตยซึ่งเป็นหลักการสำคัญแนวพุทธ ที่ไม่ใช่รูปแบบการปกครองแต่เป็นหลักการที่เคารพยึดถือหลักธรรมเป็นใหญ่ โดยหลักธรรมสำคัญได้แก่หลักธรรมราชาซึ่งเป็นหลักธรรมของผู้ปกครองที่ดีมีสัมมาทิฐิ คือผู้ที่มีศีลเป็นข้อประพฤติพื้นฐานนั่นเอง

พัฒนาการความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทยสมัยรัตนโกสินทร์ ปรากฏให้เห็น 3 ด้านคือ ในด้านกฎหมาย ด้านการเมืองการปกครอง และด้านเผยแผ่พระพุทธศาสนา กล่าวคือ สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นพระพุทธรูปเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์อันเกิดจากบุญบารมีของพระมหากษัตริย์ แต่ช่วงปลายสมัยต้นมิติรูปแบบการปกครอง แนวคิดใหม่ให้เป็นการสำนึกทางประวัติศาสตร์ของรัฐ ต่อมาสมัยรัตนโกสินทร์ยุคกลางเปลี่ยนแนวคิดจากจักรวาลวิทยามาสู่แนวคิดภายใต้อำนาจรัฐที่มั่นคงเป็นปึกแผ่นกับจิตสำนึกร่วมทางประวัติศาสตร์ภายใต้อุดมคติทางการเมืองสมัยใหม่ของสยามประเทศ สมัยปัจจุบันเป็นช่วงสลับสับเปลี่ยนระหว่างรัฐบาลเผด็จการกับรัฐบาลประชาธิปไตย ซึ่งทำให้มีการแก้ไขพระราชบัญญัติคณะสงฆ์หลายครั้งจนถึงในรัชกาลปัจจุบันมีการแก้ไขพระราชบัญญัติคระสงฆ์ ปี พ.ศ.2560

ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทยสมัยรัตนโกสินทร์ ปรากฏชัดทางด้านกฎหมายดังนี้ รัชกาลที่ 1 มีการตรากฎหมายพระสงฆ์ พ.ศ.2325-2344 เป็นกฎหมายลายลักษณ์อักษรเป็นครั้งแรก รัชกาลที่ 4 มีการตรากฎหมายเรียกว่าประชุมประกาศ รัชกาลที่ 4 ขึ้น สมัยรัชกาล

ที่ 5 มีการตรากฎหมายลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 ปรับโครงสร้างคณะสงฆ์เป็น 2 นิกาย คือ (1) ธรรมยุติกนิกาย (2) มหานิกาย โดยให้มหาเถรสมาคมเป็นที่ปรึกษา ต่อมารัชกาลที่ 8 มีการตรา พระราชบัญญัติคณะสงฆ์พ.ศ. 2484 ซึ่งเปลี่ยนระบบการปกครองจากสมบูรณาญาสิทธิราชย์ พระมหากษัตริย์มีอำนาจสูงสุดมาสู่ระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยที่อำนาจสูงสุดอยู่ที่รัฐธรรมนูญ โดยพระมหากษัตริย์ใช้อำนาจผ่านอำนาจนิติบัญญัติ อำนาจบริหารและอำนาจตุลาการ สมัยรัชกาลที่ 9 มีการตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 โดยในปี พ.ศ.2535 มีการแก้ไข พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ครั้งที่ 1 และในรัชกาลปัจจุบันได้ทำการแก้ไขพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ครั้งที่ 2 ปี พ.ศ.2560 ซึ่งบัญญัติให้พระมหากษัตริย์เป็นผู้แต่งตั้งสมเด็จพระสังฆราช ดังโบราณราช ประเพณีในอดีต

วัลทณา แสงไพศรรค์ (2559) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การปกครองสงฆ์ภายใต้ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2505: ศึกษาปัญหา อุปสรรค และแนวทางการแก้ไข” มีวัตถุประสงค์ ดังนี้ 1) เพื่อศึกษาทำความเข้าใจระบบและโครงสร้างการปกครองสงฆ์ที่มีอยู่ในปัจจุบัน 2) เพื่อศึกษา ทำความเข้าใจถึงบทบาท อำนาจหน้าที่ ของสมณศักดิ์กับการปกครองสงฆ์ 3) เพื่อศึกษาปัญหา และอุปสรรคในการปกครองสงฆ์ที่มีอยู่ในปัจจุบัน 4) เพื่อศึกษาแนวทางการปรับปรุงแก้ไขปัญหาการ ปกครองสงฆ์ เพื่อให้เหมาะสมกับสภาวะของสังคมและการเมืองการปกครองของไทย ในปัจจุบัน

ผลการวิจัยพบว่า

ปัญหาและอุปสรรค ต่าง ๆ ที่มีอยู่ในระบบโครงสร้างการปกครองสงฆ์ไทยในปัจจุบัน มีประเด็นปัญหาสำคัญหลัก ๆ 2 ประเด็นด้วยกัน อันได้แก่ 1) ประเด็นโครงสร้างการปกครองสงฆ์ 2) ประเด็นสมณศักดิ์กับการ ปกครองสงฆ์ โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้ 1. โครงสร้างการปกครองสงฆ์ ในปัจจุบัน มีปัญหาอุปสรรคที่เกิดจาก 2 ฝ่าย ฝ่ายรัฐและฝ่ายสงฆ์ ปัญหาที่เกิดจากฝ่ายรัฐ คือ ข้อบังคับทางกฎหมายพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ฉบับต่าง ๆ การเลือกปฏิบัติรวมถึงปัญหาขาดการ มีส่วนร่วมจากฝ่ายสงฆ์ ส่วนปัญหาที่เกิดจาก ฝ่ายสงฆ์ คือ การรวมศูนย์อำนาจการตัดสินใจไว้ที่ ส่วนกลางกับพระเถระผู้มากด้วยพรรษาเพียงไม่กี่รูป ขาดการมีส่วนร่วมของสงฆ์ทุกภาคส่วน รวมถึง ขาดความยืดหยุ่นที่จะปรับตัวให้เข้ากับสภาวการณ์ สังคมไทยในปัจจุบัน แนวทางการแก้ไขปัญหาที่ เกิดจากฝ่ายรัฐ คือ ฝ่ายรัฐควรตราพระราชบัญญัติ คณะสงฆ์ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย อันเป็นธรรมนูญ สูงสุดของสงฆ์ และควรให้ฝ่ายสงฆ์มีส่วนร่วมในการ ตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ และต้องไม่เอื้อ อำนาจให้กับฝ่ายใด ส่วนแนวทางการแก้ไขปัญหา อุปสรรคที่เกิดจากฝ่ายสงฆ์ คือ ภิกษุสงฆ์ควรยึด หลักการปกครองตามพระธรรมวินัย อันเป็นธรรมนูญ สูงสุดที่สงฆ์ทุกรูปต้องถือปฏิบัติ คณะสงฆ์ทุก ภาคส่วนควรมีส่วนร่วมในการบริหารการปกครอง คณะสงฆ์ เพื่อให้มีศักยภาพยิ่งขึ้น และสอดคล้อง กับสังคมไทยในปัจจุบัน ควรสร้างความเข็มแข็ง ในหมู่สงฆ์ โดยแต่ละภูมิภาคสร้างองค์กรสงฆ์ขึ้นใน พื้นที่ของตน และให้พุทธบริษัท 4 มีส่วนร่วมในวัด ละแวกใกล้เคียง ในรูปแบบขององค์กร 2. ประเด็น

ปัญหาสมณศักดิ์กับการปกครองสงฆ์ที่ยึดโยงสมณศักดิ์กับตำแหน่ง ทางการปกครองสงฆ์ ก่อให้เกิดปัญหาความลักลั่น และความอยุติธรรมในคณะสงฆ์ตลอดจน ขั้นตอนการพิจารณาการเลื่อนสมณศักดิ์ที่กำหนดเงื่อนไขไว้ที่ผลงานจากพันธกิจ 6 ด้าน จนนำไปสู่ การเร่งพัฒนาโดยเฉพาะด้านศาสนวัตถุหรือด้านทุนนิยม ก่อให้เกิดความโลภมั่วเมาในตำแหน่ง และลาภสักการะ เกิดการแก่งแย่งหรือวิ่งเต้นเพื่อให้ได้สมณศักดิ์ จนบางครั้งอาจจะไม่ถูกต้องตาม พระธรรมวินัย แนวทางการแก้ไขปัญหาที่เกิดจากสมณศักดิ์กับการปกครอง ควรแก้ไขกฎระเบียบ และเงื่อนไขการพิจารณาสมณศักดิ์ ควรพิจารณาจากสงฆ์ทุกฝ่าย และต้องคำนึงถึงคุณวุฒิและวัยวุฒิ ที่เหมาะสมเพื่อลดการแก่งแย่งวิ่งเต้นการพิจารณาสมณศักดิ์ไม่ควรมุ่งเน้นผลงานไปที่ศาสนวัตถุ หรือสิ่งก่อสร้างปฏิสังขรณ์ การสถาปนาสมณศักดิ์ควรเป็นไปเพื่อถวายพระสงฆ์ผู้มีคุณูปการต่อ พระศาสนามีประพฤติดีประพฤติชอบให้ดำรงคงมั่นในสมณเพศเพื่อเป็นการสืบต่ออายุ พระพุทธศาสนา และเพื่อการปกครองสงฆ์ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยแห่งสงฆ์ ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม 1. ปฏิรูปการปกครองคณะสงฆ์ให้สอดคล้องกับพระธรรมวินัยและเหมาะสมกับ ยุคปัจจุบัน 2. แก้ไขกฎระเบียบสมณศักดิ์กับการปกครองสงฆ์และเงื่อนไขการพิจารณา 3. ควรมีมาตรการควบคุมและบทลงโทษเพิ่มเติมกับสงฆ์ที่ต้องอธิกรณ์ขั้นรุนแรง (ปราชิก)

ดำรงค์ศักดิ์ เกตุแก้ว (2563) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทคณะสงฆ์ไทยในกระบวนการพัฒนาทางการเมือง: ศึกษาวิเคราะห์เนื้อหาแถลงการณ์คณะสงฆ์ พ.ศ. 2456-ปัจจุบัน” วัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) พัฒนาการที่เป็นจุดเชื่อมโยงของรัฐกับพุทธศาสนาต่อกระบวนการพัฒนาการเมืองไทยที่ ปรากฏในเนื้อหาแถลงการณ์คณะสงฆ์ 2) บทบาทคณะสงฆ์ที่ปรากฏในเนื้อหาแถลงการณ์ และ 3) ความสอดคล้องบทบาทคณะ สงฆ์ทางการเมืองกับพระธรรมวินัย เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาเอกสารชั้นต้น คือ “แถลงการณ์คณะสงฆ์ ปี พ.ศ. 2456 – ปัจจุบัน โดยผู้วิจัยใช้แนวคิดของชัยอนันต์ สมุทรวาณิช ที่อธิบาย “กระบวนการในการใช้อำนาจของชนชั้นปกครองใน อดีตที่ผ่านมาของรัฐไทย เป็นการสื่อสารการใช้อำนาจที่ต้องการถ่ายทอดลงสู่ผู้ถูกปกครองที่ผ่านความเชื่อถือศรัทธาที่ประชาชน ส่วนใหญ่มอบความไว้วางใจ คือ “คณะสงฆ์” ที่รัฐใช้เป็นฐานอำนาจของผู้ทรงไว้ซึ่งศีลธรรม และผู้มีปัญญา ซึ่งทั้งสองชนชั้นมี ความสัมพันธ์ที่เป็นมิตรต่อกัน หรือ การเอื้อเฟื้อในประโยชน์ซึ่งกันและกันที่บทบาทของคณะสงฆ์ไทยกับอำนาจที่ผู้วิจัยตีความว่า “เป็นบทบาทในการให้คำปรึกษา” กับรัฐในเหตุการณ์บ้านเมือง ที่รัฐต้องการคำแนะนำ การให้คำปรึกษา และรัฐเป็นผู้ใช้ อำนาจทางการเมือง

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า

1) พัฒนาการความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับศาสนาที่ปรากฏในเนื้อหาแถลงการณ์คณะสงฆ์แบ่งได้เป็น 4 ยุค (1) ยุคการก่อกำเนิดรัฐ จนถึง กรุงธนบุรี (2) สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น

ในรัชกาลที่ 1-4 (3) รัชกาลที่ 5-7 เริ่มปรับเปลี่ยนมาเป็นยุคสมัยใหม่ที่ได้รับอิทธิพลจากชาติตะวันตก (4) ยุคต้นหลังจาการเปลี่ยนแปลงการ ปกครองจากสมบูรณาญาสิทธิราชย์สู่ระบอบการปกครองประชาธิปไตย รัชกาลที่ 8. 2) บทบาทของคณะสงฆ์ที่ปรากฏในเนื้อหาแถลงการณ์ (1) บทบาทบริหารกิจการพระพุทธศาสนาเป็นการทำหน้าที่ตามบทบาทที่ปรากฏในพระราชบัญญัติการปกครองคณะสงฆ์ และ (2) บทบาททางการเมือง (อำนาจแฝง) ประกอบด้วย บทบาทในการจรรโลงสถาบันพระมหากษัตริย์ และ บทบาทในกระบวนการพัฒนาทางการเมืองที่ไม่สามารถที่จะแยกกิจกรรมในการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมที่ควบคู่ในทาง การเมืองและ 3) ความสอดคล้องกับพระธรรมวินัยที่สังคมไทยยังต้องการหลาย ๆ สถาบันมาร่วมกันพัฒนาสู่รัฐแห่งประชาธิปไตยที่มีความเป็นธรรมอย่างยั่งยืน

สายชล ปัญญชิต (2563) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “เครือข่ายพระสงฆ์ลาว: กระบวนการสร้างชุมชนและทุนทางสังคมในสังคมไทย” นี้มีวัตถุประสงค์3 ประการประกอบด้วย 1) เพื่อศึกษาวิเคราะห์กระบวนการก่อตัวของความเป็น ชุมชนและการจัดตั้งเครือข่ายพระสงฆ์ลาวในสังคมไทย 2) เพื่อศึกษาลักษณะกิจกรรมทางศาสนาในประเด็นการถ่ายทอดและ แลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมของเครือข่ายพระสงฆ์ลาวในสังคมไทย และ 3) เพื่อศึกษาและสังเคราะห์รูปแบบของกระบวนการสร้างและถ่ายทอดทุนทางสังคมของเครือข่ายพระสงฆ์ลาวในสังคมไทย โดยใช้กระบวนการวิจัยแบบผสมผสานทั้งการเก็บข้อมูล แบบสอบถามเชิงสำรวจ และการลงพื้นที่ภาคสนามเพื่อสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม และการสังเกตการณ์การวิจัย ซึ่งกลุ่ม ตัวอย่างเชิงปริมาณคัดเลือกจากประชากรพระสงฆ์ลาวที่เข้ามาศึกษาอยู่ในสังคมไทยในพื้นที่การวิจัย 8 จังหวัดได้แก่ (1) กรุงเทพมหานคร (2) พระนครศรีอยุธยา (3) หนองคาย (4) ขอนแก่น (5) นครพนม (6) อุบลราชธานี (7) เชียงใหม่ (8) เชียงราย ได้กลุ่มตัวอย่างทั้งสิ้น 119 รูป ในส่วนของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญแบ่งเป็นพระสงฆ์ไทยจำนวน 15 รูป พระสงฆ์ลาวจำนวน 12 รูป และบุคคลทั่วไปชาวไทยอีก 3 คน รวมกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 30 รูป/คน

ผลการวิจัยพบว่า

ประการที่หนึ่ง ความเป็นชุมชน ของเครือข่ายพระสงฆ์ลาวเกิดขึ้นภายใต้กระบวนการที่อาศัยรากฐานความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมของทั้งสองประเทศที่ผสมผสาน ร่วมกันได้นำมาสู่การสนับสนุนจากคณะสงฆ์และมหาวิทยาลัยสงฆ์ของไทยจนกลายเป็นชุมชนแต่ละจังหวัด ต่อมาจึงมีการสนับสนุนจากมหาวิทยาลัยสงฆ์พระสังฆาธิการและหน่วยงานภาครัฐของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวให้สร้าง ความสัมพันธ์เชิงเครือข่ายพระสงฆ์ลาวในสังคมไทย ประการที่สอง กิจกรรมที่

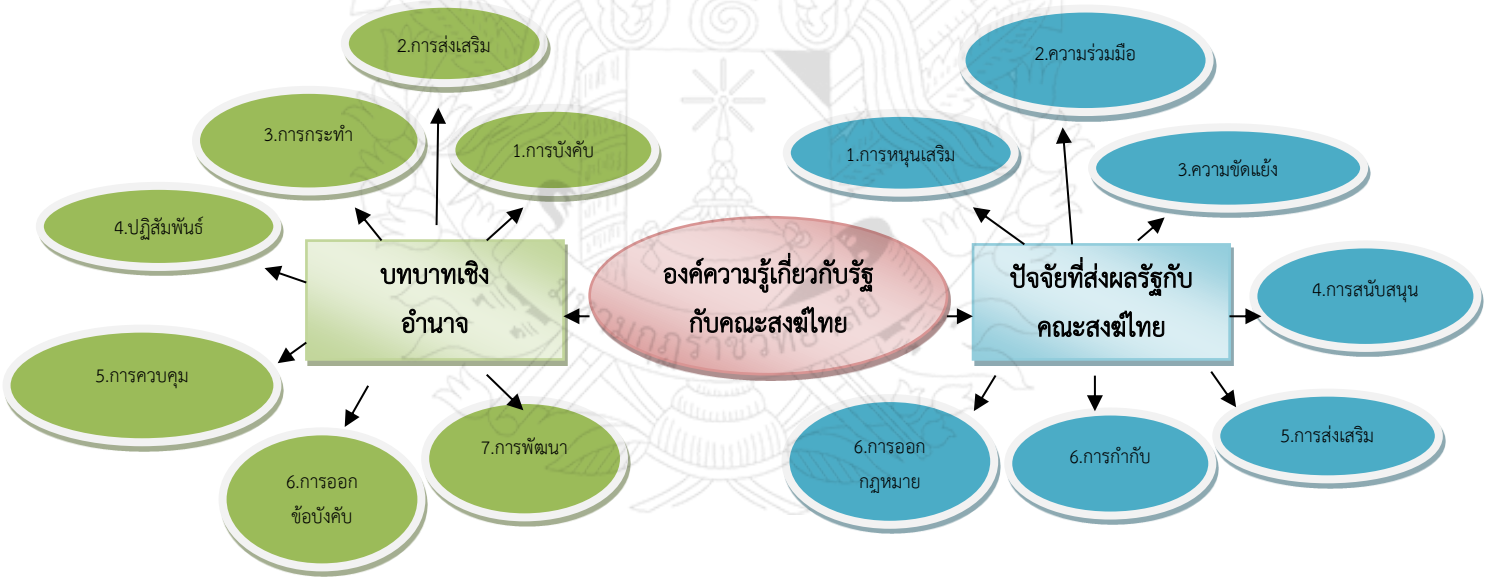
สำคัญต่อการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมของพระสงฆ์ลาว คือการศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ไทย การเผยแผ่พระพุทธศาสนาและสังคมสงเคราะห์และกิจกรรมตามประเพณีของ คณะสงฆ์ไทย และประการที่สาม ทุนทางสังคมของเครือข่ายพระสงฆ์ลาวในสังคมไทยเกิดขึ้นจากการพัฒนาพื้นที่ทางสังคมการ สร้างเครือข่ายทั้งภายในและภายนอก การพัฒนาปฏิบัติการของกิจกรรมและการจัดการความรู้ของเครือข่ายพระสงฆ์ลาว ในส่วนของการถ่ายทอดทุนทางสังคมได้ใช้การถ่ายทอดภายในสมาชิกของเครือข่าย การแลกเปลี่ยนความสัมพันธ์กับคณะสงฆ์ไทย และการใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์ท้ายที่สุดงานวิจัยครั้งนี้มีข้อเสนอแนะที่สำคัญคือควรมีการศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบของเครือข่าย พระสงฆ์ต่างประเทศเกี่ยวกับการประยุกต์รับความหมายทางวัฒนธรรมของสังคมไทยเมื่อได้เดินทางกลับไปใช้ชีวิตในสังคมบ้าน เกิดของตนเอง

พระมหาธีรวัฒน์ ญาณธีโร (2561) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “สังฆพัฒนา: การพัฒนาชุมชนเข้มแข็งของพระสงฆ์นักพัฒนาจังหวัดลำปาง” มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งใน ประเทศไทย 2) เพื่อศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งเชิงพุทธ 3) เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งของพระสงฆ์นักพัฒนาจังหวัดลำปาง รูปแบบการวิจัยเป็นการวิจัย เชิงคุณภาพ พื้นที่วิจัย คือ พระภิกษุสงฆ์ในจังหวัดลำปาง โดยมีผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ด้วยวิธีการเจาะจง พระสงฆ์นักพัฒนาทั้ง 6 ด้าน 6 รูป เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยมี 2 ชนิด คือ 1) ศึกษาเอกสารที่ เกี่ยวข้อง 2) การสัมภาษณ์เชิงลึก วิเคราะห์ข้อมูลโดยการใช้การวิเคราะห์สังเคราะห์และเขียน บรรยายเชิงพรรณนา ผลการวิจัย พบว่า 1) การพัฒนาชุมชมเข้มแข็งให้เกิดการเปลี่ยนแปลงบนพื้นฐานของความ มีจิตสำนึกมีส่วนในการพัฒนาเศรษฐกิจ การพัฒนาชนบท การพัฒนาอุตสาหกรรม การพัฒนาชุมชน การพัฒนาศึกษา จนถึงการแก้ไขปัญหาอื่น ๆ ที่เกิดในชุมชน ทำให้ชุมชนมีความสามารถที่พึ่งตนเอง ได้และมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น 2) การพัฒนาชุมชนตามการปฏิบัติกิจการคณะสงฆ์ทั้ง 6 ด้าน คือ การปกครอง ศาสนศึกษา ศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่สาธารณูปการ และสาธารณสงเคราะห์ พร้อมทั้งศีลธรรม จริยธรรม เชิงพุทธอื่น ๆ ทั้งด้านกาย จิตใจ สติปัญญา สังคม เพื่อนำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชนในลำดับต่อไป 3) การพัฒนาชุมชนเข้มแข็งของพระสงฆ์นักพัฒนาจังหวัดลำปาง ในการพัฒนาคณะสงฆ์ คือการจัดสรรงบประมาณที่มีอย่างจำกัดให้เป็นประโยชน์มากที่สุดโดยเน้นเรื่องหลัก ๆ ที่จะพัฒนาคณะสงฆ์ เช่น เรื่องการศึกษาธรรม ศึกษาบาลี ซ่อมแซมส่งเสริมสิ่งที่เป็นประโยชน์ ต่อคณะสงฆ์ ช่วยอบรมเผยแผ่หลักธรรม อนุเคราะห์และสงเคราะห์ ด้านการศึกษา การช่วยเหลือ ประชาชนทั้งจิตใจ และสังคมทางวัตถุในรูปแบบต่าง ๆ หาสิ่งกระตุ้นที่จะทำให้คณะสงฆ์ทำงานได้ อย่างว่องไว ชัดเจน จัดการให้เจ้าอาวาสทุกวัดอบรมหา

ความรู้เรื่องพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ระเบียบ หาวิธีแก้ไขข้อขัดแย้งของคณะสงฆ์และบ้าน อบรมให้ความรู้เกี่ยวกับเรื่อง การเคารพกัน รู้จักมีการพัฒนาสิ่งใหม่ ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อคณะสงฆ์ ช่วยกันสอดส่องดูแลให้ทั่วถึง สิ่งเหล่านี้ที่มีความโดดเด่นในแต่ละด้าน เพื่อหวังให้คณะสงฆ์จังหวัดลำปาง และประชาชนในชาติมีความรักและเทิดทูนในสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และเสริมสร้างให้มีความเจริญ โดยใช้กลไกทางพระพุทธศาสนาในการพัฒนาชุมชนสืบไป

2.5. สรุปผังมโนทัศน์องค์ความรู้เกี่ยวกับพัฒนาการความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย

จากการทบทวนวรรณกรรมองค์ความรู้เกี่ยวกับพัฒนาการความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย ผู้วิจัยได้ทำการสรุปผังมโนทัศน์ (Concept Mapping) ที่จะนำไปพัฒนาและใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาสร้างกรอบแนวคิดการวิจัย (Conceptual Framework Research) เพื่อสร้างความเชื่อมั่นของงานวิจัย โดยสรุปมีอยู่ 2 ประเด็นหลัก คือ 1) เชิงอำนาจ 2) ปัจจัยที่ส่งผลรัฐกับคณะสงฆ์ไทย ซึ่งสามารถสรุปผังมโนทัศน์องค์ความรู้เกี่ยวกับพัฒนาการความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย ได้ดังต่อไปนี้

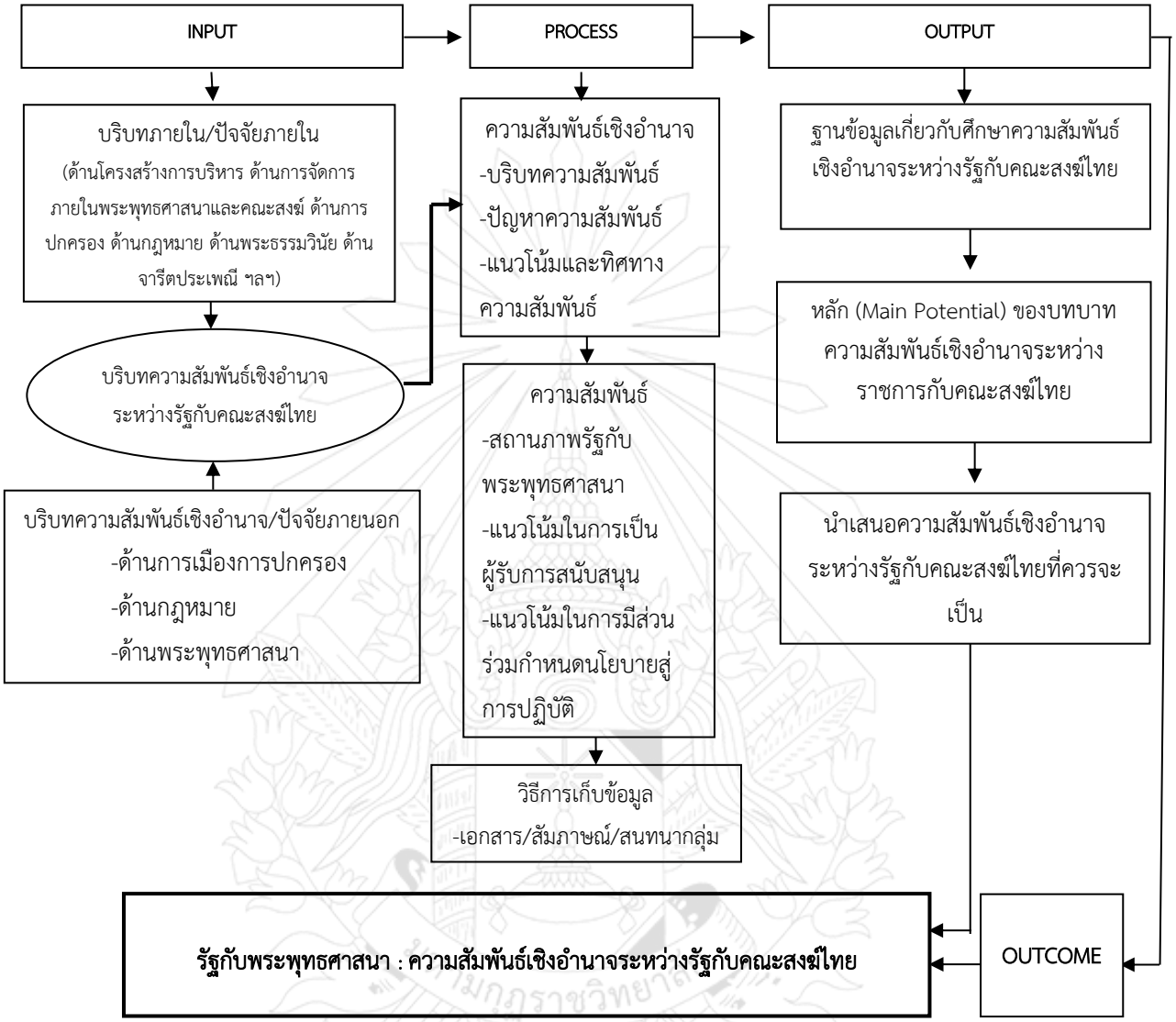
ภาพที่ 2.4 : สรุปผังมโนทัศน์องค์ความรู้เกี่ยวกับพัฒนาการความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย

กล่าวโดยสรุปการทำความเข้าใจองค์ความรู้เกี่ยวกับพัฒนาการความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย เป็นเรื่องของอำนาจที่เป็นอันเกิดจากการมีตำแหน่งหน้าที่ ในภาครัฐที่ประกอบไปด้วย 1.การบังคับ 2.การส่งเสริม 3.การกระทำ 4.ปฏิสัมพันธ์ 5.การควบคุม 6.การออกข้อบังคับ 7.การร่วมพัฒนา นอกจากนี้ ยังมีปัจจัยที่ส่งผลรัฐกับคณะสงฆ์ไทย ที่ประกอบไปด้วย 1.การหนุนเสริม 2.ความร่วมมือ 3.ความขัดแย้ง 4.การสนับสนุน 5.การส่งเสริม 6.การกำกับ 6.การออกกฎหมาย ทั้งนี้ ส่วนประกอบต่างๆ ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย เพื่อตอบสนองการพัฒนาประเทศ

2.6 กรอบแนวคิดในการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาเรื่อง “รัฐกับพุทธศาสนา : ความสัมพันธ์เชิงอำนาจหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย” จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งหมด ซึ่งสอดคล้องกับหัวข้อและวัตถุประสงค์ของการวิจัย ผู้วิจัยได้ค้นพบตัวแปรสำคัญในการนำมากำหนดฐานคติในการพิจารณาทางด้านองค์ประกอบราชการกับพระพุทธศาสนา โดยใช้หลักของกระบวนการความสัมพันธ์และความเชื่อมโยงระหว่างมิติต่าง ๆ เพื่อนำมากำหนดเป็นปัจจัยตัวแปรที่มีอิทธิพลเชื่อมโยงกันระหว่างตัวแปร ตามทฤษฎีของ Getzels และ Guba (1968: 56) ได้แก่ ด้านปัจจัยนำเข้า (Input) ประกอบด้วย บริบทภายใน/ปัจจัยภายใน ด้านโครงสร้างการบริหาร ด้านการจัดการภายในวัดและคณะสงฆ์ ด้านการปกครอง ด้านกฎหมาย ด้านพระธรรมวินัย ด้านจารีตประเพณี บริบทความสัมพันธ์เชิงอำนาจ/ปัจจัยภายนอก คือ ด้านการเมืองการปกครอง ด้านกฎหมาย ด้านพระพุทธศาสนา ที่ส่งผลต่อบริบทความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย ด้านกระบวนการ (Process) เป็นตัวแปรในการขับเคลื่อนที่ส่งผลต่อการดำเนินการ ทั้งในเรื่องของฐานข้อมูลเกี่ยวกับศึกษาความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย ที่บทบาทความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างราชการกับคณะสงฆ์ไทยเป็นตัวแปรในการกำหนด โดยอาศัยสภาพปัญหา คือ 1.การละทิ้งหลักพระธรรมวินัย 2.การใช้อำนาจผูกพันกับคณะสงฆ์ 3.การแทรกแซงอำนาจ 4. การกำหนดทิศทางของคณะสงฆ์ 5.ความเข้าใจคนในสังคมยุคปัจจุบัน เป็นตัวแปรในการสร้างกระบวนการ ด้านผลผลิต (Output) ในมิติของความสัมพันธ์เชิงอำนาจ คือ 1.ฐานข้อมูลเกี่ยวกับศึกษาความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย 2. หลัก (Main Potential) ของบทบาทความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างราชการกับคณะสงฆ์ไทย โดยนำมาสู่การสร้างแนวโน้มความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทยที่ควรจะเป็น อันประกอบด้วยความสำเร็จ 1. ความร่วมมือ 2. การสนับสนุนโลกและธรรม 3. การกระจายอำนาจ 4. การมีส่วนร่วม 5. สันติภาพ 6. พระพุทธศาสนายืนยงสถาพร และผลลัพธ์ (Outcome) นำมาสู่ข้อค้นพบปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อรัฐกับพระพุทธศาสนา : ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์

ไทย ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดเป็นกรอบแนวคิดการวิจัย (Conceptual Framework) ดังปรากฏในแผนภาพต่อไปนี้

แผนภาพที่ 2.5 แสดงกรอบแนวคิดในการวิจัย (Conceptual Framework)

บทที่ 3
วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “รัฐกับพระพุทธศาสนา : ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ใช้การศึกษาค้นคว้าจากเอกสาร (Documentary Sources) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) เพื่อวิเคราะห์แนวโน้มและทิศทางความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย ที่จะนำไปสู่การสร้างรูปแบบความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย ที่ควรจะเป็น ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัย 3 ระยะ ได้แก่

3.1 ระยะที่ 1 ศึกษาความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย

1. แหล่งข้อมูล
2. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล
3. การเก็บรวบรวมข้อมูล
4. การวิเคราะห์ข้อมูล

3.2 ระยะที่ 2 ศึกษาบทบาทความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย

1. แหล่งข้อมูล
2. กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants)
3. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล
4. การเก็บรวบรวมข้อมูล
5. การวิเคราะห์ข้อมูล

3.3 ระยะที่ 3 วิเคราะห์แนวโน้มและทิศทางความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย

1. แหล่งข้อมูล
2. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล
3. การเก็บรวบรวมข้อมูล
4. การวิเคราะห์ข้อมูล

3.1 ระยะที่ 1 ศึกษาความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย

1. แหล่งข้อมูล

การวิจัยระยะนี้ เป็นการมุ่งศึกษาความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทยประวัติศาสตร์กับปัจจุบัน ซึ่งเอกสารที่ใช้ในการศึกษาแบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ

1.1 ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Sources) ศึกษาพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา และอื่น ๆ ทั้งฉบับภาษาบาลีและภาษาไทย

1.2 ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Sources) ศึกษาจากเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ เอกสารทางวิชาการ ตำรา งานนิพนธ์ของนักปราชญ์สำคัญ ๆ บทความ วารสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เอกสารจากสื่ออิเล็กทรอนิกส์ รวมถึงอิเล็กทรอนิกส์ รวมถึงเอกสารทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวกับ เศรษฐกิจ สังคม และการเมืองไทย ซึ่งเป็นเป้าหมาย ตลอดถึงหน่วยงานภาครัฐและพระสงฆ์ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ซึ่งเป็นกลุ่มเป้าหมาย โดยศึกษาเฉพาะประเด็นที่เกี่ยวข้องกับหน่วยงานภาครัฐที่กำกัดดูแล ติดตาม งานพระพุทธศาสนา รวมถึงบทบาทของพระพุทธศาสนาผ่านตัวแทนที่เป็นพระสงฆ์ ตามขอบเขตเนื้อหาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและตามกรอบแนวคิดในการวิจัย

2. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยระยะที่ 1 ผู้วิจัยได้ศึกษารวบรวมข้อมูลเอกสารทางวิชาการและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยอ่านเนื้อหาของเอกสารอย่างละเอียด โดยการวิจัยเชิงเอกสารในครั้งนี้ ผู้วิจัยจะบันทึกข้อมูลที่ปรากฏนัยสำคัญที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทยตามกรอบการวิจัย จากนั้นอ่านสอบทานนัยสำคัญของเนื้อหานั้น ๆ อีกครั้งหนึ่ง และสอบทานจากเนื้อหาของเอกสารที่มีเนื้อหารายละเอียดใกล้เคียงกัน เพื่อสอบทานนัยสำคัญที่ปรากฏในเอกสารเหล่านั้น แล้วนำนัยสำคัญในข้อความเหล่านั้นไปรวบรวม เรียบเรียง วิเคราะห์ สังเคราะห์ เพื่อไปใช้กำหนดกรอบในการวิจัยในขั้นตอนต่อไป

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

เก็บข้อมูลจะทำการวิเคราะห์เอกสารไปพร้อม ๆ กันกับการศึกษาภาคสนาม คือการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมโดยใช้พื้นที่ประเทศไทยเป็นหลัก

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล และนำเสนอข้อมูลในการศึกษา ดังนี้

ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าจากเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง (Documentary Research) และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation) รวมทั้งกรณีศึกษาเฉพาะในพื้นที่วิจัย (Case study)

ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาประกอบบริบท (Content Analysis Techniques) ตามขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพของไมล์

และฮูเบอร์แมน (M.B. Miles, & A.M. Huberman 1994 : 10-11) ที่ได้เสนอแนะถึงขั้นตอนการจัดการกับข้อมูลเชิงคุณภาพจากการวิจัย ในรายละเอียดว่าประกอบด้วย 3 ขั้นตอน คือ การลดข้อมูล (Data Reduction) การจัดรูปข้อมูล (Data Display) และ การร่างข้อสรุป และการยืนยัน (Conclusion Drawing and Verification) โดยมีรายละเอียดของการดำเนินการตามขั้นตอนต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

4.1 การลดข้อมูล หมายถึง กระบวนการคัดเลือก การเน้น การทำให้อยู่ในรูปที่เข้าใจง่าย การย่อความ และการแปลงข้อมูลที่อยู่ในรูปแบบของข้อมูลดิบให้พร้อมสำหรับการนำไปใช้ในขั้นต่อไป การจัดกระทำกับข้อมูลด้วยการลดข้อมูลนี้ เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นตลอดการทำวิจัย รวมถึงก่อนที่จะเริ่มทำการวิจัยก็ต้องมีการวางแผนเกี่ยวกับแนวการลดข้อมูล นับตั้งแต่การระบุกรอบแนวคิดการวิจัย กรณีศึกษาที่ต้องการทำวิจัย ปัญหาการวิจัย และวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่เหมาะสม สิ่งที่ผู้วิจัยกระทำในการลดข้อมูล คือ การเขียนสรุป การให้รหัส การร่างหัวข้อย่อยที่เกี่ยวข้อง การจัดกลุ่ม การสร้างหลักในการจำแนกกลุ่มของข้อมูล และการเขียนบันทึกเพื่อเตือนความจำหรือความคิดที่ร่างไว้

4.2 การจัดรูปข้อมูล หมายถึง การสร้างรูปแบบข้อมูลที่สามารถสื่อสารกับผู้อ่านให้เข้าใจได้โดยง่าย เช่น การแสดงข้อมูลด้วยตาราง แผนภาพ เป็นต้น

4.3 การร่างข้อสรุปและการยืนยัน หมายถึง การตีความ การทำความเข้าใจถึงรูปแบบความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงกันของข้อมูลที่ได้เก็บรวบรวมมา เพื่อนำไปสู่ข้อสรุปที่ผู้วิจัยจะได้นำเสนอเป็นรูปเล่มในรายงานการวิจัย โดยเป็นข้อสรุปที่ได้รับการตรวจสอบยืนยันถึงความเที่ยงตรงแล้วด้วยวิธีการต่างๆ

3.2 ระยะที่ 2 ศึกษาบทบาทความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย

เพื่อศึกษาบทบาทความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย ข้อค้นพบจากการวิจัยระยะที่ 1 มาสร้างแบบสัมภาษณ์สัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) โดยมีวิธีการศึกษาดังนี้

1. แหล่งข้อมูล

การวิจัยระยะนี้ใช้แหล่งข้อมูล ดังนี้

แหล่งข้อมูลที่จะใช้ในการศึกษาบทบาทความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย ผู้วิจัยกำหนดไว้จาก 3 แหล่ง ดังนี้

1.1 แหล่งข้อมูลที่เป็นเอกสาร ได้แก่ ข้อค้นพบจากการวิจัยระยะที่ 1 นำมาวิเคราะห์สังเคราะห์ให้เห็นแนวทางและมากำหนดเป็นเครื่องมือศึกษาบทบาทความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย

1.2 แหล่งข้อมูลที่เป็นคน ได้แก่ การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)

2. กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants)

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดจากบุคคลทุกภาคส่วน ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) ทั้ง ข้าราชการทางนักการเมือง ข้าราชการประจำ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ นักวิชาการด้านสังคมศาสตร์ นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา พระสงฆ์ผู้มีบทบาททางการเมือง นักวิชาการจากจากสถาบันทางการศึกษา ภาครัฐ ภาคประชาชน โดยพิจารณาเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญตามคุณสมบัติ ซึ่งต้องมีคุณสมบัติเป็นผู้ที่มีความรู้ความชำนาญในประเด็นต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย และสอดคล้องกับที่ผู้วิจัยได้ระบุไว้ ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

2.1 การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ด้วยการใช้แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured Interview) ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Random Sampling) จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) โดยพิจารณาเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญหรือผู้ทรงคุณวุฒิตามคุณสมบัติ ได้จำนวน 30 รูป/คน ซึ่งต้องมีคุณสมบัติตามที่ผู้วิจัยระบุไว้ สามารถแบ่งออกได้เป็น 5 กลุ่ม หลัก ๆ ดังต่อไปนี้

กลุ่มที่ 1 พระสังฆาธิการ ข้าราชการทางนักการเมือง ข้าราชการประจำ ได้แก่ บุคคลผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการกำกับ ติดตาม ดูแล ออกกฎ ระเบียบ ข้อบังคับ ในการส่งเสริมและสนับสนุนงานด้านพระพุทธศาสนา จำนวน 10 รูป/คน ได้แก่

รูปที่ 1 พระพรหมบัณฑิต, ศ.ดร. กรรมการมหาเถรสมาคม วัดประยุรวงศาวาส

รูปที่ 2 พระพรหมวชิรปัญญาจารย์, ป.ธ.9, (ราชบัณฑิต) วัดราชโอรสาราม

รูปที่ 3 พระธรรมวิสุทธาจารย์ กรรมการมหาเถรสมคม วัดบวรนิเวศวิหาร

รูปที่ 4 พระธรรมกิตติเมธี, ดร. ที่ปรึกษาเจ้าคณะภาค 16-17-18 (ธ), ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดราชาธิวาส

รูปที่ 5 พระเทพเจติยาจารย์ เจ้าคณะภาค 4-5 (ธ) ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดโสมนัสวิหาร

รูปที่ 6 พระราชสุมนต์มุนี เจ้าคณะภาค 11 (ธ) เจ้าอาวาสวัดมกุฏกษัตริยาราม

รูปที่ 7 พระราชสารสุธี เจ้าคณะภาค 14-15 (ธ) เจ้าอาวาสวัดตรีทศเทพ

รูปที่ 8 พระปริยัติวชิรโมลี, ดร. เจ้าอาวาสวัดพระยายัง

คนที่ 9 ศาสตราจารย์ ดร.ธีรภัทร์ เสรีรังสรรค์ อดีตรัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรีในรัฐบาลของพลเอกสุรยุทธ์ จุลานท์

คนที่ 10 ศาสตราจารย์ ธงทอง จันทรางศุ ที่ปรึกษากรรมการมหาเถรสมาคม

กลุ่มที่ 2 นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา คือ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย เป็นที่ประจักษ์ และมีผลงานเป็นที่ยอมรับในระดับประเทศและระดับโลก จำนวน 7 รูป/คน ดังนี้

รูปที่ 1 พระมหาสุรไกร ชินพุทธิสิริ หัวหน้าภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

รูปที่ 2 พระราชมงคลเมธี เลขานุการแม่กองธรรมสนามหลวง

รูปที่ 3 พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร. คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

รูปที่ 4 พระศรีวินยาภรณ์, ดร. รองอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

รูปที่ 5 พระมหาฉัตรชัย สุฉตฺตชโย, ผศ.ดร. รองอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

รูปที่ 6 พระมหามฆวินทร์ ปุริสุตฺตโม, ผศ.ดร. รองอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

รูปที่ 7 พระครูปลัดสุวัฑฒนพรหมจริยคุณ รองอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย และผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระศรีมหาธาตุ

กลุ่มที่ 3 นักวิชาการจากสถาบันทางการศึกษา คือ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับ สภาพเศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรม ประเพณี จำนวน 8 รูป/คน ดังนี้

รูปที่ 1 พระมหาอรุณ ปญฺญารุโณ, ดร. อาจารย์ประจำคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

รูปที่ 2 พระครูศรีวีรคุณสุนทร, ผศ.ดร. คณบดีคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

รูปที่ 3 พระครูปลัดสุวัฒนสัจจคุณ, ดร. ผู้อำนวยการศูนย์บริการวิชาการ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

รูปที่ 4 พระครูวินัยธร เจริญ ทนฺตจิตฺโต, ดร. หัวหน้าภาควิชาพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

รูปที่ 5 พระมหาประกาศิต สิริเมโธ, ผศ.ดร. อาจารย์ประจำ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

รูปที่ 6 พระมหาพิเชษฐ์ อตฺตานุรกฺขี, ดร. อาจารย์ประจำคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

คนที่ 7 ดร.สมพงษ์ เกษานุช อาจารย์ประจำสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลสุวรรณภูมิ

คนที่ 8 ดร.กัญจิรา วิจิตรวัชรารักษ์ หัวหน้าภาควิชารัฐศาสตร์และเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

กลุ่มที่ 4 ภาครัฐ ประกอบด้วย สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ วัฒนธรรม นักกฎหมาย จำนวน 5 คน ดังนี้

คนที่ 1 นายอินทรพร จั่นเอี่ยม รองผู้อำนวยการ รักษาราชการแทนผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

คนที่ 2 นายชัยวิทย์ ฤทธิพิชัยวัฒน์ นิติกรชำนาญการ สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง

คนที่ 3 รศ.ดร.สุเทพ สุวีรางกูร อาจารย์ประจำคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

คนที่ 4 ผศ.กฤติกา ชนะกุล อาจารย์ประจำคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

กลุ่มที่ 5 ภาคประชาชน ประกอบด้วย ผู้มีความรู้ด้านพระพุทธศาสนาและติดตามสถานการณ์พระสงฆ์เป็นประจำ จำนวน 1 คน ดังนี้

คนที่ 1 นางสาวอธิชา เอี่ยมวิลัย นักวิชาการศึกษา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

3. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการดำเนินการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์ตามวัตถุประสงค์ ซึ่งมีการสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยกำหนดประเภทเครื่องมือการวิจัย และขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ ดังนี้

1) การศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลเอกสาร (Documentary Sources) เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลประเภทเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย ประกอบด้วย

1.1 ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Sources) ศึกษาพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา และอื่น ๆ ทั้งฉบับภาษาบาลีและภาษาไทย

1.2 ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Sources) ศึกษาจากเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ เอกสารทางวิชาการ ตำรา งานนิพนธ์ของนักปราชญ์สำคัญ ๆ บทความ วารสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เอกสารจากสื่ออิเล็กทรอนิกส์ รวมถึงอิเล็กทรอนิกส์ รวมถึงเอกสารทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวกับ เศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ตามขอบเขตเนื้อหาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและตามกรอบแนวคิดในการวิจัย

2) กำหนดกรอบแนวคิด ในการสร้างเครื่องมือการวิจัย

3) แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้วิจัยได้สร้างแบบสัมภาษณ์เป็นแบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured Interview) ซึ่งเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative Data) ด้วยวิธีการจัดเตรียมร่างโครงสร้าง

คำสัมภาษณ์ และกำหนดวัตถุประสงค์ในการสร้างเครื่องมือการวิจัย โดยการปรึกษาอาจารย์ที่ปรึกษางานวิจัย และหรือให้ผู้ทรงคุณวุฒิได้แสดงความคิดเห็นและตรวจสอบ หลังจากนั้น นำไปปรับปรุงแก้ไขตามคำแนะนำให้เหมาะสม เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) โดยมีวิธีการสร้าง พัฒนาและตรวจสอบเครื่องมือตามขั้นตอน ดังนี้

ขั้นที่ 1 ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย

ขั้นที่ 2 สร้างตารางวิเคราะห์เนื้อหาที่ต้องการศึกษาในแต่ละองค์ประกอบ และเขียนคำถามปลายเปิด เพื่อเป็นโครงสร้างเนื้อหาของแบบสัมภาษณ์ที่จะใช้ในการวิจัย

ขั้นที่ 3 นำแบบสัมภาษณ์ที่สร้างและพัฒนาขึ้นให้อาจารย์ที่ปรึกษาและผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 รูป/คน พิจารณาความเหมาะสม ความชัดเจน และนำมาปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะผู้เชี่ยวชาญ 5 รูป/คน ได้แก่

1) พระมหาจำนงค์ สิริวณฺโณ, ดร. อาจารย์ประจำหลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

2) รองศาสตราจารย์ ดร.สัญญา เคณาภูมิ ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

3) ดร.สมพงษ์ เกษานุช อาจารย์ประจำคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลสุวรรณภูมิ

4) ดร.กัญจิรา วิจิตรวัชรารักษ์ หัวหน้าภาควิชารัฐศาสตร์และเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

5) ดร.ฐากูร หอมกลิ่น อาจารย์ประจำหลักรัฐศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ขั้นที่ 4 นำแบบสัมภาษณ์ที่ปรับแก้ไขแล้ว ไปสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant) ที่คัดเลือกมาด้วยวิธีแบบเจาะจง จำนวน 30 รูป/คน เพื่อนำข้อมูลมาวิเคราะห์ด้วยการวิเคราะห์เนื้อหาประกอบบริบท (Content Analysis) และนำผลการวิเคราะห์มาเป็นข้อมูลประการวิเคราะห์บทบาทความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยเป็นผู้ดำเนินการเก็บข้อมูลด้วยตนเอง มีข้อมูลหลายส่วนที่ต้องทำการรวบรวมข้อมูลมาประกอบกันให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์การวิจัย ซึ่งเป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ดังนั้น ผู้วิจัยจึงดำเนินการออกแบบวิธีการรวบรวมข้อมูลที่มีความหลากหลาย เพื่อให้ได้ผลการวิจัยที่สมบูรณ์ และมีความน่าเชื่อถือในระดับสูง มีวิธีการและขั้นตอนในการเก็บรวบรวมข้อมูลตามลำดับ ดังนี้

1) การรวบรวมข้อมูลจากการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary research) ผู้วิจัยได้ศึกษารวบรวมข้อมูลเอกสารทางวิชาการและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยอ่านเนื้อหาของเอกสารอย่างละเอียด เพื่อรวบรวมข้อมูลเบื้องต้นก่อนลงพื้นที่วิจัย

2) การเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) มีขั้นตอนประกอบด้วย

2.1 ผู้วิจัยจะทำหนังสือขอความอนุเคราะห์ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากหลักสูตรรัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย เพื่อขออนุญาตเข้าทำการเก็บรวบรวมข้อมูลกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ตามที่กำหนดไว้ในทำการวิจัย

2.2 การเก็บข้อมูลกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) โดยใช้วิธีสัมภาษณ์เชิงลึกเป็นรายบุคคล ใช้เวลาในการสัมภาษณ์รูป/คน ละประมาณ 60 นาที

2.3 ทำการนัดวัน เวลา และสถานที่กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) เพื่อสัมภาษณ์ตามที่กำหนดไว้

2.4 ดำเนินการสัมภาษณ์ตามวัน เวลา และสถานที่ที่กำหนดนัดไว้จนครบทุกประเด็น โดยขณะที่สัมภาษณ์เชิงลึกนั้น ผู้วิจัยจะขออนุญาตใช้วิธีการจดบันทึกและการบันทึกเสียงประกอบการสัมภาษณ์

2.5 นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกมาวิเคราะห์ โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาประกอบบริบท (Content Analysis Techniques)

อย่างไรก็ตาม การเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ในครั้งนี้ ผู้วิจัยจะให้ความสำคัญโดยขออนุญาตในการจดบันทึก บันทึกเสียงและบันทึกภาพนิ่งในภาคสนามวิจัย คือ ตั้งแต่ก่อนเข้าภาคสนาม ระหว่าง และหลังออกจากภาคสนาม แล้วทำการจัดแฟ้มข้อมูลเพื่อให้พร้อมในการที่จะวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป

3) การเก็บรวบรวมข้อมูลจากวิธีการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation) ผู้วิจัยได้ใช้เทคนิคการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลเพิ่มเติมในส่วนที่บกพร่อง โดยไม่มีการเข้าร่วมกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย แต่จะเฝ้าดูสิ่งที่เกิดขึ้นในกิจกรรมแล้วนำมาวิเคราะห์ความสัมพันธ์กับสิ่งอื่น โดยไม่มีการเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ทุกขั้นตอน เป็นการสังเกตที่ผู้สังเกตจะอยู่นอกวงผู้ถูกสังเกต โดยทำตนเป็นบุคคลภายนอก และมีการเริ่มสังเกตตั้งแต่ครั้งแรกในการลงพื้นที่วิจัยเพื่อเก็บข้อมูลวิจัยต่าง ๆ ตลอดเวลาของการวิจัยพร้อม ๆ กับการลงพื้นที่วิจัยภาคสนามเพื่อการสัมภาษณ์เชิงลึก

5. อุปกรณ์ที่ใช้ในการวิจัย

ในการวิจัยระยะที่ 3 ศึกษาบทบาทความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ดังนั้นจำเป็นต้องอาศัยอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์เพื่อช่วยการบันทึก การเก็บรวบรวมข้อมูลดังนี้

5.1 เครื่องบันทึกเสียง แบบ MP 3

5.2 เครื่องบันทึก Video เพื่อบันทึกการสนทนากลุ่ม

5.3 กล้องถ่ายภาพนิ่ง

5.4 คอมพิวเตอร์

5.5 อุปกรณ์ในการบันทึกและถ่ายทอดองค์ความรู้

6. การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล และนำเสนอข้อมูลในการศึกษา ดังนี้

ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าจากเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง (Documentary Research) และจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview: IDI) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญเป็นรายบุคล (Key Informants) และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation) รวมทั้งกรณีศึกษาเฉพาะในพื้นที่วิจัย (Case study) ศึกษาบทบาทความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย

ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาประกอบบริบท (Content Analysis Techniques) วิธีการวิเคราะห์แบบอุปนัย (Inductive Analysis) วิธีการบูรณาการ (Integrate) และควบคุมคุณภาพงานวิจัยด้วยเทคนิคการวิเคราะห์สามเส้า (Triangulation Techniques) รายละเอียด ดังนี้

1) การวิเคราะห์ข้อมูลตามขั้นตอนการจัดการกับข้อมูลเชิงคุณภาพจากการวิจัย โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาประกอบบริบท (Content Analysis) ประกอบด้วย 4 ขั้นตอน ได้แก่ การเก็บข้อมูล (Data Collection) การลดทอนข้อมูล (Data Reduction) การจัดรูปและนำเสนอข้อมูล (Data Display) การสรุปและยืนยันผล (Conclusion and Verification) ตามขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพของไมล์ และฮูเบอร์แมน ที่ได้เสนอแนะถึงขั้นตอนการจัดการกับข้อมูลเชิงคุณภาพจากการวิจัย ในรายละเอียดว่าประกอบด้วย 3 ขั้นตอน คือ การลดข้อมูล (Data Reduction) การจัดรูปข้อมูล (Data Display) และ การร่างข้อสรุป และการยืนยัน (Conclusion Drawing and Verification) โดยมีรายละเอียดของการดำเนินการตามขั้นตอนต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1) การลดข้อมูล หมายถึง กระบวนการคัดเลือก การเน้น การทำให้อยู่ในรูปที่เข้าใจง่าย การย่อความ และการแปลงข้อมูลที่อยู่ในรูปแบบของข้อมูลดิบให้พร้อมสำหรับการนำไปใช้ในขั้นต่อไป การจัดกระทำกับข้อมูลด้วยการลดข้อมูลนี้ เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นตลอดการทำวิจัย รวมถึง

ก่อนที่จะเริ่มทำการวิจัยก็ต้องมีการวางแผนเกี่ยวกับแนวการลดข้อมูล นับตั้งแต่การระบุกรอบแนวคิดการวิจัย กรณีศึกษาที่ต้องการทำวิจัย ปัญหาการวิจัย และวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่เหมาะสม สิ่งที่ผู้วิจัยกระทำในการลดข้อมูล คือ การเขียนสรุป การให้รหัส การร่างหัวข้อย่อยที่เกี่ยวข้อง การจัดกลุ่มการสร้างหลักในการจำแนกกลุ่มของข้อมูล และการเขียนบันทึกเพื่อเตือนความจำหรือความคิดที่ร่างไว้

2) การจัดรูปข้อมูล หมายถึง การสร้างรูปแบบข้อมูลที่สามารถสื่อสารกับผู้อ่านให้เข้าใจได้โดยง่าย เช่น การแสดงข้อมูลด้วยตาราง แผนภาพ เป็นต้น

3) การร่างข้อสรุปและการยืนยัน หมายถึง การตีความ การทำความเข้าใจถึงรูปแบบความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงกันของข้อมูลที่ได้เก็บรวบรวมมา เพื่อนำไปสู่ข้อสรุปที่ผู้วิจัยจะได้นำเสนอเป็นรูปเล่มในรายงานการวิจัย โดยเป็นข้อสรุปที่ได้รับการตรวจสอบยืนยันถึงความเที่ยงตรงแล้วด้วยวิธีการต่าง ๆ

ในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยใช้เทคนิคสามเส้า (Triangulation Techniques) ในการควบคุมคุณภาพของงานวิจัยโดยใช้เทคนิคต่างวิธี (Method Triangulation) ในการเปรียบเทียบข้อมูลประกอบด้วย สารัตถะหรือโครงสร้างสำคัญของคุณลักษณะศึกษาบทบาทความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย ที่ได้จากการศึกษาตามแนวทางปรากฏการณ์วิทยา (Phenomenology Research) สารัตถะจากการสัมภาษณ์เชิงลึก และสารัตถะจากการสนทนากลุ่มโดยผู้เชี่ยวชาญ เพื่อใช้อธิบายปรากฏการณ์ของการพัฒนางานวิจัยได้อย่างเที่ยงตรงมากขึ้น (Patton 1990 : 464-466 อ้างใน ผ่องพรรณ ตรัยมงคลทูล และ สุภาพ ฉัตราภรณ์ 2553 : 259)

3.3 ระยะที่ 3 วิเคราะห์แนวโน้มและทิศทางความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย

เพื่อวิเคราะห์แนวโน้มและทิศทางความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย ข้อค้นพบจากการวิจัยระยะที่ 1 และ ระยะที่ 2 มาสร้างแบบการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ระดมสมอง (Brian Storming) โดยต้องการรับฟังความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ หาลักษณะร่วม (Common Character) รวมถึงหาข้อสรุปร่วม (Common Conclusion) วิเคราะห์แนวโน้มและทิศทางความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย เพื่อนำไปสู่การสร้างรูปแบบความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย โดยมีวิธีการศึกษาดังนี้

1. แหล่งข้อมูล

การวิจัยระยะนี้ใช้แหล่งข้อมูล ดังนี้

แหล่งข้อมูลที่จะใช้ในวิเคราะห์แนวโน้มและทิศทางความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย เพื่อนำไปสู่การสร้างรูปแบบความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย ผู้วิจัยกำหนดไว้จาก 3 แหล่ง ดังนี้

1.1 แหล่งข้อมูลที่เป็นเอกสาร ได้แก่ ข้อค้นพบจากการวิจัยระยะที่ 1 และ ระยะที่ 2 นำมาวิเคราะห์สังเคราะห์ให้เห็นแนวทางและมากำหนดเป็นเครื่องมือวิเคราะห์แนวโน้มและทิศทางความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย เพื่อนำไปสู่การสร้างรูปแบบความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย

1.2 การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) เป็นการระดมสมอง (Brian Storming) โดยต้องการรับฟังความคิดเห็นและข้อเสนอแนะหาลักษณะร่วม (Common Character) รวมถึงหาข้อสรุปร่วม (Common Conclusion) และวิเคราะห์แนวโน้มและทิศทางความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย เพื่อนำไปสู่การสร้างรูปแบบความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย ซึ่งผู้วิจัยได้พิจารณาเลือกแบบเจาะจง (Purposive Selection) ซึ่งได้คัดเลือกผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญ ตามคุณสมบัติ จำนวน 12 รูป/คน โดยแบ่งเป็น 3 กลุ่ม คือ (1) กลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญ ด้านวิชาการทางพระพุทธศาสนา จำนวน 4 รูป (2) กลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญ ด้านการวิจัย รัฐศาสตร์/รัฐประศาสนศาสตร์ จำนวน 6 คน และ (3) กลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญ ด้านการเมือง จำนวน 2 คน ดังมีรายนาม ต่อไปนี้

กลุ่มที่ 1 ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญ ด้านวิชาการทางพระพุทธศาสนา จำนวน 5 รูป ดังนี้

รูปที่ 1 พระครูปลัดสุวัฑฒนพรหมจริยคุณ (ณัฐพงศ์ ยโส) รองอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

รูปที่ 2 พระนัสชนะ มหามงฺคโล วัดจอมมณี ต.มีชัย อ.เมือง จ.หนองคาย

รูปที่ 3 พระมหาจำนงค์ สิริวณฺโณ, ดร. อาจารย์ประจำหลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

รูปที่ 4 พระมหาสุรไกร ชินพุทฺธิสิริ คณบดีคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

รูปที่ 5 พระครูสังฆรักษ์ ทวี อภโย, ผศ.ดร. อาจารย์มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน

กลุ่มที่ 2 ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญ ด้านการวิจัย รัฐศาสตร์/รัฐประศาสนศาสตร์ จำนวน 4 คน ดังนี้

คนที่ 1 รองศาสตราจารย์ ดร.สัญญา เคณาภูมิ ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

คนที่ 2 รองศาสตราจารย์ ดร.ธโสธร ตู้ทองคำ อาจารย์ประจำวิทยาลัยบริหารรัฐกิจ มหาวิทยาลัยบูรพา

คนที่ 3 ดร.สมพงษ์ เกษานุช อาจารย์ประจำคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลสุวรรณภูมิ

คนที่ 4 รศ.ดร. สุกิจ ชัยมุสิก ประธานหลักสูตรรัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัย มหามกุฏราชวิทยาลัย

กลุ่มที่ 3 ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญ ด้านการเมือง จำนวน 2 คน ดังนี้

คนที่ 1 ผศ.ดร.สมภพ ระงับทุกข์ อาจารย์ประจำหลักสูตรรัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

คนที่ 2 รศ.ดร. ประภาส ปิ่นตบแต่ง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

2. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการดำเนินการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์ตามวัตถุประสงค์ ซึ่งมีการสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยกำหนดประเภทเครื่องมือการวิจัย และขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ ดังนี้

3.1 ร่างและสร้างคำถามในการสนทนากลุ่มเฉพาะ ประชุมผู้ทรงคุณวุฒิและเชี่ยวชาญ (Expertise Meeting) เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการตรวจสอบและยืนยันความถูกต้องของรูปแบบงานวิจัย

3.2 รวบรวมข้อมูลทั้งหมด นำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์

3.3 ร่างผลการวิจัยพร้อมรูปแบบงานวิจัยที่ค้นพบ

3.4 สรุปผลการวิจัย

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยเป็นผู้ดำเนินการเก็บข้อมูลด้วยตนเอง มีข้อมูลหลายส่วนที่ต้องทำการรวบรวมข้อมูลมาประกอบกันให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์การวิจัย ซึ่งเป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ดังนั้น ผู้วิจัยจึงดำเนินการออกแบบวิธีการรวบรวมข้อมูลที่มีความหลากหลาย เพื่อให้ได้ผลการวิจัยที่สมบูรณ์ และมีความน่าเชื่อถือในระดับสูง มีวิธีการและขั้นตอนในการเก็บรวบรวมข้อมูลตามลำดับ ดังนี้

1) การรวบรวมข้อมูลจากการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary research) ผู้วิจัยได้ศึกษารวบรวมข้อมูลเอกสารทางวิชาการและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยอ่านเนื้อหาของเอกสารอย่างละเอียด เพื่อรวบรวมข้อมูลเบื้องต้นก่อนลงพื้นที่วิจัย

2) การเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) มีขั้นตอนประกอบด้วย

2.1 ผู้วิจัยจะทำหนังสือขอความอนุเคราะห์ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากโครงการหลักสูตรรัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย เพื่อขออนุญาตและขอความร่วมมือไปยังผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งมีส่วนส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders)

2.2 เชิญผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มเฉพาะ จากการสุ่มแบบเจาะจง โดยวิธีสนทนากลุ่มเฉพาะแต่ละกลุ่มนั้น จะใช้เวลาดำเนินการกลุ่มละประมาณ 3 ชั่วโมง

2.3 ทำการนัดวัน เวลา และสถานที่กับผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มเฉพาะ และจัดส่งรายละเอียดที่จำเป็นเพื่อให้ผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มเฉพาะได้พิจารณาก่อนดำเนินการ

2.4 ดำเนินการสนทนากลุ่มเฉพาะ ตามวัน เวลา และสถานที่ที่กำหนดนัดไว้จนครบทุกประเด็น โดยขณะที่จัดการสนทนากลุ่มเฉพาะนั้น ผู้วิจัยจะขออนุญาตใช้วิธีการจดบันทึกการบันทึกเสียงและบันทึกภาพนิ่งประกอบการสนทนากลุ่มเฉพาะ

2.5 นำข้อมูลที่ได้จากการสนทนากลุ่มเฉพาะมาวิเคราะห์เพื่อเสริมข้อมูลในประเด็นที่ยังบกพร่องจากการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาประกอบบริบท (Content Analysis Techniques)

อย่างไรก็ตาม การเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ในครั้งนี้ โดยจะขออนุญาตผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านในการจดบันทึก บันทึกเสียงและบันทึกภาพนิ่งในภาคสนามวิจัย คือ ตั้งแต่ก่อนเข้าภาคสนาม ระหว่าง และหลังออกจากภาคสนาม แล้วทำการจัดแฟ้มข้อมูลเพื่อให้พร้อมในการที่จะวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป

3) การเก็บรวบรวมข้อมูลจากวิธีการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation) ผู้วิจัยได้ใช้เทคนิคการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลเพิ่มเติมในส่วนที่บกพร่อง โดยไม่มีการเข้าร่วมกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย แต่จะเฝ้าดูสิ่งที่เกิดขึ้นในกิจกรรม

แล้วนำมาวิเคราะห์ความสัมพันธ์กับสิ่งอื่น โดยไม่มีการเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ทุกขั้นตอน เป็นการสังเกตที่ผู้สังเกตจะอยู่นอกวงผู้ถูกสังเกต โดยทำตนเป็นบุคคลภายนอก และมีการเริ่มสังเกตตั้งแต่ครั้งแรกในการลงพื้นที่วิจัยเพื่อเก็บข้อมูลวิจัยต่าง ๆ ตลอดเวลาของการวิจัยพร้อม ๆ กับการลงพื้นที่วิจัยภาคสนามเพื่อการสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่มเฉพาะ

5. อุปกรณ์ที่ใช้ในการวิจัย

ในการวิจัยระยะที่ 3 เพื่อวิเคราะห์แนวโน้มและทิศทางความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย เพื่อนำไปสู่การสร้างรูปแบบความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ดังนั้นจำเป็นต้องอาศัยอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์เพื่อช่วยการบันทึก การเก็บรวบรวมข้อมูลดังนี้

5.1 เครื่องบันทึกเสียง แบบ MP 3

5.2 เครื่องบันทึก Video เพื่อบันทึกการสนทนากลุ่ม

5.3 กล้องถ่ายภาพนิ่ง

5.4 คอมพิวเตอร์

5.5 อุปกรณ์ในการบันทึกและถ่ายทอดองค์ความรู้

6. การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล และนำเสนอข้อมูลในการศึกษา ดังนี้

ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าจากเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง (Documentary Research) และจากการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation) รวมทั้งกรณีศึกษาเฉพาะในพื้นที่วิจัย (Case study) เพื่อวิเคราะห์แนวโน้มและทิศทางความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย เพื่อนำไปสู่การสร้างรูปแบบความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย ที่เหมาะสมและควรจะเป็น

ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาประกอบบริบท (Content Analysis Techniques) วิธีการวิเคราะห์แบบอุปนัย (Inductive Analysis) วิธีการบูรณาการ (Integrate) และควบคุมคุณภาพงานวิจัยด้วยเทคนิคการวิเคราะห์สามเส้า (Triangulation Techniques) รายละเอียด ดังนี้

1) การวิเคราะห์ข้อมูลตามขั้นตอนการจัดการกับข้อมูลเชิงคุณภาพจากการวิจัย โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาประกอบบริบท (Content Analysis) ประกอบด้วย 4 ขั้นตอน ได้แก่ การเก็บข้อมูล (Data Collection) การลดทอนข้อมูล (Data Reduction) การจัดรูปและนำเสนอข้อมูล (Data Display) การสรุปและยืนยันผล (Conclusion and Verification) ตามขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพของไมล์ และฮูเบอร์แมน ที่ได้เสนอแนะถึงขั้นตอนการจัดการกับข้อมูลเชิงคุณภาพ

จากการวิจัย ในรายละเอียดว่าประกอบด้วย 3 ขั้นตอน คือ การลดข้อมูล (Data Reduction) การจัดรูปข้อมูล (Data Display) และ การร่างข้อสรุป และการยืนยัน (Conclusion Drawing and Verification) โดยมีรายละเอียดของการดำเนินการตามขั้นตอนต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1) การลดข้อมูล หมายถึง กระบวนการคัดเลือก การเน้น การทำให้อยู่ในรูปที่เข้าใจง่าย การย่อความ และการแปลงข้อมูลที่อยู่ในรูปแบบของข้อมูลดิบให้พร้อมสำหรับการนำไปใช้ในขั้นต่อไป การจัดกระทำกับข้อมูลด้วยการลดข้อมูลนี้ เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นตลอดการทำวิจัย รวมถึงก่อนที่จะเริ่มทำการวิจัยก็ต้องมีการวางแผนเกี่ยวกับแนวการลดข้อมูล นับตั้งแต่การระบุกรอบแนวคิดการวิจัย กรณีศึกษาที่ต้องการทำวิจัย ปัญหาการวิจัย และวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่เหมาะสม สิ่งที่ผู้วิจัยกระทำในการลดข้อมูล คือ การเขียนสรุป การให้รหัส การร่างหัวข้อย่อยที่เกี่ยวข้อง การจัดกลุ่ม การสร้างหลักในการจำแนกกลุ่มของข้อมูล และการเขียนบันทึกเพื่อเตือนความจำหรือความคิดที่ร่างไว้

2) การจัดรูปข้อมูล หมายถึง การสร้างรูปแบบข้อมูลที่สามารถสื่อสารกับผู้อ่านให้เข้าใจได้โดยง่าย เช่น การแสดงข้อมูลด้วยตาราง แผนภาพ เป็นต้น

3) การร่างข้อสรุปและการยืนยัน หมายถึง การตีความ การทำความเข้าใจถึงรูปแบบความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงกันของข้อมูลที่ได้เก็บรวบรวมมา เพื่อนำไปสู่ข้อสรุปที่ผู้วิจัยจะได้นำเสนอเป็นรูปเล่มในรายงานการวิจัย โดยเป็นข้อสรุปที่ได้รับการตรวจสอบยืนยันถึงความเที่ยงตรงแล้วด้วยวิธีการต่างๆ

ในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยใช้เทคนิคสามเส้า (Triangulation Techniques) ในการควบคุมคุณภาพของงานวิจัยโดยใช้เทคนิคต่างวิธี (Method Triangulation) ในการเปรียบเทียบข้อมูลประกอบด้วย สารัตถะหรือโครงสร้างสำคัญของคุณลักษณะความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย ที่ได้จากการศึกษาตามแนวทางปรากฏการณ์วิทยา (Phenomenology Research) สารัตถะจากการสัมภาษณ์เชิงลึก และสารัตถะจากการสนทนากลุ่มโดยผู้เชี่ยวชาญ เพื่อใช้อธิบายปรากฏการณ์ของการพัฒนางานวิจัยได้อย่างเที่ยงตรงมากขึ้น (Patton 1990 : 464-466 อ้างใน ผ่องพรรณ ตรัยมงคลทูล และสุภาพ ฉัตราภรณ์ 2555 : 259)

บทที่ 4
ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยเรื่อง “รัฐกับพระพุทธศาสนา : ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย” มีวัตถุประสงค์ 4 ข้อ ได้แก่ 1) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย 2) เพื่อศึกษาบทบาทความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย 3) เพื่อวิเคราะห์แนวโน้มและทิศทางความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ด้วยการศึกษาเชิงเอกสาร (Documentary Research) การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก เชิงลึกแบบกึ่งโครงสร้าง (In-depth Interview Semi-Structure) และเทคนิคการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) โดยการระดมสมอง (Brainstorming) จากหลายกลุ่มทางสังคม เพื่อลดแนวโน้มความความลำเอียง (Bias) ของข้อมูล สร้างความมั่นใจในการใช้ได้ของผลที่ได้จากการศึกษาเชิงคุณภาพ เพื่อยืนยันองค์ประกอบสมรรถนะที่ศึกษาได้ และสามารถที่จะสนับสนุนให้ข้อมูลเชิงคุณภาพมีความถูกต้องน่าเชื่อถือมากยิ่งขึ้น เพื่อให้ได้ข้อมูลพื้นฐานที่จำเป็น สำหรับการหาลักษณะร่วม (Common Character) และข้อสรุปร่วม (Common Conclusion) ความเป็นไปได้ในแนวโน้มและทิศทางความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย โดยการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 30 รูป/คน แบ่งออกเป็น 5 กลุ่ม หลักๆ ได้แก่ (1) พระสังฆาธิการ ข้าราชการทางนักการเมือง ข้าราชการประจำ จำนวน 7 รูป/คน (2) นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา จำนวน 8 รูป/คน (3) นักวิชาการจากจากสถาบันทางการศึกษา จำนวน 6 รูป/คน (4) ภาครัฐ จำนวน 3 คน (5) ภาคประชาชน จำนวน 1 รูป และการสนทนากลุ่มระดมความคิดเห็นจากผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 12 รูป/คน แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ (1) กลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญ ด้านวิชาการทางพระพุทธศาสนา จำนวน 4 รูป (2) กลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญ ด้านการวิจัย รัฐศาสตร์/รัฐประศาสนศาสตร์ จำนวน 6 คน และ (3) กลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญ ด้านการเมือง จำนวน 2 คน โดยมีวัตถุประสงค์ของการสนทนากลุ่ม 3 ประการ คือ (1) เพื่อให้ผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้เชี่ยวชาญได้ร่วมกันพิจารณา ตรวจสอบและยืนยันความเหมาะสมของผลงานวิจัยเรื่อง “รัฐกับพระพุทธศาสนา : ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย” (2) เพื่อให้ผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้เชี่ยวชาญได้ร่วมกันเพื่อให้ผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้เชี่ยวชาญได้ร่วมกันวิเคราะห์ พิจารณาหาแนวทางและวิเคราะห์แนวโน้มและทิศทางความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทยที่เหมาะสมแก่การนำมาเป็นแนวทางการปฏิบัติในสังคมไทย (3) เพื่อนำข้อคิดเห็น และข้อแสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญไปพัฒนาแก้ไขปรับปรุงวิจัยเรื่อง “รัฐกับพระพุทธศาสนา : ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย” ดังกล่าวนี้ให้สมบูรณ์ต่อไป

จากที่มาของการวิจัยข้างต้น ผู้วิจัยจึงได้เก็บข้อมูลมาทำการวิเคราะห์และประมวลผลจากการศึกษาค้นคว้าจากเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง (Documentary Research) และจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview: IDI) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญเป็นรายบุคล (Key Informants) การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation) รวมทั้งกรณีศึกษาเฉพาะในพื้นที่วิจัย (Case Study) เพื่อวิเคราะห์แนวโน้มบทบาทของพระสงฆ์กับการเสริมสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองเชิงสร้างสรรค์ ที่ควรจะเป็น ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาประกอบบริบท (Content Analysis Techniques) วิธีการวิเคราะห์แบบอุปนัย (Inductive Analysis) วิธีการบูรณาการ (Integrate) รวมถึงการควบคุมคุณภาพงานวิจัยด้วยเทคนิคการวิเคราะห์สามเส้า (Triangulation Techniques) และนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

4.1 ผลจากการศึกษาความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย

4.2 ผลจากการวิเคราะห์บทบาทความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย

4.3 ผลจากการวิเคราะห์ปัญหาความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย

4.4 ผลจากการวิเคราะห์แนวโน้มและทิศทางความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย

4.5 ผลการสังเคราะห์ข้อมูลจากการสนทนากลุ่มเฉพาะ

4.1 ผลจากการศึกษาความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย

ในส่วนของการศึกษาความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย ผู้วิจัยได้มุ่งศึกษาและอธิบายประเด็นที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย โดยอาศัยข้อมูลในพระไตรปิฎก ข้อมูลตามพระธรรมวินัย ข้อมูลตามประวัติศาสตร์ ประเพณีและตามกฎหมายในแต่ละยุคสมัย เป็นข้อมูลในการกำหนดการศึกษาความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันโดยศึกษาไปพร้อมกัน ทั้งนี้ เพราะธรรมชาติของมนุษย์ไม่ว่าเป็นสถานถาพไหน เป็นที่ยอมรับกันว่า ตั้งแต่เกิดขึ้นมีบนโลกมนุษย์ก็ได้แสดงสัญชาตญาณของสัตว์สังคมที่ปรารถนาอยู่ร่วมกันเป็นหมู่เป็นพวก เพื่อช่วยอำนวยประโยชน์แก่กันและปรารถนาความสุขทางใจจากการมีวงสมาคมมากกว่าอยู่ตามลำพัง การที่มนุษย์มีสังคมที่ต้องอยู่ร่วมกันนั้นมีความต้องการพื้นฐาน (Basic Needs) ที่จำเป็นต่อตัวมนุษย์เองโดยมีเหตุผลสำคัญดังต่อไปนี้ (วราคม ทีสุกะ 2527 : 110-112)

1. ธรรมชาติด้านสังคมของมนุษย์ (Human Social Nature) มนุษย์ต้องการดูแลเอาใจใส่ทางด้านร่างกายและจิตใจ ซึ่งเป็นระยะเวลายาวนานในการเลี้ยงดู เริ่มจากการอยู่ในครรภ์มารดา

เป็นเวลา 9 เดือน กว่าจะเกิดกำเนิดมาสู่โลก เมื่อเป็นทารกแล้วก็ต้องอาศัยมารดาและผู้อื่นอีกหลายปี กว่าจะแข็งแรงพอที่จะดูแลตัวเองได้ ซึ่งต้องใช้เวลา 10 ปีหรือ 10 - 20 ปี ก็มีในการพัฒนาตนเองให้มีความพร้อมในการดำรงตนอยู่ในสังคม

2. ความต้องการของมนุษย์ในเรื่องปัจจัย 4 (Human Needs) มนุษย์ต้องการแสวงหาปัจจัย 4 คือ อาหาร เสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่ม บ้านที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค โดยร่วมมือกันแสวงหาจึงมีความสะดวกและปลอดภัย

3. มนุษย์เป็นสัตว์มีวัฒนธรรม (Culture Creature) มนุษย์มีเอกลักษณ์หรืออัตลักษณ์ของกลุ่มหรือชุมชน เช่น ภาษา การแต่งกาย เป็นต้น ซึ่งเปรียบเสมือนสัญลักษณ์ประจำกลุ่มต่าง ๆ ของมนุษย์ สมาชิกของแต่ละกลุ่มหรือสังคมต้องเรียนรู้และได้รับการถ่ายทอดเหล่านี้หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าวัฒนธรรมประเพณีอันดีงาม เพื่อแสดงออกถึงกริยามารยาท ท่าทาง นิสัยใจคอ อันเป็นแบบเดียวกันในกลุ่มหรือสังคมนั้น ๆ

4. ความรู้สึกว่าเป็นพวกเดียวกัน (Consciosness of Kind) การมองเห็นบางสิ่งบางอย่างร่วมกันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน นำมาซึ่งความรู้สึกร่วมกัน “เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน” จึงรวมกันอยู่เป็นกลุ่มหรือชุมชน

5. ความต้องการความอบอุ่นปลอดภัย (Security) การอยู่อย่างโดดเดี่ยวของมนุษย์นำมาซึ่งความหวาดกลัว หวาดระแวง ขาดความปลอดภัย เมื่อมนุษย์อยู่ร่วมกันจะมีความรู้สึกอบอุ่นและปลอดภัยมากกว่า เมื่อมีภัยอันตรายใด ๆ เกิดขึ้นก็สามารถช่วยเหลือซึ่งกันและกันได้ และสามารถช่วยกันหาปัจจัย 4 ได้ดีกว่าการหาอย่างโดดเดี่ยว

สังคมในทุกระดับชั้นเป็นแหล่งรวมคนหลาย ๆ คนเข้าด้วยกัน ซึ่งในจำนวนผู้คนเหล่านั้นแต่ละคนต่างก็มีชีวิต มีจิตวิญญาณ มีความรู้สึกนึกคิดและมีจุดหมายปลายทางที่แตกต่างกันออกไป และด้วยเหตุนี้เองบางครั้งจึงทำให้สังคมต้องเกิดปัญหาหรือมีความสับสนวุ่นวายขึ้น อันเนื่องมาจากความแตกต่างทางด้านความคิดของแต่ละคน ซึ่งเมื่อใดก็ตามที่สังคมมีปัญหาขึ้นจะเป็นด้วยเหตุผลใด ๆ ก็ตาม ผู้ที่จะทำหน้าที่ในการแก้ไขปัญหาเหล่านั้นให้หมดสิ้นไปได้ ก็หาเป็นใครที่ไหนไม่ หากแต่เป็นหน้าที่ของสมาชิกทุก ๆ คนนั่นเอง ที่จะต้องสามัคคีร่วมใจกันแก้ไขปัญหาและพัฒนาสังคมของตนเองให้ดีและมีความก้าวหน้ามากยิ่งขึ้น

ปลวกซึ่งเป็นเพียงสัตว์ตัวเล็ก ๆ แต่ในความเล็กนั้น ปลวกกลับสามารถที่จะสร้างจอมปลวกอันเข้มแข็งใหญ่โตเท่าภูเขาลูกเล็ก ๆ ขึ้นมาได้ ซึ่งลมฝนและพายุไม่สามารถจะทำลายลงได้ ทั้งนี้ก็เพราะปลวกเป็นสัตว์ที่รู้จักช่วยเหลือกัน รู้จักความสามัคคี ทำงานกันเป็นทีม และมีความรู้สึกรับผิดชอบต่อหน้าที่อยู่ตลอดเวลา

ความสามัคคีจึงเป็นบ่อเกิดแห่งความสำเร็จทั้งปวง ความสามัคคีจึงเป็นแหล่งพลังอันยิ่งใหญ่ที่จะสร้างสรรค์ความเจริญก้าวหน้าและความมั่นคงให้เกิดขึ้นได้ และเป็นสิ่งที่สมาชิกในสังคมทุกๆคนควรที่จะตระหนัก เอาใจใส่ และสร้างสรรค์ขึ้นให้มากที่สุด

ในทางพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าได้ทรงตรัสหลักธรรมอันจะเป็นแนวทางในการเสริมสร้างความสามัคคีให้เกิดขึ้นในสังคมเอาไว้ 6 ประการด้วยกัน ซึ่งอยู่ในหมวดธรรมที่เรียกว่า "สาราณียธรรม 6" ซึ่งมีความหมายว่า หลักธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึง เป็นหลักธรรมที่จะเสริมสร้างความรู้สึกที่ดีให้เกิดขึ้นต่อกันและกันอยู่เสมอในยามที่ระลึกถึงกัน ซึ่งจะเป็นเครื่องมือในการเสริมสร้างความสามัคคีมีน้ำหนึ่งใจเดียวกันให้เกิดขึ้นด้วย หากสังคมใดต้องการที่จะเสริมสร้างความสามัคคีและความเป็นปึกแผ่นให้เกิดขึ้น ก็ควรที่จะต้องนำเอาหลักธรรมธรรมทั้ง 6 ประการ ไปใช้อยู่ตลอดเวลา กล่าวคือ

1. เมตตามโนกรรม หมายถึง การคิดดี การมองกันในแง่ดี มีความหวังดีและปรารถนาดีต่อกัน รักและเมตตาต่อกัน คิดแต่ในสิ่งที่สร้างสรรค์ต่อกัน ไม่อิจฉาริษยา ไม่คิดอคติ ไม่พยาบาท ไม่โกรธแค้นเคืองกัน รู้จักให้โอกาสและให้อภัยต่อกันและกันกันอยู่เสมอ

2. เมตตาวจีกรรม หมายถึง การพูดแต่สิ่งที่ดีงาม พูดกันด้วยความรักความปรารถนาดี รู้จักการพูดให้กำลังใจกันและกัน ในยามที่มีใครต้องพบกับความทุกความผิดหวังหรือความเศร้าหมองต่างๆ โดยที่ไม่พูดจาซ้ำเติมกันในยามที่มีใครต้องหกล้มลง ไม่นินทาว่าร้ายทั้งต่อหน้าและลับหลัง พูดแนะนำในสิ่งที่ดีและมีประโยชน์ พูดอย่างใดก็ทำอย่างนั้น ไม่โกหกมดเท็จ

3. เมตตากายกรรม หมายถึง การทำความดีต่อกัน สนับสนุนช่วยเหลือกันทางด้านกำลังกาย มีความอ่อนน้อมถ่อมตน รู้จักสัมมาคารวะ ไม่เบียดเบียนหรือรังแกกัน ไม่ทำร้ายกัน ให้ได้รับความทุกขเวทนา ทำแต่ในสิ่งที่ถูกต้องต่อกันอยู่ตลอดเวลา

4. สาธารณโภคี หมายถึง การรู้จักแบ่งปันผลประโยชน์กันด้วยความยุติธรรม ช่วยเหลือกัน ไม่เห็นแก่ตัว ไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน ไม่เอารัดเอาเปรียบ และมีความเสมอภาคต่อกัน เอื้อเฟื้อซึ่งกันและกันอยู่เสมอ

5. สีลสามัญญตา หมายถึง การปฏิบัติตามกฎระเบียบข้อบังคับหรือวินัยต่างๆอย่างเดียวกัน เคารพในสิทธิเสรีภาพของบุคคล ไม่ก้าวก่ายหน้าที่กัน ไม่อ้างอำนาจบาตรใหญ่ ไม่ถืออภิสิทธิ์ใดๆ ทั้งปวง

6. ทิฏฐิสามัญญตา หมายถึง มีความคิดเห็นเป็นอย่างเดียวกัน คิดในสิ่งที่ตรงกัน ปรับมุมมองให้ตรงกัน รู้จักแสงหาจุดร่วมและสงวนไว้ซึ่งจุดต่าง ของกันและกัน ไม่ยึดถือความคิดของตนเป็นใหญ่ รู้จักยอมรับฟังความคิดเห็นของคนอื่นอยู่เสมอ

หลักธรรมทั้ง 6 ประการข้างต้น เป็นหลักธรรมสำหรับการเสริมสร้างความสามัคคี และความเป็นปึกแผ่นให้เกิดขึ้นในสังคม อันจะนำมาซึ่งความสุข ความสันติ ความมั่นคง และความเจริญก้าวหน้าทั้งทั้งหลายทั้งปวง (ครูบ้านนอก, 2565) ดั่งพระพุทธวจนะบทที่ว่า

"สมคฺคยานํ ตโป สุโข ความสามัคคีของหมู่คณะเป็นเหตุนำความสุขมาให้"

สังคมที่เราอยู่ในปัจจุบันนี้คงจะมีความสงบสุขและน่าอยู่มากกว่านี้ยิ่งนัก ถ้าหากว่าสมาชิกในสังคมแต่ละคนได้นำเอาหลักธรรมที่กล่าวข้างต้นมาใช้ แต่ที่สังคมดูเหมือนมีปัญหา มีความแตกแยก และวุ่นวายอยู่ทุกวันนี้ ก็เป็นเพราะว่าทุกคนละเลยหลักธรรมเหล่านี้ และกระทำในสิ่งที่ตรงกันข้าม กล่าวคือ ขาดความรักความเมตตา อิจฉาริษยากัน นินทาว่าร้ายกัน เบียดเบียนและรังแกกัน เห็นแก่ตัว ถืออภิสิทธิ์ อ้างอำนาจบาตรใหญ่ และมีความคิดเห็นที่ไม่ตรงกัน ต่างคนต่างก็ถือความคิดของตนเป็นใหญ่อยู่ตลอดเวลา คนไทยได้ชื่อว่าเป็นคนที่ใจดีมีความรักความเมตตา ใจบุญสุนทาน ยิ้มเก่ง โอบอ้อมอารี ชอบช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ซึ่งสิ่งเหล่านี้ถือว่าเป็นนิสัยปกติทั่วไปของคนไทยเกือบทุกคน และเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของคนไทย ซึ่ง อาจจะเรียกว่าเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ยิ่งใหญ่ของไทยเลยก็ว่าได้ สังคมคนไทยคงจะมีความสงบสุข มีความเจริญก้าวหน้า มีความอบอุ่นและน่าอยู่มากกว่าทุกวันนี้มากมายนัก ถ้าหากว่าคนไทยทุกคน เรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกันอย่างสันติ เข้าอกเข้าใจซึ่งกันและกัน ยอมรับในความแตกต่างซึ่งกันและกัน ช่วยเหลือกัน ให้กำลังใจซึ่งกันและกัน และรู้จักการให้อภัยกันอยู่ตลอดเวลา เรามาร่วมมือกันพัฒนาสังคมของเราให้มีความอบอุ่นและน่าอยู่กันเถอะ โดยการเสริมสร้างความสามัคคีเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันให้เกิดขึ้นในสังคมของเรา แล้วเราจะได้พบกับสันติภาพและความอบอุ่นที่เราแต่ละคนต่างก็ปรารถนาและใฝ่ฝันหากันอยู่ตลอดมา

ทั้งนี้เมื่อมนุษย์อยู่รวมกันอยู่จนเกิดสังคมหรือกลุ่มขึ้น หลายอย่างตามมาทั้งความร่วมมือช่วยเหลือเกื้อกูล รวมถึงความขัดแย้งก็ตามมา การดำรงอยู่ต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจจากสมาชิกทั้งหมดในสังคม จะทำให้เกิดความสามัคคี ฉะนั้นการปกครองจึงเป็นสิ่งที่จำเป็นในสังคมมนุษย์

แต่ในที่นี้ ผู้วิจัยได้เน้นการศึกษาที่ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทยเป็นหลัก โดยอิงอาศัยข้อมูลในพระไตรปิฎก ข้อมูลตามพระธรรมวินัย ข้อมูลตามประวัติศาสตร์ ประเพณี และตามกฎหมาย มาเป็นประเด็นพิจารณาให้เกิดการสอดรับกับสภาพการณ์จริงตามแบบแห่งพุทธศาสนากับรัฐที่อยู่ร่วมกันอย่างแยกไม่ออก แต่จะทำอย่างไรนั้นให้ทั้งสองส่วนมีความสัมพันธ์ ผลักดันหนุนเสริมไปสู่การพัฒนา โดยผู้วิจัยทำการศึกษาความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทยดังนี้

4.1.1 กำเนิดพระพุทธศาสนาภายใต้รัฐ

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาเอกของโลกที่มีหลักคำสั่งสอนอันเปรียบเสมือนห้วงมหานทีแห่งสรรพศาสตร์ จึงมิใช่เพียงแค่เป็นปรัชญาหรือทฤษฎีเท่านั้น หากแต่ยังมีเนื้อหาครอบคลุมถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ความนึกคิดแทบทุกด้านและที่สำคัญพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการกระทำ (กรรมวาท และกิริยาวาท) เป็นศาสนาแห่งความเพียรพยายาม (วิริยวาท) ไม่ใช่ศาสนาแห่งการอ้อนวอนปรารถนา หรือศาสนาแห่งความ ห่วงหวังกังวล การสั่งสอนธรรมของพระพุทธเจ้าทรงมุ่งผลในทางปฏิบัติให้ทุกคนจัดการกับชีวิตที่เป็นอยู่ จริง ๆ ในโลกนี้และเริ่มต้นแต่บัดนี้

คำว่า “พระพุทธศาสตร์” แยกได้เป็น 3 คำ คือ คำว่า พระ แปลว่าประเสริฐ ดีเลิศ คำว่า พุทธะ แปลว่า ผู้รู้-ผู้ตื่น-ผู้เบิกบานในที่นี้หมายถึงท่านผู้ตรัสรู้อริยสัจ 4 อย่างถ่องแท้ คำว่า ศาสตร์ แปลว่าความรู้ หรือองค์ความรู้ที่เกิดจากการศึกษาค้นคว้าวิจัย ซึ่งเป็นกิจกรรมของมนุษย์อย่างหนึ่งที่มุ่งอธิบายอย่างเป็นระบบในความที่น่าจะเป็นไปได้ เมื่อรวมกันแล้วได้ความหมายว่าองค์แห่งความรู้ของผู้รู้-ผู้ตื่น-ผู้เบิกบานอย่าง ประเสริฐ

ในบรรดาองค์แห่งความรู้ทั้งหมดนั้นเป็นความรู้ที่พระพุทธเจ้าทรงศึกษาค้นคว้าวิจัยด้วยพระองค์เองจนสามารถกำหนดเป็นทฤษฎีแห่งความรู้ต่าง ๆ มากมาย ในที่นี้จะแบ่งลักษณะความรู้ที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนเพียงแค่น้อยนิดเท่านั้น แบ่งออกเป็น 3 ลักษณะ ดังนี้

1. คำสอนที่ทรงค้นพบใหม่ เช่น อริยสัจ ปฏิจจสมุปบาท เป็นต้น

2. คำสอนที่ทรงปฏิรูปจากลัทธิ ศาสนาเดิม เช่น การทำบุญให้ได้ผลสมบูรณ์จะต้องทำกับผู้เป็นพราหมณ์โดยกำเนิด หรือบริสุทธิ์โดยตระกูล พระองค์ทรงปฏิรูปโดยให้ทำกับปฏิคาหก (ผู้รับ) ที่มีศีลบริสุทธิ์ มีคุณธรรม และทายก (ผู้ถวายหรือผู้ให้) จะต้องมีความบริสุทธิ์ใน 3 กาล คือ ก่อนให้-ขณะกำลังให้-หลังจากให้แล้ว

3. คำสอนที่ทรงปฏิวัติ เช่น การฆ่าสัตว์บูชายัญจัดเป็นมหามงคลอย่างยิ่ง สามารถบันดาลให้ตน สำเร็จตามปรารถนา พระองค์ทรงเห็นตรงกันข้ามว่าการฆ่าเป็นบาปทั้งสิ้น ความรู้ในพระพุทธศาสนาแม้จะมากมาย ถึงกระนั้นก็ตามพระพุทธศาสนามีเป้าหมายสูงสุดอยู่ที่พระนิพพาน คือการหลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิด ดังนั้นการบรรลุนิพพานก็คือการเข้าถึงความดับทุกข์โดยสิ้นเชิง และบรรลุความสุขอย่างสูงสุด จิตของผู้บรรลุนิพพานย่อมมีความสะอาดสว่างและสงบตลอดเวลาที่มีชีวิตอยู่และเมื่อดับขันธ์แล้วก็เป็นการสิ้นทุกข์ ไม่กลับมาเวียนว่ายตายเกิดในวัฏสงสารอีกต่อไป

เมื่อมนุษย์ไม่สามารถเข้าสู่เป้าหมายอันสูงสุดได้ อย่างรวดเร็วทางพระพุทธศาสนาจึงได้กำหนดอัตถะหรือประโยชน์ที่เป็นเป้าหมายหลักและเป้าหมายรองเอาไว้ เพื่อเป็นหลักในการดำเนินชีวิตและเป็นที่มุ่งหวังสำหรับมนุษย์เอาไว้ 3 ระดับ ดังนี้

1. ทิฏฐิธัมมิกัตถะ จุดหมายขั้นตาเห็น หรือประโยชน์ปัจจุบัน เช่น มีสุขภาพที่ดี มีเงินใช้ และ มีงานทำ มีสถานภาพที่ดี และมีครอบครัวที่ผาสุก เป็นต้น

2. สัมปรายิกัตถะ จุดหมายขั้นเลยตาเห็น หรือประโยชน์เบื้องหน้า เช่น ความอบอุ่นซาบซึ้งสุขใจ ความภาคภูมิใจ ความอิ่มใจ ความแกล้วกล้ามั่นใจ และความโล่งจิตมั่นใจ เป็นต้น

3. ปรมัตถะ จุดหมายสูงสุด หรือประโยชน์อย่างยิ่ง เช่น ไม่หวั่นไหวต่อโลกธรรม ไม่ผิดหวังและเศร้า มีความปลอดโปร่งสงบ และเป็นอยู่ด้วยปัญญา เป็นต้น

พระพุทธศาสนามีหลักคำสอนที่มีเหตุและผลเป็นศาสนธรรมว่าโดยแม่บทอันเป็นหลักการใหญ่ที่ เรียกว่า ปาพจน์มี 2 อย่างคือ พระธรรมกับพระวินัย ว่าโดยปิฎกซึ่งเป็นคัมภีร์หลักของศาสนามี 3 คือ พระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก และพระอภิธรรมปิฎก ว่าโดยหัวข้อที่เรียกว่าธรรมขันธ์มี 84,000 พระธรรมขันธ์ (จุรี สายจันเจียม, 2558, หน้า 394-395)

พระพุทธศาสนาภายใต้รัฐเป็นลักษณะของการหนุนเสริมเรื่องของการให้แนวทางในการปกครอง ตัวอย่างกรณีพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงวางหลักการเมืองการปกครองเอาไว้แก่เจ้าลิจฉวีซึ่งได้ปกครองแบบสามัคคีธรรมหรือสมาพันธรัฐซึ่งถือว่ามีการปกครองที่ถือค่อนข้างที่จะเป็นประชาธิปไตยมากที่สุดในยุคนั้น หลักธรรมการปกครองซึ่งพระพุทธเจ้าได้ทรงวางไว้มีชื่อว่า “อปริหานิยธรรม” แปลว่า ข้อปฏิบัติไม่เป็นที่ตั้งของความเสื่อม หรือข้อที่ประพฤติปฏิบัติ แล้วจะไม่นำไปสู่ความเสื่อม เรียกอย่างง่ายว่า ปฏิบัติแล้วจะสามารถรักษาความเจริญรุ่งเรือง เอาได้นั่นเอง ซึ่งมีทั้งหมด 7 ประการ ได้แก่

1. มีกรประชุมกันเสมอและพร้อมเพรียง

2. การประชุมเป็นไปโดยสามัคคี เข้าประชุมพร้อมกัน เลิกประชุมพร้อมกัน ปฏิบัติกรณียะที่ควรทำโดยพร้อมกัน

3. ไม่บัญญัติสิ่งที่ไม่ควรบัญญัติ ไม่ทำลายข้อบัญญัติที่เหมาะสม ยึดถือปฏิบัติ ตามบัญญัติที่รับรองอยู่

4. สักการะ เคารพ นับถือ บูชา ผู้เก่าแก่ของบ้านเมือง และเชื่อฟังปฏิบัติตาม

5. ไม่ทำการข่มขืนน้ำใจกุลสตรีโดยพลการ เชิดชูเกียรติศักดิ์ศรีของกุลสตรีให้สูงเด่น

6. สักการะ เคารพ นับถือ บูชา ปูชานียสถานทั้งภายในและภายนอกเมือง ไม่ทำลายการบริจารบำรุงที่เป็นมาโดยธรรมแต่โบราณ

7. ถวายการคุ้มครองปูองกันด้วยดีในพระอรหันต์ของชาวเมือง พร้อมด้วยใจปารถนาว่าท่านที่ยังไม่ได้มา ขอได้โปรดมาเมืองข้าพเจ้าเถิด ส่วนท่านที่มาแล้วของให้ท่าน อยู่เป็นผาสุกในเมืองนี้เถิด (พระราชวรมุนี ประยุทธ์ ปยุตฺโต, 2526)

จะเห็นได้ว่า แนวทางการปกครองที่พระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงวางไว้ นั้นซึ่งสามารถพอที่จะสรุปเป็นแนวและใจความได้ดังนี้คือ อปริหานิยธรรมข้อที่ 1 และข้อที่ 2 นั้น (สุกิจ ชัยมุสิก, 2564: 306-310) พระพุทธเจ้าทรงเน้นเรื่อง ดังต่อไปนี้

1. หลักความสามัคคี คือมีความคิดเห็นการแสดงออกเป็นไปแนวทางเดียวกัน มีความรักใคร่สมัคสมานสามัคคีเป็นพี่น้องกัน

2. หลักความเสมอภาค คือไม่เลือกปฏิบัติคือต้องเป็นไปตามกฎเกณฑ์หรือ กฎระเบียบของสังคมที่วางไว้อปริหานิยธรรมข้อที่ 3 นั้นพระพุทธองค์ทรงเน้นเรื่อง

3. หลักความเหมาะสมซึ่งหมายถึงการเอารับสิ่งที่ไม่ควรไม่เหมาะสมกับ สังคมไทยมาใช้และบัญญัติไว้ อย่างเช่น รับแนวคิดวัฒนธรรมตะวันตกมาเป็นข้ออ้างและนำมาบัญญัติเอาไว้เป็นกฎหมาย จะเห็นได้ว่าทุก ๆ คนไทยคิดอย่างไรก็ไม่ค่อยที่จะแตกต่าง จากฝรั่งมากนักเพราะอิทธิพลตะวันตกได้แพร่ระบาดเข้ามาดุจเชื้อโรค ทำให้คนไทยจึงต้อง ตกเป็นทาสวัฒนธรรมตะวันตกโดยปริยายไม่ว่า จะเป็นเรื่อง วัตถุนิยม เห็นเงินเป็นพระเจ้า บริโภคนิยม เสรีนิยม ทุนนิยม ต่างเหล่านี้เป็นต้น เมื่อเป็นเช่นนี้เมื่อจะร่างหรือบัญญัติ กฎหมายจึงเป็นไปตามแนวทางตะวันตกทุกประการส่วนเรื่องการทำลายข้อบัญญัติที่เหมาะสมนั้นเห็นได้อย่างชัดเจนในรัฐธรรมนูญฉบับบชั่วคราวฉบับนี้ได้ชัดเจนว่าได้ถอด ข้อความบัญญัติเกี่ยวกับเรื่องพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเป็นพุทธมามกะซึ่งอย่างนี้ไม่ถูกต้องเพราะเมืองไทยเป็นเมืองแห่งพุทธศาสนามายาวนานครั้งตั้งแต่ก่อตั้งประเทศการ กระทำของนักกฎหมายเป็นการทำลายความมั่นคงของประเทศชาติและพระพุทธศาสนา หรือไม่? หรือออกกฎหมายเพื่อรับใช้ศาสนาอื่น ๆ เท่านั้น อปริหานิยธรรมข้อ 4 กล่าวถึงเรื่อง

4. หลักความเสมอภาคทางเพศ หรือยกย่องให้เกียรติสตรี หรือปัจจุบันได้ออกมีการมาเรียกร้องให้สตรีมีความเสมอภาคเท่าเทียมกับบุรุษ (เพราะไปรับแนวคิดมาจาก ตะวันตก) ซึ่งทางพระพุทธศาสนาได้มีมาก่อนตั้งนานแล้ว พระพุทธเจ้าทรงมองว่า ไม่ว่าหญิงหรือชายก็สามารถพัฒนาตนไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่ประเสริฐนั่นเอง

อปริหานิยธรรม ข้อ 5 ข้อที่ 6 ข้อ 7 ได้กล่าวถึงเรื่อง หลักของการให้เกียรติสิทธิและหน้าที่ผู้อื่น หมายถึง การยกย่องให้เกียรติบุคคลที่มีอายุหรือเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ

5. หลักการของศีลธรรม หมายถึง การมีความอ่อนน้อม เคารพบูชาในสิ่งที่ตนนับถือ มีมโนธรรม ตลอดจนให้การอุปถัมภ์คุ้มครองพระศาสนา ซึ่งเมืองไทยมีพระพุทธศาสนา เป็นศาสนาประจำชาติมาตั้งแต่ในอดีต แต่ในปัจจุบันไม่ได้รับคุ้มครองอุปถัมภ์เท่าที่ควร พระทุกวันนี้จึงอยู่อย่างโดดเดี่ยว ถูกตัดหางปล่อยวัด ถูกกีดกันไม่ให้เข้ามายุ่งเกี่ยวกับสังคม ทั้งที่เป็นหน้าที่ของพระเจ้าพระสงฆ์ที่จะต้องอบรมสั่งสอนให้คนเป็นคนดี แต่กลายเป็นว่าพระทุกวันนี้ถูกตอนมิให้ไปไหน ให้กินนอน อยู่กับที่แล้วอย่างนี้จะไม่ให้พระภิกษุ อุบาสกอุบาสิกา ออกมาเรียกร้องได้อย่างไร ? (พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), 2539)

จากการศึกษาการกำเนิดพระพุทธศาสนาภายใต้รัฐ ทำให้เห็นได้ว่าพระพุทธศาสนาเป็นอิสระจากรัฐ มีความเป็นเอกภาพในการให้ข้อเสนอแนะแนวทางให้แก้ทุกรัฐหรือแว่นแคว้นต่าง ๆ ให้ได้มีการปกครองที่ประกอบด้วยธรรมเห็นประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน มุ่งสร้างสันถาพ สันติสุขให้เกิดแก่ชาวประชาอย่างมั่นคงถาวร อาจจะมีเพียงบางรัฐหรือบางพื้นที่ ในการที่พระพุทธเจ้าได้ประกาศธรรม ยังมีความเป็นผู้มืดบอดอยู่จึงทำให้ดวงตาไม่เห็นธรรม แต่เมื่อได้เป็นใจรับฟังการแสดงธรรมจากระพุทธเจ้าแล้ว มีจิตนอบน้อม และยอมรับเอาพระพุทธศาสนาให้มาเป็นแนวทางในการพัฒนาบ้านเมือง

4.1.2 พระพุทธศาสนากับรัฐในครั้งพุทธกาล

รูปแบบการจัดองค์กรการปกครองคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาล ภายหลังจากที่พระพุทธองค์ทรงตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว และทรงมีความประสงค์ที่จะประกาศหลักธรรมที่ได้ ตรัสรู้ให้แก่ชาวโลก ซึ่งภายหลังจากที่พระองค์ทรงตรัสรู้แล้ว ยังไม่ถือว่าพระพุทธศาสนาเป็น สถาบันหรือองค์กร เนื่องจากว่าขณะนั้นมีพระองค์เพียงองค์เดียวจึงไม่สามารถที่ จะกล่าวได้ว่าเป็น องค์กรหรือสถาบันได้ แต่หลังจากนั้นมาอีก 2 เดือน พระพุทธองค์ก็ทรงอุปสมบทให้แก่ อัญญาโกณฑัญญะ ซึ่งในขณะนี้มีพระรัตนตรัยครบสมบูรณ์ กล่าวคือ มีพระพุทธ คือ พระองค์เอง พระธรรม คือหลักธรรมที่พระองค์ทรงแสดงเทศนา และพระสงฆ์ ก็คือ พระอัญญาโกณฑัญญะที่พระองค์ทรงอุปสมบทให้ เมื่อมีพระรัตนตรัยครบสมบูรณ์ จึงถือว่าได้ว่าพระพุทธศาสนาในสมัยนั้นเป็นองค์กรหรือสถาบันอย่างสมบูรณ์ ในการอุปสมบทให้พระอัญญาโกณฑัณญะ พระพุทธองค์ ทรงอุปสมบทให้ด้วยพระองค์เอง เรียกว่า เอหิภิกขุอุปสัมปทา ซึ่งมีพระพุทธดำรัสว่า “เธอจงเป็น ภิกษุมาเถิด ธรรมอันเรากล่าวดีแล้ว เธอจงประพฤติพรหมจรรย์ เพื่อทำที่สุดแห่งทุกข์โดยชอบเถิด” เมื่อเราพิจารณาจากคำให้การอุปสมบทที่พระพุทธองค์ทรงตรัส จะเห็นได้ว่ามีวัตถุประสงค์ของ องค์กรอยู่ในคำที่พระองค์ทรงตรัสนั้นด้วย

เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธ์ปรินิพพานแล้ว เกิดความไม่เรียบร้อยขึ้น ภายในองค์กรจึงได้มีการทำปฐมสังคายนาขึ้นที่เมืองราชคฤห์ โดยมีพระมหากัสสปะเป็นประธาน การบริหารคณะสงฆ์ก็เรียบร้อยมาได้ระยะหนึ่ง ต่อมาก็เกิด ถือลัทธิต่างกัน เกิดความไม่เรียบร้อยขึ้นอีก เป็นเช่นนี้ตลอดมา

ศาสนาจึงเป็นเรื่องของสังคมและการเมืองด้วยเมื่อพิจารณาในแง่พระพุทธศาสนาจะเกี่ยวข้องกับการเมืองได้ในลักษณะที่มีอยู่และดำรงอยู่ในสังคมของมนุษย์ ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่สำคัญอย่างหนึ่ง ตามทัศนะของ จำนงค์ ทองประเสริฐ (2520, หน้า, 172-173) ที่ได้กล่าวในงาน “พระพุทธศาสนากับสังคมและการเมือง” ว่าทั้ง 3 สถาบันนี้กำลังมีความเหนียวแน่นยากที่จะแก้ไขโดยเฉพาะใน สังคมไทยและได้เสนอแนวคิดไว้ให้พิจารณาในการปฏิบัติงานแบบพระพุทธเจ้าไว้ดังนี้...

“ในสมัยพุทธกาลพระพุทธศาสนาไม่ได้ยุ่งเกี่ยวกับการเมืองเลยพระพุทธเจ้าได้ทรงดำเนินการพระศาสนาอย่างอิสระไม่ขึ้นต่อพรรคการเมืองใด ๆ หรือว่า ต่อระบบการปกครองใด ๆ ทั้งสิ้น เพราะเหตุนี้พระพุทธเจ้าทรงสามารถประกาศพระศาสนาได้ทุกประเทศตามแว่นแคว้นไม่เลือกว่าแคว้นนั้นนั้น จะมีการปกครองในระบบใดก็ตาม พระพุทธศาสนาสามารถชำระเข้าสู่จิตใจของประชาชนได้ทุกชาติ ชั้นวรรณะและทุกเพศทุกวัย ในระยะเวลา 45 ปีที่พระพุทธองค์ทรงประกาศพระศาสนาพระองค์ได้เสด็จจารึกจากแคว้นโน้นมาสู่แคว้นนี้ เสด็จจากแคว้นนี้ไปสู่แคว้นโน้นอยู่ตลอดเวลา การดำเนินการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธองค์และบรรดาสาวกทั้งหลายมิได้ถูกแทรกแซงจากผู้ปกครองประเทศและนักการเมืองใด ๆ ทั้งสิ้น พระพุทธองค์ทรงทำงานอย่างเป็นอิสระจริง ๆ ทั้งนี้ก็ได้รับความอุปถัมภ์จากบรรดาผู้ปกครองประเทศและประชาชนด้วยดีมาโดยตลอด แต่เป็นการให้ความอุปถัมภ์อย่างบริสุทธิ์ใจ มิได้มีการเมืองมาปะปนเลย การเผยแผ่พุทธศาสนาจึงดำเนินไปด้วยดีและบริสุทธิ์ผุดผ่องยิ่ง พระพุทธศาสนาจึงสามารถทรงตัวอยู่ได้ด้วยดี อย่างบริสุทธิ์ผุดผ่องตลอดมา

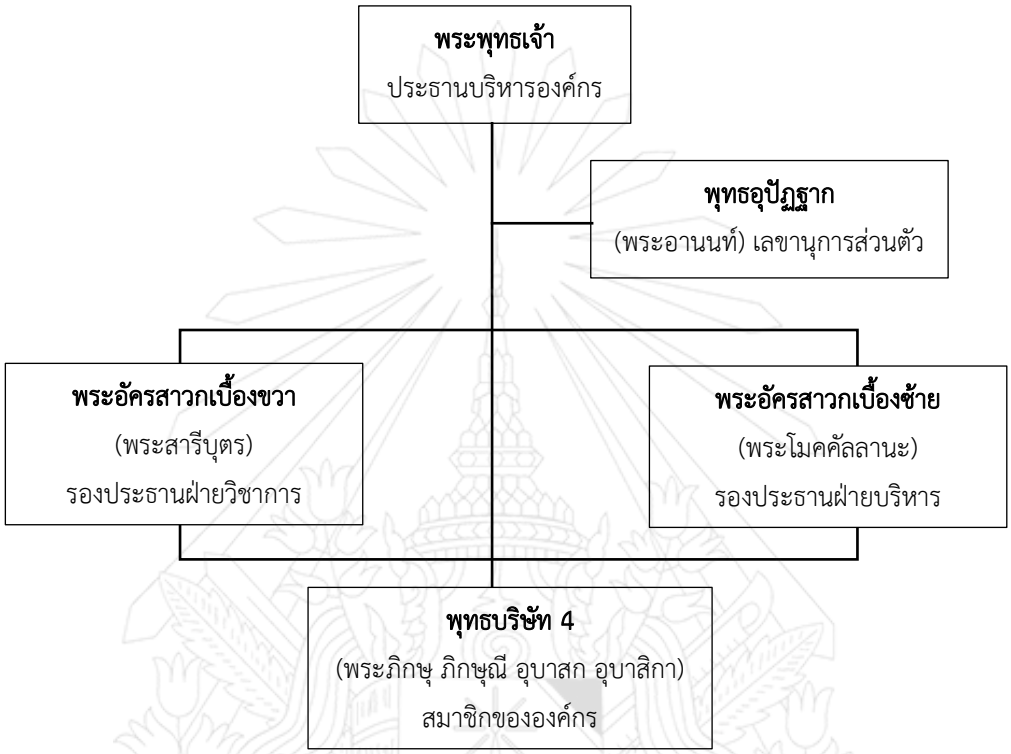
4.1.3 พระพุทธศาสนากับการเผยแพร่สู่รัฐ

เมื่อพระพุทธศาสนาล่วงมาได้ประมาณ 200 ปี เศษ พระเจ้าอโศกมหาราชได้ครอบครองอาณาจักรอินเดียอย่างกว้างขวาง พระองค์เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ได้ยกพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำรัฐ จึงทำให้องค์กรพระพุทธศาสนาในสมัยนั้นเจริญรุ่งเรืองเป็นอย่างมาก ทำให้มีพวกเดียรถีย์ปลอมตนเข้าบวชเป็นพระภิกษุในพุทธศาสนาเพื่อแสวงประโยชน์ส่วนตนเป็นอันมาก เกิด ความไม่เรียบร้อยขึ้นในสังฆมณฑล พระเจ้าอโศกมหาราชจึงทรงอาราธนาพระโมคคัลลีบุตรเป็น ประธานสังคายนาพระธรรมวินัยที่เมืองปาตลีบุตร เมื่อ พ.ศ. 236 วางระเบียบพระธรรมวินัยให้รวมลงเป็นอย่างเดียวกัน สังฆมณฑลจึงเกิดความเรียบร้อยสืบต่อมา

เมื่อพระพุทธศาสนาได้เผยแผ่ออกไปยังประเทศต่าง ๆ การบริหารสังฆมณฑลจึงต้องอนุโลมไปตามแบบแผน ประเพณีของประเทศนั้น ๆ ในบางส่วน เพื่อให้พุทธจักรและอาณาจักรเป็นไปด้วยดีทั้งสองฝ่าย สรุปแล้วพระภิกษุสงฆ์มีกฎหมายที่พึงปฏิบัติอยู่สามประเภท คือ พระวินัย จารีต และกฎหมายแผ่นดิน

เมื่อมีผู้สนใจศึกษามีความศรัทธาเลื่อมใสเป็นจำนวนมาก พระองค์ก็ทรงบริหารจัดการองค์กรด้วยการกระจายอำนาจให้มีผู้รับผิดชอบ โดยมอบให้สาวก หรือสมาชิกขององค์กรช่วยกันบริหารจัดการ กล่าวคือ มอบหมายให้สาวกรับผิดชอบดูแลสมาชิกขององค์กรตามแต่ละสายที่ตนเองได้ไปสั่งสอน โดยพระองค์จะทรงดำรงตำแหน่งเป็นผู้บริหารสูงสุด ทำหน้าที่ในการบริหาร องค์กรพระพุทธศาสนาในการบริหารจัดการองค์กร พระพุทธศาสนาในสมัยนั้น พระองค์จะทรงพิจารณาจากความรู้ ความสามารถของสาวกหรือสมาชิกว่า แต่ละคนมีความรู้ ความสามารถในด้านใดบ้าง แล้วจึงทรงมอบหมายตำแหน่งทางการบริหารที่เหมาะสมให้ เช่น ทรงแต่งตั้งให้พระสารีบุตรเป็นอัครสาวก

เบื้องขวา ทำหน้าที่เป็นรองประธานฝ่ายวิชาการ พระโมคคัลลานะเป็นอัครสาวกเบื้องซ้าย ทำหน้าที่เป็นรองประธานบริหาร และทรงแต่งตั้งพระอานนท์เป็นพุทธอุปัฏฐาก เพื่อทำหน้าที่คอยดูแลรับใช้พระองค์เอง ซึ่งเปรียบเทียบได้กับตำแหน่งเลขานุการส่วนตัว ทำให้มีรูปแบบ โครงสร้างองค์กรทางการปกครองคณะสงฆ์ในสมัยนั้น ดังนี้

ภาพที่ 4.1 โครงสร้างรูปแบบการจัดองค์กรการปกครองคณะสงฆ์สมัยพุทธกาล

หลักธรรมในพระพุทธศาสนาเป็นสิ่งที่อยู่กับชีวิตคนในทุกระดับ เมื่ออยู่ตามลำพังตนก็จะมีธรรมประจำตน เมื่อรวมกันเป็นบ้านเป็นเรือนก็มีธรรมะสำหรับบ้านเรือนเพื่อให้ผู้ปกครองบ้านเรือนได้ปฏิบัติ ตัวอย่างเช่น ฆราวาสธรรม ซึ่งเป็นหลักธรรมสำหรับผู้ครองเรือน นอกจากนี้การรวมกันเป็นเมืองก็มีธรรมสำหรับเมือง คำสอนในพระพุทธศาสนาจึงพอแก่การแจกจ่ายไม่เฉพาะเมือง แม้แก่โลกก็ไม่หมดและเป็นธรรมะที่เป็นไปเพื่อความสงบร่มเย็นแก่ตนเอง บ้านเรือน บ้านเมือง และโลก เมื่อมาพิจารณาดังนี้แล้วพระพุทธศาสนากับวิถีชีวิตจึงแยกออกจากกันไม่ได้ อย่างน้อยที่สุดพระพุทธศาสนามีบทบาทในการดำเนินชีวิต 3 ประการได้แก่

1) พระพุทธศาสนาเป็นพลังที่สร้างบูรณาการของสังคมเป็นสถาบันที่ถ่ายทอดปลูกฝังวัฒนธรรมและจริยธรรมทางสังคมช่วยส่งเสริมความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทางวัฒนธรรมและความเป็นชาติ ซึ่งในแง่นี้พระพุทธศาสนาจะมีอิทธิพลต่อทัศนคติและค่านิยมของชาวพุทธโดยตรง

2) พระพุทธศาสนามีบทบาทสำคัญต่อการกำหนดแนวทางความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในสังคม ซึ่งในแง่นี้พระพุทธศาสนาจะมีอิทธิพลต่อการควบคุมพฤติกรรมของสมาชิกในสังคม

3) พระพุทธศาสนาไม่เพียงแต่มีหลักการเกี่ยวกับธรรมชาติ และปัญหาทางศีลธรรมเท่านั้น เกี่ยวข้องกับความเสมอภาคกันในโอกาสทางสังคมเศรษฐกิจและการเมืองอีกด้วย (พลศักดิ์ จิรไกรศิริ, 2527, หน้า 1)

เนื่องจากประเทศเป็นสังกัดสังคมใหญ่การเมืองอันเป็นกิจกรรมหรือความสัมพันธ์ทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับอำนาจในการควบคุมสมาชิกสังคมและเป็นส่วนหนึ่งของการจัดระเบียบสังคมซึ่งมีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของคนในสังคมอย่างมาก สำหรับพระพุทธศาสนานั้นคือวิถีชีวิตของประชาชนชาวพุทธเป็นที่มาและรากฐานของกำหนดธรรมเนียม ประเพณีสังคมและวัฒนธรรมในทุก ๆ ด้าน ดังนั้น พระพุทธศาสนากับรัฐจึงต้องเกี่ยวข้องผสมผสาน ร่วมมือ ร่วมด้วยช่วยกัน ควบคู่กันไปชนิดที่แยกออกจากกันไม่ได้หลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนามีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับสังคมเศรษฐกิจและการเมืองการปกครอง เพราะเหตุนี้ รัฐจะดำเนินไปด้วยดีและประสบความสำเร็จจึงต้องมีหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวและเป็นแนวทางในการดำเนินงานทางการเมืองอีกด้วย

4.1.4 การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในดินแดนสุวรรณภูมิ

พระพุทธศาสนาเข้ามาสู่ดินแดนสุวรรณภูมิ เมื่อประมาณ พ.ศ. 236 สมัยเดียวกันกับประเทศลังกา ด้วยการส่งพระสมณทูตไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศต่าง ๆ 9 สาย โดยการอุปถัมภ์ของพระเจ้าอโศกมหาราช กษัตริย์อินเดีย ดินแดนที่เรียกว่าสุวรรณภูมิ ซึ่งมีขอบเขตกว้างขวาง มีประเทศรวมกันอยู่ในดินแดนส่วนนี้ไม่น้อยกว่า 7 ประเทศ 1 ในนั้นที่ได้รับอิทธิพลทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ ลาว พม่า กัมพูชา ไทย ซึ่งสันนิษฐานว่ามีใจกลางอยู่ที่จังหวัดนครปฐมของไทย เนื่องจากได้พบโบราณวัตถุที่สำคัญ เช่นพระปฐมเจดีย์ และรูปธรรมจักรกวางหมอบเป็นหลักฐานสำคัญ แต่พม่าก็สันนิษฐานว่ามีในกลางอยู่ที่เมืองสะเทิม ภาคใต้ของพม่า พระพุทธศาสนาเข้ามาสู่สุวรรณภูมินำโดยพระโสณและพระอุตตร พระเถระชาวอินเดีย เดินทางมาเผยแผ่พุทธศาสนาในแถบนี้จนเจริญรุ่งเรืองมาตามลำดับ ประเทศลาวถือได้ว่าเป็นประเทศที่ใกล้ชิดกับประเทศไทยมีวัฒนธรรมที่ไม่แตกต่างกันนักเนื่องจากเคยเป็นเมืองขึ้นต่อสยามมาก่อนนับถือพุทธศาสนาแบบมหายานมาเมื่อถูกจีนรุกรานจึงได้อพยพมาอยู่ในดินแดนล้านช้างต่อมาอีกหลายร้อยปีกลุ่มคนลาวก็กลับมาเป็นนับถือศาสนาผีสางเทวดาดังเดิม เมื่อปี พ.ศ. 1896 (ค.ศ.1353) พระเจ้าฟ้างุ้มขึ้นครองราชย์เป็นกษัตริย์องค์ที่ 28 ของราชวงศ์ล้านช้าง พญาสามแสนไททรงทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองเป็นอย่างมาก เช่น ทรงสร้าง วัดมโนรมย์วัดอุโบสถ หอสมุด โรงเรียนปริยัติธรรม เป็นต้น พระพุทธศาสนาในยุคของพระเจ้าเชษฐาธิราชนับว่ามีความเจริญสูงสุดทรงได้สร้างวัด สำคัญมากมายในกำแพงเมืองมีวัดอยู่

ประมาณ 120 วัดและยังได้สร้างวัดพระแก้วซึ่งเป็นที่ประดิษฐานของพระแก้วมรกตที่นำมาจากเมืองเชียงใหม่สมัยนี้ราชอาณาจักรไทยได้มีความสัมพันธ์ ลาวอย่างแน่นแฟ้น (กำพล จำปาพันธ์ 2558 : 56)

อย่างไรก็ตาม พระพุทธศาสนาก็ยังเข้าไปสู่ประเทศพม่าด้วยเช่นกัน ประวัติศาสตร์ยังเลือนลางอยู่แต่เชื่อกันว่าพุทธศาสนาเข้ามาสู่ประเทศพม่า เมื่อคราวที่พระเจ้าอโศกมหาราชแห่งอินเดีย ได้อุปถัมภ์การสังคยานา ครั้งที่ 3 เมื่อ พ.ศ. 236 ได้มีการส่งพระสมณทูตไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในแถบประเทศต่าง ๆ รวม 9 สายด้วยกัน พม่าก็อยู่ในส่วนของสุวรรณภูมิด้วย และชาวพม่ายังเชื่อว่า สุวรรณภูมิ มีศูนย์กลางอยู่ที่ เมืองสะเทิม ทางตอนใต้ของพม่าจากประวัติศาสตร์ ได้ทราบว่า พุทธศาสนาได้เจริญรุ่งเรืองในพม่าในราว พุทธศตวรรษที่ 6 เพราะ ได้พบหลักฐานเป็นคำจารึกภาษาบาลี นักประวัติศาสตร์ท่านหนึ่ง ชื่อว่า ตารนาถ เห็นว่า พระพุทธศาสนาแบบเถรวาทได้เข้ามาสู่เมืองพม่า ตั้งแต่สมัยพระเจ้าอโศกมหาราช ต่อมาได้มีพระสงฆ์ฝ่ายมหายานซึ่งเป็นศิษย์ของพระวสุพันธุ ได้นำเอาพระพุทธศาสนาแบบมหายานลัทธิตันตระ เข้าไปเผยแผ่ ในครั้งนั้นพม่ามีเมืองพุกามเป็นเมืองหลวง มีชื่อเรียกชาวพม่าว่า "มรัมมะ" ส่วนพวกมอญ หรือ ตะเลง ซึ่งมีเมืองหลวงชื่อ "สะเทิม" (สุธรรมวดี) และถิ่นใกล้เคียงรวม ๆ เรียกว่า รามัญประกาศ จนพระพุทธศาสนาทั้งแบบมหายาน และแบบเถรวาทเจริญรุ่งเรืองในพม่า เป็นเวลาหลายร้อยปี ตลอดจนอิทธิพลทางพระพุทธศาสนาได้ขยายไปสู่ประเทศกัมพูชาถือว่าเป็นประเทศที่พุทธศาสนาได้เผยแผ่เข้ามาสู่สุวรรณภูมิ เป็นดินแดนแห่งแรกที่ได้เอาพุทธศาสนาจากอินเดีย และได้รับอิทธิพลในด้านความเจริญทางด้านจิตใจมาจากประเทศอินเดีย ศาสนาแรกที่เป็นศาสนาสำคัญของชาวกัมพูชา คือ ศาสนาพราหมณ์และศาสนาที่รองลงมา คือ พระพุทธศาสนา ศาสนาทั้งสองนี้ ได้วางรากฐานลงในประเทศนี้เป็นครั้งแรก และในปัจจุบันนี้ ก็ยังแผ่อิทธิพลออกไปอย่างกว้างขวาง ประชากรส่วนใหญ่ยังคงนับถือศาสนาทั้งสองนี้อยู่ ตามประวัติศาสตร์ของกัมพูชา (ธรรมะไทย 2562)

อีกทั้งประเทศที่อยู่แถบสุวรรณภูมิที่ได้รับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเข้ามานั้นคือประเทศไทยก็ได้นำแบบแผนในการดำเนินชีวิต ความเชื่อ ทัศนคติ ขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรมเข้ามาสู่สังคมไทยและคนไทยด้วยเช่นกัน ผู้ปกครองของไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัย มีการนำเอาพุทธศาสนามาเป็นแบบแผนในการปกครอง เช่น ในสมัยของพระยาลิไท พระองค์ทรงนำคำสอนทางพระพุทธศาสนามาใช้ในการปกครองบ้านเมือง ได้ทรงนิพนธ์วรรณคดีทางพระพุทธศาสนาเรื่องเตภูมิกถา หรือ ไตรภูมิพระร่วง เพื่อสร้างเจตคติที่ดีลงในจิตใจของผู้ที่อยู่ใต้การปกครองให้รู้จักบาป บุญ การสร้างความดี และอยู่ในโอวาทของผู้ปกครองอย่างผาสุก พุทธศาสนามีตัวแทนทางศาสนาคือพระสงฆ์ ซึ่งในอดีตพระสงฆ์และวัดเป็นสถานที่ศึกษาหาความรู้เป็นแหล่งรวมตำราเพื่อการศึกษา อีกทั้งพระสงฆ์ที่มีความรู้มีศิลปวิทยากถาโวหาร ได้เป็นผู้ถ่ายทอดวิชาการต่าง ๆ รวมไปถึงการนำความเชื่อ ค่านิยม ทัศนคติ ทางพระพุทธศาสนาลงไปสู่ประชาชนที่เข้ามาศึกษาหาความรู้ในสำนัก

เรียนของวัดต่าง ๆ ไม่เพียงเท่านั้นพระสงฆ์ยังเป็นผู้นำในเรื่องของการทำพิธีกรรมทางศาสนาต่าง ๆ ในชุมชน อีกทั้งยังเป็นผู้นำของชาวบ้านในการพัฒนาด้านต่าง ๆ เช่น การสร้างศาลา การตั้งโรงเรียนภายในวัด ฯลฯ ในชนบทบางท้องถิ่นในฤดูการแห่งการเพาะปลูก พระสงฆ์ก็ยังช่วยเป็นแรงในการดำนา เกี่ยวข้าว เพื่อช่วยชาวบ้านอีกแรง จะเห็นได้ว่าพระสงฆ์มีบทบาทสำคัญเป็นทั้งผู้นำทางด้านจิตวิญญาณ เป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ ความเชื่อ ค่านิยม วัฒนธรรม การเมืองการปกครอง คำสอนในพระพุทธศาสนาได้เข้าตั้งมั่นในจิตใจของคนไทยจนเป็นประเพณีหรือเป็นนิสัย

จะเห็นได้ว่า พุทธศาสนามีความรุ่งเรืองมากในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช หลังจากนั้นพุทธศาสนาได้เลือนหายไปทีละสาย แม้ประเทศศรีลังกาที่พุทธศาสนามีรากฐานมั่นคงในยุคนั้น ก็เสื่อมสลายลงจนเหลือที่มั่นสุดท้ายในแผ่นดินสุวรรณภูมิอันเป็นผลงานการวางรากฐานของพระธรรมฑูตต่างประเทศ โดยมีพระโสณะและพระอุตตระเป็นหัวหน้า (พระวิจิตรธรรมาภรณ์ (เทอด วงศ์ชะอุ่ม) 2556) จะเห็นได้ว่าพุทธศาสนาในแผ่นดินสุวรรณภูมิมี ลาว กัมพูชา พม่า และไทยนั้น เริ่มเสื่อมถอยลง เพราะการเมืองของประเทศนั้น ๆ และการเปลี่ยนแปลงของโลกสมัยใหม่จนพุทธศาสนาที่เป็นที่พึ่งของสังคมประเทศเริ่มมีอิทธิพลลดน้อยถอยลงตามลำดับ (เกษฎา ผาทอง และคณะ, 2562)

ทั้งนี้ ประเทศในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นี้ มีวัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตประชาชน มีรากฐานสำคัญจาก พุทธศาสนาอย่างลึกซึ้ง และพระพุทธศาสนาก็เป็นแหล่งที่มาอันสำคัญของอำนาจทางการเมือง แจ้งความเข้าใจ โดยทั่วไปแล้วคดีโลกกับคดีธรรมเป็นกระแสสวนทางกันอยู่ในที โดยเฉพาะกับการเมืองที่มีในเป็นไปในทางแสวงหา อำนาจด้วยแล้ว ย่อมจะไม่ลงกันกับพระพุทธศาสนาเลย แต่เพราะพระพุทธศาสนานั้นหมายถึงพระธรรมคำสอนของ พระพุทธเจ้ามีนับอเนกประการถึง 84,000 พระธรรมขันธ์ พระธรรมเหล่านี้เกี่ยวข้องกับสรรพสิ่งที่มีชีวิตเริ่มต้นแต่ปฏิสนธิจนกระทั่งถึงความตาย และเกี่ยวข้องกับเรื่องอื่น ๆ อีกนานัปการ (บรรพต วีระสัย, 2520, หน้า 115) จะเห็น ได้ว่า การเมืองทั้งฝ่ายอาณาจักรและโดยเฉพาะอย่างยิ่งอาณาจักรไทย วิถีชีวิตของคนไทยมีสถาบันหลัก 3 ประการ ได้แก่ สถาบันชาติ สถาบันศาสนา และสถาบันพระมหากษัตริย์ ซึ่งมีความสัมพันธ์มาโดยตลอดนับตั้งแต่โบราณ ดังที่ สมบูรณ์ สุขสำราญ (2527, หน้า 39) ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรและอาณาจักรไว้ว่า...

“ตามความคิดแบบจารีตนิยมของคนไทยนั้นความคงอยู่และความต่อเนื่องของสังคมไทยตั้งอยู่บนรากฐานทางนามธรรมที่สำคัญ 3 ประการคือ ชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ซึ่งเป็นรากฐานทางศาสนา หมายความว่า พระพุทธศาสนานั้นเป็นเสมือนหลักเกณฑ์ทางศีลธรรมและพลังทางสังคมที่แทรกซ้อนวิถีชีวิตของพุทธศาสนิกชนในทุก ๆ ด้าน ทั้งวิถีชีวิตส่วนตัวและวิถีชีวิตทางสังคม ที่มีความสำคัญก็คือ เป็นที่มาของวัฒนธรรมและมรดกแห่งชาติของชาวพุทธ ดังนั้นพระพุทธศาสนาจึงเป็นสัญลักษณ์และพื้นฐานของความผูกพันของคนในชาติและเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมชาติ ความคิดเช่นนี้ นำไปสู่ความเชื่อที่ว่าความเจริญรุ่งเรืองของชาติและสถาบันของ

พระมหากษัตริย์มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนา ในทำนองเดียวกันความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาบ่งชี้ถึงความเจริญรุ่งเรืองของชาติศาสนาและสถาบันพระมหากษัตริย์จึงไม่อาจจะแยกออกจากกันได้”

เพราะเหตุนี้ สถาบันหลัก 3 ประการ จึงไม่อาจจะแยกออกจากกันได้และพุทธศาสนานั้นนับว่าเป็นเครื่องมือ ที่แท้ที่จะทำให้เกิดความชอบธรรมในการปกครองหรือระบบการเมือง

4.1.5 รัฐกับคณะสงฆ์ไทยสมัยสุโขทัย

พ่อขุนรามคำแหงมหาราชเสด็จขึ้นครองราชย์ใน พ.ศ.1822 พระองค์ทรงสดับกิตติศัพท์ของคณะสงฆ์แบบลังกาวงศ์ก็ทรงศรัทธา จึงโปรดอาราธนาพระมหาเถรสังฆราชจากเมืองนครศรีธรรมราชมาตั้งสำนักเผยแผ่พระศาสนา ณ วัดอรัญญิก ในกรุงสุโขทัยตั้งแต่นั้นเป็นต้นมาพระพุทธศาสนาก็เจริญรุ่งเรืองในกรุงสุโขทัย จนเป็นองค์กรหนึ่งที่มีความสำคัญยิ่งและมีการบริหารจัดการองค์กรอย่างดีและเป็นระบบระเบียบ

พระพุทธศาสนาในสมัยกรุงสุโขทัยมีการจัดรูปแบบองค์กรการปกครองของคณะสงฆ์ออกเป็น 2 คณะใหญ่ คือ พระสงฆ์ฝ่ายหินยานซึ่งมีอยู่เดิมตั้งแต่รัชสมัยพ่อขุนศรีอินทราทิตย์คณะหนึ่ง เรียกว่า ฝ่ายซ้าย หรือ อรัญวาสี ซึ่งอยู่ในฝ่ายวิปัสสนาธุระ ทำวิปัสสนากรรมฐานเป็นหลักกับพระสงฆ์ฝ่ายหินยานแบบลังกาวงศ์ที่จาริกมาจากเมืองนครศรีธรรมราชอีกคณะหนึ่ง เรียกว่าฝ่ายขวา หรือ คามวาสี ซึ่งอยู่ในฝ่ายคันถธุระ ฝ่ายกิจการการเล่าเรียน อบรมสั่งสอนและเทศนาให้ประชาชนมีความเข้าใจในพุทธศาสนามากยิ่งขึ้น ตามคัมภีร์พระไตรปิฎก ซึ่งเป็นพระสงฆ์คณะเดิมได้ยุบรวมเป็นคณะเดียวกันกับพระสงฆ์ลังกาวงศ์ในสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช

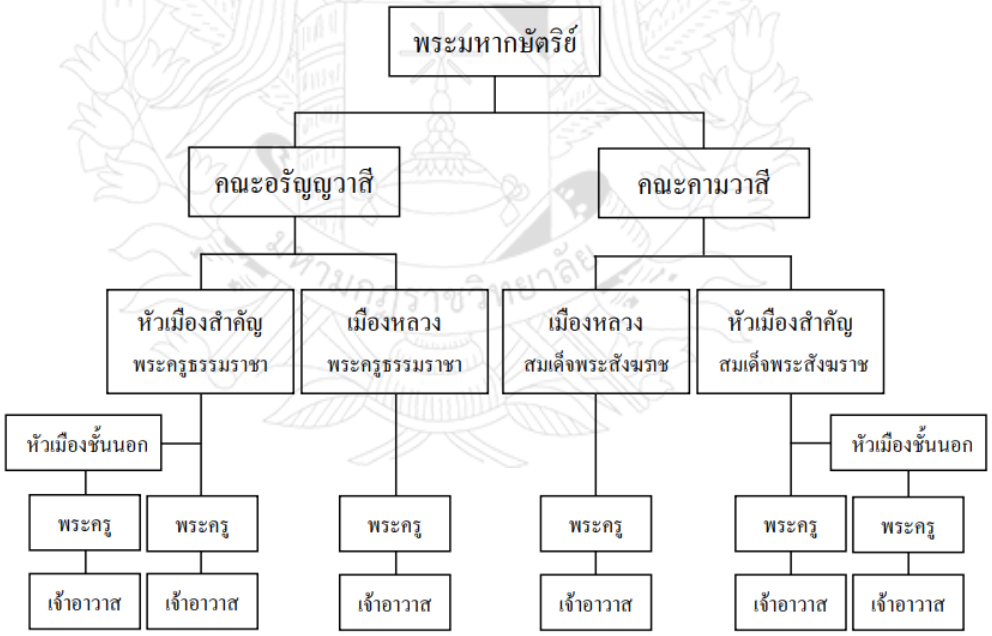
การบริหารจัดการของแต่ละคณะนั้น พบว่าจะมีคณะที่ขึ้นตรงต่อตนเองเป็นคณะย่อย ๆ และคณะใหญ่ทั้งสองคณะจะมีหัวหน้าคณะ หรือสมเด็จพระสังฆราชของตนเองทำหน้าที่ในการปกครอง ดูแล และบริหารคณะ ในการได้มาซึ่งหัวหน้าของแต่ละคณะนั้นได้มาโดยการที่พระมหากษัตริย์ทรงเห็นชอบในการประกาศแต่งตั้ง โดยการพิจารณาจากความเลื่อมใสศรัทธาและเป็นที่เคารพของประชาชนเป็นหลัก นอกจากนั้นก็พิจารณาจากความอาวุโสของอายุพรรษามีความรู้ความสามารถด้วย

การปกครองของแต่ละคณะก็จะเป็นไปในรูปแบบเดียวกัน กล่าวคือ ผู้ปกครองหรือประมุขสูงสุดจะพิจารณาพระภิกษุในสายของตนที่มีความรู้ความสามารถมาทำหน้าที่ช่วยสนอง นโยบายของตน เช่น แต่งตั้งเป็นพระอุปัชฌาย์ เจ้าคณะผู้ปกครองชั้นรองลงไป จนถึงระดับเจ้าอาวาส เพื่อให้ช่วยดูแลปกครองคณะสงฆ์ในสายบังคับบัญชาของตนให้มีความเรียบร้อย เป็นที่เลื่อมใสศรัทธาของพุทธศาสนิกชน

สายการบังคับบัญชาคณะสงฆ์ในสมัยกรุงสุโขทัยเริ่มจากพระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้ปกครองสูงสุด และแต่งตั้งสมเด็จพระสังฆราชทั้งสองคณะ นอกจากนี้พระมหากษัตริย์ยังทรงแต่งตั้งสมเด็จพระสังฆราชในหัวเมืองสำคัญ ๆ ที่เป็นราชธานีอีกด้วย สมเด็จพระสังฆราชทั้งสองคณะทรงแต่งตั้งผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาเป็นพระครู โดยแยกเป็นพระครูในเมืองหลวงและพระครูใน หัวเมืองชั้นนอก และแต่งตั้งเจ้าอาวาส โดยแยกเป็นเจ้าอาวาสในเมืองหลวง และเจ้าอาวาสตามหัวเมืองชั้นนอก รูปแบบองค์กรการปกครองคณะสงฆ์ในสมัยกรุงสุโขทัย จะมีรูปแบบที่เป็นไปในแนวทางเดียวกันกับการบริหารบ้านเมือง เนื่องจากว่าพระมหากษัตริย์พระองค์ทรงเป็นประมุขทั้งฝ่ายอาณาจักรและฝ่ายศาสนจักร

การบริหารในฝ่ายขวา หรือ คามวาสีนั้น โดยมี “พระสังฆราช” เป็นสังฆนายกชั้นเอก ซึ่ง เป็นราชทินนามที่กษัตริย์ทรงแต่งตั้งให้พระที่มีความรู้ความสามารถเป็นที่เลื่อมใสศรัทธาและเป็นที่เคารพของประชาชน ขึ้นมาดำรงตำแหน่ง และจำพรรษาอยู่วัดมหาธาตุ ทำหน้าที่ในการปกครองดูแลและบริหารคณะสงฆ์ฝ่ายนี้ โดยมีพระครู อีก 3 องค์เป็นสังฆนายกชั้นรอง

การบริหารในฝ่ายซ้าย หรือ อรัญวาสีนั้น โดยมี “พระครูธรรมราชา” เป็นสังฆนายกชั้นเอก ซึ่งเป็นราชทินนาม ที่กษัตริย์ทรงแต่งตั้งให้พระที่มีความรู้ความสามารถเป็นที่เลื่อมใสศรัทธาและเป็นที่เคารพของประชาชนในฝ่ายนี้ ขึ้นมาดำรงตำแหน่ง และจำพรรษาอยู่วัดไตรภูมิป่าแก้วทำหน้าที่ในการปกครองดูแลและบริหารคณะสงฆ์ฝ่ายนี้ โดยมีพระครู อีก 2 องค์เป็นสังฆนายกชั้นรอง

ภาพที่ 4.2 รูปแบบองค์กรการปกครองคณะสงฆ์ในสมัยกรุงสุโขทัย

การจัดรูปแบบโครงสร้างองค์กรทางการปกครองคณะสงฆ์แบบนี้ เป็นการจัดรูปแบบโครงสร้างแบบรวบอำนาจสูงสุดไว้ในจุด ๆ เดียว กล่าวคือ พระมหากษัตริย์พระองค์ทรงมีอำนาจสูงสุดแต่เพียงพระองค์เดียวในการบริหารจัดการองค์กรสงฆ์ รูปแบบโครงสร้างการจัดองค์กรการปกครองแบบนี้มีผลดี คือ องค์กรสงฆ์มีความเป็นเอกภาพ การบริหารจัดการองค์กรเป็นไปในแนวทางเดียวกัน ส่วนปัญหาที่เกิดขึ้นจากการจัดรูปแบบโครงสร้างองค์กรแบบนี้ก็คือ ไม่สามารถดำเนินกิจกรรมของสงฆ์ได้อย่างอิสระ เนื่องจากถูกควบคุมมาตั้งแต่ฝ่ายนโยบายจนถึงฝ่ายบริหาร

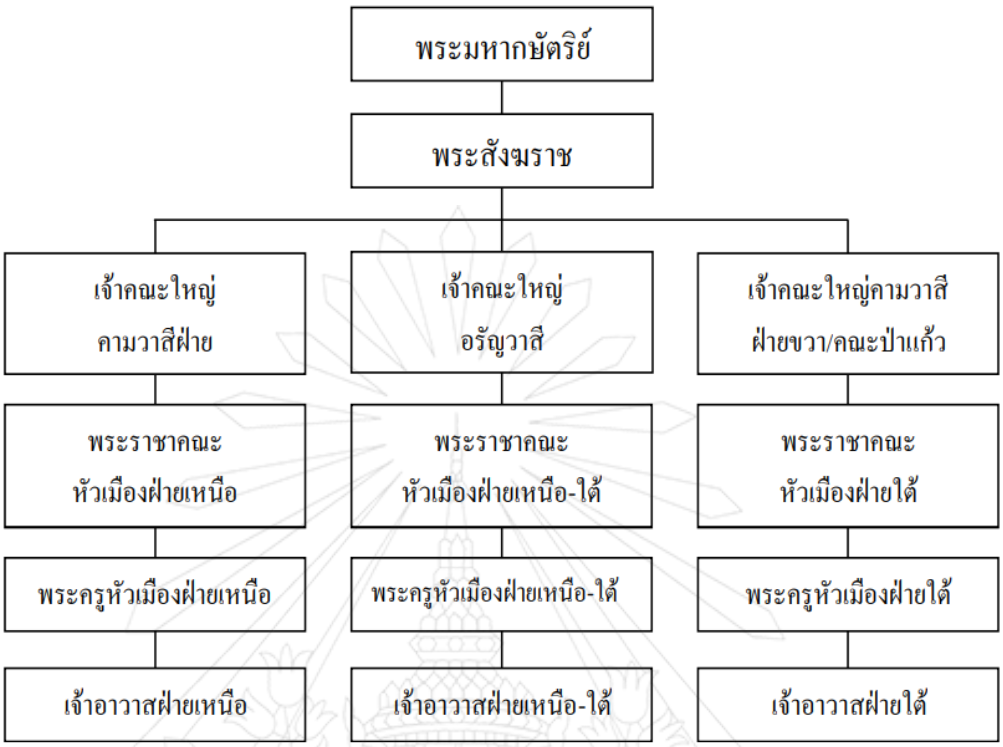
4.1.6 รัฐกับคณะสงฆ์ไทยสมัยอยุธยา

ในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้น รูปแบบองค์กรการปกครองคณะสงฆ์ยังเป็นไปตาม แบบอย่างสมัยกรุงสุโขทัย แต่เนื่องจากคณะคามวาสีมีความเสื่อมลง พระสงฆ์เริ่มลดลงเรื่อย ๆ และจากการเสื่อมลงนี้เอง ทำให้คณะพระสงฆ์ประมาณ 10 รูป ได้ไปศึกษาพระธรรมวินัยที่ลังกา กับคณะสิงหลนิกาย และเมื่อเดินทางกลับกรุงศรีอยุธยา ได้นิมนต์พระเถระชาวลังกามาด้วยจำนวน 2 รูป เพื่อมาเผยแผ่ศาสนาในกรุงศรีอยุธยา กลายเป็นคณะป่าแก้วขึ้น โดยวัดที่สงฆ์คณะป่าแก้ว พำนักอาศัย จะมีชื่อต่อท้ายว่า “ป่าแก้ว” เสมอ

คณะสงฆ์ในสมัยอยุธยาจึงแบ่งออกเป็น 3 คณะ คือ คณะคามวาสีฝ่ายซ้าย ซึ่งหมายถึง คณะสงฆ์เดิมที่มีมาตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัย คณะคามวาสีฝ่ายขวา หมายถึง คณะสงฆ์ที่ไปบวชแปลงนิกายมาจากลังกาซึ่งเป็นคณะใหม่ที่ประชาชนในกรุงศรีอยุธยารู้จักกันโดยทั่วไปว่า คณะป่าแก้ว คณะสงฆ์ทั้ง 2 คณะนี้ มุ่งเน้นการศึกษาคันถธุระ คือ การศึกษาพระไตรปิฎกหรือศึกษาคัมภีร์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาให้แตกฉาน และคณะอรัญวาสี หมายถึง คณะสงฆ์เดิมที่สืบทอดมาจากคณะสงฆ์ลังกาวงศ์สมัยสุโขทัย เรียกว่าพระสายวิปัสสนาธุระ หรือพระป่าที่มุ่งเน้นการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานเป็นหลัก

รูปแบบองค์กรการปกครองคณะสงฆ์ในสมัยกรุงศรีอยุธยา พระมหากษัตริย์ทรงสถาปนาเจ้าคณะใหญ่รูปใดรูปหนึ่งเป็น “สมเด็จพระสังฆราช” เพื่อทำหน้าที่เป็นประมุขสงฆ์ และมีเจ้าคณะใหญ่ 3 รูป คือ คณะคามวาสีฝ่ายซ้าย คณะอรัญวาสี และคณะคามวาสีฝ่ายขวา หรือคณะป่าแก้ว โดยแบ่งรูปแบบการปกครองให้เจ้าคณะใหญ่คามาวาสีฝ่ายซ้าย ปกครองดูแลกิจการคณะสงฆ์ตามหัวเมืองฝ่ายเหนือ เจ้าคณะใหญ่คามวาสีฝ่ายขวา ปกครองดูกิจการคณะสงฆ์ในหัวเมืองฝ่ายใต้ และเจ้าคณะใหญ่อรัญวาสี ดูแลปกครองคณะสงฆ์อรัญวาสีทั้งในหัวเมืองฝ่ายเหนือและหัวเมืองฝ่ายใต้ โดยทั้งหมดขึ้นตรงต่อสมเด็จพระสังฆราช ซึ่งเป็นผู้บังคับบัญชาสูงสุด

ลำดับการปกครองคณะสงฆ์ในสมัยกรุงศรีอยุธยา สมเด็จพระสังฆราชทรงเป็นประมุขสูงสุด รองลงมาคือเจ้าคณะใหญ่ทั้ง 3 คณะ พระราชาคณะรองจากเจ้าคณะใหญ่ พระครู และ เจ้าอาวาสปกครองลดหลั่นกันมา

ภาพที่ 4.3 แสดงลำดับองค์กรการปกครองคณะสงฆ์ในสมัยกรุงศรีอยุธยา

การจัดรูปแบบองค์กรการปกครองคณะสงฆ์ดังกล่าว ทำให้คณะสงฆ์มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย แม้ว่าจะมีการแบ่งแยกการปกครองออกจากกันอย่างเด็ดขาด แต่ก็ไม่ได้ก่อให้เกิดปัญหาใด ๆ ต่อการปกครองในสมัยนั้น เนื่องจากว่าพระมหากษัตริย์ทรงมีอำนาจเด็ดขาดในการกำหนดนโยบายทางการปกครอง และเป็นผู้ควบคุมสั่งการ รูปแบบการดำเนินการกิจการคณะสงฆ์ก็เป็นไปในแนวทางเดียวกัน ในส่วนของปัญหาที่เกิดขึ้นจากการจัดรูปแบบองค์กรการปกครองแบบนี้ เกิดการจำกัดสิทธิเสรีภาพทางการปกครอง การดำเนินกิจการใด ๆ ของคณะสงฆ์ จะเป็นไปในแนวทางใดขึ้นอยู่กับฝ่ายนโยบายเป็นหลัก ถ้าหาว่าในยุคใดสมัยใดที่พระมหากษัตริย์ทรงให้ความสนใจกิจการงานคณะสงฆ์ ในยุคนั้นสมัยนั้นคณะสงฆ์ก็จะมีความเจริญรุ่งเรือง มีบทบาทสำคัญต่อฝ่าย บ้านเมือง เช่น ในยุคสมัยพระบรมไตรโลกนาถ ที่พระพุทธศาสนาในสมัยกรุงศรีอยุธยา เจริญรุ่งเรืองที่สุดและมีบทบาทอย่างมากต่อการบริหารกิจการบ้านเมือง

4.1.7 รัฐกับคณะสงฆ์ไทยสมัยธนบุรี

เมืองธนบุรี หรือ บางกอกในอดีต คือ ฝั่งพระนครและฝั่งธนบุรีในปัจจุบัน ซึ่งเคยเป็นแผ่นดินเดียวกันมาก่อน เป็นที่ราบสามเหลี่ยมปากน้ำเจ้าพระยาที่อุดมสมบูรณีมีแม่น้ำเจ้าพระยาและลำคลองต่าง ๆ ที่กระจายอยู่ทั่วบริเวณ ดังนั้นจึงมีข้อสันนิษฐานว่าคำว่า “บางกอก” นั้นอาจจะเพี้ยนมาจากเดิมว่า “บางเกาะ” ด้วยความที่พื้นที่ดังกล่าวมีลักษณะเป็นเกาะเล็กจากแม่น้ำลำคลองต่าง ๆ

เดิมแม่น้ำเจ้าพระยาไหลคดเคี้ยวมากตั้งแต่นนทบุรี ลงมายังพระนครกล่าวคือ แม่น้ำเจ้าพระยาไหลจากทางเหนือ ผ่านเขตนนทบุรีลงมาถึงปิ่นเกล้า แล้วไหลวกไปทางตะวันตกเข้ามาทางคลองบางกอกน้อยอ้อมผ่านตลิ่งชัน บางระมาดแล้ววกกลับเข้าคลองบางกอกใหญ่ (หรือคลองบางหลวง) แล้วไหลลงทางใต้ไปออกทะเลอ่าวไทย เป็นลักษณะรูปเกือกม้า ซึ่งความคดเคี้ยวนี้ของแม่น้ำนี้ทำให้สองฝากฝั่งของแม่น้ำกลายเป็นที่ซึ่งเหมาะแก่การตั้งบ้านเรือน และกลายเป็นชุมชนขนาดใหญ่ซึ่งเรียกกันภายหลังว่า “ย่านบางกอก” แต่ในเวลาเดียวกัน ก็ทำให้เสียเวลาในการเดินทางไปมาระหว่างกรุงศรีอยุธยากับหัวเมืองชายทะเลตะวันออก

ดังนั้น ในสมัยของสมเด็จพระไชยราชาธิราช (พ.ศ.2077-2089) จึงโปรดให้ขุดคลองลัดบางกอกขึ้น เพื่อเชื่อมแม่น้ำเจ้าพระยาเดิมที่ไหลอ้อมเข้าไปทางคลองบางกอกน้อย ออกคลองบางกอกใหญ่ (คือขุดตั้งแต่หน้าสถานีรถไฟบางกอกน้อย จนถึงหน้าวัดอรุณราชวรารามในปัจจุบัน) การขุดคลองลัดดังกล่าวทำให้กระแสน้ำเปลี่ยนทางเดินน้ำในแม่น้ำเจ้าพระยาส่วนใหญ่จึงไหลไปทางคลองขุดใหม่และเซาะตลิ่งสองข้างจนกว้างขึ้น กลายเป็นแม่น้ำเจ้าพระยาใหม่ (บริเวณที่ผ่านหน้าโรงพยาบาลศิริราชและมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ทุกวันนี้) ส่วนลำน้ำเดิมก็ค่อย ๆ ตื้นเขินขึ้นลดขนาดลงเป็นลำคลอง ได้แก่ คลองบางกอกน้อย คลองชักพระ (คลองตลิ่งชัน) คลองบางขุนศรี คลองบางเชือกหนัง คลองวัดประดู่ และคลองบางกอกใหญ่ ดังที่เห็นปัจจุบัน

เมื่อขุดคลองลัดสำเร็จเมืองบางกอกหรือเมืองธนบุรีจึงถือกำเนิดขึ้น ทางฝั่งตะวันตก หัวมุมคลองบางกอกใหญ่ กลายเป็นเมืองที่ความสำคัญทางยุทธศาสตร์ และได้ยกฐานะขึ้นเป็นเมืองหน้าด่านทางทะเล ทำหน้าป้องกันศรัตรูที่จะเข้ามาใต้ของกรุงศรีอยุธยา พร้อมทั้งตรวจตราจัดเก็บภาษีสินค้าที่ผ่านเข้าออก โดยปรากฏชื่อครั้งแรกในพระราชพงศาวดาร ในสมัยสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ (พ.ศ.2091 – 2111) ว่า “เมืองธรบุรีศรีมหาสมุทร” แต่โดยทั่วไปนิยมเรียกกันสั้น ๆ ว่า เพียง “ธนบุรี” ส่วนชื่อ “เมืองบางกอก” นั้นคงเป็นชื่อสามัญที่ชาวบ้านและชาวชาวต่างประเทศนิยมเรียกดังปรากฏชื่อบางกอกในแผนที่และเอกสารของชาวต่างชาติ

เมืองธนบุรีมีความสำคัญเพิ่มขึ้นในฐานะเมืองหน้าด่านทางทะเล โดยเฉพาะเมื่อการค้ากับต่างประเทศเจริญรุ่งเรืองขึ้นถึงขีดสุด ในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช (พ.ศ. 2199 – 2231) เนื่องจากเป็นเมืองท่าพักเรือต่างชาติที่เดินทางขึ้นล่องระหว่างกรุงศรีอยุธยา สมเด็จพระนารายณ์ ฯ

จึงโปรดให้กองทหารฝรั่งเศส ขึ้นมาสร้างป้อมขึ้นของทั้งสองฝั่งของแม่น้ำเพื่อป้องกันข้าศึกซึ่งมาทางทะเล โดยเจ้าพระยาวิชาเยนทร์ (คอนสแตนติน ฟอนคอล) เป็นผู้กำกับการสร้างเมื่อสร้างป้อมเสร็จจึงพระราชทานนามว่า **“ป้อมวิไชยเยนทร์”** และโปรดเกล้าฯให้ทหารต่างชาติทั้งโปรตุเกส และฝรั่งเศสมาประจำที่ป้อม ภายหลังที่สมเด็จพระนารายณ์ฯสวรรคต ป้อมทั้งสองของเมืองธนบุรี (ป้อมฝั่งตะวันออกและฝั่งตะวันตก) กลายเป็นสมรภูมิรบระหว่างฝ่ายไทย กับกองทัพฝรั่งเศสที่ประจำป้อม ซึ่งในท้ายที่สุดฝรั่งเศสซึ่งเป็นฝ่ายยอมแพ้ และถอนกำลังออกจากราชอาณาจักรไทย จากนั้นสมเด็จพระเทพราชาโปรดเกล้าฯ ให้รื้อป้อมบางกอกทางฝั่งตะวันออก โดยให้เหลือแต่ป้อมฝั่งตะวันตก (ป้อมวิไชยเยนทร์) ไว้เท่านั้น ในคราวกรุงศรีอยุธยาเสียให้แก่พม่าในปี พ.ศ.2310 พม่าได้ยึดเมืองบางกอก และหลังจากที่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงกอบกู้เอกราชได้สำเร็จ จึงโปรดฯ ให้บูรณะเมืองธนบุรีเพื่อใช้เป็นราชธานี (พระราชวังเดิม, 2556)

รูปแบบองค์กรการปกครองคณะสงฆ์ในสมัยกรุงธนบุรี ภายหลังจากที่พระเจ้าตากสินมหาราช พระองค์ทรงกอบกู้เอกราชได้แล้ว พระองค์ทรงทำการฟื้นฟูพระพุทธศาสนาด้วยการยึดถือเอารูปแบบของพระพุทธศาสนาตามแบบสมัยกรุงศรีอยุธยา โดยพระมหากษัตริย์ทรงมีอำนาจสูงสุดในการสถาปนาสมเด็จพระสงฆ์ราช จะเห็นได้หลังจากที่พระองค์ทรงกอบกู้เอกราชได้แล้ว พระองค์ทรงโปรดให้มีการนิมนต์พระภิกษุต่างถิ่นที่มีความรู้ความสามารถมาพำนักในกรุงธนบุรี เมื่อได้พระภิกษุที่ต้องการแล้วพระองค์ทรงสถาปนาขึ้นเป็นสมเด็จพระสงฆ์ราช คณะสงฆ์ในสมัยกรุงธนบุรีมีทั้งหมด 3 คณะ เช่นเดียวกันกับสมัยกรุงศรีอยุธยา คือ คณะคามวาสีฝ่ายซ้าย คณะอรัญวาสี และคณะคามวาสีฝ่ายขวา

การปกครองคณะสงฆ์สมัยกรุงธนบุรีนั้น ถือว่าเป็นยุคแห่งการเปลี่ยนแปลงของบ้านเมือง แต่ในส่วนการปกครองคณะสงฆ์ยังคงรูปเดิมเหมือนสมัยกรุงศรีอยุธยา ซึ่งในสมัยกรุงธนบุรีนี้สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช พระองค์ทรงมีความวิริยะอุสาหะที่จะฟื้นฟูทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาอย่างจริงจังเมื่อคณะสงฆ์รวมพลเป็นกลุ่มแล้วทำให้การปกครองเหมือนยุคกรุงศรีอยุธยาได้แล้ว ก็ทรงให้มีการศึกษาพระปริยัติธรรมขึ้น แต่การปกครองคณะสงฆ์ก็ต้องมีการเปลี่ยนแปลงอีกครั้งเป็นเพราะพระองค์ทรงวิปลาสสัญญาทรงสั่งปลดสมเด็จพระสังฆราช (สี) ออกจากตำแหน่งแล้วตั้งพระครูธรรมธีรราชมหามุนี (ชื่น) ให้เป็นสมเด็จพระสังฆราชแทน (รูปสุดท้ายในสมัยกรุงธนบุรี)

ส่วนตำแหน่งการปกครองและการตั้งสมณศักดิ์ สมเด็จพระยากรมดำรงราชานุภาพทรงสันนิษฐานว่า “ในสมัยกรุงธนบุรี ดูเหมือนว่าจะไม่จัดให้มีทำเนียบสมณศักดิ์ขึ้นตามลำดับของพระเจ้าธนบุรี” การปกครองไม่แตกต่างจากกรุงศรีอยุธยา แต่ในยุคกรุงธฯบุรีใช้ระยะเวลาแค่ 14 – 15 ปีเท่านั้น

อาณาจักรสมัยกรุงธนบุรีตกอยู่ในสภาพบ้านแตกสาแหรกขาด เพราะถูกพม่าทำลาย หลังจากพระเจ้ากรุงธนบุรีรวบรวมอำนาจได้แล้ว ก็มิได้ปรากฏว่า ได้พระราชาคณะครั้งกรุงเก่ามาเป็น

ประมุขสงฆ์พระที่มาเป็นสังฆราช ก็เป็นเพียงพระอาจารย์ดี วัดประดู่ องค์ที่ 2 คือ พระอาจารย์ศรี วัดพนัญเชิง ซึ่งมิใช่พระราชาคณะ รูปที่ 3 พระสังฆราชชื่น ซึ่งคงเป็นพระที่ทรงสมณะเก่าสมัยกรุงอยุธยาพระเจ้ากรุงธนบุรีได้เชิญมาจากเมืองชายทะเลฝั่งตะวันออก เดิมคงเป็นพระครูสุธรรมธีรราชมหามุนี เจ้าคณะเมืองระยอง แต่ภายหลังในรัชกาลที่ 1 ถูกลดยศลงจากพระสังฆราชลงมาเป็นพระธรรมธีรราชมหามุนี ว่าที่พระวันรัตน์

จากการศึกษาความเป็นรัฐกับพระพุทธศาสนาในสมัยธนบุรี การปกครองสงฆ์ยุคนี้เอาแบบอย่างมาจากอยุธยา และในตอนกลางรัชกาล การคณะสงฆ์เจริญมาก แต่ตามพงศาวดารกล่าวว่าในตอนปลายรัชกาลก็เสื่อมลง เพราะพระเจ้ากรุงธนบุรีสำคัญผิดไป แต่ก็นับว่าพระองค์ก็ทรงได้กอบกู้ฐานะพระสงฆ์ไว้เท่า ๆ กับการกอบกู้เอกราชของชาติไว้นั้นเอง

4.1.8 รัฐกับคณะสงฆ์ไทยสมัยรัตนโกสินทร์

ภายหลังจากสิ้นสมัยกรุงธนบุรีรูปแบบการจัดองค์กรการปกครองคณะสงฆ์ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ยังคงยึดเอารูปแบบการปกครองตามแบบสมัยกรุงศรีอยุธยาและกรุงธนบุรี แต่ในช่วงสมัยรัชกาลที่ 1 ถึงสมัยรัชการที่ 2 พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช พระองค์ทรงทำการตรากฎหมายคณะสงฆ์ขึ้นเป็นครั้งแรก จำนวน 10 ฉบับ แต่การตรากฎหมายของพระองค์โดยส่วนมากจะเกี่ยวข้องกับกฎระเบียบ ข้อบังคับของคณะสงฆ์ ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการองค์กรสงฆ์แต่อย่างใด

รูปแบบองค์กรการปกครองคณะสงฆ์ในสมัยรัชกาลที่ 3 รูปแบบองค์กรการปกครองคณะสงฆ์ยังคงยึดเอารูปแบบเดิม คือ คณะคามวาสีฝ่ายซ้ายที่ทำการปกครองคณะสงฆ์ในหัวเมืองภาคเหนือ คณะคามวาสีฝ่ายขวาทำหน้าที่ดูแลปกครองคณะสงฆ์ในหัวเมืองทางภาคใต้ และคณะอรัญวาสีทำหน้าที่ดูแลปกครองคณะสงฆ์ที่เป็นพระกัมมัฏฐานหรือพระนักปฏิบัติธรรมทั้งหมด สิ่งที่เปลี่ยนแปลงในสมัยรัชกาลที่ 3 ก็คือ การเปลี่ยนชื่อเรียกคณะ กล่าวคือ จากเดิมเรียกคณะคามวาสีฝ่ายซ้ายก็เปลี่ยนชื่อเป็นคณะเหนือ คณะคามวาสีฝ่ายขวาก็เปลี่ยนเป็นคณะใต้ ส่วนคณะอรัญวาสียังคงเหมือนเดิม และสิ่งที่เปลี่ยนแปลงอีกอย่างหนึ่งขององค์กรการปกครองคณะสงฆ์ในสมัย รัชกาลที่ 3 ก็คือ พระองค์ทรงตั้งคณะใหม่ขึ้นมาเพื่อทำการดูแลปกครองคณะสงฆ์ในเขตเมืองหลวงไม่ว่าจะเป็นคณะสงฆ์วัดหลวง หรือคณะสงฆ์วัดราษฎร์ ต้องขึ้นตรงภายใต้การดูแลปกครองของคณะใหม่คณะนี้ คือ คณะกลาง

ดังนั้น รูปแบบองค์กรการปกครองคณะสงฆ์ในปลายสมัยรัชกาลที่ 3 มีการจัดรูปแบบองค์กรออกเป็น 4 คณะ ดังนี้ คณะเดิม 3 คณะ คือ คณะคามวาสีฝ่ายซ้ายหรือคณะเหนือ ดูแลปกครองคณะสงฆ์ภาคเหนือทั้งหมด คณะคามวาสีฝ่ายขวาหรือคณะใต้ ทำหน้าที่ดูแลปกครองคณะสงฆ์ภาคใต้ทั้งหมด คณะอรัญวาสีซึ่งเป็นคณะเดียวที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลงใด ๆ ทำหน้าที่ดูแล

ปกครองคณะสงฆ์ที่เป็นพระกัมมัฏฐานหรือพระนักปฏิบัติธรรม และคณะที่เพิ่มมาใหม่ 1 คณะก็คือ คณะกลาง ทำหน้าที่ปกครองดูแลคณะสงฆ์ในเขตเมืองหลวงทั้งวัดหลวงและวัดราษฎร์ทั้งหมด

รูปแบบองค์กรการปกครองคณะสงฆ์ในสมัยรัชกาลที่ 4 ไม่มีการเปลี่ยนแปลงใด ๆ ยังคงเดิมเหมือนกับสมัยรัชกาลที่ 3 แต่สิ่งที่เปลี่ยนแปลงก็คือ ได้มีคณะสงฆ์เกิดขึ้นมาใหม่ 1 คณะ คือ คณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกาย ซึ่งผู้ที่ทำการก่อตั้งคณะสงฆ์คณะนี้ก็คือพระวิชรญาณภิกขุ หรือ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 ภายหลังจากลาผนวชจึงได้เสด็จขึ้นครองราชย์ และคณะสงฆ์ใหม่ที่เกิดขึ้นนี้ทำให้อำนาจการปกครองและการบริการกิจการคณะสงฆ์เปลี่ยนแปลงไป กล่าวคือ คณะสงฆ์คณะใหม่นี้แม้จะอยู่ภายใต้การปกครองของเจ้าคณะกลางก็ตาม แต่เจ้าคณะกลางไม่มีสิทธิ์ในการบริหารจัดการคณะสงฆ์คณะนี้ เนื่องจากคณะสงฆ์คณะนี้มีสิทธิ์ขาดในการบริการจัดการกิจการของตนเองอย่างเด็ดขาด ด้วยเหตุนี้เองทำให้โครงสร้างองค์กรสงฆ์ การปกครองสงฆ์ และการบริหารจัดการคณะสงฆ์เปลี่ยนแปลงมาจนถึงปัจจุบันนี้

เมื่อสิ้นสุดสมัยรัชกาลที่ 4 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 รูปแบบองค์กรการปกครองคณะสงฆ์ยังคงเหมือนเดิมกับยุคสมัยรัชกาลที่ 4 แต่เมื่อพระองค์ทรงขึ้นครองราชย์แล้ว พระองค์ทรงพิจารณาเห็นว่าโครงสร้างองค์กรการปกครองคณะสงฆ์มีการเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างมาก ไม่เป็นระบบระเบียบ ขาดความเป็นเอกภาพในหมู่สงฆ์ ประกอบกับพระองค์ทรงกำลังทำการปฏิรูประบบโครงสร้างการบริหารบ้านเมือง เพื่อให้เกิดความเป็นเอกภาพในแผ่นดิน ด้วยเหตุนี้เองพระองค์จึงทรงทำการปฏิรูปองค์กรการปกครองคณะสงฆ์ขึ้นด้วยการตราพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 เมื่อ พ.ศ. 2445

4.1.9 รัฐกับคณะสงฆ์ไทยยุคเปลี่ยนผ่านทางการเมือง

สังคมไทยหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ผ่านการเดินทางบนถนนประชาธิปไตยสลับกับการรัฐประหาร ซึ่งเป็นการต่อสู้ขัดแย้งของโครงการเปลี่ยนเป็นแบบสมัยใหม่/ภาวะสมัยใหม่ในแนวทางต่าง ๆ อาทิ โครงการเสรีประชาธิปไตย/สังคมนิยมประชาธิปไตยของ ปรีดี พนมยงค์โครงการชาตินิยมแบบอำนาจนิยมทหารของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม โครงการเสรีนิยมรอยัลลิสต์ของ ม.ร.ว.เสนีย์ และ คึกฤทธิ์ ปราโมช โครงการเผด็จการทหารอาญาสิทธิ์ของจอม พลสฤษดิ์ ธนะรัชต์โครงการปฏิวัติประชาชาติประชาธิปไตยของขบวนการคอมมิวนิสต์ เป็นต้น กระทั่งในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในพระบรมโกศ (ในหลวงรัชกาลที่ 9) สังคมไทยจึงได้บรรลุฉันทามติของการประนีประนอมรอมชอมระหว่างกระบวนการเปลี่ยนเป็นแบบสมัยใหม่/ภาวะสมัยใหม่ กับฐานการเมืองวัฒนธรรมไทยแบบอนุรักษนิยม เป็นวิถีการเปลี่ยนผ่านสู่ความทันสมัยแบบไทย ๆ ผ่านการประนีประนอมต่อรอง ที่ไม่ถอนรากถอนโคน ไม่ใหม่หมด คนข้างล่างได้บ้างแม้จะได้ไม่มากเท่าคนข้างบน คนชั้นกลางได้มากกว่าและเติบใหญ่ขยายตัวออกไป ส่วนคนข้างบนได้มาก

ที่สุด มันช่วยให้หลีกเลี่ยงการแตกหักกวาดล้างรุนแรงของกระบวนการเปลี่ยนเป็นแบบสมัยใหม่/ภาวะสมัยใหม่มาได้ และมีฐานรองรับสนับสนุนจากคนชั้นต่าง ๆ ตามสมควร ทั้งคนชั้นบน คนชั้นกลาง และรากหญ้า

ขณะเดียวกันก็มีเส้นอำนาจ (Power Boundaries) และการแบ่งเขตอำนาจ (Jurisdiction) เชิงปฏิบัติ/เสมือนจริงที่ใช้การได้ เส้นและเขตที่ว่าอาจไม่ต้องตรงกับเส้นอำนาจและการแบ่งเขตอำนาจตามกฎหมาย/รัฐธรรมนูญเสียทีเดียว แต่ก็เป็นที่ยอมรับเคารพกันว่าอำนาจของฝ่ายหนึ่งหยุดตรงนี้ อำนาจของอีกฝ่ายเริ่มตรงนั้น ไม่ก้าวก่ายกัน ยอมรับเคารพกัน โดยมีชนชั้นนำเป็นประหนึ่งอนุญาโตตุลาการสุดท้าย (Final Arbiter) ในยามเกิดความขัดแย้ง ซึ่งภายใต้ฉันทามติแห่งระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ดังกล่าว เส้นแบ่งเขตอำนาจกันใหม่และการเมืองวัฒนธรรมของการหวนหาอดีต (Re-demarcation of Power Boundaries & the Cultural Politics of Nostalgia) ปัจจุบันการที่เกิดสภาพ “อะไรที่ไม่เคยเห็น ก็จะได้มาเห็น และอะไรที่เคยเห็น ก็อาจจะไม่ได้เห็นอีกแล้ว” ดังที่ชาญวิทย์เคยกล่าวไว้ก็เพราะผู้สนับสนุนโครงการเปลี่ยนเป็นแบบสมัยใหม่/ภาวะสมัยใหม่อันเป็นทางเลือกในแนวทางต่าง ๆ ได้ฟื้นตัวโผล่ออกมาแย่งชิงพื้นที่ปะทะกัน เพื่อผลักดันแนวทาง Modernization/Modernism ของตัวเอง ในสถานการณ์อันเปราะบางที่ไม่มีอำนาจนำทางการเมืองอันเป็นที่ยอมรับในแง่ความชอบธรรม ไม่มีกรอบกฎเกณฑ์กติกาปกติของการดำเนินและแก้ไขยุติความขัดแย้ง มีแต่กระบวนการยุติธรรมที่ถูกตั้งคำถามมากขึ้น และอำนาจบังคับด้วยกำลังที่มิอาจแก้ไขข้อขัดแย้งให้ตกไปอย่างถึงฐานรากได้

โดยฝ่ายต่าง ๆ ซึ่งเป็นเจ้าของโครงการเปลี่ยนเป็นแบบสมัยใหม่หลายแนวทาง ก็พยายามหวน หาช่วงอดีตหรือบ้านเก่าที่สอดรับกับอุดมคติของกลุ่มตนมากที่สุด บ้างก็หวนไปหาสมัยรัชกาลที่ 5 บ้างก็หวนไปหาสมัยรัชกาลที่ 7 บ้างก็หวนหายุคปฏิวัติและมาตรา 17 ของ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นต้น เกิดเป็นกลุ่มอาการการเมืองวัฒนธรรมของการหวนหาอดีตกันทั่วไป ขณะเดียวกัน กลุ่มอำนาจและสถาบันต่าง ๆ ต่างก็อาศัยช่วงที่เส้นอำนาจเดิมเริ่มมีการเปลี่ยนแปลง พากันหาทางพยายามปรับเส้นอำนาจและเขตอำนาจกันใหม่ (Power Boundaries & Jurisdiction) โดยผลักดันเส้นอำนาจใหม่ของตนออกไปให้กว้างไกลที่สุด ให้เขตอำนาจของตนแผ่ขยายไปมากที่สุด กินพื้นที่อำนาจเก่าให้ใหญ่ที่สุด ด้วยความหวังว่าเส้นอำนาจไกลที่สุดและจะทำให้ฝ่ายอื่นยอมรับโดยดุษฎี ดังเช่นที่ คสช. และคณะรัฐประหารก่อนหน้านี้เคยทำมาจนบ้านเมืองเกิดการถูกกดทับและเป็นปรากฏการณ์” อะไรที่ไม่เคยเห็นก็จะได้มาเห็น และอะไรที่เคยเห็นก็อาจจะไม่ได้เห็นอีกแล้ว” ดังที่กล่าวมาข้างต้น (พระเดชขจร ขนฺติธโร (ภูทิพย์), 2560, หน้า 19-20)

ด้านนักวิชาการต่างประเทศจากมหาวิทยาลัยนอร์ธแคโรไลน่าอย่าง ลอว์เรนซ์ กรอสเบิร์ก (Lawrence Grossberg) ได้กล่าวไว้ในบทคัดย่อด้านมานุษยวิทยา Abstracts in Anthropology เมื่อปี 1997 ไว้ว่าการเมืองวัฒนธรรมว่า เป็นอรรถประโยชน์เสริมที่ได้รับการต้อนรับให้เป็นนวัตกรรม

(Innovation) ทางวิชาการระดับสากลเรียบร้อยแล้ว ซึ่งเป็นคุณค่าที่ออกสู่สายตาคนทั่วไปผ่านการตีพิมพ์ในวารสาร และเป็นวารสารที่นำเสนอ แลกเปลี่ยนมโนทัศน์ แนวคิดนี้เป็นการก้าวกระโดดระหว่างความเป็นทฤษฎีที่ยืดหยุ่นกับรูปธรรมที่คงที่ ที่ไม่เคยสร้างความเบื่อหน่ายให้กับผู้สนใจ ยิ่งไปกว่านั้นยังช่วยเติมเต็มกระบวนทัศน์ดุจแสงประทีปทางปัญญาของโลกทางการเมืองวัฒนธรรม แนวคิดนี้ยังชี้ชวนให้ก้าวข้ามพรมแดนทางเชื้อชาติ เพศ ชนชั้น เป็นการแตกแขนงเนื้อหาจากรัฐศาสตร์ด้านการผลิตวัฒนธรรมของโลกผ่านทางศิลปะกับกฎเกณฑ์ทางวิชาการ อันมีสาระสำคัญที่ชี้ชัดอย่างตรงไปตรงมาว่า อะไรคือวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับการเมือง โดยการนำบริบทและกรอบวิธีคิดทางศิลปะมานำเสนอด้วยโดยอาศัยหลายทฤษฎีมารองรับ (Lawrence Grossberg, 1997)

ในช่วงที่ผ่านมารัฐกับศาสนาส่วนหนึ่งสนับสนุนส่งเสริมกันและกัน แต่ก็มีส่วนหนึ่งขัดแย้งกระทั่งเป็นการปะทะใช้ความรุนแรงต่อกลุ่มศาสนา ดังกรณีจับสึก พระมหาอภิชาต ปุณณจนฺโท (สึก ‘พระมหาอภิชาติ’ เป็นภัยต่อความมั่นคง สร้างความขัดแย้ง/ข่าวสด : 20 กันยายน 2560) รวมไป ถึงการล้อมปราบวัดพระธรรมกาย โดยใช้กองกำลังทหาร ตำรวจ จำนวนมาก ปิดล้อมวัดเป็นแรมเดือน ซึ่งก็ไม่สามารถจับตัวบุคคลที่ถูกกล่าวโทษการกระทำความผิดได้ (ธรรมกายกระอัก เจออีก 127 หมาย ดีเอสไอชี้สิ้น มี.ค.รู้เลิกม.44/ไทยรัฐ : 19 มี.ค. 2560) รวมถึงการที่พระสงฆ์บางกลุ่มดำเนินกิจกรรมทางการเมือง จนกลายเป็นคำถามจากฟากฝั่งตรงข้ามต่อพระกับบทบาททางการเมืองเป็นสิ่งที่ทำได้หรือไม่ ? รวมไปถึงการที่มีพระสงฆ์กลุ่มหนึ่งออกไปเรียกร้องการเลือกตั้งให้พระมีส่วนร่วมต่อการเลือกตั้ง มีส่วนร่วมในการเมืองเรื่องสีเสื้อ (สุรพศ ทวีศักดิ์, 2554) หรือกรณีล่าสุดเหตุการณ์ล้อมปราบ และจับพระสึกภายใต้ความผิดคดีใช้เงินผิดประเภทที่เรียกเงินทอนวัด และการฟอกเงิน (สึกหมด! พระเถระ 5 รูปหลังศาลฯ ไม่ให้ประกันส่งตัวไปเรือนจำ : ไทยรัฐ : 24 พฤษภาคม 2561) แต่ทั้งหมดเป็นโฉมหน้าทางประวัติศาสตร์ในช่วงเวลาหนึ่ง สะท้อนให้เห็นถึงความเหมาะเปราะบางระหว่างรัฐกับศาสนาที่เคยค้ำยันกันอย่างเป็นเอกภาพภายใต้แนวคิด “ธรรม ราชา” หรือ “ทศพิศราชธรรม” ธรรมของผู้ปกครอง การสนับสนุนแนวคิดพระราชาผู้ทรงธรรม เป็นส่วนหนึ่งของการหลอมสร้างให้รัฐมีหลักปฏิบัติจริยาวัตรที่เป็น “ธรรม” สู่ความเป็นผู้มี “ธรรมาภิบาล” ในรัฐ จากนั้นรัฐก็อยู่ในบทบาทผู้อุปถัมภ์หรือสนับสนุนศาสนา หากศึกษาแนวคิด จากจากพระพุทธศาสนาภายใต้แนวคิด “การยอมตามรัฐ” กับพุทธพจน์ที่ว่า “อนุชานามิ ภิกฺขเว ราชูน อนุวตฺติตุ-เราอนุญาตให้คล้อยตามพระราชา (ผู้ปกครอง) หรืออนุโลมตามบ้านเมืองได้” (วิ.มหา.(ไทย) 4/186/295)” หมายถึงพระพุทธเจ้าเปิดโอกาสให้ “สงฆ์สาวก” ผ่อนปรนกับหลักการ แห่งรัฐได้ โดยต้องไม่เสียหลักการแห่งพระธรรมวินัย หากศึกษาแนวคิดเรื่องรัฐกับศาสนา จะได้ ข้อสรุปในความเป็นรัฐในแบบโครงสร้างที่มีเป้าหมายควบรวมศาสนาให้เป็นมิติหนึ่งของรัฐ ซึ่งในบท ศึกษานี้จะได้นำองค์ความรู้จากหนังสือ “รัฐกับศาสนา : ศีลธรรม อำนาจ และอิสรภาพ” (2561) โดย สุรพศ ทวีศักดิ์ ที่เรียบเรียงเผยแผ่ไว้และ

นำมารวบรวมจัดพิมพ์อีกครั้ง เพื่อสื่อสารแนวคิด องค์ความรู้ต่อสาธารณะ ซึ่งจะได้นำมานำเสนอทวนย้อน ยืนยันร่วมกับเหตุการณ์ “รัฐกับศาสนา” ภายใต้สถานการณ์ที่เกิดขึ้นในช่วงปัจจุบัน (พ.ค.2561)

4.1.10 รัฐกับคณะสงฆ์ไทยตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121

การปกครองคณะสงฆ์ไทยตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครอง คณะสงฆ์ ร.ศ. 121 พ.ศ. 2445 นับเป็นครั้งแรกของคณะสงฆ์ไทยที่มีพระราชบัญญัติการปกครองคณะสงฆ์ที่กำหนดรูปแบบองค์กรการปกครองไว้อย่างเป็นระบบ ระเบียบ และชัดเจนที่สุด พระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ไทยฉบับนี้มีผลบังคับใช้ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 เรื่อยมา จนถึงสมัยรัชกาลที่ 8 ดังเป็นที่ทราบกันแล้วว่าพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ฉบับนี้ เกิดจากความต้องการปฏิรูปองค์กรคณะสงฆ์ไทยเพื่อให้เกิดความเป็นเอกภาพและสอดคล้องกับรูปแบบการบริหารราชการแผ่นดิน ซึ่งเป็นพระราชดำริของล้นเกล้าฯ รัชกาลที่ 5

จากการที่คณะสงฆ์ไทยมีพระราชบัญญัติลักษณะการปกครองฉบับนี้ ทำให้รูปแบบองค์กรการปกครองคณะสงฆ์ไทยแบ่งออกเป็น 2 ส่วน กล่าวคือ การปกครองคณะสงฆ์ในส่วนกลาง และการปกครองคณะสงฆ์ในส่วนภูมิภาค

การปกครองคณะสงฆ์ในส่วนกลาง หมายถึงเป็นศูนย์กลางการบัญชาการการปกครองคณะสงฆ์ไทยทั่วประเทศ หน้าที่ในการดูแลกิจการของคณะสงฆ์ส่วนกลาง จะเป็นอำนาจหน้าที่ของพระมหากษัตริย์ และมหาเถรสมาคม โดยมีเจ้าคณะและรองเจ้าคณะใหญ่ทั้ง 4 คณะ คือ เจ้าคณะใหญ่คณะเหนือ เจ้าคณะใหญ่คณะใต้ เจ้าคณะใหญ่คณะกลาง และเจ้าคณะใหญ่ฝ่าย ธรรมยุติกนิกาย รวมทั้งหมด 8 รูป ทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาของพระมหากษัตริย์ในการปกครองดูแล คณะสงฆ์ ผู้ที่ทำหน้าที่ในการรับสนองพระราชโองการสั่งการนั้นได้แก่เสนาบดี กระทรวงธรรมการ และเสนาบดีกระทรวงธรรมการจะทำหน้าที่รับราชโองการสั่งเจ้าคณะทั้ง 4 คณะอีกต่อหนึ่ง โดยคณะใหญ่ทั้ง 4 คณะไม่ขึ้นตรงต่อกัน เป็นอิสระต่อกัน การที่พระมหากษัตริย์ทรงดำรง ตำแหน่งเป็นประมุขสูงสุดของคณะสงฆ์ดำเนินมาจนสิ้นสมัยรัชกาลที่ 5 พอถึงสมัยรัชการที่ 6 พระองค์ทรงสถาปนาสมเด็จพระสังฆราชขึ้นเพื่อทำหน้าที่เป็นประมุขสูงสุดของคณะสงฆ์ และก็มีสมเด็จพระสังฆราชเป็นประมุขสูงสุดของคณะสงฆ์จนมาถึงปัจจุบันนี้

การปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค หมายถึง การจัดการปกครองคณะสงฆ์ออกเป็นสังฆมณฑล โดยผู้ที่ทำหน้าที่ในการกำกับดูแลสังฆมณฑลนั้นได้รับการแต่งตั้งมาจากพระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งผ่านเจ้าคณะใหญ่อีกที ตำแหน่งทางการปกครองของคณะสงฆ์ในส่วนภูมิภาคมีดังนี้คือ เจ้าคณะและรองเจ้าคณะ ตั้งแต่ระดับสังฆมณฑลระดับเมืองหรือจังหวัด ระดับอำเภอหรือระดับแขวง และระดับเจ้าอาวาสวัดต่าง ๆ ในการจัดการการปกครองคณะสงฆ์ในส่วนภูมิภาคนี้ มีการดำเนินการให้สอดคล้องกับการจัดระเบียบบริหารราชการแผ่นดินส่วนภูมิภาค

ผลที่เกิดขึ้นจากการมีพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 พ.ศ. 2445 ฉบับนี้ ที่ชัดเจนที่สุดและมีผลต่อองค์กรการปกครองคณะสงฆ์คือ

1. การมีพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับนี้เป็น การแบ่งแยกองค์กรสงฆ์ออกเป็นสองคณะอย่างเป็นทางการ คือ คณะมหานิกาย และคณะธรรมยุติกนิกาย

2. พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับนี้ ทำให้องค์กรการปกครองคณะสงฆ์แยกออกจากกัน โดยเด็ดขาดไม่ขึ้นตรงต่อกัน กล่าวคือ คณะมหานิกายปกครองมหานิกาย คณะธรรมยุติกนิกาย ปกครองคณะธรรมยุติกนิกาย

3. พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับนี้ ทำให้เกิดความไม่เป็นธรรมหรือทำให้เกิดการได้เปรียบและเสียเปรียบกันอย่างชัดเจน กล่าวคือ จำนวนคณะสงฆ์ในฝ่ายธรรมยุติกนิกายมีจำนวน น้อยมากเมื่อเทียบกับคณะสงฆ์ฝ่ายมหานิกาย แต่ตำแหน่งทางการปกครองคณะสงฆ์มีจำนวนที่ ใกล้เคียงกันมาก

4. พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับนี้ ทำให้พระมหากษัตริย์ทรงดำรงตำแหน่งเป็นประมุขสูงสุดของคณะสงฆ์ เนื่องจากพระราชบัญญัติไม่ได้กล่าวถึงการสถาปนาสมเด็จพระสังฆราชทำให้ตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราชแห่งคณะสงฆ์ไทยว่างลงเป็นระยะเวลานานถึง 11 ปี

5. พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับนี้ ทำให้มีองค์กรที่ทำหน้าที่บริหารปกครอง ดูแลกิจการคณะสงฆ์อย่างชัดเจน คือ มหาเถรสมาคม

4.1.11 รัฐกับคณะสงฆ์ไทยตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2484

หลังจากที่ฝ่ายอาณาจักร หรือฝ่ายบ้านเมือง มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตย เมื่อ พ.ศ. 2475 ทำให้วงการคณะสงฆ์ใน ขณะนั้นมีการตื่นตัวในเรื่องที่เกี่ยวกับการปกครองโดยระบอบประชาธิปไตยเป็นอย่างมาก สาเหตุเนื่องมาจากวงการพระสงฆ์ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา เป็นที่ทราบกันว่าการปกครองคณะสงฆ์ไม่ได้ให้ความเสมอภาคกันระหว่างคณะสงฆ์ทั้งสองฝ่าย คือ ฝ่ายมหานิกาย และฝ่ายธรรมยุติกนิกาย เนื่องจากกฎหมายคณะสงฆ์ในขณะนั้นเอื้อให้เกิดความไม่เสมอภาคดังกล่าว

ด้วยเหตุนี้ เมื่อฝ่ายอาณาจักรมีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ทางด้านฝ่ายศาสนจักรโดยคณะสงฆ์บางส่วนก็เริ่มที่จะออกมาแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับความไม่เสมอภาค และการแตกแยกของคณะสงฆ์จากผลของการประกาศใช้กฎหมายดังกล่าว และมีการเรียกร้องให้มีการปฏิรูป กฎหมายคณะสงฆ์ฉบับนี้ จนในที่สุดเมื่อ พ.ศ. 2484 ซึ่งเป็นรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล รัชกาลที่ 8 และมีจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี ได้ ดำเนินการตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2484 ขึ้น โดยความเห็นชอบของสภาผู้แทนราษฎร และเพื่อให้การปกครองคณะสงฆ์เป็นไปในแนวทางเดียวกันกับฝ่ายบ้านเมือง ประกอบกับในขณะนั้นได้มีคณะสงฆ์

จำนวนหนึ่งทำการเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องให้มีการเปลี่ยนแปลงกฎหมาย การปกครองคณะสงฆ์จึงเป็นโอกาสให้ฝ่ายบ้านเมืองสร้างความชอบธรรมในการเปลี่ยนแปลงกฎหมายดังกล่าว

รูปแบบองค์กรการปกครองคณะสงฆ์ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2484 เป็นการจำลองเอารูปแบบการปกครองของฝ่ายอาณาจักรที่ปกครองโดยระบอบประชาธิปไตย กล่าวคือ มีการยกเลิกมหาเถรสมาคมที่มีอยู่เดิมออก แล้วจัดการแบ่งแยกการปกครองออกเป็น 3 ส่วน ตามรูปแบบการปกครองของฝ่ายอาณาจักร คือ มีสมเด็จพระสังฆราชทรงเป็นประมุขสูงสุดของสงฆ์ ไม่มีหน้าที่ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ เทียบได้กับประมุขสูงสุดของฝ่ายอาณาจักรหรือฝ่ายบ้านเมือง โดยสมเด็จพระสังฆราชจะได้รับการสถาปนาแต่งตั้งจากพระมหากษัตริย์ มีสังฆสภาทำหน้าทีในการออกกฎหมายระเบียบ กฎเกณฑ์ ข้อบังคับของคณะสงฆ์ สังฆมนตรีทำหน้าที่ในการบริหารองค์กรสงฆ์ โดยมีสังฆนายกทำหน้าที่เหมือนนายกรัฐมนตรี ซึ่งสังฆนายกจะได้รับการแต่งตั้งจากสมเด็จพระสังฆราช โดยการเสนอของสังฆสภา และคณะวินัยธร ทำหน้าที่ในการตัดสิน คดีความที่เกิดขึ้นจากคณะสงฆ์หรือทำหน้าที่วินิจฉัยระงับอธิกรณ์ต่าง ๆ

ตารางที่ 4.1 ตารางเปรียบเทียบรูปแบบการปกครองของฝ่ายอาณาจักรกับรูปแบบ องค์กรการคณะสงฆ์ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2484

การปกครองฝ่ายอาณาจักร	การปกครองคณะสงฆ์
ฝ่ายนิติบัญญัติ	สังฆสภา
ฝ่ายบริหาร	สังฆมนตรี
ฝ่ายตุลาการ	คณะวินัยธร

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับนี้ อำนาจการบริหาร องค์กรสงฆ์ของสมเด็จพระสังฆราชถูกลดบทบาทลง โดยสมเด็จพระสังฆราชปฏิบัติหน้าที่ตามคำแนะของสังฆสภา สังฆมนตรี และคณะวินัยธร

วัตถุประสงค์หลักอีกข้อหนึ่งของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับนี้ คือ ต้องการที่จะแก้ไขการปกครองคณะสงฆ์ให้มีความเสมอภาคกัน ยกเลิกการแบ่งแยกนิกายต่าง ๆ ที่มีอยู่แต่การประกาศใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฯ ดังกล่าว ไม่ประสบผลสำเร็จ เนื่องจากว่าบทบัญญัติของพระราชบัญญัติเกี่ยวกับการรวมนิกายสงฆ์ไม่มีความชัดเจน ทำให้ไม่สามารถรวมนิกายกันได้ จนเป็นเหตุให้คณะสงฆ์ฝ่ายธรรมยุติกนิกายแยกการปกครองตนเองออกไป จึงทำให้องค์กรสงฆ์ไทย ในขณะนั้นแตกความสามัคคี ขาดความเป็นเอกภาพ จนเป็นสาเหตุหนึ่งที่นำไปสู่การตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505

จะเห็นได้ว่า พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2484 เป็นพระบัญญัติที่กำหนดให้องค์กรการปกครองคณะสงฆ์มีการถ่วงดุลอำนาจซึ่งกันและกันมีความเป็นประชาธิปไตยสูง แต่แง่ของการนำไปปฏิบัติไม่สามารถทำได้ เนื่องจากความไม่ชัดเจนในเนื้อหาของกฎหมายนั่นเอง

4.1.12 รัฐกับคณะสงฆ์ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505- ปัจจุบัน

จากความแตกแยกความไม่เป็นเอกภาพ ขาดความสามัคคี ไม่เคารพในกฎระเบียบของคณะสงฆ์ ด้วยสภาพการณ์ดังกล่าวทำให้รัฐบาลในยุคนั้นถือโอกาสทำการเปลี่ยนแปลง ปรับปรุงรูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ โดยเป็นการเปลี่ยนแปลงให้สอดคล้องกับนโยบายการปกครองประเทศ ด้วยความคิดเห็นของผู้ปกครองประเทศในขณะนั้น นิยมการรวบอำนาจไว้ที่ผู้นำโดยเด็ดขาด และมีความเห็นว่าการปกครองในระบอบประชาธิปไตยทำให้การบริหารจัดการองค์กรมีความล่าช้า ไม่มีประสิทธิภาพ จึงทำให้ผู้ปกครองประเทศในขณะนั้นทำการเปลี่ยนแปลง ปรับปรุงการบริหารองค์กรสงฆ์ เพื่อให้มีความสอดคล้องกับการบริหารประเทศ กล่าวคือ อำนาจในการบริหารจัดการองค์กรขึ้นอยู่กับผู้นำโดยเด็ดขาด ด้วยเหตุผลดังกล่าว คณะรัฐมนตรีจึงได้แต่งตั้งคณะกรรมการยกร่างพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับใหม่ขึ้นใน พ.ศ. 2503 และประกาศใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 เมื่อวันที่ 25 ธันวาคม พ.ศ. 2505

เมื่อประกาศใช้พระราชบัญญัติ พ.ศ. 2505 มีผลให้สังฆสภาที่ทำหน้าที่การบริการองค์กรสงฆ์ถูกยกเลิกไป และมีองค์กรใหม่ขึ้นมาคือ มหาเถรสมาคม อำนาจในการบัญชาการองค์กร สงฆ์จากอดีตที่เคยอยู่ภายใต้สังฆสภา ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับนี้ อำนาจการบัญชาการเบ็ดเสร็จขึ้นอยู่กับสมเด็จพระสังฆราช ซึ่งทรงดำรงตำแหน่งเป็นประมุขสงฆ์และประธานประธาน กรรมการมหาเถรสมาคม โดยการสถาปนาสมเด็จพระสงฆ์ราชยังเป็นอำนาจของพระมหากษัตริย์

องค์กรสงฆ์ที่เกิดจากพระราชบัญญัติฉบับนี้ คือ มหาเถรสมาคม ประกอบด้วยสมเด็จพระสังฆราชซึ่งดำรงตำแหน่งประมุขสงฆ์เป็นประธานกรรมการ มีสมเด็จพระราชาคณะทั้ง 8 รูป เป็นกรรมการโดยตำแหน่ง และกรรมการที่สมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้งอีก 8 รูป อยู่ในตำแหน่งคราวละ 2 ปี โดยมหาเถรสมาคมมีอำนาจหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย มีอำนาจในการตรากฎหมายเถรสมาคม ออกข้อบังคับ วางระเบียบ หรือออกคำสั่งโดยไม่ขัดหรือแย้ง กับกฎหมายและพระธรรมวินัย ตามมาตรา 18 ของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505

อำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคมตามมาตรา 18 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 เป็นการรวมอำนาจหน้าที่ ไม่ว่าจะเป็นทางด้านการบริหาร ด้านนิติบัญญัติ และด้านตุลาการ มาไว้ในที่เดียวกัน ดังนั้น อำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคม จึงมีอำนาจกว้างขวางและครอบคลุม องค์กรสงฆ์ทั้งหมด

รูปแบบองค์กรสงฆ์ในยุคนี้จึงเป็นแบบรวบอำนาจไว้กับจุดศูนย์กลาง กล่าวคือ การมอบอำนาจการปกครองคณะสงฆ์ไว้กับมหาเถรสมาคม เพื่อต้องการเพิ่มประสิทธิภาพในการดำเนินกิจการขององค์กรสงฆ์ โดยไม่ต้องประสบกับปัญหาและอุปสรรคในเรื่องการถ่วงดุลยอำนาจ แบบสังฆสภาที่ทำให้เกิดความล่าช้า แต่เนื่องจากมหาเถรสมาคมมีอำนาจที่กว้างขวางมาก ประกอบกับมหาเถรสมาคมเป็นศูนย์กลางอำนาจในการตัดสินใจเกี่ยวกับนโยบายขององค์กรสงฆ์ทั้งหมด การวินิจฉัยสั่งการต่าง ๆ ขึ้นอยู่กับมหาเถรสมาคมทั้งหมด จึงทำให้การดำเนินกิจการขององค์กร การปกครองคณะสงฆ์ไม่เป็นไปอย่างที่ต้องการ กล่าวคือองค์กรสงฆ์ขาดความยืดหยุ่น ไม่สามารถปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้สอดคล้องกับสภาพการณ์ในปัจจุบันได้ เนื่องจากมีบทบัญญัติทางด้าน กฎหมายบังคับไว้

4.1.13 รัฐกับคณะสงฆ์ไทยตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535

ด้วยเหตุผลที่ว่า พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 บังคับใช้มาเป็นเวลานาน ไม่มีความยืดหยุ่น บทบัญญัติบางมาตราไม่มีความชัดเจน ไม่สอดคล้องกับสถานการณ์บ้านเมืองในปัจจุบัน ประกอบกับองค์กรสงฆ์จะต้องมีการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดี จึงได้มีการ แก้ไข ปรับปรุงและเพิ่มเติมพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 รัฐบาลในสมัยนั้น โดยสภานิติบัญญัติแห่งชาติในฐานะรัฐสภาจึงได้ตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 ขึ้น

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 มีการปรับปรุงบทบัญญัติเกี่ยวกับการสถาปนาสมเด็จพระสังฆราช การแต่งตั้งผู้ปฏิบัติหน้าที่แทนสมเด็จพระสังฆราช การแต่งตั้ง ถอดถอนสมณศักดิ์ของพระภิกษุ อำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคม การปกครอง การสละสมณเพศ ของพระสงฆ์ การบำรุงดูแลรักษาวัดและทรัพย์สินของวัด และได้มีการปรับปรุงแก้ไขบทกำหนดโทษเพื่อให้มีความทันสมัยและสอดคล้องกับสถานการณ์บ้านเมืองในยุคปัจจุบัน ประเด็นที่สำคัญอีกประเด็นหนึ่งในการแก้ไขปรับปรุงก็คือในกรณีที่สมเด็จพระสังฆราชว่างลง พระมหากษัตริย์จะทรงเป็นผู้ที่สถาปนาสมเด็จพระสังฆราชผู้มีอาวุโสสูงสุดโดยสมณศักดิ์เป็นสมเด็จพระสังฆราช

ในส่วนของมหาเถรสมาคมมีการเปลี่ยนแปลงจำนวนกรรมการจากเดิมคือ 17 รูป เพิ่มขึ้นเป็น 21 รูป และมีการกำหนดอำนาจหน้าที่ไว้ให้ครอบคลุมและชัดเจนขึ้น กล่าวคือ มหาเถรสมาคมมีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับคณะสงฆ์ คือ การปกครอง การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่การสาธารณูปการ การสาธารณสงเคราะห์

จากการกำหนดอำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคมดังกล่าว ทำให้มหาเถรสมาคมมีอำนาจหน้าที่ครอบคลุมทั้งในด้านนิติบัญญัติ ด้านการบริหาร และด้านตุลาการ

เกี่ยวกับการปกครองคณะสงฆ์ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 บัญญัติให้มีตำแหน่งเจ้าคณะใหญ่ โดยในมาตรา 20 ทวิ กำหนดให้มีการแต่งตั้งและการกำหนด อำนาจหน้าที่เจ้าคณะใหญ่ ให้เป็นไปตามเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎมหาเถรสมาคม กล่าวคือ เจ้าคณะใหญ่

ปกครองบังคับบัญชาเจ้าคณะภาค แบ่งออกเป็นเจ้าคณะใหญ่ฝ่ายมหานิกาย เจ้าคณะใหญ่ฝ่ายธรรมยุติกนิกาย มีอำนาจสูงสุดในการบังคับบัญชาคณะสงฆ์แต่ละนิกาย ในสายการบังคับบัญชาโดยเจ้าคณะใหญ่อยู่ภายใต้การปกครองของมหาเถรสมาคม และเจ้าคณะใหญ่มีตำแหน่งเป็นกรรมการมหาเถรสมาคมอีกตำแหน่งหนึ่ง เจ้าคณะใหญ่มีเขตปกครองดังต่อไปนี้

1. เจ้าคณะใหญ่หนกลาง ปกครองคณะสงฆ์มหานิกาย ภาค 1, 2, 3, 14 และภาค 15

2. เจ้าคณะใหญ่หนเหนือ ปกครองคณะสงฆ์มหานิกายภาค 4, 5, 6 และภาค 7

3. เจ้าคณะใหญ่หนใต้ ปกครองคณะสงฆ์มหานิกายภาค 16, 17 และภาค 18

4. เจ้าคณะใหญ่หนตะวันออก ปกครองคณะสงฆ์มหานิกายภาค 8,9,10,11 และภาค 12,13

5. เจ้าคณะใหญ่ฝ่ายธรรมยุติกนิกาย ปกครองคณะสงฆ์ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกายทั้งหมด

ในส่วนของการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค ไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลงยังคงให้เป็นไปตามมาตรา 22 ของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 มีลำดับการปกครองดังต่อไปนี้ คือ เจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล เจ้าอาวาส

จะเห็นได้ว่ารูปแบบองค์กรการปกครองคณะสงฆ์ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 ได้มีความพยายามที่จะเปลี่ยนแปลงองค์กรการปกครองคณะสงฆ์ให้มี ความยืดหยุ่นให้เหมาะสม และสอดคล้องกับสภาพการณ์ในปัจจุบัน โดยมีการให้อำนาจสมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้งอนุกรรมการฝ่ายต่าง ๆ เพื่อกลั่นกรองเรื่องที่จะเสนอต่อมหาเถรสมาคม และปฏิบัติหน้าที่อื่นตามที่มหาเถรสมาคมมอบหมาย ปรากฏว่าคณะอนุกรรมการดังกล่าว มีหน้าที่แค่กลั่นกรองเรื่องที่ได้รับมอบหมายเท่านั้น แต่ไม่สามารถที่จะมีอำนาจในการวินิจฉัยสั่งการแต่อย่างใด ทำให้รูปแบบองค์กรการปกครองคณะสงฆ์ยังคงเป็นองค์กรที่มีศูนย์อำนาจการวินิจฉัยสั่งการโดยมหาเถรสมาคม

4.1.14 รัฐกับคณะสงฆ์ตามพระราชกำหนดแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และ พ.ศ. 2547

การออกพระราชกำหนดแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และ พ.ศ. 2547 เพื่อทำให้การดำเนินกิจการ การบริหารองค์กรสงฆ์ดำเนินไปได้ด้วยดี ในกรณีที่ประมุขสงฆ์ไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ตามกฎหมาย จึงกำหนดให้มีการแต่งตั้งผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จ พระสังฆราชโดยคัดเลือกสมเด็จพระราชาคณะหลายรูปทำหน้าที่คณะผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช และคัดเลือกพระราชาคณะรูปใดรูปหนึ่งทำหน้าที่ประธานคณะผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช เหตุผลในการออกพระราชกำหนดฉบับนี้ก็เพื่อป้องกันการเกิดความแตกแยกในคณะสงฆ์และพุทธศาสนิกชน

4.1.15 พระพุทธศาสนากับประชาธิปไตย

เรื่องราวพุทธศาสนากับการเมืองโดยเฉพาะประเด็นด้านพระสงฆ์ จากอดีตจนถึงปัจจุบัน ***"ความดีที่เคยสร้าง ความงามที่เคยทำ"*** ควบคู่กับการร่วมพัฒนาสังคมไทยมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย ปัจจุบันการเข้าแทรกแซงของเจ้าหน้าที่รัฐซึ่งกระทำโดยต่างศาสนา ถึงแม้ว่าจะเป็น ***"คนกลุ่มน้อย แต่มากด้วยอำนาจ"*** เข้ามากำหนดแผนแนวทางปฏิบัติ ซึ่งจะเห็นได้จากภัยคุกคามทางศาสนานับวันยิ่งรุนแรงและแผ่ขยายออกไปเรื่อย ๆ เช่น เหตุการณ์ความไม่สงบในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ได้กระทำการฆ่าพระสงฆ์พร้อมทั้งผู้นับถือศาสนาพุทธอย่างโหดเหี้ยม การยึดวัดสร้างศาสนสถาน การจับอดีตพระมหาอภิชาติ ปุณฺณจนฺโท ลาสิกขา การสร้างศาสนสถานของต่างศาสนาในพื้นที่ชุมชนที่ไม่มีประชาชนในพื้นที่นับถือ ตลอดถึงเหตุการณ์กำจัดพุทธทางอ้อม เช่น การห้ามทำพิธีปลุกเสกวัตถุมงคล การสั่งให้ขนย้ายวัตถุที่ไม่ใช่พุทธศาสนาออกไปจากวัด เป็นต้น ประการสำคัญประเทศไทยเป็นเมืองแห่งประชาธิปไตย สิทธิและเสรีภาพในการเลือกเคารพนับถือสิ่งใดก็ตามอันไม่ขัดต่อขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามของไทย ก็คงจะไม่ผิดแต่ประการใด แต่กลับต้องโดนเจ้าหน้าที่ของรัฐสั่งห้ามหรือให้ขนย้ายออกไปจากวัด ตลอดถึงอีกหลายหลากประการ จนทำให้พระสงฆ์หลายรูปออกมาเคลื่อนไหวทางการเมืองทั้งยื่นข้อเสนอเรียกร้องให้บรรจุพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติลงในรัฐธรรมนูญแต่ไม่สัมฤทธิ์ผล ทำให้อดเป็นห่วงไม่ได้ว่าในอนาคตบ้านเมืองจะเป็นอย่างไร แต่ถ้าเราศึกษาในเรื่องของประวัติศาสตร์ประเทศเพื่อนบ้านแล้วนั้น การลุกฮือของพระสงฆ์ทั้งประเทศอันนี้ก็เป็นเรื่องที่น่าห่วงอยู่พอสมควร (เกษฎา ผาทอง, 2564)

ความเกี่ยวเนื่องพระสงฆ์กับสถาบันกษัตริย์

พุทธศาสนาในประเทศไทย เราสามารถจะพบได้ว่าการเมืองกับพระสงฆ์ไทยมีนั้นต่างมีความสัมพันธ์กันเกี่ยวข้องมาตั้งแต่สมัยสุโขทัยเพราะสถาบันการปกครองของไทยโดยเฉพาะสถาบันพระมหากษัตริย์ทรงให้การสนับสนุนกิจการคณะสงฆ์มาโดยตลอด ไม่เพียงแต่เท่านั้น พระมหากษัตริย์หลายพระองค์ยังได้ทรงยึดถือเอาพุทธธรรมมาเป็นหลักในการปกครองอีกด้วยซึ่งเราจะเห็นได้จากในสมัยสุโขทัย เมื่อพ่อขุนรามคำแหงเสด็จขึ้นครองราชย์ ได้มีการวางรากฐานพุทธธรรมให้เป็นรากฐานที่มั่นคง ทรงอาราธนาพระมหาเถระสังฆราช ซึ่งเป็นพระเถระชาวลังกาที่มาเผยแผ่อยู่ที่นครศรีธรรมราชมาเผยแผ่พระพุทธศาสนาในกรุงสุโขทัย มีการส่งเสริมการเรียนพระไตรปิฎก เมื่อพระยาลิไทขึ้นครองราชย์ ก็ได้มีการพัฒนาพุทธธรรมตามบริบทของสังคมไทยให้เป็นแบบ "สามประสาน" คือ 1) การสร้างระบบความรู้ ที่เน้นเรื่องราวของการดำเนินชีวิตตามหลักกฎแห่งกรรมและไตรภูมิ เพื่อให้บุคคลมีแรงกระต้นในการพัฒนาตนเองให้ดีขึ้นจนพ้นทุกข์ในวัฏสงสาร มุ่งเน้นให้คนเคารพในพระรัตนตรัย เห็นความสำคัญของพระรัตนตรัยที่มีต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต 2) ระบบค่านิยมพฤติกรรมบุญ ที่เน้นการมีสัมมาทิฏฐิ ทานศีล ความกตัญญูการเชื่อฟังผู้ใหญ่ การมุ่งให้เห็นความสำคัญของการ

ทำนุบำรุงกิจการของพระพุทธศาสนา 3) ระบบคติความเชื่อและวิถีปฏิบัติของประชาชนทั่วไปในเรื่องนรกสวรรค์และการทำดีทำชั่ว (สุภาพรรณ ณ บางช้าง, 2535)

การเมืองภายใต้ระบอบประชาธิปไตย

การเมือง (Politics) เป็นเรื่องของการต่อสู้เพื่อการมีอำนาจ (Power) อำนาจหน้าที่ (Authority) หรือความขัดแย้ง (Conflict) (David Easton, 1960) ซึ่งเกิดขึ้นในกระบวนการทางสังคมในรูปของกิจกรรมที่มีทั้งการแข่งขันและการร่วมมือ และการใช้อำนาจเพื่อแสวงหาผลประโยชน์ในระดับบุคคล กลุ่มคนต่อกลุ่มคน และสังคมต่อสังคม (Wolin, Sheldon S., 1960) อย่างไรก็ตามในสภาพของความเป็นจริงการเมืองกลับกลายเป็นเรื่องของอิทธิพลและผู้ทรงอิทธิพลหรือผู้ที่สามารถได้รับหรือกอบโกยสิ่งที่มีคุณค่าต่าง ๆ ในสังคม อันได้แก่ อำนาจ ความเคารพนับถือ ความนิยมชมชอบความยุติธรรม ความอยู่ดีกินดี ความมั่นคง ชำนาญ และความรอบรู้ได้มากที่สุด (Harold D. Lasswell, 1970) ชีวิตกับการเมืองเกี่ยวข้องกันเพราะการเมืองเข้ามามีอิทธิพลต่อชีวิตของมนุษย์ทุกคน กล่าวคือผลการบริหารของรัฐนำไปสู่การพัฒนาบ้านเมืองเพื่อความอยู่ดี กินดี มีสุขของประชาชน ชีวิตกับการเมืองจึงมีปฏิสัมพันธ์กัน (สัญญา เคณาภูมิ, 2560, หน้า 22) ซึ่ง อริสโตเติล (Aristotle) กล่าวว่า รูปแบบการปกครองใดก็ตามที่ส่งเสริมให้ผู้ปกครองใช้อำนาจเพื่อประโยชน์สุขของส่วนรวมถือเป็นรูปแบบที่ดี ในขณะเดียวกันรูปแบบการปกครองที่ส่งเสริมให้ผู้ปกครองใช้อำนาจเพื่อผลประโยชน์ส่วนตนและพรรคพวกนั้นเป็นรูปแบบที่ไม่ดี ฉะนั้นเพื่อป้องกันมิให้ผู้มีอำนาจทางการปกครองใช้อำนาจเพื่อประโยชน์ของตนและพวกพ้อง นักปรัชญาการเมืองจึงเห็นว่า ประชาชนจึงเป็นผู้มีสิทธิ์ที่จะเป็นผู้กำหนดตัวผู้ปกครอง รูปแบบการปกครองนี้ เรียกว่า “ระบอบประชาธิปไตย” (Copelend and Lawrence (Eds.), 1985) อย่างไรก็ดีประชาธิปไตยอาจมองได้ 3 มิติด้วยกัน ได้แก่ มิติอุดมการณ์ทางการเมือง มิติรูปแบบการปกครอง และมิติวิถีชีวิตของประชาชน ทั้งสามอย่างอาศัยหลักการแห่งประชาธิปไตย เช่น (Mayo, 1976; Neumann, 1995 ; และ Ranny, 1972) การยึดถือเหตุผล การเน้นความสำคัญของปัจเจกชน การถือรัฐเป็นเครื่องมือของประชาชน การอาศัยความสมัครใจเป็นใหญ่ การยึดถือกฎเหนือกฎ การเน้นความสำคัญของวิธีการ การถือความเห็นพ้องต้องกันเป็นหลักในมนุษยสัมพันธ์ การถือสมภาพ หรือความเท่าเทียมกัน ขั้นมูลฐานของมนุษย์ ซึ่งออกมาในลักษณะของรูปธรรม ดังนี้ การควบคุมผู้วางนโยบายโดยประชาชนความเสมอภาคทางการเมือง เสรีภาพทางการเมืองหรือประสิทธิผลในการควบคุมโดยประชาชน ยึดเสียงส่วนมาก อำนาจอธิปไตย (อำนาจสูงสุด) มาจากพลเมือง การเลือกผู้นำเป็นไปโดยเสรี ผู้นำมีความรับผิดชอบการสนับสนุนระบบพรรคการเมืองหลายพรรค การไม่กีดกันการมีส่วนร่วมทางการบริหารการปกครองการส่งเสริมครรลองทัศนคติแบบประชาธิปไตย เน้นความเชื่อมั่นในความดีของมนุษย์ การรับฟังความคิดเห็น เป็นต้น

ข้อจำกัดวิถีสงฆ์ภายใต้รัฐธรรมนูญ

การประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 บทบาททางการเมืองของพระสงฆ์ก็ถูกจำกัดลง ด้วยกฎหมายที่นักการเมืองร่างขึ้นมา ซึ่ง (ทวีวัฒน์ ปุณฑริกวิวัฒน์, 2565) ได้ วิเคราะห์ว่า ในยุคการเมืองการปกครองของไทยที่ใช้กฎหมายรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2540 พระสงฆ์ได้ถูกลิดรอนสิทธิทางการเมืองหลายด้านด้วยกัน เช่น สิทธิในการเลือกตั้ง สิทธิในการถือบัตรประจำตัวประชาชน และสิทธิในการได้รับหนังสือเดินทางตามขั้นตอนปกติ รวมทั้งเรื่องราวของภิกษุณี สามเณรี และแม่ชีกับสิทธิทางกฎหมายที่เกี่ยวข้อง โดยการตีความทั้งในเชิงกฎหมาย (ตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ (ฉบับประชาชน) พ.ศ.2540) และพระธรรมวินัยเป็นที่ตั้งโดยได้ชี้ให้เห็นถึงความลักลั่นของการตีความสิทธิและหน้าที่แห่งคณะสงฆ์ไทยที่ขัดแย้งกันเอง ระหว่างหน่วย งานรับผิดชอบต่าง ๆ เช่น กระทรวงมหาดไทย,กระทรวงกลาโหม, กระทรวงคมนาคม, และกระทรวงสาธารณสุข แม้พระสงฆ์ในปัจจุบันจะถูกจำกัดสิทธิและบทบาททางการเมืองด้วยข้อกฎหมายและการเมืองแต่ทางจริยธรรมแห่งพุทธศาสนา พระสงฆ์ก็ยังได้ใช้ธรรมในการที่จะออกช่วยเหลือประเทศชาติ โดยใช้ความรู้ ใช้คุณธรรมจริยธรรมและจิตสำนึกของการเป็นพระในร่มเงาของพระพุทธศาสนาออกช่วยเหลือประชาชนในด้านต่าง ๆ ทั้งนี้เป็นเพราะวัฒนธรรมของสังคมไทยที่บ่มเพาะกันมาว่า พระสงฆ์คือ ที่พึ่งทางจิตใจของประชาชน ชี้แนะแนวทางสายกลางเพื่อให้พ้นจากความทุกข์ ซึ่งในปัจจุบันรัฐบาลได้กำหนดนโยบายโดยการนำมิติทางศาสนาร่วมแก้ไขปัญหาวิกฤติสังคมด้วยการส่งเสริมนำพลัง “บ ว ร” บ้าน วัด โรงเรียน ร่วมสร้างสังคมคุณธรรม (กรมการศาสนา, 2560, หน้า 9-10) ซึ่ง “วัด” จะเป็นหน่วยกลางในการเชื่อมต่อระหว่างบ้านกับโรงเรียนอันเป็นสถาบันหลักของชาติ เมื่อเป็นเช่นนี้บทบาททางพระพุทธศาสนาจะมีมาก แต่เมื่อวิเคราะห์ถึงอิทธิพลของพระพุทธศาสนาผ่านสังคมไทยแล้วจะพบว่าที่ผ่านมา ผู้มีบทบาทอันเป็นตัวแทนในการเผยแผ่ศาสนธรรมก็คือ “พระสงฆ์” เพราะมีความสัมพันธ์ที่ดีกับชาวบ้านมาเป็นระยะเวลาอันยาวนานกว่า 700 กว่าปี (Jerrold Schecter, 1967) ความสัมพันธ์ของพระสงฆ์ดังกล่าวเรียกได้ว่าเป็นบทบาทหน้าที่หลักต้องปฏิบัติตามในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ทั้ง 6 ด้าน โดยเฉพาะด้าน 3 ซึ่งเป็นภารกิจด้านการดำเนินการประกาศพระพุทธศาสนาให้ประชาชนได้รับทราบในทุก ๆ วิธีที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย โดยมุ่งเน้นให้ประชาชนได้มีความรู้ความเข้าใจ ในหลักธรรมแล้วน้อมนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน เช่น การเทศนา การปาฐกถาในโอกาสและสถานที่ต่าง ๆ ทั้งในวัด และนอกวัด การบรรยายธรรมทั้งทางวิทยุและโทรทัศน์ การเผยแผ่ธรรมด้วยสื่อต่าง ๆ เช่น หนังสือ หนังสือพิมพ์หรือวีดีทัศน์ภารกิจด้านนี้ครอบคลุมถึงการที่วัดหรือพระภิกษุจัดกิจกรรมต่าง ๆ ขึ้นในวัด โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการเผยแผ่ธรรมหรือต้องการให้ประชาชนเข้าวัดปฏิบัติธรรม หรือมุ่งเน้นสืบสานวัฒนธรรมไทยที่ได้รับอิทธิพลมาจากหลักพระพุทธศาสนา เช่น การจัดงานเทศน์มหาชาติการจัดงานในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาการจัดงานในวันที่กำหนดเป็นวันสำคัญของไทย (วันขึ้นปีใหม่ วันสงกรานต์ เป็นต้น)

การจัดโครงการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน การจัดโครงการ บวชเนกขัมมจาริณี (ชีพราหมณ์) การจัดอุปสมบทหมู่หรือจัดให้มีการปฏิบัติธรรมเฉลิมพระเกียรติเนื่องในวันเฉลิมพระชนมพรรษาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ การจัดพิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะ การจัดให้มีการแสดงธรรมในวันธัมมสวนะ (วันพระ) การจัดส่งพระภิกษุไปสอนศีลธรรมแก่นักเรียนตามโรงเรียนต่าง ๆ นอกจากนี้ยังมีการเผยแผ่ธรรมที่คณะสงฆ์ร่วมกับสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติจัดให้ดำเนินการในรูปแบบ “หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.)” “การอบรมจริยธรรมนักเรียน ข้าราชการ และประชาชน” “การอบรมครูจริยศึกษา” “การส่งเสริมหน่วยเผยแพร่ศีลธรรม” “การส่งเสริมหน่วยสงเคราะห์พุทธมามกะผู้เยาว์” เช่น โครงการอุทยานการศึกษาในวัด โครงการสวนสมุนไพรในวัด โครงการลานวัด ลานใจ ลานกีฬาโครงการวัดพัฒนาตัวอย่าง เป็นต้น (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2554)

ข้อห้ามสงฆ์ยุ่งเกี่ยวการเมือง

ปัจจุบันการบริหารกิจการของคณะสงฆ์ถือว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญเพราะถ้ามีระบบการบริหารที่ดี พระพุทธศาสนาก็มีความเจริญมั่นคง การบริหารกิจการของคณะสงฆ์ที่ดีนั้นจะต้องมีรูปแบบและวิธีการจัดการหรือมีแนวคิด ซึ่งขึ้นอยู่กับการแบ่งงานมอบอำนาจกระจายงานให้ผู้อยู่ฝ่ายบริหารระดับต่าง ๆ รับผิดชอบ ตามความรู้ความสามารถของตน และพัฒนาการในด้านต่าง ๆ (วรรณไชย มะยงค์, 2558, หน้า 352) ทีนี้ ประเด็นสำคัญมีอยู่ว่า บทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์ดังกล่าวส่วนมากจะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการสร้างคุณประโยชน์ให้สังคมประเทศชาติ ***“จะเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องทางการเมืองได้อย่างไร”*** และก็มีคำถามต่อไปอีกว่า ***“เมื่อเข้าไปยุ่งเกี่ยวแล้วจะได้ประโยชน์อะไร”*** เพราะทั้ง ๆ ที่กฎหมายบ้านเมืองก็กำหนดไว้ชัดเจนว่า พระสงฆ์เป็นบุคคลธรรมดา เพียงแต่มีกรอบวิถีทางดำเนินชีวิตที่แตกต่างจากพลเมืองทั่วไป ถึงแม้เป็นบุคคลที่ต้องดำรงชีวิตอยู่ด้วยปัจจัยสี่แต่ด้วยความศรัทธาต่อคุณธรรมอันยิ่งในศาสนา จึงต้องยอมละความสุขแบบชาวโลกมาแสวงหาธรรมที่เหนือโลกและท้ายที่สุดก็ย้อนกลับมาให้คุณประโยชน์ต่อสังคมไทยอยู่ดังเดิม ฉะนั้นบทบาทของพระสงฆ์ไทยที่มีต่อสังคมประเทศชาตินั้นเป็นที่ประจักษ์ให้เห็นมาทุกยุคสมัยว่าท่านมีคุณูปการมากจนเกินที่จะพรรณนาได้ตั้งแต่การรักษาความเป็นชาติไทยเคียงคู่มาพร้อมกับสถาบันพระมหากษัตริย์ การสืบทอดวัฒนธรรมอันดีงาม ส่งเสริมให้สังคมมีความร่มเย็น เป็นต้น แต่เมื่อพิจารณาในอีกมุมหนึ่งพระสงฆ์เกือบจะถูกลืมจากสังคมไทย หากจะกล่าวไปแล้วในรัฐธรรมนูญมิได้มีบทบัญญัติใดที่จะส่งเสริม หรือรับรองสถานะสงฆ์ให้มีความพิเศษแตกต่างจากพลเมืองทั่วไป ทั้ง ๆ ที่อยู่ในสถาบันศาสนาอันเป็นสถาบันหลักของประเทศ ในทางกลับกันต้องถูกจำกัดสิทธิหลายประการในทางกฎหมาย เช่น สงฆ์ไม่ได้รับสิทธิเข้าร่วมพิจารณาออกกฎหมาย ไม่ได้รับสิทธิในการใช้สิทธิเลือกตั้ง โดยจะเห็นจากบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญมาตรา 106 (2) บัญญัติว่า “บุคคลผู้มีลักษณะต่อไปนี้ในวันเลือกตั้ง เป็นบุคคลต้องห้ามมิให้ใช้สิทธิเลือกตั้ง คือ เป็นภิกษุ สามเณร นักพรต หรือนักบวช”

สถานภาพสงฆ์กับวิถีปฏิบัติ

บทบัญญัติกฎหมายพระภิกษุสงฆ์นั้นมี 2 ฐานะคือ ฐานะพลเมืองของรัฐต้องอยู่ภายใต้บังคับกฎหมายของรัฐเช่นเดียวกับพลเมืองทั่วไป นอกจากพระภิกษุจะถูกจำกัดสิทธิในบางส่วนแล้ว สิทธิในบางส่วนยังไม่เกินไปกว่าพลเมืองทั่วไป ดังบทบัญญัติรัฐธรรมนูญในหมวด 3 ว่าด้วยสิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทย มาตรา 38 พระภิกษุสงฆ์ก็อยู่ภายใต้ความคุ้มครองของรัฐธรรมนูญเสมอกับพลเมืองทั่วไปที่นับถือในทุกศาสนา ซึ่งบัญญัติว่า ***"บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการปฏิบัติตามศาสนาบัญญัติหรือปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อถือของตน เมื่อไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อหน้าที่ของพลเมืองและไม่เป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชนในการใช้สิทธิเสรีภาพดังกล่าวตามวรรคหนึ่ง บุคคลย่อมได้รับความคุ้มครองมิให้รัฐกระทำการใด ๆ อันเป็นการรอนสิทธิหรือเสียประโยชน์อันควรมีควรได้เพราะเหตุที่ถือศาสนา นิกายของศาสนา ลัทธินิยมในทางศาสนา หรือปฏิบัติตามศาสนาบัญญัติหรือปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อถือแตกต่างจากบุคคลอื่น"*** ส่วนฐานะที่สองต้องอยู่ภายใต้กรอบพระธรรมวินัยสงฆ์และต้องไม่ขัดต่อกฎหมายคณะสงฆ์ซึ่งฝ่ายบ้านเมืองได้บัญญัติเพื่อให้การปกครองคณะสงฆ์เป็นไปด้วยความเรียบร้อยป้องกันบุคคลผู้มีเจตนาไม่สุจริตอาศัยร่มเงาพระพุทธศาสนาหาประโยชน์ใส่ตน อันเป็นต้นเหตุให้เกิดความเสื่อมศรัทธาของชุมชนและเป็นการส่งเสริมสถาบันสงฆ์อันเป็นสถานะที่สำคัญต่อการดำรงอยู่ของศาสนา เนื่องจากพระภิกษุเป็นตัวแทนของศาสนาในฐานะองค์พระสังฆรัตนะซึ่งเป็นที่เคารพบูชา จึงมีความพิเศษแตกต่างจากพลเมืองทั่วไป (กีรวุฒิ กิติยาดิศัย, 2556, หน้า 4)

รัฐธรรมนูญภายใต้รัฐบาล คสช. กับข้อจำกัดเชิงพุทธ

รัฐประหารในประเทศไทย เมื่อวันที่ 22 พฤษภาคม 2557 (มัลลิกา ศรีวิชัย, 2557) เป็นการเปลี่ยนแปลงครั้งยิ่งใหญ่ของประเทศ โดยเฉพาะประเด็นทางด้านกฎหมายที่กำหนด "มาตรา 44" กับ "กฎอัยการศึก" จากภาพรวมค่อนข้างเหมือนกันแต่จะแตกต่างในทางรายละเอียด ตรงที่ กฎอัยการศึกมีบทบัญญัติที่ชัดเจน แต่มาตรา 44 ขอบเขตอำนาจนั้นกว้างกว่า ในเรื่องของอำนาจ กฎอัยการศึกให้อำนาจแก่ทหาร แต่มาตรา 44 มีอำนาจทั้งนิติบัญญัติ บริหาร ตุลาการ การฝ่าฝืนประกาศหรือคำสั่งของ คสช. ถือเป็นความผิด

ทั้งนี้ มาตรา 44 ได้มอบอำนาจให้กับข้าราชการทหาร ในการปราบปรามการกระทำผิดที่ระบุไว้ข้างต้น ด้วยวิธีการดังต่อไปนี้

1) เรียกให้มารายงานตัว ส่งมอบเอกสาร หรือหลักฐาน ที่เกี่ยวกับการกระทำผิดข้างต้น ในกรณีที่การสอบสวนยังไม่เสร็จสิ้น มาตรา 44 กำหนดให้เจ้าหน้าที่มีอำนาจกักตัวบุคคลดังกล่าวไว้ได้ไม่เกิน 7 วัน ในที่ที่ไม่ใช่สถานีตำรวจ ที่คุมขัง หรือเรือนจำ

ทั้งนี้ การขึ้นศาลทหาร จำกัดไว้เพียงบุคคลที่กระทำผิดต่อความมั่นคงของประเทศเท่านั้น

2) จับกุมได้ทันทีเมื่อทำความผิดข้างต้นแบบซึ่งหน้า และนำส่งเจ้าพนักงานสืบสวนให้ดำเนินการต่อไป

3) มีอำนาจตามกฎหมายในการเข้าไปร่วมสืบสวน โดยให้ถือว่าเจ้าหน้าที่ทหารเป็นพนักงานสอบสวนอย่างถูกต้องตามกฎหมาย

4) ตรวจค้นตัวบุคคล ที่อยู่อาศัย หรือยานพาหนะของบุคคลใดก็ตามที่ต้องสงสัยว่าเป็นผู้กระทำความผิดที่ได้ระบุไว้ข้างต้น โดยไม่ต้องขอหมายค้นจากศาล

5) เจ้าหน้าที่ทหารมีอำนาจยึดหรืออายัดทรัพย์ที่พบจากข้อ 4

6) เจ้าหน้าที่ทหารมีอำนาจทุกประการ หาก คสช. มอบหมายให้ทำ หรือก็คือมีอำนาจหน้าที่แบบครอบจักรวาลนั่นเอง

มาตรา 44 ยังระบุว่า คสช. มีอำนาจออกคำสั่งห้ามสื่อนำเสนอข่าวอะไรก็ตามที่ขัดต่อความสงบเรียบร้อย ภายใต้อำนาจนี้ สื่อที่ออกมาวิพากษ์วิจารณ์การทำงานของรัฐบาล อาจจะมีความผิดตามกฎหมายได้ หาก คสช. เห็นว่าส่งผลกระทบต่อความสงบเรียบร้อยของชาติ (Sanook, 2558)

นอกจากนี้ การไม่ปฏิบัติตามคำสั่งหรือขัดขวางการทำงานของเจ้าหน้าที่ทหาร ถือเป็นความผิดตามมาตรา 44 มีโทษจำคุก และปรับ หรือทั้งจำทั้งปรับ

แต่บริบทวิถีดั้งเดิมของสังคมไทยที่เคยปลูกฝังพระพุทธศาสนามาอย่างยาวนาน จากกรณีพระสงฆ์ชุมนุมที่พุทธมณฑล จ.นครปฐม และมีข้อเรียกร้องหนึ่ง คือ “บรรจุพระพุทธศาสนา” เป็นศาสนาประจำชาติในรัฐธรรมนูญ

ในเรื่องพุทธศาสนา ตามร่างรัฐธรรมนูญฉบับมีชัย ฤชุพันธุ์ ได้มีการบัญญัติ ไว้ใน มาตรา 63 วรรคแรก ว่า รัฐพึงอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนาและศาสนาอื่น

ส่วนในวรรคสอง บัญญัติว่า ในการคุ้มครองพระพุทธศาสนาอันเป็นศาสนาที่ประชาชนชาวไทยส่วนใหญ่นับถือมาช้านาน รัฐต้องมีมาตรการและกลไกในการป้องกันมิให้มีการบ่อนทำลายพระพุทธศาสนา ไม่ว่าในรูปแบบใด และพึงส่งเสริมให้พุทธศาสนิกชน มีส่วนร่วมในการดำเนินการมาตรการหรือกลไกดังกล่าว

จริงอยู่แม้ว่าร่างรัฐธรรมนูญ จะไม่ได้บัญญัติถึงขนาดที่ให้ศาสนาพุทธ เป็นศาสนาประจำชาติ

แต่ก็จะเห็นได้ว่าร่างรัฐธรรมนูญฉบับมีชัย ได้บัญญัติ ให้รัฐต้องอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนา และที่สำคัญ ในวรรคสอง ได้ระบุ ให้รัฐต้องมีมาตรการและกลไกในการป้องกันมิให้มีการบ่อนทำลายพระพุทธศาสนา ไว้ด้วย

ซึ่งนับว่า มีดีกรีและความเข้มข้นในการอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนามากกว่ารัฐธรรมนูญ ปี 2540 และปี 2550 ที่บัญญัติ เพียงว่า รัฐต้องให้ความอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนาและศาสนาอื่น เท่านั้น

สำหรับเหตุผลที่คณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ ไม่ได้บัญญัติ ให้ศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติ มีเหตุผล 3 ประการ คือ 1. ร่างรัฐธรรมนูญมีมาตรการและกลไกในการปกป้องคุ้มครองพระพุทธศาสนาอยู่แล้ว 2. การกำหนดให้ศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติ อาจกระทบความรู้สึกของประชาชนในเรื่องสิทธิและเสรีภาพในการนับถือศาสนาซึ่งเป็นสิ่งที่ละเอียดอ่อนและเป็นเรื่องอันตราย 3. ประเทศอื่นที่พลเมืองส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ก็ไม่ได้มีการบัญญัติให้ศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติ

ที่ผ่านมา ผู้ที่เห็นด้วยให้บัญญัติ “ศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติ” ให้เหตุผลว่า 1. ศาสนาพุทธเป็นศาสนาของคนส่วนใหญ่ในประเทศ 2. ศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติไทยมาช้านาน 3. พระพุทธศาสนาเป็นเอกลักษณ์ของชาติ

ส่วนผู้ที่ไม่เห็นด้วย ให้เหตุผลว่า 1. เป็นการเลือกปฏิบัติ 2. ทำให้เกิดความแตกแยก

ว่าไปแล้ว การเรียกร้องให้ศาสนาพุทธ เป็นศาสนาประจำชาติ มีมานานแล้ว

- ในปี 2517 มีการเรียกร้องให้บัญญัติ “พุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ” ในรัฐธรรมนูญ
- เช่นเดียวกับปี 2540 ที่มีการยกร่างรัฐธรรมนูญ
- ส่วนในปี 2550 ถือเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์พุทธศาสนาในประเทศไทย ที่เกิดม็อบพระหน้ารัฐสภา ฮือกดดัน ให้ ส.ส.ร. แปรญัตติเพิ่มข้อความ “พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ” ไว้ในร่างรัฐธรรมนูญ แต่ทุกครั้ง ไม่เคยสำเร็จ

และที่จริงแล้ว ประเทศไทยมีพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติโดยพฤตินัยอยู่แล้ว เห็นได้จาก การใช้ปี พ.ศ.อย่างเป็นทางการในการนับศักราชของประเทศ อีกทั้งมีวันหยุดประจำชาติเพื่อเฉลิมฉลองเทศกาลสำคัญในพุทธศาสนา โดยที่รัฐบาลไทยไม่เคยกำหนดให้มีวันหยุดราชการของศาสนาอื่นใดเลย

จึงไม่มีความจำเป็นที่จะต้องบัญญัติให้ “ศาสนาพุทธ” เป็นศาสนาประจำชาติอีก (กรุงเทพธุรกิจ, 2560)

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า ตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ แห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 บัญญัติไว้ว่า รัฐต้องให้ความอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนาและศาสนาอื่น ส่งเสริมความเข้าใจ อันดี และความสมานฉันท์ระหว่างศาสนิกชนของทุกศาสนา รวมทั้งการสนับสนุกการน าหลักธรรมของศาสนามา ใช้เพื่อส่งเสริมสร้างคุณธรรมและพัฒนาคุณภาพชีวิต 14 เรื่อง ดังกล่าวนี้ พระธรรมปิฎกได้แสดงทัศนะให้เห็นว่า โดยหลักการแล้ว การที่รัฐสัมพันธ์กับพระพุทธศาสนานั้น สรุปได้ 2 ลักษณะด้วยกันคือ (สวาท ฮาดภักดี, ทรงพล โชติกเวชกุล และชัยรัตน์ มาสอน, 2561, หน้า 102-103)

1. เป็นความสัมพันธ์เชิงหน้าที่เกี่ยวกับธรรม หรือหน้าที่ต่อธรรม คือ รัฐ โดยเฉพาะผู้ปกครองที่ดี ย่อมเป็นผู้ใฝ่ธรรม แสวงหาธรรม และเป็นผู้เชิดชูธรรม พระสงฆ์ หรือทางฝ่ายศาสนา

นั้น เป็นผู้ดำรงไว้ซึ่งธรรม เป็นผู้เผยแผ่ และสืบต่อ สืบทอดธรรมให้ดำรงอยู่ในโลก ในสังคม เพราะฉะนั้น รัฐก็ทำหน้าที่ในการที่จะช่วยผู้ดำรงรักษาสืบทอดธรรม เผยแผ่ธรรมนี้ ให้ทำหน้าที่นั้นด้วยดี การกระทำอย่างนั้นก็เท่ากับรัฐได้เชิดชูคุณธรรมด้วย

สืบเนื่องจากหน้าที่ที่เกี่ยวกับธรรมเช่นนี้ พระธรรมปิฎกให้ความเห็นเพิ่มเติมว่า หน้าที่เกี่ยวกับธรรมของรัฐนั้น ก็ทำให้พระมหากษัตริย์หรือทางรัฐมีหน้าที่ต่อไปอีก คือ จะต้องพยายามให้ศาสนาบริสุทธิ์ เพื่อให้มีธรรมดำรงอยู่สืบต่อไปในสังคม หรือในโลกนี้ การทำสังคายนาก็ดี การกำจัดชำระล้างมลทินของศาสนาในบางสมัยก็ดี เป็นเรื่องที่จัดได้ว่า อยู่ในหน้าที่ข้อนี้

เมื่อมีเหตุการณ์ไม่เรียบร้อยเกิดขึ้นในวงการศาสนา รัฐก็เข้ามาอุปถัมภ์คณะสงฆ์ ในการทำสังคายนาร้อยกรองพระธรรมวินัย เพื่อรักษาธรรมที่บริสุทธิ์ไว้ สังคายนาต่าง ๆ โดยมาก ก็มีพระเจ้าแผ่นดิน หรือทางรัฐเข้ามาเป็นผู้อุปถัมภ์ทั้งในประเทศอินเดีย ในศรีลังกา ตลอดจนกระทั่งในประเทศไทยหลายครั้งหลายสมัย

นอกจากนี้ ในกรณีปลีกย่อย เมื่อปรากฏว่ามีคนของรัฐ หรือพลเมือง คือ คนของบ้านเมืองที่เป็นคนร้าย คนไม่ดีเข้าไปซุกซ่อนตัวแอบแฝงอยู่ เข้าไปบวช เข้าไปเบียดเบียน ทำลายศาสนา ซึ่งเท่ากับทำลายผลประโยชน์ของรัฐและประชาชนด้วยทางรัฐหรือทางพระเจ้าแผ่นดิน ก็ช่วยรักษาความบริสุทธิ์ของพระศาสนาด้วยการเอาคนของรัฐ หรือพลเมืองของตนเองที่เป็นคนไม่ดีที่เข้าไปทำลายศาสนานั้นออกมา ข้อนี้ถือว่าเป็นการชำระล้างพระศาสนา ด้วยการเอาคนร้าย พลเมืองไม่ดีของตนเองกลับออกมาเสีย ไม่ให้เข้าไปหรืออยู่ทำลายพระศาสนาอีกต่อไป

2. เป็นความสัมพันธ์เชิงหน้าที่ในฐานะที่ผู้ปกครองหรือรัฐเป็นตัวแทนของประชาชน ควรแสดงน้ำใจตอบแทนต่อทางฝ่ายสงฆ์ หรือทางศาสนา โดยนัยนี้พระธรรมปิฎก เห็นว่า ตามปกติพระภิกษุสงฆ์ หรือทางฝ่ายศาสนาเป็นผู้แนะนำสั่งสอนประชาชนให้ดำรงอยู่ในศีลธรรม ให้ประพฤติปฏิบัติในทางที่ดีงาม ให้พัฒนาทางจิตใจ ทางปัญญา ให้พระสงฆ์ทำ เช่นนี้ ประชาชนก็จะมีการศึกษาดี มีความรู้ ประพฤติดี มีจิตใจที่มีคุณภาพดี ก็จะเป็นพลเมืองที่ดี ผลประโยชน์ก็ตกแก่รัฐด้วย ช่วยให้รัฐนั้นเจริญรุ่งเรือง มีความสงบสุข รัฐสำนึก ในพระคุณฝ่ายสงฆ์ หรือทางศาสนานั้น เป็นการตอบแทนคุณความดี หรือบูชาคุณของฝ่ายศาสนา หรือฝ่ายสงฆ์นั่นเอง และทำหน้าที่ดังกล่าวแทนประชาชน คือ อุปถัมภ์บำรุงพระศาสนา แทนประชาชน (ประชา กัลยาชาติ และคณะ, 2520)

ดังนั้น จากการที่รัฐจำจะต้องสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อฝ่ายพระสงฆ์ หรือฝ่ายพุทธจักร และในขณะเดียวกัน ฝ่ายของพระสงฆ์หรือฝ่ายพุทธจักรเองก็ต้องมีปฏิสัมพันธ์ตาม หน้าที่ของตนต่อฝ่ายรัฐหรือฝ่ายอาณาจักร เพราะโดยที่สุดแล้ว พระธรรมปิฎก สรุปว่า ก็ล้วนแต่เพื่อประโยชน์สุขของพหูชนทั้งสิ้นนั่นเอง

4.1.16 ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบัน

พระพุทธศาสนาเข้ามาสู่ประเทศไทย สมัยเดียวกันกับประเทศลังกา เมื่อประมาณ พ.ศ. 236 โดยพระเจ้าอโศกมหาราช กษัตริย์อินเดียในสมัยนั้น ได้ถวายการอุปถัมภ์และส่งพระสมณทูตไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศต่าง ๆ จำนวน 9 สาย ซึ่งรวมทั้งประเทศไทยด้วยในสมัยดังกล่าวเรียกดินแดนบริเวณแถบนี้ว่าสุวรรณภูมิ ซึ่งมีขอบเขตกว้างใหญ่ มีประเทศรวมกันอยู่ใน ดินแดนส่วนนี้เป็นจำนวนมากได้แก่ ประเทศไทย พม่า กัมพูชา ลาว มาเลเซีย เป็นต้น พระพุทธศาสนาเข้ามาสู่สุวรรณภูมิโดยการนำมาของพระโสณะและพระอุตตระ พระเถระชาว อินเดีย เดินทางมาเผยแผ่พุทธศาสนาในแถบนี้ จนเจริญรุ่งเรืองมาตามลำดับ และหลังจากนั้นมา คณะสงฆ์ในพระพุทธศาสนาไม่ว่าจะเป็นนิกายเถรวาทหรือหินยาน และนิกายอาจริยวาทหรือ มหายาน ต่างได้เข้ามาเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศไทยทุกยุคทุกสมัย จนกระทั่งในสมัยสุโขทัยก็มีความชัดเจนขึ้นเมื่อคณะสงฆ์นิกายเถรวาทแบบลังกาวงศ์ได้เข้ามาเผยแผ่ และเจริญรุ่งเรืองในยุคนั้นจนมาถึงสมัยปัจจุบัน

บทบาทและมีอิทธิพลของพระพุทธศาสนาอย่างยิ่งต่อการศึกษา สังคม จิตวิทยา เศรษฐกิจและการเมือง ซึ่งสะท้อนผ่านแง่มุมมองทางด้านปรัชญา พิธีกรรม ความเชื่อ วัฒนธรรม ประเพณีและวิถีปฏิบัติของพระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนที่ยึดถือเป็นหลักปฏิบัติ (Jerrold Schecter, 1967) และประเทศไทยถือว่าเป็นประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนาเป็นส่วนมากในอัตราเฉลี่ย 94.6% ของคนไทยทั้งประเทศ (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2555, หน้า 1) เมื่อวิเคราะห์อิทธิพลของพระพุทธศาสนาผ่านสังคมสังคมไทยจะพบว่า พระสงฆ์กับชาวบ้านมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันมาเป็นระยะเวลาอันยาวนานกว่า 700 กว่าปี บทบาทและความสำคัญของพระสงฆ์ในฐานะปัจเจก และองค์กรสามารถวิเคราะห์ได้จากความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับนักปกครอง และประชาชนทั่วไปตั้งแต่สมัยสุโขทัยเป็นต้นมา พระสงฆ์ทำหน้าที่สำคัญในฐานะเป็นที่ปรึกษาของพระมหากษัตริย์ และบางครั้งสามารถนำเสนอทางเลือกของการตัดสินใจของกษัตริย์ต่อการบริหารกิจการบ้านเมืองดังจะเห็นได้จากพ่อขุนรามคำแหง พระญาลิไท และสมเด็จพระนเรศวรมหาราช หรือกรณีที่ชาวบ้านบางระจันที่กำลังเผชิญหน้ากับสงคราม พระสงฆ์ได้เข้าไปมีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างพลังให้แก่นักการเมืองและประชาชน เพื่อให้บ้านเมืองสามารถผ่านวิกฤติการณ์ต่าง ๆ มาได้ จะเห็นว่า ประวัติศาสตร์ของการพัฒนาชาติบ้านเมืองตั้งแต่สมัยสุโขทัยเป็นต้นมานั้น พระสงฆ์ได้เข้ามาช่วยเป็น “แกนกลาง” ในการเชื่อมทั้งผู้ปกครอง และประชาชนให้สามารถอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขบนพื้นฐานของการนำเสนอหลักการทางพระพุทธศาสนา (พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, 2557, หน้า 1)

แนวคิดในเรื่อง ศาสนาประจำรัฐ/ศาสนาประจำชาติ (state religion) ที่ได้ยินบ่อย ๆ ว่าศาสนาที่คนส่วนใหญ่นับถือ/ศาสนาซึ่งเป็นที่ยอมรับ (established religion) หรือ ศาสนาทางการ (official religion) จัดเป็นแนวคิดหนึ่งในการสร้างรัฐอธิปไตยอีกแบบ แต่ก็มีแนวคิดที่ เรียกว่า “รัฐโลกียวิสัย” (Secular State) ที่เกิดคำอธิบายถึงการเชื่อมโยงรัฐในแบบฆราวาสและรัฐ ในแบบ

ศาสนา หรือที่เรียกว่า “รัฐแบบเทวาธิปไตย” ศาสนาประจำรัฐนั้นปรากฏในทุกชาติและวัฒนธรรม เช่น ในงานของแวร์โร (Varro) ที่เรียกศาสนาประจำรัฐว่า ศาสนาของพลเมือง (theologia civilis) สำหรับศาสนาคริสต์นั้น ที่ได้รับการสนับสนุนจากรัฐเป็นแห่งแรก คือ คริสตจักรอัครทูตอาร์เมเนีย (Armenian Apostolic Church) ซึ่งตั้งขึ้นใน ค.ศ. 301 และยังมี ศัพท์คริสตจักรประจำรัฐ (state church) ที่ใช้เรียกองค์การศาสนาคริสต์ที่รัฐอนุมัติ ในตะวันออกกลาง รัฐที่ประชากรส่วนใหญ่เป็นอิสลามยกเอาศาสนาอิสลามเป็นศาสนาประจำรัฐ แต่ข้อจำกัดทางศาสนานั้นมากน้อยต่างกันไป เช่น ผู้ปกครองซาอุดีอาระเบียบมีอำนาจทั้งทางฆราวาสและทางศาสนา (House, Karen Elliott, 2012) ส่วนประธานาธิบดีแห่งอิหร่านซึ่งต้องเป็นฆราวาสนั้นต้องปฏิบัติตาม คำตัดสินขององค์การศาสนานับแต่เกิดการปฏิวัติอิหร่าน เมื่อ ค.ศ. 1979 เป็นต้นมา (Hiro, Dilip, 1989) ดังกรณีประเทศไทยในทางนิตินัยพระพุทธศาสนาอาจไม่ได้มีการกำหนดให้เป็นศาสนาประจำชาติโดยตรง แต่ในทางพฤตินัย เท่ากับเป็นศาสนาที่คนส่วนใหญ่นับถือ รัฐจึงกำหนดบทบาท สร้างกลไกเข้ามาควบรวมศาสนาและคณะสงฆ์ผ่านกฎหมาย รวมไปถึงการควบคุมผ่านระบบสมณ ศักดิ์ชั้นยศ ผ่านระบบพลเมืองแห่งรัฐ ดังกรณีเกิดขึ้นในสมัยสุโขทัย อยุธยา ธนบุรี รัตนโกสินทร์ การออกกฎโดยองค์อธิปัตต์ที่ได้อำนาจตามหลัก “เทวสิทธิ์” รวมไปถึงการล้อมปราบในความเป็นขั้ว อำนาจในแบบรัฐที่เกิดขึ้นในสมัยพระเจ้าตาก กรณีการล้อมปราบก๊กพระฝาง พระสังฆราชา ณ เมืองสวางคบุรี (เมืองฝาง) ระหว่าง พ.ศ.2310-2313 (Teerawat Seankhum, 2559) หรือใน พ.ศ. 2324 อันเป็นปีสุดท้ายของพระเจ้ากรุงธนบุรี สมเด็จพระสังฆราช (ศรี) ได้ถูกถอดจากตำแหน่ง เนื่องจากถวายวิสัชนาร่วมกับ พระพุฒาจารย์ วัดบางหว้าน้อย (วัดอมรินทราราม) และพระพิมลธรรม วัดโพธาราม (วัดพระเชตุพนหรือวัดโพธิ์) เรื่องพระสงฆ์ปุถุชนไม่ควรไหว้คฤหัสถ์ที่เป็นอริยบุคคล เนื่องจากคฤหัสถ์เป็นเพศต่ำ พระสงฆ์เป็นอุดมเพศที่สูง เพราะทรงผ้ากาสาวพัสตร์และพระจาตุปาริสุทธิศีลอันประเสริฐ หรือล่วงมาสมัยรัชกาลที่ 1 เมื่อปราบดาภิเษกแล้ว ใน พ.ศ. 2325 ก็ทรงโปรดให้ถอดยศสมเด็จพระสังฆราช (ชื่น) วัดหงส์รัตนาราม ลงเป็น พระธรรมธีรราชมหามุนี ทั้งนี้ทรงมีพระปรารภว่า "มีความรู้มาก เสียดายแต่ว่ามีสันดานสอพลอ" จากนั้นก็โปรดสถาปนาพระ อาจารย์ศรี วัดระฆังโฆสิตาราม ขึ้นดำรงสมณฐานันดรศักดิ์ที่ "สมเด็จพระสังฆราช" (พ.ศ. 2325 -2337) อีกคำรบหนึ่ง ดังนั้นการใช้อำนาจรัฐกระทำหรือไม่กระทำ เป็นกลไกร่วมระหว่างรัฐกับศาสนา ดังให้มีการออกกฎหมายตราสามดวง (พ.ศ.2347) เพื่อควบคุมพระสงฆ์ในสมัยรัชกาลที่ 1 (พ.ศ.2325-2352) การตั้งกองสังฆการีเพื่อพิจารณาคดีความเกี่ยวกับพระสงฆ์ในสมัยรัชกาลที่ 2 (พ.ศ.2352-2367) ล่วงมาจนกระทั่งการตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ร.ศ.121 (พ.ศ.2445) ทำให้มีองค์กรจัดตั้งที่เรียกว่ามหาเถรสมาคม ในสมัยรัชกาลที่ 5 (พ.ศ. 2411-2453) การตั้งกรมสังฆการี กรมพระอาราม กองอธิกรณ์ มีหน้าที่ดูแลกิจการพระพุทธศาสนาอยู่ภายใต้กระทรวงธรรมการ ใน สมัยรัชกาลที่ 6 (พ.ศ.2453-2468) และพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ในช่วงเวลาต่าง ๆ ผ่านการจัดตั้ง กรมการการศาสนา (พ.ศ.2884) สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

(3 ตุลาคม 2545) ที่นัยหนึ่งเป็นผู้ดูแล อีกนัยหนึ่งเป็นการบริหารจัดการในนามรัฐที่ส่งต่อไปยังกลุ่มองค์กรทางศาสนาพุทธในประเทศไทย ดังนั้นความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับศาสนาจึงเป็นกลไก เครื่องมือและการขับเคลื่อนในฐานะ “รัฐ” พึงดำเนินต่อ “ศาสนา-ประชารัฐ” อันเป็นกลไกขับเคลื่อนสังคมในองค์รวม ซึ่งจะนับว่าศาสนาถูกควบคุมโดยกลไกแห่งรัฐก็ไม่ผิด (พระสุธีวีรบัณฑิต (โชว์ ทสฺสนีโย) และคณะ2561, หน้า 275-276)

ประเทศไทยเป็นประเทศได้ชื่อว่าเป็นประเทศพระพุทธศาสนา เนื่องจากว่า ประชากร ส่วนใหญ่ของประเทศนับถือพระพุทธศาสนา ทำให้องค์กรทางพระพุทธศาสนาของไทยเป็นองค์กร ที่ใหญ่ ดังนั้น การบริหารกิจการของพระศาสนานั้นเป็นหน้าที่ของคณะสงฆ์ตามพุทธบัญญัติ แต่ด้วยเหตุที่ว่าแต่เนื่องจากอาณาจักรและศาสนจักร มีความเกี่ยวเนื่องต่อกัน และจะต้องประสานกับรัฐบาลหรือองค์กรของรัฐจึงเข้ามามีบทบาทในการสนับสนุน ดูแล และพัฒนาการดำเนินงานกิจการทางศาสนา โดยรัฐบาลได้จัดตั้งหน่วยงานของรัฐเข้ามากำกับดูแลองค์กรการปกครองคณะสงฆ์ของไทย

บทบาทภาครัฐในการปกครองคณะสงฆ์ นอกจากภาครัฐจะกำหนดให้มีหน่วยงานที่รับผิดชอบกิจการงานคณะสงฆ์โดยตรงแล้ว ภาครัฐยังออกกฎหมายควบคุมดูแล ซึ่งกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับกิจการคณะสงฆ์เรียกว่า พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ตามพระราชบัญญัติ ปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พ.ศ. 2545 ได้แบ่งหน่วยงานที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับองค์กรคณะสงฆ์ ออกเป็น 2 หน่วยงานคือ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ และกรมการศาสนากระทรวงวัฒนธรรม

สำนักพุทธงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ หรือกรมการศาสนาในอดีตเป็นหน่วยงานที่ตั้งขึ้นมาเพื่อส่งเสริมหรือช่วยเหลือการปกครองคณะสงฆ์ แต่ในปัจจุบันสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติเปลี่ยนไปทำงานด้านอื่นมากขึ้น ทำให้บางเรื่องของคณะสงฆ์ถูกละเลยหรือมองข้ามความสำคัญไป ดังนั้นหากจะให้มีความต่อเนื่องหรือสอดคล้องต่อการพัฒนาการปกครองของคณะสงฆ์ สมควรว่าน่าจะมีการจัดตั้งหน่วยงานขึ้นมาช่วยแบ่งเบาภาระของสำนักพุทธ เช่น

1. เพิ่มหน่วยงานด้านการศึกษา เพื่อเป็นหน่วยงานที่กำกับดูแลการศึกษาโดยแยกออกมาจากสำนักพุทธ ดูแลการศึกษาของคณะสงฆ์ทั้งระบบ โดยมีแผนงานและงบประมาณสนับสนุน ซึ่งจะทำให้คณะสงฆ์ได้บุคคลที่มีทั้งประสิทธิภาพ คุณภาพและคุณธรรม

2. เพิ่มหน่วยงานสวัสดิการคณะสงฆ์ เช่นเกี่ยวกับการรักษาการอาพาธของพระภิกษุสามเณร เกี่ยวกับการเดินทางของพระภิกษุสามเณรเป็นต้น

3. เพิ่มหน่วยงานด้านกฎหมาย ให้เป็นหน่วยงานที่ปกป้องหรือพิทักษ์ผลประโยชน์ของวัด ในแง่มุมของกฎหมายต่าง ๆ

ภาพที่ 4.4 การอุปถัมภ์คุ้มครองพระพุทธศาสนาในราชอาณาจักรไทย

4.1.17 บทสรุป

เรื่องราวที่เกี่ยวข้องระหว่างความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย โดยเฉพาะประเด็นด้านคณะสงฆ์ไทย จากอดีตจนถึงปัจจุบันกับความดีที่เคยสร้างความงามที่เคยทำควบคู่กับการพัฒนาสังคมไทยมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย ทั้งด้าน *บทบาทในการเป็นที่ปรึกษา บทบาทในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท บทบาทในการเป็นทูตสันติภาพ บทบาทในการเชื่อมสมานความขัดแย้ง บทบาทในการชี้แนะและชี้นำ บทบาทในการช่วยเหลือกิจการบ้านเมือง บทบาทในการตอบสนองนโยบายแห่งรัฐ บทบาทในการดื้อแพ่งต่ออำนาจรัฐ บทบาทในการประท้วงผู้ปกครอง บทบาทในการสนับสนุนพรรคการเมือง บทบาทในการลงสมัครรับการเลือกตั้ง บทบาทในการเป็นนักการเมือง* แต่มิติใหม่ทางสังคมการพัฒนา

ภายใต้ยุคโลกาภิวัตน์ (Globalization) การเปิดเสรีในการนับถือศาสนาที่หลากหลาย การเรียกร้องของพระสงฆ์สู่ข้อกำหนดวิถีปฏิบัติตามประเพณี เปลี่ยนแปลงไปตามกาลสมัย ด้วยการเข้าแทรกแซงของต่างศาสนาโดยเจ้าหน้าที่รัฐ ถึงแม้ว่าจะเป็น “คนกลุ่มน้อย แต่มากด้วยอำนาจ” ในการกำหนดแผนแนวทางปฏิบัติ ซึ่งจะเห็นได้จากภัยคุกคามทางศาสนา อันเกิดจากเหตุการณ์ความไม่สงบในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ได้กระทำการฆ่าพระสงฆ์พร้อมทั้งผู้นับถือศาสนาพุทธอย่างโหดเหี้ยมไร้มนุษยธรรม การยึดวัดสร้างศาสนสถานของต่างศาสนา การจับอดีตพระมหาอภิชาติ ปุณฺณจนฺโทลาสิกขา เนื่องจากเจ้าหน้าที่รัฐให้ความเห็นว่าเป็นภัยต่อความมั่นคง การสร้างศาสนสถานของต่างศาสนาในพื้นที่ชุมชนที่ไม่มีประชาชนในพื้นที่นับถือซึ่งชาวบ้านในชุมชนออกมาต่อต้านก็ไม่สัมฤทธิ์ผล ตลอดจนเหตุการณ์จำกัดเชิงพุทธทางอ้อมในศาสนสถาน เช่น การห้ามทำพิธีปลุกเสกวัตถุมงคล การสั่งให้ขนย้ายวัตถุที่ไม่ใช่พุทธศาสนาออกไปจากวัด เป็นต้น แต่ทั้งที่ความเกี่ยวพันพุทธศาสนากับรูปสัญลักษณ์ความเชื่อมาที่มีแหล่งกำเนินมาจากสถานที่เดียวกัน ประการสำคัญประเทศไทยเป็นเมืองแห่งประชาธิปไตย สิทธิและเสรีภาพในการเลือกเคารพนับถือสิ่งใดก็ตามอันไม่ขัดต่อขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามของไทย เป็นที่พึ่งทางใจให้มีแรงบันดาลใจในการดำเนินชีวิต ก็คงจะไม่ผิดแต่ประการใด แต่กลับต้องโดนเจ้าหน้าที่ของรัฐสั่งให้ขนย้ายออกไปจากวัด อีกหลายหลากประการกับข้อจำกัดเชิงพุทธ จนทำให้พระสงฆ์หลายรูปออกมาเคลื่อนไหวทางการเมืองทั้งยื่นข้อเสนอเรียกร้องให้บรรจุพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติลงในรัฐธรรมนูญ แต่ทุกอย่างล้วนไม่สัมฤทธิ์ผล ในอนาคตบ้านเมืองจะเป็นอย่างไรนั้นเราไม่อาจคาดการณ์ได้ แต่ถ้าในเรื่องของประวัติศาสตร์ประเทศเพื่อบ้านแล้วนั้น การลุกฮือของพระสงฆ์ทั้งประเทศ ก็เป็นสิ่งที่น่าห่วงอยู่พอสมควร

4.2 ผลจากการศึกษาบทบาทความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย

จากการให้สัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับรัฐกับพระพุทธศาสนา : ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย เพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย ผู้วิจัยจึงได้สรุปสาระสำคัญ ดังต่อไปนี้

บทบาททางการเมืองของพระสงฆ์ในสมัยพุทธกาลก็มีปัญหาการเมืองพอสมควรที่เด่นชัดมีเรื่องที่พระเจ้าอชาตศัตรูจะบุกแคว้นวัชชี ซึ่งพระพุทธองค์ทรงแก้ไขด้วยการตรัสยืนยันว่าตราบใดที่เจ้าแคว้นวัชชีปฏิบัติอปริหานิยธรรม 7 ประการ ก็จะมีแต่เจริญเพียงอย่างเดียว ไม่มีเสื่อมถอย ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ทางฝ่ายพระเจ้าอชาตศัตรูระงับการรุกรานเอาไว้เสียก่อน ส่วนอีกเรื่องก็คือเมื่อครั้งพระเจ้าวิฑูฑภะ ยกทัพไปทำลายศากยวงศ์ ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงเสด็จไปห้ามทัพด้วยพระองค์เองถึง 3 ครั้ง พอถึงครั้งที่ 4 ก็ทรงทราบว่านี่เป็นวิบากกรรมที่ใคร ๆ ก็ไม่อาจระงับได้ จึงไม่ทรงห้ามเหมือนคราวก่อน พระเจ้าวิฑูฑภะ ยกทัพไปฆ่าเจ้าศากยะแทบจะหมดสิ้น แล้วจึงยกทัพกลับโดยมาพักอยู่ที่

ริมแม่น้ำ กรรมก็บันดาลให้เกิดฝนตกครั้งใหญ่ มีน้ำหลากท่วมมา ทำให้พระเจ้าวิฑูฑภะและส่วนหนึ่งของกองทัพโดนน้ำพัดพาไปและจมน้ำตายกันหมด

รัฐกับพระพุทธศาสนาในครั้งพุทธกาล พระพุทธเจ้าได้วางแบบแผนการปฏิบัติที่เป็นตัวอย่างให้เห็นไว้ชัดเจนในหลายประเด็น และเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อความสัมพันธ์เชิงประวัติศาสตร์นำมาสู่การเสริมสร้างความร่วมมือในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและการนำหลักธรรมไปใช้ในการปกครองบ้านเมือง ซึ่งผู้วิจัยสามารถสรุปสาระสำคัญของข้อมูล ดังนี้

4.2.1 บริบทความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทยตามประวัติศาสตร์

จากการวิเคราะห์การให้สัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับบริบทความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย ตามประวัติศาสตร์ ทำให้ทราบถึงที่มาของบทบาทหน้าที่ระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย ซึ่งประกอบไปด้วย 3 ประเด็นหลัก คือ 1) รัฐกับคณะสงฆ์ตามวิถีของพระพุทธเจ้า 2) รัฐกับคณะสงฆ์ที่เกี่ยวข้องกับหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา สนับสนุนส่งเสริมซึ่งกันและกัน 3) รัฐกับคณะสงฆ์ที่ในครั้งพุทธกาลกับปัจจุบัน ดังจะนำเสนอเนื้อหาสาระดังต่อไปนี้

1) รัฐกับคณะสงฆ์ตามวิถีของพระพุทธเจ้า

ตลอดระยะเวลา 2,600 กว่าปีที่พระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาได้เข้าไปสัมพันธ์กับการเมืองการปกครองตามระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช หรือระบอบราชาธิปไตย ตัวแปรที่ชี้ชัดคือพระพุทธเจ้าทรงมีฐานะก่อนออกผนวชเป็นพระมหากษัตริย์ พระสหายของพระองค์ที่เกี่ยวข้องและสัมพันธ์ก่อนผนวชคือกษัตริย์เช่นกัน และเมื่อพระองค์ออกผนวชแล้ว พระองค์ทรงเข้าไปเกี่ยวข้องกับพระมหากษัตริย์ทั้งทางตรงและทางอ้อมในหลากหลายมิติและสถานการณ์ ในขณะเดียวกัน สาวกบางกลุ่มที่เข้ามาบรรพชาอุปสมบทในองค์กรพระพุทธศาสนามีสถานะของการเป็นกษัตริย์ ที่มาของการออกแบบหลักธรรม การวางท่าที และพิธีกรรมที่สอดรับกับบริบทของการปกครองในระบอบราชาธิปไตย ดังจะเห็นได้จากการจัดวางธรรมะเพื่อเป็นหลักปฏิบัติสำหรับพระราชา เช่น หลักจักกวัตติสูตร หลักทศพิธราชธรรม และหลักราชสังคหวัตถุธรรม ในขณะที่การปรับพฤติกรรมและท่าทีของพระสงฆ์ในการดำเนินชีวิตเพื่อให้สอดรับกับสังคมของพระราชานั้น พระองค์ได้ทรงออกแบบหลักการเสขิยวัตรเพื่อเป็นแนวในการวางท่าที หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ “คุณสมบัติผู้ดี” สำหรับพระสงฆ์ที่จะเข้าไปสู่สังคมชั้นสูง อันจะนำมาซึ่งความเคารพและศรัทธาในวัตรปฏิบัติ เพราะพระสงฆ์กลุ่มหนึ่งมาจากกลุ่มคนที่เป็นชนชั้นทาส และจัณฑาล ความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับกษัตริย์ตามระบอบราชาธิปไตยนั้นมีความผสมกลมกลืนทั้งในหลักการดำเนินชีวิต การจัดวางสถานะ และการจัดวางพิธีกรรม แนวทางในลักษณะนี้ถือว่าเป็นการเข้าไปช่วยส่งเสริมบทบาทระหว่างกันและกันมากยิ่งขึ้น เพราะเมื่อศึกษาจากประวัติศาสตร์ในบางยุคจะพบว่า ความเจริญและความเสื่อมของพระพุทธศาสนานั้นขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับพระราชา ไม่ว่าจะเป็นพระเจ้าพิมพิสาร พระเจ้าปเสนทิโกศล

พระเจ้าอชาตศัตรู พระเจ้าอโศกมหาราช พระเจ้าเทวานัมปิยติสสะ (ID 22, สัมภาษณ์, 22 พฤษภาคม 2566) ในสมัยพุทธกาล การบริหารพระศาสนาของพระพุทธเจ้าทรงใช้สิกขาบทเป็นเครื่องมือ ในการบริหารคณะสงฆ์ และทรงบริหารด้วยพระองค์เอง ภายในคณะสงฆ์ที่จัดแบบเรียบง่าย เมื่อพระสงฆ์มีจำนวนมากขึ้น สังฆมณฑลแพร่หลายไปในวงกว้าง ก็มีการกำหนดหน้าที่โดยใช้ วิธีการที่ผู้มีอาวุโสกว่าและบวชมานานกว่าเป็นผู้ดูแลผู้เข้ามาใหม่และผู้อ่อนอาวุโสกว่าพระวินัย กำหนดทั้งคุณสมบัติและหน้าที่ของอุปัชฌาย์ที่ต้องดูแลความประพฤติและสั่งสอนสัทธิวิหาริก (ศิษย์ของตน) และหน้าที่ของสัทธิวิหาริกที่ต้องดูแลความประพฤติอุปัชฌาย์และรับฟังคำสั่งสอน (ID 4, สัมภาษณ์, 18 พฤษภาคม 2566)

การปกครองแบบศาสนจักร “ศาสนา” ตามพจนานุกรม คือ ลัทธิความเชื่อของมนุษย์ คำสั่งสอน และข้อบังคับ คำสั่งสอน ได้แก่ คำสอนที่เป็นหลักปฏิบัติในชีวิตประจำวันในฐานะเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์และเป็นสัจธรรม โดยศาสนา ทุกศาสนาต้องมีองค์ประกอบ ดังต่อไปนี้

1. ศาสดา เป็นผู้ก่อตั้งศาสนา และศาสดาต้องมีชีวิตอยู่จริงในประวัติศาสตร์ เช่น ศาสนายิวมีโมเสสเป็นศาสดา พระพุทธศาสนามีพระพุทธเจ้าเป็นศาสดา ศาสนาคริสต์มีพระเยซูเป็นศาสดา และศาสนาอิสลามมีนบีมุฮัมมัดเป็นศาสดา เป็นต้น

2. ศาสนธรรม ต้องมีศาสนธรรม คือ คำสอนซึ่งเป็นหลักของศาสนา ต้องมีคัมภีร์ที่เป็นที่รวบรวมคำสอน เช่น ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ได้แก่ คัมภีร์พระเวท พระพุทธศาสนา ได้แก่ พระไตรปิฎก ศาสนายิว ได้แก่ พระคัมภีร์เก่า ศาสนาคริสต์ ได้แก่ ไบเบิล และศาสนาอิสลาม ได้แก่ อัลกุรอาน เป็นต้น

3. ศาสนพิธี ต้องมีพิธีกรรมที่เกี่ยวเนื่องมาจากคำสอนของศาสนา ซึ่งพิธีกรรมนี้ทำให้ศาสนา แยกออกจากลัทธิได้ พิธีกรรมทางศาสนาส่วนมากจะเป็นบทบัญญัติ แต่ที่เกิดขึ้นตามมาในภายหลัง ก็มีศาสนิกชนยังถือว่าเป็นเรื่องสำคัญจะขาดเสียมิได้ พิธีกรรมของศาสนาต่าง ๆ เช่น พิธีสวมสาย ยัชโญปวีตหรือสายธุร้า (เรียกว่าพิธีอุปานยัน) ของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู พิธีอุปสมบทของศาสนา พุทธ พิธีล้างบาปของศาสนายิวและศาสนาคริสต์ และพิธีฮัจญ์ของศาสนาอิสลาม เป็นต้น

4. ศาสนบุคคล ต้องมีคณะบุคคลสืบทอดคำสอนของศาสนา ซึ่งถือเป็นผู้ปฏิบัติตามหลักคำสอนของศาสนาโดยตรง เช่น พระ นักบวช นักพรตในศาสนาต่าง ๆ

5. ศาสนสถาน ต้องมีศาสนสถานเพื่อประกอบศาสนกิจและศาสนพิธีต่าง ๆ ศาสนสถานของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ได้แก่ เทวสถานหรือเทวาลัย ศาสนาพุทธ ได้แก่ วัด โบสถ์ วิหาร ศาสนาคริสต์ ได้แก่ โบสถ์ วิหาร ศาสนาอิสลาม ได้แก่ สุเหร่าหรือมัสยิด เป็นต้น

6. ศาสนิกชน ต้องมีศาสนิกชนผู้นับถือเลื่อมใสศรัทธาในศาสนานั้น ๆ ซึ่งศาสนิกชนดังกล่าวเหล่านี้นิยมเรียกตามชื่อของศาสนาที่ตนนับถือ เช่น ฮินดูชน พุทธศาสนิกชน คริสตศาสนิกชน อิสลามิกชน หรือมุสลิม เป็นต้น

การกวดขันเรื่องความภักดี ทุกศาสนาต้องมีการกวดขันเรื่องความภักดี องค์ประกอบข้อนี้ ทำให้ศาสนาแยกออกจากลัทธิ เพราะถ้าเป็นลัทธิบุคคลหนึ่งอาจจะนับถือหลายลัทธิในเวลาเดียวกันได้ แต่สำหรับศาสนาจะนับถือได้เพียงศาสนาเดียว จะไม่นับถือหลายศาสนาในเวลาเดียวกัน การกวดขันเรื่องความภักดีในศาสนาต่าง ๆ เช่น ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู กวดขันเรื่องการดำเนินชีวิตตามหลักอาศรม 4 พระพุทธศาสนากวดขันเรื่องไตรสรณคมน์ ศาสนาคริสต์กวดขันเรื่องการไปสวดมนต์ ที่โบสถ์ในวันอาทิตย์ ศาสนาอิสลามกวดขันเรื่องหลักปฏิบัติหรือหน้าที่ในศาสนา เป็นต้น (ID 18, สัมภาษณ์, 16 พฤษภาคม 2566)

พระพุทธศาสนา ถือว่าเป็นความจริงของสิ่งทั้งหลาย เป็นเรื่องธรรมดาที่มีอยู่แล้วในธรรมชาติ ไม่ว่าพระพุทธเจ้าจะทรงอุบัติหรือไม่ก็ตาม ก็เป็นอย่างนั้นเป็นธรรมดา ธรรมชาติและธรรมดาคือธรรมพระพุทธเจ้าทรงค้นพบธรรม คือความจริงนั้นแล้วก็ทรงนำมาประกาศเผยแพร่สั่งสอนชี้แจงให้เข้าใจง่าย หน้าที่ของพระพุทธเจ้าเกี่ยวกับธรรม คือทรงค้นพบและนำมาสั่งสอนความจริงที่มีอยู่แล้วในธรรมชาติ การที่จะให้ความจริงของธรรมชาติมีผลในทางปฏิบัติ และเป็นประโยชน์แก่หมู่มนุษย์ในสังคมก็ต้องนำหลักความจริงนั้นมาจัดตั้ง วางเป็นระบบระเบียบ โดย นำหลักความจริงซึ่งเป็นเรื่องของกฎแห่งเหตุปัจจัย หรือความเป็นเหตุเป็นผลแก่กันนั้น มาวาง รูปเป็นกฎในหมู่มนุษย์ จากกฎในธรรมชาติก็มาเป็นกฎในหมู่มนุษย์ (ID 15, สัมภาษณ์, 20 พฤษภาคม 2566)

รัฐกับคณะสงฆ์ตามวิถีของพระพุทธเจ้าซึ่งในยุคนั้นเป็นการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ คือ ระบอบการปกครองซึ่งมีพระราชาหรือพระมหากษัตริย์ ที่มีอำนาจสิทธิ์ขาดในการบริหารแว่นแคว้น ในยุคพุทธกาล คือ ระบบราชาธิปไตยกับระบบสามัคคีธรรม ในระบบราชาธิปไตยที่มีอำนาจสมบูรณ์ โดยไม่ต้องมีสภาและมิติ เหมือนกับสังคมระดับเผ่า ที่ใช้กันก่อนสมัยพุทธกาล ที่มีอาณาเขตกว้างขวาง ไม่สามารถนำความคิดเห็นของเผ่ากับ กลุ่มคนที่ไม่ได้นับถือพระเวทที่อยู่ในรัฐเดียวกันได้ เพราะว่ารัฐปกครองด้วยระบบราชาธิปไตย เช่น รัฐมคธ ปกครองโดยพระเจ้าพิมพิสาร รัฐโกศลปกครองโดยพระเจ้าปเสนทิโกศล รัฐวังสะปกครองโดยพระเจ้าอุเทน และรัฐอวันตี ปกครองโดยพระเจ้าจัณฑปัชโชติ ระบบการปกครองแบบนี้เป็นคู่แข่งขัน ในการต่อสู้แย่งชิงอำนาจกับระบบสามัคคี ธรรม แต่รัฐที่ปกครองด้วยระบบราชาธิปไตยจะมีความเข้มแข็งมากขึ้น และได้ปราบปรามรัฐที่ปกครองด้วยระบบ สามัคคีธรรมไว้ในอำนาจเกือบหมด คงเหลือแต่รัฐวัชชีรัฐเดียวที่ยังคงเข้มแข็งอยู่ แต่หลังจากพุทธปรินิพพานไม่นาน รัฐวัชชีก็ตกอยู่ใต้อำนาจของรัฐมคธ ซึ่งปกครองโดยระบบราชาธิปไตย การที่ระบบราชาธิปไตยมีความเข้มแข็งกว่า ระบบสามัคคีธรรมในระบบราชาธิปไตย เป็นระบบของผู้ต้องการมีอำนาจและจะเผยแผ่อำนาจออกไป ส่วนระบบสามัคคีธรรม มุ่งจัดการปกครอง ให้ประชาชนอยู่ดีกินดี มีความผาสุกในบ้านเมือง มีระเบียบวินัยเครื่องดำรงความ สามัคคี เมื่อไม่มีระเบียบวินัย เมื่อความสามัคคีหมดไประบบสามัคคีธรรมหรือประชาธิปไตยแบบสมัยโบราณก็พัง พินาศ อินเดียในสมัยโบราณ มีการแข่งขันแย่งชิงอำนาจซึ่งกัน ประเทศที่มี

อำนาจมากกว่าก็บุกรุกทำสงครามขยาย ดินแดน จนมาถึงยุคพุทธกาลมีแคว้น 16 แคว้น บางประเทศก็หมดอำนาจถูกยุบรวมเข้ากับแคว้นอื่นจึงเหลือประเทศ ที่ใหญ่อยู่ 4-5 ประเทศ อังคะ ก็เข้าไปอยู่ใต้อำนาจของมคธ กาสี ก็อยู่ใต้อำนาจของแคว้นโกศล แคว้นโกศลและวัชชี เป็นแคว้นใหญ่มีอำนาจมาก แคว้นมหาอำนาจในครั้งพุทธกาล คือมคธ วัชชี โกศล วังสะ และ อวันตี แคว้นที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา คือ แคว้นมคธ วัชชี และโกศล ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนามาก แคว้นมคธมีชื่ออยู่ยั่งยืนที่สุด ส่วนแคว้นอื่นที่ใหญ่ในสมัยพุทธกาล พอถึงยุคหลังพุทธกาลก็ค่อย ๆ หมดไป แคว้นที่มีการปกครองต่างแบบกัน คือ แคว้นมคธกับแคว้นวัชชี แคว้นมคธปกครองแบบราชาธิปไตยแคว้นวัชชีปกครองแบบสามัคคีธรรม มีชนชั้นปกครอง หมุนเวียนกันขึ้นมาปกครอง แคว้นวัชชีแข่งอำนาจกับแคว้นมคธ หลังพุทธกาลแคว้นวัชชีได้เสียอำนาจแก่แคว้นมคธ (ID 2, สัมภาษณ์, 17 พฤษภาคม 2566)

ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับพุทธศาสนา ก็ปรากฏว่าได้เป็นไปในทำนองนี้ ซึ่งจะเห็นได้ในพระประวัติของพระพุทธเจ้า เท่าที่มีเรื่องราวเกี่ยวข้องกับรัฐ เช่น ที่ว่าทางฝ่ายรัฐหรือผู้ปกครองแสวงหาธรรมเป็นผู้ใฝ่ใจในธรรมนั้น ก็มีตัวอย่างมากมาย อย่างในพระวินัยปิฎก มหาวรรค บันทึกไว้ว่าเมื่อพระพุทธเจ้าตรัสรู้ใหม่ ๆ เสด็จมายังแคว้นมคธ ประทับอยู่ที่สวนป่าลัฏฐิวัน พระเจ้าพิมพิสารได้ทรงสดับข่าวก็พร้อมด้วยข้าราชบริพารจำนวนมากเสด็จมาที่สวนป่าลัฏฐิวันนั้น ณ ที่นั้นก็ได้ทรงสดับพระธรรมจากพระพุทธเจ้า เป็นเหตุให้ทรงเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ถวายพระเวฬุวันแด่พระพุทธเจ้า เป็นต้น หลังจากนั้นก็คงจะได้เสด็จมาเฝ้าพระพุทธเจ้าบ่อย ๆ ดังมีเรื่องที่ท่านบันทึกกันมาว่าทรงเป็นผู้ที่มีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา อุปถัมภ์บำรุงเป็นอย่างมาก

ต่อมาในสมัยพระราชโอรส คือพระเจ้าอชาตศัตรู แม้ว่าจะได้เคยเป็นปฏิปักษ์ต่อพระพุทธศาสนา แต่ต่อมาก็ทรงใฝ่แสวงธรรมเช่นเดียวกัน พระเจ้าอชาตศัตรูเคยเสด็จมาเฝ้าพระพุทธเจ้า อย่างเรื่องในทีฆนิกาย สีลักขันธวรรค ในสามัญญผลสูตร พระเจ้าอชาตศัตรู เสด็จมาเฝ้าพระพุทธเจ้าเพื่อสอบถามเกี่ยวกับเรื่องธรรมะหรือเรื่องทางศาสนา และหลังจากพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว พระเจ้าอชาตศัตรูก็ได้อุปถัมภ์การสังคายนาครั้งแรก

อีกตัวอย่างหนึ่ง ได้แก่ พระเจ้าปเสนทิโกศล ซึ่งครองแคว้นโกศล ณ นครสาวัตถี พระพุทธเจ้าประทับที่นครสาวัตถีบ่อย จึงมีเรื่องเกี่ยวกับพระเจ้าปเสนทิโกศลไปเฝ้าพระพุทธเจ้ามากมายหลายเรื่อง รวบรวมไว้ในสังยุตตนิกาย โกศลสังยุตต์ ในบาลีเล่ม 15 เสด็จไปถามธรรมะต่าง ๆ บ่อย ๆ ทั้งเรื่องราวเกี่ยวกับส่วนพระองค์ เรื่องราวเกี่ยวกับความเป็นไปของรัฐและประชาชน

แม้ในระดับเจ้านาย ข้าราชการ เสนาบดีต่าง ๆ ก็ไปแสวงหาธรรมกันอยู่เสมอ อย่างอภัยราชกุมาร โพธิราชกุมาร ก็มีเรื่องเล่ามาแต่ละสูตร ๆ วัสสการพราหมณ์ก็เคยไปเฝ้าพระพุทธเจ้า ดังในเรื่องมหาปรินิพพานสูตรและในอังคุตตรนิกาย ที่เป็นเหตุให้พระพุทธเจ้าตรัสอปริหานิยธรรม และวัสสการพราหมณ์คนเดียวกันนี้ ก็ได้ไปซักถามพระอานนท์ภายหลังพระพุทธเจ้าปรินิพพานไปแล้ว

เป็นที่มาของโคปกโมคคัลลานสูตร ซึ่งแสดงเรื่องการปกครองคณะสงฆ์ หรืออย่างสีหเสนาบดีแห่งวัชชี ก็มีเรื่องราวปรากฏว่านับถือนิครนถ์ และต่อมาได้หันมานับถือพระพุทธศาสนา มีพระสูตรที่เกี่ยวข้องกับเรื่องเหล่านี้ (ID 17, สัมภาษณ์, 20 พฤษภาคม 2566)

เมื่อพระพุทธเจ้า จะทรงส่งพระสงฆ์ออกเผยแผ่พระธรรมในระยะแรก พระองค์ทรงกำหนดวิธีการที่รับบุคคลเข้ามาเป็นภิกษุไว้ และมอบหมายให้พระอริยสาวกทุกองค์ต่างเป็น อุปัชฌาย์ให้กุลบุตรผู้ประสงค์จะบวชได้ด้วยการบวชแบบนี้ว่า ติสรณคมนูปสัมปทา เมื่อคณะสงฆ์ขยายตัวมากขึ้น การทำงานก็ซับซ้อนมากขึ้น จึงจำเป็นจะต้องใช้ระเบียบกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ถึงแม้จะไม่ยกเลิกการวินิจฉัยของรายบุคคล แต่เมื่อมีกฎ กติกาใหม่ ๆ เกิดขึ้น การใช้วิธีการ แบบเดิมก็เหมือนยกเลิกไปโดยปริยาย เมื่อการเผยแผ่พระธรรมกว้างขวางออกไป พระพุทธเจ้า จึงทรงบัญญัติวิธีการให้อุปสมบทขึ้นใหม่โดยให้สงฆ์คือภิกษุ 5 รูปขึ้นไป ร่วมกันทำพิธีบวช ซึ่งเท่ากับว่าเป็นการมอบอำนาจของผู้บริหารสูงสุดให้กับคณะกรรมการ การบวชแบบนี้เรียกว่า ญัตติจตุตถกัมมูปสัมปทา และเริ่มมีการบัญญัติสิกขาบทที่เป็นระบบระเบียบมากขึ้นเรื่อย ๆ โดย มีวัตถุประสงค์เพื่อการบริหารจัดการคณะสงฆ์ที่มีจำนวนและกิจที่ต้องทำและไม่ทำต่าง ๆ มาก ยิ่งขึ้น (ID 14, สัมภาษณ์, 19 พฤษภาคม 2566)

2) รัฐกับคณะสงฆ์ที่เกี่ยวข้องกับหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา สนับสนุนส่งเสริมซึ่งกันและกัน

หลักเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับพุทธศาสนานั้น จะเห็นได้จากข้อธรรมต่าง ๆ เช่น อย่างในอปริหานิยธรรม ซึ่งมี 7 ข้อ ข้อที่ 7 พูดถึงหน้าที่ของรัฐว่า *จัดให้ความอารักขาคุ้มครองป้องกันอันชอบธรรมแก่พระอรหันต์ทั้งหลาย โดยตั้งใจว่า ขอพระอรหันต์ทั้งหลายที่ยังมิได้มาพึงมาสู่แว่นแคว้น ที่มาแล้วพึงอยู่ในแว่นแคว้นโดยผาสุก* หลักนี้พระพุทธเจ้าตรัสแสดงแก่เจ้าลิจฉวีแห่งแคว้นวัชชี ซึ่งปกครองรัฐโดยระบอบสามัคคีธรรม หรืออย่างในจักรวรรดิวัตรก็จะมีข้อธรรมที่แสดงถึงหน้าที่ของผู้ครองแผ่นดินที่จะพึงปฏิบัติเกี่ยวกับทางศาสนา คือการจัดการรักษาคุ้มครองป้องกันโดยชอบธรรมแก่สมณพราหมณ์ทั้งหลาย และในข้อสุดท้ายก็จะมีว่า *สมณพราหมณปริปุจฉา* หมายถึงการไปปรึกษาสอบถามปัญหากับสมณพราหมณ์ที่ประพฤติดีปฏิบัติชอบ ผู้ไม่ประมาทมัวเมาอยู่เสมอตามกาลอันควร เพื่อให้รู้ชัดว่าการอันใดดี การอันใดชั่ว ควรประกอบหรือไม่ เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขหรือไม่ แล้วประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้อง (ID 6, สัมภาษณ์, 19 พฤษภาคม 2566)

รัฐทำหน้าที่อุปถัมภ์บำรุงคุ้มครองทางฝ่ายศาสนานั้น ก็มีเรื่องราวปรากฏ ซึ่งแสดงชัดถึงหลักการนี้ เช่น อย่างในอังคุลิมาลสูตร ที่ว่าด้วยเรื่ององคุลิมาล อยู่ในพระไตรปิฎก เล่ม 13 ในมัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ เล่าถึงการที่พระพุทธเจ้าได้ไปปราบโจรองคุลิมาล ทำให้องคุลิมาลเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา แล้วเข้ามาบวช เหตุการณ์ครั้งนั้นเกิดขึ้นโดยที่พระเจ้าปเสนทิโกศลยังไม่ทรงทราบอยู่มาคราวหนึ่ง พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงเห็นว่า เรื่องโจรองคุลิมาลนั้นเป็นเรื่องใหญ่โต ก่อความเดือดร้อนแก่ประชาชนมาก จึงทรงยกทัพจะไปปราบ ระหว่างทางที่ไปปราบนั้นก็มาแวะเฝ้า

พระพุทธเจ้าก่อน ทีนี้ จะขออ่านพระไตรปิฎกให้ฟัง ความในพระไตรปิฎกเล่ม 13 ข้อ 526 ภาษาไทย หน้า 392 ว่า

ได้ยินว่า ณ ที่พระนครสาวัตถีนั้น พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถปิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นหมู่มหาชนประชุมกันอยู่ที่ประตูพระราชวังของพระเจ้าปเสนทิโกศล ส่งเสียงอื้ออึงว่า

“ข้าแต่สมมติเทพ ในแว่นแคว้นของพระองค์มีโจรชื่อองคุลิมาล เป็นคนหยาบช้า มีมือเปรอะเปื้อนด้วยเลือด ปักใจในการฆ่าตี ไม่มีความกรุณาในสัตว์ทั้งหลาย องคุลิมาลโจรนั้น กระทำบ้านไม่ให้เป็นบ้าน กระทำนิคมไม่ให้เป็นนิคม กระทำชนบทไม่ให้เป็นชนบท เขาเข่นฆ่ามนุษย์แล้วเอานิ้วมือร้อยเป็นพวง ๆ ไว้ ขอพระองค์จงกำจัดมันเสีย”

ครั้งนั้นพระเจ้าปเสนทิโกศลเสด็จออกจากนครสาวัตถีด้วยกระบวนม้าประมาณ 500 เสด็จไปทางพระอารามแต่ยังวันทีเดียว เสด็จไปบนภาคพื้นภูมิประเทศ จนสุดมรรคาที่ยานพาหนะจะไปได้แล้ว ลงดำเนินด้วยพระบาทเข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้าถึงที่ประทับ ครั้นแล้วถวายบังคมพระผู้มีพระภาคประทับนั่ง ณ ที่ควรข้างหนึ่ง

พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสกับพระเจ้าปเสนทิโกศล ผู้ประทับนั่งแล้ว ณ ที่ควรข้างหนึ่ง ว่า *“มหาบพิตร พระเจ้าแผ่นดินมคธจอมเสนา คือพระเจ้าพิมพิสาร ทรงทำให้พระองค์ขัดเคืองหรือหนอ หรือเจ้าลิจฉวี เมืองเวสาลี หรือว่าพระราชาผู้เป็นปฏิปักษ์เหล่าอื่น”*

พระเจ้าปเสนทิโกศลกราบทูลว่า *“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระเจ้าแผ่นดินมคธจอมเสนาพระนามว่าพิมพิสาร หาได้ทรงทำให้หม่อมฉันขัดเคืองไม่ แม้เจ้าลิจฉวีเมืองเวสาลี ก็ไม่ได้ทรงทำให้หม่อมฉันขัดเคือง แม้พระราชาที่เป็นปฏิปักษ์เหล่าอื่น ก็ไม่ได้ทำให้หม่อมฉันขัดเคือง ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ในแว่นแคว้นของหม่อมฉัน มีโจรชื่อว่าองคุลิมาล เป็นคนหยาบช้า ทำชนบทไม่ให้เป็นชนบท เขาเข่นฆ่าพวกมนุษย์ แล้วเอานิ้วมือร้อยเป็นพวง หม่อมฉันจะกำจัดมันเสีย”*

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า *“มหาบพิตร ถ้าพระองค์ทอดพระเนตรเห็นองคุลิมาลปลงผม และหนวด นุ่งห่มผ้ากาสายะ ออกจากเรือน บวชเป็นบรรพชิต เว้นจากการฆ่าสัตว์ เว้นจากการลักทรัพย์ เว้นพูดเท็จ ฉันอาหารมื้อเดียว ประพฤติพรหมจรรย์ มหาบพิตรจะพึงทรงกระทำอย่างไรกับเขา”*

พระเจ้าปเสนทิโกศลตรัสตอบว่า *“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉันพึงไหว้ พึงลุกรับ พึงเชื้อเชิญด้วยอาสนะ พึงบำรุงเขาด้วยจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ คิลานปัจจัยเภสัชบริขาร หรือพึงจัดการรักษาป้องกัน คุ้มครองอย่างเป็นธรรม ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ แต่องคุลิมาลโจรนั้นเป็นคนมีบาปธรรม จะมีความสมบูรณ์ด้วยศีลถึงปานนี้แต่ที่ไหน”*

เมื่อพระเจ้าปเสนทิโกศล ตรัสอย่างนี้ เวลานั้นพระองคุลิมาลก็นั่งอยู่ไม่ไกลจากพระผู้มีพระภาคเจ้า พระพุทธเจ้าจึงทรงยกพระหัตถ์ขึ้นตรัสบอกพระเจ้าปเสนทิโกศล ว่า *"พระองคุลิมาลอยู่ที่นั่น"* พระเจ้าปเสนทิโกศลก็สะดุ้งตกพระทัย แต่พระพุทธเจ้าก็ได้ตรัสบอกว่า ไม่ให้ทรงกลัว ไม่มีภัยจากพระองคุลิมาลแล้ว หลังจากนั้นพระเจ้าปเสนทิโกศลก็ได้สติ เสด็จเข้าไปหาพระองคุลิมาล แล้วทรงสอบถามสนทนา และตรัสในตอนท้ายว่า

"ท่านผู้เจริญ ขอพระผู้เป็นเจ้าคัคคมันตานีบุตร จงอภิรมย์เถิด ข้าพเจ้าจะทำการขวนขวายเพื่อจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริขาร แก่พระผู้เป็นเจ้าคัคคมันตานีบุตร" (คัคคะ นั้นเป็นชื่อบิดา และมันตานี เป็นชื่อมารดาของพระองคุลิมาล เพราะฉะนั้นจึงเรียกว่า คัคคมันตานีบุตร)

นี้ก็เป็นตัวอย่างแสดงถึงธรรมเนียมความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับพระสงฆ์ คือในแง่ที่เป็นบุคคล ทางรัฐก็มีหน้าที่อุปถัมภ์บำรุงพระภิกษุสงฆ์ แม้แต่ผู้ที่อยู่ในเพศคฤหัสถ์เคยกระทำการร้ายมา เมื่อบวชแล้วก็ได้รับความคุ้มครองรักษา ได้รับการเคารพนับถือ นี่เป็นด้านรัฐต่อฝ่ายศาสนา (ID 12, สัมภาษณ์, 18 พฤษภาคม 2566)

ฝ่ายรัฐหรือทางผู้ปกครองไปถามไถ่ปรึกษาเรื่องธรรมะ ก็ชี้แจงแนะนำไป นอกจากการชี้แจงแนะนำสั่งสอนอย่างทั่ว ๆ ไปแล้ว บางคราวก็มีเรื่องที่พระพุทธเจ้าทรงเข้าไปเกี่ยวข้องในกิจการระดับรัฐที่เป็นเรื่องการเมืองโดยตรง แต่เป็นแง่ที่เกี่ยวกับธรรมะ เรื่องความสงบหรือสันติภาพที่ปรากฏชัดก็คือ เรื่องที่พระพุทธเจ้าทรงห้ามทัพของพระญาติ 2 ฝ่าย ได้แก่ฝ่ายศากยะ กับโกลิยะที่จะรบชิงแม่น้ำโรหิณี ทรงสั่งสอนชี้แจงทำให้พระญาติทั้ง 2 ฝ่ายนั้นได้มองเห็นสิ่งที่ควรไม่ควร ระงับโทสะกันได้ แล้วเลื่อมใสในธรรม สงบศึกกัน ไม่เสียเลือดเนื้อ ตกลงกันได้โดยทางสันติ นอกจากนั้นเนื่องจากเห็นพระคุณของพระพุทธเจ้า จึงตกลงกันให้พวกเจ้าชายทั้งหลายที่จะมารบกันนั้น มาบวชกับพระพุทธเจ้าทั้งหมดถึง 500 ท่าน (ID 1, สัมภาษณ์, 15 พฤษภาคม 2566)

3) รัฐกับคณะสงฆ์ในครั้งพุทธกาลกับปัจจุบัน

อาณาจักรกับศาสนจักร เป็นสถาบันหลักที่ดำรงอยู่ร่วมกันในสังคมของมนุษย์มาตั้งแต่สมัย บรรพกาล บางครั้งสถาบันทั้งสองนี้ต่างดำรงอยู่ในลักษณะสนับสนุนส่งเสริมกันและกัน บางครั้งขัด แย้งกัน บางครั้งพยายามแสดงบทบาทสะท้อนออกมาในลักษณะคล้ายกับต้องการที่จะครอบงำสถาบัน ของกันและกัน เพื่อให้สถาบันของตนมีความยิ่งใหญ่และเกรียงไกรที่สุดในสังคมแต่เพียงสถาบันเดียว ถ้าประชาชนซึ่งเป็นตัวกลางในฐานะเป็นพลเมืองของอาณาจักรและเป็นศาสนิกของศาสนจักร รู้ไม่เท่า ทันต่อบทบาทที่แต่ละฝ่ายได้แสดงออกไป อาจลุกฮือขึ้นมาประหัตประหารเข่นฆ่าล้างผลาญชีวิตกัน ให้ล้มตายลงไปเป็นจำนวนมากได้ อาณาจักรในสมัยก่อนมีกษัตริย์เป็นผู้นำ มีหน้าที่คล้ายกับ "ช้างเท้าหน้า" ของสังคมมนุษย์ ทำการปกป้องคุ้มครองประเทศ มิให้ข้าศึกศัตรูมารุกราน ขจัดหรือแก้ไขปัญหามิให้เกิดขึ้นแก่ประชาชน ตลอดจนพยายามส่งเสริมให้ประชาชนได้ประกอบ

อาชีพตามความเหมาะสม หากใครไม่เชื่อฟังหรือ ก่อความไม่สงบขึ้นจะได้รับการว่ากล่าวตักเตือนหรือลงโทษทัณฑ์ตามควรแก่กรณีจนถึงแก่ชีวิตได้ ในขณะเดียวกัน ประชาชนซึ่งอยู่ในฐานะเป็นพลเมืองของอาณาจักร จะต้องแสดงความจงรักภักดี ต่อกษัตริย์ เคารพกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ของสังคม ส่งส่วยหรือเสียภาษีบำรุงอาณาจักร ตลอดจนมีหน้าที่ เป็นทหารช่วยปกป้องคุ้มครองประเทศในยามสงคราม ศาสนจักรมีพระหรือนักบวชหรือผู้ประกาศศาสนาเป็นผู้นำ มีหน้าที่คล้ายกับ “ช้างเท้าหลัง” ของสังคมมนุษย์ ทำการอบรมสั่งสอนประชาชนให้มีความรู้ดีปฏิบัติชอบตามหลักการของศาสนา ด้วยการปลูกฝังคุณงามความดีให้เกิดขึ้นในจิตใจ พร้อมทั้งพร่ำสอนมิให้ทำความชั่วร้าย อันเป็น สาเหตุนำความเดือดร้อนวุ่นวายมาสู่ตนเองและคนอื่น ในขณะเดียวกัน ประชาชนซึ่งอยู่ในฐานะเป็นศาสนิกของศาสนจักร จะต้องน้อมรับเอาคุณธรรมทางศาสนาไปประพฤติปฏิบัติเพื่อให้เป็นคนดีมี ศีลธรรม ตลอดจนเสียสละผลประโยชน์ทางด้านวัตถุบางประการเพื่อนำไปอุปถัมภ์บำรุงพระหรือ นักบวชหรือผู้ประกาศศาสนาตามความเหมาะสม ถ้าศึกษาในมิติการเมืองและการปกครอง ทั้งอาณาจักรและศาสนจักรต่างก็ มีเป้าหมายคล้ายคลึงกัน กล่าวคือต่างฝ่ายต่างก็มุ่งมั่นที่จะทำให้มนุษย์ในแต่ละสังคมสามารถดำรง ชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข พยายามขจัดการเอารัดเอาเปรียบหรือเข่นฆ่าล้างผลาญชีวิตของกันและกัน หากมีปัญหาเกิดขึ้นจะต้องดำเนินการแก้ไขให้เป็นไปในทางที่ดีโดยมีระเบียบกฎเกณฑ์หรือหลักการวางไว้อย่างเป็นกิจจะลักษณะ อาจแตกต่างกันบ้างก็แต่เพียงว่าระเบียบกฎเกณฑ์หรือหลักการ ของฝ่ายอาณาจักรมีลักษณะเป็นรูปธรรมหรือคล้ายกับต้องการพิทักษ์ผลประโยชน์ทางวัตถุ ในขณะที่ทางฝ่ายศาสนจักร มีลักษณะเป็นนามธรรมหรือคุณธรรม อันเป็นการพิทักษ์ผลประโยชน์ทางด้านจิตใจ เพื่อมิให้มนุษย์หันไปยึดติดอยู่ในด้านวัตถุมากเกินไป ถึงอย่างไรนั้นทั้งอาณาจักรและศาสนจักร ต่างก็มีเป้าหมายอยู่ที่ประชาชนเป็นสำคัญ (ID 18, สัมภาษณ์, 16 พฤษภาคม 2566)

การปกครองคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบัน นอกจากจะมีการปกครองโดยอาศัยพระธรรมวินัยเป็นหลัก แล้ว ยังต้องดำเนินการให้เป็นไปตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์พ.ศ. 2505 ซึ่งการตราพระราชบัญญัติ ฉบับนี้เกิดจากความต้องการของรัฐบาลสมัย จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ที่มุ่งปรับเปลี่ยนรูปแบบการปกครอง คณะสงฆ์ให้สอดคล้องกับนโยบายและวิธีการปกครองประเทศของจอมพลสฤษดิ์ธนะรัชต์ที่นิยมการ รวบอำนาจการตัดสินใจเด็ดขาดไว้กับผู้นำที่เข้มแข็ง ดังจะเห็นได้จากเหตุผลของการยกเลิก พ.ร.บ. คณะสงฆ์ พ.ศ. 2484 และประกาศใช้ พ.ร.บ. คณะสงฆ์พ.ศ. 2505 ที่ว่า “โดยที่การจัดดำเนินกิจการ คณะสงฆ์มิใช่เป็นกิจการอันแบ่งแยกอำนาจดำเนินการด้วยวัตถุประสงค์เพื่อการถ่วงดุลอำนาจเช่นที่เป็นอยู่ ตามกฎหมายในปัจจุบัน และโดยระบบเช่นว่านั้น เป็นผลบั่นทอนประสิทธิภาพแห่งการดำเนินการ จึงเห็นสมควรแก้ไขปรับปรุงเสียใหม่ ให้สมเด็จพระสังฆราชองค์สกลมหาสังฆปริณายกทรงบัญชาการคณะสงฆ์ ทางมหาเถรสมาคมอำนาจกฎหมายและพระธรรมวินัยทั้งนี้เพื่อความเจริญรุ่งเรืองแห่งพระพุทธศาสนา”

ด้วยเหตุผลอันเนื่องมาจากความวุ่นวายภายในคณะสงฆ์เอง และอิทธิพลของการเปลี่ยนแปลงทาง การเมืองภายใต้การนำของ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ดังกล่าวมา จึงได้มีการเปลี่ยนแปลงการบริหารกิจการ คณะสงฆ์โครงสร้างการบริหารตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 มีสาระสำคัญดังนี้ 1) ยกเลิกสังฆสภา คณะสังฆมนตรีและคณะวินัยธร อำนาจที่องค์กรทั้งสามเป็นผู้ใช้แยกจาก กัน ให้สมเด็จพระสังฆราชและมหาเถรสมาคมเป็นผู้ใช้ 2) สมเด็จพระสังฆราช ทรงเป็นประมุขของคณะสงฆ์ไทย และเป็นประธานกรรมการมหาเถรสมาคม มหาเถรสมาคมประกอบด้วยพระสงฆ์สมณศักดิ์ระดับสมเด็จพระราชาคณะทุกรูป และพระราชาคณะ จำนวน 4-8 รูป โดยมีผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติเป็นเลขานุการโดยตำแหน่ง โครงสร้างของคณะสงฆ์สองส่วนนี้เป็นองค์กรบริหารกิจการคณะสงฆ์ทุกด้าน เช่นเดียวกับหัวหน้าคณะ รัฐบาลเผด็จการที่รวบอำนาจไว้กับตน 3) ส่วนที่เกี่ยวกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในส่วนภูมิภาคนั้นไม่มีการเปลี่ยนแปลงมาก นักการบริหารกิจการคณะสงฆ์ตาม พ.ร.บ. พ.ศ. 2505 (ID 2, สัมภาษณ์, 17 พฤษภาคม 2566)

4.2.2 รัฐกับคณะสงฆ์ไทย

จาการวิเคราะห์การให้สัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับรัฐกับคณะสงฆ์ตามไทย ทำให้ทราบถึงที่มาของบทบาทหน้าที่ระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย ซึ่งประกอบไปด้วย 3 ประเด็นหลัก คือ 1) รัฐกับคณะสงฆ์ไทยมีความสัมพันธ์กันตามประวัติศาสตร์ 2) รัฐกับคณะสงฆ์ในเชิงความร่วมมือจากอดีตถึงปัจจุบัน 3) รัฐกับคณะสงฆ์ในเชิงความขัดแย้งจากอดีตถึงปัจจุบัน ดังจะนำเสนอเนื้อหาสาระดังต่อไปนี้

1) รัฐกับคณะสงฆ์ไทยมีความสัมพันธ์กันตามประวัติศาสตร์

การปกครองคณะสงฆ์เป็นรูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ซึ่งเป็นองค์กร หนึ่งที่เกิดขึ้นในสังคมมนุษย์ โดยเฉพาะเกิดขึ้นในสังคมชาวพุทธที่มีรูปแบบ และประวัติ อย่างยาวนาน ลักษณะการปกครองคณะสงฆ์ตามแบบพระธรรมวินัยการปกครองคณะสงฆ์ ได้ มีมาตั่งแต่สมัยพุทธกาล หลักที่ใช้ในการปกครองครั้งนั้นคือ พระธรรมวินัยพระพุทธเจ้าทรง ปกครองคณะสงฆ์โดยธรรมมาธิปไตย กล่าวคือ ทรงแสดงธรรมบัญญัติพระวินัย การบริหารกิจการคณะสงฆ์และการพระพุทธศาสนา และทรงวินิจฉัยอธิกรณ์ของพระสงฆ์โดยที่พระองค์ ทรงเป็นพระธรรมราชา มีพระสารีบุตรเป็นพระธรรมเสนาบดีเป็นผู้ช่วยตามที่ทรงโปรดให้ช่วย พร้อมพระโมคคัลลานะและพระเถระทั้งหลาย ผู้เป็นสังฆมิตรและสังฆปรินายกเป็นหมู่ ๆ ทรงมอบให้สงฆ์เพื่อเป็นสมานสังวาสกัน เป็นไปตามหลักพระธรรมวินัย และต้องมีมติเป็นเอก ฉันท์เป็นสำคัญ (ID 3, สัมภาษณ์, 17 พฤษภาคม 2566) ทั้งนี้ การปกครองคระสงฆ์เป็นการปกครองตามพระธรรมวินัย คือ การปกครองคณะสงฆ์ จะยึดถือพระธรรมวินัยเป็นธรรมนูญการปกครอง โดยใช้อำนาจรัฐและจารีตเป็นหลัก อุดหนุนการปกครองคณะสงฆ์หามีความไม่เรียบร้อยเกิดขึ้นในคณะสงฆ์ต้องอาศัยอำนาจรัฐ มาช่วย

จัดการแก้ไขความไม่เรียบร้อย ในรัฐสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงถวายอำนาจรัฐช่วยคณะสงฆ์จัดระบบการปกครอง ทรงตราพระราชบัญญัติ ลักษณะการปกครองคณะสงฆ์ร.ศ. 121 มาในรัฐสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ได้ยกเลิกพระราชบัญญัติการปกครองคณะสงฆ์ร.ศ. 121 และได้ตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์พ.ศ.2484 จัดระบบการปกครองใหม่ ให้มีรูปแบบคล้ายกับการปกครองแบบ ราชอาณาจักร มาในสมัยพระบาทสมเด็จพระภูมิพลอดุลยเดช ได้ทรงยกเลิกพระราชบัญญัติ คณะสงฆ์พ.ศ. 2484 เพื่อจัดการปกครองคณะสงฆ์ในรูปแบบใหม่ จึงได้ทรงตรา พระราชบัญญัติคณะสงฆ์พ.ศ.2505 และถัดมาในปีพ.ศ. 2535 ได้ตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์(ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 ใช้เป็นรูปแบบการปกครองคณะสงฆ์และเป็นหลักจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ในปัจจุบัน (ID 4, สัมภาษณ์, 18 พฤษภาคม 2566)

ระเบียบการปฏิบัติปกครองคณะสงฆ์กำหนดให้มีเจ้าคณะมหานิกายและเจ้าคณะธรรมยุตปกครองบังคับบัญชาวัด และพระภิกษุสามเณรในนิกายนั้น ๆ โดยมีแบบการปกครอง คณะสงฆ์ส่วนกลางและระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค ระเบียบการปกครองคณะ สงฆ์ส่วนกลาง มีมหาเถรสมาคมเป็นศูนย์กลางรวมอำนาจปกครอง และกิจการคณะสงฆ์ ทั้งสิ้นของคณะสงฆ์ไทยเป็นศูนย์รวมเขตการปกครองและ เจ้าคณะส่วนกลาง ซึ่งเป็น ผู้ปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง โดยกำหนดเขตการปกครองได้แก่ เขตการกปกครองบังคับ บัญชาเจ้าคณะ เจ้าอาวาสและภิกษุสามเณรในนิกายนั้น ๆ ในส่วนกลาง จะแยกส่วนปกครอง เป็นคณะนิกายเรียกว่า “หน” มี 4 หน คือ หนกลาง หนเหนือ หนตะวันออก และหนใต้ใน ส่วนของคณะธรรมยุต เรียกว่า คณะธรรมยุติจะรวมเขตปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค และวัดธรรมยุตเป็นเขตเดียวกันการปกครองสงฆ์ในส่วนกลาง ได้แก่ เจ้าคณะหนใหญ่ ซึ่งเป็นพระสังฆาธิการในส่วนกลาง เป็นผู้ประสานงานกับสมเด็จพระสังฆราช มีมหาเถรสมาคม เป็นหน่วยงานในส่วนกลางและประสานงานกับเจ้าคณะในส่วนภูมิภาค ปฏิบัติหน้าที่ปกครอง คณะสงฆ์ในเขตปกครองของตน เรียกว่า หน มีเจ้าคณะหนใหญ่ 5 หน คือ 1. เจ้าคณะใหญ่หนกลาง 2. เจ้าคณะใหญ่หนเหนือ 3. เจ้าคณะใหญ่หนตะวันออก 4. เจ้าคณะใหญ่หนใต้ 5. เจ้าคณะใหญ่คณะธรรมยุต (ID 6, สัมภาษณ์, 19 พฤษภาคม 2566)

ทั้งนี้ ในส่วนมหาเถรสมาคมเป็นถ้อยคำที่ใช้ครั้งแรกในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า เจ้าอยู่หัว โดยการตราเป็นพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ (ร.ศ. 121) ซึ่งในพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ (ร.ศ. 121) มาตรา 4 ให้เรียกสมเด็จเจ้าคณะใหญ่และพระสงฆ์ชั้นผู้ใหญ่ตำแหน่งต่าง ๆ ว่า "มหาเถระ" และมหาเถระเหล่านี้มีหน้าที่ประชุมหารือร่วมกัน เพื่อถวายความเห็นแก่พระมหากษัตริย์ในเรื่องพุทธศาสนาตามที่ทรงปรึกษาที่ประชุมนี้เรียกว่า “มหาเถรสมาคม” โดยต้องมีมหาเถระอย่างน้อยห้ารูปมาประชุม จึงจะเป็นองค์ประชุม พระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ (ร.ศ. 121) ไม่ได้ใช้บังคับทันที แต่จะมีประกาศให้ใช้บังคับในมณฑลต่าง ๆ เป็นรายมณฑลเรื่อยไปจนทั่วประเทศสยาม (ID 1, สัมภาษณ์, 15 พฤษภาคม 2566)

มหาเถรสมาคม เกิดขึ้นในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวใน พระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ (ร.ศ. 121) มาตรา 4 ให้เรียกสมเด็จเจ้าคณะใหญ่ และพระสงฆ์ชั้นผู้ใหญ่ตำแหน่งต่าง ๆ ว่า "มหาเถระ" และมหาเถระเหล่านี้จะประชุมกันเพื่อถวาย ความเห็นแก่พระมหากษัตริย์ในเรื่องพุทธศาสนาตามที่ทรงปรึกษา เรียกว่า "มหาเถรสมาคม" และให้มหาเถรสมาคมเป็นองค์กรสูงสุดของการปกครองคณะสงฆ์ (ID 24, สัมภาษณ์, 23 พฤษภาคม 2566)

2) รัฐกับคณะสงฆ์ในเชิงความร่วมมือจากอดีตถึงปัจจุบัน

พ.ศ. 2475 ประเทศไทยได้เปลี่ยนระบบการปกครองจากสมบูรณาญาสิทธิราชเป็นระบอบประชาธิปไตย ส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนรูปแบบระบบการปกครองในส่วนต่าง ๆ ของประเทศไทย รวมถึงการปกครองคณะสงฆ์ด้วย ในปีพ.ศ. 2484 สภาผู้แทนราษฎรไทยได้มีมติยกเลิกพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ (ร.ศ. 121) แล้วตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2484 ขึ้นใช้แทน โดยมีผลใช้บังคับตั้งแต่วันที่ 14 ตุลาคม 2484 พระราชบัญญัติใหม่นี้ เปลี่ยนชื่อ "มหาเถรสมาคม" เป็น "สังฆสภา" โดยให้ประกอบด้วยกรรมการที่เรียก "สังฆสภาสมาชิก" จำนวนไม่เกิน 45 รูป และประธานสังฆสภานั้น มาจากการแต่งตั้งของสมเด็จพระสังฆราชตาม คำแนะนำของสังฆสภา (ID 18, สัมภาษณ์, 16 พฤษภาคม 2566) ปัจจุบันสถานการณ์ของพระพุทธศาสนายิ่งมีภาพให้เห็นทางสื่ออย่างชัดเจน นำไปสู่ ความเสื่อมศรัทธาของประชาชน และเป็นภาพสะท้อนอย่างหนึ่งให้เห็นถึงประสิทธิภาพการ ปฏิบัติงานของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ และมหาเถรสมาคม และประกอบกับมีเหล่า มิจฉาชีพเข้ามาฉกฉวยโอกาสอันนี้เพื่อทำลายพระพุทธศาสนาและทำลายองค์กรคณะสงฆ์ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ จึงต้องออกมาปกป้องพระพุทธศาสนาโดยได้ปฏิบัติงานร่วมกับหน่วยงานใน ภาครัฐทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง โดยให้สอดคล้องกับภารกิจทั้ง 6 ด้าน ร่วมกับมหาเถรสมาคม ในฐานะผู้สนองงานคณะสงฆ์ และดูแลสอดส่องส่งเสริมและสนับสนุนสำนักงานพุทธศาสนาแห่งชาติ ได้ แบ่งออกเป็น สำนักงานเลขานุการกรม กองพุทธศาสนศึกษา กองพุทธศาสนสถาน กองส่งเสริมงาน เผยแผ่พระพุทธศาสนา สำนักงานพุทธมณฑล สำนักงานศาสนสมบัติ สำนักเลขาธิการมหาเถรสมาคม และสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดอีก 76 จังหวัด โดยกองงานทั้งหมดต่างก็มีหน้าที่ และภารกิจต้องปฏิบัติตามระเบียบข้อบังคับที่ระเบียบกำหนดไว้อยู่แล้วและยังต้องปฏิบัติและขับเคลื่อน งานให้สอดคล้องกับภารกิจของมหาเถรสมาคมและนโยบายของรัฐบาล และเชื่อมความสัมพันธ์ ระหว่างคณะสงฆ์ หน่วยงานภาครัฐ พุทธศาสนิกชน และสื่อในรูปแบบต่าง ๆ ดังนั้นจึงต้องพยายามให้ เกิด “การมีส่วนร่วม (Participation)” มากขึ้น ประกอบกับ “การให้อำนาจ (Empowerment)” ที่จะ “การเข้าไปเกี่ยวข้อง (Involvement)” และปฏิบัติงานโดยเรียกว่า “การทำงานเป็นทีม (Teamwork)” ทั้งหมดนี้จะต้องไปพร้อม ๆ กัน โดยผ่านกระบวนการจัดการและการบริหารอย่างมี ประสิทธิภาพ (ID 24, สัมภาษณ์, 23 พฤษภาคม 2566)

ในวินัยจะเห็นว่าพระองค์ได้บัญญัติสิกขาบทขึ้น เพื่อไม่ให้พระสงฆ์เข้าไปก้าวก่ายแทรกแซงกิจการของรัฐที่เขาดำเนินกันอยู่ตามปกติ แม้แต่การบวชก็จะมีการวางสิกขาบทไว้ เช่นว่าไม่ให้รับบวชบุคคลที่เป็นข้าราชการ หรือไม่ให้รับบวชคนที่เป็นโจรมีชื่อเสียงโด่งดัง อะไรดังนี้เป็นต้น สิ่งใดที่พอจะอนุโลมได้ก็ยังมีหลักไว้ว่า *ราชูนํ อนุวตฺติตุ์* คือ ทรงอนุญาตให้อนุวัตรตามพระราชา (พระราชา หมายถึง ทางฝ่ายรัฐหรือฝ่ายบ้านเมืองนั้นเอง) เกี่ยวกับเรื่องที่เป็นขอบเขตอำนาจของรัฐที่พึงเป็นไปได้โดยชอบธรรม ที่ไม่เป็นการเสียหายแก่หลักการอะไรของศาสนา เป็นเรื่องของความเป็นอยู่ทั่ว ๆ ไป เช่นการนับวันเวลาเป็นต้น (ID 25, สัมภาษณ์, 24 พฤษภาคม 2566) กฎเกณฑ์ต่าง ๆ เหล่านี้ ถ้าปฏิบัติได้ถูกต้องตามเจตนารมณ์สังคมนั้น ๆ จะเป็นสังคมที่น่าอยู่เพราะข้อกำหนดเป็นไปเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างราบรื่น มีความเคารพยำเกรง ประพฤติกลมเกลียวกันเพื่อถึงความเจริญงอกงามไพบูลย์ เป็นสังคมของคนดี มีมารยาท เอื้ออาทรต่อกันและกัน เป็นสังคมที่อยู่กันด้วยเหตุผลและยุติธรรม คือต่างฝ่ายต่างมีสิทธิและมีหน้าที่ต่อกันและมีบทลงโทษและวิธีป้องกันการกระทำมิชอบในทำนองเลือกปฏิบัติเอาไว้ด้วย หลักการของพระธรรมวินัยจึงเป็นเรื่องสำคัญ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า อานนท์ บางทีพวกเธอ จะพึงมีความคิดอย่างนี้ว่า ปาพจน์มีพระศาสดาล่วงแล้ว พระศาสดาของพวกเราไม่มี ข้อนี้พวกเธอไม่พึงเห็นอย่างนั้น ธรรมก็ดีวินัยก็ดีอันใดอันเราแสดงแล้ว ได้บัญญัติไว้แล้วแก่พวกเธอธรรม และวินัยอันนั้น จักเป็นศาสดาแห่งพวกเธอ โดยกาลล่วงไปแห่งเรา (ID 25, สัมภาษณ์, 23 พฤษภาคม 2566)

3) รัฐกับคณะสงฆ์ในเชิงความขัดแย้งจากอดีตถึงปัจจุบัน

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2484 ซึ่งเป็นแนวคิดของ จอมพล แปลก พิบูลสงคราม ที่จะเลียนแบบการปกครองฝ่ายอาณาจักรมาใช้แก่ฝ่ายศาสนจักรโดยเรียก "สังฆสภา" ให้เป็นทำนองเดียวกับ “รัฐสภา” และมีอำนาจหน้าที่ทำนองเดียวกันด้วย คือ ตราสังฆาณัติ แล้วถวายให้สมเด็จพระสังฆราชลงพระนาม จะเห็นได้ว่าบทบัญญัติหลาย ๆ บท เลียนแบบมาจากกฎหมายฝ่ายอาณาจักร หมวดหมู่กฎหมายปกครองและกฎหมายรัฐธรรมนูญ อาทิเช่น ให้สังฆสภามีอำนาจตราสังฆาณัติได้ ถ้าสมเด็จพระสังฆราชไม่ทรงเห็นด้วยหรือไม่ทรงลงพระนามตามกำหนด และสังฆสภาลงมติเห็นชอบตามเดิม ทำนองเดียวกับรัฐสภามีอำนาจตราพระราชบัญญัติที่พระมหากษัตริย์ไม่ทรงเห็นด้วยหรือไม่ทรงลงพระปรมาภิไธยตามกำหนด และรัฐสภามีมติเห็นชอบตามเดิม เป็นต้น (ID 22, สัมภาษณ์, 22 พฤษภาคม 2566)

รัชสมัยรัชกาลที่ 9 (จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นนายกรัฐมนตรี) ได้ประกาศยกเลิกพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2484 และตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ขึ้นมาใหม่ ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครองคณะสงฆ์และการบริหารของสังฆสภา โดยการเปลี่ยนการบริหารแบบสังฆสภากลับมาเป็นมหาเถรสมาคมดังเดิมตราบจนถึงปัจจุบันนี้ ซึ่งในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 หมวดที่ 2 มหาเถรสมาคม ได้กำหนดองค์ประกอบและบทบาทอำนาจหน้าที่

ของมหาเถรสมาคม มาตรา 12 มหาเถรสมาคมประกอบด้วยสมเด็จพระสังฆราช ซึ่งทรงดำรงตำแหน่งประธานกรรมการโดยตำแหน่ง สมเด็จพระราชาคณะทุกรูปเป็นกรรมการโดยตำแหน่งและพระราชาคณะ ซึ่งสมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้งมีจำนวนไม่เกิน 12 รูปเป็นกรรมการ มาตรา 13 ให้อธิบดีกรมการศาสนาเป็นเลขาธิการมหาเถรสมาคมโดยตำแหน่ง และให้กรมศาสนาทำหน้าที่สำนักเลขาธิการมหาเถรสมาคมมาตรา 14 กรรมการมหาเถรสมาคม ซึ่งสมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้งอยู่ในตำแหน่งคราวละ 2 ปี และอาจได้รับแต่งตั้งอีกได้ มาตรา 15 นอกจากการพ้นจากตำแหน่งตามวาระตามมาตรา 14 กรรมการ มหาเถรสมาคม ซึ่งสมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้งพ้นจากตำแหน่งเมื่อ

- เป็นพระภิกษุ
- ลาออก
- สมเด็จพระสังฆราชมีบัญชาให้ออก
- * มาตรา 15 ตรี มหาเถรสมาคมมรณภาพ

พ้นจากความมีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

(1) ปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปโดยเรียบร้อยดีงาม

(2) ปกครองและกำหนดการบรรพชาสามเณร

(3) ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์

(4) รักษาหลักพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา

(5) ปฏิบัติหน้าที่อื่น ๆ ตามที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัตินี้หรือกฎหมายอื่น

เพื่อการนี้ ให้มหาเถรสมาคมมีอำนาจตรากฎมหาเถรสมาคม ออกข้อบังคับ วางระเบียบ ออกคำสั่ง มีมติหรือ ออกประกาศ โดยไม่ขัดหรือแย้งกับกฎหมายและพระธรรมวินัย ใช้บังคับได้ และจะมอบให้พระภิกษุรูปใดหรือคณะกรรมการหรืออนุกรรมการมาตรา 19 เป็นผู้ใช้อำนาจหน้าที่ตามวรรคหนึ่งก็ได้

หมวด 3 การปกครองคณะสงฆ์ มาตรา 20 คณะสงฆ์ต้องอยู่ภายใต้การปกครองของมหาเถรสมาคม การจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎมหาเถรสมาคม มาตรา 20 ทวิ เพื่อประโยชน์แก่การปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลางและส่วนภูมิภาคให้ มีเจ้าคณะใหญ่ปฏิบัติหน้าที่ในเขตปกครองคณะสงฆ์ (ID 17, สัมภาษณ์, 20 พฤษภาคม 2566)

จะเห็นได้ว่าเรื่องของความขัดแย้งไม่ค่อยจะประสบพบเจอ ส่วนมากเป็นความร่วมมือเป็นการสนับสนุน เป็นการอุปถัมภ์เป็นส่วนใหญ่ (ID 26, สัมภาษณ์, 26 พฤษภาคม 2566) ขณะเดียวกันพุทธศาสนาไม่ได้มีอิทธิพลแค่ในด้านอุดมการณ์ เพราะในระดับปฏิบัติการแล้ว พระสงฆ์ก็มีบทบาทสำคัญทางสาธารณะหลายประการ เช่น เป็นที่ปรึกษาของเจ้าผู้ปกครอง เป็นตัวแทนเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านและรัฐ และเป็นตัวกลางในการไกล่เกลี่ยความขัดแย้งในชุมชน เป็นต้น

ในกรณีพื้นที่ปัจจุบันที่เราเรียกว่าสังคมไทย พระสงฆ์มีประวัติการเคลื่อนไหวในฐานะผู้นำชุมชน มีบทบาทการระดมพลและนำมวลชนมานานแล้ว ตั้งแต่โบราณนานมา พระไม่เพียงได้รับความเคารพจากผู้คนเนื่องจากความเชื่อทางวัฒนธรรมว่าพระเป็นเนื้อนาบุญ เพราะเป็นผู้มีความบริสุทธิ์จากการประพฤติตนตามหลักพระธรรมวินัยเพื่อละซึ่งกิเลส แต่พระยังเป็นผู้ที่อยู่ใกล้ชาวบ้านและมีบทบาทเกื้อหนุนชุมชน พระจึงเป็นทั้งผู้นำชุมชนและผู้นำทางการเมืองไปโดยปริยาย (ID 24, สัมภาษณ์, 23 พฤษภาคม 2566)

4.2.3 บริบทความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทยตามประเพณีและตามกฎหมาย

จากการวิเคราะห์การให้สัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับบริบทความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทยตามประเพณีและตามกฎหมาย ทำให้ทราบถึงที่มาของบทบาทหน้าที่ระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย ซึ่งประกอบไปด้วย 3 ประเด็นหลัก คือ 1) บริบทความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับการส่งเสริมพระพุทธศาสนา จากอดีตถึงปัจจุบัน 2) บริบทความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย ตามประเพณี 3) บริบทความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย ตามกฎหมาย ดังจะนำเสนอเนื้อหาสาระดังต่อไปนี้

1) บริบทความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับการส่งเสริมพระพุทธศาสนา จากอดีตถึงปัจจุบัน

พระสงฆ์กับพระมหากษัตริย์ไทยมีความสัมพันธ์กันมากยิ่งขึ้น เมื่อรัชกาลที่ 5 พยายามที่จะขับเคลื่อนแนวคิดเรื่อง “ชาตินิยม” เพื่อต่อสู่กับลัทธิคอมมิวนิสต์ และการล่าอาณานิคมจากประเทศมหาอำนาจ จึงเป็นที่มาของการรวมศูนย์การบริหารจัดการบ้านเมือง และพระสงฆ์ได้กลายเป็นตัวช่วยที่สำคัญในการสร้างฐานคิดดังกล่าว ดังจะเห็นได้จากการที่พระองค์โปรดให้สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส และกรมพระยาดำรงราชานุภาพรวมศูนย์การบริหารคณะสงฆ์โดยออกพระราชบัญญัติการปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 ขึ้นมา เพื่อให้การจัดการศึกษา การบริหาร การปกครอง ในหัวเมืองเป็นไปอย่างมีเอกภาพมากยิ่งขึ้น หลักการดังกล่าวได้รับการพัฒนาต่อเนื่องมาจนถึงสมัยรัชกาลที่ 7

อย่างไรก็ตาม จุดเปลี่ยนที่สำคัญของโฉมหน้าทางประวัติศาสตร์ขององค์กรสงฆ์ คือ การเผชิญหน้ากับการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ในอีกมุมหนึ่ง พระสงฆ์ยังต้องรักษาความสัมพันธ์กับระบอบราชาธิปไตยทั้งในแง่ของการนำเสนอหลักการปฏิบัติ พิธีกรรม และความสัมพันธ์ในมิติต่าง ๆ ในขณะที่อีกด้านหนึ่ง พระสงฆ์มีความจำเป็นที่จะต้องจัดวางสถานะขององค์กร และเชิงปัจเจกต่อระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย จะเห็นว่า ไม่จำเพาะองค์กรสงฆ์ หรือตัวพระสงฆ์เองที่พยายามตั้งหลักว่าจะวางสถานะต่อระบอบใหม่ และผู้ปกครองในระบอบ

ใหม่อย่างไร แต่ผู้ปกครองในระบอบใหม่ คือ คณะราษฎร์ก็สับสนเช่นกันว่าจะจัดวางพระสงฆ์และองค์กรสงฆ์อย่างไร ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเจนคือ “พระสงฆ์กับสิทธิในการเลือกตั้ง” ในขณะที่พระสงฆ์เป็นพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตย แต่รัฐได้กันพระสงฆ์ออกไปให้มีสิทธิในการเลือกตั้ง

ในขณะที่พระสงฆ์กลุ่มหนึ่งเมื่อเริ่มปรับตัวได้ จึงพากันตั้งข้อสังเกตต่อพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ รศ.121 ว่า “ไม่เป็นประชาธิปไตย” เพราะมีลักษณะรวมศูนย์ และไม่เน้นการกระจายอำนาจ (Decentralization) จึงรวมตัวกันไปปรึกษาหารือกับผู้บริหารบ้านเมือง เพื่อให้มีการออกพระราชบัญญัติฉบับใหม่ให้เป็นประชาธิปไตยมากยิ่งขึ้น และจึงเป็นที่มาของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับใหม่ที่สอดรับกับการบริหารบ้านเมืองให้มีการแบ่งแยกอำนาจนิติบัญญัติ บริหาร และตุลาการที่แยกออกจากกันตามการบริหารบ้านเมือง ปรากฏการณ์เช่นนี้ จึงถือเป็นจุดเริ่มต้นของการปรับตัวให้สอดรับกับวิถีประชาธิปไตยของพระสงฆ์ในยุคเริ่มต้นของระบอบประชาธิปไตยตั้งแต่ปี 2475

จะเห็นว่า ตั้งแต่ยุค 2475 เป็นต้นมาที่เข้าสู่ระบอบประชาธิปไตย พระสงฆ์ได้พยายามที่จะจัดวางสถานะของตัวเองให้สอดประสานและลงตัวมากที่สุด ทั้งในระบอบเดิม และระบอบใหม่ อย่างไรก็ตาม ในยุคฟื้นฟูของระบอบประชาธิปไตย พระสงฆ์มักจะได้รับการตั้งข้อสังเกตจากผู้บริหารในระบอบประชาธิปไตยอยู่เนือง ๆ เช่นกันว่า “สอนหลักการในพระพุทธศาสนาที่ไม่สอดรับกับการพัฒนาประเทศ” และจัดวางสถานะของตัวเองจนทำให้ผู้นำทางการเมืองเกิดความหวาดระแวงต่ออำนาจ และการใช้อำนาจ จนเป็นที่มาของให้พระสงฆ์ได้รับข้อการกล่าวหาในคดีอาญา และให้สึกหาลาเพศจากสมณะ

นอกจากนั้น ในวิถีประชาธิปไตยที่เปิดกว้าง จึงทำให้พระสงฆ์บางรูปได้เข้าร่วมกับรัฐและนำเสนอหลักการที่สนับสนุนรัฐดังวลีที่ว่า “ฆ่าคอมมิวนิสต์ไม่บาป” จึงทำให้รัฐได้ใช้หลักการดังกล่าวปราบปรามประชาชนที่มีอุดมการณ์และความเชื่อทางการเมืองที่แตกต่าง จนเป็นที่มาของการสูญเสียชีวิตและทรัพย์สินของประชาชนเป็นจำนวนมาก

ความต้องการของประชาชนที่มีต่อการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยที่เพิ่มสูงขึ้น จึงเป็นที่มาของ “รัฐธรรมนูญฉบับประชาชน” และคำว่า “ความเป็นพลเมือง” จึงเป็นคำที่เริ่มใช้มากขึ้นในช่วง 2 ทศวรรษของการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่หลังจากประชาชนในสังคมได้รวมตัวกันเข้าร่วมขับเคลื่อน กดดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง และเป็นอำนาจทางการเมืองที่เป็นอิสระจากอำนาจรัฐ จนเกิดการเมืองของพลเมืองที่มีการขยายตัวและทำงานในรูปแบบต่าง ๆ โดยไม่ต้องพึ่งพาอำนาจจากรัฐ เช่น องค์กร สมาคม องค์กรพัฒนาเอกชน ที่ทำงานด้านสิ่งแวดล้อม สาธารณสุข สื่อสาธารณะ การศึกษา เป็นต้น

ในขณะกระแสประชาธิปไตยกำลังเป็นที่ยอมรับทั้งในทั่วโลก และสังคมไทย เพราะการเมืองมองการปกครองในระบอบนี้มีความเชื่อว่า “ประชาธิปไตยเป็นระบอบการปกครองที่อำนาจสูงสุดของประเทศเป็นของประชาชน ประเทศไทยปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตย ประชาชนจึงมี

ฐานะเป็นเจ้าของประเทศ เพราะประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจสูงสุดของประเทศ ประชาชนจึงเป็นเจ้าของประเทศ ด้วยเหตุนี้ การปกครองในระบอบประชาธิปไตยไม่เพียงแต่ต้องมีกติกาหรือรัฐธรรมนูญที่จะกำหนดรูปแบบหรือระบบที่ใช้ในการปกครองประเทศภายใต้หลักการดังที่ได้กล่าวมาแล้วเท่านั้น สิ่งสำคัญไม่น้อยไปกว่ากันคือ “คน” หรือประชาชน ผู้ซึ่งเป็นเจ้าของประเทศที่มีสิทธิเสรีภาพอย่างเสมอกัน จะต้องมีความสามารถในการปกครองกันเอง ระบอบประชาธิปไตยที่เป็นการปกครองโดยประชาชน หรือการปกครองที่ประชาชนปกครองตนเองจึงจะประสบความสำเร็จได้ (ID 23, สัมภาษณ์, 23 พฤษภาคม 2566)

จากหลายห้วงเวลาทางประวัติศาสตร์ เช่น ตั้งแต่ก่อนรัตนโกสินทร์ พระครูโพนสะเม็ก ซึ่งรู้จักกันในชื่อ ‘ญาคูขี้หอม’ เป็นพระเถระที่ได้รับความเคารพศรัทธาจากผู้คนสองฝั่งโขง ได้รับยศเป็นราชครู มีบริวารจำนวนมาก และมีบทบาทในการจัดตั้งอาณาจักรจำปาสัก หรือในช่วงหลังอยุธยาแตก หนึ่งในขุนศึกที่รวบรวมกำลังผู้คนในเมืองเหนือเข้ากันด้วยกันก็เป็นพระชื่อ “เจ้าพระฝาง” ซึ่งยังคงครองจีวรขณะนำกองทัพ แต่นอกเหนือจากการเป็นผู้นำทางการเมืองแล้ว หลายเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ยังได้แสดงให้เห็นว่า คณะสงฆ์เป็นสถาบันทางสังคมการเมืองที่มีอำนาจคัดง้างกับเจ้าผู้ปกครองได้ กรณีของขรัวโตที่สามารถพูดจาว่ากล่าวและตักเตือนกษัตริย์โดยไม่โดนคาดโทษ หรือกรณีของครูบาฝายหิน ปฐมสังฆนายะกะของล้านนา ที่สามารถขอชีวิตผู้ต้องโทษประหารจากเจ้าต่างแสดงให้เห็นถึงการต่อรองกับอำนาจของเจ้าชีวิตเจ้าแผ่นดิน และแม้จะมีข้อโต้แย้งว่าอำนาจคัดค้านนี้ดูจะขึ้นอยู่กับบารมีส่วนบุคคลของพระแต่ละรูป แต่ในแง่หนึ่งอำนาจในการต่อรองก็มีมิติเชิงสถาบันและแสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของพระหรือคณะสงฆ์ต่อการเมืองการปกครองด้วยเช่นกัน (ID 21, สัมภาษณ์, 22 พฤษภาคม 2566)

2) บริบทความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย ตามประเพณี

ตามประวัติศาสตร์พระสงฆ์มีบทบาทสำคัญในการช่วยรัฐทำหน้าที่พัฒนาพลเมืองให้เกิดการตื่นรู้ซึ่งผลที่จะเกิดขึ้นตามมาคือประชาธิปไตยแห่งการตื่นรู้ ตัวแปรสำคัญที่จะทำให้พระสงฆ์สามารถเข้าไปบทบาทในการทำหน้าที่ช่วยเหลือรัฐในลักษณะนี้ คือ 1) รัฐจำเป็นที่จะต้องเปิดพื้นที่ให้พระสงฆ์ที่อยู่ในชุมชนต่าง ๆ เข้ามาช่วยรับภาระในการพัฒนาพลเมืองให้เกิดการตื่นรู้ โดยการสนับสนุนทั้งงบประมาณ และองค์ความรู้ใหม่ให้แก่พระสงฆ์เพื่อให้สามารถทำหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น 2) พระสงฆ์จำเป็นที่จะต้องตระหนักรู้ในบทบาทที่สอดรับกับวิถีประชาธิปไตย โดยการปรับทัศนคติ และปรับทิศทางการนำเสนอหลักธรรมที่เอื้อต่อการพัฒนาพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยมากยิ่งขึ้น 3) มหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่งอาจจะเข้ามาช่วยเป็นผู้สนับสนุนให้เกิดกระบวนการเหล่านี้ โดยมีรัฐให้การสนับสนุนงบประมาณ และการวิจัย เพื่อที่จะได้ปรับปรุงแนวทางในการพัฒนาเมืองของพระสงฆ์ให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น (ID 20, สัมภาษณ์, 21 พฤษภาคม 2566)

ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐและคณะสงฆ์เปลี่ยนแปลงไปอย่างมีนัยสำคัญเมื่อเกิดกระแสการปฏิรูปศาสนาที่นำไปสู่การก่อตั้งธรรมยุติกนิกายโดยพระจอมเกล้าในขณะที่ยังทรงผนวชอยู่ การเกิดขึ้นของธรรมยุติกนิกายมาพร้อมการตีความคำสอนด้วยแนวทางที่เชื่อว่าเป็นทัศนะทางวิทยาศาสตร์ เป็นเหตุเป็นผล ไม่งมงายเหมือนคำสอนทางศาสนาในสมัยนั้นที่เชื่อในเรื่องโลกหน้า พร้อมกับแนวทางการประพฤติตนสำหรับพระสงฆ์ที่เน้นวัตรปฏิบัติเข้มงวดทางพระวินัยและการศึกษาคำสอนทางศาสนาจากพระไตรปิฎกเป็นสำคัญ (ID 23, สัมภาษณ์, 23 พฤษภาคม 2566) ตัวอย่างที่ดีซึ่งพระสงฆ์ได้เข้าไปช่วยรัฐเข้าไปบทบาทในการเข้าไปช่วยรัฐพัฒนาพลเมืองในชุมชนต่าง ๆ ในสังคมไทยนั้น มิได้เป็นเรื่องที่แปลกใหม่ หรือไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อนในสังคมไทย เพราะจากการวิจัยของพระไพศาล วิสาโล เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างรัฐและพระสงฆ์ในประเด็น “ช่วยรัฐสร้างชาติ” ว่า “ในยุครัชกาลที่ 5 รัฐมิได้มุ่งหมายที่จะเข้ามาควบคุมคณะสงฆ์ และกิจการด้านศาสนาเพียงเพราะต้องการให้เกิดความเป็นหนึ่งเดียวเท่านั้น หากแต่ยังมุ่งหมายให้คณะสงฆ์ช่วยส่งเสริมการสร้างชาติในด้านอื่น ๆ ด้วย” (ID 26, สัมภาษณ์, 23 พฤษภาคม 2566)

3) บริบทความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทยตามกฎหมาย

ในสมัยปัจจุบันมีการแก้ไขพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2505 ฉบับที่ 3 ปี พ.ศ. 2560 ให้พระมหากษัตริย์ทรงสถาปนาสมเด็จพระสังฆราช ซึ่งเป็นไปตามโบราณราชประเพณีในอดีต นอกจากนี้ยังมีประกาศให้ใช้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ ซึ่งบัญญัติเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาไว้หลายหมวด ถือได้ว่าเป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่รัฐใช้อำนาจผ่านกฎหมาย และเป็นการรับรองความสำคัญของพระพุทธศาสนา (ID 1, สัมภาษณ์, 15 พฤษภาคม 2566) ทั้งนี้ในส่วนของภาครัฐ เรื่องการสนับสนุนภารกิจงานของพระพุทธศาสนา ใช้ระเบียบในเรื่องของเงินอุดหนุน อปท. แต่จะดำเนินการในเรื่องของการอุดหนุน หน่วยที่รับเงินจาก อปท. จะต้องดำเนินการไต่หลักเกณฑ์ จะมีอยู่ 2 หลักเกณฑ์

1. การเสนอของโครงการจะต้องเป็นภารกิจที่อยู่ในอำนาจหน้าที่ของหน่วยงานที่ขอรับเงินอุดหนุนตามกฎหมายระเบียบประกาศหรือข้อบังคับโดยจะต้องแสดงเหตุผลความจำเป็นและรายละเอียดของโครงการดังกล่าวไว้ด้วย

2. ต้องดำเนินตามโครงการเอง จะไม่สามารถมอบให้หน่วยงานอื่นดำเนินการแทนได้เช่น วัดขอเงินอุดหนุนจากอปท เพื่อไปปรับปรุงซ่อมแซมอาจจะเป็นที่พักสงฆ์ จะมอบอำนาจหรือจะให้ชุมชนทำงานแทนไม่ได้ เมื่อได้รับเงินอุดหนุนจากอปทแล้ว ว่าจะต้องเป็นผู้ดำเนินการจัดซื้อ หรือจัดจ้าง ได้ดำเนินการเองจะมอบว่าให้ผู้แทนชุมชนเป็นผู้ดำเนินการแทนไม่ได้เพราะฉะนั้น อันนี้คือหลักเกณฑ์สำคัญว่า

1. ภารกิจที่คือ โครงการที่วัดขอเข้ามาต้องอยู่ในอำนาจหน้าที่ของคณะสงฆ์

2. ต้องดำเนินการเอง

ขั้นตอนหรือกระบวนการรับเงินอุดหนุนจากอปทมีอยู่ 8 ขั้นตอนที่เกี่ยวข้อง หน่วยงานที่จะขอรับเงินอุดหนุนจาก อปท. ในระเบียบปี 2563 ปรับใหม่ เพิ่มในส่วนขององค์กรทางศาสนา หมายถึง วัด มัสยิด หรือ ชื่ออื่นๆ ตามระเบียบที่เกี่ยวข้อง หน่วยงานที่รับมี

1. อปท. อื่น อาจจะเป็น อปท. ใกล้เคียง อาจจะเป็นมาขอรับการทำถนนร่วมกัน การทำงานประเพณีร่วมกัน

2. ส่วนราชการที่จัดตั้งตามพรบ บริหารแผ่นดิน เช่น พมจ. สธจ. หรือสำนักพุทธจังหวัด ถ้าหน่วยงานนั้นจัดตั้งตามพรบบริหารแผ่นดิน หน่วยงานนั้นเรียกว่าส่วนราชการ

3. รัฐวิสาหกิจในที่นี้หมายถึง ประปาภูมิภาค ประปานครหลวง ไฟฟ้าภูมิภาค ไฟฟ้านครหลวง และองค์การน้ำเสีย เรียกว่ารัฐวิสาหกิจ รถไฟ ไปรษณีย์ คือรัฐวิสาหกิจ

4. องค์กรประชาชน คือองค์กรจัดตั้งตามกฎหมายต้องดูในส่วนของกฎหมายที่เกี่ยวข้องจะเป็นในส่วนของกระทรวงศึกษาที่ดูแลระเบียบอยู่ซึ่งชุมชนสามารถจัดตั้งเป็นองค์กรชุมชนเพื่อทำกิจการเพื่อประโยชน์ ในท้องถิ่นได้ก็จะมีหลักเกณฑ์กำหนดซึ่งกระทรวงศึกษาเป็นผู้กำหนดหลักเกณฑ์

5. องค์กรทางศาสนา ก็คือวัด มัสยิด หรือชื่อเรียกอื่น ๆ ความหมายก็เป็นไปตามมาตรา 31 พรบ.คณะสงฆ์ พ.ศ.2505

6. องค์กรการกุศล คือองค์กรที่ไม่แสวงหากำไร ทำประโยชน์เพื่อที่อื่น ๆ เช่นมูลนิธิต่าง ๆ หรือเหล่ากาชาดจังหวัด เรียกว่าองค์กรการกุศล

เมื่อหน่วยงาน เหล่านี้ขอรับงบประมาณจาก อปท.

1. อปท. พิจารณาโครงการ ว่าโครงการทุกหน่วย ที่ขอเข้ามาอยู่ในอำนาจหน้าที่ของอปท หรือไม่ เงินอุดหนุน ทั้งผู้ให้และผู้รับจะต้องมีหน้าที่

2. โครงการจะตั้งอยู่ในอำนาจหน้าที่ของอปทด้วย

3. ประชาชนเขตพื้นที่ได้รับประโยชน์

4. ต้องอยู่ในแผนภารกิจ ตามแผนพัฒนาท้องถิ่น แผนจะเป็นตัวกำหนดโครงการที่ อปท. จะจัดทำงบประมาณรายจ่ายประจำปี

5. ที่สำคัญห้าม อปท. ให้การอุดหนุนโครงการที่มีลักษณะเป็นเงินทุนหมุนเวียน การจัดเลี้ยงอาหาร กิจกรรมนันทนาการ การจัดหาครุภัณฑ์ และยานพาหนะขนส่งต่าง ๆ อปท.จะให้การอุดหนุนไม่ได้ (ID 25, สัมภาษณ์, 24 พฤษภาคม 2566)

อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันมีการเสนอประเด็นปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา

1. เรื่องทรัพย์สินของวัดและพระภิกษุสงฆ์

2. เรื่องปัญหาของพระสงฆ์ที่ไม่ปฏิบัติตามพระธรรมวินัยนำมาซึ่ง ความเสื่อมศรัทธา

3. เรื่องการทำพระธรรมวินัยให้วิปริตและการประพฤติวิปริตจากพระธรรมวินัย

4. เรื่องฝ่ายอาณาจักรที่จะต้องเข้าไปสนับสนุน ปกป้องคุ้มครอง กิจการของฝ่ายศาสนจักร

สงฆ์ในพระพุทธศาสนา คือ ชุมชนที่จัดตั้งวางระเบียบเป็นอย่างดีมีจุดมุ่งหมายในการอยู่ร่วมกัน เพื่อเจริญไตรสิกขา เพื่อจะได้ฝึกฝนตนให้เจริญงอกงามในศีล สมาธิปัญญา โดยการอยู่ร่วมกันนี้มีวินัยเป็น เครื่องฝึกตนและเป็นเครื่องมือช่วยจัดสภาพแวดล้อมและระบบการอยู่ร่วมกันเมื่อกล่าวในทางประวัติศาสตร์ ของพระพุทธศาสนาแล้ว ได้เริ่มมีการตรากฎหมายคณะสงฆ์ตั้งแต่รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอด ฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ 1 เป็นต้นมา ทำให้การปกครองคณะสงฆ์มีการแบ่งการปกครองส่วนกลาง และส่วนภูมิภาคที่ดูแลมณฑลต่าง ๆ รวมถึงกำหนดให้มีเจ้าคณะผู้ปกครองในชั้นต่าง ๆ และที่เพิ่มเติม เข้ามาใหม่ก็คือมีการแยกการปกครองเป็น 2 นิกาย คือ มหานิกาย กับธรรมยุติกนิกายอีกทั้งตรา พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2484 ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการควบคุมและการบังคับบัญชาคณะสงฆ์ ไทยเป็นอันมาก กล่าวคือ ได้กำหนดให้มีสังฆสภา สังฆมนตรีและคณะวินัยธร ทำหน้าที่ในฝ่ายนิติบัญญัติ บริหารและตุลาการของคณะสงฆ์ซึ่งถือได้ว่า การปกครองคณะสงฆ์ไทยตามกฎหมายฉบับนี้อนุโลมตามการ ปกครองของฝ่ายบ้านเมืองหรืออาณาจักรที่ไม่ขัดหรือแย้งกับพระธรรมวินัย (ID 2, สัมภาษณ์, 17 พฤษภาคม 2566)

4.2.4 ผลจากการวิเคราะห์ปัญหาความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย

ความคิดเกี่ยวกับรัฐไทยสังคมโบราณ เริ่มตั้งแต่สังคมสุโขทัย อยุธยา ธนบุรี และกรุงรัตนโกสินทร์ มีความผูกพันกับความเชื่อทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในหนังสือไตรภูมิพระร่วงที่บันทึกลงในหนังสือสมัย สุโขทัย มีความเชื่อที่สำคัญในหนังสือเล่มนี้ ได้แก่ ความเชื่อเรื่องจักรวาลวิทยาแบบไตรภูมิ อันเป็นความเชื่อใน เรื่องรัฐที่ปราศจากอาณาเขตที่ชัดเจนแน่นอน พระมหากษัตริย์ทรงเปรียบเหมือนพระโพธิสัตว์ ที่สั่งสมบุญบารมี มามากมายในอดีตชาติ อำนาจในการปกครองดินแดนต่าง ๆ จึงเปรียบเสมือนการเผยแพร่พระบรมโพธิ์สมภาร ของพระโพธิสัตว์ จึงทำให้เกิดความเชื่อว่าพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์จะปกคลุมแพร่ไพศาลออกไปทั่ว พระราชอาณาจักรโดยไม่มีขอบเขต (พิพัฒน์ พสุธารชาติ, 2545, หน้า 254) ธรรมราชาเป็นกษัตริย์ในอุดมคติของพระพุทธศาสนา แนวคิดเรื่องธรรมราชาปรากฏในอยู่ในจักกวัตติสูตร ในพระสูตรนี้พระพุทธเจ้าตรัสว่า "พระเจ้าจักรพรรดิ เป็นผู้ทรงธรรม เป็นธรรมราชา เป็นใหญ่ในแผ่นดิน มีมหาสมุทรทั้งสี่ล้อมรอบ เป็นผู้ พิชิต" พระภิกษุรูปหนึ่งทูลถาม พระพุทธเจ้าว่า เมื่อพระราชา เป็นใหญ่ในแผ่นดินแล้วจะมีอะไรยิ่งใหญ่ไปกว่า พระราชาหรือไม่พระพุทธเจ้าตรัสตอบว่า ธรรมเป็นสิ่งที่ใหญ่กว่าพระราชา คาถามนี้เกี่ยวกับข้องกับขอบเขตการ ใช้อำนาจของพระราชา กล่าวคือ เมื่อพระราชามีพระราชอำนาจมากที่สุดในแผ่นดิน อะไรเล่าจะเป็นเครื่อง กำกับการใช้อำนาจมิให้เกินเลยไปจนกลายเป็นทรราช

คำตอบของพระพุทธเจ้าก็คือว่าธรรมเป็นเครื่องกำกับการ ใช้พระราชอำนาจของพระราชา พระราชาใช้พระราชอำนาจในกรอบของธรรมนั่นคือ ราชธรรมกากับการใช้พระราชอำนาจ (พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2557)

4.2.4.1 รัฐในการส่งเสริมพระพุทธศาสนา

จากการวิเคราะห์การให้สัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับรัฐในการส่งเสริมพระพุทธศาสนา ซึ่งประกอบไปด้วย 5 ประเด็นหลัก คือ 1) ความเข้าใจเกี่ยวกับรัฐในการส่งเสริมพระพุทธศาสนา 2) การสร้างความร่วมมือในการขจัดความขัดแย้งทางสังคมรัฐกับคณะสงฆ์ไทย 3) ความเหมาะสมของโครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์จากอดีตถึงปัจจุบัน 4) การที่ภาครัฐออกการบังคับใช้กฎหมายกับพระสงฆ์ 5) การใช้อำนาจของรัฐในการกำกับ ควบคุม ดูแล และสนับสนุนพระพุทธศาสนา ดังจะนำเสนอเนื้อหาสาระดังต่อไปนี้

1) ความเข้าใจเกี่ยวกับรัฐในการส่งเสริมพระพุทธศาสนา

การถวายงานต่อทางคณะสงฆ์ ถือว่าเป็นงานภาครัฐ ไม่ว่าจะเป็นสำนักพุทธศาสนาแห่งชาติ เป็นหน่วยงานหลักในการสนองงาน ในการทำหน้าที่ไหนฐานะลูกศิษย์ ทำอย่างไรก็แล้วแต่ที่จะทำให้หน่วยงานการคณะสงฆ์สนองงานในการทำหน้าที่ ในฐานะลูกศิษย์ ทำอย่างไรก็แล้วแต่ ที่จะทำให้งานการคณะสงฆ์ทั้ง 6 ด้าน จะดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย ทำอย่างไรที่จะทำให้คณะสงฆ์ทั้งประเทศโดยมีลูกศิษย์อยู่ประจำจังหวัดทุกจังหวัดได้อำนวยความสะดวกในสิ่งที่เกี่ยวข้องในส่วนของภาครัฐ (ID 24, สัมภาษณ์, 23 พฤษภาคม 2566)

ความเข้าใจเกี่ยวกับรัฐในการส่งเสริมพระพุทธศาสนา ถือเป็นการสร้างความเข้าใจบางครั้งบางคราว หรือในอดีตที่ผ่านมา การทำงาน การทำหน้าที่ ในสถานการณ์หรือระยะเวลาก่อนนั้น อาจจะเปลี่ยนแปลงไป แต่ ณ ขณะนี้ด้วยระยะเวลาห้วงเวลา สถานการณ์ ระเบียบต่าง ๆ มันก็มีการปรับปรุง อย่างเช่น โครงการบริหารส่วนท้องถิ่น สมัยก่อน วัดจัดงานแข่งเรือ วัดจะสร้างนู่นสร้างนี่ ไปบอก อบจ. ไปบอกเทศบาล ก็สามารถทำได้ แต่วันนี้ชัดเจนทำได้ถือว่าเป็นหน้าที่ แต่มีข้อแม้มีเงื่อนไขที่จะต้องทำตามกติกาของ อปท. มีหน้าที่อยู่แล้ว อย่างเช่น การทำนุบำรุง หรือการบูรณะปฏิสังขรณ์ แต่การขอเงินงบประมาณ มันต้องขอก่อน หากขอปีนี้ ปีนี้ก็ยังไม่ได้ ก็เป็นอันตรายสุ่มเสี่ยงต่อการ ตรวจสอบ ปัจจุบันในการตรวจสอบ มีเยอะแยะหลายช่องทางไปหมด มีความจำเป็นอย่างยิ่ง ที่จะต้อง ทำความเข้าใจให้กระจ่าง การประชุมชี้แจงทำความเข้าใจในความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับศาสนา ที่มีผู้ปกครองหรือระดับผู้บริหาร มามอบนโยบาย มาแลกเปลี่ยนความคิดเห็น รับความรู้ความเข้าใจ ต่อสถานการณ์บ้านเมืองที่เปลี่ยนแปลงไป กฎระเบียบต่าง ๆ มีการปรับปรุงแก้ไข เพราะฉะนั้น เมื่อกฎระเบียบต่าง ๆ มีการปรับปรุงแก้ไข ต้องมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่การคณะสงฆ์จำเป็นต้องปรับเปลี่ยน การประชุมมหาเถระสมาคม ซึ่งถือว่าเป็นองค์บุคคล ที่เป็นผู้กำกับเป็นผู้

กำหนดนโยบาย ให้การขณะส่งดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย ทั่วทั้งประเทศ ก็มีการประชุม เดือนละสามครั้ง ทุกวันที่10 วันที่ 20 และวันที่ 30 ทุกเรื่องทุกราวที่สำนักงานพระพุทธศาสนา แจ้งไปยังเจ้าคณะจังหวัด ไปยัง สำนักงานพระพุทธศาสนาประจำจังหวัด ในส่วนที่ต้องดำเนินการกับการคณะสงฆ์ สำนักพุทธฯ จะต้องขอเสนอความเห็นชอบจากมหาเถระสามาคมก่อนทุกครั้งที่จะแจ้งไปให้วัดดำเนินการ (ID 25, สัมภาษณ์, 23 พฤษภาคม 2566)

2) รัฐกับคณะสงฆ์ไทยในการสร้างความร่วมมือในการขจัดความขัดแย้งทางสังคม

งบประมาณแผ่นดิน ในช่วงสี่ห้าปีที่ผ่านมา กระทบกระเทือนองค์กรคณะสงฆ์ กระทบกระเทือนเป็นอย่างมาก แต่ก็คิดว่าสิ่งต่าง ๆ ถือว่าให้มันเป็นบทเรียนที่จะต้องมาพูดคุยกันจริง ๆ แล้วสำนักพุทธฯ งบประมาณของสำนักพุทธฯมีอยู่ สี่พันกว่าล้าน ในปีนี้ ถูกปรับ ลดลงไปเยอะประมาณแปดสิบเปอร์เซ็นต์ เป็นงบประมาณที่อุดหนุนการคณะสงฆ์ทั้งหกด้าน เป็นเงินอุดหนุนทั่วไป และอุดหนุนเฉพาะกิจ ยี่สิบเปอร์เซ็นต์ เป็นเงินค่าดำเนินงานของสำนักพุทธฯ ไม่ว่าจะเป็นค่าน้ำมันรถ ไม่ว่าจะเป็นค่าเบี้ยเลี้ยง ค่าจัดประชุม และที่สำคัญคือ งบประมาณ งบดำเนินงาน ก็คือค่าตอบแทนของข้าราชการ ในยี่สิบเปอร์เซ็นต์ ส่วนที่เหลือถึงจะได้มาพัฒนา สิ้นปีก็ได้มาดูเรื่อง ครุภัณฑ์ เรื่องโต๊ะ เรื่องเก้าอี้หรือสำนักงานในที่ชำรุดเสียหายมาหลายปี ก็นำเงินที่เหลือ จ่ายจากการเสนองานพระทั้งหกด้าน ก็มาเจียดจ่ายบริหารจัดการ ให้ทุกจังหวัด ทั่วประเทศ จริง ๆ แล้วดูเหมือนงบเยอะ แต่ก็จะสั่นมาช่วยกันคณะสงฆ์ทั้งหกด้าน ก็ยังมีความเข้าใจคลาดเคลื่อนว่า งบประมาณต่าง ๆ นั้นสำนักพุทธฯไม่ชัดเจน วันนี้ในเรื่องการปกครอง ต้องถือว่าเป็นสิ่งที่สำคัญอย่างยิ่ง ในการให้การสนับสนุนให้การเสนองาน เหล่านี้เหล่านี้ คืองบประมาณ 1,200,000 เป็นงบนิตยภัต ซึ่งสัปดาห์ที่ผ่านมามีมูลนิธิกองทัพธรรม โดยทนาย ได้ไปสภาแล้วก็ไปแถลงข่าวโจมตีสำนักพุทธฯ แล้วก็ใช้คำพูด ใช้กิริยาท่าทางที่เป็นการดูหมิ่น เพราะความไม่เข้าใจ ก็ได้โทรศัพท์พูดคุยกับทนาย ด้วยความไม่เข้าใจ ท่านก็ยอมรับว่าท่านไม่เข้าใจ ท่านไปฟังพระรูปหนึ่ง ที่ไปให้ข้อมูลที่คลาดเคลื่อน โดนด่าฟรีไปแล้วสำนักพุทธฯ ในอดีตที่ผ่านมา อาจจะมีบ้าง แต่รับมันเป็นบทเรียน ที่จะต้องมาปรับปรุงต้องมาชี้แจง พอสังเกตได้ว่า ผู้ว่าราชการจังหวัด ถือเป็นผู้บังคับบัญชา ผู้อำนวยการสำนักพุทธศาสนาแห่งชาติ ได้มอบอำนาจให้ไปกำกับดูแลบุคลากรในพื้นที่ ในแต่ละจังหวัด ก็คือไปเป็นพ่อ เราส่งลูกไปอยู่กับพ่อบุญธรรม ส่งลูกไปอยู่ประจำบ้านของท่าน ท่านถูกตำหนิ ถือว่าเป็นนโยบายที่พ่อที่อยู่ในกลุ่ม จะต้องไปดำเนินการจัดการให้เรียบร้อยแต่ถ้าเป็นบุคคลนอกที่ไม่เกี่ยวไม่มีสิทธิ์ ไม่มีอำนาจหน้าที่ จะไม่ยอมรับ กลายเป็นว่าผู้บริหารองค์กรไม่มีประสิทธิภาพ ทำสีเสียหาย ปัจจุบันมันไม่ใช่ในอดีตที่ผ่านมา ในโบราณก็ยอมรับว่า การตั้งต้นของเงินนิตยภัต นั้นมาจากส่วนพระองค์ของพระราชาในอดีตซึ่งสมัยก่อนพระราชาคือเจ้าชีวิต ที่ดินทุกตารางนิ้วก็เป็นของพระมหากษัตริย์ เงินตราต่าง ๆ ท่านก็จะครอบคลุมอยู่ในทุกแดง ท่านก็สามารถไปนำถวายให้กับพระคุณเจ้าที่ท่านยกย่องอุปถัมภ์ พระพุทธศาสนาในฐานะที่ท่านเป็นทรงเป็นอัครศาสนูปถัมภกในการทะนุบำรุงและดำเนินกิจกรรมทางศาสนา ยกย่องพระพุทธศาสนาให้

เข้มแข็ง เพื่อประโยชน์สุขของบ้านเมือง ให้สมกับเป็นสถาบันอีกสถาบันหนึ่งหลังจาก รัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา การปรับปรุงกฎหมาย การสร้างหน่วยงานราชการขึ้นมาใหม่ เพื่อไปดูแลทุกข์สุขของพี่น้องประชาชน ซึ่งรวมไปถึงพระเจ้าพระสงฆ์ด้วย ก็ถือว่าเป็นหน้าที่ของรัฐ คือนำเงินภาษีอากรไปเป็นเงินงบประมาณแผ่นดินมาจัดสรรให้ ซึ่งเมื่อประเมินเงินงบประมาณแผ่นดินแล้ว ทุกอย่างต้องมีระเบียบเหมือนอย่าง อปท. ที่มาอธิบายให้ฟัง ท่านมีงบประมาณพร้อมที่จะสนับสนุน ท่านมีหน้าที่ถ้ามันตรงกับหน้าที่ อปท. แล้วกติกาของ อปท. ให้ได้ ผู้ที่รับเงิน ก็ว่าไปตามระเบียบ จากที่ผ่านมา พระครูท่านหนึ่งท่านอยู่ต่างประเทศ เป็นพระธรรมทูตรูปเดียว ท่านบอก ท่านยังไม่ได้ นิตยภัต มาตั้งแต่ปี 2561 ที่ท่านไม่ได้แต่งตั้ง ไม่ก็เดือนที่ผ่านมานี้ ท่านก็เดินทางมาถามทวงเงินนิตยภัต ที่ท่านไม่ได้รับตั้งแต่ปี 2561 เจ้าหน้าที่ได้ชี้แจงไปว่า เงินนิตยภัต เป็นเงินที่มีระบบการใช้จ่าย เงินที่จะปล่อยไปนั้นต้องมีคำขอ ท่านจะขอประสงค์รับเงินนิตยภัต ไม่ใช่อยู่ดี ๆ เจ้าหน้าที่จะส่งไปให้ได้เลย ต้องมีคำขอจากเจ้าตัว หรือการแสดงตัวที่ชัดเจน พร้อมทั้งแสดงคำสั่งแต่งตั้งของเจ้าคณะจังหวัด หรือเจ้าคณะอำเภอตามตำแหน่งหน้าที่นั้น ๆ เพื่อยืนยันชัดเจนว่า เจ้าหน้าที่จะจ่ายเงินถูกต้องตามอัตราที่ควรได้รับเป็นเจ้าอาวาส ตอนนี้อัตราหนึ่งพันแปดร้อย เจ้าคณะตำบล คณะอำเภอ อัตรานิตยภัตไม่เท่ากัน ต้องแสดงตนว่าท่านเป็นพระตามหนังสือสุทธิ ตามรูปนี้จริง แต่งตั้งวันนี้จริง ตามคำสั่งแต่งตั้ง เพราะฉะนั้นท่านก็มีสิทธิ์นับตั้งแต่วันแต่งตั้งคือปี 2561 มาเมื่อปี 2566 เมื่อสามเดือนที่แล้ว เจ้าหน้าที่ก็ให้ท่านแสดงหนังสือขอรับเงินนิตยภัต พร้อมกับแนบเอกสารหนังสือสุทธิ คำสั่งแต่งตั้ง พระสังฆาธิการ และจำเป็นอย่างยิ่งที่เป็นกติกาของธนาคาร เพราะปัจจุบันเราไม่สามารถที่จะนำเงินสดไปถวายได้เหมือนในอดีตธนาคารต้องบอกว่าบัญชีส่วนตัวคือบัญชีของบุคคล การจะส่งจ่ายผ่านธนาคารได้ต้องมีแบบลับ ๆ คำขอเงินผ่านธนาคาร ถ้าไม่มีเราโอนให้ไม่ได้หรือในจังหวัดหนึ่งมีพระทั้งหมดหนึ่งร้อยลูกถ้าเราขาดรูปใดรูปหนึ่ง ทั้งหมดก็ดำเนินการไม่ได้เพราะมันเป็นงบประมาณในก้อนนั้น ต้องจัดลงไปให้จังหวัด ถ้ามีหนึ่งร้อยรูปก็ต้องจัดก้อนใหญ่ไปหนึ่งร้อยรูป การเก็บข้อมูลต่าง ๆ สำนักพุทธฯ จะแจ้งไปทางเจ้าคณะผู้ปกครองให้สำรวจ ความคงอยู่ สำรวจตำแหน่ง ของพระสังฆาธิการ ในจังหวัดนั้น ๆ ว่าท่านมีการเลื่อนตำแหน่งไหม มีการแต่งตั้ง เป็นตำแหน่งอื่นที่สูงขึ้นไหม เพื่อแสดงตัวว่า จะมีการจัดสรรงบประมาณ นิตยภัต ที่จะต้องขอไปที่สำนักพุทธ ไปถูกต้อง ปรากฏว่าท่านไม่มีเซ็นอะไรเลย เอกสารสองฉบับท่านก็ไม่เซ็นหนังสือสุทธิท่านก็ไม่ให้ แต่ ไปฟ้องความกับทนาย สำนักพุทธฯ นี่คือการสนองงานคณะสงฆ์ว่า ถ้ามีความจำเป็นอย่างยิ่ง ที่เงินงบประมาณแผ่นดินมันต้องมีกฎมีกติกามีระเบียบ เพื่อป้องกันเจ้าหน้าที่ ที่ผ่านมาก็มีเจ้าหน้าที่สำนักพุทธ ที่โอนเงินผิดเข้าบัญชีพระที่ลาสิกขาไปแล้ว ปรากฏว่าต้องใช้เงินคืนหลวง ปรากฏว่าท่านลาสิกขาไปตั้งแต่เมื่อไหร่ แต่ลาสิกขาท่านก็ไม่ได้มาแจ้งกับจังหวัด จังหวัดก็ไม่รู้เพราะว่าพระวัดในจังหวัดเยอะ ก็โอนเงินเข้าบัญชีไปเรื่อย นอกจากนี้แล้วยังผลักดันให้เกิดระเบียบต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นระเบียบของโครงการเงินกองทุนวัด ช่วยวัด ตอนนี้ก็คลอดแล้ว เมื่อก่อนอาจยังมีความคลางแคลงใจว่าหักเงินเดือนมาทุกเดือนไม่รู้ว่าเงินไปไหน แต่ขณะที่

ได้ตั้งคณะทำงานคณะกรรมการ ยกร่างระเบียบ ทุกอย่างมันต้องมีระเบียบ ให้การที่จะใช้เงินถ้าไม่มีระเบียบมันไปไม่ได้ มันไม่เหมือนเงินบริจาคเงินบริจาค ยังต้องมีใบสำคัญเวลารับเวลาจ่าย ยิ่งเงินงบประมาณ มันต้องมีที่มาที่ไป ไปแบบไหนไปอยู่ตรงไหนไปทำอะไร ต้องรายงานกลับมาว่าไปทำจริงนี่เรื่องการปกครอง (ID 25, สัมภาษณ์, 23 พฤษภาคม 2566)

3) ความเหมาะสมของโครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์จากอดีตถึงปัจจุบัน

ในทางกฎหมายแล้วอาจจะมีความเห็นอีกหนึ่งบรรทัดว่า ถ้าวันหนึ่งพระมหากษัตริย์ในทางทฤษฎีซึ่งเกิดขึ้นได้แต่สมมติในทางตำรา ว่าถ้าเหล่ากษัตริย์พระองค์หนึ่ง เป็นพระเจ้าแผ่นดินแล้ววันหนึ่งทรงประกาศพระองค์ทรงเลิกเป็นพุทธมามกะ แต่การที่จะทรงเป็นประมุขของประเทศซึ่งมีประชากรจำนวนมากนับถือศาสนาต่าง ๆ กัน ประชากรส่วนใหญ่เป็นพุทธศาสนิกชนแต่ก็ไม่ใช่จะลงรอยนักก็ยังมีคนที่นับถือศาสนาอื่น หรือวันนี้อาจจะมีแม้กระทั่งผู้ที่ไม่นับถือศาสนาอื่นได้เลย ท่านเหล่านั้นบุคคลเหล่านั้น ก็ยังเป็น ๆ พสกนิกรเป็นประชาชนคนไทย เพราะฉะนั้นการที่อยู่ในอุปถัมภ์ ค้ำชูบำรุงศาสนาต่าง ๆ นั้นถึงเป็นแนวทางที่ปฏิบัติมาแล้ว แล้วก็นำมาเขียนอยู่ในบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ กรณีในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พระราชกฤษฎีกาในช่วงเช้าของวันบรมราชาภิเษกนั้น คือการเข้าพิธีสำคัญมีทรงนำมาพิเศษ ในพิธีวันนั้นในช่วงเช้ามีพิธีที่เป็นพิธีศักดิ์สิทธิ์ที่ทำมาช้านาน เป็นพิธีฝ่ายศาสนาพราหมณ์และพุทธ อยู่ด้วยกันด้วยน้ำที่ถวายเพื่ออภิเษก เป็นน้ำที่ผ่านการปลุกเสกผ่านการประสิทธิ์ประสาทพระพุทธมนต์มาแล้วจากวัดวาอาราม สำคัญทั่วทั้งประเทศ ในทางความหมายก็อาจจะเป็นการซื้อแสดงว่า การที่ท่านเป็นพระเจ้าแผ่นดิน น้ำที่บรรดาเจ้านายก็มีบุคคลสำคัญตำแหน่งต่าง ๆ นำขึ้นทูลเกล้าทูลกระหม่อมไปถวายสงฆ์ในวันนั้น เป็นผู้แทนน้ำจิตน้ำใจของคนทั้งประเทศ น้ำที่ตักจากแหล่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายผ่านพิธี เจริญพระพุทธมนต์เพื่อปลุกเสกด้วยพระพุทธคุณ จากวัดวาอารามต่าง ๆ นั้นได้นำมารวมกัน ธรรมชาติของน้ำเวลาอยู่รวมกันแล้วแยกไม่ได้เพราะผมว่าหยดไหนมาจากจังหวัดไหน ประสานกลายเป็นเนื้อเดียวกันหมด ดังนั้น น้ำจิตน้ำใจของคนทั้งหมดที่รวมกันเป็นหนึ่งเดียว การที่มีผู้แทนนำน้ำนั้นที่ผ่านพิธีศักดิ์สิทธิ์เช่นว่านั้นทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย การเสด็จพระราชดำเนินไปวัดพระศรีรัตนศาสดารามไปวัดพระแก้วไปประกาศยืนยันอีกครั้งหนึ่งว่าทรงเป็นพุทธศาสนูปถัมภก ในท่ามกลางที่ประชุมสงฆ์ ถ้อยคำที่ได้ส่งกล่าวปฏิญญาแสดงพระองค์ในวันนั้น บัดนี้ทรงรับบรมราชาภิเษกเป็นพระเจ้าดีแล้วทรงยืนยันว่าจะพระราชทานพระบรมราชูปถัมภ์พระราชทานอารักขากับพระพุทธศาสนาในประเทศไทยตลอดไป สิ่งเหล่านี้ จะบอกนัยยะความสัมพันธ์ความเชื่อมโยงระหว่างสถาบันพระมหากษัตริย์กับพระพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่ง (ID 10, สัมภาษณ์, 18 พฤษภาคม 2566)

การปกครองคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบัน นอกจากจะมีการปกครองโดยอาศัยพระธรรมวินัยเป็นหลักแล้ว ยังต้องดำเนินการให้เป็นไปตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ซึ่งการตราพระราชบัญญัติ ฉบับนี้เกิดจากความต้องการของรัฐบาลสมัย จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ที่มุ่งปรับเปลี่ยน

รูปแบบการปกครอง คณะสงฆ์ให้สอดคล้องกับนโยบายและวิธีการปกครองประเทศของ จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ ที่นิยมการรวบอำนาจการตัดสินใจเด็ดขาดไว้กับผู้นำที่เข้มแข็ง ดังจะเห็นได้จากเหตุผลของการยกเลิก พ.ร.บ. คณะสงฆ์ พ.ศ. 2484 และประกาศใช้พ.ร.บ. คณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ที่ว่า “โดยที่การจัดดำเนินกิจการ คณะสงฆ์มิใช่เป็นกิจการอันแบ่งแยกอำนาจดำเนินการด้วยวัตถุประสงค์เพื่อการถ่วงดุลอำนาจเช่นที่เป็นอยู่ ตามกฎหมายในปัจจุบัน และโดยระบบเช่นว่านั้น เป็นผลบั่นทอนประสิทธิภาพแห่งการดำเนินการ จึงเห็นสมควรแก้ไขปรับปรุงเสียใหม่ ให้สมเด็จพระสังฆราชองค์สกลมหาสังฆปริณายกทรงบัญชาการคณะสงฆ์ ทางมหาเถรสมาคมอำนาจกฎหมายและพระธรรมวินัย ทั้งนี้เพื่อความเจริญรุ่งเรืองแห่ง พระพุทธศาสนา” (ID 4, สัมภาษณ์, 18 พฤษภาคม 2566)

4) การที่ภาครัฐออกการบังคับใช้กฎหมายกับพระสงฆ์

ในปัจจุบันมีการเสนอประเด็นปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา คือ 1. เรื่องทรัพย์สินของวัดและพระภิกษุสงฆ์ 2.เรื่องปัญหาของพระสงฆ์ที่ไม่ปฏิบัติตามพระธรรมวินัยนำมาซึ่งความเสื่อมศรัทธา 3.เรื่องการทำพระธรรมวินัยให้วิปริตและการประพฤติวิปริตจากพระธรรมวินัย 4.เรื่องฝ่ายอาณาจักรที่จะต้องเข้าไปสนับสนุน ปกป้องคุ้มครองกิจการของฝ่ายศาสนจักร คณะรัฐมนตรีในคราวประชุมเมื่อวันที่ 14 กรกฎาคม พ.ศ.2558 รับทราบผลการพิจารณาหรือผลการด าเนินการตามที่สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติเสนอ มีมติเห็นชอบแผนการดำเนินการของ คณะสงฆ์ตามภารกิจ 6 ด้าน + 1 ประกอบด้วย

- ด้านการปกครอง
- ด้านศาสนศึกษา
- ด้านศึกษาสงเคราะห์
- ด้านการเผยแผ่
- ด้านสาธารณูปการ
- ด้านสาธารณสงเคราะห์
- พัฒนาพุทธมณฑล

โดยดำเนินการดังนี้

แนวทางการปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนาด้านปกครอง

1) พัฒนากฎหมายที่เกี่ยวกับการปกครองคณะสงฆ์

(1) บรรจุคำว่า “พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ” ไว้ในรัฐธรรมนูญ

(2) เพิ่มอำนาจ บทบาทและหน้าที่ของพระสังฆาธิการ

(3) กระจายอำนาจทางการปกครองคณะสงฆ์

(4) จัดตั้งสภาสงฆ์ในแต่ละระดับชั้น

(5) กำหนดกระบวนการยุติธรรมสงฆ์ที่ชอบด้วยพระธรรมวินัย และกฎหมายบ้านเมือง

(6) กำหนดให้มีสำนักงานเจ้าคณะแต่ละระดับชั้นทำงานต่อเนื่องโดยมี เจ้าหน้าที่สนับสนุนและให้สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติขยาย อัตรากำลังพนักงานราชการ

(7) จัดตั้งองค์กรหรือสถาบันพัฒนาพระสังฆาธิการ

2) พัฒนางานภายใต้ระบบและกลไกที่มีอยู่

(1) พระสังฆาธิการในแต่ละระดับชั้นบังคับใช้กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการปกครองคณะสงฆ์อย่างจริงจัง

(2) กำหนดให้วัดหรือการปกครองคณะสงฆ์ในแต่ละระดับชั้น จัดทำยุทธศาสตร์ในการปฏิบัติงานเป็นแผนปฏิบัติการประจำปีและแผนพัฒนาฯ ระยะ 5 ปี โดยให้สอดคล้องกับกิจการคณะสงฆ์ทั้ง 6 ด้าน และ มีการสนับสนุนงบประมาณจากรัฐ

(3) กำหนดระบบการคัดกรองผู้บรรพชาและอุปสมบทและจัดทำฐานข้อมูลสารสนเทศเพื่องานปกครองคณะสงฆ์

(4) ส่งเสริมและสนับสนุนให้คณะสงฆ์ทำงานเชื่อมโยงกับเครือข่ายทุกภาค ส่วนทั้งภาครัฐและเอกชน

3) การบริหารจัดการด้านการเงินและบัญชี

(1) สนับสนุนให้มีการจัดตั้งธนาคารพระพุทธศาสนาแห่งชาติโดยได้รับการ สนับสนุนจากภาครัฐ

(2) สนับสนุนและส่งเสริมการทำรายงานด้านงบประมาณ การเงินและบัญชี อย่างเป็นระบบ

(3) พัฒนาบุคลากรทางพระพุทธศาสนา ให้มีความรู้ความสามารถทางด้านกฎหมายและการจัดการทรัพย์สินของสถาบันทางพระพุทธศาสนา

แนวทางการปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา ด้านศาสนศึกษา

(1) พัฒนาการบริหารจัดการในการศึกษาบาลี นักธรรม ธรรมศึกษา โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ มหาวิทยาลัยสงฆ์ และ การศึกษาตามอัธยาศัย บูรณาการกันอย่างเป็นระบบ

(2) เสนอให้ตราพระราชบัญญัติการศึกษาพระปริยัติธรรมเพื่อเป็นกลไก ในการบริหารจัดการ และพัฒนาการศึกษาพระพุทธศาสนา

(3) จัดให้มีคณะกรรมการการศึกษาพระพุทธศาสนาในระดับจังหวัด เพื่อบูรณาการการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับพระภิกษุสามเณรและ ประชาชนทั่วไป

(4) พัฒนาหลักสูตร กระบวนการเรียนการสอน การวัดและประเมินผล การศึกษาด้านพระพุทธศาสนาให้มีคุณภาพและมาตรฐาน

(5) ส่งเสริมและพัฒนาบุคลากรด้านพระพุทธศาสนา ให้มีความมั่นคงและก้าวหน้าในอาชีพ เช่น กำหนดระบบเทียบมาตรฐานคุณวุฒิ อัตรา เงินเดือน สวัสดิการและสิทธิประโยชน์อื่น ๆ เป็นต้น

(6) กำหนดยุทธศาสตร์ส่งเสริมและพัฒนาระบบและกลไกในการสร้าง และพัฒนาศาสนทายาท

แนวทางการปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา ด้านเผยแผ่

(1) กำหนดเป้าหมายและจัดทำยุทธศาสตร์การเผยแผ่และ ประชาสัมพันธ์กิจการพระพุทธศาสนาอย่างเป็นระบบ

(2) เสนอให้มีการพัฒนาโครงสร้างการบริหารกิจการคณะสงฆ์โดยมีการจัดตั้งแม่กองงานด้านการประชาสัมพันธ์และเผยแผ่พระพุทธศาสนา

(3) เสนอให้มีการตั้งหรือพัฒนาสถาบันเพื่อพัฒนาบุคลากรด้านการ ประชาสัมพันธ์และเผยแผ่พระพุทธศาสนา

(4) จัดทำแผนพัฒนาบุคลากรเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้มีความรู้ ทักษะด้านภาษาเพื่อการสื่อสาร การใช้สื่อ เช่น พระนักเผยแผ่ พระสอนศีลธรรม พระธรรมทูต พระธรรมทูตสายต่างประเทศ พระวิปัสสนาจารย์

(5) จัดทำมาตรฐานบุคลากรด้านการประชาสัมพันธ์และเผยแผ่กิจการพระพุทธศาสนา

(6) เสนอให้หน่วยงานที่รับผิดชอบ พัฒนางานและส่วนงานเพื่อการดูแล ตรวจสอบมาตรฐานของบุคลากร ด้านการเผยแผ่

(7) รณรงค์ จัดกิจกรรม สนับสนุน สร้างเครือข่ายการประชาสัมพันธ์ และเผยแผ่ข่าวสารกิจการงานพระพุทธศาสนาและ ศาสนสัมพันธ์ อย่างสร้างสรรค์และต่อเนื่อง

แนวทางการปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา ด้านสาธารณูปการ

(1) ปรับปรุงและพัฒนาระบบการบริหารการจัดการศาสนสมบัติของวัด

(2) พัฒนาระบบสารสนเทศเพื่อการบริหารการจัดการศาสนสมบัติของวัดเสนอให้รัฐบาลสนับสนุนงบประมาณเพื่อการก่อสร้าง การปฏิสังขรณ์ การพัฒนา

(3) ทำนุบำรุงศาสนสถาน ส่งเสริม สนับสนุนและอนุรักษ์พุทธศิลปกรรม โบราณสถานโบราณวัตถุทางพระพุทธศาสนา

(5) พัฒนาวัดและศาสนสถานให้เป็นสถานที่เอื้อต่อการปฏิบัติศาสนกิจของคณะสงฆ์และพุทธศาสนิกชน

(6) พัฒนาพระสังฆาธิการให้มีความรู้และความสามารถในด้านการสาธารณูปการ

(7) เร่งรัดให้ผู้รับผิดชอบจัดทำเอกสารสิทธิ์ของวัดให้เป็นระบบ

แนวทางการปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา ด้านศึกษาสงเคราะห์

(1) พัฒนาหลักสูตรการเรียนการสอนธรรมศึกษาและหลักสูตรพระสอน ศีลธรรมในโรงเรียน

(2) เสนอให้รัฐบาลสนับสนุนงบประมาณและบุคลากรแก่โรงเรียนการ กุศลของวัด

(3) จัดตั้งและบริหารกองทุนสนับสนุนการศึกษาสงเคราะห์เพื่อให้การ สนับสนุนพระภิกษุสามเณรในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

(4) พัฒนาพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนให้มีประสิทธิภาพ

(5) พัฒนาเครือข่ายการทำงานร่วมกันกับหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อปต.) เพื่อสร้างประสิทธิภาพในการทำงานให้เป็นเอกภาพ

(6) พัฒนาจัดตั้งส่งเสริมพระพุทธศาสนาและการเรียนการสอนธรรม ศึกษาในสถานศึกษาอย่างเป็นระบบ

แนวทางการปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา ด้านสาธารณสงเคราะห์

(1) สร้างระบบและกลไกเพื่อกำกับ ดูแลและบริหารภารกิจ ด้านการสาธารณสงเคราะห์ให้เป็นรูปธรรมโดยสามารถวัดและประเมินผลได้

(2) ส่งเสริมและสนับสนุนพระสงฆ์นักพัฒนาให้ทำงานร่วมกับเครือข่าย ทุกภาคส่วนทั้งภาครัฐและเอกชน

(3) ส่งเสริมและสนับสนุนองค์กรทางพระพุทธศาสนาเพื่อพัฒนาวิชาชีพ สำหรับชุมชน

(4) จัดตั้งกองทุนเพื่อการสาธารณะสงเคราะห์

(5) จัดให้มีสถาบันทางการเงินเพื่อสนับสนุนงานด้านสาธารณสงเคราะห์

แนวทางการพัฒนาพุทธมณฑล

(1) สนับสนุนให้มีการจัดตั้งสำนักงานกลางการบริหารงานปกครองคณะ สงฆ์ระดับเจ้าคณะภาค เจ้าคณะหน และสำนักงานมหาเถรสมาคม ณ พุทธมณฑล

(2) พัฒนาพุทธมณฑลให้เป็นศูนย์กลางแหล่งข้อมูลการศึกษาค้นคว้า งานวิชาการงานวิจัยเกี่ยวกับหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา โดยนำเทคโนโลยีมาประยุกต์ใช้

(3) สนับสนุนและส่งเสริมให้มีอนุพุทธมณฑลครบทุกจังหวัด โดยกำหนด ระยะเวลาที่ชัดเจน

(4) พัฒนาด้านกายภาพของพุทธมณฑลให้เหมาะสมรองรับการเป็นศูนย์กลางพระพุทธศาสนาโลก

(5) พัฒนาพุทธมณฑลเป็นที่ตั้งกระทรวงพระพุทธศาสนา

(ID 3, สัมภาษณ์, 17 พฤษภาคม 2566)

5) การใช้อำนาจของรัฐในการกำกับ ควบคุม ดูแล และสนับสนุนพระพุทธศาสนา

กรมการศาสนา คือหน่วยงานที่อยู่ใต้สังกัดกระทรวงวัฒนธรรม มีพันธกิจคือ สนองงานพระราชพิธี พระราชกุศล รัฐพิธี และศาสนพิธี, ปลูกฝังและเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรม เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต, ส่งเสริมและสานสัมพันธ์กิจกรรมทางศาสนา และอุปถัมภ์ ทำนุบำรุง คุ้มครองกิจการด้านศาสนา โดยมีข้อความระบุไว้ด้วยว่า “ศาสนาทุกศาสนาได้รับการอุปถัมภ์คุ้มครอง” (ID 4, สัมภาษณ์, 18 พฤษภาคม 2566) สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ เป็นหน่วยงานขึ้นตรงต่อนายกรัฐมนตรี มีหน้าที่คล้ายกับกรมการศาสนา แต่เจาะจงไปที่ศาสนาพุทธ คือ ดำเนินงานสนองงานคณะสงฆ์และรัฐ โดยการทำนุบำรุง ส่งเสริมกิจการพระพุทธศาสนา ให้การอุปถัมภ์ คุ้มครองและส่งเสริมพัฒนางานพระพุทธศาสนา ดูแล รักษา จัดการศาสนสมบัติ พัฒนาพุทธมณฑลให้เป็นศูนย์กลางทางพระพุทธศาสนา รวมทั้งให้การสนับสนุนส่งเสริม พัฒนาบุคลากรทางศาสนา (ID 24, สัมภาษณ์, 23 พฤษภาคม 2566) จากปัญหาอยากจะขอทำความเข้าใจ บางครั้งที่ภาครัฐกำหนดการใช้อำนาจของรัฐในการกำกับ ควบคุม ดูแล ปัจจุบันก็มีกรณีในกรุงเทพมหานคร ส่วนมากจะเจอทุกวัน มีการโทรศัพท์ ร้องเรียนส่วนใหญ่เป็นเรื่องพระบิณฑบาตมีทุกวัน บิณฑบาตสิบโมงไม่กลับ ยืนปักหลักแต่ไม่ใช่คณะ อาจไม่ใช่พระ อาจเป็นพระปลอม บวชมาเป็นพระต่างด้าว พระต่างด้าว จับได้ไป 20 คน เป็นพระเขมร ไปตั้งอยู่ในป่าละม้อหลังหมู่บ้านแถวคลองทวีวัฒนา มีชาวบ้านแจ้งข่าวมาเขาสังเกตว่า หอบหิ้วถุง เข้าไปป่าละม้อ นั่งแท็กซี่มาบ้างนั่งรถเมล์มาบ้าง จนเจ้าหน้าที่เข้าไปดู ปรากฏว่าพบจริง ๆ แต่มันมีปัญหาในทางปฏิบัติ ถ้าเป็นพระไม่เป็นไร สำนักพุทธศาสนาเข้าไปชี้แจงเจ้าคณะผู้ปกครองที่มีหน้าที่ในการดำเนินการกับพระรูปนั้น ว่ากล่าวตักเตือนตำหนิหรืออาจทำประการใดก็สุดแต่เจ้าคณะผู้ปกครองจะพิจารณา เจ้าหน้าที่สำนักพุทธ กลุ่มคุ้มครองก็มีหน้าที่แค่รับตัวมา แต่ถ้าพระปลอมบวช ก็คือไม่ใช่พระก็คือคนคนหนึ่งหรือเป็นคนกัมพูชาที่ไม่ได้บวชมาไม่ได้ผ่านการบวชผ่านคณะสงฆ์ไทย มันก็สุ่มเสี่ยงที่จะโดนฟ้อง ฟ้องยังไง สำนักพุทธฯไม่มีหน้าที่ที่จะไปจับชาวบ้าน ท่านไม่ใช่พระ ท่านเป็นต่างด้าว ก็ไม่มีหน้าที่ไปจับคนต่างด้าว ไม่งั้นถูกฟ้อง เคยถูกฟ้องก็ต้องให้นิติกรไปดำเนินการช่วยแกเรื่องคดีที่ถูกฟ้อง ต้องประสานกับ กอรมน. คือกองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายใน ราชอาณาจักร ซึ่งขณะนี้ก็ทำความร่วมมือ เพราะว่ากฎหมายของ กอรมน. อะไรก็ตามที่ทำความสั่นคลอนให้กับสถาบันหลัก ทั้ง 3 สถาบัน กอรมน. สามารถเข้าไปดำเนินการได้ในกรณีที่กล่าวมาเบื้องต้น ทำให้เกิดความเสื่อมศรัทธาต่อพุทธศาสนิกชน ทำไมสถาบันศาสนาเกิดความสั่นคลอน เป็นต่างด้าวเข้ามาอยู่ในประเทศไทย หรือเปล่าไม่รู้มาหาข่าวรึเปล่า ล่าสุด กอรมน ก็ชี้แจงข้อมูลมาว่าปัจจุบันมีกลุ่มนักศึกษา จากพม่า ได้หนีเข้าประเทศมาอยู่ประเทศไทย มาตั้งกลุ่มต่อต้านรัฐบาลทหาร เป็นพวก นิสิตนักศึกษาหรือพวกที่เรียกร้องประชาธิปไตย มาตั้งกลุ่มทำงานอยู่ในประเทศไทยเยอะ มีทหารพม่าแอบเข้ามาบวช แล้วไปอยู่ตามวัดตามวา ตามตะเข็บชายแดน ซึ่งมีคนงานพม่าเยอะ ทหารต่าง ๆ เหล่านี้ก็บวชเป็นพระพม่า แล้วก็มาอยู่อาศัย ในวัดของประเทศไทย ในพื้นที่ที่มีพม่าอยู่

เป็นจำนวนมาก เพื่อมาหาข่าว ความเคลื่อนไหวในการต่อต้านรัฐบาลทหาร ถือเป็นภัยต่อความมั่นคง เลยทำความตกลงกันว่า ขอให้เจ้าหน้าที่สำนักพุทธ ในการทำหน้าที่เบื้องต้น ขอใช้กฎหมายของกอรมน. (ID 25, สัมภาษณ์, 23 พฤษภาคม 2566)

ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นเป็นประเด็นที่รัฐจะใช้วิธีการในการกำกับ ควบคุม ดูแล และสนับสนุนพระพุทธศาสนา เพื่อให้เกิดความมั่นคง ยั่งยืน สถาพร และเป็นที่เคารพบูชาของพระศาสนา เพียงแต่บางประเด็นที่ออกข้อบังคับอาจจะขัดต่อพระธรรมวินัย แต่คณะสงฆ์ต้องทำความเข้าถึงสถานการณ์ทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป (ID 24, สัมภาษณ์, 23 พฤษภาคม 2566)

4.2.4.2 ความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจรัฐกับคณะสงฆ์ไทยในบริบทการเมืองการปกครอง

จากการวิเคราะห์การให้สัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับรัฐในการส่งเสริมพระพุทธศาสนา ซึ่งประกอบไปด้วย 3 ประเด็นหลัก คือ 1) รัฐกับคณะสงฆ์ไทยในบริบทการเมืองการปกครอง 2) คณะสงฆ์ไทยควรผลักดันในการเชื่อมสมานความขัดแย้งทางการเมืองให้กับภาครัฐ 3) รัฐกับคณะสงฆ์ไทยจะใช้วิธีการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ทางสังคม ดังจะนำเสนอเนื้อหาสาระดังต่อไปนี้

1) รัฐกับคณะสงฆ์ไทยในบริบทการเมืองการปกครอง

จากประวัติศาสตร์ที่ผ่านมาศาสนาพุทธเป็นอันต้องอันตรธานจากประเทศที่เคยมีพระพุทธศาสนาไป เพราะการใช้อำนาจรัฐควบคุมศาสนาในทุกๆด้าน หากรัฐและประชาชนเห็นว่าศาสนา (พุทธ) ยังมีบทบาทสำคัญที่เอื้อต่อการบรรลุเป้าหมายของอุดมการณ์รัฐอยู่ ก็สมควรทบทวนและแก้ไขบทบาทของรัฐไทยที่มีต่อศาสนาได้ (ID 25, สัมภาษณ์, 24 พฤษภาคม 2566) (ID 10, สัมภาษณ์, 18 พฤษภาคม 2566) กรอบแนวคิดและหลักธรรมคำสอนของ พระพุทธศาสนาไประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน เราได้ตระหนักรู้และเข้าใจถึงความสำคัญและเห็นถึงประโยชน์ที่ แท้จริงของหลักธรรมคำสอนแห่งพระพุทธศาสนาว่าเมื่อได้นำมาปฏิบัติและประยุกต์ใช้กับเรื่องการใดไม่ว่าจะการเล็กหรือการใหญ่ ผลที่จะได้รับนั้นมีมากมายมหาศาล นอกจากนี้ยังได้สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของการปกครองที่จะดำรงคงอยู่ได้มิใช่เพียงแต่ใช้อำนาจที่มีอยู่ในมือผู้ครอบครองเท่านั้น แต่จำเป็นต้องมีธรรมะประกอบควบคู่ไปพร้อมกันด้วย (ID 23, สัมภาษณ์, 23 พฤษภาคม 2566)

2) คณะสงฆ์ไทยควรผลักดันในการแก้ปัญหาความขัดแย้งทางสังคมให้กับภาครัฐ

พุทธศาสนามีบทบาทต่อการเมืองการปกครองมาโดยตลอด เพราะศาสนาไม่ได้เกิดขึ้นและดำรงอยู่อย่างโดดเดี่ยว แต่เป็นส่วนหนึ่งของสังคม เกี่ยวเนื่องกับชีวิตของผู้คนและสถาบันต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นทั้งในด้านเศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรม ในภาพรวมของประวัติศาสตร์ภาคพื้นทวีปเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ พุทธศาสนานิกายเถรวาทเป็นรูปแบบหลักทางศาสนาของพื้นที่นี้ที่ถูกถักทอเข้าเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตประจำวันตั้งแต่เจ้าจนถึงสามัญชน พุทธศาสนาจึงมีอิทธิพลต่อแนวคิดและ

การดำเนินงานของสถาบันทางการปกครองในหลายระดับ แต่เวลาเราพูดถึงศาสนา เราคงมองแค่เรื่องคำสอนหรือคัมภีร์อย่างเดียวไม่ได้ ต้องให้ความสำคัญกับองค์ประกอบอื่น เช่น การจัดองค์กรและชุมชน จารีตประเพณี วิถีปฏิบัติตน และวัฒนธรรมการตีความคำสอนด้วย เพราะเงื่อนไขทางพื้นที่และเวลามีอิทธิพลสำคัญในการกำหนดบทบาทสาธารณะของศาสนาแตกต่างกันไป (ID 25, สัมภาษณ์, 24 พฤษภาคม 2566) พระพุทธศาสนามีพระธรรมคำสั่งสอนที่พระพุทธองค์ทรงตรัสรู้ชอบด้วยพระองค์เอง และตรัสสั่งสอนไว้เป็นหลักคำสอนที่สำคัญที่มีพระภิกษุสงฆ์ (ภิกษุ ภิกษุณี) มีผู้ที่ตัดสินใจออกบวชเพื่อ ศึกษาและปฏิบัติตนตามคำสั่งสอน คือ ธรรม-วินัย ของพระศาสดาและเป็นชุมชนเพื่อสืบทอดคำสอนของพระศาสดาเรียกว่าพระรัตนตรัย “ศาสนาพุทธเป็นศาสนาอเทวนิยม ปฏิเสธการมีอยู่ของพระเป็นเจ้าหรือพระผู้สร้าง และเชื่อในศักยภาพของมนุษย์ว่าทุกคนสามารถพัฒนาจิตใจไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ได้ ด้วยความเพียรของตน กล่าวคือ ศาสนาพุทธสอนให้มนุษย์บันดาลชีวิตของตนเอง ด้วยผลแห่งการกระทำของตนตามกฎแห่งกรรม มิได้มาจากการอ้อนวอนขอจากพระเป็นเจ้าและสิ่งศักดิ์สิทธิ์นอกกาย” จึงจะเหมาะสมพอดี และพองาม (ID 21, สัมภาษณ์, 22 พฤษภาคม 2566)

3) รัฐกับคณะสงฆ์ไทยจะใช้วิธีการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ทางสังคม

พระสงฆ์ควรทำหน้าที่เป็นแกนกลางของชุมชน เพื่อพัฒนาพลเมืองที่อาศัยอยู่ร่วมกันในชุมชนต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นชุมชนชนบท หรือชุมชนเมือง เพราะชุมชนเป็นฐานรากที่สำคัญของสังคม บทบาทในลักษณะนี้ เป็นบทบาทที่พระพุทธเจ้า และพระสาวกในสมัยพุทธกาลได้พยายามที่จะทำหน้าที่ในการเข้าไปพัฒนาชุมชนผ่านคำสอน พิธีกรรม หรือกิจกรรมต่าง ๆ ดังจะเห็นได้จากการที่พระพุทธเจ้ามองว่า เป็นพุทธกิจที่พระองค์จำเป็นต้องกระทำในทุกเช้าของทุกวันโดยการเดินทางไปโปรดพลเมืองที่อาศัยอยู่ในชุมชน การที่พลเมืองในรัฐต่าง ๆ เช่น วัชชี โกศล หรือมคธดำรงตนอยู่บนฐานของหลักการที่พระพุทธเจ้าให้แนวทางไว้ ไม่ว่าจะเป็นหลักของศีล 5 หลักสังคหวัตถุ หลักทิศ 6 หรือหลักฆราวาสธรรม ทำให้ผู้นำในรัฐต่าง ๆ สามารถบริหารจัดการพลเมืองในรัฐได้เรียบง่ายมากยิ่งขึ้น (ID 21, สัมภาษณ์, 22 พฤษภาคม 2566) พระสงฆ์จะต้องมีบทบาทในการประยุกต์และนำเสนอหลักการเหล่านี้ไปสู่การปฏิบัติของพลเมืองทั้งในระดับชุมชน และสังคม เพราะโดยเนื้อแท้แล้ว ประชาธิปไตยแห่งการตื่นรู้จะเกิดขึ้นไม่ได้หากเราไม่สามารถที่จะพัฒนาพลเมืองให้เกิดการตื่นรู้ ซึ่งการตื่นรู้นั้นประกอบด้วยลักษณะสำคัญ 2 ประการ คือ ภาวะแห่งการตื่น กับภาวะแห่งการรู้ คำว่า “รู้” หมายถึง “การที่พลเมืองมีวุฒิภาวะที่สามารถจำแนกแยกแยะได้ว่า อะไรควรไม่ควร อะไรดีอะไรชั่ว อะไรถูก อะไรผิด อะไรที่ทำได้ อะไรที่ทำไม่ได้” ในขณะที่การตื่นนั้น เป็นภาวะที่พลเมืองตื่นตัวต่อการความสำนึกรับผิดชอบต่อความเป็นไปของชุมชนและสังคม การตื่นตัวที่พร้อมจะเข้าไปช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ ความตื่นตัวที่พร้อมจะปฏิบัติตามกฎ กติกา และกฎหมาย (ID 25, สัมภาษณ์, 23 พฤษภาคม 2566)

4.2.4.3 ความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจรัฐกับคณะสงฆ์ไทยด้านการมีส่วนร่วมทางการเมือง

จากการวิเคราะห์การให้สัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจรัฐกับคณะสงฆ์ไทยด้านการมีส่วนร่วมทางการเมือง ซึ่งประกอบไปด้วย 3 ประเด็นหลัก คือ 1) ความเหมาะสมบทบาทของพระสงฆ์กับการประท้วงผู้ปกครองหรือหน่วยงานภาครัฐ 2) คณะสงฆ์ไทยกับการการลงสมัครรับการเลือกตั้งเป็นผู้แทนทางการเมือง 3) คณะสงฆ์ไทยกับภาครัฐกับควรเป็นทูตสันติภาพทางสังคม ดังจะนำเสนอเนื้อหาสาระดังต่อไปนี้

1) ความเหมาะสมบทบาทของพระสงฆ์กับการประท้วงผู้ปกครองหรือหน่วยงานภาครัฐ

ปัญหาดังกล่าวยิ่งเผยร่างให้เห็นได้อย่างเด่นชัดจากการต่อสู้เพื่อประชาธิปไตยช่วงที่ผ่านมา พระสงฆ์และสามเณรหลายรูปถูกหน่วยงานอย่างสำนักพุทธฯ และพระชั้นผู้ใหญ่ในมหาเถรสมาคมเรียกมาตักเตือน เพ่งเล็งเพียงเพราะสนับสนุนการเคลื่อนไหวของมวลชน บ้างก็ถูกจับกุมจากที่ชุมนุมและบังคับสึกโดยไม่เป็นไปตามหลักศาสนา (ID 26, สัมภาษณ์, 23 พฤษภาคม 2566) สังคมบางส่วนจะพยายามกีดกันพระสงฆ์ออกจากพื้นที่ของการเมือง ในความเป็นจริง ร่องรอยจากสายธารแห่งประวัติศาสตร์กลับชี้ชัดว่าพุทธศาสนาและการเมืองไทยนั้นเกี่ยวพันกันอย่างแนบแน่น พระสงฆ์คือตัวละครสำคัญในการทำหน้าที่ตอบสนองนโยบายของรัฐ และอำนาจรัฐมีผลต่อความเปลี่ยนแปลงในวงการสงฆ์ทั้งทางตรงทางอ้อมมาโดยตลอด (ID 23, สัมภาษณ์, 23 พฤษภาคม 2566)

2) คณะสงฆ์ไทยกับการการลงสมัครรับการเลือกตั้งเป็นผู้แทนทางการเมือง

การเมืองการปกครองตามแนวทางพระพุทธศาสนา สิ่งที่เรียกว่าการเมืองมีความหมายตามแนวทางของศาสนาว่า การเมือง คือการจัดอย่างถูกต้องตามกฎของธรรมชาติเพื่อคนจำนวนมากจะอยู่ร่วมกันอย่างผาสุก สิ่งที่เรียกว่าการเมือง คือ ระบบศีลธรรมการดูอย่างนี้มีประโยชน์และเป็นสิ่งที่จำเป็นในสถานการณ์ปัจจุบันการที่จะหาทางให้คนเรานับถือศาสนาหนึ่งศาสนาใดเป็นเรื่องที่ต้องใช้วิธีการเผยแพร่ชักจูง หรือมีผลประโยชน์ จึงจะมีคนนิยมหันมานับถือกันมาก แต่พระพุทธศาสนาก็ยังคงใช้วิธีการเผยแผ่ คือการประกาศแต่สิ่งที่ดีที่ชอบให้ทราบ โดยไม่คำนึงว่าจะมีใครหันมานับถือให้เป็นเรื่องเสรีภาพส่วนบุคคล พระพุทธศาสนายังคงรักษารูปแบบการประกาศหลักธรรมอันเป็นสัจจะแห่งชีวิตให้ทราบ สุดแล้วแต่อุปนิสัยของแต่คนว่าจะรับนับถือทำตามหรือไม่ทำตาม เมื่อเราหันกลับไปมองสภาพความเป็นจริงของพระพุทธศาสนา (ID 20, สัมภาษณ์, 21 พฤษภาคม 2566) พระสงฆ์ไทยกับสิทธิในการเลือกตั้งการใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้งเป็นคนละสิ่งกับการเล่นการเมือง การที่พระสงฆ์มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้ง มิได้หมายความว่าพระสงฆ์จะสมัครเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ถ้าหากพระสงฆ์จะลงสมัครสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ก็อาจกระทำได้โดยการสึกหาลาเพศก่อน แล้วจึงลงสมัครเลือกตั้ง ดังเช่นที่ข้าราชการมีสิทธิออกเสียงลงคะแนน แต่ไม่มีสิทธิสมัครผู้แทนราษฎร ข้าราชการจะสมัครเป็นผู้แทนราษฎรได้ก็ต่อเมื่อลาออกจากราชการแล้วเท่านั้น (ID 19, สัมภาษณ์, 21 พฤษภาคม 2566) ขณะนี้รัฐธรรมนูญไทยฉบับปี พ.ศ. 2550 ได้ประกาศใช้แล้ว คณะกรรมการการ

เลือกตั้ง (กกต.) อันเป็นองค์กรอิสระตามที่บัญญัติไว้ในกฎหมายรัฐธรรมนูญ ได้กำหนดวันเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในวันที่ 23 ธันวาคม พ.ศ. 2550 พรรคการเมืองต่าง ๆ เริ่มออกมาเคลื่อนไหวอย่างคึกคักเพื่อเตรียมการเลือกตั้ง ประชาชนทั่วประเทศต่างก็จะได้ใช้สิทธิขั้นพื้นฐานในการเลือกตั้งอีกครั้งหนึ่ง ตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ภายหลังจากที่ประเทศต้องตกอยู่ภายใต้อำนาจเผด็จการ และรัฐบาลที่มาจากรัฐประหารเป็นเวลาปีเศษในอีกมุมหนึ่งของสังคมไทย ประชาชนกลุ่มหนึ่งซึ่งมีจำนวนไม่น้อยถูกละเลยสิทธิขั้นพื้นฐานนี้ เพียงเพราะว่าบุคคลเหล่านั้นถูกเรียกว่า "พระสงฆ์" ในแง่หนึ่งพระสงฆ์คือสาวกของพระพุทธเจ้า เป็นนักบวชในพระพุทธศาสนา แต่ในอีกแง่หนึ่งพระสงฆ์ก็คือประชาชนที่มีสิทธิและหน้าที่ตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ ดังมาตรา 5 ที่ว่า "ประชาชนชาวไทยไม่ว่าเหล่ากำเนิด เพศ หรือศาสนาใด ย่อมอยู่ในความคุ้มครองแห่งรัฐธรรมนูญนี้เสมอกัน" (ID 22, สัมภาษณ์, 22 พฤษภาคม 2566) กระทรวงกลาโหมกำหนดให้พระสงฆ์ซึ่งเป็นนักบวชในพระพุทธศาสนา มีหน้าที่ต้องไปเกณฑ์ทหารในฐานะประชาชนไทยคนหนึ่ง แต่กระทรวงมหาดไทยกลับปฏิเสธสิทธิในการออกเสียงเลือกตั้งของพระสงฆ์ อันเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชน การตีความสิทธิและหน้าที่ของพระสงฆ์ในฐานะประชาชน ของกระทรวงกลาโหมและกระทรวงมหาดไทยจึงขัดแย้งกัน ทั้ง ๆ ที่ต่างก็เป็นหน่วยงานของรัฐทั้งคู่ (ID 26, สัมภาษณ์, 23 พฤษภาคม 2566)

ฉะนั้น ในสังคมไทยนั้นศาสนากับการเมืองสัมพันธ์กันอย่างแยกไม่ออกมาโดยตลอด ในอดีตรัฐเข้าไปจัดการปัญหาของคณะสงฆ์ เช่น รัฐเป็นผู้แต่งตั้งผู้นำคณะสงฆ์ ตรวจสอบพระธรรมวินัยของพระสงฆ์ และจับผู้ปลอมปนมาบวชให้สึกออกไป เป็นต้น ปัจจุบันนักการเมืองเป็นฝ่ายเข้าไปควบคุมกิจการของคณะสงฆ์ เช่น นายกรัฐมนตรีและรองนายกรัฐมนตรี เป็นผู้ดูแลสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติโดยตรง รัฐมนตรีว่าการกระทรวงวัฒนธรรมเป็นผู้ดูแลกรมการศาสนา เป็นต้น เมื่อนักการเมืองเป็นผู้ควบคุมดูแลกิจการของคณะสงฆ์แล้ว คณะสงฆ์ก็น่าจะมีสิทธิเลือกนักการเมืองเหล่านั้นด้วยโดยผ่านกระบวนการเลือกตั้ง (ID 17, สัมภาษณ์, 20 พฤษภาคม 2566) แต่กระทรวงมหาดไทยตีความอีกอย่างหนึ่งว่า พระสงฆ์มิได้อยู่ในสถานะประชาชนไทยทั่วไปคนหนึ่ง ดังนั้นสิทธิอันพึงมีพึงได้ของพระสงฆ์ในฐานะประชาชนก็มิควรได้รับ กล่าวคือ พระสงฆ์ไม่มีสิทธิในการลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง หรือรับสมัครเลือกตั้ง พระสงฆ์ไม่มีสิทธิได้รับบัตรประจำตัวประชาชน และสิทธิอื่น ๆ อันเกิดขึ้นจากการถือบัตรประชาชน เช่น การได้รับหนังสือเดินทางตามขั้นตอนปรกติของประชาชนทั่วไป (ID 25, สัมภาษณ์, 24 พฤษภาคม 2566)

3) คณะสงฆ์ไทยกับภาครัฐกับควรเป็นทูตสันติภาพทางสังคม

พุทธศาสนาในประเทศไทย สามารถจะพบได้ว่าการเมืองกับพระสงฆ์ไทยมีนั้นต่างมีความสัมพันธ์ กันเกี่ยวข้องมาตั้งแต่สมัยสุโขทัยเพราะสถาบันการปกครองของไทยโดยเฉพาะสถาบัน

พระมหากษัตริย์ทรง ให้การสนับสนุนกิจการคณะสงฆ์มาโดยตลอด ไม่เพียงแต่เท่านั้น พระมหากษัตริย์หลายพระองค์ยังได้ทรง ยึดถือเอาพุทธธรรมมาเป็นหลักในการปกครองอีกด้วยซึ่งเราจะเห็นได้จากในสมัยสุโขทัย เมื่อพ่อขุนรามคำแหงเสด็จขึ้นครองราชย์ ได้มีการวางรากฐานพุทธธรรมให้เป็นรากฐานที่มั่นคง ทรงอาราธนาพระมหาเถระสังฆราช ซึ่งเป็นพระเถระชาวลังกาที่มาเผยแผ่อยู่ที่นครศรีธรรมราช มาเผยแผ่พระพุทธศาสนาในกรุง สุโขทัย มีการส่งเสริมการเรียนพระไตรปิฎก เมื่อพระยาลิไทขึ้นครองราชย์ ก็ได้มีการพัฒนาพุทธธรรมตาม บริบทของสังคมไทยให้เป็นแบบ “สามประสาน” คือ 1) การสร้างระบบความรู้ ที่เน้นเรื่องราวของการ ดำเนินชีวิตตามหลักกฎแห่งกรรมและไตรภูมิ เพื่อให้บุคคลมีแรงกระต้นในการพัฒนาตนเองให้ดีขึ้นจนพ้น ทุกข์ในวัฏสงสาร มุ่งเน้นให้คนเคารพในพระรัตนตรัย เห็นความสำคัญของพระรัตนตรัยที่มีต่อการพัฒนา คุณภาพชีวิต 2) ระบบค่านิยมพฤติกรรมบุญ ที่เน้นการมีสัมมาทิฏฐิ ทานศีล ความกตัญญูการเชื่อฟังผู้ใหญ่ การมุ่งให้เห็นความสำคัญของการทำนุบำรุงกิจการของพระพุทธศาสนา 3) ระบบคติความเชื่อและวิถีปฏิบัติของประชาชนทั่วไปในเรื่องนรกสวรรค์และการทำดีทำชั่ว (ID 26, สัมภาษณ์, 23 พฤษภาคม 2566) สถาบันทางศาสนาเป็นหน่วยทางสังคมที่มีบทบาทสำคัญในการสร้าง มาตรฐานการดำเนินชีวิตและการจัดระเบียบทางสังคมมาอย่างยาวนาน การศึกษานี้จะมุ่งเน้นการพิจารณาบทบาทของขบวนการพุทธศาสนาเพื่อสังคม ในมิติของกรอบคิดทางสังคมวิทยาเพื่อทำความเข้าใจขบวนการนี้ในฐานะหน่วย ทางศาสนาที่แสดงออกถึงการมีพลวัตทางสังคม กล่าวคือสามารถเปลี่ยนแปลง การกระทำทางสังคม ทั้งเชิงแนวคิดทางอุดมการณ์และการพัฒนาบทบาทที่ เกี่ยวข้องกับการพัฒนาสังคม ได้กล่าวเฉพาะมิติทางสังคมวิทยาจะเห็นได้ว่า สถาบันทางศาสนาถือเป็นหน่วยทางสังคมที่ทำหน้าที่ทั้งรวบรวมและผลิตความรู้ ให้กับสังคมมาโดยตลอด การสร้างชุดความเชื่อและชี้แนวทางการดำเนินชีวิตเป็นบทบาทที่สถาบันทางศาสนามีส่วนสำคัญต่อการเสนอองค์ความรู้ออกสู่สังคม ขณะเดียวกันวิธีการวิเคราะห์ภายใต้กรอบทางสังคมวิทยายังเปิดพื้นที่ ให้เกิดการถกเถียงเกี่ยวกับสถาบันทางศาสนาที่ครอบคลุมตั้งแต่การสร้างวาทกรรม เกี่ยวกับความหมายของศาสนาต่อวิถีการดำเนินชีวิตของผู้คนและความเข้าใจ เกี่ยวกับบทบาทของศาสนาต่อกระบวนการพัฒนาสังคมและการจัดระเบียบทางสังคม เพื่อให้ผู้คนอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขในสังคมสมัยใหม่ (ID 19, สัมภาษณ์, 21 พฤษภาคม 2566)

4.4 ผลจากการวิเคราะห์แนวโน้มและทิศทางความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย

ศาสนาทุกศาสนาก็ คือ การเผยแผ่คำสอนหรือหลักธรรมในศาสนาศาสนาจึงมีการพยายามที่จะเข้าไปเชื่อมสัมพันธ์กับชนชั้นปกครองหรือบรรดา ผู้มีอำนาจอยู่เสมอเป็นทางหนึ่งก็เพื่อให้ง่ายต่อการเผยแผ่หลักคำสอนในศาสนาของตน พุทธศาสนาในประเทศไทยการเมืองกับการคณะสงฆ์ไทยนั้นต่างก็สัมพันธ์เกี่ยวข้องกันมาตั้งแต่สมัยสุโขทัยและสถาบัน พระมหากษัตริย์นั้นก็ทรง

ให้การสนับสนุนกิจการคณะสงฆ์มาโดยตลอดซึ่งเป็นการพึ่งพิงกันระหว่างศาสนากับการเมือง โดยจะเริ่มศึกษาประวัติความเป็นมาของการมีบทบาทที่เข้าไปเกี่ยวข้องกับการเมืองก่อนและเรียง ตามลำดับเหตุการณ์สำคัญต่าง ๆ จากงานวิจัยเรื่องบทบาททางการเมืองของคณะสงฆ์ตั้งแต่สมัยพุทธกาลโดย (ดำรงค์ศักดิ์ เกตุแก้ว, 2563 หน้า 96) จากการศึกษาของ พระมหาวินัย ผลเจริญ (2543) พบว่า บทบาททางการเมืองของคณะสงฆ์นั้น มีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล อยุธยา ธนบุรี รัตนโกสินทร์ รูปแบบวิถีชีวิตของคณะสงฆ์จากเดิมที่ใกล้ชิดกับชาวบ้านมาเป็นใกล้ชิดกับการเมืองมาก ขึ้นจนไม่อาจปฏิเสธได้ว่าการเมืองเป็นเรื่องของพระเหมือนกันและในปัจจุบันยิ่งเห็นได้ชัดเจนจากนักวิชาการ (Mueller, 1973) มองว่าการเมืองเข้ามาอยู่ในชีวิตประจำวันของประชาชนตลอดเวลาเพราะถ้าเรายอ้นไปดูตั้งแต่การเกิดของเราการดำเนินชีวิตตั้งแต่เล็กจนโต เราต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับพระการตั้งชื่อ การเรียน พระพุทธศาสนา กิจกรรมพิธีกรรมต่าง ๆ ซึ่งล้วนแล้วแต่ขาดคณะสงฆ์มิได้ และรัฐยังเป็นผู้นำเข้ามาสู่ชีวิต ประชาชน และคณะสงฆ์ ในรูปแบบของเศรษฐกิจ การศึกษา สวัสดิการสังคม พระคณะสงฆ์ก็เป็นบุคคล ธรรมดาทั่วไปเหมือนกันได้รับผลต่างเหมือนกันจากรัฐแต่อยู่ในฐานะที่แตกต่างกัน ดังนั้นในการศึกษาบทบาท คณะสงฆ์ในการพัฒนาทางการเมืองว่าสอดคล้องตามหลักพระธรรมวินัย

4.4.1 บทบาทของความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทยด้านสิ่งที่เป็นอยู่ทางสังคม

จาการวิเคราะห์การให้สัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับบทบาทของความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทยด้านสิ่งที่เป็นอยู่ทางสังคม ซึ่งประกอบไปด้วย 4 ประเด็นหลัก คือ 1) รัฐกับคณะสงฆ์ไทยจะร่วมกันออกแบบพลเมืองที่พึงประสงค์ 2) รัฐกับคณะสงฆ์ไทยจะดำเนินการอย่างไรในการอนุรักษ์ สืบทอด สืบสาน ความเป็นเอกลักษณ์ไทย 3) ความเหมาะสมในการที่คณะสงฆ์เรียกร้องบรรจุพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ 4) โครงสร้างการการปกครองคณะสงฆ์ในอนาคต ดังจะนำเสนอเนื้อหาสาระดังต่อไปนี้

1) รัฐกับคณะสงฆ์ไทยจะร่วมกันออกแบบพลเมืองที่พึงประสงค์

ก่อนหน้ารัฐประหารของ คปค. (คณะปฏิรูปการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข) ในวันที่ 19 กันยายน พ.ศ. 2549, ภายใต้การนำของ พลเอก สนธิ บุญยรัตกลิน ผู้บัญชาการทหารบก อันทำให้รัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2540 และรัฐบาลของ พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร สิ้นสุดลงนั้น มีข่าวจากพระวินยาธิการ หรือ "ตำรวจพระ" ว่า จะมีการออกบัตร "สมาร์ทการ์ด" ให้แก่พระสงฆ์ทุกรูปในคณะสงฆ์ไทย นอกเหนือจากใบสุทธิที่พระสงฆ์ถืออยู่ในปัจจุบัน (ID 26, สัมภาษณ์, 26 พฤษภาคม 2566)

ถ้ามองตามเจตนารมณ์ของพระวินยาธิการที่ว่า การออกบัตร "สมาร์ทการ์ด" ที่บรรจุข้อมูลส่วนตัวของพระสงฆ์ในลักษณะที่คล้ายคลึงกับบัตรประชาชน เพื่อควบคุมมิให้พระสงฆ์ออกไปเรี่ยไรหรือประพฤติในทางอื่นที่ผิดไปจากสมณวิสัยนั้นนับว่าเป็นเจตนาที่ดี แต่ประเด็นปัญหาที่ตามมาก็คือ การออกบัตร "สมาร์ทการ์ด" ที่มีลักษณะคล้ายบัตรประชาชนแต่ไม่ใช่บัตรประชาชน จะทำให้คนไทยกลุ่มหนึ่ง (ซึ่งมีจำนวนไม่น้อย) แม้จะอยู่ในประเทศเดียวกัน ภายใต้กฎหมายสูงสุดฉบับเดียวกัน ถือบัตรประจำตัวที่แตกต่างไปจากคนไทยส่วนใหญ่ และได้รับสิทธิทางกฎหมายไม่เท่าเทียมกับคนไทยส่วนใหญ่ของประเทศ

แม้ว่ารัฐธรรมนูญฉบับประชาชน ปี พ.ศ. 2540 ได้ถูกยกเลิกไปแล้ว แต่คณะปฏิรูปการปกครองฯ ก็ได้ให้คำมั่นสัญญาว่า จะร่างธรรมนูญการปกครองชั่วคราวให้เสร็จภายใน 2 สัปดาห์ และจะจัดตั้งรัฐบาลพลเรือนบริหารประเทศ พร้อมไปกับการร่างรัฐธรรมนูญฉบับถาวรให้แล้วเสร็จใน 1 ปี หลังจากนั้นจะมีการเลือกตั้งทั่วประเทศ เพื่อจัดตั้งรัฐบาลในระบอบประชาธิปไตยตามปรกติต่อไป ถ้าหากว่าทุกอย่างเป็นไปตามคำมั่นสัญญาของคณะปฏิรูปการปกครองฯ เราก็จะมีรัฐธรรมนูญฉบับถาวรอีกครั้งหนึ่ง ภายในระยะเวลาประมาณ 1 ปีนับจากนี้ ถ้าหากว่ารัฐธรรมนูญฉบับใหม่ประกาศใช้ภายในปี 2550 บทบัญญัติต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับศาสนาก็คงจะเหมือนเดิมเป็นส่วนใหญ่ เพราะมิใช่เป็นประเด็นที่ก่อให้เกิดวิกฤตการณ์ทางการเมืองในขณะนี้ และถ้าหากว่าบทบัญญัติทางด้านศาสนายังคงสาระเดิมไว้ ก็จะมีประเด็นที่น่าคิดเกี่ยวกับสิทธิและหน้าที่ของพระสงฆ์ในฐานะพลเมืองไทยอย่างหนึ่ง และพระสงฆ์ในฐานะสมาชิกของคณะสงฆ์ไทยอีกอย่างหนึ่ง หน่วยงานของรัฐบาลตีความสิทธิและหน้าที่ของพระสงฆ์ไม่ตรงกัน การตีความที่ไม่ตรงกันนี้น่าจะทำให้มีหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่งของรัฐ ตีความขัดต่อกฎหมายสูงสุดของประเทศ โดยกระทรวงกลาโหมตีความว่าพระสงฆ์คือประชาชนคนไทยคนหนึ่ง ดังนั้นจึงต้องมีหน้าที่เข้ารายงานตัวและเกณฑ์ทหารเมื่ออายุครบเกณฑ์ แม้จะมีการผ่อนผันให้ แต่เมื่อสิ้นสุดระยะเวลาของการผ่อนผันแล้ว พระสงฆ์รูปนั้นก็ต้องเข้าเกณฑ์ทหารอยู่ดี ถือเป็นหน้าที่ของพลเมืองไทยทุกคนไม่ว่าจะอยู่ในสถานะใด ซึ่งต้องทำหน้าที่รับใช้ชาติในการป้องกันประเทศ (ID 25, สัมภาษณ์, 24 พฤษภาคม 2566)

รัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2540 มาตรา 38 (รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ก็จะต้องมีมาตรานี้ด้วยอย่างแน่นอน) ระบุว่า "บุคคลย่อมได้รับความคุ้มครองมิให้รัฐกระทำการใด ๆ อันเป็นการรอนสิทธิหรือเสียประโยชน์อันควรมีควรได้เพราะเหตุที่ถือศาสนา นิกายของศาสนา ลัทธินิยมในทางศาสนาหรือปฏิบัติตามศาสนบัญญัติหรือปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อถือ แตกต่างจากบุคคลอื่น"

นักบวชในศาสนาอื่น ๆ ที่เป็นพลเมืองไทย ไม่ว่าจะเป็นบาทหลวงในศาสนาคริสต์หรือเจ้าหน้าที่ในศาสนาอิสลาม (เช่น อิหม่าม โต๊ะครู ฯลฯ) หรือผู้ประกาศศาสนาฮินดูหรือศาสนาสิกข์ อันเป็นศาสนาที่เป็นทางการของไทย ล้วนแล้วแต่ได้รับสิทธิในฐานะพลเมืองไทยทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นการมีสิทธิในการเลือกตั้ง หรือสมัครรับเลือกตั้ง สิทธิในการถือบัตรประชาชน และสิทธิอื่น ๆ

ที่ตามมาจากการถือบัตรประชาชน แต่ทำไมพระสงฆ์ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของพลเมืองไทย จึงมิได้รับสิทธิเทียบเท่ากับนักบวชในศาสนาอื่นของไทย ทั้งที่เป็นศาสนาที่เป็นทางการเช่นเดียวกัน เรื่องนี้จะมิเป็นการขัดรัฐธรรมนูญมาตราดังกล่าวหรือไม่ (ID 17, สัมภาษณ์, 20 พฤษภาคม 2566)

ประเทศที่นับถือพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มี 5 ประเทศ คือ ศรีลังกา พม่า ไทย ลาว และกัมพูชา ในประเทศพุทธศาสนาเถรวาทดังกล่าวทั้งหมด ยกเว้นไทยเพียงประเทศเดียว พระสงฆ์มีสิทธิเทียบเท่ากับพลเมืองของประเทศทุกประการ กล่าวคือ พระสงฆ์มีสิทธิถือบัตรประชาชน และมีสิทธิออกเสียงเลือกตั้ง อันทำให้พุทธศาสนามีบทบาทในการควบคุมกำกับจริยธรรมของนักการเมือง ทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับประเทศ ความข้อนี้ทำให้พุทธศาสนาในประเทศไทยล้าหลังกว่าในประเทศเพื่อนบ้านอย่างเห็นได้ชัด การถือใบสุทธิของพระสงฆ์นั้นเป็นสิ่งที่ดีและถูกต้องอยู่แล้ว เพราะใบสุทธิก็คือบัตรที่แสดงความเป็นสมาชิกของคณะสงฆ์ไทย เช่นเดียวกับบัตรข้าราชการที่แสดงความเป็นสมาชิกของราชการไทย ขณะที่ข้าราชการไทยมีสิทธิในการถือบัตรข้าราชการและบัตรประชาชนในเวลาเดียวกัน พระสงฆ์ไทยก็ควรจะมีสิทธิในการถือใบสุทธิและบัตรประชาชนเช่นเดียวกัน (ID 18, สัมภาษณ์, 16 พฤษภาคม 2566)

การออกบัตร "สมาร์ทการ์ด" แก่พระสงฆ์ตามข้อเสนอของพระวินยาธิการนั้น จึงน่าจะเป็นการออกทดแทนใบสุทธิ อันจะทำให้ใบสุทธิเป็นบัตรที่ทันสมัย (บรรจุข้อมูลเกี่ยวกับความเป็นสมาชิกคณะสงฆ์ไทยอย่างครบถ้วน) ขณะเดียวกันพระสงฆ์ก็ควรมีสิทธิถือบัตรประชาชนในฐานะพลเมืองไทยคนหนึ่งด้วย ตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญอันเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศ (ID 16, สัมภาษณ์, 20 พฤษภาคม 2566)

2) รัฐกับคณะสงฆ์ไทยจะดำเนินการในการอนุรักษ์ สืบทอด สืบสาน ความเป็นเอกลักษณ์ไทย

พระธรรมคำสอนหนังสือ บรรดาหนังสือไม่ใช่แต่เฉพาะพระไตรปิฎกหนังสือเล่มสำคัญต่างๆ ที่เกี่ยวเนื่องในทางพระพุทธศาสนา แม้กระทั่งพระบาทสมเด็จอยู่ด้วยกันปัจจุบันก็เพิ่งโกรธจนผู้นำโปรดให้พิมพ์ จำชื่อไม่ได้ขอประทานอภัย มันหายไปพร้อมกับพิมพ์เล่มสำคัญไปเมื่อปีที่ผ่านมาก็พัฒนาแจกจ่ายไปตามที่ต่าง ๆ นอกจากเรื่องของศาสนบุคคลเรื่องของเรื่องของสำหรับตำราพระคัมภีร์แล้ว เรื่องของศาสนาสถานศาสนวัตถุ ก็เป็นเรื่องหนึ่งที่คิดว่าคนไทยทั้งหลาย รู้จักตระหนักดีว่าเป็นอย่างไรทำอย่างไร มาแต่เก่าก่อน พระอารามที่ทรงสร้างเป็นเครื่องเฉลิมพระราชศรัทธาเมื่อพระเจ้ารินธรรมแล้วปฏิบัติพระองค์เป็นต้นแบบแล้วคนอื่น ก็โดยเสด็จพระราชกุศล เราก็จะพบว่าเป็นต้นมาในรัชกาลที่ 3 ก็มีคำกล่าวกันมาแต่ก่อน ว่าถ้าจะให้ในหลวงและการที่หนึ่งโปรก็ต้องรบเก่ง ทำให้ในหลวงขั้นที่ 2 ปรบก็ต้องเป็นกวีเขียนนู่นเขียนนี่เก่งไพเราะ ไม่เชื่อไปถามสุนทรภู่ดู แต่พอถึงรัชกาลที่3 นั้นต้องสร้างวัด เป็นเครื่องยืนยันคำกล่าวนี้ว่า เมื่อพระราชสาส์นโน้มไปทางนั้นแล้วค่อยไปทางนี้ก็จะมีคนโดยเสด็จพระราชกุศลมาก ขุนนางบรรดาไปจนถึง เจ้าสัว ชาวบ้านร้านตลาดทั้งหลายก็จะ

ช่วยกัน การสร้างวัดที่ว่านอกจากจะเป็นการเฉลิมพระราชทานเป็นพุทธบูชาแล้ว คิดว่ายังมีความหมายพิเศษอย่างหนึ่ง ผมเคยอ่านจดหมายเหตุประชุมประชุมรับสักรัชกาลที่ 3 มีจดหมายเหตุบันทึกไว้ว่าโปรดให้เชิญพระราชกระแสแจ้งไปยังขุนนางทั้งหลายเจ้านายทั้งหลาย ว่าสร้างวัดแล้วนะคริสท่านสร้างในหลวงสร้างพอดีคนอื่นสร้างพอดีที่สร้างให้สวยงามสร้างเพื่ออะไร สร้างเพจพระมาอยู่แล้วพระมาเล่าเรียนหนังสือ ท่านบอกว่าเหมือนกับสร้างวิมานให้เทวดาอยู่แล้วครับถ้าสร้างวิมานแล้วเป็นวิมานร้างเทวดาเป็นไปอยู่ ก็ไม่รู้จะสร้างทำไมพูดง่าย ๆ ว่าอย่างนั้นนะแต่เทวดามาอยู่แบบเทวดาทำไมต้องสอบอะไรทานอิ่มทิพย์นั้นแต่พระเราเน้นเราเป็นอิ่มทิพย์ จงบอกแผ่พระราชกุศลไปยังบรรดาขุนนางเจ้านายประชาชนทั้งหลายปสร้างวัดแล้ว ช่วยกันดูแลให้พระมีคบมีฉันด้วยนะมีอาพาธมีอะไรต่ออะไรก็ช่วยกันดูแลนะพระจะได้มีกำลังเหมือนเทวดาอยู่รักษา วิมานนั้นและฉันจะได้เรียนหนังสือได้จะทำอะไรต่อรายได้นี้ประโยชน์ท่านไม่ได้คิดแค่ชั้นเดียวเรื่องการสร้างแล้วก็จบมันไปไหนต่อว่าพระต้องมีพระมาอยู่พระต้องมีคุณภาพ พระต้องเรียนหนังสือ พระต่อความรู้ที่ได้ไปเผยแพร่คนทั้งหลายก็ต้องช่วยดูแลสนับสนุนให้พระสามารถทำหน้าที่ต่าง ๆ ได้ ศาสนสถานทั้งหลายจึงเกิดขึ้นมากมายในบ้านเรา มีพักต้องพูดถึงศาสนวัตถุซึ่งมีมากมายพระพุทธรูปสำคัญต่าง ๆ เด็กสมัยนี้ก็งงมานึกทวนประวัติศาสตร์ถวายท่านทั้งหลาย ในหลวงรัชกาลที่ 3 พระนั่งเกล้า รัชกาลที่ 4 พระจอมเกล้านี้ เป็นต้น เด็กสมัยนี้ก็จะงงว่าทำไมในหลวงกันถึงเกิดขึ้นตนพระพุทธขึ้นมาซะอย่างงั้นและพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก พระพุทธเลิศหล้านภาลัย ก็ต้องบอกลูกและหลานบอกว่าท่านทั้ง 2 พระองค์ก็ไม่เคยทราบเหมือนกันเพราะท่านชื่อนี้เพราะ 2 พระนามปรากฏขึ้นรัชกาลที่ 3 เพราะชาวบ้านแต่ก่อนนั้นมีความเคารพนับถือธรรมเนียมไทยแต่โบราณว่าจะไม่เรียกขานนามของผู้ใหญ่โดยไม่จำเป็นยิ่งเป็นพระนามพระเจ้า ประเด็นยิ่งเว้นขาดเลยจะไม่พูดว่า ยกตัวอย่าง เช่น ข่าวในพระราชสำนัก ก็จะพูดแต่เพียงว่าวันนี้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินี สมเด็จพระนางไม่ได้ออกพระปรมาภิไธยว่าพระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว เพราะลำพังบอกว่าพระบาทสมเด็จพระอยู่ เขาย่อมทราบดีแล้วว่ามีอยู่หนึ่งหนึ่งพระองค์คือพระองค์นี่แหละ ในอดีตนั้นชาวบ้านจึงหลีกเลี่ยงถือเป็นการแสดงความเคารพอย่างหนึ่งในการที่จะไม่ออกพระปรมาภิไธย ในหลวงการที่เราเป็นแผ่นดินตนเรียกมาอย่างงั้นเพราะตอนเพิ่งสร้างโครงการที่สองเป็นแผ่นดินกลางพอถึงรัชกาลที่ 3 ก็ทรงพระปริวิตกว่าจะส่งเป็นแผ่นดินปลายขึ้นมาแล้วกระมังก็ทรงสร้างพระพุทธรูปสำคัญยังยืนประดิษฐานอยู่เบื้องหน้าพระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากรขนานนามพุทธรูปพุทธยอดฟ้าองค์หนึ่งอุตรางค์หนึ่งแล้วก็ออกนามแผ่นดินตามหน้าพระพุทธรูปสององค์นั้น นี่ก็แปลว่าการสร้างศาสนวัตถุนั้นมีความมุ่งหมายนอกจากเป็นเรื่องการสร้างพระถวายเป็นพุทธบูชาเป็นเครื่องน้อมรำลึกถึงพระไตรรัตนคุณแล้วยังมีประโยชน์หรือมีผลข้างเคียงอื่นอีกด้วยในการที่จะทำให้คนทั้งหลายได้รับทราบธรรมเนียมหรือปฏิบัติถูกต้อง นี่ก็คือเรื่องราวที่ประจวบดินของเราดูแลเรื่องของศาสนวัตถุศาสนสถานเรื่องของศาสนทายาทคัมภีร์ทั้งหลาย เวลาออกพรรษาแล้วก็เป็นฤดูกฐิน แต่ทั้งหลายพระคุณ

เจ้าคงย่อมทราบดีว่าถ้าเป็นพระอารามหลวงแล้วย่อมได้รับพระราชทานผ้าพระกฐินเป็นประเพณีปกติ แต่ภาพปกตินั้นจะเสด็จพระราชดำเนินไปในเวลาจำกัดเพียงแค่สามสิบวันทัวร์ทุกพระอารามหลวงเป็นไปไม่ได้ก็พยายาม พระบรมราชานุญาต ให้หน่วยราชการบุคคลห้างร้านมูลนิธิสถาบันต่าง ๆ รับเชิญไปทอดถวายในที่ชุมนุมสงฆ์ต่าง ๆ มีวัดที่ทรงสงวนไว้เพื่อเสด็จพระดำเนินด้วยพระองค์เองหรือโปรดให้ พระราชวงศ์ผู้ใหญ่เสด็จขอจำนวนจำกัด นั่นก็เป็นการรวยทางอ้อม ในการที่จะไปทะนุบำรุงไปดูแลวัดสำคัญต่าง ๆ ให้มีสภาพสวยงาม มีความพร้อมที่จะเป็นที่ปฏิบัติศาสนกิจของบรรดาพุทธศาสนิกชนทั่วไปเอาเป็นการตั้งแบบอย่างตั้งมาตรฐานทั้งหลายขึ้นเรื่องราวที่เล่ามาในเวลาประมาณเกือบชั่วโมงก็ เป็นสังเกตอย่างที่ในเบื้องต้นแล้วก็เป็นแค่ทวนเล่าความเดิมที่พระพุทธเจ้าย่อมทราบดีอยู่แล้วว่าพระมหากษัตริย์ของประเทศไทยเราไม่เคยมีโพรงหนึ่งโพรงใดที่มีพระทัยห่างเหไปจากพระพุทธศาสนาถ้าจะนึกถึง เรื่องราวครั้งพระนารายณ์ก็น่าสนใจเพราะคนนั้นเฉียดมากที่ที่มีความพยายามของศาสนิกในศาสนาอื่นคอนสแตนติน ฟอลคอน พระสันตะปาปา พระเจ้าหลุยส์ที่ 14 ข้อดีอยากที่จะให้พระเจ้าแผ่นดินของเราสมเด็จพระนารายณ์นั้นเปลี่ยนไปนับถือคริสต์ศาสนาในเวลานั้นแน่นอนว่าการติดต่อใกล้ชิดกับฝรั่งเศสการรับเทคโนโลยีไปสร้างพระราชวังเมืองลพบุรี มีการไปมาหาสู่ส่งราชทูตไปโกษาปานไปถึงเมืองฝรั่งเศส ก็เป็นเรื่องที่อาจจะทำให้เกิดความเข้าใจทางฝ่ายพระเจ้าหลุยส์ ทางฝ่ายคอนสแตนติน ฟอลคอน ได้ว่าอยากจะมีความเป็นไปได้ที่พระนารายณ์จะเปลี่ยนไปนับถือศาสนาคริสต์ ในพระราชสาส์นของพระเจ้าหลุยส์ที่มีมาถวายแด่พระนารายณ์เป็นเจ้าของเรานั้นก็ชักชวนว่า ให้มานับถือคริสต์ศาสนาเทิดเป็นเพื่อนขนาดนี้แล้วเนี่ย พระราชดำรัสตอบในพระราชสาส์นที่พระนารายณ์มีตอบกลับไปนั้น สุภาพนุ่มนวลแล้วก็แสดงถึงพระปรีชาสามารถว่าถ้าหากว่าเมื่อพระเจ้าหลุยส์ทรงเชื่อว่าทุกอย่างในโลกนี้เป็นไปด้วยพระประสงค์พระเจ้าแล้วเมื่อใดก็ตามที่พระพุทธเจ้ามีความปรารถนาจะให้ก็นารายณ์ไปนับถือศาสนาคริสต์เมื่อใดเมื่อนั้น ก็คงจะเกิดขึ้นเองโดยพระประสงค์พระเจ้าหรอกท่านคงไม่ได้เหยียดท่านก็ตอบกลับไปกลางกลาง ถ้าผมเป็นเจ้าปรารถนาเมื่อไหร่ก็เมื่อนั้นนั่นแหละ แต่โดยพระราชสายฉีกสายจริงแล้วก็ไม่ได้แตกต่างไปจากพระเจ้าแผ่นดินของเราทุกพระองค์ที่ทรงมั่นคงศรัทธาอยู่ในในพระพุทธศาสนา ประเด็นย่อยย่อยเล็กน้อยตอนท้ายนี่ก็คือว่านอกจากที่พูดถึงเรื่องตำรับตำราการเรียนหนังสือศาสนาทายาทเรื่องของศาสนวัตถุแล้วเรื่องของการพระราชทานพระบรมราชูปถัมภ์กับการบริหารคณะสงฆ์ เรื่องการที่จะมีการมอบหมายถวายภารกิจหน้าที่ในการทะนุบำรุงพุทธศาสนากับพระสังฆาธิการทั้งหลาย การมีพระราชคณะ มีพระครูฐานานุกรม ประกาศนียบัตรมีสารพัดอย่างที่อยู่ในการอนุบำรุงพระพุทธศาสนามาแต่ดั้งเดิม เรื่องของนิตยภัตซึ่งเกิดขึ้นด้วยพระราชศรัทธามาแต่ก่อนบัดนี้แม้เปลี่ยนโฉมมาอยู่ในระบบงบประมาณแล้วแต่พิจารณารักษาประเพณีรักษาแบบธรรมเนียมไว้เพราะเห็นว่าในอดีตนั้นพระเจ้าแผ่นดินทรงบาตรทุกวันวันละเท่านั้นเท่านี้รูปตอนเช้าอยู่ด้วยกันที่ศาล ก่อนว่าราชการนั้นต้องปิดทองพระไตรปิฎกหรือปิดทองพุทธรูปก่อน คือพระทัยพระเจ้าแผ่นดินเราฝักใฝ่ยึดมั่นศรัทธาอยู่ในพุทธศาสนามาโดยตลอดแม้

จนปัจจุบันนี้ก็ไหมก็ไม่ได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมและสิ่งเหล่านี้เป็นแบบอย่างเป็นแนวทางซึ่งพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย แค่ในประเทศไทยเห็นแล้วก็ชื่นใจแต่สิ่งเหล่านี้เมื่อเผยแพร่เป็นที่รับรู้ไปในนานาประเทศ เห็นว่าก็จะเป็นเครื่องเชิดชูพระศาสนาของบ้านเราเหมือนอย่างเช่นเมื่อครู่นี้ท่านนายกอภิสิทธิ์บอกว่าน่าจะมีโอกาสความเป็นไปได้นะเมื่อคำนึงถึงเรื่องจำนวนประชากรความพร้อมของบ้านเรามีมหาวิทยาลัยสงฆ์สองแห่ง มีบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถทำอย่างไรบ้านเราจึงเป็นเป็นศูนย์กลางของการศึกษาเล่าเรียนในทางพุทธศาสนาของโลกนี้ได้แล้วก็สิ่งที่รัฐบาล ซึ่งเป็นรัฐบาลได้ปฏิบัติสนองพระบรมราโชบายอยู่ก็น่าจะเป็นเครื่องเพิ่มเติมโอกาสแห่งความเป็นไปได้ในเรื่องนี้ (ID 10, สัมภาษณ์, 18 พฤษภาคม 2566)

อีกทั้ง มีการพิมพ์พระไตรปิฎกออกเป็นต้นฉบับพิมพ์เผยแพร่แจกจ่ายไปยังสถานที่สำคัญต่างๆ มหาวิทยาลัยต่างๆ เมื่อไม่ช้านานมานี้มีโอกาส ได้รับเมตตา ได้มีโอกาสเชิญพระไตรปิฎกฉบับพิมพ์สมัยรัชกาลที่ 5 ได้ดูเพื่อเป็นพยานว่าเมื่อ 100 กว่าปี เกือบ 150 ปีมา สิ่งเหล่านี้คืออุปถัมภ์บำรุงที่พระพุทธศาสนา หนังสือแปลว่าหนังสือยุคแรกพิมพ์ได้ในเมืองไทยไม่ได้พิมพ์นิยายแปลระดับโลก แต่พิมพ์พระไตรปิฎกให้คนได้ศึกษาได้เล่าเรียน ในรัชกาลที่ 9 ก็มี พระราชดำริที่จะพิมพ์เพิ่มเติมขึ้นแล้วเดี๋ยวนี้ก็ยังเป็นประโยชน์ยังยืนอยู่คือเรื่องของทุนนักเรียนหลวง สำหรับพระภิกษุสามเณรทั้งหลายจะได้ศึกษาเล่าเรียน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบันก็ทรงสืบสานพระราชปณิธานของสมเด็จพระบรมชนกนาถอย่างดำเนินโครงการที่ว่านี้อยู่ พระทั้งหลายคงนึกออกว่าเวลานี้ในช่วงเวลาประมาณเดือนตุลาคมก็เป็นประจำทุกปีก็จะมีการบำเพ็ญพระราชกุศล ทอดผ้าป่าเพื่อสมทบทุนในการกิจการของกองทุนเล่าเรียนหลวงเพื่อการศึกษาของพระภิกษุสามเณรที่ว่านี้ นี่ก็เป็นเรื่องของการส่งเสริมให้มีการศึกษา มีการเล่าเรียนพระธรรมวินัยต่างๆ (ID 10, สัมภาษณ์, 18 พฤษภาคม 2566)

3) ความเหมาะสมในการที่คณะสงฆ์เรียกร้องบรรจุพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ

จากเหตุการณ์เมื่อสมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญ (ส.ส.ร.) ที่แต่งตั้งโดยคณะรัฐประหาร 9 กันยายน 2549 ได้ลงมติไม่รับการขอแปรญัตติเพื่อเพิ่มข้อความ พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ ไว้ในร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 นั้น ได้เกิดเหตุโกลาหลขึ้นทันทีที่หน้ารัฐสภา หนังสือพิมพ์ข่าวสด ฉบับวันที่ 12 มิถุนายน พ.ศ. 2550 พาดหัวข้อข่าวตัวโต ๆ ว่า “ม็อบพระฮือกดดันแปรญัตติพุทธ” เหตุการณ์นี้เป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์พุทธศาสนาในประเทศไทยที่พระสงฆ์และฆราวาสชาวพุทธจำนวนมากได้ร่วมใจกันออกมาเรียกร้องทางการเมืองอย่างเข้มข้น ในลักษณะที่เมื่อดูจากเนื้อข่าวแล้วก็จะเห็นเป็นการกระทำที่ขัดต่อสมณวิสัยอย่างมาก ชาวบ้านทั่วไปดูแล้วคงไม่น่าเลื่อมใส แต่เหตุการณ์นี้และเหตุการณ์อื่น ๆ ที่เกี่ยวเนื่องตลอดเวลาที่ผ่านมาสะท้อนให้เห็นทัศนะของชาวพุทธและพระสงฆ์ไทยจำนวนมากที่ต้องการให้พุทธศาสนาเป็นส่วนหนึ่งของรัฐ

และความต้องการนี้ได้รับการปฏิเสธโดยนักวิชาการ นักประวัติศาสตร์ ผู้เชี่ยวชาญด้านกฎหมาย และกลุ่มคนที่มีบทบาทสำคัญในกลไกของรัฐสมัยใหม่ (ID 22, สัมภาษณ์, 22 พฤษภาคม 2566)

จากกรณีตัวอย่างในศรีลังกา เมื่อชาวพุทธซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวสิงหลที่นับถือพุทธต้องการที่จะให้เชื้อสายและศาสนาของตนเองเป็นใหญ่ จึงให้มีการระบุในรัฐธรรมนูญว่ามีภาษาสิงหลเป็นภาษาประจำชาติ ทันทีที่รัฐธรรมนูญฉบับนี้ประการใช้ กระบวนการพยัคฆ์ทมิฬเกิดขึ้นทันที ชาวทมิฬส่วนใหญ่นั้นไม่นับถือพุทธแต่เป็นฮินดู พูดภาษาทมิฬ เกิดความน้อยเนื้อต่ำใจว่าเผ่าพันธุ์ของตนเป็นประชากรชั้นสอง ประชากรชั้นหนึ่งเป็นสิงหลนับถือพุทธ การก่อการร้ายโดยกลุ่มพยัคฆ์ทมิฬนั้นรุนแรง ฆ่าไม่เลือกไม่ว่าหญิงหรือเด็ก ศรีลังกาอยู่ในภาวะสงครามกลางเมืองที่ประชาชนเสียชีวิตไปกว่าสามแสนคน และผู้บาดเจ็บอีกนับล้านคน (ID 21, สัมภาษณ์, 22 พฤษภาคม 2566)

อย่างไรก็ตาม บทบัญญัติกฎหมายพระภิกษุสงฆ์นั้นมี 2 ฐานะคือ ฐานะพลเมืองของรัฐต้องอยู่ภายใต้บังคับ กฎหมายของรัฐเช่นเดียวกับพลเมืองทั่วไป นอกจากพระภิกษุจะถูกจำกัดสิทธิในบางส่วนแล้ว สิทธิในบาง ส่วนยังไม่เกินไปกว่าพลเมืองทั่วไป ดังบทบัญญัติรัฐธรรมนูญในหมวด 3 ว่าด้วยสิทธิและเสรีภาพของชนชาว ไทย มาตรา 38 พระภิกษุสงฆ์ก็อยู่ภายใต้ความคุ้มครองของรัฐธรรมนูญเสมอกับพลเมืองทั่วไปที่นับถือในทุกศาสนา ซึ่งบัญญัติว่า “บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการปฏิบัติตามศาสนาบัญญัติหรือปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อถือของตน เมื่อไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อหน้าที่ของพลเมืองและไม่เป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชนในการใช้สิทธิเสรีภาพดังกล่าวตามวรรคหนึ่ง บุคคลย่อมได้รับความคุ้มครองมิให้รัฐ กระทำการใด ๆ อันเป็นการรอนสิทธิหรือเสียประโยชน์อันควรมีควรได้เพราะเหตุที่ถือศาสนา นิกายของ ศาสนา ลัทธินิยมในทางศาสนา หรือปฏิบัติตามศาสนาบัญญัติหรือปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อถือแตกต่าง จากบุคคลอื่น” ส่วนฐานะที่สองต้องอยู่ภายใต้กรอบพระธรรมวินัยสงฆ์และต้องไม่ขัดต่อกฎหมายคณะสงฆ์ ซึ่งฝ่ายบ้านเมืองได้บัญญัติเพื่อให้การปกครองคณะสงฆ์เป็นไปด้วยความเรียบร้อยป้องกันบุคคลผู้มีเจตนาไม่สุจริตอาศัยร่มเงาพระพุทธศาสนาหาประโยชน์ใส่ตน อันเป็นต้นเหตุให้เกิดความเสื่อมศรัทธาของชุมชนและ เป็นการส่งเสริมสถาบันสงฆ์อันเป็นสถานะที่สำคัญต่อการดำรงอยู่ของศาสนา เนื่องจากพระภิกษุเป็นตัวแทนของศาสนาในฐานะองค์พระสังฆรัตนะซึ่งเป็นที่เคารพบูชา จึงมีความพิเศษแตกต่างจากพลเมืองทั่วไป (ID 23, สัมภาษณ์, 23 พฤษภาคม 2566)

การบัญญัติศาสนาประจำชาติไว้ในรัฐธรรมนูญนั้น โดยหลักการแล้วไม่อาจทำได้เพราะความหมายของรัฐไทยได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมที่รัฐไทยอาจไม่ใช่รัฐโลกียวิสัย (secular state) เหมือนรัฐตะวันตก แต่ก็ได้กลายเป็นรัฐโลกียวิสัยไปอย่างช้า ๆ มาเกือบสองศตวรรษแล้ว และทันทีที่เราปลูกฝังสำนึกว่ารัฐของเราคือรัฐประชาชาติ สิ่งที่เราต้องทำคือต้องเปิดพื้นที่ทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมอันเท่าเทียมเสมอภาคให้แก่ความหลากหลายทางศาสนา ชาติพันธุ์ และกลุ่มทางเศรษฐกิจ ทุกคนเป็นเจ้าของประชาชาติไทยเท่า ๆ กัน ขออย่ามีใครบนผืนแผ่นดินของ "ชาติ"

เราจะต้องรู้สึกว่าเขาเป็นแค่พลเมืองชั้นสอง เพราะเขาพูดภาษาที่ต่างจากภาษาไทย, นับถือศาสนาอื่นที่ไม่ใช่พุทธ, ทำมาหากินด้วยวิถีทางที่แตกต่างจากคนอื่น, มีบรรพบุรุษและวีรบุรุษคนละคนกับคนอื่น ฯลฯ นิธิกล่าวว่า หากเราไม่สามารถยอมรับพื้นที่อันเท่าเทียมกันของพลเมืองในรัฐได้ แปลว่าเราเองก็ไม่สามารถเป็นพลเมืองของประชาชาติได้เช่นกัน แปลว่าเรากำลังถอยกลับไปเป็นเพียง "ข้าราษฎร" ซึ่งจะมี "มูลนาย" กลุ่มเล็ก ๆ เพียงกลุ่มเดียว ที่เป็นเจ้าของรัฐไทยยิ่งกว่าใครอื่น และด้วยเหตุดังนั้นจึงมีความชอบธรรมที่จะใช้อำนาจของตนกำหนดความสัมพันธ์ในรัฐได้ตามใจชอบของตน รัฐธรรมนูญที่เขียนขึ้นในหลักการที่ไม่ยอมรับความเป็นรัฐประชาชาติเช่นนี้ จะมีหรือไม่มีรัฐธรรมนูญก็เท่ากัน ร้ายไปกว่านั้น รัฐธรรมนูญ-ถ้ามี-ก็เป็นเพียงเอกสารสำหรับกลบเกลื่อนอำพรางอำนาจที่ฉ้อฉลและไร้ความชอบธรรมเท่านั้น (ID 23, สัมภาษณ์, 23 พฤษภาคม 2566)

4) โครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์ในอนาคต

การปกครองสงฆ์ในปัจจุบันนี้ ยังมีจุดบกพร่องอีกหลายประการที่ต้องแก้ไขปฏิรูปให้ดีขึ้น เช่น ปัญหาด้านพระภิกษุประพฤติผิดพระธรรมวินัย ย่อหย่อนในการศึกษาและปฏิบัติภาวนา ตั้งลัทธิบิดเบือน คำสอนขององค์สัมมาพระพุทธเจ้า ปัญหาด้านการปกครองในเชิงโครงสร้างของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ที่มีลักษณะรวบอำนาจ ไม่กระจายอำนาจ และถูกครอบงำด้วยอำนาจรัฐ (ID 25, สัมภาษณ์, 23 พฤษภาคม 2566) การกระจายอำนาจการปกครองสงฆ์ ในอนาคตการปกครองต้องกระจายอำนาจให้มากขึ้น พ.ร.บ.คณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ล้าหลังต้องมีการปฏิรูป อย่างมาตรา 19 สามารถที่จะออกกฎหมายลูกได้อีกมหาเถรสมาคมก็ต้องมีการปฏิรูปเพื่อให้สอดคล้องกับหลักประชาธิปไตย ควรนำเอากฎหมายเดิม พ.ร.บ. 2484 มาบูรณาการกับ พ.ร.บ. 2505 เพื่อเป็นการกระจายอำนาจ ตั้งสำนักงานเจ้าคณะผู้ปกครองที่ถาวร การปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาคแบ่งเป็นภาค จังหวัด อำเภอ ตำบล วัด แยกตามนิกาย มีสภาสงฆ์ระดับตำบล หรือระดับประเทศ มีตัวแทนจากพระสงฆ์ส่วนต่าง ๆ มามีส่วนร่วม อันนี้เป็นกลไกที่ช่วยทำให้การปกครองรับรู้ปัญหาและข้อคิดเห็นของพระสงฆ์ เมื่อพระสังฆาธิการรูปใดเป็นเจ้าคณะก็มาทำงานที่นั้น สำนักงานควรตั้งอยู่ที่ศูนย์กลางของพื้นที่ในเขตนั้น ๆ และเป็นพื้นที่ของศาสนสมบัติกลาง โดยที่ฝ่ายรัฐเป็นผู้อุปถัมภ์โดยขึ้นตรงกับสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ (ID 21, สัมภาษณ์, 22 พฤษภาคม 2566)

6.4.2 ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทยด้านความคาดหวังของสังคม

จากการวิเคราะห์การให้สัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทยด้านความคาดหวังของสังคม ซึ่งประกอบไปด้วย 4 ประเด็นหลัก คือ 1) ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทยในการปรับสถานะของพระสงฆ์ที่มีข้อจำกัดอยู่ 2) ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทยเชิงสร้างสรรค์ 3) ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทยในการเสริมสร้างเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง 4) ความสัมพันธ์เชิง

อำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทยในการเกื้อกูลประโยชน์สาธารณะ ดังจะนำเสนอเนื้อหาสาระดังต่อไปนี้

1) ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทยในการปรับสถานะของพระสงฆ์ที่มีข้อจำกัดอยู่

ปัญหาหลัก ๆ ของการปกครองสงฆ์ไทยปัจจุบันนี้ คือ 1. พระสงฆ์ประพฤติย่อหย่อนพระธรรมวินัย 2. โครงสร้างการปกครองไม่มีการกระจายอำนาจ ขาดหลักธรรมาภิบาล 3. ภัยคุกคามจากศาสนิกอื่นที่เข้ามาในองค์กรเพื่อทำลาย ฉะนั้น คณะสงฆ์ต้องมีการปฏิรูปให้พระสงฆ์ศึกษาและปฏิบัติตามพระธรรมวินัย อย่างแท้จริง ส่งเสริมให้มีการฝึกสมาธิเจริญวิปัสสนา ระบบการปกครองต้องมีการกระจายอำนาจมีหลัก ธรรมาภิบาล มีการตั้งสำนักงานเจ้าคณะผู้ปกครองที่ถาวรและสร้างความสามัคคีในองค์กรและพุทธบริษัท 4 เพื่อความเจริญรุ่งเรืองดำรงมั่นแห่งพระพุทธศาสนา (ID 20, สัมภาษณ์, 21 พฤษภาคม 2566) อีกทั้ง ปัญหาโครงสร้างการปกครองที่รวมศูนย์อำนาจการตัดสินใจสูงสุดไว้ที่มหาเถรสมาคมซึ่งมี พระสงฆ์เพียง 20 รูป มีอำนาจในการตัดสินใจแทนพระภิกษุสามเณรทั่วประเทศราว 300,000 รูป ต้องปฏิบัติตามกฎ ระเบียบ คำสั่งต่างของทางมหาเถรสมาคมโครงสร้างนี้ยังส่งผลให้เกิดสภาพ ปัญหาการขาดประสิทธิภาพในการปกครองคณะสงฆ์ตามมาเพราะไม่มีหน่วยงานในระดับนโยบาย หรือหน่วยงานในระดับปฏิบัติการที่คอยขับเคลื่อนงานของคณะสงฆ์ให้มีประสิทธิภาพมากขึ้นตาม ระเบียบหรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม และยิ่งทวีความหนักหน่วงขึ้นเมื่อสภาพปัญหาการได้มา ซึ่งสมณศักดิ์และจุดประสงค์ของสมณศักดิ์ถูกเปลี่ยนความหมายให้กลายเป็นเรื่องของระบบราชการ ผลประโยชน์ต่างตอบแทนมากกว่าที่สมณศักดิ์จะถูกให้ความสำคัญตามแบบแผนของการปกครอง คณะสงฆ์ไทยแต่เดิมว่าสมศักดิ์นั้นเป็นเรื่องของพระสงฆ์ที่ดีมีคุณภาพควรได้รับสมณศักดิ์ เปรียบเสมือนดั่งขวัญและกำลังใจในการสนองงานพระพุทธศาสนาหรือมากกกว่าที่สมณศักดิ์ จะกลายเป็นเรื่องของประโยชน์ต่อการบังคับบัญชา การได้มาซึ่งสมณศักดิ์ในปัจจุบันที่ขาดการมีส่วน ร่วมจากพระภิกษุสามเณรและญาติโยมกลับกลายเป็นเรื่องระบบขั้นตอนของระบบราชการสงฆ์ที่ ส่งขึ้นตามแนวดิ่งในสายบังคับบัญชาจึงทำให้จุดประสงค์ของสมณศักดิ์ยิ่งทยอยหมดความหมาย ลงไปทุกขณะ จากส่วนนี้จึงเห็นว่าคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบันจึงควรได้รับการแก้ไขปรับปรุงปัญหาการ ปกครองคณะสงฆ์อย่างเร่งด่วนหากเรายังคงต้องการเห็นพุทธศาสนาเจริญงอกงามในประเทศไทย (ID 22, สัมภาษณ์, 22 พฤษภาคม 2566)

2) ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทยเชิงสร้างสรรค์

การปกครองคณะสงฆ์ถือว่าเป็นปัจจัยสำคัญเพราะถ้ามีระบบปกครองดีศาสนาก็มีความเจริญมั่นคงดีการปกครองหรือการบริหารที่ดีนั้นจะต้องมีรูปแบบ และวิธีการจัดการหรือมีแนวคิดซึ่งขึ้นอยู่กับการแบ่งมอบอำนาจกระจายงานให้ผู้อยู่ฝ่ายบริหารระดับต่าง ๆ รับผิดชอบตามความรู้ความสามารถของตน และพัฒนาการในด้านต่าง ๆ เพราะการปกครองคณะสงฆ์ในปัจจุบันนั้น

มีอำนาจรัฐและจารีตประเพณีเข้ามาเกี่ยวข้องเมื่อมีอธิกรณ์เกิดขึ้นต้องอาศัยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์เป็นเกณฑ์จัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ (ID 9, สัมภาษณ์, 20 พฤษภาคม 2566) พระพุทธศาสนาจึงควรเป็นทางเลือกที่สำคัญประการหนึ่งในการที่จะเข้ามาช่วยรัฐเพื่อเสริมแรงการพัฒนาพลเมืองโดยเริ่มต้นจาก “คนดี” ไปสู่ “การเป็นพลเมืองที่ดี” ทั้งนี้ พระพุทธศาสนามีจุดเด่นที่สำคัญในฐานะมีหลักการ และแนวทางที่เอื้อต่อการพัฒนาพลเมือง เช่น หลักศีล 5 หลักทิศ 6 และหลักสังคหวัตถุ พระสงฆ์ในฐานะเป็นพลเมืองของรัฐจำเป็นจะต้องเข้ามาร่วมมือกับรัฐในการอธิบาย และตีความหลักการเหล่านี้ไปสู่ภาคปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม และนำหลักการเหล่านั้นไปร่วมพัฒนาพลเมืองในชุมชนต่าง ๆ ให้สามารถอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขตามหลักการที่พระพุทธเจ้าทรงย้ำว่า “พัฒนาประโยชน์ตน ประโยชน์ของญาติ และเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อประโยชน์ของชาวโลก” (ID 15, สัมภาษณ์, 20 พฤษภาคม 2566)

3) ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทยในการเสริมสร้างเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง

ความสัมพันธ์เชิงอำนาจหมายถึงความสัมพันธ์ในทางกฎหมายที่ใช้อำนาจทางการปกครอง รวมทั้งความสัมพันธ์ที่มีต่อบุคคลในเชิงจารีตประเพณีที่เคยมีมา ความสัมพันธ์ลักษณะดังกล่าวนั้นหมายถึง ความสัมพันธ์ในด้านปฏิบัติการและการบริหารราชการในทุกระดับตั้งแต่ระดับบุคคล ระดับกลุ่มคน และระดับสังคม เมื่อรัฐใช้อำนาจในการปกครองบ้านเมืองผ่านทางกฎหมาย ในขณะเดียวกันพระพุทธศาสนามีอิทธิพลต่อรัฐทั้งในระดับสถาบันและบุคคล ดังนั้นหลักธรรมที่รัฐควรนำมาปฏิบัติ คือ หลักธรรมาธิปไตยซึ่งเป็นหลักการสำคัญแนวพุทธ ที่ไม่ใช่รูปแบบการปกครองแต่เป็นหลักการที่เคารพยึดถือหลักธรรมเป็นใหญ่ โดยหลักธรรมสำคัญได้แก่หลักธรรมราชาซึ่งเป็นหลักธรรมของผู้ปกครองที่ดีมีสัมมาทิฐิ คือผู้ที่มีศีลเป็นข้อประพฤติพื้นฐาน (ID 17, สัมภาษณ์, 20 พฤษภาคม 2566) แต่ปัญหาที่สำคัญที่สุดประการหนึ่งของการพัฒนาสังคมไทย ก็คือ การพัฒนาคนให้มี ศักยภาพในการที่จะพัฒนาประเทศ จะเห็นได้ว่า ในแผนฉบับที่ 8 เป็นต้นมา จะเน้นการพัฒนาที่มุ่งให้“คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา”และใช้เศรษฐกิจเป็นเครื่องมือช่วยพัฒนาคนให้มีความสุข และมีคุณภาพชีวิตที่ดี รวมทั้งการพัฒนาที่บูรณาการแบบองค์รวม เพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม การสร้างแรงจูงใจให้องค์กรและภาคประชาชนเข้าใจธรรมทางศาสนาและการฝึกปฏิบัติธรรมในทางที่ถูกต้อง เพื่อสร้างบทบาทของหลักศาสนาใน บริบทต่าง ๆ (ID 23, สัมภาษณ์, 23 พฤษภาคม 2566)

4) ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทยในการเกื้อกูลประโยชน์สาธารณะ

ความสัมพันธ์ในลักษณะนี้ เป็นความสัมพันธ์ที่รัฐกับคณะสงฆ์ไทยส่งเสริมและสนับสนุนซึ่งกันและกัน เป็นการตอบสนองต่อกันที่อยู่บนพื้นฐานของข้อกำหนดทางศีลธรรม ระบบอุปถัมภ์ถือว่า

เป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญของโครงสร้างในสังคมไทย ในแต่ละช่วงพัฒนาการจะมีรูปแบบที่แตกต่างกัน ไปจะเห็นได้จากพระพุทธศาสนาในประเทศไทยมีพัฒนาการหรือความเปลี่ยนแปลงของบ้านเมือง มาโดยตลอด ยากที่จะแยกออกจากกัน โดยที่ผ่านมาสังคมไทยได้มีการปฏิรูปและมีการเปลี่ยนแปลงอย่างมากในทุก ๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นทางด้านการเมือง วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ รวมทั้งพระพุทธศาสนา การปฏิรูปและการเปลี่ยนแปลงได้เริ่มจากการรวมตัวกันอย่างอ่อนแอในระยะแรกในราชวงศ์ในกรุงเทพฯ ค่อย ๆ วางรากฐานให้เกิดศูนย์รวมของรัฐชาติผ่านเครื่องมือที่เป็นราชการประจำในการเข้าถึง ลักษณะการเข้าถึงโดยผ่านนโยบายของรัฐเข้าไปสู่ภาคชนบท รัฐชาติของไทยเริ่มสร้างความชอบธรรมให้แก่ตนเองโดยการชวนเชื่อในรูปของ “ผลประโยชน์ของชาติ” ที่เริ่มจากการรวมอำนาจสู่ศูนย์กลาง การควบคุมคณะสงฆ์และโดยการควบคุมผ่านระบบศึกษา (ID 18, สัมภาษณ์, 16 พฤษภาคม 2566) เนื่องจากประเทศเป็นสังกัดสังคมใหญ่การเมืองอันเป็นกิจกรรมหรือความสัมพันธ์ทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับ อำนาจในการควบคุมสมาชิกสังคมและเป็นส่วนหนึ่งของการจัดระเบียบสังคม ซึ่งมีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของคนในสังคมอย่างมาก สำหรับพระพุทธศาสนานั้นคือ วิถีชีวิตของประชาชนชาวพุทธเป็นที่มาและรากฐานของกำหนดธรรม เนียม ประเพณีสังคม และวัฒนธรรมในทุก ๆ ด้าน ดังนั้น พระพุทธศาสนากับการเมืองจึงต้องเกี่ยวข้องผสมผสาน ควบคู่กันไปชนิดที่แยกออกจากกันไม่ได้หลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนามีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับสังคม เศรษฐกิจและการเมืองการปกครอง (ID 25, สัมภาษณ์, 23 พฤษภาคม 2566)

4.4.3 ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย ที่ควรจะเป็น

จากการวิเคราะห์การให้สัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย ที่ควรจะเป็น ซึ่งประกอบไปด้วย 3 ประเด็นหลัก คือ 1) บทบาทของความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทยที่ควรจะเป็น 2) รัฐควรให้การดูแลคณะสงฆ์ไทยที่จะดำรงคงไว้ซึ่งพระพุทธศาสนาให้ยืนยงสถาพร 3) บทบาทของคณะสงฆ์ไทยกับรัฐควรมีความร่วมมือกัน ดังจะนำเสนอเนื้อหาสาระดังต่อไปนี้

1) บทบาทของความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทยที่ควรจะเป็น

รัฐต้องทบทวนบทบาทของตนเองที่มีต่อศาสนาว่า ได้ก้าวล่วงศาสนาจากฐานคิดที่หลงผิดคิดว่าตนเอง (รัฐ) มีอำนาจและใช้อำนาจโดยขาดสำนึกและความเข้าใจถึงข้อแตกต่างระหว่างอุดมการณ์ของศาสนาและอุดมการณ์ของรัฐเอง เพราะถ้าสถาบันหลักของสังคมยังไม่เข้าใจขอบเขตและบทบาทอำนาจของตนเองแล้ว จะนำพาสังคมไทย (โดยชื่อ) ไปสู่อุดมการณ์สูงสุดของทั้งศาสนาและรัฐได้อย่างไร (ID 25, สัมภาษณ์, 24 พฤษภาคม 2566) แต่การควบคุมคณะสงฆ์เป็นเหมือนเหรียญสองด้าน ซึ่งมีทั้งด้านพระเดชและด้านพระคุณ นอกเหนือจากกฎหมายแล้ว การอุปถัมภ์คณะสงฆ์ของรัฐยังเป็นกลไกควบคุมที่มีประสิทธิภาพอย่างยิ่ง การสนับสนุนของรัฐบาลในด้านงบประมาณ

และทรัพยากรที่จำเป็นสำหรับการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ รวมไปถึงสมณศักดิ์ที่พระราชทานให้แก่พระสงฆ์จากพระมหากษัตริย์ ต่างเป็นส่วนหนึ่งของระบบอุปถัมภ์ที่เอื้อประโยชน์ต่อพระสงฆ์ที่อยู่ภายใต้โครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์ และมีอิทธิพลให้สมาชิกของคณะสงฆ์ส่วนกลางมีความโน้มเอียงไปในลักษณะเอื้อหนุนอำนาจรัฐ (ID 16, สัมภาษณ์, 20 พฤษภาคม 2566) การสร้างความสัมพันธ์ (ID 18, สัมภาษณ์, 16 พฤษภาคม 2566) ด้วยหลักธรรม โดยพระพุทธเจ้าทรงบริหารคณะสงฆ์ด้วยการแสดงธรรมเรื่องศีล สมาธิ ปัญญา อันเป็นผลจากการตรัสรู้ ที่กล่าวว่าทรงบริหารด้วยการแสดงธรรมเรื่องศีล สมาธิ ปัญญา นั้นก็เพราะในคัมภีร์วิสุทธิมรรคได้กล่าวว่า ความงามในเบื้องต้นแห่งพระศาสนา ทรงประกาศด้วยศีล ความงามในท่ามกลางเป็นอันทรง ประกาศด้วยสมาธิ ความงามในที่สุดเป็นอันทรงประกาศด้วยปัญญา”

2) รัฐควรให้การดูแลคณะสงฆ์ไทยที่จะดำรงคงไว้ซึ่งพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนสถาพร

คำสอนของพระบรมศาสดาที่เคยทรงแสดงไว้เมื่อยังพระชนชีพอยู่ มีความสัมพันธ์มีความเกื้อกูลกันกับพระราชกิจของพระเจ้าแผ่นดินในแต่ละรัชกาลแต่ละห้วงเวลา ในช่วงเวลาที่เรียกว่าการเปลี่ยนจากสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข พระมหากษัตริย์กับพระพุทธศาสนาหรือเรื่องราวของความผูกพันระหว่าง 2 สถาบัน จึงมีมาช้านานแล้ว สำหรับการอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนา คือ พระมหากษัตริย์ เห็นว่าทรงวางพระองค์เป็นพุทธมามกะที่ดี หมายความว่ายังไม่พูดถึงพระราชกฤษฎีกาที่จะอุปถัมภ์บำรุงค้ำชูแต่พระมหากษัตริย์ทรงเป็นพุทธมามกะ ทรงวางพระองค์ปฏิบัติพระองค์ตามพระธรรมคำสอน ในเวลามีทุกข์มีภัยมีปัญหา พระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ จะรัชกาลปัจจุบันรัชกาลที่ล่วงแล้ว ก็ทรงแสวงหาคำตอบ เป็นการที่จะอธิบายหรือการกำหนดว่าถ้าจะทำอะไรหรือไม่ทำอะไร เพราะว่าพระเจ้าแผ่นดินสงสัยอะไรขึ้นมา ท่านไม่คิดเองเออเอง ท่านถามพระ พระจะตอบก็ต้องพิจารณาว่าจะตอบว่าอย่างไร จึงจะถูกต้องตามคลองธรรมที่ควรจะเป็น เมื่อถวายคำตอบไปแล้วท่านก็เชื่ออย่างนั้นทำอย่างนั้น (ID 10, สัมภาษณ์, 18 พฤษภาคม 2566)

แต่บางครั้งอาณาจักรกับศาสนจักรต่างพยายามที่จะแสดงบทบาทให้สะท้อนออกมาในลักษณะคล้ายกับต้องการที่จะครอบงำสถาบันของกันและกัน หรือหากจะพูดอีกแง่หนึ่ง คือ การแย่งชิงความเป็นแกนนำทางสังคมของทั้งสองฝ่ายนั่นเอง ทั้งนี้เพื่อให้สถาบันของตนอยู่ในฐานะโดดเด่นหรือสูงกว่าอีกสถาบันหนึ่ง เช่น การจัดกลุ่มบุคคลในสังคมออกเป็น 4 วรรณะ (ชนชั้น) คือ พราหมณ์ กษัตริย์ แพทย์ และศูทร พร้อมทั้งกำหนดคุณสมบัติหรือหน้าที่ของกลุ่มบุคคลใน 4 วรรณะ ให้ต้องยอมรับและปฏิบัติตาม ซึ่งเท่ากับเป็นการกำหนดให้พราหมณ์เป็นวรรณะสูงสุดในสังคมอินเดียสมัยโบราณ หรือการกำหนดคุณธรรมของกษัตริย์ไว้ในรูปแบบแตกต่างกัน เช่น กษัตริย์จะต้องจัดการอารักขาป้องกันมิให้พระอรหันต์ที่มีอยู่ในรัฐได้รับความเดือดร้อน เชื้อเชิญพระอรหันต์ให้มา อยู่ในรัฐเป็นต้น กษัตริย์จะต้องบริจาคทรัพย์สิ่งของแจกจ่ายแก่อาณาประชาราษฎร์ในเวลาเกิดภัย พิบัติ

เป็นต้น กำหนดพระจริยาวัตรของกษัตริย์ ตลอดจนการสวมมงกุฎ หรือการปลุกเร้ากษัตริย์ของประเทศต่าง ๆ ในยุโรปให้แสดงความจงรักภักดีต่อพระเจ้าด้วยการยกทัพไปทำสงครามครูเสดถึง 7 ครั้ง หรือการที่พระเจ้าเฮนรี ที่ 8 (HENRY VIII ค.ศ. 1491 - 1547) แห่งอังกฤษ ทรงดำเนินการให้รัฐสภาออกพระราชบัญญัติให้กษัตริย์ทรงเป็นประมุขสูงสุดของประเทศ ทั้งนี้ เพื่อให้กษัตริย์ทรงดำรงฐานะอยู่เหนือพระสันตะปาปา ลักษณะเหล่านี้ล้วนแสดงให้เห็นได้อย่างเด่นชัดว่า ทั้งฝ่ายอาณาจักรและศาสนจักรต่างพยายามแสดงบทบาทให้สะท้อนออกมาในลักษณะคล้ายกับต้องการที่ จะครอบงำสถาบันของกันและกัน เพื่อแย่งชิงความเป็นแกนนำทางสังคมอย่างแท้จริง (ID 18, สัมภาษณ์, 16 พฤษภาคม 2566)

3) บทบาทของคณะสงฆ์ไทยกับรัฐควรมีความร่วมมือกัน

คณะสงฆ์ไทยกับรัฐควรมีความร่วมมือกันในเรื่องการควบคุมดูแลและการบังคับบัญชาองค์กรสงฆ์ไทยในปัจจุบันนี้ซึ่งเป็นไปตาม พ.ร.บ. คณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2535 นับว่ายังไม่สมบูรณ์เป็นไปด้วยดีตามที่ควรจะ เป็น ดังนั้น นักปราชญ์และท่านผู้รู้ทางพระพุทธศาสนาจึงมีความเห็นร่วมกันว่า ถึงเวลาแล้วที่ควรจะจัด องค์กรสงฆ์ไทยให้เป็นองค์กรสงฆ์ที่พึงปรารถนาในหลายมิติเช่น จัดองค์กรสงฆ์ให้เป็นสังคมที่มีค่านิยมที่ยกย่องผู้ที่พัฒนาตน จัดองค์กรสงฆ์ให้ตั้งมั่นในหลักที่พระพุทธเจ้าทรงสอน จัดองค์กรสงฆ์ไทยให้มีจิตสำนึกใน การพระศาสนา จัดให้มีโรงเรียนพระสังฆาธิการ จัดให้องค์กรสงฆ์ไทยมียุทธศาสตร์พลังพระอรหันต์ซึ่งหากสามารถจัดองค์กรสงฆ์ไทยให้เหมาะสมกับยุคสมัยโดยมีฐานพระธรรมวินัยเป็นหลักแล้ว ก็เชื่อแน่ว่า จะเป็น องค์กรสงฆ์ที่เข้มแข็งนำความเจริญรุ่งเรืองมาสู่สังคมไทยได้ไม่ยาก และที่สำคัญก็คือ พระสงฆ์ไทยจะได้ทำหน้าที่ของพุทธสาวก คือ การได้เผยแผ่พระพุทธศาสนาให้อยู่คู่กับชาติไทยตลอดไป (ID 1, สัมภาษณ์, 15 พฤษภาคม 2566)

ความสัมพันธ์ระหว่างอาณาจักรและศาสนจักร จะเห็นได้ว่าทั้ง 2 ส่วนนั้นเป็นอำนาจในการปกครอง โดยศาสนจักร คือ อำนาจการปกครองทางศาสนาและอาณาจักร คือ อำนาจการปกครองทางบ้านเมือง ด้านองค์ประกอบมีทั้งที่คล้ายกันและแตกต่างกัน กล่าวคือ ศาสดาเป็นที่เคารพสูงสุดของศาสนา พระมหากษัตริย์หรือประธานาธิบดี เป็นที่เคารพสูงสุดของบ้านเมือง ศาสนธรรม คือ หลักคำสอนให้ประชาชนประพฤติปฏิบัติตามกฎหมาย คือ กฎเกณฑ์ข้อบังคับที่ประชาชนต้องประพฤติปฏิบัติตาม ศาสนพิธี คือ พิธีกรรมพิธีการต่าง ๆ ที่เนื่องด้วยศาสนา ส่วนทางบ้านเมืองที่มีพิธีกรรมและพิธีการต่าง ๆ ประเพณี วัฒนธรรม วิถีชีวิต เป็นต้น ที่เนื่องด้วยบ้านเมือง ศาสนบุคคล คือผู้ปฏิบัติตามหลักคำสอนทางศาสนา เช่น นักบวช ฝ่ายบ้านเมืองจะมีรัฐบุรุษ นายกรัฐมนตรี ผู้ว่าราชการ เป็นต้น คือผู้ปฏิบัติตามกฎหมาย กฎเกณฑ์ กติกาทางบ้านเมือง ศาสนสถาน คือ สถานที่ประกอบศาสนกิจ สถานที่ราชการ เป็นต้น คือเป็นที่ประกอบกิจการบ้านเมือง ศาสนิกชน

คือผู้เลื่อมใสศรัทธาในศาสนา ประชากร คือผู้ที่อยู่อาศัยในบ้านเมืองนั้น (ID 18, สัมภาษณ์, 16 พฤษภาคม 2566)

4.5 ผลจากการสังเคราะห์ข้อมูลจากการสนทนากลุ่มเฉพาะ

จากการศึกษาวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลด้วยเทคนิคการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญดังได้กล่าวมาแล้วข้างต้นทั้งหมดนั้น ทำให้ทราบถึงผลการวิจัยทั้งหมดของแต่ละวัตถุประสงค์ตามที่ได้กำหนดไว้ 3 ข้อ ได้แก่ (1) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย โดยศึกษาจากเอกสาร หนังสือ ตำราบทความทางวิชาการ งานวิจัย สืบค้นจากอินเทอร์เน็ต เป็นต้น (2) เพื่อศึกษาบทบาทความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย จากสภาพแวดล้อมของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปและจากบริบทสภาพประวัติศาสตร์ ด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญ ทั้งหมด 5 กลุ่มหลัก ๆ ได้แก่ (1) พระสังฆาธิการ ข้าราชการทางนักการเมือง ข้าราชการประจำ (2) นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา (3) นักวิชาการจากจากสถาบันทางการศึกษา (4) ภาครัฐ (5) ภาคประชาชน จำนวน 30 รูป/คน โดยผู้วิจัยได้กำหนดเลือกแบบเจาะจง (3) เพื่อวิเคราะห์แนวโน้มและทิศทางความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย ทั้งนี้ เพื่อให้การวิเคราะห์แนวโน้มและทิศทางความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทยชัดเจนยิ่งขึ้นและเพื่อจะตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 ในการที่จะนำผลการวิจัยดังกล่าวไปเป็นแนวทางสู่การแก้ไขปัญหาทางสังคมได้จริง ผู้วิจัยจึงได้จัดประชุมผู้เชี่ยวชาญด้วยสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) เพื่อจะได้งานวิจัยที่สมบูรณ์นำไปสู่วัตถุประสงค์ข้อที่ 4 เพื่อนำเสนอวิเคราะห์แนวโน้มและทิศทางความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย ดังมีรายละเอียด ต่อไปนี้

การจัดสนทนากลุ่มเฉพาะผู้เชี่ยวชาญ (Focus Group Discussion)

หลักการและเหตุผล

พระครูธรรมคุต สุทฺธิวจโน (สัพโส) รหัสนักศึกษา 6430131112011 นักศึกษาหลักสูตรรัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย[1] ได้รับอนุมัติให้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “รัฐกับพระพุทธศาสนา : ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย” เพื่อต้องการทราบความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย เป็นอย่างอย่างไร อีกทั้งบทบาทความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย ในประวัติศาสตร์กับปัจจุบัน เป็นอย่างไร ตลอดถึงแนวโน้มและทิศทางความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย ควรเป็นอย่างไร ทั้งนี้ ในปัจจุบันมีนักวิชาการหลายท่านพยายามแยกศาสนาออกจากการเมือง แต่เป็นเรื่องที่ยากอยู่พอสมควรถ้าเรา

[1] คณะกรรมการควบคุมดุษฎีนิพนธ์ 1. ดร.เกษฎา ผาทอง อาจารย์ปรึกษาหลัก
2. รองศาสตราจารย์ ดร.สุกิจ ชัยมุสิก อาจารย์ปรึกษาร่วม

ศึกษาความเกี่ยวข้องกันมีตั้งแต่การก่อรากฐานของประเทศ แต่ผู้วิจัยมองว่าในเมื่อศาสนากับการเมืองไม่สามารถแยกออกจากการกันได้ เราจะทำอย่างไรให้ศาสนากับการเมืองมีความเกี่ยวเนื่องกันในเชิงสร้างสรรค์มากกว่าความขัดแย้ง เพื่อให้การอยู่ร่วมกันของคนในสังคมมีศีล มีสุข ปรองดอง สมานฉันท์ สร้างความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน ให้แก่คนในชาติสืบไป

วัตถุประสงค์ของการสนทนากลุ่ม

1) เพื่อให้ผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้เชี่ยวชาญได้ร่วมกันพิจารณา ตรวจสอบ และยืนยันความเหมาะสมของผลงานวิจัยเรื่อง “รัฐกับพระพุทธศาสนา : ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย”

2) เพื่อให้ผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้เชี่ยวชาญได้ร่วมกันวิเคราะห์ พิจารณาหาแนวทางและวิเคราะห์แนวโน้มและทิศทางความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย

3) เพื่อนำข้อคิดเห็น และข้อแสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญไปพัฒนาแก้ไขปรับปรุงวิจัยเรื่อง “รัฐกับพระพุทธศาสนา : ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย” ดังกล่าวนี้ให้สมบูรณ์ต่อไป

สถานที่จัดสนทนากลุ่ม

ณ ห้องประชุมคณะสังคมศาสตร์ ชั้น 2 อาคาร B7.4 คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย และรูปแบบออนไลน์

วันเวลาที่จัดสนทนากลุ่มเฉพาะ

วันพุธ ที่ 7 มิถุนายน พ.ศ. 2566 เวลา 13.00 น. เป็นต้นไป

ขั้นตอนการดำเนินการ

1) จัดทำโครงการ และเสนอรายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้เชี่ยวชาญ เพื่อเสนอขอความเห็นและขออนุมัติจากกรรมการควบคุมดุษฎีนิพนธ์ และกรรมควบคุมดุษฎีนิพนธ์

2) ประสานงานผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้เชี่ยวชาญ เพื่อเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ระดมสมอง (Bainstroming)

3) เสนอขอหนังสือเชิญผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้เชี่ยวชาญเข้าร่วมเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ระดมสมอง (Bainstroming) จากหลักสูตรรัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

4) แจ้งกำหนดวัน เวลา และสถานที่ที่จัดการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ระดมสมอง (Bainstroming) กับผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้เชี่ยวชาญตลอดถึงหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

5) จัดเตรียมอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับจัดการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

6) จัดการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ระดมสมอง (Bainstroming) ตามวัน เวลา และสถานที่

7) ประเมินผลจัดการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ระดมสมอง (Bainstroming) มาสรุป รวบรวม เรียบเรียง วิเคราะห์ สังเคราะห์ ตกผลึกนำไปอภิปรายผล และนำไปเผยแพร่ในวารสารทางวิชาการ

8) สรุปผลรายงานการดำเนินงานไปยังประธานกรรมการควบคุมดุษฎีนิพนธ์ และกรรมการควบคุมดุษฎีนิพนธ์

ผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่ม

จัดการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ระดมสมอง (Bainstroming) ในครั้งนี้ โดยการประชุมผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้เชี่ยวชาญ (Expertise Meeting) จำนวน 12 รูป/คน โดยแบ่งเป็น 3 กลุ่ม ประกอบด้วย

จัดการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ระดมสมอง (Bainstroming) ในครั้งนี้ โดยการประชุมผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญ (Expertise Meeting) จำนวน 12 รูป/คน โดยแบ่งเป็น 3 กลุ่ม ประกอบด้วย

1) กลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญ ด้านวิชาการทางพระพุทธศาสนา จำนวน 6 รูป

2) กลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญ ด้านการวิจัย รัฐศาสตร์/รัฐประศาสนศาสตร์ จำนวน 4 คน

3) กลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญ ด้านการเมือง จำนวน 2 คน

ผู้ดำเนินรายการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

ดร.เกษฎา ผาทอง

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ผู้รับผิดชอบการสนทนากลุ่ม

พระครูธรรมคุต สุทฺธิวจโน (สัพโส)

นักศึกษาหลักสูตรรัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ประเด็นในการสนทนากลุ่ม

การจัดสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ระดมสมอง (Bainstroming) ผู้วิจัยสร้างประเด็นคำถามในการสนทนากลุ่ม โดยมุ่งหมายให้การสนทนากลุ่มดังกล่าวนี้ เป็นการ 1) เพื่อขอรับฟังความคิดเห็น ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับรัฐกับพระพุทธศาสนา : ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย 2) เพื่อเติมเต็มข้อมูลจากการสัมภาษณ์กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 30 รูป/คน 3) เพื่อเพื่อวิเคราะห์แนวโน้มและทิศทางความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย 4) เพื่อทำให้ได้ข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์และนำไปใช้ประโยชน์ได้จริง จากการจัดสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ระดมสมอง (Bainstroming) และ 5) สามารถหาลักษณะร่วม (common Character) ข้อสรุปร่วม (Common Conclusion) ความเหมาะสม และความเป็นไปได้ จากการสังเคราะห์ร่างแบบจำลองของงานวิจัยเรื่อง “รัฐกับพระพุทธศาสนา : ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย” เพื่อนำเสนอได้ต่อไป โดยการจัดสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ระดมสมอง (Bainstroming) ในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ตั้งกรอบคำถามเบื้องต้นไว้ 5 ประเด็นคำถาม ดังจะได้นำเสนอต่อไปนี้

1) สถานภาพรัฐกับพระพุทธศาสนา ตามบริบทเชิงประวัติศาสตร์

2) แนวโน้มบทบาทของความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทยในการเป็นผู้รับการสนับสนุน ที่ควรจะเป็น

3) แนวโน้มบทบาทของความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทยในการเป็นผู้มีส่วนได้เสีย ที่ควรจะเป็น

4) แนวโน้มบทบาทของความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทยในการมีส่วนร่วมกำหนดนโยบายสู่การปฏิบัติ ที่ควรจะเป็น

5) ข้อเสนอแนะและแนวทางการพัฒนาแนวโน้มและทิศทางความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย ที่ควรจะเป็น เพื่อให้การอยู่ร่วมกันระหว่างรัฐกับพุทธศาสนา สร้างสมานฉันท์ สร้างความมั่นคง ให้แก่คนในชาติสืบไป

จากข้อค้นพบทั้งในประเด็นตามวัตถุประสงค์การวิจัย 5 ข้อ ดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจะได้นำเสนอสาระสำคัญดังต่อไปนี้

จากผลของการสนทนากลุ่มเฉพาะในครั้งนี้ ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญส่วนใหญ่มีความเห็นพ้องต้องกันว่าผลการวิจัยที่ค้นพบในวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ถึงข้อที่ 3 นั้น มีความสอดคล้องสามารถวิเคราะห์แนวโน้มและทิศทางความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย ได้ตามความเหมาะสม เพียงแต่บางท่านได้ให้ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมในบางประเด็นเพื่อให้งานวิจัยสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ก่อนจะเข้าสู่ประเด็นการสนทนากลุ่มนั้น ดร.เกษฎา ผาทอง ซึ่งเป็นที่ปรึกษาหลักก็เห็นด้วยทุกประเด็น เพียงแต่จะมีประเด็นที่จะขอแนะนำให้ข้อมูลเพิ่มเติมในแนวโน้มและทิศทางความสัมพันธ์เชิง

อำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย ที่จะนำไปสู่วิเคราะห์พิจารณาหาแนวทางที่เหมาะสมแก่การนำมาเป็นแนวทางการปฏิบัติให้เข้ากับสังคมไทย ซึ่งโดยพื้นฐานสังคมไทยเป็นสังคมพุทธเพราะประชาชนชาวไทยส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนาและพระพุทธศาสนาเป็นรากฐานในวิถีชีวิตของคนไทย นับตั้งแต่สถานการณ์ประเทศไทยเกิดปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองที่นำไปสู่ความรุนแรงยิ่งขึ้น สังคมมีการแบ่งขั้วแยกข้างกันอย่างให้เห็นได้ชัดเจน เพราะทุกฝ่ายต่างต้องการอำนาจจนลืมคำนึงถึงความเดือดร้อนของประชาชนจนกระทั่งความขัดแย้งนั้นขยายตัวไปถึงในระดับครอบครัวเกิดสภาพสังคมที่ไม่มีความไว้วางใจซึ่งกันและกันแม้แต่คนที่เป็นญาติกันความขัดแย้งนี้แม้จะไม่มีการแสดงออกที่ชัดเจนก็ตามแต่ก็ทำให้เกิดความหวาดระแวงกัน สิ่งที่เกิดขึ้นนี้เกิดจากชนชั้นนำปลุกระดมคนชั้นล่างขึ้นมาร่วมกันเพื่อสนับสนุนพวกของตนวิกฤตปัญหาการเมืองในสังคมไทย ทำให้เกิดความไม่ปรองดองไม่สมานฉันท์ และได้นำประเทศไปสู่สถานการณ์ความไม่สงบสุขในบ้านเมือง ทั้งนี้สถานการณ์ทางสังคมโลกผันแปรไปตามยุคสมัย วิกฤติศรัทธานำมาสู่การปรับแผนการสร้างความร่วมมือระหว่างรัฐกับศาสนา รวมถึงการที่เป็นประเทศเสรีในการยอมรับนับถือศาสนาต่าง ๆ ได้ตามความต้องการ จึงทำให้รากเง้าของพระพุทธศาสนาที่ได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐมาโดยตลอดถูกตำกัดการสนับสนุนในหลาย ๆ ด้าน (สนทนากลุ่มเฉพาะ ID 1, 7 มิถุนายน 2566)

พฤติกรรมการเรียนรู้และผลของการเรียนรู้ไม่ได้เป็นสมบัติของคนใดคนหนึ่งหรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง แต่เป็นของสมาชิกของสังคมและมีการยึดถือปฏิบัติร่วมกัน การรับนำมาปฏิบัติจะมีระดับไม่เท่าเทียมกันขึ้นอยู่กับการเลือกหรือโดยสภาพการบังคับ ถ้าในสังคมใดการบังคับให้ประพฤติปฏิบัติวัฒนธรรมที่เห็นว่าเหมาะสมอยู่ในขั้นที่รุนแรง บุคคลในสังคมจะปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด แต่ในทางกลับกันถ้ากฎข้อบังคับของสังคมหย่อนยาน บุคคลก็จะเลือกปฏิบัติตามความมากน้อยแตกต่างกันไป

สังคมไทยในสภาพปัจจุบันมีความหลากหลายในวิถีชีวิต ชนชาติ และศาสนา ซึ่งประชาชนคนไทยปัจจุบันส่วนใหญ่มีพื้นฐานมาจากสังคมที่มีการผสมผสานกันระหว่างชาติพันธุ์ ในต่างยุคต่างสมัยจนแทบจะแยกออกจากกันได้ยาก โดยนำระบบวิธีคิดที่กำหนดแบบแผนการประพฤติปฏิบัติอันเป็นที่ยอมรับของกลุ่มคนพวกเดียวกัน ตลอดจนนักวัฒนธรรมในปัจจุบันได้กล่าวถึงวัฒนธรรมในความหมายพลังความคิด วิธีคิด และการสร้างปัญญา เพื่อนำไปสู่การจัดการความรู้ในการส่งเสริมเสริมสร้าง และพัฒนาชุมชนท้องถิ่น เพื่อสร้างรายได้และการพึ่งตนเองของครอบครัวชุมชนระหว่างชุมชนหรือการประกอบการ โดยกลุ่มหรือองค์กรชุมชน เพื่อการจัดการทุนของชุมชนอย่างสร้างสรรค์เพื่อการพึ่งตนเอง การกล่อมเกลาทางการเมือง ยังอาจมีบทบาทช่วยสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองในรูปแบบใหม่ขึ้นมาเองก็ได้เช่นเดียวกัน เมื่อบริบทของสังคมการเมืองได้เปลี่ยนแปลงไป อาจกล่าวได้ว่าการกล่อมเกลาทางการเมือง มีหน้าที่สำคัญที่สอดประสานกับวัฒนธรรมทางการเมือง และยังช่วยส่งเสริมวัฒนธรรมทางการเมือง ซึ่งก็คือ การสร้าง การเปลี่ยนแปลง การแก้ไข และการธำรงรักษาไว้ซึ่งวัฒนธรรมทางการเมืองของชาติ

ตลอดระยะเวลา 2,600 กว่าปีที่พระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาได้เข้าไปสัมพันธ์กับการเมืองการปกครองตามระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช หรือระบอบราชาธิปไตย ตัวแปรที่ชี้ชัดคือพระพุทธเจ้าทรงมีฐานะก่อนออกผนวชเป็นพระมหากษัตริย์ พระสหายของพระองค์ที่เกี่ยวข้องและสัมพันธ์ก่อนผนวชคือกษัตริย์เช่นกัน และเมื่อพระองค์ออกผนวชแล้ว พระองค์ทรงเข้าไปเกี่ยวข้องกับพระมหากษัตริย์ทั้งทางตรงและทางอ้อมในหลากหลายมิติและสถานการณ์ ในขณะเดียวกัน สาวกบางกลุ่มที่เข้ามาบรรพชาอุปสมบทในองค์กรพระพุทธศาสนามีสถานะของการเป็นกษัตริย์

จากตัวแปรในลักษณะดังกล่าว จึงเป็นที่มาของการออกแบบหลักธรรม การวางท่าที และพิธีกรรมที่สอดรับกับบริบทของการปกครองในระบอบราชาธิปไตย ดังจะเห็นได้จากการจัดวางธรรมะเพื่อเป็นหลักปฏิบัติสำหรับพระราชา เช่น หลักจักกวัตติสูตร หลักทศพิธราชธรรม และหลักราชสังคหวัตถุธรรม ในขณะที่การปรับพฤติกรรมและท่าทีของพระสงฆ์ในการดำเนินชีวิตเพื่อให้สอดรับกับสังคมของพระราชานั้น พระองค์ได้ทรงออกแบบหลักการเสขิยวัตรเพื่อเป็นแนวในการวางท่าที หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ “คุณสมบัติผู้ดี” สำหรับพระสงฆ์ที่จะเข้าไปสู่สังคมชั้นสูง อันจะนำมาซึ่งความเคารพและศรัทธาในวัตรปฏิบัติ เพราะพระสงฆ์กลุ่มหนึ่งมาจากกลุ่มคนที่เป็นชนชั้นทาส และจัณฑาล

จะเห็นว่า ความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับกษัตริย์ตามระบอบราชาธิปไตยนั้นมีความผสมกลมกลืนทั้งในหลักการดำเนินชีวิต การจัดวางสถานะ และการจัดวางพิธีกรรม แนวทางในลักษณะนี้ถือว่าเป็นการเข้าไปช่วยส่งเสริมบทบาทระหว่างกันและกันมากยิ่งขึ้น เพราะเมื่อศึกษาจากประวัติศาสตร์ในบางยุคจะพบว่า ความเจริญและความเสื่อมของพระพุทธศาสนานั้นขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับพระราชา ไม่ว่าจะเป็นพระเจ้าพิมพิสาร พระเจ้าปเสนทิโกศล พระเจ้าอชาตศัตรู พระเจ้าอโศกมหาราช พระเจ้าเทวานัมปิยติสสะ

ในขณะที่สังคมไทยนั้น ระบอบราชาธิปไตยนั้นเป็นตัวแปรสำคัญต่อความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนา โดยเริ่มต้นตั้งแต่พ่อขุนรามคำแหงที่นิมนต์พระศรีลังกามาจากจังหวัดนครศรีธรรมราชให้มาจำพรรษาที่สุโขทัย และประกาศพระพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์ การพัฒนาศาสนสถาน ศาสนวัตถุ ศาสนพิธี และศาสนบุคคล รวมไปถึงการยกย่องศาสดา นำไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาในมิติต่าง ๆ ในขณะเดียวกัน กษัตริย์ของประเทศไทยตั้งแต่ยุคสุโขทัยได้ศึกษาพระพุทธศาสนาเข้าใจอย่างแจ่มชัดจนนำไปสู่การพระราชนิพนธ์คัมภีร์พระพุทธศาสนาที่สำคัญดังจะเห็นได้จากไตรภูมิพระร่วงจนเป็นที่มาของการสร้างชุดความคิดแบบ “ไตรภูมิพระร่วง” ในการก่อสร้าง การออกแบบ ประติมากรรม และจิตรกรรมที่มีอิทธิพลต่อสังคมไทยจนมาเสื่อมลงในยุคที่วิทยาศาสตร์เฟื่องฟูในสมัยรัชกาลที่ 4

พระสงฆ์กับพระมหากษัตริย์ไทยมีความสัมพันธ์กันมากยิ่งขึ้น เมื่อรัชกาลที่ 5 พยายามที่จะขับเคลื่อนแนวคิดเรื่อง “ชาตินิยม” เพื่อต่อสู่กับลัทธิคอมมิวนิสต์ และการล่าอาณานิคมจากประเทศมหาอำนาจ จึงเป็นที่มาของการรวมศูนย์การบริหารจัดการบ้านเมือง และพระสงฆ์ได้

กลายเป็นตัวช่วยที่สำคัญในการสร้างฐานคิดดังกล่าว ดังจะเห็นได้จากการที่พระองค์โปรดให้สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส และกรมพระยาดำรงราชานุภาพรวมศูนย์การบริหารคณะสงฆ์โดยออกพระราชบัญญัติการปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 ขึ้นมา เพื่อให้การจัดการศึกษา การบริหาร การปกครอง ในหัวเมืองเป็นไปอย่างมีเอกภาพมากยิ่งขึ้น หลักการดังกล่าวได้รับการพัฒนาต่อเนื่องมาจนถึงสมัยรัชกาลที่ 7

อย่างไรก็ตาม จุดเปลี่ยนที่สำคัญของโฉมหน้าทางประวัติศาสตร์ขององค์กรสงฆ์ คือ การเผชิญหน้ากับการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ในอีกมุมหนึ่ง พระสงฆ์ยังต้องรักษาความสัมพันธ์กับระบอบราชาธิปไตยทั้งในแง่ของการนำเสนอหลักการปฏิบัติ พิธีกรรม และความสัมพันธ์ในมิติต่าง ๆ ในขณะที่อีกด้านหนึ่ง พระสงฆ์มีความจำเป็นที่จะต้องจัดวางสถานะขององค์กร และเชิงปัจเจกต่อระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย จะเห็นว่า ไม่จำเพาะองค์กรสงฆ์ หรือตัวพระสงฆ์เองที่พยายามตั้งหลักว่าจะวางสถานะต่อระบอบใหม่ และผู้ปกครองในระบอบใหม่อย่างไร แต่ผู้ปกครองในระบอบใหม่คือ คณะราษฎร์ก็สับสนเช่นกันว่า จะจัดวางพระสงฆ์ และองค์กรสงฆ์อย่างไร

ในขณะที่พระสงฆ์กลุ่มหนึ่งเมื่อเริ่มปรับตัวได้ จึงพากันตั้งข้อสังเกตต่อพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ รศ.121 ว่า “ไม่เป็นประชาธิปไตย” เพราะมีลักษณะรวมศูนย์ และไม่เน้นการกระจายอำนาจ (Decentralization) จึงรวมตัวกันไปปรึกษาหารือกับผู้บริหารบ้านเมือง เพื่อให้มีการออกพระราชบัญญัติฉบับใหม่ให้เป็นประชาธิปไตยมากยิ่งขึ้น และจึงเป็นที่มาของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับใหม่ที่สอดรับกับการบริหารบ้านเมืองให้มีการแบ่งแยกอำนาจนิติบัญญัติ บริหาร และตุลาการที่แยกออกจากกันตามการบริหารบ้านเมือง ปรากฏการณ์เช่นนี้ จึงถือเป็นจุดเริ่มต้นของการปรับตัวให้สอดรับกับวิถีประชาธิปไตยของพระสงฆ์ในยุคเริ่มต้นของระบอบประชาธิปไตยตั้งแต่ปี 2475

จะเห็นว่า ตั้งแต่ยุค 2475 เป็นต้นมาที่เข้าสู่ระบอบประชาธิปไตย พระสงฆ์ได้พยายามที่จะจัดวางสถานะของตัวเองให้สอดประสานและลงตัวมากที่สุด ทั้งในระบอบเดิม และระบอบใหม่ อย่างไรก็ตาม ในยุคฟื้นฟูของระบอบประชาธิปไตย พระสงฆ์มักจะได้รับการตั้งข้อสังเกตจากผู้บริหารในระบอบประชาธิปไตยอยู่เนือง ๆ เช่นกันว่า “สอนหลักการในพระพุทธศาสนาที่ไม่สอดรับกับการพัฒนาประเทศ” และจัดวางสถานะของตัวเองจนทำให้ผู้นำทางการเมืองเกิดความหวาดระแวงต่ออำนาจ และการใช้อำนาจ จนเป็นที่มาของให้พระสงฆ์ได้รับข้อการกล่าวหาในคดีอาญา และให้สึกหาลาเพศจากสมณะ (พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส 2558)

การเรียกร้องสิทธิประโยชน์ให้กับพระพุทธศาสนาจากรัฐ ในกรณีที่ความคิดอันหลากหลายของทั้งประชาชนและภาครัฐส่วนหนึ่งมักจะแสดงท่าทีต่อคณะสงฆ์ให้ออกไปจากวงการเมือง เพราะการเรียกร้องไม่ใช้กิจของสงฆ์ แม้แต่การรับรู้การเมืองก็ไม่สมควร แต่ถึงกระนั้นก็ตาม ในทางตรงกันข้าม ประชาชนอีกส่วนหนึ่งมีทัศนคติที่ว่า ถึงเวลาแล้วที่คณะสงฆ์จะต้องตื่นขึ้นรับรู้

ปัญหาบ้านเมือง ร่วมสุขร่วมทุกข์ ร่วมคิดร่วมสร้างชาติกับประชาชนเหมือนในประวัติศาสตร์ชาติไทย กรณีเรื่องราวของสมเด็จพระพนรัตน วัดป่าแก้ว ต้นตำหรับพระสงฆ์กับการเมืองไทย เราย้อนไปใน พ.ศ. 2135 สมเด็จพระนเรศวรมหาราช กับสมเด็จพระเอกาทศรถ ทรงทำยุทธหัตถี มีชัยชนะเหนือพระมหาอุปราชาและมางจาชะโร แห่งกรุงหงสาวดี เหตุคือทหารทั้งปวงตามพระองค์ไม่ทัน ทำให้พระองค์ตกอยู่วงล้อมของศัตรู เมื่อกลับถึงพระนครจึงสั่งให้ประหารแม่ทัพนายกองเหล่านั้น แต่เป็นวันพระใหญ่จึงขังไว้ก่อนแล้วประหารในวันรุ่งขึ้นวันอาทิตย์ แรม 14 ค่ำ เดือนยี่ (พ.ศ. 2135) สมเด็จพระพนรัตน วัดป่าแก้ว และพระราชาคณะยี่สิบห้ารูป ก็เข้ามาถวายพระพรถามข่าวซึ่งเสด็จงานพระราชสงคราม ได้กระทำยุทธหัตถีมีชัยแก่พระมหาอุปราชา สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็เล่าให้ฟังทุกประการ สมเด็จพระพนรัตนถวายพระพรถามว่า “พระองค์มีชัยแก่ข้าศึก เหตุไฉนข้าราชการทั้งปวงจึงต้องราชทัณฑ์เล่า?” สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จึงตรัสบอกว่า “นายทัพนายกองเหล่านี้อยู่ในกระบวนทัพโยม มันกลัวข้าศึกมากกว่าโยม ละให้โยมแต่สองคนพี่น้องฝ่าเข้าไปในท่ามกลางศึก จนได้ทำยุทธหัตถีกับพระมหาอุปราชา มีชัยชนะแล้วจึงได้เห็นหน้ามัน นี่หากว่าบารมีของโยมหาไม่ แผ่นดินจะเป็นของชาวหงสาวดีเสียแล้ว เพราะเหตุดังนี้ โยมจึงให้ลงโทษโดยพระอัยการศึก”สมเด็จพระพนรัตน จึงถวายพระพรว่า “อาตมภาพพิเคราะห์ข้าราชการเหล่านี้ ที่จะไม่กลัวพระราชสมภารเจ้านั้น หามิได้ และเหตุทั้งนี้เห็นว่าเพื่อจะให้พระเกียรติยศพระราชสมภารเจ้าเป็นมหัศจรรย์ เหมือนสมเด็จพระสรรเพชญพุทธเจ้า เมื่อ (วันจะตรัสรู้พระโพธิญาณ) พระองค์เสด็จเหนืออปราชิตบัลลังก์ ใต้ควงไม้พระมหาโพธิ ณ เพลาสายัณห์ครั้งนั้น เทพยเจ้ามาเฝ้าพร้อมอยู่ทั้งหมื่นจักรวาล พระยาวัสวดีมารยกพลาพลเสนามารมาผจญครั้งนั้น ถ้าได้เทพยเจ้าเป็นบริวารมีชัยแก่พระยามาร ก็หาสู้เป็นมหามหัศจรรย์นักไม่ นี่เผอิญให้หมู่อมรอินทร์พรหมทั้งปวงปลาสนาการหนีไปสิ้น ยังแต่พระองค์เดียวอาจสามารถผจญพระยามาราธิราช กับทั้งพลเสนามารให้ปราชัยพ่ายแพ้ได้ สมเด็จพระบรมโลกนารถเจ้า จึงได้พระนามว่า พระพิชิตมารโมลีศรีสรรเพชญดาญาณ เป็นมหามหัศจรรย์ดาลดิเรกไปทั่วอนันตโลกธาตุ เบื้องบนตราบเท่าถึงภวัคคพรหม เบื้องต่ำตลอดถึงอโธภาคอเวจีเป็นที่สุด พิเคราะห์ดูก็เหมือนพระราชสมภารเจ้าทั้งสองพระองค์ครั้งนี้ ถ้าเสด็จพร้อมด้วยเสนางคนิกรโยธาทวยหาญมาก และมีชัยแก่พระมหาอุปราชา ก็จะสู้หาเป็นมหัศจรรย์แผ่พระเกียรติยศปรากฏไปในนานาประเทศธานีใหญ่น้อยทั้งนั้นไม่ พระราชสมภารเจ้าอย่าทรงพระราชปริวิตกน้อยพระทัยเลย อันเหตุที่เป็นนี้เพื่อเทพยเจ้าทั้งปวงอันรักษาพระองค์จักสำแดงพระเกียรติยศ ดุจอาตมภาพถวายพระพรเป็นแท้”

จากบทสนทนานี้ จึงเป็นการให้ธรรมะแบบลึกซึ้ง ทำให้พระองค์เข้าใจในธรรมะและเข้าใจในความถูกต้อง สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวสั่งให้ท้าวพระยาพระหัวเมืองมุขมนตรีพ้นโทษ

กลุ่มนี้ไม่ขัดข้องที่เห็นพระสงฆ์แสดงความคิดเห็นทางการเมือง ในฐานะที่เป็นพลเมืองและมีสถานะเป็นผู้ปฏิบัติธรรมย่อมแสดงความเห็นตรงไปตรงมา อาจจะไปโดนพฤติกรรมของใครที่ไม่ชอบมาพากลเข้าบ้าง ก็ต้องสะดุ้งกันบ้างเป็นธรรมดา

ปัญหาอยู่ที่ว่า คณะสงฆ์เกี่ยวข้องกับภาครัฐจะเป็นการเมืองหรือไม่ หากเป็นเรื่องของการการเมืองจะเป็นไปได้ขนาดไหนจึงจะพอดี ไม่ขาดไม่เกิน หรือเหมาะควรแก่การบำรุงพระศาสนา

นอกจากนี้ ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญอีกหลายท่านก็ยังได้สรุปไว้เป็นคำยืนยันว่าในประเด็นคำถามเกี่ยวกับการวิจัยเรื่อง “รัฐกับพระพุทธศาสนา : ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย” ดังกล่าวนี้ ในประเด็นที่เรามาสนทนากัน ก็นั่งดูว่าในชื่อเรื่องรัฐกับพระพุทธศาสนา : ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย มีประเด็นที่น่าฟังที่ว่าถ้าเราต้องการศึกษาแนวโน้มและทิศทางความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย เมื่อย้อนไปดูวัตถุประสงค์ของการวิจัย ข้อที่ 1 ก็คือเพื่อศึกษาความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ก็คือเพื่อศึกษาบทบาทความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย และข้อที่ 3 ก็คือเพื่อวิเคราะห์แนวโน้มและทิศทางความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย ในส่วนรูปแบบของการวิจัยก็คืองานวิจัยดุษฎีนิพนธ์เรื่องนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพใช้การศึกษาค้นคว้าจากเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่มเฉพาะ วิธีการดำเนินการวิจัยการดำเนินการวิจัยดำเนินการวิจัยทั้งหมด 3 ระยะด้วยกัน ระยะที่ 1 ก็คือศึกษาความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทยจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ทีนี้การศึกษา ระยะที่ 2 ก็คือเพื่อศึกษาบทบาทความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ระยะที่ 3 เพื่อวิเคราะห์แนวโน้มและทิศทางความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย โดยการสนทนากลุ่มเฉพาะกับผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญ

ทั้งนี้ เท่าที่ตัวผู้เชี่ยวชาญเองได้ตรวจสอบดูเอกสารผลการวิจัยในการประชุมสนทนากลุ่มเฉพาะที่ได้นำมาเสนอในครั้งนี้ โดยมีความต้องการให้ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 12 รูป/คน ช่วยตรวจสอบ ยืนยันความถูกต้อง และร่วมกันวิเคราะห์ พิจารณาหาแนวโน้มและทิศทางความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย ที่เหมาะสมแก่การนำมาเป็นแนวทางการปฏิบัติในสังคมไทย ที่จะนำมาปรับปรุงแก้ไข และเพิ่มเติมพัฒนางานวิจัยฉบับนี้ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น ก็มีความเห็นสอดคล้องในผลของการวิจัยทุกประเด็นในการวิจัยครั้งนี้ แต่อย่างไรก็ตาม เพื่อเป็นการตรวจสอบ และยืนยันผลการวิจัย รวมถึงพิจารณาหา แนวโน้มและทิศทางความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย ที่เหมาะสมแก่การนำมาเป็นแนวทางการปฏิบัติในสังคมไทย ให้ถูกต้องตามกระบวนการจัดสนทนากลุ่มเฉพาะผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญที่ได้เชิญมาจำนวน 12 รูป/คน จึงขอเชิญท่านผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญทุกท่านได้โปรดแสดงความคิดเห็นและช่วยให้ข้อแนะนำเสริมเติมแต่งประเด็นที่ยังขาดหายและร่วมกันยืนยันความสมบูรณ์ของงานวิจัยฉบับนี้ไปตามลำดับของวัตถุประสงค์การวิจัยที่ผู้วิจัยได้กำหนดไว้และนำเสนอ (สนทนากลุ่มเฉพาะ ID1, 7 มิถุนายน 2566) ดังต่อไปนี้

4.5.1 สถานภาพรัฐกับพระพุทธศาสนา ตามบริบทเชิงประวัติศาสตร์

ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญส่วนใหญ่ได้ให้ข้อมูลและข้อคิดเห็นในลักษณะคล้ายคลึงกันว่า งานวิจัยฉบับนี้มีความสอดคล้องดีแล้วในแต่ละประเด็น เพียงแต่ประเด็นด้านขอบเขตพื้นที่ในการศึกษากว้างกลัวมีปัญหาในการศึกษาสำหรับผู้วิจัย แต่ก็เป็นเรื่องที่น่าสนใจในการทำการศึกษา นอกเหนือจากงานวิจัยฉบับนี้จะทำเพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาปริญญาเอกแล้ว ยังสามารถนำไปเป็นแนวทางในการพัฒนาสังคมไทยให้มีบริบทที่เหมาะสมแก่สังคม ทั้งการศึกษาเชิงประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในครั้งสมัยพระพุทธเจ้าจนกระทั่งถึงยุคการเผยแผ่ศาสนาเข้ามาในดินแดนทั้ง 4 ประเทศที่ใช้ในการศึกษา ด้วยสภาวการณ์ของโลกหมุนเวียนสับเปลี่ยนไปตลอด ไม่หยุดนิ่ง การนำบทบาทของพระสงฆ์กับการเสริมสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองในประวัติศาสตร์มาศึกษาเปรียบเทียบกับปัจจุบันจะทำให้เห็นภาพชี้ชัดได้ว่าแนวทางและแนวโน้มที่จะเกิดขึ้นแก่สังคมที่เป็นวิถีพุทธมาตั้งแต่ก่อรากสร้างฐานของประเทศและพระสงฆ์มีบทบทหน้าที่สำคัญควบคู่กับการพัฒนาประเทศมาโดยตลอดมีการเปลี่ยนแปลงไปในเชิงบวกหรือเชิงลบหรือไม่อย่างไร ก็จะสามารถตอบโจทย์วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ถึงข้อที่ 3 ได้อย่างถูกต้องตามระเบียบวิธีวิจัย ซึ่งมีผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญท่านอื่น ๆ ก็สนับสนุนผลการวิจัยฉบับนี้ ควรให้มีการศึกษาพุทธประวัติ จนกระทั่งถึงการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเข้ามาสู่ดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และการทำหน้าที่เป็นกลไกขับเคลื่อนพุทธศาสนาผ่านตัวแทนหลักก็คือพระสงฆ์ จะทำให้ข้อค้นพบดียิ่งขึ้น (ID7, สนทนากลุ่มเฉพาะ, 7 มิถุนายน 2566)

จากผลการวิจัยศึกษาที่ค้นพบมาจากการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญในพื้นที่วิจัย มีผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญได้กล่าวให้ข้อเสนอแนะไว้ว่าบทบาททางการเมืองของพระสงฆ์ตามประวัติศาสตร์บางอย่างอาจคลาดเคลื่อนหากปราศจากแหล่งข้อมูลที่น่าเชื่อถือและได้การยอมรับอย่างกว้างขวาง ผลลัพธ์ที่ออกมาอาจจะไม่ดี เพราะฉะนั้น คำตอบหรือข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์จึงขึ้นอยู่กับว่าเกิดขึ้นในยุคใดแล้วใครเป็นคนเขียนนั่นเอง (ID3, สนทนากลุ่มเฉพาะ, 7 มิถุนายน 2566) ฉะนั้น จึงจำเป็นต้องมีการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจากแหล่งข้อมูลที่เชื่อถือได้ เพราะเป็นการป้องการความโน้มเอียงของงานวิจัย อันจะส่งผลให้งานวิจัยมีคุณภาพมากขึ้น ดังจะนำเสนอไปแต่ละประเด็นดังต่อไปนี้

4.5.1.1 สถานภาพรัฐกับพระพุทธศาสนา ตามบริบทเชิงประวัติศาสตร์

จากการสนทนากลุ่มเฉพาะ ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญได้ให้ความเห็นพ้องต้องกันว่าในสมัยพุทธกาลนั้น ชมพูทวีปส่วนที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ก็คือชมพูทวีปภาคเหนือ หรืออินเดียภาคเหนือในปัจจุบัน ในตอนนั้น อินเดียยังแบ่งแยกออกเป็นหลายแว่นแคว้นเหลือเกิน ท่านกล่าวไว้ในคัมภีร์พุทธศาสนามี 16 แคว้นด้วยกัน เช่น แคว้นอังคะ มคธ กาสี โกศล วัชชี มัลละ เป็นต้น แคว้นเหล่านี้ได้มีการต่อสู้ แย่งชิงอำนาจกันอยู่ตลอดเวลา จนกระทั่งถึงสมัยพุทธกาลจริง ๆ แล้ว มีแคว้นที่ยิ่งใหญ่เหลืออยู่ไม่กี่แคว้นที่มีอำนาจมากจริง คือ 1. แคว้นมคธ 2. โกศล 3. วัชชี 4. วังสะ 5. อวันตี

ในบรรดาแคว้นเหล่านี้ เมื่อว่าโดยระบบการปกครองจะแบ่งออกได้ 2 ประเภท พวกหนึ่งปกครองด้วยระบบราชาธิปไตยหรือสมบูรณาญาสิทธิราชย์ คือมีพระเจ้าแผ่นดินเป็นผู้นำ และปกครองด้วยอำนาจที่สมบูรณ์เด็ดขาด ประเทศที่มีการปกครองแบบนี้ ได้แก่ รัฐมคธ เมืองราชคฤห์เป็นเมืองหลวง มีพระเจ้าพิมพิสารเป็นผู้ปกครอง ต่อมาก็แคว้นโกศล มีเมืองสาวัตถีเป็นเมืองหลวง มีพระเจ้าแผ่นดินชื่อปเสนทิโกศล ต่อไปก็แคว้นวังสะ มีเมืองโกสัมพีเป็นเมืองหลวง พระเจ้าแผ่นดินชื่ออุเทน ต่อไปก็แคว้นอวันตี มีเมืองหลวงชื่ออุชเชนี มีพระเจ้าแผ่นดินชื่อว่าพระเจ้าจัณฑปัชโชต บรรดาแคว้นทั้ง 4 นั้น ที่ใหญ่จริง ๆ ก็เพียงสองแคว้น คือแคว้นมคธ กับโกศล ซึ่งกำลังเรืองอำนาจมากขึ้น ส่วนระบบการปกครองอีกแบบหนึ่ง ก็คือระบบสามัคคีธรรม ซึ่งถ้าเทียบกับปัจจุบันก็เป็นประชาธิปไตยแบบหนึ่ง ประเทศที่ปกครองแบบนี้ที่ใหญ่จริง ๆ ในขณะนั้นก็เหลือเพียงวัชชีแคว้นเดียว ซึ่งมีกรุงเวสาลีหรือไพศาลีเป็นเมืองหลวง แคว้นสามัคคีธรรมหรือประชาธิปไตยนอกจากนั้นกำลังสูญสิ้นอำนาจไป เช่นแคว้นศากยะตอนพุทธกาลก็ยอมรับอำนาจของแคว้นโกศลแล้ว และต่อมายังไม่ทันที่พระพุทธเจ้าปรินิพพาน ก็ถูกแคว้นโกศลโดยพระเจ้าวิฑูฑภะ ยกกองทัพไปปราบเสียหายหมด อีกแคว้นหนึ่งคือมัลละ ตอนนั้นก็มีอำนาจเหลือเพียงเล็กน้อยเท่านั้น สภาพทางการเมืองในสมัยนั้นชี้ให้เห็นว่า ในครั้งพุทธกาลกำลังมีการขยายอำนาจ ประเทศต่าง ๆ กำลังขยายดินแดน สู้รบกันเพื่อจะทำให้ประเทศของตนเป็นประเทศที่มีอาณาเขตกว้างใหญ่ไพศาลที่สุด ถ้าเป็นไปได้ก็รวบประเทศอื่นเข้ามาอยู่ในอำนาจทั้งหมดรวมแล้วก็มีระบบการปกครองอยู่ 2 ประเภท ดังที่กล่าวมาแล้ว (ID3, สนทนากลุ่มเฉพาะ, 7 มิถุนายน 2566)

การเมืองการปกครองที่ปรากฏในพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ คือ ระบอบการปกครองซึ่งมีพระราชาหรือพระมหากษัตริย์ ที่มีอำนาจสิทธิ์ขาดในการบริหารแว่นแคว้น ในยุคพุทธกาล คือ ระบบราชาธิปไตยกับระบบสามัคคีธรรม ในระบบราชาธิปไตยที่มีอำนาจสมบูรณ์ โดยไม่ต้องมีสภาและมิติ เหมือนกับสังคมระดับเผ่า ที่ใช้กันก่อนสมัยพุทธกาล ที่มีอาณาเขตกว้างขวาง ไม่สามารถนำความคิดเห็นของเผ่ากับ กลุ่มคนที่ไม่ได้นับถือพระเวทที่อยู่ในรัฐเดียวกันได้ เพราะว่า รัฐปกครองด้วยระบบราชาธิปไตย เช่น รัฐมคธปกครองโดยพระเจ้าพิมพิสาร รัฐโกศลปกครองโดยพระเจ้าปเสนทิโกศล รัฐวังสะปกครองโดยพระเจ้าอุเทน และรัฐอวันตี ปกครองโดยพระเจ้าจัณฑปัชโชติ ระบบการปกครองแบบนี้เป็นคู่แข่งขัน ในการต่อสู้แย่งชิงอำนาจกับระบบสามัคคีธรรม แต่รัฐที่ปกครองด้วยระบบราชาธิปไตยจะมีความเข้มแข็งมากขึ้น และได้ปราบปรามรัฐที่ปกครองด้วยระบบสามัคคีธรรมไว้ในอำนาจเกือบหมด คงเหลือแต่รัฐวัชชีรัฐเดียวที่ยังคงเข้มแข็งอยู่ แต่หลังจากพุทธปรินิพพานไม่นาน รัฐวัชชีก็ตกอยู่ใต้อำนาจของรัฐมคธ ซึ่งปกครองโดยระบบราชาธิปไตย การที่ระบบราชาธิปไตยมีความเข้มแข็งกว่า ระบบสามัคคีธรรมในระบบราชาธิปไตย เป็นระบบของผู้ต้องการมีอำนาจและจะเผยแผ่อำนาจออกไป ส่วนระบบสามัคคีธรรม มุ่งจัดการปกครอง ให้ประชาชนอยู่ดีกินดี มีความผาสุกในบ้านเมือง มีระเบียบวินัย เครื่องดำรงความสามัคคี เมื่อไม่มีระเบียบวินัย เมื่อความสามัคคีหมดไประบบสามัคคีธรรมหรือ

ประชาธิปไตยแบบสมัยโบราณก็พังพินาศ อินเดียในสมัยโบราณ มีการแข่งขันแย่งชิงอำนาจซึ่งกันประเทศที่มีอำนาจมากกว่าก็บุกรุกทำสงครามขยาย ดินแดน จนมาถึงยุคพุทธกาลมีแคว้น 16 แคว้น บางประเทศก็หมดอำนาจถูกยุบรวมเข้ากับแคว้นอื่นจึงเหลือประเทศ ที่ใหญ่อยู่ 4-5 ประเทศ อังคะก็เข้าไปอยู่ใต้อำนาจของมคธ กาสีก็อยู่ใต้อำนาจของแคว้นโกศล แคว้นโกศลและวัชชี เป็นแคว้นใหญ่มีอำนาจมาก แคว้นมหาอำนาจในครั้งพุทธกาล คือมคธ วัชชี โกศล วังสะ และ อวันตี แคว้นที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา คือ แคว้นมคธ วัชชี และโกศล ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนามาก แคว้นมคธมีชื่ออยู่ยั่งยืนที่สุด ส่วนแคว้นอื่นที่ใหญ่ในสมัยพุทธกาล พอถึงยุคหลังพุทธกาลก็ค่อย ๆ หมดไป แคว้นที่มีการปกครองต่างแบบกัน คือ แคว้นมคธกับแคว้นวัชชี แคว้นมคธปกครองแบบราชาธิปไตยแคว้นวัชชีปกครองแบบสามัคคีธรรม มีชนชั้นปกครอง หมุนเวียนกันขึ้นมาปกครอง แคว้นวัชชีแข่งอำนาจกับแคว้นมคธ หลังพุทธกาลแคว้นวัชชีได้เสียอำนาจแก่แคว้นมคธ (ID10, สนทนากลุ่มเฉพาะ, 7 มิถุนายน 2566)

ระบอบราชาธิปไตยนั้นเป็นตัวแปรสำคัญต่อความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนา โดยเริ่มต้นตั้งแต่พ่อขุนรามคำแหงที่นิมนต์พระศรีลังกามาจากจังหวัดนครศรีธรรมราชให้มาจำพรรษาที่สุโขทัย และประกาศพระพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์ การพัฒนาศาสนสถาน ศาสนวัตถุ ศาสนพิธี และศาสนบุคคล รวมไปถึงการยกย่องศาสดา นำไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาในมิติต่างๆ ในขณะเดียวกัน กษัตริย์ของประเทศไทยตั้งแต่ยุคสุโขทัยได้ศึกษาพระพุทธศาสนาเข้าใจอย่างแจ่มชัดจนนำไปสู่การพระราชนิพนธ์คัมภีร์พระพุทธศาสนาที่สำคัญดังจะเห็นได้จากไตรภูมิพระร่วงจนเป็นที่มาของการสร้างชุดความคิดแบบ “ไตรภูมิพระร่วง” ในการก่อสร้าง การออกแบบประติมากรรม และจิตรกรรมที่มีอิทธิพลต่อสังคมไทยจนมาเสื่อมลงในยุคที่วิทยาศาสตร์เฟื่องฟูในสมัยรัชกาลที่ 4 พระสงฆ์กับพระมหากษัตริย์ไทยมีความสัมพันธ์กันมากยิ่งขึ้น เมื่อรัชกาลที่ 5 พยายามที่จะขับเคลื่อนแนวคิดเรื่อง “ชาตินิยม” เพื่อต่อสู่กับลัทธิคอมมิวนิสต์ และการล่าอาณานิคมจากประเทศมหาอำนาจ จึงเป็นที่มาของการรวมศูนย์การบริหารจัดการบ้านเมือง และพระสงฆ์ได้กลายเป็นตัวช่วยที่สำคัญในการสร้างฐานคิดดังกล่าว ดังจะเห็นได้จากการที่พระองค์โปรดให้สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส และกรมพระยาดำรงราชานุภาพรวมศูนย์การบริหารคณะสงฆ์โดยออกพระราชบัญญัติการปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 ขึ้นมา เพื่อให้การจัดการศึกษา การบริหาร การปกครอง ในหัวเมืองเป็นไปอย่างมีเอกภาพมากยิ่งขึ้น หลักการดังกล่าวได้รับการพัฒนาต่อเนื่องมาจนถึงสมัยรัชกาลที่ 7 (ID5, สนทนากลุ่มเฉพาะ, 7 มิถุนายน 2566)

4.5.1.2 ข้อเสนอแนะอื่น ๆ เพื่อพัฒนาสถานภาพรัฐกับพระพุทธศาสนา ตามบริบทเชิงประวัติศาสตร์

จากการสนทนากลุ่มเฉพาะ ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญได้ให้ความเห็นพ้องต้องกันว่าในการแย่งชิงอำนาจขยายอาณาเขตนั้น ปรากฏรูปการณ์ว่าฝ่ายสมบูรณาญาสิทธิราชย์มีความเข้มแข็ง

กว่า และกำลังจะปราบปรามรวมเอาพวกประชาธิปไตยเข้าไว้ในอำนาจได้มากยิ่งขึ้น โดยลำดับ คงเหลือวัชชีเป็นแคว้นสามัคคีธรรมเพียงแคว้นเดียวที่ยังมีอำนาจมากอยู่ นอกนั้นได้ไปตกอยู่ในอำนาจของฝ่ายสมบูรณาญาสิทธิราชย์เกือบหมดสิ้นแล้ว แคว้นวัชชีนี้ยังดำรงอยู่ได้เพราะเป็นแคว้นที่เข้มแข็งมาก มีสามัคคีธรรมอย่างสูง พระพุทธเจ้าทรงอุบัติขึ้นมาท่ามกลางสภาพทางการเมืองอย่างนี้ ในฐานะที่ทรงเป็นนักปฏิบัติ เป็นนักศาสนา ไม่ใช่เป็นเพียงนักปรัชญา พระองค์ก็จะต้องทรงเกี่ยวข้อง ในการที่จะให้ประชาชนตั้งแต่ชั้นต่ำสุดคือยากจนที่สุด จนกระทั่งพระราชามหากษัตริย์ มีความเป็นอยู่อย่างผาสุก มีความประพฤติดีงาม มีศีลธรรม ดำเนินกิจการให้บังเกิดผลดีงามทั้งสิ้น เพราะฉะนั้น พระพุทธศาสนาก็จะต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับคนเหล่านั้น ให้มีการนำธรรมไปใช้ในการดำเนินชีวิตและกิจการต่าง ๆ ซึ่งรวมถึงการปกครองด้วย ทีนี้พระพุทธเจ้าจะทรงเข้าไปเกี่ยวข้องอย่างไร เป็นเรื่องที่จะต้องลองพิจารณากันดู (ID8, สนทนากลุ่มเฉพาะ, 7 มิถุนายน 2566) ดังนั้น ในพุทธกาลที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสเรื่องอธิปไตยไว้ 3 ประการ คือ อัตตาธิปไตย โลกาธิปไตย และธรรมาธิปไตย ซึ่งเป็นคุณลักษณะเป็นผู้ทรงธรรม มีความยุติธรรม มีความรอบรู้ และ มีความเป็นผู้ใหญ่ที่ดี ที่อยู่ภายใต้ของการปกครองอย่างถูกต้องและเป็นธรรม 2 ประการ คือ หลักกฎหมายและหลัก ศีลธรรม ผู้นำการปกครองจะต้องยึดถือเป็นข้อปฏิบัติ ให้เหมาะสมตามธรรม คือ หลักอปริหานิยธรรม 7 หลักอคติ 4 หลักพรหมวิหาร 4 หลักสัปปุริสธรรม 7 หลักจริต 6 ที่ชอบธรรมในการปกครอง ที่เรียกว่าประชาธิปไตย (ID11, สนทนากลุ่มเฉพาะ, 7 มิถุนายน 2566)

4.5.2 แนวโน้มบทบาทของความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทยในการเป็นผู้รับการสนับสนุน ที่ควรจะเป็น

จากการสนทนากลุ่มเฉพาะ ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญได้ให้ความเห็นพ้องต้องกันว่า การเมืองในสมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าทรงเข้าไปเกี่ยวข้องในฐานะที่เป็นครู เข้า ไปในฐานะช่วยขจัดทุกข์ พระองค์ทรงเป็นกลางทางการเมืองหรืออยู่เหนือการเมือง จึง สามารถประกาศพระศาสนาไปได้ทุกประเทศ ทุกแว่นแคว้น ไม่เลือกว่าแคว้นนั้น ๆ จะมีการปกครองในรูปแบบใด พระพุทธศาสนามีความเกี่ยวข้องกับการเมืองในแง่ของหลักคำสอน การเสนอหลักการ หรือ รูปแบบการปกครองที่จะอำนวยประโยชน์สุขให้แก่ประชาชนในรัฐ นั้น ๆ โดยการที่พระพุทธเจ้าทรงสอนธรรมะให้เหมาะสมกับรูปแบบการปกครองของรัฐ โดย ไม่ทรงเข้าไปเกี่ยวข้องกับการบริหารหรือการปกครองภายในของรัฐแต่อย่างใด การที่ พระพุทธเจ้าทรงเข้าไปเกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครองในฐานะผู้ชี้แนวทาง ทำให้บทบาท ของพระองค์เหมือนกับเป็นที่ปรึกษาเรื่องธรรมะของแผ่นดินหรือของผู้ปกครอง พระองค์มิได้เข้าไปจัดการเงื่อนไขทางสังคม ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า ความเพียรเป็นกิจที่ท่านทั้งหลาย จะต้องทำ (เอง) ตถาคตทั้งหลายเป็นเพียงผู้ชี้ทางเท่านั้น” (ID8, สนทนากลุ่มเฉพาะ, 7 มิถุนายน 2566) จุดเปลี่ยนที่สำคัญของโฉมหน้าทางประวัติศาสตร์ขององค์กรสงฆ์ คือ การเผชิญหน้ากับการเมืองการ

ปกครองในระบอบประชาธิปไตย ในอีกมุมหนึ่ง พระสงฆ์ยังต้องรักษาความสัมพันธ์กับระบอบราชาธิปไตยทั้งในแง่ของการนำเสนอหลักการปฏิบัติ พิธีกรรม และความสัมพันธ์ในมิติต่างๆ ในขณะที่อีกด้านหนึ่ง พระสงฆ์มีความจำเป็นที่จะต้องจัดวางสถานะขององค์กร และเชิงปัจเจกต่อระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย จะเห็นว่า ไม่จำเพาะองค์กรสงฆ์ หรือตัวพระสงฆ์เองที่พยายามตั้งหลักว่าจะวางสถานะต่อระบอบใหม่ และผู้ปกครองในระบอบใหม่อย่างไร แต่ผู้ปกครองในระบอบใหม่ คือ คณะราษฎร์ก็สับสนเช่นกันว่า จะจัดวางพระสงฆ์ และองค์กรสงฆ์อย่างไร ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเจนคือ “พระสงฆ์กับสิทธิในการเลือกตั้ง” ในขณะที่พระสงฆ์เป็นพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตย แต่รัฐได้กันพระสงฆ์ออกไปให้มีสิทธิในการเลือกตั้ง ในขณะที่พระสงฆ์กลุ่มหนึ่งเมื่อเริ่มปรับตัวได้ จึงพากันตั้งข้อสังเกตต่อพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ รศ.121 ว่า “ไม่เป็นประชาธิปไตย” เพราะมีลักษณะรวมศูนย์และไม่เน้นการกระจายอำนาจ (Decentralization) จึงรวมตัวกันไปปรึกษาหารือกับผู้บริหารบ้านเมือง เพื่อให้มีการออกพระราชบัญญัติฉบับใหม่ให้เป็นประชาธิปไตยมากยิ่งขึ้น และจึงเป็นที่มาของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับใหม่ที่สอดรับกับการบริหารบ้านเมืองให้มีการแบ่งแยกอำนาจนิติบัญญัติ บริหาร และตุลาการ ที่แยกออกจากกันตามการบริหารบ้านเมือง ปรากฏการณ์เช่นนี้ จึงถือเป็นจุดเริ่มต้นของการปรับตัวให้สอดรับกับวิถีประชาธิปไตยของพระสงฆ์ในยุคเริ่มต้นของระบอบประชาธิปไตยตั้งแต่ปี 2475 (ID4, สนทนากลุ่มเฉพาะ, 7 มิถุนายน 2566)

4.5.2.1 แนวโน้มบทบาทของความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทยในการเป็นผู้รับการสนับสนุน ที่ควรจะเป็น

จากการสนทนากลุ่มเฉพาะ ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญได้ให้ความเห็นพ้องต้องกันว่า ในขณะกระแสประชาธิปไตยกำลังเป็นที่ยอมรับทั้งในทั่วโลกและสังคมไทย เพราะการเมืองมองการปกครองในระบอบนี้มีความเชื่อว่า “ประชาธิปไตยเป็นระบอบการปกครองที่อำนาจสูงสุดของประเทศเป็นของประชาชน ประเทศไทยปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตย ประชาชนจึงมีฐานะเป็นเจ้าของประเทศ เพราะประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจสูงสุดของประเทศ ประชาชนจึงเป็นเจ้าของประเทศ ด้วยเหตุนี้ การปกครองในระบอบประชาธิปไตยไม่เพียงแต่ต้องมีกติกา หรือรัฐธรรมนูญที่จะกำหนดรูปแบบหรือระบบที่ใช้ในการปกครองประเทศภายใต้หลักการดังที่ได้กล่าวมาแล้วเท่านั้น สิ่งสำคัญไม่น้อยไปกว่ากันคือ “คน” หรือประชาชน ผู้ซึ่งเป็นเจ้าของประเทศที่มีสิทธิเสรีภาพอย่างเสมอกัน จะต้องมีความสามารถในการปกครองกันเอง ระบอบประชาธิปไตยที่เป็นการปกครองโดยประชาชน หรือการปกครองที่ประชาชนปกครองตนเองจึงจะประสบความสำเร็จได้ (ID3, สนทนากลุ่มเฉพาะ, 7 มิถุนายน 2566) ความจำเป็นที่รัฐโบราณจะต้องเข้าใกล้ศาสนามากยิ่งขึ้นในมิติของอำนาจ โดยมองว่าพลังของกลุ่มองค์กรนักบวชทำให้ศาสนานั้นแข็งแกร่งขึ้น อีกทั้งองค์กรเหล่านี้ยังเข้าไปมีอิทธิพลและทำหน้าที่บางอย่างที่รัฐในขณะนั้นไม่สามารถทำได้ดีเท่า จึงเป็นเหตุให้รัฐต้องเรียนรู้ที่จะ

ปรับตัวและเปลี่ยนแปลงเพื่อความอยู่รอด วิธีการเดียวที่รัฐจะจัดการกับองค์กรทางศาสนาได้ก็คือการทำอย่างที่รัฐได้ทำไปแล้ว นั่นคือการเข้าไปเป็นผู้สนับสนุน และอ้างว่าตัวเองก็นับถือศาสนานั้นเหมือนกัน (ID8, สนทนากลุ่มเฉพาะ, 7 มิถุนายน 2566)

4.5.2.2 ข้อเสนอแนะอื่น ๆ เกี่ยวกับคำถามเกี่ยวกับแนวโน้มบทบาทของความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทยในการเป็นผู้รับการสนับสนุน ที่ควรจะเป็น

จากการสนทนากลุ่มเฉพาะ ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญได้ให้ความเห็นพ้องต้องกันว่าในอัคคัญญสูตร กล่าวถึงว่า มนุษย์เริ่มต้นจากการไม่มีรัฐ การมีกรรมสิทธิ์ร่วมกันในทรัพย์สินการ ปราศจากการเอารัดเอาเปรียบกันและสภาพธรรมชาติที่สมบูรณ์ และต่อมา เมื่อมีบางคนละเมิดในกรรมสิทธิ์ ทรัพย์สินของผู้อื่น การพูดเท็จ ตลอดจนการทำร้ายร่างกายผู้อื่น จึงทำให้มีรัฐเกิดขึ้น ซึ่งการมีรัฐนั้นเป็นสิ่งไม่พึง ประสงค์ เพราะว่ารัฐเกิดมาจากความชั่วร้ายหรืออกุศลธรรมที่อยู่ในจิตใจของมนุษย์นั่นเอง (ID5, สนทนากลุ่มเฉพาะ, 7 มิถุนายน 2566) การปกครองในระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขในปัจจุบันนั้น ผู้สนองงาน คือ ข้าราชการพลเรือน ข้าราชการในพระองค์ ข้าราชการ นักการเมืองครั้งพุทธกาลมีสถาบันกษัตริย์ มีแบบแผนการปกครอง ตลอดจนขนบธรรมเนียม ประเพณีและพิธีกรรมในระบบความเชื่อจากทางศาสนา เช่น พระพุทธศาสนา (ID4, สนทนากลุ่มเฉพาะ, 7 มิถุนายน 2566)

4.5.3 แนวโน้มบทบาทของความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทยในการเป็นผู้มีส่วนได้เสีย ที่ควรจะเป็น

จากการสนทนากลุ่มเฉพาะ ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญได้ให้ความเห็นพ้องต้องกันว่าพระสงฆ์ในฐานะที่เป็นพลเมืองของชาติจะเข้าไปร่วมเป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนาพลเมืองอย่างไร จึงจะทำให้การอยู่ร่วมกันในระบอบประชาธิปไตยสอดรับกับหลักการประชาธิปไตยที่เน้น “สิทธิ เสรีภาพ เสมอภาพ และภราดรภาพ” การที่จะทำให้พระสงฆ์เป็นส่วนหนึ่งในการร่วมพัฒนาพลเมืองให้สามารถอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขในระบอบประชาธิปไตยนั้น (ID6, สนทนากลุ่มเฉพาะ, 7 มิถุนายน 2566) โดยเฉพาะอย่างยิ่งการปรับตัว การปรับบทบาทที่เป็นผู้รับการสนับสนุนจากหลายภาคส่วนให้เข้ามามีบทบาทในการช่วยเหลือสังคมให้มากยิ่งขึ้น มีหลายอย่างที่คณะสงฆ์สามารถทำได้และมีคณะสงฆ์หลายจังหวัดที่ดำเนินการแล้ว เช่น เรื่องของการส่งเสริมเศรษฐกิจ การฝึกอาชีพ การให้โอกาสทางการศึกษากับเด็กขาดโอกาส และสิ่งที่พระสงฆ์ทำได้อีกอย่าง คือการส่งเสริมให้นักการเมืองเป็นผู้มีคุณธรรมตามแนวพุทธ (ID7, สนทนากลุ่มเฉพาะ, 7 มิถุนายน 2566) แต่ทุกวันนี้ปัญหาหนึ่งของพุทธศาสนาในประเทศไทยคือการปิดกั้นตัวเองจากการแข่งขันกับระบบคุณค่าอื่น ๆ ที่กำลังท้าทายการดำรงอยู่ของตนในรัฐสมัยใหม่ คนตะวันตกไม่ได้สนใจเรื่องศาสนาหรือศึกษาพุทธศาสนาที่ความเป็น

ศาสนา เขาสนใจแค่ว่าพุทธศาสนาสอนอะไร และการทำสมาธิช่วยอะไรเขาได้บ้างในสภาพสังคมที่มีความเป็นปัจเจกสูง มีภาวะซึมเศร้าและการหย่าร้างสูง เขาเพียงมองหาเครื่องมือบางอย่างที่จะมาช่วยให้ปัญหาของพวกเขาได้รับการเยียวยา (ID9, สนทนากลุ่มเฉพาะ, 7 มิถุนายน 2566)

4.5.3.1 แนวโน้มบทบาทของความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทยในการเป็นผู้มีส่วนได้เสีย ที่ควรจะเป็น

จากการสนทนากลุ่มเฉพาะ ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญได้ให้ความเห็นพ้องต้องกันว่า พระพุทธศาสนากับสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลงเราอาจจะพูดได้หลายแง่ จะพูดในแง่ที่พระพุทธศาสนามีความเกี่ยวข้องกับความเปลี่ยนแปลงของสังคมนั้นอย่างไร คือช่วยให้เกิดความเปลี่ยนแปลงนั้นอย่างไรหรือไม่ และช่วยในทางดีหรือทางเสีย หรืออาจจะพูดในแง่ที่ว่าเมื่อสังคมเปลี่ยนแปลงไปนั้นมันจะเกิดผลกระทบกระเทือนต่อพระพุทธศาสนาอย่างไร พระพุทธศาสนาจะเจริญขึ้นหรือเสื่อมลงไปเพราะความเปลี่ยนแปลงของสังคมนั้น อาจจะพูดในแง่นี้ก็ได้ หรืออาจจะพูดในแง่ที่ว่าในสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลงไปนั้น พระพุทธศาสนาควรมีบทบาทอย่างไร พระพุทธศาสนาควรช่วยสังคมอย่างไรบ้างในระยะที่กำลังเปลี่ยนแปลงนี้ รวมความว่าอาจจะพูดได้หลายแง่ แต่จะให้พูดในแง่ไหนบ้างก็แล้วแต่เวลาและโอกาสจะมีให้ นอกจากนั้น ในการพูดทั้งหมดนี้พูดได้ 2 แง่ คือ พูดในแง่หลักธรรมของพุทธศาสนาก็ได้ คือ พูดว่า คำสอนของพระพุทธเจ้านั้น มีส่วนช่วยสังคมที่เปลี่ยนแปลงนี้ได้อย่างไร เราจะประยุกต์ใช้ได้อย่างไร อย่างนี้ก็ได้ หรือ อาจพูดในแง่ว่าในสภาพที่สังคมกำลังเปลี่ยนแปลง พระสงฆ์วัดวาอารามจะทำอะไรกันได้บ้าง อย่างนี้เป็นต้น ซึ่งเป็นเรื่องที่ควรพูดถึงทั้งสิ้น แต่เป็นเรื่องใหญ่ อาจจะพูดได้ไม่หมดในเวลาที่กำหนดให้เพียงเท่านี้ (ID1, สนทนากลุ่มเฉพาะ, 7 มิถุนายน 2566)

4.5.3.2 ข้อเสนอแนะอื่น ๆ เกี่ยวกับแนวโน้มบทบาทของความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทยในการเป็นผู้มีส่วนได้เสีย ที่ควรจะเป็น

จากการสนทนากลุ่มเฉพาะ ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญได้ให้ความเห็นพ้องต้องกันว่า สังคมไทยกำลังเผชิญหน้ากับข้อถกเถียงเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับศาสนาในมิติต่าง ๆ มีความไม่ลงรอยกันระหว่างรัฐกับกลุ่มทางศาสนา เช่น รัฐเข้าไปแก้ไขพ.ร.บ.คณะสงฆ์ในประเด็นเรื่องการแต่งตั้งสมเด็จพระสังฆราช รวมถึงแต่งตั้งสมเด็จพระสังฆราชองค์ใหม่สำเร็จ ขณะเดียวกันในรัฐธรรมนูญก็มีความพยายามที่จะบัญญัติให้พุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ อีกทั้งฝ่ายศาสนาเองก็พยายามที่จะเรียกร้องให้รัฐเข้ามาจัดการกับศาสนาโดยการสนับสนุนอะไรบางอย่าง ทั้งในส่วนที่เป็นทุนทรัพย์หรือการจัดตั้งบางองค์กรขึ้นมา จนนำไปสู่คำถามที่ว่ารัฐกับศาสนาสัมพันธ์กันอย่างไร (ID5, สนทนากลุ่มเฉพาะ, 7 มิถุนายน 2566) รัฐต้องเข้ามาเกี่ยวข้องกับศาสนา เหตุผลมันนิดเดียวเท่านั้นเองคือศาสนามีนักบวช นักบวชคือกลุ่มคนที่มีองค์กรที่เข้มแข็งพอๆ กันกับรัฐ เช่น กลุ่มโต๊ะ

ครูผู้สอนศาสนา หรือองค์กรของอุลามาอฺ ทั้งในมลายูและภาคใต้ของไทย ซึ่งตัวรัฐเองแทบจะไม่มีองค์กรที่ละเอียดอ่อนและแผ่กว้างมากพอเมื่อเทียบกับองค์กรศาสนาทั้งหลายในรัฐ หรือหลายๆ ครั้งในยุโรปสมัยกลางก็มีองค์กรศาสนาที่เข้มแข็งมากกว่ารัฐเสียด้วยซ้ำ ฉะนั้นรัฐมีความสัมพันธ์กับศาสนาด้วยเหตุผลทั้งหมดคือจะแบ่งสรรอำนาจกันอย่างไร (ID4, สนทนากลุ่มเฉพาะ, 7 มิถุนายน 2566) อย่างไรก็ตามมิติสังคมในฐานะเป็นสมาชิกทางสังคม องคาพยพต้องไปด้วยกันโดยสมดุล เพราะโลกมีความหลากหลายรสชาติ แต่ถึงกระนั้นการเป็นผู้มีส่วนได้เสีย ทุกศาสนาโดยข้อเท็จจริงม่ยุ่งการเมือง มุ่งเน้นให้หลุดพ้นจากวิถีโลก มุ่งไปสู่วิถีธรรมหรือมุ่งเน้นที่ความหลุดพ้น หากเป็นไปได้พระสงฆ์ควรทำหน้าที่ของตนด้วยความเป็นนักบวช แต่อยู่ภายใต้การกำกับจากกฎหมายเพื่อให้เป็นระบบในทางสังคม (ID4, สนทนากลุ่มเฉพาะ, 7 มิถุนายน 2566)

4.5.4 แนวโน้มบทบาทของความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทยในการมีส่วนร่วมกำหนดนโยบายสู่การปฏิบัติ ที่ควรจะเป็น

จากการสนทนากลุ่มเฉพาะ ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญได้ให้ความเห็นพ้องต้องกันว่าในมิติของความสัมพันธ์ต่างฝ่ายต่างเกื้อกูลรัฐอุปถัมภ์ศาสนาหรือคระสงฆ์ แต่โดยในเชิงปฏิบัติ ศาสนามักวิ่งหาอำนาจรัฐ ศาสนาจะยินยงเพราะสังคมฝากความหวังไว้กับพระสงฆ์ คณะสงฆ์อาศัยอำนาจรัฐค้ำจุน สิ่งที่คณะสงฆ์เป็นหุ้นส่วนการจัดการนโยบายสาธารณะ การปกครองคณะสงฆ์อาศัยอำนาจรัฐในการช่วยค้ำชูให้สามารถดำเนินกิจการพระศาสนาไปต่อได้ ศาสนาจะอยู่ยั่งยืนยง เพราะสังคมฝากความหวังไว้กับพระสงฆ์ คณะสงฆ์อาศัยอำนาจรัฐค้ำจุนคณะสงฆ์ไทย (ID4, สนทนากลุ่มเฉพาะ, 7 มิถุนายน 2566)

4.5.4.1 แนวโน้มบทบาทของความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทยในการมีส่วนร่วมกำหนดนโยบายสู่การปฏิบัติ ที่ควรจะเป็น

จากการสนทนากลุ่มเฉพาะ ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญได้ให้ความเห็นพ้องต้องกันว่าการที่คณะสงฆ์เป็นหุ้นส่วนการจัดการนโยบายสาธารณะ การปกครองคณะสงฆ์ต้องอิงอาศัยอำนาจรัฐอานิสงส์ของการจัดการศึกษาสงเคราะห์ เช่น มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ให้โอกาสทางการศึกษาที่ได้เรียนทั้งวิถีโลก และวิถีธรรม พรบ.คณะสงฆ์ปรับปรุงคำศัพท์ใหม่ ๆ คำภาษาอังกฤษ ที่จะปรับตัวให้เข้ากับโลกที่เปลี่ยนแปลงไป ควรที่จะปรับใหม่ (ID4, สนทนากลุ่มเฉพาะ, 7 มิถุนายน 2566) อีกทั้งมาตรการที่กำกับ ดูแลทั้งพระสงฆ์ และผู้ที่ลาสิกขาออกไป กรณีของแพรี่ที่ลาสิกขาอาจจะถูกบีบ หรือถูกกดทับในบางเรื่องที่เป็นประเด็นเกี่ยวข้องกับความมั่นคง (ID6, สนทนากลุ่มเฉพาะ, 7 มิถุนายน 2566)

4.5.4.2 ข้อเสนอแนะอื่น ๆ เกี่ยวกับแนวโน้มบทบาทของความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทยในการมีส่วนร่วมกำหนดนโยบายสู่การปฏิบัติ ที่ควรจะเป็น

จากการสนทนากลุ่มเฉพาะ ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญได้ให้ความเห็นพ้องต้องกันว่า บางสิ่งบางอย่างขึ้นอยู่กับทัศนะจุดยืน ความสัมพันธ์กับสังคมของศาสนาเป็นอย่างไร สาบันสงฆ์ ค่านิยม จุดยืน อุดมการณ์ ศาสนาและสถาบันสงฆ์ต้องวางบทบาทในสังคมเป็นผู้นำการพัฒนา การเคลื่อนไหวทางการเมืองส่งผลกระทบต่อภาพลักษณ์ของคณะสงฆ์ ทั้งที่พระสงฆ์เป็นผู้นำทางด้านจิตวิญญาณ (ID6, สนทนากลุ่มเฉพาะ, 7 มิถุนายน 2566) ทั้งนี้ พระสงฆ์ต้องพยามเสนอแนวทางที่จะผลักดันไปยังภาครัฐให้มีความกลมกลืนให้สามารถขับเคลื่อนไปพร้อมกันได้ ทั้งเรื่องกฎหมายทางโลก กฎหมายทางธรรม หรือการเรียกร้องของพระสงฆ์ อย่างพุทธอิสระ ที่อาจจะทำให้ภาพลักษณ์คณะสงฆ์ติดลบ ฉะนั้นต้องมีมาตรการและกฎหมายจากคณะสงฆ์และภาครัฐให้ดำเนินการไปด้วยกันได้ (ID10, สนทนากลุ่มเฉพาะ, 7 มิถุนายน 2566)

4.5.5 ข้อเสนอแนะและแนวทางการพัฒนาแนวโน้มและทิศทางความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย ที่ควรจะเป็น เพื่อให้การอยู่ร่วมกันระหว่างรัฐกับพุทธศาสนา สร้างสมานฉันท์ สร้างความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน ให้แก่คนในชาติสืบไป

จากการสนทนากลุ่มเฉพาะ ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญได้ให้ความเห็นพ้องต้องกันว่า ศาสนาที่เข้ามาในบริบทของไทย เรารับเข้ามาในช่วงที่ศาสนาของตะวันตกอ่อนแอและกำลังหมดความสำคัญลงไปเพื่อมาสร้างอัตลักษณ์ในช่วงที่เราสร้างรัฐชาติ ถ้ามีคนกลุ่มใหญ่มองว่าศาสนาจำเป็นต่อรัฐ จะต้องถามต่อไปว่ารัฐแบบไหน ถ้าเป็นรัฐสมัยใหม่ที่เป็นประชาธิปไตยหรือรัฐที่ได้รับอิทธิพลจากตะวันตก เขาก็จะส่งเสริมเรื่องสิทธิเสรีภาพ ความเท่าเทียม เรื่องสิทธิมนุษยชน อย่างที่บอก ตัวศาสนาแบบนั้นล้าหลังไปแล้ว มันไม่มีความจำเป็นอีกต่อไป แต่ที่เรารู้สึกว่าศาสนาพุทธจำเป็นต่อรัฐก็เพราะมันคือรัฐแบบเก่า รัฐที่เรารู้สึกว่ามันไม่ได้เป็นเรื่องของการใช้สติปัญญา รัฐที่ไม่ได้ส่งเสริมให้คนมีอำนาจในตัวเอง (ID7, สนทนากลุ่มเฉพาะ, 7 มิถุนายน 2566) ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับศาสนาที่เป็นอยู่ทุกวันนี้ทำให้เกิดความนิ่ง และทำให้การเดินทางของพุทธธรรมหายไป เราจะมีความรู้สึกว่าแบบนี้ดีแล้ว ในทางตรงกันข้าม ถ้าเราอยู่ในโลกตะวันตก เวลาศาสนาพุทธอยู่ในบริบทอีกแบบหนึ่ง มันจะมีการเคลื่อนไหวตลอดเวลา ทั้งในเรื่องการตีความคำสอน การศึกษาคัมภีร์ การเรียนรู้จากประสบการณ์ของผู้เรียน ไม่มีคำสอนแบบใดแบบหนึ่งเป็นมาตรฐาน แบบนี้ถูก-ผิด หรือแบบนี้พุทธแท้-พุทธเทียม ซึ่งมันมีการเรียนรู้เกิดขึ้นตลอดเวลา จึงเหมือนว่าพุทธบ้านเราไม่พร้อมที่จะเข้าไปเรียนรู้ในสิ่งใหม่ ๆ (ID6, สนทนากลุ่มเฉพาะ, 7 มิถุนายน 2566) หรือท้ายที่สุด เราก็จะพยายามตีความหรือตัดสินความทุกข์ของผู้คนในสมัยใหม่ด้วยภาษาแบบเก่า สมมติว่าคุณเป็นโรคซึมเศร้า เขาก็

จะมีวิธีการอะไรก็ไม่รู้ที่ไม่ได้พยายามจะเข้าใจคุณ แต่กลับทำให้คุณเข้าใจศาสนานั้นมากขึ้นแทน (ID2, สนทนากลุ่มเฉพาะ, 7 มิถุนายน 2566)

4.5.5.1 แนวทางการพัฒนาแนวโน้มและทิศทางความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย ที่ควรจะเป็น เพื่อให้การอยู่ร่วมกันระหว่างรัฐกับพุทธศาสนา สร้างสมานฉันท์ สร้างความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน ให้แก่คนในชาติสืบไป

จากการสนทนากลุ่มเฉพาะ ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญได้ให้ความเห็นพ้องต้องกันว่า ความจริงสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลงนั้น เป็นเรื่องธรรมดา คือสังคมย่อมเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอตลอดทุกเวลา เราเชื่อในหลักพุทธศาสนา คือ หลักอนิจจัง ความไม่เที่ยง สิ่งทั้งหลายที่เป็นสังขารก็ย่อมมีความเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เพราะฉะนั้น ถึงจะไม่ตั้งหัวข้อว่า สังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลง สังคมนั้นก็ย่อมกำลังเปลี่ยนแปลงอยู่เป็นธรรมดา แต่การที่มาเน้นใส่คำว่า กำลังเปลี่ยนแปลงเข้าไปในที่นี้ ย่อมมีความหมายเพิ่มเติมเป็นพิเศษนอกเหนือจากปกติอีก คือตามปกติการเปลี่ยนแปลงที่เป็นไปตามกระแสของหลักอนิจจังนั้น อาจเป็นเพียงความเปลี่ยนแปลงต่อเนื่องกันไปตามปกติของสิ่งนั้นก็ได้ คือสิ่งทั้งหลายดำเนินไปตามทิศทางของมันเอง แล้วก็เปลี่ยนไปตามเหตุปัจจัย ถ้าพูดอย่างภาษาชาวโลกกว้าง ๆ การเปลี่ยนแปลงอย่างนี้ บางทีเราถือว่าเป็นการอยู่นิ่งได้เหมือนกัน เหมือนอย่างเรานั่งอยู่ในสถานที่นี้ ตลอดเวลาก็มีความเปลี่ยนแปลงอยู่เรื่อย แต่ในภาษาพูดกว้าง ๆ เราถือว่านั่งอยู่นิ่ง ๆ ซึ่งความจริงก็ไม่นิ่ง เพราะในร่างกายทุกส่วน ทั้งทางกายและทางจิตใจมีความเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา (ID2, สนทนากลุ่มเฉพาะ, 7 มิถุนายน 2566) ศาสนาทุกศาสนาโดยข้อเท็จจริงไม่ยุ่งการเมือง มุ่งเน้นให้หลุดพ้นจากวิถีโลก มุ่งไปสู่วิถีธรรม วิถีจิตใจ เป็นการมุ่งหนีทางโลก เพราะพระสงฆ์เป็นสมมติสงฆ์จำเป็นต้องเกี่ยวข้องกับทางโลกหรือเกี่ยวข้องกับสังคมการเมือง กรณีพระพุทธเจ้า เสด็จจาริกมาถึงตำบลอุรุเวลา ซึ่งมี ชฎิล 3 คนพี่น้องอาศัยอยู่ คือ อุรุเวลกัสสปะ นทีกัสสปะ และคยากัสสปะ โดยอุรุเวลกัสสปะ เป็นหัวหน้าของชฎิล 500 คน นทีกัสสปะ เป็นหัวหน้าของชฎิล 300 คน ส่วนคยากัสสปะ เป็นหัวหน้าของชฎิล 200 คน พระผู้มีพระภาคได้เสด็จเข้าไปสู่อาศรมของอุรุเวลกัสสปะ เพื่อขอพักอาศัยในโรงบูชาเพลิงซึ่งมีพญานาคที่ดุร้ายอาศัยอยู่ ทรงเข้ากสิณสมาบัติ มีเตโชธาตุเป็นอารมณ์ ครอบงำเดช ของพญานาคที่ดุร้าย มีฤทธิ์ แล้วทรงขดพญานาคไว้ในบาตร ชฎิลอุเวลกัสสปะ ดำริว่า พระพุทธเจ้ามีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมากแท้ แต่ก็ไม่เป็นพระอรหันต์เหมือนตนแน่ ชฎิลอุเวลกัสสปะเลื่อมใสในอิทธิปาฏิหาริย์ของพระพุทธเจ้า จึงนิมนต์พระองค์ให้อยู่ในที่นั้น โดยตนจะบำรุงภัตตาหารให้ประจำ ครั้งหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ไพรสณฑ์แห่งหนึ่ง ในแต่ละคืนเมื่อปฐมยามผ่านไปแล้ว ท้าวมหาราชทั้ง 4 ท้าวสักกะจอมทวยเทพ และท้าวสหัมบดีพรหม ได้มาเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาค เพื่อฟังธรรมตามลำดับ เปล่งรัศมีงาม ทำให้ไพรสณฑ์ทั้งสิ้นสว่างไสว ชฎิลอุเวลกัสสปะ ดำริว่า พระพุทธเจ้ามีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมากแท้ ขนาดท้าวมหาราชทั้ง 4 ท้าว

สักกะจอมทวยเทพ และท้าวสหัมบดีพรหมเข้ามาหาเพื่อฟังธรรม แต่ก็ไม่เป็นพระอรหันต์เหมือนตนแน่ ต่อมา ชฎิลอุรุเวลกัสสปะเตรียมการบูชายัญใหญ่ แล้วคิดในใจว่าถ้าพระพุทธเจ้าแสดงอิธิปาฏิหาริย์ มหาชนจะต้องถวายลาภสักการะให้แก่พระผู้มีพระภาค ลาภสักการะของตนก็จะลดลง จะทำอย่างไร พระพุทธเจ้าจึงไม่มาฉัน พระผู้มีพระภาคทราบความคิดของชฎิลอุรุเวลกัสสปะแล้ว จึงเสด็จไปอุตตรกุรุทวีปเพื่อบิณฑบาต แล้วนำกลับมาเสวยที่สระอโนดาด วันรุ่งขึ้น ชฎิลอุรุเวลกัสสปะถามพระพุทธเจ้าว่าเพราะเหตุใดจึงไม่มารับอาหารเมื่อวานนี้ พระพุทธเจ้าตอบว่าเพราะชฎิลคิดไม่ใช่หรือว่าทำอย่างไรจึงไม่ให้พระองค์มาฉัน ชฎิลอุรุเวลกัสสปะ ดำริว่า พระพุทธเจ้ามีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมากแท้ จึงทราบความคิดด้วยใจได้ แต่ก็ไม่เป็นพระอรหันต์เหมือนตนแน่ ครั้งหนึ่ง พระผู้มีพระภาคทรงดำริว่าจะทรงซัก ขยำ พาด และผึ่งผ้าบังสุกุลไว้ที่ใด เมื่อนั้นท้าวสักกะจอมทวยเทพจึงขุดสระโบกขรณีเพื่อให้ทรงซักผ้า ยกศิลาแผ่นใหญ่มาวาง เพื่อให้ทรงขยำผ้า เทพยดาที่สิงสถิตอยู่ที่ต้นกุ่มบกได้น้อมกิ่งกุ่มลงมาเพื่อให้ทรงพาดผ้า และท้าวสักกะจอมทวยเทพได้ยกแผ่นศิลาแผ่นใหญ่เพื่อให้ทรงผึ่งผ้า วันรุ่งขึ้น ชฎิลได้ถามพระพุทธเจ้าว่าสระ แผ่นศิลา และกิ่งกุ่มที่น้อมลง เกิดขึ้นได้อย่างไร พระพุทธเจ้าจึงเล่าเหตุการณ์ให้ฟัง ชฎิลอุเวลกัสสปะ ดำริว่า พระพุทธเจ้ามีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมากแท้ ขนาดท้าวสักกะยังได้ทำการช่วยเหลือ แต่ก็ไม่เป็นพระอรหันต์เหมือนตนแน่ ในวันต่อๆ มา ชฎิลอรุเวลกัสสปะ ได้ไปกราบทูลพระพุทธเจ้าว่าภัตตาหารเสร็จแล้ว ทรงส่งชฎิลอุรุเวลกัสสปะกลับไปก่อน ส่วนพระองค์ทรงไปเก็บผลหว้าจากชมพูทวีปวันหนึ่ง อีกวันหนึ่งก็ทรงไปเก็บผลมะม่วง ผลมะขามป้อม ผลสมอ แล้วเสด็จไปสู่ภพดาวดึงส์ เก็บดอกปาริฉัตตกะ แต่ก็ทรงกลับมาถึงโรงบูชาเพลิงก่อนอุรุเวลกัสสปะ ชฎิลอุเวลกัสสปะ ดำริว่า พระพุทธเจ้ามีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมากแท้ เพราะส่งตนก่อนแล้วยังไปสู่ชมพูทวีปและภพดาวดึงส์แล้วยังมานั่งในโรงบูชาเพลิงก่อนตน แต่ก็ไม่เป็นพระอรหันต์เหมือนตนแน่ ครั้งหนึ่ง ชฎิลเหล่านั้นปรารถนาจะบำเรอไฟ แต่ไม่อาจจะผ่าฟืน ก่อไฟให้ลุก และดับไฟได้ พระผู้มีพระภาคทรงแสดงปาฏิหาริย์โดย ตรัสบอกให้พวกชฎิลผ่าฟืน ก่อไฟให้ลุก และดับไฟ ชฎิลทั้งหลายสามารถผ่าฟืน 500 ท่อน ก่อไฟทั้ง 500 กอง และดับไฟได้ในคราวเดียวเท่านั้น ชฎิลอุเวลกัสสปะ ดำริว่า พระพุทธเจ้ามีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมากแท้ ถึงกับให้พวกชฎิลผ่าฟืน ก่อไฟ และดับไฟได้ แต่ก็ไม่เป็นพระอรหันต์เหมือนตนแน่ และครั้งหนึ่งในฤดูหนาว พระผู้มีพระภาคทรงแสดงปาฏิหาริย์ นิรมิตกองไฟไว้ 500 กอง เพื่อให้ชฎิลเมื่อขึ้นจากน้ำแล้วผิงไฟได้ ชฎิลอุเวลกัสสปะ ดำริว่า พระพุทธเจ้ามีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมากแท้ ถึงกับนิรมิตกองไฟได้มากมากยถึงเพียงนั้น แต่ก็ไม่เป็นพระอรหันต์เหมือนตนแน่ ครั้งหนึ่งเกิดฝนตกนอกฤดู จนทำให้เกิดน้ำท่วม พระผู้มีพระภาคทรงบันดาลให้น้ำห่างออกไปโดยรอบ แล้วทรงจงกรมอยู่บนพื้น เมื่อชฎิลมารับพระพุทธเจ้าก็ได้เห็นพระพุทธเจ้าจงกรมอยู่บนพื้นที่มีน้ำล้อมโดยรอบ ชฎิลอุเวลกัสสปะ ดำริว่า พระพุทธเจ้ามีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมากแท้ ถึงกับบันดาลไม่ให้น้ำไหลได้ แต่ก็ไม่เป็นพระอรหันต์เหมือนตนแน่ ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคดำริว่าจะพึงทำให้ชฎิลนี้สลดใจ จึงตรัสกับอุรุเวลกัสสปะว่า อุเวลกัสสปะไม่ใช่พระอรหันต์

ยังไม่พบทางแห่งความเป็นพระอรหันต์ ไม่มีแม้ปฏิปทาที่จะเป็นเหตุให้เป็นพระอรหันต์ หรือพบทางแห่งความเป็นพระอรหันต์ อุรุเวลกัสสปะเกิดความสลดใจ ซบหัวตนที่พระบาทของพระพุทธเจ้าแล้วขออุปสมบท พระพุทธเจ้าตรัสว่า อุรุเวลกัสสปะเป็นผู้นำ เป็นผู้สอน เป็นหัวหน้า เป็นประธานของชฎิล 500 คน ควรบอกคนเหล่านั้นก่อนเพื่อให้คนเหล่านั้นตัดสินใจว่าจะทำอย่างไร เมื่อชฎิล 500 คน ทราบว่าอุรุเวลกัสสปะผู้เป็นอาจารย์จะประพฤติพรหมจรรย์ในพระพุทธเจ้า พวกชฎิลเหล่านั้นซึ่งเลื่อมใสในพระพุทธเจ้ามานานแล้วก็จะประพฤติพรหมจรรย์ในพระพุทธเจ้าเช่นเดียวกัน ชฎิลเหล่านั้นก็ได้ลอยผม ชฎา เครื่องบริขาร และเครื่องบูชาเพลิงในน้ำ และอุปสมบทในสำนักพระพุทธเจ้า ชฎิลนทีกัสสปะผู้เป็นน้องชาย เห็นผม ชฎา เครื่องบริขาร และเครื่องบูชาเพลิงลอยน้ำมา เกิดความกังวลว่ามีอุปสรรคต่อพี่ชายตน จึงไปพร้อมชฎิล 300 คน เมื่อพบท่านพระอุรุเวลกัสสปะ ก็ถามว่าพรหมจรรย์นี้ประเสริฐแน่หรือ พระอุรุเวลกัสสปะตอบว่าพรหมจรรย์นี้ประเสริฐ ชฎิลนทีกัสสปะและพวกก็ได้ลอยผม ชฎา เครื่องบริขาร และเครื่องบูชาเพลิงในน้ำ และขออุปสมบทในสำนักพระพุทธเจ้า เมื่อชฎิลคยากัสสปะ เห็นผม ชฎา เครื่องบริขาร และเครื่องบูชาเพลิง ลอยน้ำมา เกิดความกังวลว่ามีอุปสรรคต่อพี่ชายทั้งสองของตน จึงไปพร้อมชฎิล 200 คน เมื่อพบท่านพระอุรุเวลกัสสปะ ก็ถามว่าพรหมจรรย์นี้ประเสริฐแน่หรือ พระอุรุเวลกัสสปะตอบว่าพรหมจรรย์นี้ประเสริฐ ชฎิลคยากัสสปะและพวกก็ได้ลอยผม ชฎา เครื่องบริขาร และเครื่องบูชาเพลิงในน้ำ และขออุปสมบทในสำนักพระพุทธเจ้า พระผู้มีพระภาค ทรงแสดงอาทิตตปริยายสูตรแก่ภิกษุ 1,000 รูปที่ล้วนเป็นปุราณชฎิลดังนี้ว่า จักษุ โสต ฆานะ ชิวหา กาย มนะ เป็นของร้อน รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมทั้งหลายเป็นของร้อน วิญญาณอาศัยจักษุ วิญญาณอาศัยโสต วิญญาณอาศัยฆานะ วิญญาณอาศัยชิวหา วิญญาณอาศัยกาย วิญญาณอาศัยมนะ เป็นของร้อน สัมผัสอาศัยจักษุ สัมผัสอาศัยฆานะ สัมผัสอาศัยชิวหา สัมผัสอาศัยกาย สัมผัสอาศัยมนะ เป็นของร้อน ความเสวยอารมณ์ เป็นสุขเป็นทุกข์ หรือมิใช่สุขมิใช่ทุกข์ ที่เกิดขึ้นเพราะจักษุสัมผัส โสตสัมผัส ฆานะสัมผัส ชิวหาสัมผัส กายสัมผัส มโนสัมผัส เป็นปัจจัย ก็เป็นของร้อน ร้อนเพราะไฟ คือราคะ โทสะ โมหะ ร้อนเพราะความเกิด ความแก่ ความตาย ความโศก ความรำพัน เพราะทุกข์กาย ทุกข์ใจ เพราะความคับแค้น อริยสาวกผู้ได้ฟังแล้วเห็นอยู่อย่างนี้ ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในจักษุ โสต ฆานะ ชิวหา กาย มนะ ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมทั้งหลาย ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในวิญญาณอาศัยจักษุ วิญญาณอาศัยโสต วิญญาณอาศัยฆานะ วิญญาณอาศัยชิวหา วิญญาณอาศัยกาย วิญญาณอาศัยมนะ ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในสัมผัสอาศัยจักษุ สัมผัสอาศัยฆานะ สัมผัสอาศัยชิวหา สัมผัสอาศัยกาย สัมผัสอาศัยมนะ ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในความเสวยอารมณ์ ที่เป็นสุข เป็นทุกข์ หรือมิใช่ทุกข์ มิใช่สุข ที่เกิดขึ้นเพราะจักษุสัมผัส โสตสัมผัส ฆานะสัมผัส ชิวหาสัมผัส กายสัมผัส มโนสัมผัส เป็นปัจจัย เมื่อเบื่อหน่าย ย่อมสิ้นกำหนัด เพราะสิ้นกำหนัด จิตก็พ้น เมื่อจิตพ้นแล้ว ก็รู้ว่าพ้นแล้ว อริยสาวกนั้นทราบชัดว่า ชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์ได้อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำได้ทำเสร็จแล้ว

กิจอื่นอีกเพื่อความเป็นอย่างนี้ไม่มี เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสจบ จิตของภิกษุ 1,000 รูปนั้น พ้นแล้วจากอาสวะทั้งหลาย เพราะไม่ถือมั่น บรรลุพระอรหัตผล (ID3, สนทนากลุ่มเฉพาะ, 7 มิถุนายน 2566)

สำหรับพระพุทธศาสนานั้น โดยที่ประชาชนชาวไทยส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนาแบบเถรวาทมาช้านาน หัวหน้า คสช. จึงได้สั่งให้หน่วยงานของรัฐส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษาและการเผยแผ่หลักธรรมคำสอนที่ถูกต้อง เพื่อให้เกิดการพัฒนาจิตใจและปัญญา โดยสอดคล้องกับความเลื่อมใสศรัทธาของผู้ที่นับถือศาสนาตามแบบเถรวาท โดยไม่ขัดต่อกฎหมาย ส่วนของการอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนาแบบมหายานไม่ว่าจะเป็นจีนนิกาย อนัมนิกายหรือนิกายอื่นใด ซึ่งได้รับการอุปถัมภ์คุ้มครองจากรัฐตลอดมา ก็ให้หน่วยงานของรัฐส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษาและการเผยแผ่หลักธรรมคำสอนที่ถูกต้องตามแนวทางดังกล่าว เพื่อให้เกิดการพัฒนาจิตใจและปัญญาสอดคล้องกับความเลื่อมใสศรัทธาของผู้ที่นับถือศาสนาตามแบบนั้น ๆ โดยไม่ขัดต่อกฎหมายกลไกในการส่งเสริมความเข้าใจอันดีและความสมานฉันท์ของศาสนิกชนของทุกศาสนา การนำหลักธรรมคำสอนทางศาสนามาปรับใช้ในชีวิตประจำวันในด้านต่าง ๆ เพื่อประโยชน์ในการปฏิรูปประเทศ เช่น การใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง การมีธรรมาภิบาล ความซื่อสัตย์สุจริต ความสามัคคีปรองดอง การสร้างสังคมสันติสุข และกำหนดมาตรการและกลไกป้องกันมิให้มีการบ่อนทำลายพระพุทธศาสนาและศาสนาอื่น ตลอดจนการสร้างความรับรู้ความเข้าใจแก่ชาวต่างชาติเกี่ยวกับข้อพึงปฏิบัติหรือละเว้นการปฏิบัติในเรื่องทางศาสนาต่าง ๆ ในประเทศไทย (ID9, สนทนากลุ่มเฉพาะ, 7 มิถุนายน 2566)

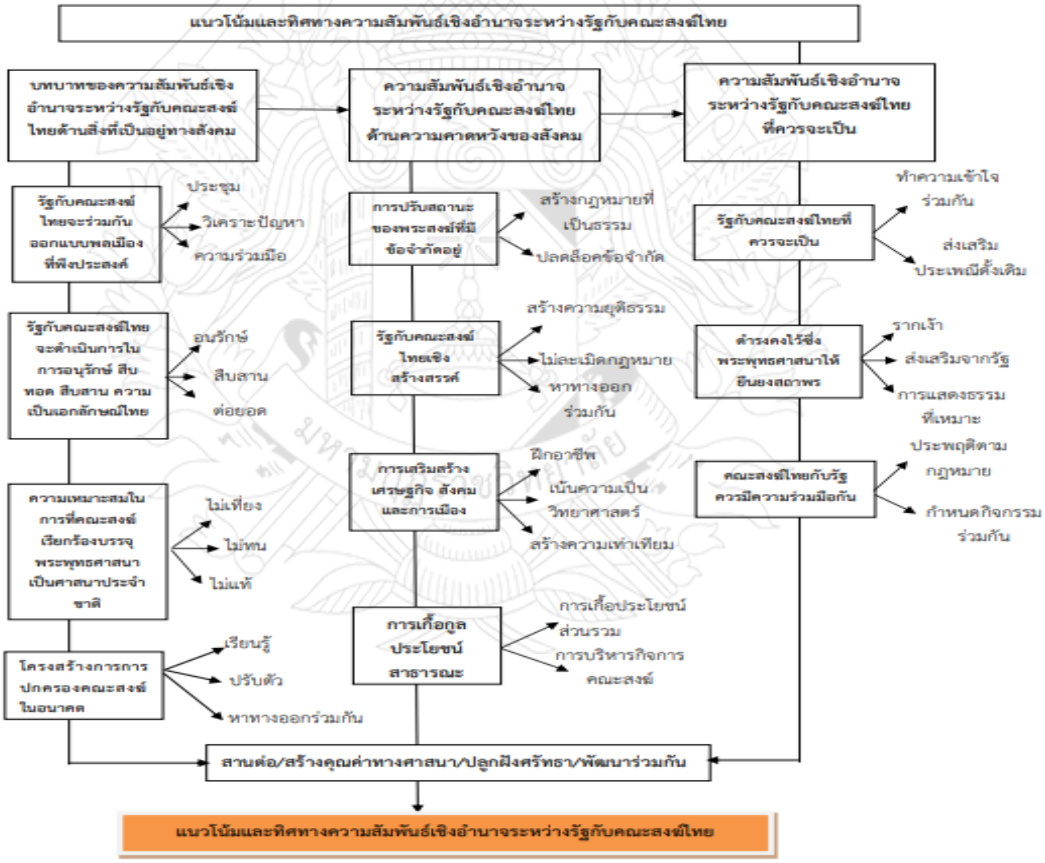
4.5.5.2 ข้อเสนอแนะอื่น ๆ เกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาแนวโน้มและทิศทางความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย ที่ควรจะเป็น เพื่อให้การอยู่ร่วมกันระหว่างรัฐกับพุทธศาสนา สร้างสมานฉันท์ สร้างความมั่นคง ให้แก่คนในชาติสืบไป

จากการสนทนากลุ่มเฉพาะ ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญได้ให้ความเห็นพ้องต้องกันว่าในวันที่ความสัมพันธ์ของรัฐและศาสนาในประเทศไทยถูกตั้งคำถาม เพราะเริ่มไม่สัมพันธ์กับผู้คนและโลกในศตวรรษที่ 21 การพยายามสร้างกรอบกำหนดเกณฑ์บางอย่าง เช่น การแก้ไข พ.ร.บ.คณะสงฆ์ในประเด็นเรื่องการแต่งตั้งสมเด็จพระสังฆราช การพยายามที่จะบัญญัติพุทธศาสนาให้เป็นศาสนาประจำชาติ หรือการที่ฝั่งศาสนาเรียกร้องให้รัฐเข้ามาจัดการดูแลเพื่อหวังให้เอื้อผลประโยชน์บางอย่างเป็นไปได้หรือไม่ว่าสิ่งเหล่านี้กำลังทำให้พุทธศาสนาในสังคมไทยอ่อนแอลงอย่างคาดไม่ถึง (ID4, สนทนากลุ่มเฉพาะ, 7 มิถุนายน 2566) การแสวงหาหลักประกันทางการเมืองของรัชกาลที่ 4 นำไปสู่การแยกนิกายออกจากคณะสงฆ์ส่วนใหญ่ในเวลานั้นเกิดเป็นธรรมยุติกนิกายซึ่งต่อมาแปรสภาพเป็นนิกายของราชสำนักและก่อความขัดแย้งกับมหานิกายจวบจนปัจจุบัน ส่วนรัชกาลที่ 5 ก็เผชิญแรงกดดันจากลัทธิล่าอาณานิคมและต้องการสร้างอำนาจสมบูรณาญาสิทธิ์เพื่อความมั่นคงของสยาม จึงผนวกรวมคณะสงฆ์เข้าเป็นส่วนหนึ่งของรัฐด้วยพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ.121

กำหนดโครงสร้างการปกครองสงฆ์ทั้งประเทศให้อยู่ภายใต้ร่มมหาเถรสมาคม พูดให้เข้าใจง่ายคือ พระสงฆ์มีสถานะเป็นข้าราชการทำหน้าที่เผยแพร่อุดมการณ์รัฐ ต่อมาถึงรัชกาลที่ 6 ศาสนาพุทธยิ่งถูกผนวกให้กลายเป็นส่วนหนึ่งของความมั่นคงของชาติในนาม “ชาติ ศาสน์ กษัตริย์” นับจากนั้นมันก็แทบเป็นไปไม่ได้เลยที่เราจะแยกความเป็นไทยกับความเป็นพุทธออกจากกัน (ID5, สนทนากลุ่มเฉพาะ, 7 มิถุนายน 2566)

4.5.6 ผลการสังเคราะห์ข้อมูลจากการสนทนากลุ่มเฉพาะ

จากการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้วิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่มเฉพาะ เพื่อตอบโจทย์วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 คือ เพื่อวิเคราะห์แนวโน้มและทิศทางความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย โดยมุ่งเน้นถึงผลลัพธ์ที่ดีของงานวิจัย ซึ่งผู้วิจัยได้สังเคราะห์ข้อมูลการวิจัย ดังจะนำเสนอผลการวิจัยเป็นแผนภาพไปตามลำดับดังต่อไปนี้

ภาพที่ 4.5 แสดงแนวโน้มและทิศทางความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย

จากภาพที่ 4.5 พบว่า แนวโน้มและทิศทางความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย ผู้วิจัยได้ค้นพบในการลงพื้นที่วิจัยภาคสนามมีปัจจัยสำคัญอยู่ 3 ด้านหลัก ประกอบด้วย

1. บทบาทของความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทยด้านสิ่งที่เป็นอยู่ทางสังคมโดยการประชุมร่วมกันทุกภาคส่วน โดยตามหลักพระพุทธศาสนาคือพุทธบริษัท 4 ที่ประกอบด้วย ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา เพื่อวิเคราะปัญหาให้เห็นถึงสถานการณ์ที่ผ่านมาอันเกิดเป็นผลกระทบต่อคณะสงฆ์ที่มีเหตุการณ์ผิดแพรกไปจากเดิม ทั้งนี้ ทั้งรัฐะคระสงฆ์ควรสร้างความร่วมมือ หาทางออก และกำหนดวิธีการในการดูแลกิจการพระศาสนาที่เป็นของดั้งเดิมให้อยู่คู่สังคมไทย โดยรัฐกับคณะสงฆ์ไทยจะดำเนินการในการอนุรักษ์ สืบทอด สืบสาน ความเป็นเอกลักษณ์ไทย และปรับโครงสร้างการการปกครองคณะสงฆ์ในอนาคต

2. ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทยด้านความคาดหวังของสังคมโดยการปรับสถานะของคณะสงฆ์ที่มีข้อจำกัดอยู่ภายใต้กฎหมายของรัฐ สร้างรัฐกับคณะสงฆ์ไทยเชิงสร้างสรรค์ การเสริมสร้างเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง นำมาสู่การเกื้อกูลประโยชน์สาธารณะ

3. ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย ที่ควรจะเป็น ทำความเข้าใจร่วมกัน ส่งเสริมประเพณีดั้งเดิม ดำรงคงไว้ซึ่งพระพุทธศาสนาให้ยืนยงสถาพรโดยการกำหนดกิจกรรมร่วมกัน

อย่างไรก็ตาม ความสัมพันธ์ในด้านปฏิบัติการและการบริหารราชการในทุกระดับตั้งแต่ระดับบุคคล ระดับกลุ่มคน และระดับสังคม เมื่อรัฐใช้อำนาจในการปกครองบ้านเมืองผ่านทางกฎหมาย ในขณะเดียวกันพระพุทธศาสนามีอิทธิพลต่อรัฐทั้งในระดับสถาบันและบุคคล หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาผ่านตัวแทนประกาศธรรมโดยคณะสงฆ์ที่หนุนเสริมให้ภาครัฐควรนำมาปฏิบัติให้เป็นรัฐคุณธรรม คือ หลักธรรมาธิปไตยซึ่งเป็นหลักการสำคัญแนวพุทธ ที่ไม่ใช่รูปแบบการปกครองแต่เป็นหลักการที่เคารพยึดถือหลักธรรมให้เป็นหลักธงชัยใหญ่ โดยหลักธรรมสำคัญ เช่น หลักธรรมราชาซึ่งเป็นหลักธรรมของผู้ปกครองที่ดีมีสัมมาทิฐิ คือผู้ที่มีศีลเป็นข้อประพฤติพื้นฐาน

กล่าวโดยสรุป รัฐกับพระพุทธศาสนา : ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย เป็นความสัมพันธ์ลักษณะของต่างฝ่ายต่างเอื้ออาทรให้การช่วยเหลือ ส่งเสริม และให้การสนับสนุนซึ่งกันและกัน บริบทในเชิงประวัติศาสตร์ตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนกระทั่งถึงปัจจุบันมิติความสำคัญของพระพุทธศาสนายังคงมีความสำคัญในการเป็นสถาบันหลักศูนย์รวมจิตใจของคนในชาติในการเป็นที่พึ่งทางจิตวิญญาณ สอนธรรมะ เป็นโรงเรียนที่สงเคราะห์การศึกษา สงเคราะห์ชาวบ้าน เป็นศูนย์รวมด้านวัฒนธรรม ประเพณีที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนาน ส่วนภาครัฐทำหน้าที่ในการอุปถัมภ์ค้ำจุนกิจการพระพุทธศาสนาให้ยืนยงคงอยู่และเอื้ออำนวยให้กิจการคณะสงฆ์ขับเคลื่อนได้ตลอด รวมถึงภาครัฐได้น้อมรับธรรมะ หลักคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่มีคณะสงฆ์เป็นตัวแทนในการประกาศธรรมให้ทุกกลุ่มในทางสังคม รวมถึงภาครัฐได้นำไปเป็นแนวทางในการ

ปฏิบัติให้สังคมเกิดความสงบสุข ร่มเย็น เกิดความรัก ความสามัคคี ของคนในชาติ ดังพุทธศาสนาสุภาษิตที่ได้นำเสนอในเบื้องต้นว่า

สุขา สงฆสฺส สามคฺคี
“ความพร้อมเพรียงของหมู่คณะทำให้เกิดสุข”

โดยสามัคคี แปลว่า ความพร้อมเพรียง หมายถึง ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของหมู่คณะ คือของกลุ่มคนที่อยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มก้อนเป็นจำนวนมาก คุณธรรมข้อนี้ถือเป็นคุณธรรมที่สำคัญมากสำหรับบุคคลทั้งหลายผู้อยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะ เพราะกิจกรรมบางอย่าง ไม่สามารถทำให้สำเร็จลุล่วงได้โดยบุคคลแค่เพียงคนเดียว ต้องอาศัยความร่วมมือของคนหมู่มากช่วยกันจึงจะสำเร็จได้ ถ้าคนในกลุ่มเดียวกันหรือสังคมเดียวกัน ไม่ว่าจะเป็นสังคมขนาดเล็กหรือขนาดใหญ่ก็ตาม ขาดความสามัคคีคือแตกคอกันเสียแล้ว การอยู่ร่วมกันของคนเหล่านั้นย่อมไม่ก่อความสุข มีแต่จะทะเลาะเบาะแว้งกันชิงดีชิงเด่น หรือทำร้ายกันเลยก็เป็นได้ แต่หากคนในสังคมนั้นมีน้ำจิตน้ำใจเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน งานเล็กงานใหญ่ก็ช่วยเหลือกัน ช่วยกันทำ ช่วยกันสร้าง ช่วยกันดูแลรักษา แบ่งปันน้ำใจไมตรีให้แก่กันและกัน ถ้าเป็นดังนี้ สังคมนั้น ๆ ย่อมจะมีแต่ความสุขความเจริญ อันเป็นผลมาจากความสามัคคีของหมู่คณะ เป็นเฉกเช่นเดียวกันกับ *“รัฐกับพระพุทธศาสนา : ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย”*

บทที่ 5
สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “รัฐกับพระพุทธศาสนา : ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย” มีวัตถุประสงค์ของการวิจัย 3 ข้อ ดังนี้ 1) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย 2) เพื่อศึกษาบทบาทความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย 3) เพื่อวิเคราะห์แนวโน้มและทิศทางความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการวิเคราะห์เอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึกแบบมีโครงสร้าง (In-depth Interview Structure) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ด้วยวิธีการเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักแบบเจาะจง (Purposive Selection) โดยกำหนดจากบุคคลผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) ที่เป็นตัวแทนแบ่งออกเป็น 5 กลุ่ม หลักๆ ทั้งหมดจำนวน 30 รูป/คน ได้แก่ (1) พระสังฆาธิการ ข้าราชการทางนักการเมือง ข้าราชการประจำ จำนวน 7 รูป/คน (2) นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา จำนวน 8 รูป/คน (3) นักวิชาการจากจากสถาบันทางการศึกษา จำนวน 6 รูป/คน (4) ภาครัฐ จำนวน 3 คน (5) ภาคประชาชน จำนวน 1 คน และใช้เทคนิคการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) เพื่อรับฟังความคิดเห็น ข้อเสนอแนะ หาลักษณะร่วม (Common Character) และข้อสรุปร่วม (Common Conclusion) จากผู้เชี่ยวชาญเพื่อตรวจสอบ ยืนยันความถูกต้องของงานวิจัย และและวิเคราะห์แนวโน้มและทิศทางความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทยที่เหมาะสมแก่การนำมาเป็นแนวทางการปฏิบัติในสังคมไทย โดยผู้วิจัยได้ใช้วิธีการเลือกผู้ทรงคุณวุฒิและเชี่ยวชาญแบบเจาะจง (Purposive Selection) ซึ่งได้พิจารณาเลือกผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้เชี่ยวชาญตามคุณสมบัติ จำนวน 12 รูป/คน เพื่อให้ได้ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญที่สอดคล้องกับงานวิจัย โดยแบ่งออกเป็น 4 กลุ่ม ได้แก่ (1) กลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญ ด้านวิชาการทางพระพุทธศาสนา จำนวน 4 รูป (2) กลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญ ด้านการวิจัย รัฐศาสตร์/รัฐประศาสนศาสตร์ จำนวน 6 คน และ (3) กลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญ ด้านการเมือง จำนวน 2 คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาประกอบบริบท (Content Analysis Technique) และวิธีการวิเคราะห์ข้อมูลแบบอุปนัย (inductive Analysis) เพื่อควบคุมคุณภาพและตรวจสอบความสมบูรณ์ของข้อมูลโดยใช้เทคนิคสามเส้า (Triangulation Techniques) แล้วนำเสนอเชิงพรรณนาความ ผลการวิจัยนำมาแสดงตามลำดับ ดังต่อไปนี้

5.1 สรุปผลการวิจัย

5.2 อภิปรายผล

5.3 ข้อเสนอแนะ

5.1 สรุปผลการวิจัย

การศึกษารัฐกับพระพุทธศาสนา : ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย โดยความสัมพันธ์เชิงอำนาจหมายถึงความสัมพันธ์ในทางกฎหมายที่ใช้อำนาจทางการปกครอง รวมทั้งความสัมพันธ์ที่มีต่อบุคคลในเชิงจารีตประเพณีที่เคยมีมา ความสัมพันธ์ลักษณะดังกล่าวนั้นหมายถึงความสัมพันธ์ในด้านปฏิบัติการและการบริหารราชการในทุกระดับตั้งแต่ระดับบุคคล ระดับกลุ่มคน และระดับสังคม เมื่อรัฐใช้อำนาจในการปกครองบ้านเมืองผ่านทางกฎหมาย ในขณะเดียวกันพระพุทธศาสนามีอิทธิพลต่อรัฐทั้งในระดับสถาบันและบุคคล ดังนั้นหลักธรรมที่รัฐควรนำมาปฏิบัติ คือ หลักธรรมาธิปไตยซึ่งเป็นหลักการสำคัญแนวพุทธ ที่ไม่ใช่รูปแบบการปกครองแต่เป็นหลักการที่เคารพยึดถือหลักธรรมเป็นใหญ่ โดยหลักธรรมสำคัญได้แก่หลักธรรมราชาซึ่งเป็นหลักธรรมของผู้ปกครองที่ดีมีสัมมาทิฐิ คือ ผู้ที่มีศีลเป็นข้อประพฤติพื้นฐานนั่นเอง

ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย ปรากฏให้เห็น 3 ด้านคือ ในด้านกฎหมาย ด้านการเมืองการปกครอง และด้านเผยแผ่พระพุทธศาสนา กล่าวคือ สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นพระพุทธรูปเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์อันเกิดจากบุญบารมีของพระมหากษัตริย์ แต่ช่วงปลายสมัยต้นมิติรูปแบบการปกครอง แนวคิดใหม่ให้เป็นการสำนึกทางประวัติศาสตร์ของรัฐ ต่อมาสมัยรัตนโกสินทร์ยุคกลางเปลี่ยนแนวคิดจากจักรวาลวิทยามาสู่ แนวคิดภายใต้อำนาจรัฐที่มั่นคงเป็นปึกแผ่นกับจิตสำนึกร่วมทางประวัติศาสตร์ภายใต้อุดมคติทางการเมืองสมัยใหม่ของสยามประเทศ สมัยปัจจุบันเป็นช่วงสลับสับเปลี่ยนระหว่างรัฐบาลเผด็จการกับรัฐบาลประชาธิปไตย ซึ่งทำให้มีการแก้ไขพระราชบัญญัติคณะสงฆ์หลายครั้ง จนถึงในรัชกาลปัจจุบันมีการแก้ไขพระราชบัญญัติคระสงฆ์ ปี พ.ศ.2560

ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย ปรากฏชัดทางด้านกฎหมายดังนี้ รัชกาลที่ 1 มีการตรากฎหมายพระสงฆ์ พ.ศ.2325-2344 เป็นกฎหมายลายลักษณ์อักษรเป็นครั้งแรก รัชกาลที่ 4 มีการตรากฎหมายเรียกว่าประชุมประกาศ รัชกาลที่ 4 ขึ้น สมัยรัชกาลที่ 5 มีการตรากฎหมายลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 ปรับโครงสร้างคณะสงฆ์เป็น 2 นิกาย คือ (1) มหานิกาย (2) ธรรมยุติกนิกาย โดยให้มหาเถรสมาคมเป็นที่ปรึกษา ต่อมารัชกาลที่ 8 มีการตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์พ.ศ.2484 ซึ่งเปลี่ยนระบบการปกครองจากสมบูรณาญาสิทธิราชย์พระมหากษัตริย์มีอำนาจสูงสุด มาสู่ระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยที่อำนาจสูงสุดอยู่ที่รัฐธรรมนูญ โดยพระมหากษัตริย์ใช้อำนาจผ่านอำนาจนิติบัญญัติ อำนาจบริหารและอำนาจตุลาการ สมัยรัชกาลที่ 9 มีการตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 โดยในปี พ.ศ. 2535 มีการแก้ไขพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ครั้งที่ 1 และในรัชกาลปัจจุบันได้ทำการแก้ไขพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ครั้งที่ 2 ปี พ.ศ. 2560 ซึ่งบัญญัติให้พระมหากษัตริย์เป็นผู้แต่งตั้งสมเด็จพระสังฆราช ดังโบราณราชประเพณีในอดีต (ชาตรี อุตสาหรัมย์, 2561) ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทยทำให้

ทั้งสองฝ่ายเห็นอกเห็นใจกันให้มีความสามัคคีปรองดองและช่วยสนับสนุนซึ่งกันและกัน รัฐอุปถัมภ์ด้านกายภาพ คณะสงฆ์อุปถัมภ์รัฐ โดยการเป็นผู้นำคุณธรรมนำหลักศาสนาไปสู่การปรับประยุกต์ใช้เพื่อให้เกิดการรับมือหรือการเตรียมตัวในการรับมือกับอุปสรรคหรือปัญหาที่เกิดขึ้น สามารถสรุปผลการวิจัยได้ ตามลำดับ ดังต่อไปนี้

5.1.1 ผลการศึกษาความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย

ผลการศึกษาความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย จากที่ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นพบทั้งจากข้อมูลเชิงเอกสาร พบว่า มีปัจจัยที่ใช้ในการศึกษา 15 ด้าน ประกอบด้วย 1) กำเนิดพระพุทธศาสนาภายใต้รัฐ 2) พระพุทธศาสนากับรัฐในครั้งพุทธกาล 3) พระพุทธศาสนากับการเผยแพร่สู่รัฐ 4) การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในดินแดนสุวรรณภูมิ 5) รัฐกับคณะสงฆ์ไทยสมัยสุโขทัย 6) รัฐกับคณะสงฆ์ไทยสมัยอยุธยา 7) รัฐกับคณะสงฆ์ไทยสมัยธนบุรี 8) รัฐกับคณะสงฆ์ไทยสมัยรัตนโกสินทร์ 9) รัฐกับคณะสงฆ์ไทยยุคเปลี่ยนผ่านทางการเมือง 10) รัฐกับคณะสงฆ์ไทยตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 11) รัฐกับคณะสงฆ์ไทยตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2484 12) รัฐกับคณะสงฆ์ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505- ปัจจุบัน 13) รัฐกับคณะสงฆ์ไทยตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 14) รัฐกับคณะสงฆ์ตามพระราชกำหนดแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และพ.ศ. 2547 15) พระพุทธศาสนากับประชาธิปไตย 16) ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบัน

5.1.2 ผลการศึกษาบทบาทความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย

จากการให้สัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับรัฐกับพระพุทธศาสนา : ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย เพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย ผู้วิจัยจึงได้สรุปสาระสำคัญ ประกอบด้วย 1) บริบทความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทยตามประวัติศาสตร์ 2) รัฐกับคณะสงฆ์ไทย 3) บริบทความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทยตามประเพณีและตามกฎหมาย ดังจะนำเสนอตามลำดับ ต่อไปนี้

1) บริบทความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทยตามประวัติศาสตร์ อันประกอบไปด้วย (1) รัฐกับคณะสงฆ์ตามวิถีของพระพุทธเจ้า (2) รัฐกับคณะสงฆ์ที่เกี่ยวข้องกับหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา สนับสนุนส่งเสริมซึ่งกันและกัน (3) รัฐกับคณะสงฆ์ในครั้งพุทธกาลกับปัจจุบัน

2) รัฐกับคณะสงฆ์ไทย อันประกอบไปด้วย (1) รัฐกับคณะสงฆ์ไทยมีความสัมพันธ์กันตามประวัติศาสตร์ (2) รัฐกับคณะสงฆ์ในเชิงความร่วมมือจากอดีตถึงปัจจุบัน (3) รัฐกับคณะสงฆ์ในเชิงความขัดแย้งจากอดีตถึงปัจจุบัน

3) บริบทความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทยตามประเพณีและตามกฎหมาย อันประกอบด้วย (1) บริบทความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับการส่งเสริมพระพุทธศาสนา จากอดีตถึงปัจจุบัน (2) บริบทความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทยตามประเพณี (3) บริบทความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย ตามกฎหมาย

5.1.3 ผลการวิเคราะห์ปัญหาความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย

จากการให้สัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับผลการวิเคราะห์ปัญหาความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย เพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย ผู้วิจัยจึงได้สรุปสาระสำคัญ ดังต่อไปนี้

1) รัฐในการส่งเสริมพระพุทธศาสนา อันประกอบด้วย (1) ความเข้าใจเกี่ยวกับรัฐในการส่งเสริมพระพุทธศาสนา (2) การสร้างความร่วมมือในการขจัดความขัดแย้งทางสังคมรัฐกับคณะสงฆ์ไทย (3) ความเหมาะสมของโครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์จากอดีตถึงปัจจุบัน (4) การที่ภาครัฐออกการบังคับใช้กฎหมายกับพระสงฆ์ (5) การใช้อำนาจของรัฐในการกำกับ ควบคุม ดูแล และสนับสนุนพระพุทธศาสนา

2) ความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจรัฐกับคณะสงฆ์ไทยในบริบทการเมืองการปกครอง อันประกอบด้วย (1) รัฐกับคณะสงฆ์ไทยในบริบทการเมืองการปกครอง (2) คณะสงฆ์ไทยควรผลักดันในการเชื่อมสมานความขัดแย้งทางการเมืองให้กับภาครัฐ (3) รัฐกับคณะสงฆ์ไทยจะใช้วิธีการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทระหว่างกลุ่มต่างๆ ทางสังคม

3) ความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจรัฐกับคณะสงฆ์ไทยด้านการมีส่วนร่วมทางการเมือง อันประกอบด้วย (1) ความเหมาะสมบทบาทของพระสงฆ์กับการประท้วงผู้ปกครองหรือหน่วยงานภาครัฐ (2) คณะสงฆ์ไทยกับการการลงสมัครรับการเลือกตั้งเป็นผู้แทนทางการเมือง (3) คณะสงฆ์ไทยกับภาครัฐกับควรเป็นทูตสันติภาพทางสังคม

5.1.4 ผลการวิเคราะห์แนวโน้มและทิศทางความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย

จากการวิเคราะห์การให้สัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับแนวโน้มและทิศทางความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย ผู้วิจัยจึงได้สรุปสาระสำคัญ ดังต่อไปนี้

1) บทบาทของความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทยด้านสิ่งที่เป็นอยู่ทางสังคม อันประกอบด้วย (1) รัฐกับคณะสงฆ์ไทยจะร่วมกันออกแบบพลเมืองที่พึงประสงค์ (2) รัฐกับคณะสงฆ์ไทยจะดำเนินการอย่างไรในการอนุรักษ์ สืบทอด สืบสาน ความเป็นเอกลักษณ์ไทย (3) ความเหมาะสมในการที่คณะสงฆ์เรียกร้องบรรจุพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ (4) โครงสร้างการการปกครองคณะสงฆ์ในอนาคต

2) ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทยด้านความคาดหวังของสังคม อันประกอบด้วย (1) ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทยในการปรับสถานะของพระสงฆ์ที่มีข้อจำกัดอยู่ (2) ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทยเชิงสร้างสรรค์ (3) ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทยในการเสริมสร้างเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง (4) ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทยในการเกื้อกูลประโยชน์สาธารณะ

3) ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย ที่ควรจะเป็น อันประกอบด้วย (1) บทบาทของความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทยที่ควรจะเป็น (2) รัฐควรให้การดูแลคณะสงฆ์ไทยที่จะดำรงคงไว้ซึ่งพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนสถาพร (3) บทบาทของคณะสงฆ์ไทยกับรัฐควรมีความร่วมมือกัน

5.1.5 ผลการสนทนากลุ่มเฉพาะ

จาการวิเคราะห์การสนทนากลุ่มเฉพาะของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับวิเคราะห์แนวโน้มและทิศทางความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย ผู้วิจัยจึงได้สรุปสาระสำคัญ ดังต่อไปนี้

1) สถานภาพรัฐกับพระพุทธศาสนา ตามบริบทเชิงประวัติศาสตร์ 2) แนวโน้มบทบาทของความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทยในการเป็นผู้รับการสนับสนุน ที่ควรจะเป็น 3) แนวโน้มบทบาทของความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทยในการเป็นผู้มีส่วนได้เสียที่ควรจะเป็น 4) แนวโน้มบทบาทของความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทยในการมีส่วนร่วมกำหนดนโยบายสู่การปฏิบัติ ที่ควรจะเป็น

5.2 อภิปรายผล

การศึกษาวิจัย เรื่อง “รัฐกับพระพุทธศาสนา : ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย” พบประเด็นที่สำคัญสมควรนำมาอภิปรายผล ดังนี้

5.2.1 ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย ได้แก่ กำเนิดพระพุทธศาสนาภายใต้รัฐ พระพุทธศาสนากับรัฐในครั้งพุทธกาล พระพุทธศาสนากับการเผยแพร่สู่รัฐ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในดินแดนสุวรรณภูมิ รัฐกับคณะสงฆ์ไทยสมัยสุโขทัย รัฐกับคณะสงฆ์ไทยสมัยอยุธยา

รัฐกับคณะสงฆ์ไทยสมัยธนบุรี รัฐกับคณะสงฆ์ไทยสมัยรัตนโกสินทร์ รัฐกับคณะสงฆ์ไทยยุคเปลี่ยนผ่านทางการเมือง รัฐกับคณะสงฆ์ไทยตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 รัฐกับคณะสงฆ์ไทยตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2484 รัฐกับคณะสงฆ์ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505- ปัจจุบัน รัฐกับคณะสงฆ์ไทยตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 รัฐกับคณะสงฆ์ตามพระราชกำหนดแก้ไขเพิ่มเติมพระราช บัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และ พ.ศ. 2547 มีความเกี่ยวเนื่องเชื่อมโยงกันทั้งในลักษณะของการอุปถัมภ์ การสนับสนุน ความร่วมมือ และความขัดแย้ง เป็นกลไกเหมือนกับองค์กรหรือหน่วยงานทั่วไป ดังที่ เกษฎา ผาทอง และ ธีรภัทร์ เสรีรังสรรค์ (2561) ได้กล่าวถึง ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับพระพุทธศาสนาว่า บริบททางสังคมไทยฐานรากดั้งเดิมมีความผูกพันอันเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนามายาวนานตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงปัจจุบัน ความคุ้นเคยการยอมรับนับถือในสถาบันศาสนาพุทธจึงมีความสำคัญเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะ ในปัจจุบันนโยบายของรัฐบาลที่ได้กำหนดนำมิติทางศาสนาร่วมแก้ไขปัญหาวิกฤติสังคม อีกทั้ง งานวิจัยของ ชาตรี อุตสาหรัมย์ (2560) ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง พัฒนาการความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย ผลการวิจัยพบว่า ความสัมพันธ์เชิงอำนาจหมายถึง ความสัมพันธ์ในทางกฎหมายที่ใช้อำนาจทางการปกครอง รวมทั้งความสัมพันธ์ที่มีต่อบุคคลในเชิงจารีตประเพณีที่เคยมีมา ความสัมพันธ์ลักษณะดังกล่าวนั้นหมายถึง ความสัมพันธ์ในด้านปฏิบัติการและการบริหารราชการในทุกระดับตั้งแต่ระดับบุคคล ระดับกลุ่มคน และระดับสังคม เมื่อรัฐใช้อำนาจในการปกครองบ้านเมืองผ่านทางกฎหมาย ในขณะเดียวกันพระพุทธศาสนามีอิทธิพลต่อรัฐทั้งในระดับสถาบันและบุคคล ดังนั้นหลักธรรมที่รัฐควรนำมาปฏิบัติ คือ หลักธรรมาธิปไตยซึ่งเป็นหลักการสำคัญแนวพุทธ ที่ไม่ใช่รูปแบบการปกครองแต่เป็นหลักการที่เคารพยึดถือหลักธรรมเป็นใหญ่ โดยหลักธรรมสำคัญได้แก่หลักธรรมราชาซึ่งเป็นหลักธรรมของผู้ปกครองที่ดีมีสัมมาทิฐิ คือผู้ที่มีศีลเป็นข้อประพฤติพื้นฐานนั่นเอง

ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทยสมัยรัตนโกสินทร์ ปรากฏให้เห็น 3 ด้าน คือ ในด้านกฎหมาย ด้านการเมืองการปกครอง และด้านเผยแผ่พระพุทธศาสนา กล่าวคือ สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นพระพุทธรูปเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์อันเกิดจากบุญบารมีของพระมหากษัตริย์ แต่ช่วงปลายสมัยต้นมิติรูปแบบการปกครอง แนวคิดใหม่ให้เป็นการสำนึกทางประวัติศาสตร์ของรัฐ ต่อมาสมัยรัตนโกสินทร์ยุคกลางเปลี่ยนแนวคิดจากจักรวาลวิทยามาสู่แนวคิดภายใต้อำนาจรัฐที่มั่นคงเป็นปึกแผ่นกับจิตสำนึกร่วมทางประวัติศาสตร์ภายใต้อุดมคติทางการเมืองสมัยใหม่ของสยามประเทศ สมัยปัจจุบันเป็นช่วงสลับสับเปลี่ยนระหว่างรัฐบาลเผด็จการกับรัฐบาลประชาธิปไตย ซึ่งทำให้มีการแก้ไขพระราชบัญญัติคณะสงฆ์หลายครั้ง จนถึงในรัชกาลปัจจุบันมีการแก้ไขพระราชบัญญัติคระสงฆ์ ปี พ.ศ.2560

ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทยสมัยรัตนโกสินทร์ ปรากฏชัดทางด้านกฎหมายดังนี้ รัชกาลที่ 1 มีการตรากฎหมายพระสงฆ์ พ.ศ.2325-2344 เป็นกฎหมายลายลักษณ์อักษรเป็นครั้งแรก รัชกาลที่ 4 มีการตรากฎหมายเรียกว่าประชุมประกาศ รัชกาลที่ 4 ขึ้น สมัยรัชกาลที่ 5 มีการตรากฎหมายลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 ปรับโครงสร้างคณะสงฆ์เป็น 2 นิกาย คือ (1) ธรรมยุติกนิกาย (2) มหานิกาย โดยให้มหาเถรสมาคมเป็นที่ปรึกษา ต่อมารัชกาลที่ 8 มีการตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2484 ซึ่งเปลี่ยนระบบการปกครองจากสมบูรณาญาสิทธิราชย์พระมหากษัตริย์มีอำนาจสูงสุด มาสู่ระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยที่อำนาจสูงสุดอยู่ที่รัฐธรรมนูญ โดยพระมหากษัตริย์ใช้อำนาจผ่านอำนาจนิติบัญญัติ อำนาจบริหารและอำนาจตุลาการ สมัยรัชกาลที่ 9 มีการตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 โดยในปี พ.ศ. 2535 มีการแก้ไขพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ครั้งที่ 1 และในรัชกาลปัจจุบันได้ทำการแก้ไขพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ครั้งที่ 2 ปี พ.ศ.2560 ซึ่งบัญญัติให้พระมหากษัตริย์เป็นผู้แต่งตั้งสมเด็จพระสังฆราช ดังโบราณราชประเพณีในอดีต

5.2.2 บทบาทความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย ได้แก่ ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย ตามประวัติศาสตร์ ปัญหาความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย แนวโน้มและทิศทางความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย มีความเป็นมาอย่างยาวนาน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระครูปลัดเกษฎา ผาทอง และคณะ (2562) ที่พบว่า รัฐและพระพุทธศาสนาควรมีการส่งเสริมซึ่งกันและกัน ในฐานะเป็นสถาบันที่ก่อร่างสร้างประเทศมาด้วยกัน อีกทั้ง งานวิจัยของ พระครูปทุมธรรมโศภิต (รณชัย สุมิตฺโต (ทัศนาทร) และคณะ (2560) ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์รูปแบบการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิเคราะห์รูปแบบการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา วิธีการดำเนินการวิจัย เป็นการวิจัยแบบศึกษาวิเคราะห์ (Critical Study Research) โดยศึกษาค้นคว้าข้อมูล ทางเอกสาร (Documentary Research) จากเอกสารงานวิจัย รวมทั้งหลักธรรมในพระไตรปิฎก และคัมภีร์ อรรถกถาในส่วนที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการปกครองตามแนวพุทธ รวมทั้งผลงานทางวิชาการในรูปแบบการปกครองในทางพระพุทธศาสนา วิเคราะห์ข้อมูลจากการศึกษาสรุปผลแล้วนำเสนอในรูปการพรรณนา เชิงวิเคราะห์ (Analytical Description) ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา ประกอบด้วย รูปแบบการปกครอง แบบสามัคคีธรรม ซึ่งเป็นรูปแบบการปกครองที่กลุ่มชนผู้ปกครองมีความพร้อมเพรียงร่วมแรงร่วมใจกัน และมีระเบียบวินัยเป็นเครื่องดำรงรักษาความสามัคคีไว้ รัฐแห่งธรรม คือ รัฐที่มีระบอบการปกครองที่มีความ สัมพันธ์กับพระพุทธศาสนาอย่างลงตัว มีพัฒนาการที่เกื้อหนุนและมีคุณูปการต่อกันรวมทั้งเป็นรัฐที่มีผู้นำ ที่เป็นแบบอย่างที่ดีของผู้อยู่ใต้

ปกครองคือมีผู้นำที่ใฝ่ในธรรม ตลอดจนประชาชนทั้งหลายก็นำเอาหลักธรรม ของพระพุทธศาสนามายึดถือปฏิบัติ เพื่อก่อให้เกิดความสงบสุขในชีวิตมีระบอบ “สังฆาธิปไตย” ถือเป็นระบบ การปกครองที่มีอำนาจการปกครองสูงสุด คือ “อำนาจนิติบัญญัติ” “อำนาจบริหาร” และ “อำนาจตุลาการ” เป็นของ “คณะ” หรือ “หมู่สงฆ์” และใช้หลักธรรมคำสอนที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้เป็นหลักในการปฏิบัติ

5.2.3 แนวโน้มและทิศทางความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย ได้แก่ สถานภาพรัฐกับพระพุทธศาสนา ตามบริบทเชิงประวัติศาสตร์ แนวโน้มบทบาทของความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทยในการเป็นผู้รับการสนับสนุน ในการเป็นผู้มีส่วนได้เสีย ในการมีส่วนร่วมกำหนดนโยบายสู่การปฏิบัติ ที่ควรจะเป็น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ชาตรี อุตสาหรัมย์ (2561) ความสัมพันธ์เชิงอำนาจหมายถึงความสัมพันธ์ในทางกฎหมายที่ใช้อำนาจทางการปกครอง รวมทั้งความสัมพันธ์ที่มีต่อบุคคลในเชิงจารีตประเพณีที่เคยมีมา ความสัมพันธ์ลักษณะดังกล่าวนั้นหมายถึง ความสัมพันธ์ในด้านปฏิบัติการและการบริหารราชการในทุกระดับตั้งแต่ระดับบุคคล ระดับกลุ่มคน และระดับสังคม เมื่อรัฐใช้อำนาจในการปกครองบ้านเมืองผ่านทางกฎหมาย ในขณะเดียวกันพระพุทธศาสนามีอิทธิพลต่อรัฐทั้งในระดับสถาบันและบุคคล ดังนั้นหลักธรรมที่รัฐควรนำมาปฏิบัติ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ วีระชัย ยศโสธร (2565) ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การเมืองการปกครองในแนวพระพุทธศาสนา” มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพสังคมและการเมืองสมัยพุทธกาล 2) ศึกษาการ กำเนิดสังคมรัฐแนวพุทธ 3) ศึกษาหลักการปกครองแบบธรรมรัฐแนวพุทธ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ซึ่งเน้นการวิจัยทางเอกสาร (Documentary research) โดยศึกษาข้อมูลจาก พระไตรปิฎกอรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา ปกรณ์วิเสส หนังสือตำรา บทความเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง มีการวิเคราะห์ข้อมูลแล้วนำเสนอผลการวิจัยในรูปแบบของการพรรณนาวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์การวิจัย ผลการวิจัยพบว่า 1. สภาพสังคมในสมัยนั้นที่ถูกอิทธิพลความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์ครอบงำไว้ได้เป็นส่วนใหญ่ พราหมณ์จึงเป็นกลุ่มวรรณะที่กุมอำนาจทางด้านความคิด การศึกษา การเมือง สังคม การปกครองและ เศรษฐกิจรวมทั้งประเพณีวัฒนธรรมไว้แล้วกำหนดบทบาทหน้าที่และสิทธิทางสังคมขึ้นเองทั้งหมด ทำให้ เกิดเรื่องวรรณะ 4 2. ความขัดแย้ง การทะเลาะวิวาท และการเอารัดเอาเปรียบกันในหมู่มนุษย์ เป็นเหตุสำคัญที่ ทำให้เกิดความจำเป็นที่จะต้องมีผู้นำ ผู้ปกครอง มีผู้ใต้ปกครองจนก่อรูปร่างเป็นรัฐในที่สุด ซึ่งเป็นการ กำเนิดสังคมรัฐแนวพุทธในอัคคัญญสูตร 3. พระพุทธศาสนาแบ่งหลักการปกครองข้างต้นออกเป็น 3 ลักษณะ แต่การปกครองทั้งแบบ อัตตาธิปไตย และโลกาธิปไตยนี้ย่อมถือหลักธรรมาธิปไตยเป็นหลักประกอบด้วย

เสมอการแบ่งลักษณะ การปกครองออกมาเช่นนี้เพียงแบ่งตามระดับขั้นจริตสภาวะความถนัดของผู้ใช้ (ผู้ปกครอง) แต่ละบุคคล หรือตามแต่สถานการณ์สถานที่ชุมชน และสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้องนั้น อันมีลักษณะแตกต่างกันเท่านั้น รวมถึงงานวิจัยของ ภาณุทัต ยอดแก้ว (2562) ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ความเป็นยุคสมัยใหม่ทางพระพุทธศาสนาของไทย : กรณีศึกษาวาทกรรมด้านสิทธิมนุษยชนของพระสงฆ์ไทย” มีวัตถุประสงค์ที่จะวิเคราะห์วาทกรรมด้านสิทธิมนุษยชน ที่ผลิตโดยพุทธทาสภิกขุ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต) และพระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี ในแบบรื้อสร้าง เพื่อระบุชุดความรู้ที่มีอยู่ในวาทกรรม เพื่อเปิดเผยเกี่ยวกับสมมติฐานทางอุดมการณ์ เพื่อหากลวิธีทางวาทกรรม กลวิธีทางโวหาร กลวิธีทางคำศัพท์ เพื่อค้นหาวาวาทกรรมด้านสิทธิมนุษยชน ดังกล่าวได้เชื่อมกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจได้อย่างไร และเพื่อเปิดเผยว่าวาทกรรมด้านสิทธิมนุษยชน ของพระสงฆ์ไทยดังกล่าวได้พัฒนาขึ้นมาในช่วงเวลาที่ผ่านได้อย่างไร โดยอาศัยวิธีวิเคราะห์วาทกรรม เชิงวิพากษ์ในแบบนอร์มัน แฟร์คลัฟ (Norman Fairclough) และการศึกษาประวัติศาสตร์ในแบบมิเชล ฟูโกลต์ (Michel Foucault) ผลการวิจัยพบว่า วาทกรรมด้านสิทธิมนุษยชนของพุทธทาสภิกขุ และสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต) เป็นมรดกทางความคิดท่ามกลางกระแสแห่งความเคลื่อนไหวทางภูมิปัญญาที่เรียกกันว่า “พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม (socially engaged Buddhism)” ซึ่งเป็นมิติหนึ่งของความเป็นยุคสมัยใหม่ทางพระพุทธศาสนาไทย (Thai Buddhist modernism) ในยุคหลังอาณานิคม วาทกรรมด้านสิทธิมนุษยชนของพระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี เป็นการผลิตซ้ำอุดมการณ์เถรวาทในแบบพุทธทาสภิกขุ วาทกรรมด้านสิทธิมนุษยชนของพระสงฆ์ไทยทั้งสามรูปเป็นสหวาทกรรม (interdiscourse) ที่ถูกร้อยเรียงอย่างดี และมีความนำโน้มน้าวจิตใจ จึงสามารถเปลี่ยนมุมมองของ ผู้คนที่มีแนวโน้มไปทางพระพุทธศาสนา การวิเคราะห์ตัวบทบอกเป็นนัยว่าไตรสิกขาถูกใช้เป็นเกณฑ์ ในการผลิตวามกรรมเถรวาท รวมถึงวาทกรรมด้านสิทธิมนุษยชนของพระสงฆ์ไทยทั้งสามรูป และ แสดงชัดว่าพระสงฆ์ทั้งสามรูปค่อนข้างระแวงสงสัยเกี่ยวกับมิติการบังคับใช้กฎหมายสิทธิมนุษยชน โดยเตือนว่าการบังคับใช้กฎหมายสิทธิมนุษยชนดังที่มีอยู่ในโลกนั้นยังคงไม่เพียงพอที่เราจะสามารถรักษาสันติภาพและสวัสดิภาพทางสังคมในโลกได้จริง เมื่อตรวจสอบวาทกรรมด้านสิทธิมนุษยชน เหล่านี้อย่างละเอียด พบว่า วาทกรรมเหล่านี้สะท้อนถึงการมีฐานคติทางอุดมการณ์และเป็นรูปแบบหนึ่งของการต้านทานทางวัฒนธรรมตะวันตก อัตลักษณ์ทางวาทกรรมด้านสิทธิมนุษยชนของพระสงฆ์ไทยดังกล่าวอยู่ในฐานคติทางอุดมการณ์เกี่ยวข้องกับพุทธปัญญาและไตรสิกขา แนวคิดเรื่องปัญญา พบว่า แพร่กระจายในตัวบทในหัวข้อสิทธิมนุษยชน ปัญญานี้เป็นส่วนหนึ่งของแนวคิดเรื่องไตรสิกขา ซึ่งเป็นทั้งโครงสร้างและเกณฑ์ที่ถูกใช้ในการตัดสินคุณค่าความดี ในเรื่องเล่าทาง

พระพุทธศาสนาปัญญาถูกใช้ให้หมายถึงพระพุทธศาสนา อวิชชาถูกใช้กับความไม่รู้หรือความล้มเหลวที่จะมองโลกตามที่เป็นจริง หรือความไม่เข้าใจในพุทธธรรม อย่างไรก็ตามในงานวรรณกรรมเถรวาทในบริบทแห่งยุคสงครามเย็น ปัญหาการละเมิดสิทธิมนุษยชนมักถูกผูกโยงกับเรื่องอวิชชา อันเป็นต้นเหตุแห่งปัญหา

5.3 ข้อเสนอแนะ

5.3.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากการศึกษารัฐกับพระพุทธศาสนา : ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย มีข้อค้นพบในการนำไปกำหนดเป็นนโยบายในการส่งเสริมความสัมพันธ์ในเชิงบวกความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย ที่ควรจะเป็น ดังนี้

1) หน่วยงานภาครัฐควรกำหนดนโยบายในการส่งเสริมและสนับสนุนกิจการพระพุทธศาสนาให้ทันยุคสมัยกับความเปลี่ยนแปลงของสังคมโลก

2) หน่วยงานภาครัฐควรประเมินผลการกำหนดนโยบายในการส่งเสริมพระพุทธศาสนาในห้วงระยะที่ผ่านมาถึงผลกระทบเชิงลบต่อพระสงฆ์และพระพุทธศาสนา

3) หน่วยงานภาครัฐควรจัดกิจกรรมในการส่งเสริมการทำความเข้าใจและการเรียนรู้ร่วมกันในบทบาทความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับพระพุทธศาสนา เพื่อจะได้ทำความเข้าใจถึงสถานะความสัมพันธ์ที่จะนำมาซึ่งการส่งเสริม สนับสนุนซึ่งกันและกัน

4) หน่วยงานภาครัฐควรพิจารณาถึงความสำคัญของพระพุทธศาสนาในสถานการณ์ที่โลกเปลี่ยนแปลงไป โดยการกำหนดนโยบายในการส่งเสริมพระพุทธศาสนาที่คลอบคุมมากยิ่งขึ้น

5.3.2 ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

ผลการวิจัยรัฐกับพระพุทธศาสนา : ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย ได้แก่ ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย บทบาทความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย ปัญหาความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย แนวโน้มและทิศทางความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย ดังนั้นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียควรผลักดันในเชิงนโยบาย ดังนี้

1) รัฐกับคณะสงฆ์ ต้องคำนึงถึงสถานภาพของตนโดยคำนึงถึงประวัติศาสตร์ในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข และต่างฝ่ายต่างเกื้อกูลสนับสนุนซึ่งกันและกัน

2) รัฐกับพระพุทธศาสนา โดยที่รัฐถือว่าเป็นผู้มีอำนาจทางการบริหารประเทศต้องดำเนินการผลักดัน ส่งเสริม สนับสนุน กิจการงานทางพระพุทธศาสนา เช่น การปรับปรุงแก้ไขข้อกฎหมายที่จำกัดสิทธิของพระสงฆ์อันไม่เอื้อต่อการพัฒนาประเทศในหลายด้าน การปฏิรูประบบการ

ปกครองคณะสงฆ์ให้สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน รัฐบาลควรให้ความเป็นกลางแก่พระพุทธศาสนาเพื่อลดข้อพิพาททางศาสนาในฐานะพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่อยู่ควบคู่กับสังคมไทยมาตั้งแต่ก่อร่างสร้างชาติ

3) หน่วยงานภาครัฐรับฟังและแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ประเด็นปัญหา อุปสรรค และแนวทางการอยู่ร่วมกันระหว่างรัฐกับพระพุทธศาสนาให้มากยิ่งขึ้น โดยไม่เอนเอียงให้ความสำคัญกับศาสนาอื่นที่มีผู้นำภาครัฐเป็นผู้กำหนดแผนในการพัฒนาประเทศ

5.3.3 ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

กระบวนการพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับพระพุทธศาสนาควรให้ทำความเข้าใจกระบวนการและบทบาทหน้าที่อันพึงกระทำตามข้อกำหนดของภาครัฐที่สนับสนุน ส่งเสริมพระพุทธศาสนา และคณะสงฆ์พึงกระทำหน้าที่ตามบริบทเชิงพุทธในการเป็นผู้นำทางด้านจิตวิญญาณที่จะต้องกระทำตามกรอบของกฎหมายคณะสงฆ์และกฎหมายทางโลกมีความเกี่ยวเนื่องเชื่อมโยงนำไปสู่การพัฒนาร่วมกัน

บรรณานุกรม

กรมการศาสนา. (2560). *แนวทางการดำเนินงานชุมชนคุณธรรมและขับเคลื่อนด้วยพลัง บวร”*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรกฎ ทองขะโชค. (2562). *สิทธิและเสรีภาพของประชาชนและชุมชนกับการปฏิบัติหน้าที่ของรัฐตามที่รัฐธรรมนูญกำหนด : บทเรียนเพื่อการพัฒนากลไกความร่วมมือระหว่างภาครัฐกับประชาชนและชุมชน*. รายงานการวิจัยสถาบันพระปกเกล้า. กรุงเทพมหานคร : สถาบันพระปกเกล้า.

กำพล จำปาพันธ์. (2556). เอกสารคำให้การกับการศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยา. *วารสารมนุษยศาสตร์สาร ปีที่ 19 ฉบับที่ 2 หน้า 219-241*

_____. “รัฐและความเป็นไทยในประวัติศาสตร์นิพนธ์ลาว (พ.ศ. 2429–2484).” เมืองโบราณ 35, 2 (เมษายน - มิถุนายน 2552) : 50–68.

กีรวุฒิ กิติยาดิศัย. (2556). *สิทธิเสรีภาพของพระภิกษุสงฆ์.* ใน รายงานการฝึกอบรมหลักสูตรหลักนิติธรรมเพื่อประชาธิปไตย : สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ.

กีรวุฒิ กิติยาดิศัย. (2556). *สิทธิเสรีภาพของพระภิกษุสงฆ์. ใน เอกสารวิชาการส่วนบุคคลหลักสูตรหลักนิติธรรมเพื่อประชาธิปไตย.* วิทยาลัยรัฐธรรมนูญ สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ.

เกรียงไกร เจริญธนาวัฒน์. (2548). *แนวความคิดว่าด้วยรัฐ* [ตอนที่ 1]. สืบค้นเมื่อ 11 มีนาคม 2565, จาก http://public-law.net/publaw/view.aspx?id=295

เกษียร เตชะพีระ. (2542). ชาวศิวิไลซ์ การเมืองวัฒนธรรมไทยใต้เงาไอเอ็มเอฟ. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2542

เกษฎา ผาทอง และ ธีรภัทร์ เสรีรังสรรค์. (2561). พระพุทธศาสนากับการเมืองในสังคมไทย. *วารสารวไลยอลงกรณ์ปริทัศน์*, 8(1),197.

เกษฎา ผาทอง.(2564). ข้อจำกัดทางการเมืองของพระสงฆ์ในสังคมไทย. *วารสารรัฐศาสตร์มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ปีที่ 1 ฉบับที่ 4 (กรกฎาคม-สิงหาคม 2564)* หน้า 60-72

ขวัญชนก ต้นกันยา. (2559). *ปัญหาการลงโทษทางวินัยของข้าราชการ: ศึกษากรณีคณะกรรมการคณะรัฐมนตรีและราชกิจจานุเบกษา.*

ครูบ้านนอก. (2565). *มนุษย์เป็นสัตว์สังคม*. สืบค้นเมื่อ 11 มีนาคม 2565, จาก https://www.kroobannok.com/12093

คึกฤทธิ์ ปราโมช, มรว. (2548). *พระพุทธศาสนากับคึกฤทธิ์.* กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ดอกหญ้า.

จำนงค์ ทองประเสริฐ. (2520). *แบบเรียนศาสนาสากล.* กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช.

จิรนันท์ ชูเกต. (2563). *แนวทางการพัฒนาการบริหารงานขององค์กรภาครัฐในการสนับสนุนตลาดประชารัฐคนไทยยิ้มได้แห่งหนึ่งในจังหวัดนครปฐม*. วิทยานิพนธ์รศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการจัดการภาครัฐและภาคเอกชน, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศิลปากร.

จุรี สายจันเจียม. (2558). พระพุทธศาสนาเป็นรากฐานทางรัฐศาสตร์. วารสารมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด, 4(1), 394-395.

ฉลอง ช่วยธานี. (2562). รูปแบบการบริหารจัดการวัดด้านการปกครองโดยพุทธสันติวิธี. *วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์*, 6(10), 5092-5105.

ชลทิศ ธีระฐิติ. (2551). *การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์.* นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

ชัยอนันต์ สมุทวณิช. (2552). *รัฐ*. กรุงเทพมหานคร: สถาบันนโยบายศึกษา.

ชาตรี ประกิตนนทการ. (2551). พระพุทธชินราชในประวัติศาสตร์สมบูรณาญาสิทธิราชย์. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน.

ชาตรี อุตสาหรัมย์. (2560). *พัฒนาการความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย*. ดุษฎีนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัญฑิต, สาขาพระพุทธศาสนา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ญาติมา นุชแดง. (2562). การพัฒนาประเทศไทยตามนโยบายประชารัฐกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในจังหวัดฉะเชิงเทรา. *วารสารชุมชนวิจัย*, 13(1), 13-23.

ดนัย ไชยโยธา. (2546.)สังคม วัฒนธรรมและประเพณีไทย. (พิมพ์ครั้งที่ 2) กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์.

ดำรงค์ศักดิ์ เกตุแก้ว. (2563). บทบาทคณะสงฆ์ไทยในกระบวนการพัฒนาทางการเมือง: ศึกษาวิเคราะห์เนื้อหาแถลงการณ์คณะสงฆ์ พ.ศ. 2456-ปัจจุบัน. *วารสารวิจัยการบริหารการพัฒนา* , 10(1), 86-98.

ดำรงค์ศักดิ์ เกตุแก้ว. (2563). บทบาทคณะสงฆ์ไทยในกระบวนการพัฒนาทางการเมือง: ศึกษาวิเคราะห์ เนื้อหาแถลงการณ์คณะสงฆ์ พ.ศ. 2456-ปัจจุบัน. วารสาร *วิจัยการบริหารการพัฒนา*, 10(1), 96.

ถวิลวดี บุรีกุล. (2564). บทบาทของรัฐบาลไทยในสายตาประชาชน. *วารสารสถาบันพระปกเกล้า*, 2(1), 5-27.

ทวีวัฒน์ ปุณฑริกวิวัฒน์. (2560). *ระบบการเมืองไทยที่ปกครองแบบกฎหมายรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540*. สืบค้นเมื่อ 3 ตุลาคม 2565 จาก www.bloggang.com/viewblog.php?id=khunz&date

ธนภณ สมหวัง. (2565). *พุทธทัศนะเพื่อการสร้างสรรค์สังคมไทยสมัยใหม่ของ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต).* ลำพูน: วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน.

นคร พจนวรพงษ์. (2558). *ในคดีฆาตกรรมเชอร์ รี่แอน ดันแคน สะท้อนให้เห็นรอยด่างของกระบวนการยุติธรรมไทย.* สืบค้น 11 กันยายน 2565 จาก. http://thaitribune.org /contents/detail/330?content_id=14918&rand= 1508190591.

นิธิ เอียวศรีวงศ์, *ถอดความบรรยายพิเศษศาสนากับการเมืองฯ*: ศาสนากับรัฐธรรมนูญฉบับวัฒนธรรไทย. สถานที่บรรยายประชำไท. 25 ก.พ.2558, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http:// prachatai.com/ category [20/10/2565].

บวรศักดิ์ อุวรรณโณ. (2550). *ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม.* นนทบุรี : สถาบันพระปกเกล้า.

บรรพต วีระสัย. (2520). ความคิดเชิงทฤษฎีการเมืองในพุทธศาสนา ในทฤษฎีการเมืองสมัยสุโขทัยและสมัยกลาง. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง

บันเทิง พาพิจิตร.(2549). ประเพณี วัฒนธรรมไทย และคติความเชื่อ. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์.

ประชา กัลยาชาติ และคณะ. (2520). *รัฐ 10 พื้นฐานการเมืองและการปกครองของไทย*. กรุงเทพมหานคร : หน่วย ศึกษานิเทศก์ กรมการฝึกหัดครู.

ปรีชา ช้างขวัญยืน. (2538). *ความคิดทางการเมืองในพระไตรปิฎก*, พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ปรีชา ช้างขวัญยืน. (2557). *ธรรมรัฐ ธรรมราชา.* พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬา.

ป้องกัน และปราบปรามการทุจริตในภาครัฐ ชี้มูลความผิดทางวินัย. สารนิพนธ์หลักสูตรนิติ

ผ่องพรรณ ตรัยมงคลกูล, สุภาพ ฉัตราภรณ์. (2555). การออกแบบการวิจัย. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ.

พงษ์พันธ์ ศิวิลัย . (2556). *แนวความคิดของ คำว่า รัฐ.* กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

พระครูปทุมธรรมโศภิต (รณชัย สุมิตฺโต (ทัศนาทร) และคณะ. (2560). การวิเคราะห์รูปแบบการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา. *วารสารวิชาการธรรมทรรศน์,* 17(3), 1-8.

พระครูปลัด เกษฎา ผาทอง และคณะ. (2562). *บทบาทของพระสงฆ์กับการเสริมสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองในพื้นที่ประเทศกัมพูชา ลาว พม่า และไทย.* ดุษฎีนิพนธ์รัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชารัฐศาสตร์, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระจันบุรีนฤนาถ. (2526). *พจนานุกรม บาลีไทยอังกฤษ สันสกฤต.* มปท.

พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ. (2513). พุทธเจดีย์. พระนคร: ศิลปาบรรณาคาร.

พระเดชขจร ขนฺติธโร (ภูทิพย์). (2560). รัฐศาสตร์วัฒนธรรม: แนวคิด หลักการและกระบวนทัศน์เพื่อการพัฒนาประชาธิปไตย. *รายงานการวิจัย*. อยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2537). กับพระพุทธศาสนาถึงเวลาชำระหรือยัง (พิมพ์ครั้งที่ 3) กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สหธรรมิก.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2526). *พุทธศาสนากับสังคมไทย*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิ

พระนพภัณฑ์ พลอยแสนรัก. (2562). *ประสิทธิภาพในการปกครองของพระสังฆาธิการในเขตการปกครองคณะสงฆ์จังหวัดชลบุรีเพื่อความมั่นคงของพระพุทธศาสนา*. วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชายุทธศาสตร์และความมั่นคง, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยบูรพา.

พระประกฤษฎ์ จริยา และ ศิริพงษ์ มาณะศรี. (2560). การศึกษาการเปลี่ยนแปลงการบริหารจัดการวัดในพระพุทธศาสนา ในปัจจุบัน : จังหวัดเชียงใหม่. *วารสาร*, 1(2), 1-10.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2550). ธรรมนูญชีวิต. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2556). *วินัยเรื่องใหญ่กว่าที่คิด*. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ผลิธัมม์.

พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2557). *ธรรมราชา. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระไพศาล วิสาโล. (2559). *ผ่าพ้นวิกฤตศีลธรรม ด้วยทัศนะใหม่*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สามลดำ.

พระมหาธีรวัฒน์ ญาณธีโร. (2561). *สังฆพัฒนา: การพัฒนาชุมชนเข้มแข็งของ พระสงฆ์นักพัฒนาจังหวัดลำปาง*. วิทยานิพนธ์นี้ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาวินัย ผลเจริญ. (2543). บทบาททางการเมืองของพระสงฆ์. *พุทธศาสตร์ศึกษา*,7(3),19.

พระมหาวีระชาติ โปธา และคณ.ะ (2564). รูปแบบการพัฒนาการปกครองคณะสงฆ์เถรวาท (มหานิกาย): คณะสงฆ์เขตภาคกลาง. *วารสารสิรินธรปริทรรศน์*, 22(2), 281-297.

พระมหาสมปอง มุทิโต. (2547). *คัมภีร์อภิธานวรรณนา*, กรุงเทพมหานคร: ประยูรวงศ์พริ้นท์ติ้ง จำกัด.

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส. (2557). แนวโน้มบทบาทพระสงฆ์กับการเมืองในสองศตวรรษหน้า. ในบทความทางวิชาการ, (โครงการวิจัยพุทธศาสน์ศึกษาศูนย์พุทธศาสน์ศึกษา: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,), หน้า 1

พระมหาอุทัย ญาณธโร. (2538). *พุทธวิถีแห่งสังคม: ปรัชญาสังคมและการเมืองของพุทธศาสนา*. กรุงเทพมหานคร: Buddha's Path Follower.

พระมหาเอกกวิน ปิยวีโร (อะชิ่ม) และคณะ. (2565). การนำหลักพุทธธรรมาภิบาลไปประยุกต์ใช้ในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในจังหวัดนครศรีธรรมราช. *วารสารพุทธสังคมวิทยาปริทรรศน์*, 7(1),64-80.

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2539). *พัฒนาการและการจัดองค์กรพระพุทธศาสนาฯ*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

พระยาอนุมานราชธน. 2514. วัฒนธรรมและประเพณีต่าง ๆ ของไทย. พระนคร: คลังวิทยา. หน้า 16.

พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). (2539). *การสร้างสรรค์ประชาธิปไตย*. กรุงเทพมหานคร: บริษัทสหธรรมิกจำกัด.

พระวิจิตรธรรมาภรณ์ (เทิด วงศ์ชะอุ่ม). (2556). ชีวิตและความคิดสมเด็จพระพุฒาจารย์ (เกี่ยว อุปเสโณ). กรุงเทพมหานคร : ม.ป.ท.

พระสุธีวีรบัณฑิต (โชว์ ทสฺสนีโย) และคณะ. (2561). รัฐกับศาสนา : ศีลธรรม อำนาจ และอิสรภาพ ความขัดกันภายใต้ความเป็นอื่น ความรุนแรงจากรัฐสู่ศาสนา. *วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์*, 7(2), 275-276.

พระเอกชัย นนตรี. (2562). *การให้ความหมายของรูปแบบและแนวทางการพัฒนาวัดให้เป็นรมณียสถานด้วยการมีส่วนร่วมของชุมชน กรณีศึกษา : วัดนาคปรก เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการจัดการภาครัฐและภาคเอกชน, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศิลปากร.

พลศักดิ์ จิรไกรศิริ. (2527). ความคิดทางการเมืองของพระสงฆ์ไทย. *รายงานการวิจัย*. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์หนังสือ ม.ศ.ว..

พิพัฒน์ พสุธาราชาติ. (2545). *รัฐกับศาสนา: บทความว่าด้วยอาณาจักร ศาสนจักร และเสรีภาพ*. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ศยาม.

ภาณุทัต ยอดแก้ว. (2562). *ความเป็นยุคสมัยใหม่ทางพระพุทธศาสนาของไทย : กรณีศึกษาวาทกรรมด้านสิทธิมนุษยชนของพระสงฆ์ไทย*. ดุษฎีนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาสหวิทยาการ, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมทย์. (2548). *พระพุทธศาสนากับคึกฤทธิ์*. กรุงเทพมหานคร : ดอกหญ้า.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2534). พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล ชุด 91 เล่ม. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

รัตนาภรณ์ พงษ์พัฒนา.(2547). การใช้ศาสนาสร้างความชอบธรรมทางการเมืองของรัฐบาลพม่า. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2554). *พจนานุกรมฉบับ พ.ศ. 2554*. เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 7.

วรพงษ์ เพ็ชร์ขาว. (2560). *บทบาทภาครัฐในการกำหนดนโยบายด้านการจัดบริการเทคโนโลยีสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อการสื่อสารสำหรับบุคคลที่มีความบกพร่องทางการได้ยิน*. วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

วรรณไชย มะยงค์. (2558). การบริหารกิจการคณะสงฆ์โดยหลักทศพิธราชธรรมในจังหวัดชุมพร. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์และศิลปะ*, 8(1), 352.

วราคม ทีสุกะ. (2527). ชุดความรู้พื้นฐานทางสังคมวิทยา ความคิดทางสังคมและทฤษฎีทางสังคมวิทยา. ภาควิชาสังคมวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสารมิตร.

วัลทณา แสงไพศรรค์. (2559). *การปกครองสงฆ์ภายใต้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2505: ศึกษาปัญหา อุปสรรค และแนวทางการแก้ไข*. การค้นคว้าอิสระรัฐศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาการปกครอง, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

วีระชัย ยศโสธร. (2565). การเมืองการปกครองในแนวพระพุทธศาสนา. *วารสารวิชาการธรรมทรรศน์*, 22(1), 249-264.

ศิริ พันธ์ทา. (2561). รัฐและการจัดระเบียบของรัฐ. *journal of Modern Learning Development* ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 ประจำเดือนมกราคม–มิถุนายน2561

ส.ศิวรักษ์. (2543). *แนวคิดทางปรัชญาการเมืองของอริสโตเติล*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร:

สมเกียรติ ชุมพล. (2562). พุทธบูรณาการการส่งเสริมประสิทธิภาพการปฏิบัติหน้าที่ ของข้าราชการ

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. (2541). *พุทธประวัติ เล่ม 1*, พิมพ์ครั้งที่ 53 กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย.

สมบัติ เพียรจิต. (2555). *หลักการพื้นฐานของการจัดระเบียบราชการบริหาร*. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

สมบูรณ์ สุขสำราญ. (2527). *พุทธศาสนากับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเมือง*. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย.

สมบูรณ์ สุขสำราญ.(2522). *ความขัดแย้งทางการเมืองและบทบาทของพระสงฆ์กรุงเทพมหานคร*. กรุงเทพมหานคร : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2522.

สมบูรณ์ สุขสำราญ.(2527). *พุทธศาสนากับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเมือง*. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สมปอง รักษาธรรม. (2552). *ความตื่นตัวทางการเมืองของเยาวชนในพื้นที่ภาคใต้กับการพัฒนาวัฒนธรรม ทางการเมืองแบบประชาธิปไตยในประเทศไทยช่วงปี พ.ศ. 2549-2552: ศึกษากรณีเปรียบเทียบนักศึกษาในสถาบันอุดมศึกษา 5 จังหวัดภาคใต้.* ดุษฎีนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, สาขาสื่อสารการเมือง, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยเกริก.

สวาท ฮาดภักดี, ทรงพล โชติกเวชกุล และชัยรัตน์ มาสอน. (2561). การเมืองการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา. *วารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาขอนแก่น*, 5(1), 102-103.

สายชล ปัญญชิต. (2563). *เครือข่ายพระสงฆ์ลาว: กระบวนการสร้างชุมชนและทุนทางสังคมในสังคมไทย.* ปริญญานิพนธ์ศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาศิลปวัฒนธรรมวิจัย, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. (2554). *การพัฒนาวัดสู่ความเป็นมาตรฐาน.* กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2555). *การสำรวจสภาวะทางสังคมและวัฒนธรรม พ.ศ. 2554*. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยาม.

สุชีพ ปุญญานุภาพ. (2535). *พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน.* กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย

สุชีพ ปุญญานุภาพ. (2543) *คุณลักษณะพิเศษแห่งพระพุทธศาสนา*. [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล : http://www. dharma-gateway.com/ubasok/sucheep/sucheep-๐๑-๐๘.htm [21 มิถุนายน 2565].

สุกิจ ชัยมุสิก. (2564). *รัฐศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์.* พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : เจปริ๊นซ์.

สุพัตรา สุภาพ. (2522). *สังคมวิทยา.* กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช.

สุภาพรรณ ณ บางช้าง. (2535). ขนบธรรมเนียมประเพณี: ความเชื่อและแนวการปฏิบัติในสมัยสุโขทัย ถึงสมัยอยุธยาตอนกลาง. กรุงเทพมหานคร: โครงการเผยแพร่ผลงานวิจัย ฝ่ายวิจัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุเมฆ จีรชัยสิริ.(2563). กฎหมายตราสามดวง. 1 สิงหาคม 2563 สืบค้น 10 พฤษภาคม 2566 จาก https://parliamentmuseum.go.th/ar63-Law-enact.html

สุรพงศ ทวีศักดิ์. (2561). *รัฐกับศาสนา : ศีลธรรม อำนาจ และอิสรภาพ.* กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ศยามทัศน์.

สัญญา เคณาภูมิ. (2560). อิทธิพลของอรรถประโยชน์ทางการเมืองที่ส่งผลต่อการตัดสินใจทางการเมืองแบบประชาธิปไตยของประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลางประเทศไทย. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร ปีที่ 5 ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม-สิงหาคม 2560)*

โอภาส เอี่ยมศิริวงศ์. (2554). *รัฐและการจัดระเบียบปกครองภายในรัฐ.* กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

Ashley Crossman. (ม.ป.ป.). *power-relations Reference.com.* สืบค้น 16 พฤษภาคม 2566, จาก http://www. com/world-view/power-relations

Dimmock. C. & Walker. *A.* (2002). *School leadership in context – societal and organizational cultures.In T. Bush and L. Bell (Eds.).* The principles and practice of educational management. London: Paul Chapman.

Hiro, Dilip (1989). *"Iran: Revolutionary Fundamentalism in Power".* Holy Wars: The Rise of Islamic Fundamentalism. New York: Routledge.

House, Karen Elliott. (2012). On Saudi Arabia : Its People, past, Religion, Fault Lines and

Lawrence Grossberg. (1997). *Abstracts in Anthropology, Durham*, North Carolina: Duke University Press.

Mueller. J. E. (1973). T*he politics of communication: A study in the political sociology of language, socialization and legitimation*. London: Oxford University Press.

Patton, M. Q. (1990). Qualitative Evaluation and Research Methods. (2nd Ed.). Newbury Park, CA: Sage Publications, Inc.

Sanook. (2015). Section 44 uses martial law instead. Retrieved October 3, 2017,

Schecter, J. (1967). The new face of Buddha: Buddhism and Political power in Southeast Asia.London: Victor Gollancz.

Teerawat Seankhum. (2016). "Battle of King Fang, 2313 : King Taksin with the suppression of "clergy laws" in the city of Sawang Buri,-“ศึกเจ้าพระฝาง พ.ศ. 2313 : สมเด็จพระเจ้า ตากสินมหาราช กับการปราบ "พวกสงฆ์อลัชชี" ที่เมืองสวางคบุรี," *Journal of Sillapawatthanadham*. Vol.37, Issue 5 (March).

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

ผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือการวิจัย

รายชื่อผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือการวิจัย

1. พระมหาจำนงค์ สิริวณฺโณ, ดร.

ตำแหน่ง อาจารย์ประจำหลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิต
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

2. รองศาสตราจารย์ ดร. สัญญา เคณาภูมิ

ตำแหน่ง ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยและพัฒนา
มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

3. ดร.สมพงษ์ เกษานุช

ตำแหน่ง อาจารย์ประจำคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลสุวรรณภูมิ

4. ดร.กัญจิรา วิจิตรวัชรารักษ์

ตำแหน่ง หัวหน้าภาควิชารัฐศาสตร์และเศรษฐศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

5. ดร.ฐากูร หอมกลิ่น

ตำแหน่ง อาจารย์ประจำหลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ภาคผนวก ข

หนังสือขอความอนุเคราะห์ผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือวิจัย

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐
www.mbu.ac.th

ที่ อว ๗๙๐๘/ว๐๔๖๑

๔ เมษายน ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือวิจัย (IOC)

เรียน พระมหาจำนงค์ สิริวณฺโณ, ดร. อาจารย์ประจำหลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

ด้วย พระครูธรรมคุต สุทฺธิวจโน สัพโส เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๔๓๐๑๓๑๑๑๒๐๑๑ ของหลักสูตรรัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง “รัฐกับพระพุทธศาสนา : ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย” มีความประสงค์จะขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการตรวจสอบเครื่องมือวิจัย (IOC) เพื่อเก็บข้อมูลการเขียนดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตศึกษา คณะสังคมศาสตร์ จึงเรียนมายังท่าน เพื่อขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการตรวจสอบเครื่องมือวิจัย (IOC) ดังกล่าว ให้แก่นักศึกษาเพื่อเก็บข้อมูลเขียนงานดุษฎีนิพนธ์ต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ขออำนวยพร

(พระครูปลัดสุวัฑฒนพรหมจริยคุณ)
รองอธิการบดี
รักษาการแทนคณบดีคณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สำนักงานบัณฑิตศึกษา คณะสังคมศาสตร์
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๑๕๖
โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๘๐
ผู้ประสานงาน พระครูธรรมคุต สุทฺธิวจโน สัพโส
โทร. ๐๙-๓๕๕๔-๙๕๙๑

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐
www.mbu.ac.th

ที่ อว ๗๙๐๘/ว๐๔๖๑

๔ เมษายน ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือวิจัย (IOC)

เจริญพร รศ.ดร.สัญญา เคณาภูมิ ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

ด้วย พระครูธรรมคุต สุทฺธิวจโน สัพโส เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๔๓๐๑๓๑๑๒๐๑๑ ของหลักสูตรรัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง "รัฐกับพระพุทธศาสนา : ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย" มีความประสงค์จะขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการตรวจสอบเครื่องมือวิจัย (IOC) เพื่อเก็บข้อมูลการเขียนดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตศึกษา คณะสังคมศาสตร์ จึงเจริญพรมายังท่าน เพื่อขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการตรวจสอบเครื่องมือวิจัย (IOC) ดังกล่าว ให้แก่นักศึกษาเพื่อเก็บข้อมูลเขียนงานดุษฎีนิพนธ์ต่อไป

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ขออำนวยพร

(พระครูปลัดสุวัฑฒนพรหมจริยคุณ)
รองอธิการบดี
รักษาการแทนคณบดีคณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สำนักงานบัณฑิตศึกษา คณะสังคมศาสตร์
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๑๕๖
โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๘๐
ผู้ประสานงาน พระครูธรรมคุต สุทฺธิวจโน สัพโส
โทร. ๐๙-๓๕๕๔-๙๕๙๑

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐
www.mbu.ac.th

ที่ อว ๗๙๐๘/ว๐๔๖๑

๔ เมษายน ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือวิจัย (IOC)

เจริญพร ดร.สมพงษ์ เกศานุช อาจารย์ประจำสาขาวิชาสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มทร.สุวรรณภูมิ

ด้วย พระครูธรรมคุต สุทฺธิวจโน สัพโส เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๔๓๐๑๓๑๑๑๒๐๑๑ ของหลักสูตรรัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง “รัฐกับพระพุทธศาสนา : ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย” มีความประสงค์จะขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการตรวจสอบเครื่องมือวิจัย (IOC) เพื่อเก็บข้อมูลการเขียนดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตศึกษา คณะสังคมศาสตร์ จึงเจริญพรมายังท่าน เพื่อขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการตรวจสอบเครื่องมือวิจัย (IOC) ดังกล่าว ให้แก่นักศึกษาเพื่อเก็บข้อมูลเขียนงานดุษฎีนิพนธ์ต่อไป

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ขออำนวยพร

(พระครูปลัดสุวัฑฒนพรหมจริยคุณ)
รองอธิการบดี
รักษาการแทนคณบดีคณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สำนักงานบัณฑิตศึกษา คณะสังคมศาสตร์
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๑๕๖
โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๘๐
ผู้ประสานงาน พระครูธรรมคุต สุทฺธิวจโน สัพโส
โทร. ๐๙-๓๕๕๔-๙๕๙๑

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน คณะสังคมศาสตร์ (บัณฑิตศึกษา) โทร. ๑๑๔๗

ที่ อว ๗๙๐๘/ว๐๔๖๒ **วันที่** ๔ เมษายน ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือวิจัย (IOC)

เจริญพร ดร.กัญจิรา วิจิตรวัชรารักษ์

ด้วย พระครูธรรมคุต สุทฺธิวจโน สัพโส เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๔๓๐๑๓๑๑๑๒๐๑๑ ของหลักสูตรรัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง "รัฐกับพระพุทธศาสนา : ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย" มีความประสงค์จะขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการตรวจสอบเครื่องมือวิจัย (IOC) เพื่อเก็บข้อมูลการเขียนดุษฎีนิพนธ์

ในการนี้ คณะสังคมศาสตร์ จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการตรวจสอบเครื่องมือวิจัย (IOC) แก่นักศึกษาเพื่อการเก็บข้อมูลงานเขียนสารนิพนธ์ต่อไป ซึ่งกำหนดวันและเวลาในการดำเนินการนั้น นักศึกษาจะเป็นผู้ติดต่อด้วยตนเองในภายหลังอีกครั้ง

จึงเจริญพรมาเพื่อโปรดพิจารณาอนุเคราะห์ จะเป็นพระคุณยิ่ง

(พระศรีปลัดสุวัฒนพรหมจริยคุณ)
รองอธิการบดี
รักษาการแทนคณบดีคณะสังคมศาสตร์

ยินดีและตอบรับการเป็นผู้เชี่ยวชาญ
ตรวจเครื่องมือ ไอโอซี เพื่อเก็บข้อมูล
๑๐ เม.ย. ๖๖

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน คณะสังคมศาสตร์ (บัณฑิตศึกษา) โทร. ๑๑๔๗

ที่ อว ๗๙๐๘/ว๐๔๖๒ **วันที่** ๔ เมษายน ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือวิจัย (IOC)

เจริญพร ดร.ฐากูร หอมกลิ่น

ด้วย พระครูธรรมคุต สุทฺธิวจโน สัพโส เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๔๓๐๑๓๑๑๑๒๐๑๑ ของหลักสูตรรัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง "รัฐกับพระพุทธศาสนา : ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย" มีความประสงค์จะขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการตรวจสอบเครื่องมือวิจัย (IOC) เพื่อเก็บข้อมูลการเขียนดุษฎีนิพนธ์

ในการนี้ คณะสังคมศาสตร์ จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการตรวจสอบเครื่องมือวิจัย (IOC) แก่นักศึกษาเพื่อการเก็บข้อมูลงานเขียนสารนิพนธ์ต่อไป ซึ่งกำหนดวันและเวลาในการดำเนินการนั้น นักศึกษาจะเป็นผู้ติดต่อด้วยตนเองในภายหลังอีกครั้ง

จึงเจริญพรมาเพื่อโปรดพิจารณาอนุเคราะห์ จะเป็นพระคุณยิ่ง

(พระครูปลัดสุพัฒนพรหมจริยคุณ)
รองอธิการบดี
รักษาการแทนคณบดีคณะสังคมศาสตร์

ภาคผนวก ค

ตารางแสดงผลสรุปค่าความสอดคล้องของแบบสอบถาม (หาค่าเฉลี่ย IOC)

ตารางแสดงผลสรุปค่าความสอดคล้องของแบบสอบถาม (หาค่าเฉลี่ย IOC)
จากการประเมินความสอดคล้องระหว่างชื่อเรื่องการวิจัย วัตถุประสงค์การวิจัย กับรูปแบบและเนื้อหาการวิจัย ของผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุรภาพเครื่องมือการวิจัย
เรื่อง รัฐกับพระพุทธศาสนา : ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย

ลำดับที่	ข้อคำถาม	ความเห็นของผู้เชี่ยวชาญ							
		คนที่ 1	คนที่ 2	คนที่ 3	คนที่ 4	คนที่ 5	ผลรวม	IOC	ความหมาย
กลุ่มคำถามเกี่ยวกับบริบทความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย ตามประวัติศาสตร์									
1. กลุ่มคำถามเกี่ยวกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ในพระไตรปิฎก									
1.1	รัฐกับคณะสงฆ์ตามวิถีของพระพุทธเจ้า เป็นอย่างไร	+1	+1	+1	+1	+1	5	1	ใช้ได้
1.2	รัฐกับคณะสงฆ์ที่เกี่ยวข้องกับหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา สนับสนุนส่งเสริมซึ่งกันและกันหรือไม่ อย่างไร	+1	+1	+1	+1	+1	5	1	ใช้ได้
1.3	รัฐกับคณะสงฆ์ที่ในครั้งพุทธกาลกับปัจจุบันเหมือนหรือแตกต่างกันหรือไม่ อย่างไร	+1	+1	+1	+1	+1	5	1	ใช้ได้
1.4	ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ในพระไตรปิฎก มีอะไรบ้าง	+1	+1	+1	+1	+1	5	1	ใช้ได้
2. กลุ่มคำถามเกี่ยวกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ตามประวัติศาสตร์ไทย									
2.1	รัฐกับคณะสงฆ์ไทยมีความสัมพันธ์กันตามประวัติศาสตร์ เป็นอย่างไร	+1	+1	+1	+1	+1	5	1	ใช้ได้
2.2	รัฐกับคณะสงฆ์ในเชิงความร่วมมือจากอดีตถึงปัจจุบัน เป็นอย่างไร	+1	+1	+1	+1	+1	5	1	ใช้ได้
2.3	รัฐกับคณะสงฆ์ในเชิงความขัดแย้งจากอดีตถึงปัจจุบัน เป็นอย่างไร	+1	+1	+1	+1	+1	5	1	ใช้ได้

2.4	ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ตามประวัติศาสตร์ไทยมีอะไรบ้าง	+1	+1	+1	+1	+1	5	1	ใช้ได้
3. กลุ่มคำถามเกี่ยวกับบริบทความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย ตามประเพณีและตามกฎหมาย									
3.1	บริบทความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับการส่งเสริมพระพุทธศาสนา จากอดีตถึงปัจจุบัน เป็นอย่างไร	+1	+1	+1	+1	+1	5	1	ใช้ได้
3.2	บริบทความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย ตามประเพณี เป็นอย่างไร	+1	+1	+1	+1	+1	5	1	ใช้ได้
3.3	บริบทความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย ตามกฎหมายเป็นอย่างไร	+1	+1	+1	+1	+1	5	1	ใช้ได้
3.4	ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับบริบทความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย ตามประเพณีและตามกฎหมาย มีอะไรบ้าง	+1	+1	+1	+1	+1	5	1	ใช้ได้
2. กลุ่มคำถามเกี่ยวกับปัญหาความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย									
1 กลุ่มคำถามเกี่ยวกับรัฐในการส่งเสริมพระพุทธศาสนา									
1.1	ความเข้าใจเกี่ยวกับรัฐในการส่งเสริมพระพุทธศาสนา เป็นอย่างไรบ้าง	+1	+1	+1	+1	+1	5	1	ใช้ได้
1.2	ความขัดแย้งทางสังคมรัฐกับคณะสงฆ์ไทยควรสร้างความร่วมมือกันอย่างไร	+1	+1	+1	+1	+1	5	1	ใช้ได้
1.3	โครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์จากอดีตถึงปัจจุบัน เหมาะสมแล้วหรือยังหากยังควรปรับปรุงแก้ไขอย่างไร	+1	+1	+1	-1	+1	4	0.60	ใช้ได้

1.4	การที่ภาครัฐออกการบังคับใช้กฎหมายกับพระสงฆ์ เป็นสิ่งที่สมควรแล้วหรือไม่ อย่างไร	+1	+1	+1	+1	+1	5	1	ใช้ได้
1.5	การใช้อำนาจของรัฐในการกำกับควบคุม ดูแล และสนับสนุนพระพุทธศาสนาควรทำอย่างไร ควรเป็นอย่างไร	+1	+1	+1	-1	+1	4	0.60	ใช้ได้
1.6	ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับรัฐในการส่งเสริมพระพุทธศาสนา มีอะไรบ้าง	+1	+1	+1	+1	+1	5	1	ใช้ได้
2 กลุ่มคำถามเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจรัฐกับคณะสงฆ์ไทยในบริบทการเมืองการปกครอง									
2.1	รัฐกับคณะสงฆ์ไทยในบริบทการเมืองการปกครอง ควรเป็นอย่างไร	+1	+1	+1	+1	+1	5	1	ใช้ได้
2.2	คณะสงฆ์ไทยควรผลักดันในการเชื่อมสมานความขัดแย้งทางการเมืองให้กับภาครัฐ อย่างไร	+1	+1	+1	-1	+1	4	0.60	ใช้ได้
2.3	รัฐกับคณะสงฆ์ไทยจะใช้วิธีการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทระหว่างกลุ่มต่างๆ ทางสังคมอย่างไร	+1	+1	+1	+1	+1	5	1	ใช้ได้
2.4	ข้อเสนอแนะและแนวทางเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจรัฐกับคณะสงฆ์ไทยในบริบทการเมืองการปกครอง มีอะไรบ้าง	+1	+1	+1	+1	+1	5	1	ใช้ได้
3 กลุ่มคำถามเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจรัฐกับคณะสงฆ์ไทยด้านการมีส่วนร่วมทางการเมือง									
3.1	บทบาทของพระสงฆ์กับการประท้วงผู้ปกครองหรือหน่วยงานภาครัฐ เหมาะสมหรือไม่ ควรหาทางออกอย่างไร	+1	+1	+1	+1	+1	5	1	ใช้ได้
3.2	คณะสงฆ์ไทยกับการการลงสมัครรับการเลือกตั้งเป็นผู้แทนทาง	+1	+1	+1	+1	+1	5	1	ใช้ได้

	การเมือง สามารถทำได้หรือไม่ ถ้าทำได้ ควรทำอย่างไร								
3.3	คณะสงฆ์ไทยกับภาครัฐกับควรเป็นทูตสันติภาพทางสังคมได้หรือไม่ อย่างไร	+1	+1	+1	+1	+1	5	1	ใช้ได้
3.4	ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจรัฐกับคณะสงฆ์ไทยด้านการมีส่วนร่วมทางการเมืองมีอะไรบ้าง	+1	+1	+1	+1	+1	5	1	ใช้ได้
3. กลุ่มคำถามเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจรัฐกับคณะสงฆ์ไทยด้านการมีส่วนร่วมทางการเมือง									
1. บทบาทของความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทยด้านสิ่งที่เป็นอยู่ทางสังคม									
1.1	รัฐกับคณะสงฆ์ไทยจะร่วมกันออกแบบพลเมืองที่พึงประสงค์ควรเป็นอย่างไร	+1	+1	+1	+1	+1	5	1	ใช้ได้
1.2	รัฐกับคณะสงฆ์ไทย จะดำเนินการอย่างไรในการอนุรักษ์ สืบทอด สืบสาน ความเป็นเอกลักษณ์ไทยควรเป็นอย่างไร	+1	+1	+1	+1	+1	5	1	ใช้ได้
1.3	การที่คณะสงฆ์เรียกร้องบรรจุพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ เป็นสิ่งที่สมควรหรือไม่อย่างไร	+1	+1	+1	+1	+1	5	1	ใช้ได้
1.4	โครงสร้างการการปกครองคณะสงฆ์ในอนาคต ควรเป็นอย่างไร	+1	+1	+1	+1	+1	5	1	ใช้ได้
1.5	ข้อเสนอแนะและแนวทางเกี่ยวกับบทบาทของความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทยด้านสิ่งที่เป็นอยู่ทางสังคมมีอะไรบ้าง	+1	+1	+1	+1	+1	5	1	ใช้ได้

2. กลุ่มคำถามเกี่ยวกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทยด้านความคาดหวังของสังคม									
2.1	ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทยในการปรับสถานะของพระสงฆ์ที่มีข้อจำกัดอยู่ ควรเป็นอย่างไร	+1	+1	+1	+1	+1	5	1	ใช้ได้
2.2	ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทยเชิงสร้างสรรค์ ควรเป็นอย่างไร	+1	+1	+1	+1	+1	5	1	ใช้ได้
2.3	ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทยในการเสริมสร้างเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ควรเป็นอย่างไร	+1	+1	+1	+1	+1	5	1	ใช้ได้
2.4	ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทยในการเกื้อกูลประโยชน์สาธารณะ ควรเป็นอย่างไร	+1	+1	+1	+1	+1	5	1	ใช้ได้
2.5	ข้อเสนอแนะและแนวทางเกี่ยวกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทยด้านความคาดหวังของสังคม มีอะไรบ้าง	+1	+1	+1	+1	+1	5	1	ใช้ได้
3. กลุ่มคำถามเกี่ยวกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย ที่ควรจะเป็น									
3.1	บทบาทของความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทยที่ควรจะเป็น ควรเป็นอย่างไร	+1	+1	+1	+1	+1	5	1	ใช้ได้
3.2	รัฐควรให้การดูแลคณะสงฆ์ไทยแบบไหนที่จะดำรงคงไว้ซึ่งพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนสถาพร ควรทำอย่างไร	+1	+1	+1	+1	+1	5	1	ใช้ได้
3.3	บทบาทของคณะสงฆ์ไทยกับรัฐควรมีความร่วมมือกัน ควรเป็นอย่างไร	+1	+1	+1	+1	+1	5	1	ใช้ได้

3.4	ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย ที่ควรจะเป็น	+1	+1	+1	+1	+1	5	1	ใช้ได้
4. ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับบทบาทความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย มีอะไรบ้าง		+1	+1	+1	+1	+1	5	1	ใช้ได้
ผลรวมค่าเฉลี่ย								0.98	ใช้ได้

ภาคผนวก ง

ใบรับรองจริยธรรมการวิจัย

ใบรับรองจริยธรรมการวิจัยของข้อเสนอการวิจัย
เอกสารข้อมูลคำอธิบายสำหรับผู้เข้าร่วมการวิจัยและใบยินยอม

หมายเลขข้อเสนอการวิจัย ว.๒๓๖/๒๕๖๖

ข้อเสนอการวิจัยนี้และเอกสารประกอบของข้อเสนอการวิจัยตามรายงานการแสดงด้านล่าง ได้รับการพิจารณาจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยแล้ว คณะกรรมการฯ มีความเห็นว่าข้อเสนอการวิจัยที่จะดำเนินการมีความสอดคล้องกับหลักจริยธรรมสากล ตลอดจนกฎหมาย ข้อบังคับและข้อกำหนดภายในประเทศ จึงเห็นสมควรให้ดำเนินการวิจัยตามข้อเสนอการวิจัยนี้ได้

ชื่อข้อเสนอการวิจัย: รัฐกับพระพุทธศาสนา : ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย (The State and Buddhism : Power Relations Between the State and the Thai Sangha)
รหัสข้อเสนอการวิจัย: ดุษฎีนิพนธ์
สถาบันที่สังกัด: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
ผู้วิจัยหลัก: พระครูธรรมคุต สุทธิวจโน (สัพโส)

เอกสารที่พิจารณาทบทวน

๑. แบบเสนอโครงการวิจัย	ฉบับที่ วันที่ ๔ เมษายน ๒๕๖๖
๒. เอกสารชี้แจงข้อมูลผู้เข้าร่วมการวิจัย	ฉบับที่ วันที่ ๔ เมษายน ๒๕๖๖
๓. หนังสือแสดงเจตนายินยอมเข้าร่วมการวิจัย	ฉบับที่ วันที่ ๔ เมษายน ๒๕๖๖
๔. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล	ฉบับที่ วันที่ ๔ เมษายน ๒๕๖๖

(พระมหาสมบูรณ์ วุฑฺฒิกโร, รศ.ดร.)
ประธานคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๕ พฤษภาคม ๒๕๖๖

หมายเลขใบรับรอง: ว.๒๓๖/๒๕๖๖
วันที่ให้การรับรอง: ๕ พฤษภาคม ๒๕๖๖
วันหมดอายุใบรับรอง: ๕ พฤษภาคม ๒๕๖๗

ภาคผนวก จ

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรื่อง

รัฐกับพระพุทธศาสนา : ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย

-**********-

ด้วย พระครูธรรมคุต สุทฺธิวจโน (สัพโส) รหัสนักศึกษา 6430131112011 นักศึกษาหลักสูตรรัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “รัฐกับพระพุทธศาสนา : ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในที่นี้ ผู้วิจัยได้สร้างเครื่องมือเก็บข้อมูลวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้เทคนิคการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ด้วยการใช้แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured Interview) เพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย คือ

1) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย

2) เพื่อศึกษาบทบาทความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย

3) เพื่อวิเคราะห์แนวโน้มและทิศทางความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย

ดังรายละเอียดต่อไปนี้

คำชี้แจง: แบบสัมภาษณ์นี้ มี 2 ตอน ประกอบด้วย

ตอนที่ 1 แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ 2 แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับบทบาทความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย

ตอนที่ 1 แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ให้สัมภาษณ์

ผู้ให้สัมภาษณ์ ชื่อ..... นามสกุล..... อายุ.....ปี

ที่อยู่.....

อาชีพหลัก..... อาชีพเสริม .....

วุฒิทางการศึกษา.....

ตำแหน่ง.....

สัมภาษณ์เมื่อวันที่..... เดือน..... พ.ศ. ..... เวลา.....ถึง.....น.

สถานที่สัมภาษณ์.....

ผู้สัมภาษณ์ (ผู้วิจัย).....

ผู้บันทึกข้อมูล (ผู้วิจัย) (จดบันทึก, บันทึกเสียง, บันทึกภาพ).....

<u>ตอนที่ 2</u> แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับบทบาทความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย แบ่งออกเป็น 3 กลุ่มคำถาม ดังนี้

1) กลุ่มคำถามเกี่ยวกับบริบทความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย ตามประวัติศาสตร์

2) กลุ่มคำถามเกี่ยวกับปัญหาความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย

3) กลุ่มคำถามเกี่ยวกับแนวโน้มและทิศทางความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย

4) ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับบทบาทความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย

1) กลุ่มคำถามเกี่ยวกับบริบทความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย ตามประวัติศาสตร์

1. กลุ่มคำถามเกี่ยวกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ในพระไตรปิฎก

1.1 รัฐกับคณะสงฆ์ตามวิถีของพระพุทธเจ้า เป็นอย่างไร

.....

.....

1.2 รัฐกับคณะสงฆ์ที่เกี่ยวข้องกับหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา สนับสนุนส่งเสริมซึ่งกันและกันหรือไม่ อย่างไร

.....

.....

1.3 รัฐกับคณะสงฆ์ที่ในครั้งพุทธกาลกับปัจจุบันเหมือนหรือแตกต่างกันหรือไม่ อย่างไร

.....

.....

1.4 ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ในพระไตรปิฎกมีอะไรบ้าง

.....

.....

2. กลุ่มคำถามเกี่ยวกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ตามประวัติศาสตร์ไทย

2.1 รัฐกับคณะสงฆ์ไทยมีความสัมพันธ์กันตามประวัติศาสตร์ เป็นอย่างไร

.....

.....

2.2 รัฐกับคณะสงฆ์ในเชิงความร่วมมือ จากอดีตถึงปัจจุบัน เป็นอย่างไร

.....

.....

2.3 รัฐกับคณะสงฆ์ในเชิงความขัดแย้ง จากอดีตถึงปัจจุบัน เป็นอย่างไร

.....

.....

2.4 ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ตามประวัติศาสตร์ไทยมีอะไรบ้าง

.....

.....

3. กลุ่มคำถามเกี่ยวกับบริบทความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย ตามประเพณีและตามกฎหมาย

3.1 บริบทความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับการส่งเสริมพระพุทธศาสนา จากอดีตถึงปัจจุบัน เป็นอย่างไร

.....

.....

3.2 บริบทความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย ตามประเพณี เป็นอย่างไร

.....

.....

3.3 บริบทความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย ตามกฎหมายเป็นอย่างไร

.....

.....

3.4 ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับบริบทความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทยตามประเพณีและตามกฎหมาย มีอะไรบ้าง

.....

.....

2) กลุ่มคำถามเกี่ยวกับปัญหาความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย

1. กลุ่มคำถามเกี่ยวกับรัฐในการส่งเสริมพระพุทธศาสนา

1.1 ความเข้าใจเกี่ยวกับรัฐในการส่งเสริมพระพุทธศาสนา เป็นอย่างไรบ้าง

.....

.....

1.2 ความขัดแย้งทางสังคมรัฐกับคณะสงฆ์ไทยควรสร้างความร่วมมือกันอย่างไร

.....

.....

1.3 โครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์จากอดีตถึงปัจจุบัน เหมาะสมแล้วหรือยัง หากยังควรปรับปรุงแก้ไขอย่างไร

.....

.....

14.การที่ภาครัฐออกการบังคับใช้กฎหมายกับพระสงฆ์ เป็นสิ่งที่สมควรแล้วหรือไม่อย่างไร

.....

.....

1.5 การใช้อำนาจของรัฐในการกำกับ ควบคุม ดูแล และสนับสนุนพระพุทธศาสนาควรทำอย่างไร ควรเป็นอย่างไร

.....

.....

1.6 ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับรัฐในการส่งเสริมพระพุทธศาสนา มีอะไรบ้าง

.....

.....

2. กลุ่มคำถามเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจรัฐกับคณะสงฆ์ไทยในบริบทการเมืองการปกครอง

2.1 รัฐกับคณะสงฆ์ไทยในบริบทการเมืองการปกครอง ควรเป็นอย่างไร

.....

.....

2.2 คณะสงฆ์ไทยควรผลักดันในการเชื่อมสมานความขัดแย้งทางการเมืองให้กับภาครัฐอย่างไร

.....

.....

2.3 รัฐกับคณะสงฆ์ไทยจะใช้วิธีการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทระหว่างกลุ่มต่างๆ ทางสังคมอย่างไร

.....

.....

2.4 ข้อเสนอแนะและแนวทางเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจรัฐกับคณะสงฆ์ไทยในบริบทการเมืองการปกครอง มีอะไรบ้าง

.....

.....

3. กลุ่มคำถามเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจรัฐกับคณะสงฆ์ไทยด้านการมีส่วนร่วมทางการเมือง

3.1 บทบาทของพระสงฆ์กับการประท้วงผู้ปกครองหรือหน่วยงานภาครัฐ เหมาะสมหรือไม่ ควรหาทางออกอย่างไร

.....

.....

3.2 คณะสงฆ์ไทยกับการการลงสมัครรับการเลือกตั้งเป็นผู้แทนทางการเมือง สามารถทำได้หรือไม่ ถ้าทำได้ ควรทำอย่างไร

.....

.....

3.3 คณะสงฆ์ไทยกับภาครัฐกับควรเป็นทูตสันติภาพทางสังคมได้หรือไม่ อย่างไร

.....

.....

3.4 ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจรัฐกับคณะสงฆ์ไทยด้านการมีส่วนร่วมทางการเมือง มีอะไรบ้าง

.....

.....

3) กลุ่มคำถามเกี่ยวกับแนวโน้มและทิศทางความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย

1. บทบาทของความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทยด้านสิ่งที่เป็นอยู่ทางสังคม

1.1 รัฐกับคณะสงฆ์ไทยจะร่วมกันออกแบบพลเมืองที่พึงประสงค์ ควรเป็นอย่างไร

.....

.....

1.2 รัฐกับคณะสงฆ์ไทย จะดำเนินการอย่างไรในการอนุรักษ์ สืบทอด สืบสาน ความเป็นเอกลักษณ์ไทย ควรเป็นอย่างไร

.....

.....

1.3 การที่คณะสงฆ์เรียกร้องบรรจุพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ เป็นสิ่งที่สมควรหรือไม่ อย่างไร

.....

.....

1.4 โครงสร้างการการปกครองคณะสงฆ์ในอนาคต ควรเป็นอย่างไร

.....

.....

1.5 ข้อเสนอแนะและแนวทางเกี่ยวกับบทบาทของความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทยด้านสิ่งที่เป็นอยู่ทางสังคม มีอะไรบ้าง

.....

.....

2. กลุ่มคำถามเกี่ยวกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทยด้านความคาดหวังของสังคม

2.1 ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทยในการปรับสถานะของพระสงฆ์ที่มีข้อจำกัดอยู่ ควรเป็นอย่างไร

.....

.....

2.2 ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทยเชิงสร้างสรรค์ ควรเป็นอย่างไร

.....

.....

2.3 ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทยในการเสริมสร้างเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ควรเป็นอย่างไร

.....

.....

2.4 ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทยในการเกื้อกูลประโยชน์สาธารณะ ควรเป็นอย่างไร

.....

.....

2.5 ข้อเสนอแนะและแนวทางเกี่ยวกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทยด้านความคาดหวังของสังคม มีอะไรบ้าง

.....

.....

3. กลุ่มคำถามเกี่ยวกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย ที่ควรจะเป็น

3.1 บทบาทของความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทยที่ควรจะเป็น ควรเป็นอย่างไร

.....

.....

3.2 รัฐควรให้การดูแลคณะสงฆ์ไทยแบบไหน ที่จะดำรงคงไว้ซึ่งพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนสถาพร ควรทำอย่างไร

.....

.....

3.3 บทบาทของคณะสงฆ์ไทยกับรัฐควรมีความร่วมมือกัน ควรเป็นอย่างไร

.....

.....

3.4 ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย ที่ควรจะเป็น

.....

.....

4) ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับบทบาทความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย มีอะไรบ้าง

.....

.....

ขออนุโมทนาขอบคุณ

ที่ท่านได้กรุณาให้ข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้

ภาคผนวก ฉ

รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิให้การสัมภาษณ์

รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิให้การสัมภาษณ์

1. พระพรหมบัณฑิต ศ.ดร. กรรมการมหาเถรสมาคม วัดประยุรวงศาวาส
2. พระพรหมวชิรปัญญาจารย์, ป.ธ.๙, (ราชบัณฑิต) วัดราชโอรสาราม
3. พระธรรมวิสุทธาจารย์ กรรมการมหาเถรสมาคม, เจ้าคณะภาค 10 (ธ) วัดบวรนิเวศวิหาร
4. พระธรรมกิตติเมธี, ดร. ที่ปรึกษาเจ้าคณะภาค 16-17-18 (ธ) ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดราชาธิวาส
5. พระเทพเจติยาจารย์ เจ้าคณะภาค 4-5 (ธรรมยุต) ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดโสมนัสวิหาร
6. พระราชสุมนต์มุนี เจ้าคณะภาค 11 (ธรรมยุต), เจ้าอาวาสวัดมกุฏกษัตริยาราม
7. พระราชสารสุธี เจ้าคณะภาค 14-15 (ธรรมยุต), เจ้าอาวาสวัดตรีทศเทพ
8. พระปริยัติวชิรโมลี, ดร. เจ้าอาวาสวัดพระยายัง
9. ศาสตราจารย์ ดร.ธีรภัทร์ เสรีรังสรรค์ อดีตรัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี
10. ศาสตราจารย์ ธงทอง จันทรางศุ ที่ปรึกษากรรมการมหาเถรสมาคม
11. พระมหาสุรไกร ชินพุทฺธิสิริ หัวหน้าภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา
12. พระราชมงคลเมธี เลขานุการแม่กองธรรมสนามหลวง รูปที่ 2 วัดสัมพันธวงศาราม
13. พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร. คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
14. พระศรีวินยาภรณ์, ดร. รองอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
15. พระมหาฉัตรชัย สุฉตฺตชโย, ผศ.ดร. รองอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
16. พระมหามฆวินทร์ ปุริสุตฺตโม, ผศ.ดร. รองอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
17. พระครูปลัดสุวัฑฒนพรหมจริยคุณ รองอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
18. พระมหาอรุณ ปญฺญารุโณ, ดร. อาจารย์ประจำคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
19. พระครูศรีวีรคุณสุนทร, ผศ.ดร. คณบดีคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
20. พระครูปลัดสุวัฒนสัจจคุณ, ดร. ผู้อำนวยการศูนย์บริการวิชาการ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
21. พระครูวินัยธร เจริญ ทนฺตจิตฺโต, ดร. หัวหน้าภาควิชาพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
22. พระมหาประกาศิต สิริเมโธ, ผศ.ดร. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
23. พระมหาพิเชษฐ์ อตฺตานุรกฺขี, ดร. อาจารย์ประจำคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
24. ดร.สมพงษ์ เกษานุช มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลสุวรรณภูมิ
25. ดร.กัญจิรา วิจิตรวัชรารักษ์ หัวหน้าภาควิชารัฐศาสตร์และเศรษฐศาสตร์

26. นายอินทรพร จั่นเอี่ยม รักษาราชการแทน ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ
27. นายชัยวิทย์ ฤทธิพิชัยวัฒน์ นิติกรชำนาญการ สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง
28. รศ.ดร.สุเทพ สุวีรางกูร อาจารย์ประจำคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
29. ผศ.กฤติกา ชนะกุล อาจารย์ประจำคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
30. นางสาวอธิชา เอี่ยมวิลัย นักวิชาการศึกษา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ภาคผนวก ช

หนังสือขอความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐
www.mbu.ac.th

ที่ อว ๗๙๐๘/๖๖๙๕

๑๒ พฤษภาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

กราบเรียน พระพรหมบัณฑิต, ศ.ดร. วัดประยุรวงศาวาสวรวิหาร

ด้วย พระครูธรรมคุต สุทฺธิวจโน สัพโส เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๔๓๐๑๓๑๑๒๐๑๑ นักศึกษาหลักสูตรรัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง “รัฐกับพระพุทธศาสนา : ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย The state and Buddhism : power relations between the state and the Thai Sangha” มีความประสงค์เข้าสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิสำหรับเก็บข้อมูลในการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปด้วยความเรียบร้อย คณะสังคมศาสตร์ จึงกราบเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์สำหรับเก็บข้อมูลในการเขียนดุษฎีนิพนธ์ของนักศึกษาให้สมบูรณ์ต่อไป

จึงกราบเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ จักเป็นพระคุณยิ่ง

กราบเรียนด้วยความเคารพ

(พระครูปลัดสุวัฑฒนพรหมจริยคุณ)
รองอธิการบดี
รักษาการแทนคณบดีคณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สำนักงานบัณฑิตศึกษา คณะสังคมศาสตร์
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๑๕๖
โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๘๐
ผู้ประสานงาน พระครูธรรมคุต สุทฺธิวจโน สัพโส
โทร. ๐๙-๓๕๕๔-๙๕๙๑

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐
www.mbu.ac.th

ที่ อว ๗๙๐๘/ว๖๙๕

๑๒ พฤษภาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์
กราบเรียน พระพรหมวชิรปัญญาจารย์ วัดราชโอรสารามรนาชวรวิหาร

ด้วย พระครูธรรมคุต สุทฺธิวจโน สัพโส เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๔๓๐๑๓๑๑๑๒๐๑๑ นักศึกษาหลักสูตรรัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง "รัฐกับพระพุทธศาสนา : ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย The state and Buddhism : power relations between the state and the Thai Sangha" มีความประสงค์เข้าสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิสำหรับเก็บข้อมูลในการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปด้วยความเรียบร้อย คณะสังคมศาสตร์ จึงกราบเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์สำหรับเก็บข้อมูลในการเขียนดุษฎีนิพนธ์ของนักศึกษาให้สมบูรณ์ต่อไป

จึงกราบเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ จักเป็นพระคุณยิ่ง

กราบเรียนด้วยความเคารพ

(พระครูปลัดสุวัฑฒนพรหมจริยคุณ)
รองอธิการบดี
รักษาการแทนคณบดีคณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สำนักงานบัณฑิตศึกษา คณะสังคมศาสตร์
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๑๕๖
โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๘๐
ผู้ประสานงาน พระครูธรรมคุต สุทฺธิวจโน สัพโส
โทร. ๐๙-๓๕๕๔-๙๕๙๑

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐
www.mbu.ac.th

ที่ อว ๗๙๐๘/ว๖๙๕

๑๒ พฤษภาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

กราบเรียน พระธรรมวิสุทธาจารย์ กรรมการมหาเถรสมาคม, เจ้าคณะภาค ๑๐ (ธ) วัดบวรนิเวศวิหาร

ด้วย พระครูธรรมคุต สุทธิวจโน สัพโส เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๔๓๐๑๓๑๑๒๐๑๑ นักศึกษาหลักสูตรรัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง “รัฐกับพระพุทธศาสนา : ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย The state and Buddhism : power relations between the state and the Thai Sangha” มีความประสงค์เข้าสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิสำหรับเก็บข้อมูลในการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปด้วยความเรียบร้อย คณะสังคมศาสตร์ จึงกราบเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์สำหรับเก็บข้อมูลในการเขียนดุษฎีนิพนธ์ของนักศึกษาให้สมบูรณ์ต่อไป

จึงกราบเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ จักเป็นพระคุณยิ่ง

กราบเรียนด้วยความเคารพ

(พระครูปลัดสุวัฑฒนพรหมจริยคุณ)
รองอธิการบดี
รักษาการแทนคณบดีคณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สำนักงานบัณฑิตศึกษา คณะสังคมศาสตร์
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๑๕๖
โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๘๐
ผู้ประสานงาน พระครูธรรมคุต สุทธิวจโน สัพโส
โทร. ๐๙-๓๕๕๔-๙๕๙๑

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐
www.mbu.ac.th

ที่ อว ๗๙๐๘/ว๖๙๕

๑๒ พฤษภาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

กราบเรียน พระธรรมกิตติเมธี, ดร. ที่ปรึกษาเจ้าคณะภาค ๑๖-๑๗-๑๘ (ธ), ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดราชาธิวาส

ด้วย พระครูธรรมคุต สุทธิวจโน สัพโส เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๔๓๐๑๓๑๑๒๐๑๑ นักศึกษาหลักสูตรรัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง “รัฐกับพระพุทธศาสนา : ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย The state and Buddhism : power relations between the state and the Thai Sangha” มีความประสงค์เข้าสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิสำหรับเก็บข้อมูลในการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปด้วยความเรียบร้อย คณะสังคมศาสตร์ จึงกราบเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์สำหรับเก็บข้อมูลในการเขียนดุษฎีนิพนธ์ของนักศึกษาให้สมบูรณ์ต่อไป

จึงกราบเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ จักเป็นพระคุณยิ่ง

กราบเรียนด้วยความเคารพ

(พระครูปลัดสุวัฑฒนพรหมจริยคุณ)
รองอธิการบดี
รักษาการแทนคณบดีคณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สำนักงานบัณฑิตศึกษา คณะสังคมศาสตร์
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๑๕๖
โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๘๐
ผู้ประสานงาน พระครูธรรมคุต สุทธิวจโน สัพโส
โทร. ๐๙-๓๕๕๔-๙๕๙๑

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐
www.mbu.ac.th

ที่ อว ๗๙๐๘/ว๖๙๕

๑๒ พฤษภาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

กราบเรียน พระเทพเจติยาจารย์ เจ้าคณะภาค ๔-๕ (ธรรมยุต) ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดโสมนัสวิหาร

ด้วย พระครูธรรมคุต สุทฺธิวจโน สัพโส เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๔๓๐๑๓๑๑๒๐๑๑ นักศึกษาหลักสูตรรัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง “รัฐกับพระพุทธศาสนา : ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย The state and Buddhism : power relations between the state and the Thai Sangha” มีความประสงค์เข้าสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิสำหรับเก็บข้อมูลในการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปด้วยความเรียบร้อย คณะสังคมศาสตร์ จึงกราบเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์สำหรับเก็บข้อมูลในการเขียนดุษฎีนิพนธ์ของนักศึกษาให้สมบูรณ์ต่อไป

จึงกราบเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ จักเป็นพระคุณยิ่ง

กราบเรียนด้วยความเคารพ

(พระครูปลัดสุวัฑฒนพรหมจริยาคุณ)
รองอธิการบดี
รักษาการแทนคณบดีคณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สำนักงานบัณฑิตศึกษา คณะสังคมศาสตร์
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๑๕๖
โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๘๐
ผู้ประสานงาน พระครูธรรมคุต สุทฺธิวจโน สัพโส
โทร. ๐๙-๓๕๕๔-๙๕๙๑

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐
www.mbu.ac.th

ที่ อว ๗๙๐๘/ว๖๙๕

๑๒ พฤษภาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

กราบเรียน พระราชสุมนต์มุนี เจ้าคณะภาค ๑๑ (ธรรมยุต), เจ้าอาวาสวัดมกุฏกษัตริยาราม

ด้วย พระครูธรรมคุต สุทฺธิวจโน สัพโส เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๔๓๐๑๓๑๑๒๐๑๑ นักศึกษาหลักสูตรรัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง "รัฐกับพระพุทธศาสนา : ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย The state and Buddhism : power relations between the state and the Thai Sangha" มีความประสงค์เข้าสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิสำหรับเก็บข้อมูลในการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปด้วยความเรียบร้อย คณะสังคมศาสตร์ จึงกราบเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์สำหรับเก็บข้อมูลในการเขียนดุษฎีนิพนธ์ของนักศึกษาให้สมบูรณ์ต่อไป

จึงกราบเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ จักเป็นพระคุณยิ่ง

กราบเรียนด้วยความเคารพ

(พระครูปลัดสุวัฑฒนพรหมจริยคุณ)
รองอธิการบดี
รักษาการแทนคณบดีคณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สำนักงานบัณฑิตศึกษา คณะสังคมศาสตร์
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๑๕๖
โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๘๐
ผู้ประสานงาน พระครูธรรมคุต สุทฺธิวจโน สัพโส
โทร. ๐๙-๓๕๕๔-๙๕๙๑

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐
www.mbu.ac.th

ที่ อว ๗๙๐๘/ว๖๙๕

๑๒ พฤษภาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

กราบเรียน พระราชสารสุธี เจ้าคณะภาค ๑๔-๑๕ (ธ) เจ้าอาวาสวัดตรีทศเทพ

ด้วย พระครูธรรมคุต สุทฺธิวจโน สัพโส เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๔๓๐๑๓๑๑๑๒๐๑๑ นักศึกษาหลักสูตรรัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง “รัฐกับพระพุทธศาสนา : ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย The state and Buddhism : power relations between the state and the Thai Sangha” มีความประสงค์เข้าสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิสำหรับเก็บข้อมูลในการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปด้วยความเรียบร้อย คณะสังคมศาสตร์ จึงกราบเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์สำหรับเก็บข้อมูลในการเขียนดุษฎีนิพนธ์ของนักศึกษาให้สมบูรณ์ต่อไป

จึงกราบเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ จักเป็นพระคุณยิ่ง

กราบเรียนด้วยความเคารพ

(พระครูปลัดสุวัฑฒนพรหมจริยคุณ)
รองอธิการบดี
รักษาการแทนคณบดีคณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สำนักงานบัณฑิตศึกษา คณะสังคมศาสตร์
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๑๕๖
โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๘๐
ผู้ประสานงาน พระครูธรรมคุต สุทฺธิวจโน สัพโส
โทร. ๐๙-๓๕๕๔-๙๕๙๑

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐
www.mbu.ac.th

ที่ อว ๗๙๐๘/ว๖๙๕

๑๒ พฤษภาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์
กราบเรียน พระปริยัติวชิรโมลี เจ้าอาวาสวัดพระยายัง

ด้วย พระครูธรรมคุต สุทฺธิวจโน สัพโส เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๔๓๐๑๓๑๑๒๐๑๑ นักศึกษาหลักสูตรรัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง “รัฐกับพระพุทธศาสนา : ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย The state and Buddhism : power relations between the state and the Thai Sangha” มีความประสงค์เข้าสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิสำหรับเก็บข้อมูลในการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปด้วยความเรียบร้อย คณะสังคมศาสตร์ จึงกราบเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์สำหรับเก็บข้อมูลในการเขียนดุษฎีนิพนธ์ของนักศึกษาให้สมบูรณ์ต่อไป

จึงกราบเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ จักเป็นพระคุณยิ่ง

กราบเรียนด้วยความเคารพ

(พระครูปลัดสุวัฑฒนพรหมจริยคุณ)
รองอธิการบดี
รักษาการแทนคณบดีคณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สำนักงานบัณฑิตศึกษา คณะสังคมศาสตร์
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๑๕๖
โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๘๐
ผู้ประสานงาน พระครูธรรมคุต สุทฺธิวจโน สัพโส
โทร. ๐๙-๓๕๕๔-๙๕๙๑

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐
www.mbu.ac.th

ที่ อว ๗๙๐๘/ว๖๙๕

๑๒ พฤษภาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เจริญพร ศาสตราจารย์ ดร.ธีรภัทร์ เสรีรังสรรค์ อดีตรัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี

ด้วย พระครูธรรมคุต สุทฺธิวจโน สัพโส เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๔๓๐๑๓๑๑๒๐๑๑ นักศึกษาหลักสูตรรัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง "รัฐกับพระพุทธศาสนา : ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย The state and Buddhism : power relations between the state and the Thai Sangha" มีความประสงค์เข้าสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิสำหรับเก็บข้อมูลในการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปด้วยความเรียบร้อย คณะสังคมศาสตร์ จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์สำหรับเก็บข้อมูลในการเขียนดุษฎีนิพนธ์ของนักศึกษาให้สมบูรณ์ต่อไป

จึงเจริญพรมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ จักเป็นพระคุณยิ่ง

ขอเจริญพร

(พระครูปลัดสุวัฑฒนพรหมจริยคุณ)
รองอธิการบดี
รักษาการแทนคณบดีคณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สำนักงานบัณฑิตศึกษา คณะสังคมศาสตร์
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๑๕๖
โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๘๐
ผู้ประสานงาน พระครูธรรมคุต สุทฺธิวจโน สัพโส
โทร. ๐๙-๓๕๕๔-๙๕๙๑

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐
www.mbu.ac.th

ที่ อว ๗๙๐๘/ว๖๙๕

๑๒ พฤษภาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เจริญพร ศาสตราจารย์พิเศษ ธงทอง จันทรางศุ ที่ปรึกษากรรมการมหาเถรสมาคม

ด้วย พระครูธรรมคุต สุทฺธิวจโน สัพโส เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๔๓๐๑๓๑๑๒๐๑๑ นักศึกษาหลักสูตรรัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง “รัฐกับพระพุทธศาสนา : ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย The state and Buddhism : power relations between the state and the Thai Sangha” มีความประสงค์เข้าสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิสำหรับเก็บข้อมูลในการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปด้วยความเรียบร้อย คณะสังคมศาสตร์ จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์สำหรับเก็บข้อมูลในการเขียนดุษฎีนิพนธ์ของนักศึกษาให้สมบูรณ์ต่อไป

จึงเจริญพรมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ จักเป็นพระคุณยิ่ง

ขอเจริญพร

(พระครูปลัดสุวัฑฒนพรหมจริยคุณ)
รองอธิการบดี
รักษาการแทนคณบดีคณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สำนักงานบัณฑิตศึกษา คณะสังคมศาสตร์
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๑๕๖
โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๘๐
ผู้ประสานงาน พระครูธรรมคุต สุทฺธิวจโน สัพโส
โทร. ๐๙-๓๕๕๔-๙๕๙๑

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน คณะสังคมศาสตร์ (บัณฑิตศึกษา) โทร. ๑๑๕๖

ที่ อว ๗๙๐๘/ว๐๖๙๕ **วันที่** ๑๒ พฤษภาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เรียน พระมหาสุรไกร ชินพุทธิสิริ (หัวหน้าภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา)

ด้วย พระครูธรรมคุต สุทธิวจโน สัพโส เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๔๓๐๑๓๑๑๒๐๑๑ นักศึกษาหลักสูตรรัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง "รัฐกับพระพุทธศาสนา : ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย The state and Buddhism : power relations between the state and the Thai Sangha" มีความประสงค์เข้าสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิสำหรับเก็บข้อมูลในการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปด้วยความเรียบร้อย คณะสังคมศาสตร์ จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์สำหรับเก็บข้อมูลในการเขียนดุษฎีนิพนธ์ของนักศึกษาให้สมบูรณ์ต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ จักเป็นพระคุณยิ่ง

(พระครูปลัดสุวัฒนพรหมจริยคุณ)
รองอธิการบดี
รักษาการแทนคณบดีคณะสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐
www.mbu.ac.th

ที่ อว ๗๙๐๘/๖๖๙๕

๑๒ พฤษภาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

กราบเรียน พระราชมงคลเมธี เลขานุการแม่กองธรรมสนามหลวง รูปที่ ๒ วัดสัมพันธวงศารามวรวิหาร

ด้วย พระครูธรรมคุต สุทธิวจโน สัพโส เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๔๓๐๑๓๑๑๒๐๑๑ นักศึกษาหลักสูตรรัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง "รัฐกับพระพุทธศาสนา : ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย The state and Buddhism : power relations between the state and the Thai Sangha" มีความประสงค์เข้าสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิสำหรับเก็บข้อมูลในการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปด้วยความเรียบร้อย คณะสังคมศาสตร์ จึงกราบเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์สำหรับเก็บข้อมูลในการเขียนดุษฎีนิพนธ์ของนักศึกษาให้สมบูรณ์ต่อไป

จึงกราบเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ จักเป็นพระคุณยิ่ง

กราบเรียนด้วยความเคารพ

(พระครูปลัดสุวัฑฒนพรหมจริยคุณ)
รองอธิการบดี
รักษาการแทนคณบดีคณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ยินดีให้สัมภาษณ์
พราหมงคลเมธี
๒๐ พ.ค. ๖๖

สำนักงานบัณฑิตศึกษา คณะสังคมศาสตร์
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๑๕๖
โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๘๐
ผู้ประสานงาน พระครูธรรมคุต สุทธิวจโน สัพโส
โทร. ๐๙-๓๕๕๔-๙๕๙๑

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน คณะสังคมศาสตร์ (บัณฑิตศึกษา) โทร. ๑๑๕๖

ที่ อว ๗๙๐๘/ว๐๖๙๕ **วันที่** ๑๒ พฤษภาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

กราบเรียน คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย (พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)

ด้วย พระครูธรรมคุต สุทฺธิวจโน สัพโส เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๔๓๐๑๓๑๑๒๐๑๑ นักศึกษาหลักสูตรรัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง "รัฐกับพระพุทธศาสนา : ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย The state and Buddhism : power relations between the state and the Thai Sangha" มีความประสงค์เข้าสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิสำหรับเก็บข้อมูลในการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปด้วยความเรียบร้อย คณะสังคมศาสตร์ จึงกราบเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์สำหรับเก็บข้อมูลในการเขียนดุษฎีนิพนธ์ของนักศึกษาให้สมบูรณ์ต่อไป

จึงกราบเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ จักเป็นพระคุณยิ่ง

(พระครูปลัดสุวัฑฒนพรหมจริยคุณ)
รองอธิการบดี
รักษาการแทนคณบดีคณะสังคมศาสตร์

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน คณะสังคมศาสตร์ (บัณฑิตศึกษา) โทร. ๑๑๕๖

ที่ อว ๗๙๐๘/ว๐๖๙๕ **วันที่** ๑๒ พฤษภาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

กราบเรียน รองอธิการบดี (พระศรีวินยาภรณ์, ดร.)

ด้วย พระครูธรรมคุต สุทฺธิวจโน สัพโส เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๔๓๐๑๓๑๑๒๐๑๑ นักศึกษาหลักสูตรรัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง "รัฐกับพระพุทธศาสนา : ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย The state and Buddhism : power relations between the state and the Thai Sangha" มีความประสงค์เข้าสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิสำหรับเก็บข้อมูลในการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปด้วยความเรียบร้อย คณะสังคมศาสตร์ จึงกราบเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์สำหรับเก็บข้อมูลในการเขียนดุษฎีนิพนธ์ของนักศึกษาให้สมบูรณ์ต่อไป

จึงกราบเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ จักเป็นพระคุณยิ่ง

(พระครูปลัดสุวัฑฒนพรหมจริยคุณ)
รองอธิการบดี
รักษาการแทนคณบดีคณะสังคมศาสตร์

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน คณะสังคมศาสตร์ (บัณฑิตศึกษา) โทร. ๑๑๕๖

ที่ อว ๗๙๐๘/ว๐๖๙๕ **วันที่** ๑๒ พฤษภาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

กราบเรียน รองอธิการบดี (พระมหาฉัตรชัย สุฉัตฺตชโย, ผศ.ดร.)

ด้วย พระครูธรรมคุต สุทฺธิวจโน สัพโส เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๔๓๐๑๓๑๑๒๐๑๑ นักศึกษาหลักสูตรรัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง "รัฐกับพระพุทธศาสนา : ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย The state and Buddhism : power relations between the state and the Thai Sangha" มีความประสงค์เข้าสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิสำหรับเก็บข้อมูลในการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปด้วยความเรียบร้อย คณะสังคมศาสตร์ จึงกราบเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์สำหรับเก็บข้อมูลในการเขียนดุษฎีนิพนธ์ของนักศึกษาให้สมบูรณ์ต่อไป

จึงกราบเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ จักเป็นพระคุณยิ่ง

ด้วยความยินดี
พระมหาฉัตรชัย สุฉัตฺตชโย
๑๓ มิ.ย. ๖๖

(พระครูปลัดสุวัฑฒนพรหมจริยคุณ)
รองอธิการบดี
รักษาการแทนคณบดีคณะสังคมศาสตร์

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน คณะสังคมศาสตร์ (บัณฑิตศึกษา) โทร. ๑๑๕๖

ที่ อว ๗๙๐๘/ว๐๖๙๕ **วันที่** ๑๒ พฤษภาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

กราบเรียน รองอธิการบดี (พระมหามงวินทร์ ปุริสุตตโม, ผศ.ดร.)

ด้วย พระครูธรรมคุต สุทฺธิวจโน สัพโส เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๔๓๐๑๓๑๑๑๒๐๑๑ นักศึกษาหลักสูตรรัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง "รัฐกับพระพุทธศาสนา : ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย The state and Buddhism : power relations between the state and the Thai Sangha" มีความประสงค์เข้าสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิสำหรับเก็บข้อมูลในการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปด้วยความเรียบร้อย คณะสังคมศาสตร์ จึงกราบเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์สำหรับเก็บข้อมูลในการเขียนดุษฎีนิพนธ์ของนักศึกษาให้สมบูรณ์ต่อไป

จึงกราบเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ จักเป็นพระคุณยิ่ง

(พระครูปลัดสุวัทฒนพรหมจริยคุณ)
รองอธิการบดี
รักษาการแทนคณบดีคณะสังคมศาสตร์

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน คณะสังคมศาสตร์ (บัณฑิตศึกษา) โทร. ๑๑๕๖

ที่ อว ๗๙๐๘/ว๐๖๙๕ **วันที่** ๑๒ พฤษภาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เรียน รองอธิการบดี (พระครูปลัดสุวัฑฒนพรหมจริยคุณ)

ด้วย พระครูธรรมคุต สุทธิวจโน สัพโส เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๔๓๐๑๓๑๑๒๐๑๑ นักศึกษาหลักสูตรรัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง "รัฐกับพระพุทธศาสนา : ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย The state and Buddhism : power relations between the state and the Thai Sangha" มีความประสงค์เข้าสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิสำหรับเก็บข้อมูลในการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปด้วยความเรียบร้อย คณะสังคมศาสตร์ จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์สำหรับเก็บข้อมูลในการเขียนดุษฎีนิพนธ์ของนักศึกษาให้สมบูรณ์ต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ จักเป็นพระคุณยิ่ง

(พระครูปลัดสุวัฑฒนพรหมจริยคุณ)
รองอธิการบดี
รักษาการแทนคณบดีคณะสังคมศาสตร์

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน คณะสังคมศาสตร์ (บัณฑิตศึกษา) โทร. ๑๑๕๖

ที่ อว ๗๙๐๘/ว๐๖๙๕ **วันที่** ๑๒ พฤษภาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

กราบเรียน พระมหาอรุณ ปญฺญารุโณ, ดร. (อาจารย์ประจำคณะสังคมศาสตร์)

ด้วย พระครูธรรมคุต สุทฺธิวจโน สัพโส เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๔๓๐๑๓๑๑๑๒๐๑๑ นักศึกษาหลักสูตรรัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง "รัฐกับพระพุทธศาสนา : ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย The state and Buddhism : power relations between the state and the Thai Sangha" มีความประสงค์เข้าสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิสำหรับเก็บข้อมูลในการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปด้วยความเรียบร้อย คณะสังคมศาสตร์ จึงกราบเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์สำหรับเก็บข้อมูลในการเขียนดุษฎีนิพนธ์ของนักศึกษาให้สมบูรณ์ต่อไป

จึงกราบเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ จักเป็นพระคุณยิ่ง

(พระครูปลัดสุวัฒนพรหมจริยคุณ)
รองอธิการบดี
รักษาการแทนคณบดีคณะสังคมศาสตร์

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน คณะสังคมศาสตร์ (บัณฑิตศึกษา) โทร. ๑๑๕๖

ที่ อว ๗๙๐๘/ว๐๖๙๕ **วันที่** ๑๒ พฤษภาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

กราบเรียน คณบดีคณะศึกษาศาสตร์ (พระครูศรีวีรคุณสุนทร, ผศ.ดร.)

ด้วย พระครูธรรมคุต สุทฺธิวจโน สัพโส เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๔๓๐๑๓๑๑๒๐๑๑ นักศึกษาหลักสูตรรัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง "รัฐกับพระพุทธศาสนา : ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย The state and Buddhism : power relations between the state and the Thai Sangha" มีความประสงค์เข้าสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิสำหรับเก็บข้อมูลในการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปด้วยความเรียบร้อย คณะสังคมศาสตร์ จึงกราบเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์สำหรับเก็บข้อมูลในการเขียนดุษฎีนิพนธ์ของนักศึกษาให้สมบูรณ์ต่อไป

จึงกราบเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ จักเป็นพระคุณยิ่ง

- ยินดีให้ดำเนินการ
พระครูศรีวีรคุณสุนทร
คณบดีคณะศึกษาศาสตร์
๑๕ พ.ค. ๖๖

(พระครูปลัดสุวัฒฒนพรหมจริยคุณ)
รองอธิการบดี
รักษาการแทนคณบดีคณะสังคมศาสตร์

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน คณะสังคมศาสตร์ (บัณฑิตศึกษา) โทร. ๑๑๕๖

ที่ อว ๗๙๐๘/ว๐๖๙๕ **วันที่** ๑๒ พฤษภาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

กราบเรียน ผู้อำนวยการศูนย์บริการวิชาการ (พระครูปลัดสุวัฒนสัจจคุณ, ดร.)

ด้วย พระครูธรรมคุต สุทธิวจโน สัพโส เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๔๓๐๑๓๑๑๑๒๐๑๑ นักศึกษาหลักสูตรรัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง "รัฐกับพระพุทธศาสนา : ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย The state and Buddhism : power relations between the state and the Thai Sangha" มีความประสงค์เข้าสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิสำหรับเก็บข้อมูลในการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปด้วยความเรียบร้อย คณะสังคมศาสตร์ จึงกราบเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์สำหรับเก็บข้อมูลในการเขียนดุษฎีนิพนธ์ของนักศึกษาให้สมบูรณ์ต่อไป

จึงกราบเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ จักเป็นพระคุณยิ่ง

(พระครูปลัดสุวัฒนพรหมจริยคุณ)
รองอธิการบดี
รักษาการแทนคณบดีคณะสังคมศาสตร์

อนุญาตให้สัมภาษณ์

(พระครูปลัดสุวัฒนสัจจคุณ, ดร.)
ผู้อำนวยการศูนย์บริการวิชาการ
๑๕ พ.ค. ๒๕๖๖

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน คณะสังคมศาสตร์ (บัณฑิตศึกษา) โทร. ๑๑๕๖

ที่ อว ๗๙๐๘/ว๐๖๙๕ **วันที่** ๑๒ พฤษภาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เรียน พระครูวินัยธร เจริญ ทนฺตจิตฺโต, ดร.(หัวหน้าภาควิชาพุทธศาสตร์)

ด้วย พระครูธรรมคุต สุทฺธิวจโน สัพโส เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๔๓๐๑๓๑๑๒๐๑๑ นักศึกษาหลักสูตรรัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง “รัฐกับพระพุทธศาสนา : ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย The state and Buddhism : power relations between the state and the Thai Sangha” มีความประสงค์เข้าสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิสำหรับเก็บข้อมูลในการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปด้วยความเรียบร้อย คณะสังคมศาสตร์ จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์สำหรับเก็บข้อมูลในการเขียนดุษฎีนิพนธ์ของนักศึกษาให้สมบูรณ์ต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ จักเป็นพระคุณยิ่ง

(พระครูปลัดสุวัฒนพรหมจริยคุณ)
รองอธิการบดี
รักษาการแทนคณบดีคณะสังคมศาสตร์

ยินดีให้สัมภาษณ์
พระครูวินัยธรเจริญ
๑๕ พ.ค. ๖๖

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐
www.mbu.ac.th

ที่ อว ๗๙๐๘/ว๖๙๕

๑๒ พฤษภาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เรียน พระมหาประกาศิต สิริเมโธ, ผศ.ดร. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ด้วย พระครูธรรมคุต สุทฺธิวจโน สัพโส เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๔๓๐๑๓๑๑๒๐๑๑ นักศึกษาหลักสูตรรัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง "รัฐกับพระพุทธศาสนา : ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย The state and Buddhism : power relations between the state and the Thai Sangha" มีความประสงค์เข้าสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิสำหรับเก็บข้อมูลในการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปด้วยความเรียบร้อย คณะสังคมศาสตร์ จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์สำหรับเก็บข้อมูลในการเขียนดุษฎีนิพนธ์ของนักศึกษาให้สมบูรณ์ต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ จักเป็นพระคุณยิ่ง

เรียนมาด้วยความนับถือ

อนุญาตให้สัมภาษณ์
๑๖ พ.ค. ๖๖

(พระครูปลัดสุวัฑฒนพรหมจริยคุณ)
รองอธิการบดี
รักษาการแทนคณบดีคณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สำนักงานบัณฑิตศึกษา คณะสังคมศาสตร์
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๑๕๖
โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๘๐
ผู้ประสานงาน พระครูธรรมคุต สุทฺธิวจโน สัพโส
โทร. ๐๙-๓๕๕๔-๙๕๙๑

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน คณะสังคมศาสตร์ (บัณฑิตศึกษา) โทร. ๑๑๕๖

ที่ อว ๗๙๐๘/๗๐๖๙๕ **วันที่** ๑๒ พฤษภาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เรียน พระมหาพิเชษฐ์ อตฺตานุรกฺขี, ดร. (อาจารย์ประจำคณะศึกษาศาสตร์)

ด้วย พระครูธรรมคุต สุทฺธิวจโน สัพโส เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๔๓๐๑๓๑๑๑๒๐๑๑ นักศึกษาหลักสูตรรัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง "รัฐกับพระพุทธศาสนา : ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย The state and Buddhism : power relations between the state and the Thai Sangha" มีความประสงค์เข้าสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิสำหรับเก็บข้อมูลในการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปด้วยความเรียบร้อย คณะสังคมศาสตร์ จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์สำหรับเก็บข้อมูลในการเขียนดุษฎีนิพนธ์ของนักศึกษาให้สมบูรณ์ต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ จักเป็นพระคุณยิ่ง

(พระครูปลัดสุวัฒนพรหมจริยคุณ)
รองอธิการบดี
รักษาการแทนคณบดีคณะสังคมศาสตร์

มหามกุฏราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐
www.mbu.ac.th

ที่ อว ๗๙๐๘/ว๖๙๕

๑๒ พฤษภาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์
เจริญพร ดร.สมพงษ์ เกศานุช มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลสุวรรณภูมิ

ด้วย พระครูธรรมคุต สุทฺธิวจโน สัพโส เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๔๓๐๑๓๑๑๒๐๑๑ นักศึกษาหลักสูตรรัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง "รัฐกับพระพุทธศาสนา : ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย The state and Buddhism : power relations between the state and the Thai Sangha" มีความประสงค์เข้าสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิสำหรับเก็บข้อมูลในการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปด้วยความเรียบร้อย คณะสังคมศาสตร์ จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์สำหรับเก็บข้อมูลในการเขียนดุษฎีนิพนธ์ของนักศึกษาให้สมบูรณ์ต่อไป

จึงเจริญพรมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ จักเป็นพระคุณยิ่ง

ขอเจริญพร

(พระครูปลัดสุวัฑฒนพรหมจริยคุณ)
รองอธิการบดี
รักษาการแทนคณบดีคณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สำนักงานบัณฑิตศึกษา คณะสังคมศาสตร์
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๑๕๖
โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๘๐
ผู้ประสานงาน พระครูธรรมคุต สุทฺธิวจโน สัพโส
โทร. ๐๙-๓๕๕๔-๙๕๙๑

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน คณะสังคมศาสตร์ (บัณฑิตศึกษา) โทร. ๑๑๕๖

ที่ อว ๗๙๐๘/ว๐๖๙๕ **วันที่** ๑๒ พฤษภาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เจริญพร ดร.กัญจิรา วิจิตรวัชรารักษ์ (หัวหน้าภาควิชารัฐศาตร์และเศรษฐศาสตร์)

ด้วย พระครูธรรมคุต สุทธิวจโน สัพโส เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๔๓๐๑๓๑๑๒๐๑๑ นักศึกษาหลักสูตรรัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง "รัฐกับพระพุทธศาสนา : ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย The state and Buddhism : power relations between the state and the Thai Sangha" มีความประสงค์เข้าสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิสำหรับเก็บข้อมูลในการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปด้วยความเรียบร้อย คณะสังคมศาสตร์ จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์สำหรับเก็บข้อมูลในการเขียนดุษฎีนิพนธ์ของนักศึกษาให้สมบูรณ์ต่อไป

จึงเจริญพรมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(พระครูปลัดสุวัฑฒนพรหมจริยคุณ)
รองอธิการบดี
รักษาการแทนคณบดีคณะสังคมศาสตร์

ยินดีให้การสัมภาษณ์

ดร.กัญจิรา วิจิตรวัชรารักษ์
หัวหน้าภาควิชารัฐศาสตร์และเศรษฐศาสตร์
๑๕ พ.ค. ๖๖

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐
www.mbu.ac.th

ที่ อว ๗๙๐๘/ว๖๙๕

๑๒ พฤษภาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เจริญพร นายอินทรพร จั่นเอี่ยม รักษาการผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

ด้วย พระครูธรรมคุต สุทฺธิวจโน สัพโส เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๔๓๐๑๓๑๑๒๐๑๑ นักศึกษาหลักสูตรรัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง "รัฐกับพระพุทธศาสนา : ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย The state and Buddhism : power relations between the state and the Thai Sangha" มีความประสงค์เข้าสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิสำหรับเก็บข้อมูลในการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปด้วยความเรียบร้อย คณะสังคมศาสตร์ จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์สำหรับเก็บข้อมูลในการเขียนดุษฎีนิพนธ์ของนักศึกษาให้สมบูรณ์ต่อไป

จึงเจริญพรมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ จักเป็นพระคุณยิ่ง

ขอเจริญพร

(พระครูปลัดสุวัฑฒนพรหมจริยคุณ)
รองอธิการบดี
รักษาการแทนคณบดีคณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สำนักงานบัณฑิตศึกษา คณะสังคมศาสตร์
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๑๕๖
โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๘๐
ผู้ประสานงาน พระครูธรรมคุต สุทฺธิวจโน สัพโส
โทร. ๐๙-๓๕๕๔-๙๕๙๑

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐
www.mbu.ac.th

ที่ อว ๗๙๐๘/ว๖๙๕

๑๒ พฤษภาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์
เจริญพร นายชัยวิทย์ ฤทธิพิชัยวัฒน์ นิติกรชำนาญการ สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง

ด้วย พระครูธรรมคุต สุทฺธิวจโน สัพโส เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๔๓๐๑๓๑๑๒๐๑๑ นักศึกษาหลักสูตรรัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง “รัฐกับพระพุทธศาสนา : ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย The state and Buddhism : power relations between the state and the Thai Sangha” มีความประสงค์เข้าสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิสำหรับเก็บข้อมูลในการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปด้วยความเรียบร้อย คณะสังคมศาสตร์ จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์สำหรับเก็บข้อมูลในการเขียนดุษฎีนิพนธ์ของนักศึกษาให้สมบูรณ์ต่อไป

จึงเจริญพรมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ จักเป็นพระคุณยิ่ง

ขอเจริญพร

(พระครูปลัดสุวัฑฒนพรหมจริยคุณ)
รองอธิการบดี
รักษาการแทนคณบดีคณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สำนักงานบัณฑิตศึกษา คณะสังคมศาสตร์
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๑๕๖
โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๘๐
ผู้ประสานงาน พระครูธรรมคุต สุทฺธิวจโน สัพโส
โทร. ๐๙-๓๕๕๔-๙๕๙๑

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน คณะสังคมศาสตร์ (บัณฑิตศึกษา) โทร. ๑๑๕๖

ที่ อว ๗๙๐๘/ว๐๖๙๕ **วันที่** ๑๒ พฤษภาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เจริญพร รศ.ดร.สุเทพ สุวีรางกูร (อาจารย์ประจำคณะสังคมศาสตร์)

ด้วย พระครูธรรมคุต สุทฺธิวจโน สัพโส เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๔๓๐๑๓๑๑๒๐๑๑ นักศึกษาหลักสูตรรัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง "รัฐกับพระพุทธศาสนา : ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย The state and Buddhism : power relations between the state and the Thai Sangha" มีความประสงค์เข้าสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิสำหรับเก็บข้อมูลในการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปด้วยความเรียบร้อย คณะสังคมศาสตร์ จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์สำหรับเก็บข้อมูลในการเขียนดุษฎีนิพนธ์ของนักศึกษาให้สมบูรณ์ต่อไป

จึงเจริญพรมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(พระครูปลัดสุวัฑฒนพรหมจริยคุณ)
รองอธิการบดี
รักษาการแทนคณบดีคณะสังคมศาสตร์

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน คณะสังคมศาสตร์ (บัณฑิตศึกษา) โทร. ๑๑๕๖

ที่ อว ๗๙๐๘/ว๐๖๙๕ **วันที่** ๑๒ พฤษภาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เจริญพร ผศ.กฤติกา ชนะกุล (อาจารย์ประจำคณะสังคมศาสตร์)

ด้วย พระครูธรรมคุต สุทธิวจโน สัพโส เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๔๓๐๑๓๑๑๑๒๐๑๑ นักศึกษาหลักสูตรรัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง "รัฐกับพระพุทธศาสนา : ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย The state and Buddhism : power relations between the state and the Thai Sangha" มีความประสงค์เข้าสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิสำหรับเก็บข้อมูลในการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปด้วยความเรียบร้อย คณะสังคมศาสตร์ จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์สำหรับเก็บข้อมูลในการเขียนดุษฎีนิพนธ์ของนักศึกษาให้สมบูรณ์ต่อไป

จึงเจริญพรมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(พระครูปลัดสุวัฑฒนพรหมจริยคุณ)
รองอธิการบดี
รักษาการแทนคณบดีคณะสังคมศาสตร์

อนุมัติให้ดำเนินการได้
ผศ. กฤติกา ชนะกุล
๑๓ พ.ค. ๖๖

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน คณะสังคมศาสตร์ (บัณฑิตศึกษา) โทร. ๑๑๕๖

ที่ อว ๗๙๐๘/ว๐๖๙๕ **วันที่** ๑๒ พฤษภาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เจริญพร นางสาวอธิชา เอี่ยมวิลัย (นักวิชาการศึกษา สังกัดบัณฑิตศึกษาคณะสังคมศาสตร์)

ด้วย พระครูธรรมคุต สุทธิวจโน สัพโส เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๔๓๐๑๓๑๑๒๐๑๑ นักศึกษาหลักสูตรรัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง "รัฐกับพระพุทธศาสนา : ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย The state and Buddhism : power relations between the state and the Thai Sangha" มีความประสงค์เข้าสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิสำหรับเก็บข้อมูลในการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปด้วยความเรียบร้อย คณะสังคมศาสตร์ จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์สำหรับเก็บข้อมูลในการเขียนดุษฎีนิพนธ์ของนักศึกษาให้สมบูรณ์ต่อไป

จึงเจริญพรมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(พระครูปลัดสุวัฑฒนพรหมจริยคุณ)
รองอธิการบดี
รักษาการแทนคณบดีคณะสังคมศาสตร์

ทราบ ฝ่ายบริหารทั่วไป
อธิชา เอี่ยมวิลัย
15 พ.ค. 66

ภาคผนวก ช

ภาพขอความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์

สัมภาษณ์ พระพรหมบัณฑิต ศ.ดร. กรรมการมหาเถรสมาคม วัดประยุรวงศาวาส

สัมภาษณ์ พระพรหมวชิรปัญญาจารย์, ป.ธ.9, (ราชบัณฑิต) วัดราชโอรสาราม

สัมภาษณ์ พระธรรมวิสุทธาจารย์ กรรมการมหาเถรสมาคม เจ้าคณะภาค 10 (ธ) วัดบวรนิเวศวิหาร

สัมภาษณ์ พระธรรมกิตติเมธี, ดร. ที่ปรึกษาเจ้าคณะภาค 16-17-18 (ธ) ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดราชาธิวาส

สัมภาษณ์ พระเทพเจติยาจารย์ เจ้าคณะภาค 4-5 (ธ) ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดโสมนัสวิหาร

สัมภาษณ์ พระราชสุมนต์มุนี, ป.ธ.9 เจ้าคณะภาค 11 (ธ) เจ้าอาวาสวัดมกุฏกษัตริยาราม

สัมภาษณ์ พระราชสารสุธี เจ้าคณะภาค 14-15 (ธ) เจ้าอาวาสวัดตรีทศเทพ

สัมภาษณ์ พระปริยัติวชิรโมลี, ดร. เจ้าอาวาสวัดพระยายัง

สัมภาษณ์ ศาสตราจารย์ ดร. ธีรภัทร์ เสรีรังสรรค์ อดีตรัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี

สัมภาษณ์ ศาสตราจารย์ ธงทอง จันทรางศุ ที่ปรึกษากรรมการมหาเถรสมาคม
กรรมการสภามหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สัมภาษณ์ พระมหาสุรไกร ชินพุทฺธิสิริ หัวหน้าภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สัมภาษณ์ พระราชมงคลเมธี เลขานุการแม่กองธรรมสนามหลวง รูปที่ 2
เลขานุการเจ้าคณะภาค 4-5 (ธ) ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดสัมพันธวงศาราม

สัมภาษณ์ พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร. คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สัมภาษณ์ พระศรีวินยาภรณ์, ดร. รองอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สัมภาษณ์ พระมหาฉัตรชัย สุฉตฺตชโย, ผศ.ดร. รองอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สัมภาษณ์ พระมหามฆวินทร์ ปุริสุตฺตโม, ผศ.ดร. รองอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สัมภาษณ์ พระครูปลัดสุวัฑฒนพรหมจริยคุณ รองอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สัมภาษณ์ พระมหาอรุณ ปญฺญารุโณ, ดร.
อาจารย์ประจำคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สัมภาษณ์ พระครูศรีวีรคุณสุนทร, ผศ.ดร.
คณบดีคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สัมภาษณ์ พระครูปลัดสุวัฒนสัจจคุณ, ดร.
ผู้อำนวยการศูนย์บริการวิชาการ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

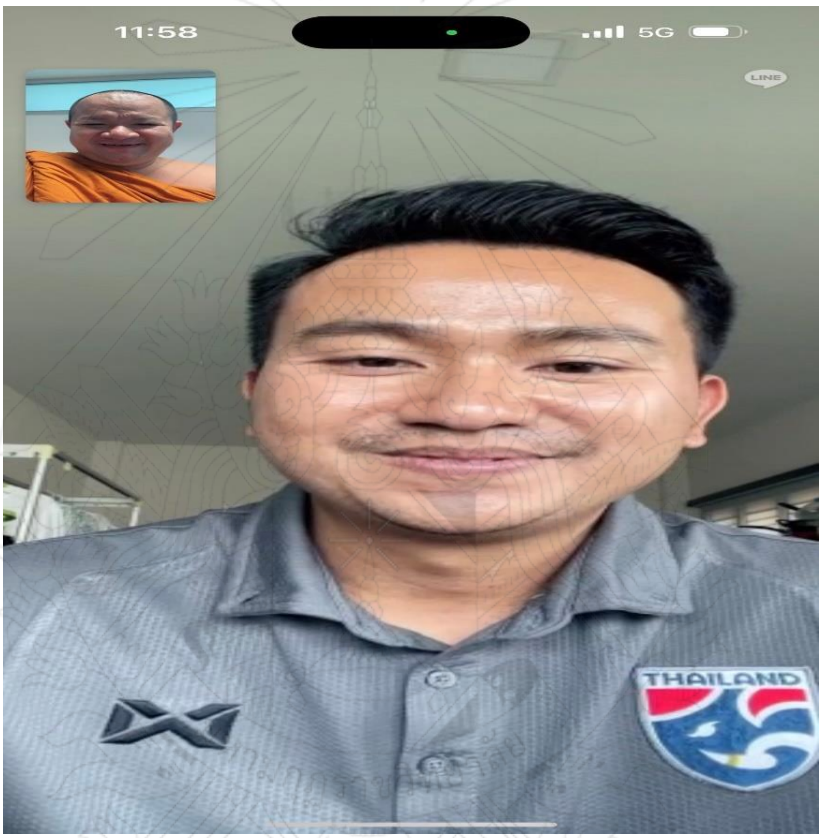
สัมภาษณ์ พระครูวินัยธร เจริญ ทนฺตจิตฺโต หัวหน้าภาควิชาพุทธศาสตร์
คณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สัมภาษณ์ พระมหาประกาศิต สิริเมโธ, ผศ.ดร. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สัมภาษณ์ พระมหาพิเชษฐ์ อตฺตานุรกฺขี, ดร.
อาจารย์ประจำคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สัมภาษณ์ ดร.สมพงษ์ เกษานุช อาจารย์ประจำสาขาวิชาสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์
คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลสุวรรณภูมิ

สัมภาษณ์ ดร.กัญจิรา วิจิตรวัชรารักษ์ หัวหน้าภาควิชารัฐศาสตร์และเศรษฐศาสตร์
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สัมภาษณ์ นายอินทรพร จั่นเอี่ยม รองผู้อำนวยการ
รักษาราชการแทนผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

สัมภาษณ์ นายชัยวิทย์ ฤทธิพิชัยวัฒน์ นิติกรชำนาญการ สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง

สัมภาษณ์ รศ.ดร.สุเทพ สุวีรางกูร
อาจารย์ประจำคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สัมภาษณ์ ผศ.กฤติกา ชนะกุล

อาจารย์ประจำคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สัมภาษณ์ นางสาวอธิชา เอี่ยมวิลัย นักวิชาการศึกษา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ภาคผนวก ฌ

รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิเข้าร่วมสนทนากลุ่มเฉพาะ

รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิเข้าร่วมสนทนากลุ่มเฉพาะ

1. พระครูปลัดสุวัฑฒนพรหมจริยคุณ	รองอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
2. พระนัสชนะ มหามงฺคโล	วัดจอมมณี อ.เมือง จ.หนองคาย
3. พระมหาจำนงค์ สิริวณฺโณ, ดร.	อาจารย์ประจำหลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช วิทยาเขตหนองคาย
4. รศ.ดร.สัญญา เคณาภูมิ	ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
5. รศ.ดร.ธโสธร ตู้ทองคำ	อาจารย์สาขารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
6. รศ.ดร.ประภาส ปิ่นตบแต่ง	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
7. ดร.สมพงษ์ เกษานุช	อาจารย์ประจำคณะศิลปะศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลสุวรรณภูมิ
8. รศ.ดร. สุกิจ ชัยมุสิก	ประธานหลักสูตรรัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
9. ผศ.ดร.สมภพ ระงับทุกข์	อาจารย์ประจำหลักสูตรรัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
10. พระครูสังฆรักษ์ ทวี อภโย, ผศ.ดร.	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน
11. พระมหาสุรไกร ชินพุทฺธิสิริ	หัวหน้าภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
12. ดร.เกษฎา ผาทอง	อาจารย์ประจำหลักสูตรรัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ภาคผนวก ญ

หนังสือขอความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิเข้าร่วมสนทนากลุ่มเฉพาะ

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน คณะสังคมศาสตร์ (บัณฑิตศึกษา) โทร. ๑๑๕๖

ที่ อว ๗๙๐๘/ว๐๗๓๙ **วันที่** ๒๙ พฤษภาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการเข้าร่วมสนทนาเฉพาะกลุ่ม (Focus Group)

เรียน รองอธิการบดี (พระครูปลัดสุวัฑฒนพรหมจริยคุณ)

ด้วย พระครูธรรมคุต สุทฺธิวจโน สัพโส เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๔๓๐๑๓๑๑๒๐๑๑ หลักสูตรรัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง "รัฐกับพระพุทธศาสนา : ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย (The state and Buddhism : The power relations between the state and the Thai Sangha)"

ในการนี้ คณะสังคมศาสตร์ จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการเข้าร่วมสนทนาเฉพาะกลุ่ม (Focus Group) แก่นักศึกษาเพื่อการเก็บข้อมูลงานเขียนดุษฎีนิพนธ์ต่อไป ซึ่งกำหนด ในวันที่ ๗ มิถุนายน ๒๕๖๖ เวลา ๑๓.๐๐ น.- ๑๕.๓๐ น. ผ่านออนไลน์ Zoom Meeting ID: 943 6864 4189 Passcode: 785987 รายละเอียดตามเอกสารแนบมาพร้อมนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาอนุเคราะห์ จะเป็นพระคุณยิ่ง

(พระครูปลัดสุวัฑฒนพรหมจริยคุณ)
รองอธิการบดี
รักษาการแทนคณบดีคณะสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐
www.mbu.ac.th

ที่ อว ๗๙๐๘/ว๐๗๓๙

๒๙ พฤษภาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิในการเข้าร่วมสนทนาเฉพาะกลุ่ม (Focus Group)
เรียน พระนัสชนะ มหามงฺคโล วัดจอมมณี ตำบลมีชัย อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย
สิ่งที่ส่งมาด้วย เอกสารประกอบการสนทนาเฉพาะกลุ่ม (Focus Group) จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระครูธรรมคุต สุทฺธิวจโน สัพโส เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๔๓๐๑๓๑๑๑๒๐๑๑ หลักสูตรรัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง "รัฐกับพระพุทธศาสนา : ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย (The state and Buddhism : The power relations between the state and the Thai Sangha)"

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปด้วยความเรียบร้อย คณะสังคมศาสตร์ จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการเข้าร่วมสนทนาเฉพาะกลุ่ม (Focus Group) แก่นักศึกษาเพื่อการเก็บข้อมูลงานเขียนดุษฎีนิพนธ์ ซึ่งกำหนดในวันที่ ๗ มิถุนายน ๒๕๖๖ เวลา ๑๓.๐๐ น.- ๑๕.๓๐ น. ผ่านออนไลน์ Zoom Meeting ID: 943 6864 4189 Passcode: 785987 โดยมีรายละเอียดตามเอกสารแนบมาพร้อมนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดอนุเคราะห์ จักเป็นพระคุณยิ่ง

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระครูปลัดสุวัฑฒนพรหมจริยคุณ)
รองอธิการบดี
รักษาการแทนคณบดีคณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สำนักงานบัณฑิตศึกษา คณะสังคมศาสตร์
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๑๔๗
โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๘๐
ผู้ประสานงาน พระครูธรรมคุต สุทฺธิวจโน สัพโส
โทร. ๐๙-๓๕๕๔-๙๕๙๑

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐
www.mbu.ac.th

ที่ อว ๗๙๐๘/ว๐๗๓๙

๒๙ พฤษภาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิในการเข้าร่วมสนทนาเฉพาะกลุ่ม (Focus Group)

เรียน พระมหาจำนงค์ สิริวณฺโณ, ดร. อาจารย์ประจำหลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

สิ่งที่ส่งมาด้วย เอกสารประกอบการสนทนาเฉพาะกลุ่ม (Focus Group) จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระครูธรรมคุต สุทฺธิวจโน สัพโส เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๔๓๐๑๓๑๑๑๒๐๑๑ หลักสูตรรัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง "รัฐกับพระพุทธศาสนา : ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย (The state and Buddhism : The power relations between the state and the Thai Sangha)"

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปด้วยความเรียบร้อย คณะสังคมศาสตร์ จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการเข้าร่วมสนทนาเฉพาะกลุ่ม (Focus Group) แก่นักศึกษาเพื่อการเก็บข้อมูลงานเขียนดุษฎีนิพนธ์ ซึ่งกำหนดในวันที่ ๗ มิถุนายน ๒๕๖๖ เวลา ๑๓.๐๐ น.- ๑๕.๓๐ น. ผ่านออนไลน์ Zoom Meeting ID: 943 6864 4189 Passcode: 785987 โดยมีรายละเอียดตามเอกสารแนบมาพร้อมนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดอนุเคราะห์ จักเป็นพระคุณยิ่ง

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระครูปลัดสุวัฑฒนพรหมจริยคุณ)
รองอธิการบดี
รักษาการแทนคณบดีคณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สำนักงานบัณฑิตศึกษา คณะสังคมศาสตร์
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๑๔๗
โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๘๐
ผู้ประสานงาน พระครูธรรมคุต สุทฺธิวจโน สัพโส
โทร. ๐๙-๓๕๕๔-๙๕๙๑

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐
www.mbu.ac.th

ที่ อว ๗๙๐๘/ว๐๗๓๙

๒๙ พฤษภาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิในการเข้าร่วมสนทนาเฉพาะกลุ่ม (Focus Group)

เจริญพร รองศาสตราจารย์ ดร.สัญญา เคณาภูมิ ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

สิ่งที่ส่งมาด้วย เอกสารประกอบการสนทนาเฉพาะกลุ่ม (Focus Group) จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระครูธรรมคุต สุทฺธิวจโน สัพโส เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๔๓๐๑๓๑๑๑๒๐๑๑ หลักสูตรรัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง "รัฐกับพระพุทธศาสนา : ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย (The state and Buddhism : The power relations between the state and the Thai Sangha)"

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปด้วยความเรียบร้อย คณะสังคมศาสตร์ จึงเจริญมาเพื่อขอความอนุเคราะห์ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการเข้าร่วมสนทนาเฉพาะกลุ่ม (Focus Group) แก่นักศึกษาเพื่อการเก็บข้อมูลงานเขียนดุษฎีนิพนธ์ ซึ่งกำหนดในวันที่ ๗ มิถุนายน ๒๕๖๖ เวลา ๑๓.๐๐ น.- ๑๕.๓๐ น. ผ่านออนไลน์ Zoom Meeting ID: 943 6864 4189 Passcode: 785987 โดยมีรายละเอียดตามเอกสารแนบมาพร้อมนี้

จึงเจริญพรมาเพื่อโปรดอนุเคราะห์ จักเป็นพระคุณยิ่ง

ขออำนวยพร

(พระครูปลัดสุวัฑฒนพรหมจริยคุณ)
รองอธิการบดี
รักษาการแทนคณบดีคณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สำนักงานบัณฑิตศึกษา คณะสังคมศาสตร์
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๑๔๗
โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๘๐
ผู้ประสานงาน พระครูธรรมคุต สุทฺธิวจโน สัพโส
โทร. ๐๙-๓๕๕๔-๙๕๙๑

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐
www.mbu.ac.th

ที่ อว ๗๙๐๘/ว๐๗๓๙

๒๙ พฤษภาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิในการเข้าร่วมสนทนาเฉพาะกลุ่ม (Focus Group)

เจริญพร รองศาสตราจารย์ ดร.ธโสธร ตู้ทองคำ อาจารย์สาขารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

สิ่งที่ส่งมาด้วย เอกสารประกอบการสนทนาเฉพาะกลุ่ม (Focus Group) จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระครูธรรมคุต สุทฺธิวจโน สัพโส เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๔๓๐๑๓๑๑๑๒๐๑๑ หลักสูตรรัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง "รัฐกับพระพุทธศาสนา : ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย (The state and Buddhism : The power relations between the state and the Thai Sangha)"

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปด้วยความเรียบร้อย คณะสังคมศาสตร์ จึงเจริญมาเพื่อขอความอนุเคราะห์ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการเข้าร่วมสนทนาเฉพาะกลุ่ม (Focus Group) แก่นักศึกษาเพื่อการเก็บข้อมูลงานเขียนดุษฎีนิพนธ์ ซึ่งกำหนดในวันที่ ๗ มิถุนายน ๒๕๖๖ เวลา ๑๓.๐๐ น.- ๑๕.๓๐ น. ผ่านออนไลน์ Zoom Meeting ID: 943 6864 4189 Passcode: 785987 โดยมีรายละเอียดตามเอกสารแนบมาพร้อมนี้

จึงเจริญพรมาเพื่อโปรดอนุเคราะห์ จักเป็นพระคุณยิ่ง

ขออำนวยพร

(พระครูปลัดสุวัฑฒนพรหมจริยคุณ)
รองอธิการบดี
รักษาการแทนคณบดีคณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สำนักงานบัณฑิตศึกษา คณะสังคมศาสตร์
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๑๔๗
โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๘๐
ผู้ประสานงาน พระครูธรรมคุต สุทฺธิวจโน สัพโส
โทร. ๐๙-๓๕๕๔-๙๕๙๑

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐
www.mbu.ac.th

ที่ อว ๗๙๐๘/ว๐๗๓๙

๒๙ พฤษภาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิในการเข้าร่วมสนทนาเฉพาะกลุ่ม (Focus Group)
เจริญพร รองศาสตราจารย์ ดร.ประภาส ปิ่นตบแต่ง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
สิ่งที่ส่งมาด้วย เอกสารประกอบการสนทนาเฉพาะกลุ่ม (Focus Group) จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระครูธรรมคุต สุทฺธิวจโน สัพโส เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๔๓๐๑๓๑๑๒๐๑๑ หลักสูตรรัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง “รัฐกับพระพุทธศาสนา : ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย (The state and Buddhism : The power relations between the state and the Thai Sangha)”

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปด้วยความเรียบร้อย คณะสังคมศาสตร์ จึงเจริญมาเพื่อขอความอนุเคราะห์ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการเข้าร่วมสนทนาเฉพาะกลุ่ม (Focus Group) แก่นักศึกษาเพื่อการเก็บข้อมูลงานเขียนดุษฎีนิพนธ์ ซึ่งกำหนดในวันที่ ๗ มิถุนายน ๒๕๖๖ เวลา ๑๓.๐๐ น.- ๑๕.๓๐ น. ผ่านออนไลน์ Zoom Meeting ID: 943 6864 4189 Passcode: 785987 โดยมีรายละเอียดตามเอกสารแนบมาพร้อมนี้

จึงเจริญพรมาเพื่อโปรดอนุเคราะห์ จักเป็นพระคุณยิ่ง

ขออำนวยพร

(พระครูปลัดสุวัฑฒนพรหมจริยคุณ)
รองอธิการบดี
รักษาการแทนคณบดีคณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สำนักงานบัณฑิตศึกษา คณะสังคมศาสตร์
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๑๔๗
โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๘๐
ผู้ประสานงาน พระครูธรรมคุต สุทฺธิวจโน สัพโส
โทร. ๐๙-๓๕๕๔-๙๕๙๑

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐
www.mbu.ac.th

ที่ อว ๗๙๐๘/ว๐๗๓๙

๒๙ พฤษภาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิในการเข้าร่วมสนทนาเฉพาะกลุ่ม (Focus Group)

เจริญพร ดร.สมพงษ์ เกษานุช อาจารย์ประจำสาขาวิชาสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ คณะศิลปะศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลสุวรรณภูมิ

สิ่งที่ส่งมาด้วย เอกสารประกอบการสนทนาเฉพาะกลุ่ม (Focus Group) จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระครูธรรมคุต สุทฺธิวจโน สัพโส เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๔๓๐๑๓๑๑๒๐๑๑ หลักสูตรรัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง “รัฐกับพระพุทธศาสนา : ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย (The state and Buddhism : The power relations between the state and the Thai Sangha)”

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปด้วยความเรียบร้อย คณะสังคมศาสตร์ จึงเจริญมาเพื่อขอความอนุเคราะห์ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการเข้าร่วมสนทนาเฉพาะกลุ่ม (Focus Group) แก่นักศึกษาเพื่อการเก็บข้อมูลงานเขียนดุษฎีนิพนธ์ ซึ่งกำหนดในวันที่ ๗ มิถุนายน ๒๕๖๖ เวลา ๑๓.๐๐ น.- ๑๕.๓๐ น. ผ่านออนไลน์ Zoom Meeting ID: 943 6864 4189 Passcode: 785987 โดยมีรายละเอียดตามเอกสารแนบมาพร้อมนี้

จึงเจริญพรมาเพื่อโปรดอนุเคราะห์ จักเป็นพระคุณยิ่ง

ขออำนวยพร

(พระครูปลัดสุวัฑฒนพรหมจริยคุณ)
รองอธิการบดี
รักษาการแทนคณบดีคณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สำนักงานบัณฑิตศึกษา คณะสังคมศาสตร์
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๑๔๗
โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๘๐
ผู้ประสานงาน พระครูธรรมคุต สุทฺธิวจโน สัพโส
โทร. ๐๙-๓๕๕๔-๙๕๙๑

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน คณะสังคมศาสตร์ (บัณฑิตศึกษา) โทร. ๑๑๕๖

ที่ อว ๗๙๐๘/ว๐๗๓๙ **วันที่** ๒๙ พฤษภาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการเข้าร่วมสนทนาเฉพาะกลุ่ม (Focus Group)

เจริญพร รศ.ดร.สุกิจ ชัยมุสิก

ด้วย พระครูธรรมคุต สุทฺธิวโจ สัพโส เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๔๓๐๑๓๑๑๒๐๑๑ หลักสูตรรัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง "รัฐกับพระพุทธศาสนา : ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย (The state and Buddhism : The power relations between the state and the Thai Sangha)"

ในการนี้ คณะสังคมศาสตร์ จึงเจริญมาเพื่อขอความอนุเคราะห์ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการเข้าร่วมสนทนาเฉพาะกลุ่ม (Focus Group) แก่นักศึกษาเพื่อการเก็บข้อมูลงานเขียนดุษฎีนิพนธ์ต่อไป ซึ่งกำหนด ในวันที่ ๗ มิถุนายน ๒๕๖๖ เวลา ๑๓.๐๐ น.- ๑๕.๓๐ น. ผ่านออนไลน์ Zoom Meeting ID: 943 6864 4189 Passcode: 785987 รายละเอียดตามเอกสารแนบมาพร้อมนี้

จึงเจริญพรมาเพื่อโปรดพิจารณาอนุเคราะห์ จะเป็นพระคุณยิ่ง

(พระครูปลัดสุวัฒนพรหมจริยคุณ)
รองอธิการบดี
รักษาการแทนคณบดีคณะสังคมศาสตร์

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน คณะสังคมศาสตร์ (บัณฑิตศึกษา) โทร. ๑๑๕๖

ที่ อว ๗๙๐๘/ว๐๗๓๙ **วันที่** ๒๙ พฤษภาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการเข้าร่วมสนทนาเฉพาะกลุ่ม (Focus Group)

เจริญพร ผศ.ดร.สมภพ ระงับทุกข์

ด้วย พระครูธรรมคุต สุทธิวจโน สัพโส เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๔๓๐๑๓๑๑๒๐๑๑ หลักสูตรรัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง "รัฐกับพระพุทธศาสนา : ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย (The state and Buddhism : The power relations between the state and the Thai Sangha)"

ในการนี้ คณะสังคมศาสตร์ จึงเจริญมาเพื่อขอความอนุเคราะห์ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการเข้าร่วมสนทนาเฉพาะกลุ่ม (Focus Group) แก่นักศึกษาเพื่อการเก็บข้อมูลงานเขียนดุษฎีนิพนธ์ต่อไป ซึ่งกำหนด ในวันที่ ๗ มิถุนายน ๒๕๖๖ เวลา ๑๓.๐๐ น.- ๑๕.๓๐ น. ผ่านออนไลน์ Zoom Meeting ID: 943 6864 4189 Passcode: 785987 รายละเอียดตามเอกสารแนบมาพร้อมนี้

จึงเจริญพรมาเพื่อโปรดพิจารณาอนุเคราะห์ จะเป็นพระคุณยิ่ง

(พระครูปลัดสุวัทฒนพรหมจริยคุณ)
รองอธิการบดี
รักษาการแทนคณบดีคณะสังคมศาสตร์

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน คณะสังคมศาสตร์ (บัณฑิตศึกษา) โทร. ๑๑๕๖

ที่ อว ๗๙๐๘/ว๐๗๓๙ **วันที่** ๒๙ พฤษภาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการเข้าร่วมสนทนาเฉพาะกลุ่ม (Focus Group)

เรียน พระครูสังฆรักษ์ ทวี อภโย, ผศ.ดร.

ด้วย พระครูธรรมคุต สุทฺธิวจโน สัพโส เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๔๓๐๑๓๑๑๒๐๑๑ หลักสูตรรัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง "รัฐกับพระพุทธศาสนา : ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย (The state and Buddhism : The power relations between the state and the Thai Sangha)"

ในการนี้ คณะสังคมศาสตร์ จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการเข้าร่วมสนทนาเฉพาะกลุ่ม (Focus Group) แก่นักศึกษาเพื่อการเก็บข้อมูลงานเขียนดุษฎีนิพนธ์ต่อไป ซึ่งกำหนด ในวันที่ ๗ มิถุนายน ๒๕๖๖ เวลา ๑๓.๐๐ น.- ๑๕.๓๐ น. ผ่านออนไลน์ Zoom Meeting ID: 943 6864 4189 Passcode: 785987 รายละเอียดตามเอกสารแนบมาพร้อมนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาอนุเคราะห์ จะเป็นพระคุณยิ่ง

(พระครูปลัดสุวัฒนพรหมจริยคุณ)
รองอธิการบดี
รักษาการแทนคณบดีคณะสังคมศาสตร์

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน คณะสังคมศาสตร์ (บัณฑิตศึกษา) โทร. ๑๑๕๖

ที่ อว ๗๙๐๘/ว๐๗๓๙ **วันที่** ๒๙ พฤษภาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการเข้าร่วมสนทนาเฉพาะกลุ่ม (Focus Group)

เรียน พระมหาสุรไกร ชินพุทธิสิริ

ด้วย พระครูธรรมคุต สุทธิวจโน สัพโส เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๔๓๐๑๓๑๑๒๐๑๑ หลักสูตรรัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง "รัฐกับพระพุทธศาสนา : ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย (The state and Buddhism : The power relations between the state and the Thai Sangha)"

ในการนี้ คณะสังคมศาสตร์ จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการเข้าร่วมสนทนาเฉพาะกลุ่ม (Focus Group) แก่นักศึกษาเพื่อการเก็บข้อมูลงานเขียนดุษฎีนิพนธ์ต่อไป ซึ่งกำหนด ในวันที่ ๗ มิถุนายน ๒๕๖๖ เวลา ๑๓.๐๐ น.- ๑๕.๓๐ น. ผ่านออนไลน์ Zoom Meeting ID: 943 6864 4189 Passcode: 785987 รายละเอียดตามเอกสารแนบมาพร้อมนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาอนุเคราะห์ จะเป็นพระคุณยิ่ง

(พระครูปลัดสุวัฑฒนพรหมจริยคุณ)
รองอธิการบดี
รักษาการแทนคณบดีคณะสังคมศาสตร์

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน คณะสังคมศาสตร์ (บัณฑิตศึกษา) โทร. ๑๑๕๖

ที่ อว ๗๙๐๘/ว๐๗๓๙ **วันที่** ๒๙ พฤษภาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการเข้าร่วมสนทนาเฉพาะกลุ่ม (Focus Group)

เจริญพร ดร.เกษฎา ผาทอง

ด้วย พระครูธรรมคุต สุทธิวจโน สัพโส เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๔๓๐๑๓๑๑๒๐๑๑ หลักสูตรรัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง "รัฐกับพระพุทธศาสนา : ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย (The state and Buddhism : The power relations between the state and the Thai Sangha)"

ในการนี้ คณะสังคมศาสตร์ จึงเจริญมาเพื่อขอความอนุเคราะห์ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการเข้าร่วมสนทนาเฉพาะกลุ่ม (Focus Group) แก่นักศึกษาเพื่อการเก็บข้อมูลงานเขียนดุษฎีนิพนธ์ต่อไป ซึ่งกำหนด ในวันที่ ๗ มิถุนายน ๒๕๖๖ เวลา ๑๓.๐๐ น.- ๑๕.๓๐ น. ผ่านออนไลน์ Zoom Meeting ID: 943 6864 4189 Passcode: 785987 รายละเอียดตามเอกสารแนบมาพร้อมนี้

จึงเจริญพรมาเพื่อโปรดพิจารณาอนุเคราะห์ จะเป็นพระคุณยิ่ง

(พระครูปลัดสุวัฑฒนพรหมจริยคุณ)
รองอธิการบดี
รักษาการแทนคณบดีคณะสังคมศาสตร์

ภาคผนวก ฎ

แบบการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

ดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง

รัฐกับพระพุทธศาสนา : ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย

เพื่อวิเคราะห์แนวโน้มและทิศทางความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย

-**********-

หลักการและเหตุผล

พระครูธรรมคุต สุทธิวจโน (สัพโส) รหัสนักศึกษา 6430131112011 นักศึกษาหลักสูตรรัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย[1] ได้รับอนุมัติให้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “รัฐกับพระพุทธศาสนา : ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย” เพื่อต้องการทราบความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย เป็นอย่างอย่างไร อีกทั้งบทบาทความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย ในประวัติศาสตร์กับปัจจุบัน เป็นอย่างไร ตลอดถึงแนวโน้มและทิศทางความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย ควรเป็นอย่างไร ทั้งนี้ ในปัจจุบันมีนักวิชาการหลายท่านพยายามแยกศาสนาออกจากการเมือง แต่เป็นเรื่องที่ยากอยู่พอสมควรถ้าเราศึกษาความเกี่ยวข้องกันมีตั้งแต่การก่อรากฐานของประเทศ แต่ผู้วิจัยมองว่าในเมื่อศาสนากับการเมืองไม่สามารถแยกออกจากการกันได้ เราจะทำอย่างไรให้ศาสนากับการเมืองมีความเกี่ยวเนื่องกันในเชิงสร้างสรรค์มากกว่าความขัดแย้ง เพื่อให้การอยู่ร่วมกันของคนในสังคมมีศีล มีสุข ปรองดอง สมานฉันท์ สร้างความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน ให้แก่คนในชาติสืบไป

วัตถุประสงค์ของการสนทนากลุ่ม

1) เพื่อให้ผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้เชี่ยวชาญได้ร่วมกันพิจารณา ตรวจสอบ และยืนยันความเหมาะสมของผลงานวิจัยเรื่อง “รัฐกับพระพุทธศาสนา : ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย”

2) เพื่อให้ผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้เชี่ยวชาญได้ร่วมกันวิเคราะห์ พิจารณาหาแนวทางและวิเคราะห์แนวโน้มและทิศทางความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย

3) เพื่อนำข้อคิดเห็น และข้อแสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญไปพัฒนา แก้ไขปรับปรุงวิจัยเรื่อง “รัฐกับพระพุทธศาสนา : ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย” ดังกล่าวนี้ให้สมบูรณ์ต่อไป

สถานที่จัดสนทนากลุ่ม

ณ ห้องประชุมคณะสังคมศาสตร์ ชั้น 2 อาคาร B7.4 คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย และรูปแบบออนไลน์

---

[1] คณะกรรมการควบคุมดุษฎีนิพนธ์ 1. ดร.เกษฎา ผาทอง อาจารย์ปรึกษาหลัก
2. รศ.ดร.สุกิจ ชัยมุสิก อาจารย์ปรึกษาร่วม

วันเวลาที่จัดสนทนากลุ่มเฉพาะ

วันพุธ ที่ 7 มิถุนายน พ.ศ. 2566 เวลา 13.00 น.เป็นต้นไป

ขั้นตอนการดำเนินการ

1) จัดทำโครงการ และเสนอรายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้เชี่ยวชาญ เพื่อเสนอขอความเห็นและขออนุมัติจากกรรมการควบคุมดุษฎีนิพนธ์ และกรรมควบคุมดุษฎีนิพนธ์

2) ประสานงานผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้เชี่ยวชาญ เพื่อเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ระดมสมอง (Bainstroming)

3) เสนอขอหนังสือเชิญผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้เชี่ยวชาญเข้าร่วมเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ระดมสมอง (Bainstroming) จากหลักสูตรรัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

4) แจ้งกำหนดวัน เวลา และสถานที่ที่จัดการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ระดมสมอง (Bainstroming) กับผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้เชี่ยวชาญตลอดถึงหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

5) จัดเตรียมอุปกรณ์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับจัดการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

6) จัดการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ระดมสมอง (Bainstroming) ตามวัน เวลา และสถานที่

7) ประเมินผลจัดการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ระดมสมอง (Bainstroming) มาสรุปรวบรวม เรียบเรียง วิเคราะห์ สังเคราะห์ ตกผลึกนำไปอภิปรายผล และนำไปเผยแพร่ในวารสารทางวิชาการหรือการประชุมวิชาการ

8) สรุปผลรายงานการดำเนินงานไปยังประธานกรรมการควบคุมดุษฎีนิพนธ์ และกรรมการควบคุมดุษฎีนิพนธ์

ผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่ม

จัดการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ระดมสมอง (Bainstroming) ในครั้งนี้ โดยการประชุมผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้เชี่ยวชาญ (Expertise Meeting) จำนวน 12 รูป/คน โดยแบ่งเป็น 4 กลุ่ม ประกอบด้วย

จัดการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ระดมสมอง (Bainstroming) ในครั้งนี้ โดยการประชุมผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญ (Expertise Meeting) จำนวน 12 รูป/คน โดยแบ่งเป็น 5 กลุ่ม ประกอบด้วย

1) กลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญ ด้านวิชาการทางพระพุทธศาสนา จำนวน 3 รูป

2) กลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญ ด้านการวิจัย รัฐศาสตร์/รัฐประศาสนศาสตร์ จำนวน 6 รูป/คน

3) กลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญ ด้านการเมือง จำนวน 1 คน

4) กลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญ จากคณะกรรมการศูนย์สมานฉันท์ ศูนย์ปรองดองสมานฉันท์เพื่อการปฏิรูป จำนวน 1 คน

ผู้ดำเนินรายการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

ดร.เกษฎา ผาทอง

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ผู้รับผิดชอบการสนทนากลุ่ม

พระครูธรรมคุต สุทธิวจโน (สัพโส)
นักศึกษาหลักสูตรรัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ประเด็นในการสนทนากลุ่ม

การจัดสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ระดมสมอง (Bainstroming) ผู้วิจัยสร้างประเด็นคำถามในการสนทนากลุ่ม โดยมุ่งหมายให้การสนทนากลุ่มดังกล่าวนี้ เป็นการ 1) เพื่อขอรับฟังความคิดเห็น ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับรัฐกับพระพุทธศาสนา : ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย 2) เพื่อเติมเต็มข้อมูลจากการสัมภาษณ์กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 30 รูป/คน 3) เพื่อเพื่อวิเคราะห์แนวโน้มและทิศทางความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย 4) เพื่อทำให้ได้ข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์และนำไปใช้ประโยชน์ได้จริง จากการจัดสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ระดมสมอง (Bainstroming) และ 5) สามารถหาลักษณะร่วม (common Character) ข้อสรุปร่วม (Common Conclusion) ความเหมาะสม และความเป็นไปได้ จากการสังเคราะห์ร่างแบบจำลองของงานวิจัยเรื่อง “รัฐกับพระพุทธศาสนา : ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย” เพื่อนำเสนอได้ต่อไป โดยการจัดสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ระดมสมอง (Bainstroming) ในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ตั้งกรอบคำถามเบื้องต้นไว้ 5 ประเด็นคำถาม ดังนี้

ประเด็นที่ 1 คำถามเกี่ยวกับสถานภาพรัฐกับพระพุทธศาสนา ตามบริบทเชิงประวัติศาสตร์ เป็นอย่างไร

ประเด็นที่ 2 คำถามเกี่ยวกับแนวโน้มบทบาทของความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทยในการเป็นผู้รับการสนับสนุน ที่ควรจะเป็น เป็นอย่างไร

ประเด็นที่ 3 คำถามเกี่ยวกับแนวโน้มบทบาทของความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทยในการเป็นผู้มีส่วนได้เสีย ที่ควรจะเป็น เป็นอย่างไร

ประเด็นที่ 4 คำถามเกี่ยวกับแนวโน้มบทบาทของความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทยในการมีส่วนร่วมกำหนดนโยบายสู่การปฏิบัติ ที่ควรจะเป็น เป็นอย่างไร

ประเด็นที่ 5 คำถามเกี่ยวกับข้อเสนอแนะและแนวทางการพัฒนาแนวโน้มและทิศทางความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย ที่ควรจะเป็น เพื่อให้การอยู่ร่วมกันระหว่างรัฐกับพุทธศาสนา สร้างสมานฉันท์ สร้างความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน ให้แก่คนในชาติสืบไป

มีประเด็นในการสนทนากลุ่มเพื่อวิเคราะห์แนวโน้มและทิศทางความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย ที่จะนำไปพัฒนาและเพื่อให้การอยู่ร่วมกันระหว่างรัฐกับพุทธศาสนา สร้างสมานฉันท์ สร้างความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน ให้แก่คนในชาติ ดังนี้

ประเด็นที่ 1 คำถามเกี่ยวกับสถานภาพรัฐกับพระพุทธศาสนา ตามบริบทเชิงประวัติศาสตร์ เป็นอย่างไร

ประเด็นการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion)

1.1 สถานภาพรัฐกับพระพุทธศาสนา ตามบริบทเชิงประวัติศาสตร์ เป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

1.2 ข้อเสนอแนะอื่นๆ เพื่อพัฒนาสถานภาพรัฐกับพระพุทธศาสนา ตามบริบทเชิงประวัติศาสตร์ เป็นอย่างไร มีอะไรบ้าง

.....

.....

.....

.....

สรุปสถานภาพรัฐกับพระพุทธศาสนา ตามบริบทเชิงประวัติศาสตร์ เป็นอย่างไร ที่ควรจะเป็น

.....

.....

.....

.....

ประเด็นที่ 2 คำถามเกี่ยวกับแนวโน้มบทบาทของความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทยในการเป็นผู้รับการสนับสนุน ที่ควรจะเป็น เป็นอย่างไร

ประเด็นการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion)

2.1 แนวโน้มบทบาทของความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทยในการเป็นผู้รับการสนับสนุน ที่ควรจะเป็น เป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

2.2 ข้อเสนอแนะอื่นๆ เกี่ยวกับคำถามเกี่ยวกับแนวโน้มบทบาทของความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทยในการเป็นผู้รับการสนับสนุน ที่ควรจะเป็น เป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

สรุปแนวโน้มบทบาทของความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทยในการเป็นผู้รับการสนับสนุน ที่ควรจะเป็น เป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

ประเด็นที่ 3 คำถามเกี่ยวกับแนวโน้มบทบาทของความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทยในการเป็นผู้มีส่วนได้เสีย ที่ควรจะเป็น เป็นอย่างไร

ประเด็นการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion)

3.1 แนวโน้มบทบาทของความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทยในการเป็นผู้มีส่วนได้เสีย ที่ควรจะเป็น เป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

3.2 ข้อเสนอแนะอื่นๆ เกี่ยวกับแนวโน้มบทบาทของความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทยในการเป็นผู้มีส่วนได้เสีย ที่ควรจะเป็น เป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

สรุปแนวโน้มบทบาทของความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทยในการเป็นผู้มีส่วนได้เสีย ที่ควรจะเป็น เป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

ประเด็นที่ 4 คำถามเกี่ยวกับแนวโน้มบทบาทของความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทยในการมีส่วนร่วมกำหนดนโยบายสู่การปฏิบัติ ที่ควรจะเป็น เป็นอย่างไร

ประเด็นการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion)

3.1 แนวโน้มบทบาทของความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทยในการมีส่วนร่วมกำหนดนโยบายสู่การปฏิบัติ ที่ควรจะเป็น เป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

3.2 ข้อเสนอแนะอื่นๆ เกี่ยวกับแนวโน้มบทบาทของความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทยในการมีส่วนร่วมกำหนดนโยบายสู่การปฏิบัติ ที่ควรจะเป็น เป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

สรุปแนวโน้มบทบาทของความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทยในการมีส่วนร่วมกำหนดนโยบายสู่การปฏิบัติ ที่ควรจะเป็น เป็นอย่างไร

.....

.....

ประเด็นที่ 5 คำถามเกี่ยวกับข้อเสนอแนะและแนวทางการพัฒนาแนวโน้มและทิศทางความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย ที่ควรจะเป็น เพื่อให้การอยู่ร่วมกันระหว่างรัฐกับพุทธศาสนา สร้างสมานฉันท์ สร้างความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน ให้แก่คนในชาติสืบไป

ประเด็นการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion)

3.1 แนวทางการพัฒนาแนวโน้มและทิศทางความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย ที่ควรจะเป็น เพื่อให้การอยู่ร่วมกันระหว่างรัฐกับพุทธศาสนา สร้างสมานฉันท์ สร้างความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน ให้แก่คนในชาติสืบไป

.....

.....

.....

3.2 ข้อเสนอแนะอื่นๆ เกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาแนวโน้มและทิศทางความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย ที่ควรจะเป็น เพื่อให้การอยู่ร่วมกันระหว่างรัฐกับพุทธศาสนา สร้างสมานฉันท์ สร้างความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน ให้แก่คนในชาติสืบไป

.....

.....

สรุปข้อเสนอแนะและแนวทางการพัฒนาแนวโน้มและทิศทางความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย ที่ควรจะเป็น เพื่อให้การอยู่ร่วมกันระหว่างรัฐกับพุทธศาสนา สร้างสมานฉันท์ สร้างความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน ให้แก่คนในชาติสืบไป

.....

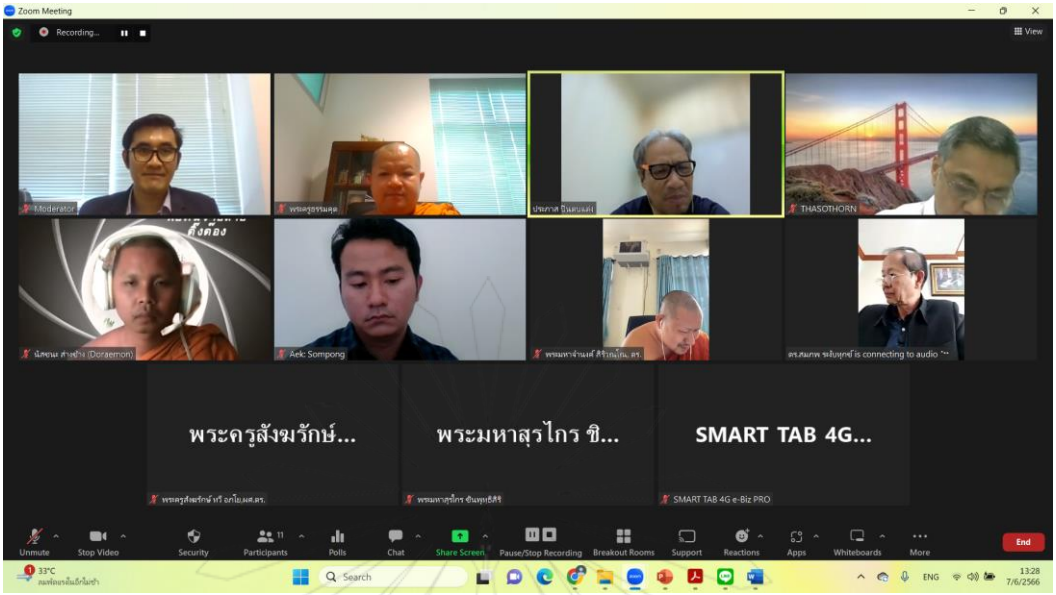
.....

.....

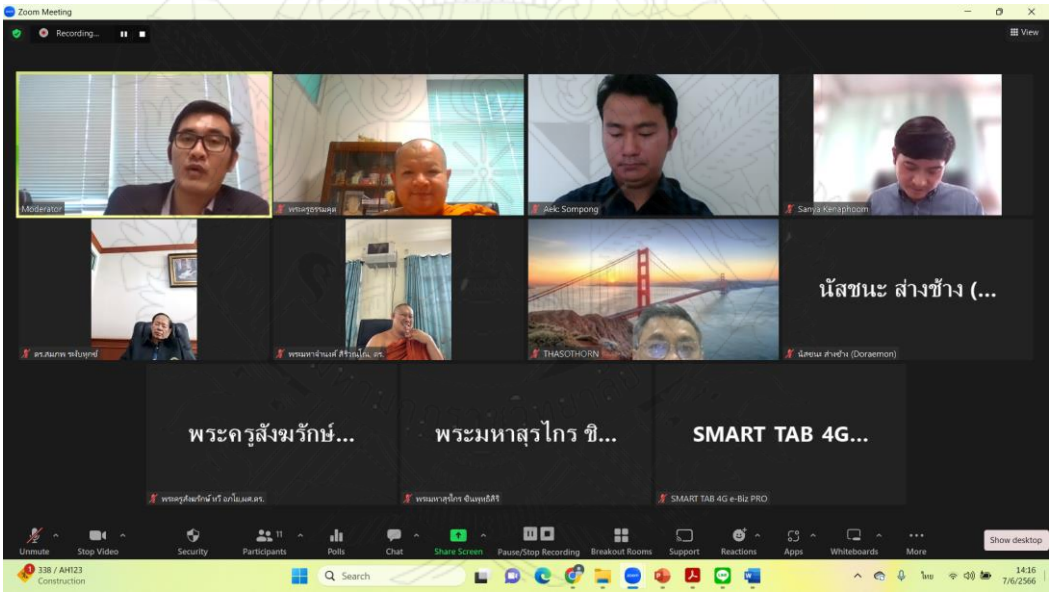
.....

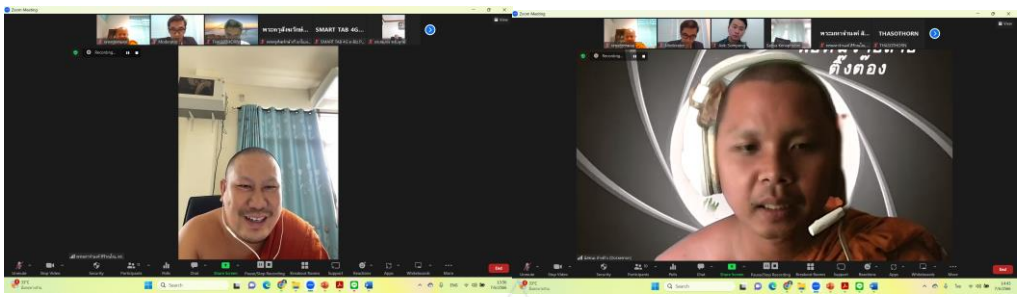
ภาคผนวก ฏ

ภาพผู้ทรงคุณวุฒิเข้าร่วมสนทนากลุ่มเฉพาะ

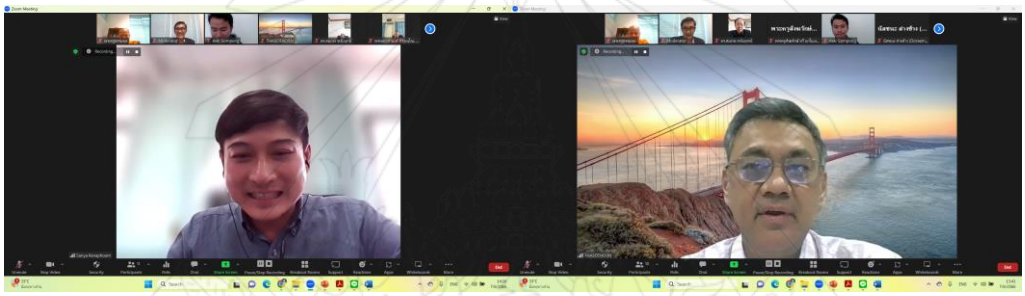

ภาพผู้ทรงคุณวุฒิเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ

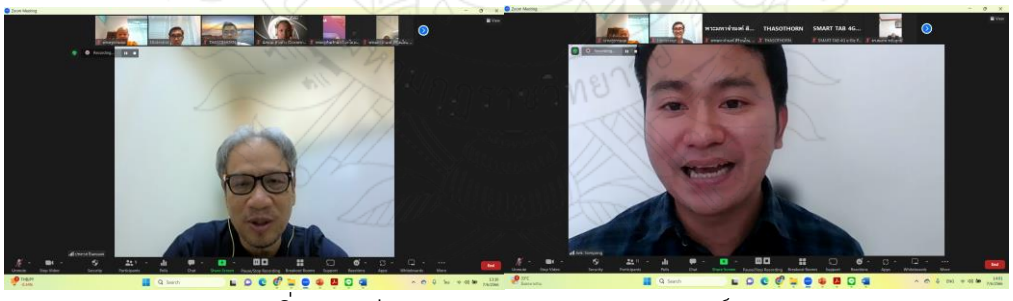

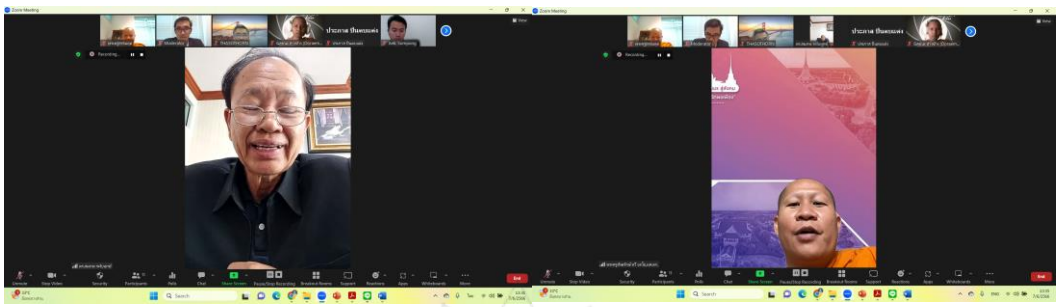
พระมหาจำนงค์ สิริวณฺโณ, ดร. พระนัสชนะ มหามงฺคโล

รศ.ดร.สัญญา เคณาภูมิ รศ.ดร.ธโสธร ตู้ทองคำ

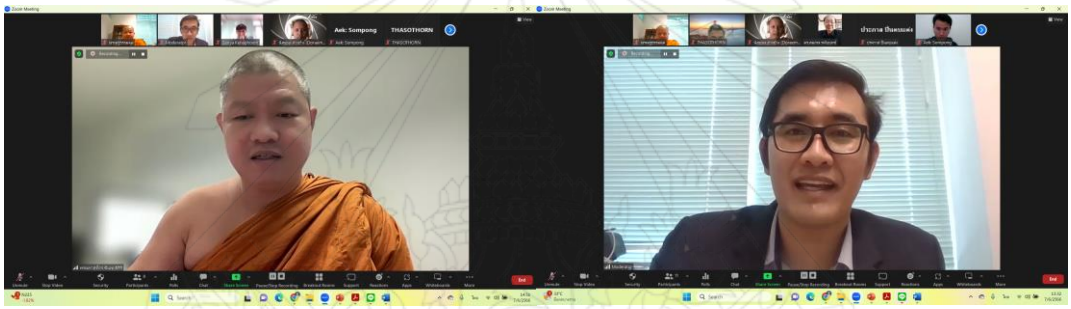

รศ.ดร.ประภาส ปิ่นตบแต่ง ดร.สมพงษ์ เกษานุช

ผศ.ดร.สมภพ ระงับทุกข์

พระครูสังฆรักษ์ ทวี อภโย, ผศ.ดร.

พระมหาสุรไกร ชินพุทธิสิริ

ดร.เกษฎา ผาทอง

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ-ฉายา-นามสกุล : พระครูธรรมคุต สุทฺธิวจโน (สัพโส)

วัน เดือน ปีเกิด : 16 มิถุนายน 2532

ภูมิลำเนา : 34 หมู่ 3 บ้านโพนสวาง ตำบลต้นผึ้ง อำเภอพังโคน จังหวัดสกลนคร

ที่อยู่ปัจจุบัน : 330 วัดมกุฏกษัตริยาราม แขวงบางขุนพรหม เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร 10200

ประวัติการศึกษา

พ. ศ. 2548 : นักธรรมชั้นเอก สำนักศาสนศึกษาวัดสันติธรรม สำนักเรียนคณะจังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่

พ. ศ. 2551 : มัธยมศึกษาชั้นปีที่ 6 โรงเรียนสามัคคีวิทยาทาน วัดเจดีย์หลวง ตำบลพระสิงห์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

พ. ศ. 2554 : ประสบการณ์วิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) สาขาวิชาคอมพิวเตอร์ธุรกิจ วิทยาลัยเทคโนโลยีพณิชยการเจ้าพระยา กรุงเทพมหานคร

พ. ศ. 2555 : ศาสนศาสตรบัณฑิต (ศน.บ.) สาขาวิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา (เกียรตินิยมอันดับหนึ่ง) มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

พ. ศ. 2557 : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พธ.ม.) สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ทุนการศึกษา : ได้รับประทานทุนการศึกษาระดับปริญญาเอก รัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต จาก เจ้าประคุณ สมเด็จพระมหาวีรวงศ์ (อคฺคชิโน) วัดราชบพิธฯ

ประวัติการทำงาน

พ.ศ. 2553-2557 : พระสอนศีลธรรมในโรงเรียน

พ.ศ. 2553-ปัจจุบัน : กรรมการตรวจธรรมสนามหลวง

พ.ศ. 2556-ปัจจุบัน : เจ้าหน้าที่สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง

พ.ศ. 2556-ปัจจุบัน : ครูสอนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม

พ.ศ. 2559-ปัจจุบัน : เจ้าหน้าที่สำนักงานคณะธรรมยุต ฝ่ายการปกครอง

พ.ศ. 2562-ปัจจุบัน : ผู้ช่วยเจ้าอาวาสพระอารามหลวง วัดมกุฏกษัตริยาราม

พ.ศ. 2563-ปัจจุบัน : อาจารย์ประจำคณะสังคมศาสตร์

พ.ศ. 2563-ปัจจุบัน : กรรมการสภาวิชาการ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

พ.ศ. 2564-ปัจจุบัน : กรรมการประจำคณะสังคมศาสตร์

สถานที่ทำงานปัจจุบัน : คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย เลขที่ 248 หมูที่ 1 ถนนศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม 73170